

ripov
is doh
naplac
New. Wallace.

BEN HUR

Pripoviest
iz dobe Kristove
napisao
Lew. Wallace.

SARAJEVO
IZDANO
POSREDOVANJEM
POSREDOVANJE

WIELKI SKOJ

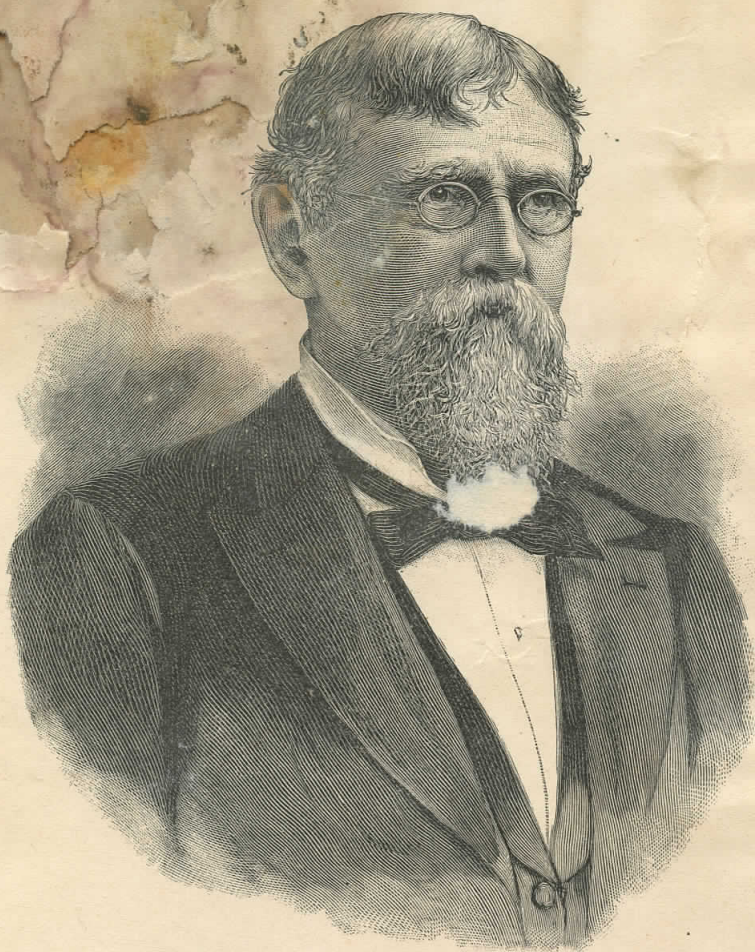
DOMOVINI

KAPTOL

SANSKI

WIELKI

TRINE 1908

Sen. Wallace

BEN HUR.

PRIPOVIEST IZ DOBE KRISTOVE.

NAPISAO

LEWIS WALLACE,

general sjevero američke savezne vojske, a prije poslanik Saveznih država
u Stambulu.

POHRVATILI I UREDILI

DR. ANDRIJA JAGARAC, JAKOV SAŠEL, DR. IVAN ŠARIĆ.

ILUSTROVAO

ANT. C. BAWAROWSKI.

SARAJEVO.

NAKLADA KAPTOLA VRHBOSANSKOGA.

1898.

BEN HUR.

PRIPOVIEST IZ DOBE KRISTOVE.

NAPISAO

LEWIS WALLACE,

general sjevero američke savezne vojske, a prije poslanik Saveznih država
u Stambulu.

POHRVATILI I UREDILI

DR. ANDRIJA JAGAČIĆ, JAKOV SAŠEL, DR. IVAN ŠARIĆ.

ILUSTROVAO

ANT. C. BAWAROWSKI.

SARAJEVO.

NAKLADA KAPTOLA VRHBOSANSKOGA.

1898.

ila
c

Dopuštanjem Ordinarijata Vrhbosanskoga.

Tiskara »Bosanske Pošte« u Sarajevu.

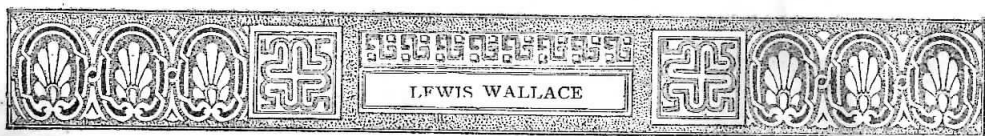

General Lewis Wallace,

pisac »Ben Hura«, rodio se 10. travnja 1827. u sjeveroameričkom gradu »Brookville« u državi »Indiana«. Otac mu David Wallace bio guverner u državi Indiani, a majka Estera, rodom Test, kći glasovita u povjesti Indiane sudca Testa. Od otca primio naš autor tjelesnu snagu i liep muževan stas, koji ga i danas još resi; a od majke srce nježno, toplo i čuvstveno i osobitu volju za risarsku umjetnost. I dotjerao bi Lewis (Lav) do remek-djelâ u toj umjetnosti, da se nije u kasnije godine srećom bacio vas u ono malo vremena, što mu preostajalo od zvaničnih poslova, na liepu literaturu. Ni odvjetničko zvanje, kojemu se po želji očevoj posvetio, nije ga moglo da otkine od liepe knjige.

Kad planuo rat izmed Saveznih država i Meksika, stupio Lewis Wallace u svoju dvadesetu godinu i u vojsku. Korak u vojsku dovede ga do spoznanstva sa Suzanom Elston, koju uze za vjernicu. Darovita mlada žena i sama se bavila liepom knjigom, pa je svoga čovjeka samo uzdržala i sačuvala na tom putu. Njezini nježni prsti kao da se vide u »Ben Huru«. Godine 1873. izdade Wallace svoje prvo djelo, »The Fair God« (Dobri Bog), na kojem je radio punih dvadeset godina. Študije o Meksiku, što ih usavršio u ratu na Meksiko, potakle su ga na ovo djelo, što mu je steklo ime i ugled u književnom svijetu.

Dodje i do rata med sjeverom i jugom Saveznih država. Lewis je bio vas zauzet za Uniju. I opet stupi u vojsku. Liepa sreća, a i njegova još liepša pamet baciše ga brzo u redove generalske. Iza rata obavljao je u Waschingtonu prve službe. Godine 1876. imenova ga predsjednik

Unije Hayes guvernerom u New-Meksiku. I ovu je službu obavljao Wallace na sveobće zadovoljstvo. Ovdje u gradu Santa Fe u guvernerskoj palači pisao je zadnja poglavlja »Ben Hura«.

Predsjednik Garfield poslao ga onda kao poslanika Sjeverne Amerike na turski dvor. U jednom kraju dekreta, kojim Wallacea slao u Stambul, napisao predsjednik sâm svojom rukom rieči: »Ben Hur«, da i tako pokaže, koliko štuje i cieni Wallacea baš poradi njegova »Ben Hura«. U toj veoma odgovornoj i važnoj službi ostade general Wallace sve do svibnja 1885. Sultan mu zavolio kao brata svoga; svaki gotovo dan bio Wallace u carskoj palači; za njega nije bilo onih strogih iztočnih formalnosti. Prijatelj mu car nudio visoku čast i službu u vladi kod sebe, nu generalu se zaželjelo domovine i obitelji svoje. Jedincu mu sinu ime Henry Lane Wallace.

Još godine 1880. bio je izašao »Ben Hur, pripoviest iz dobe Kristove«. Punih sedam godina radio je general pisac na svom »Ben Huru«. Trud mu je naplatio slavom vas moderni literarni sviet. I nehote se štioću, kad štije one divne, a ipak toli priproste i duhom iztočnim zadahnute opise iz davnih vremena, otima rieč: »Divno!« Zaboravljamo na sadašnjost, tako nas zanese pripoviest u svoju daleku prošlost, gdje kao na svoje oči gledamo njezine uzvišene osobe, događaje, običaje i krajeve. Ben Hurov je pisac puno učio i proučavao, kad je pisao. Kreće se posve slobodno po Palestini, pozornici svoje pripoviesti, a nije još ni bio u Palestini. Kad je poslie pohodio to sveto tlo, nije morao niti jednoga samo redka da promieni u »Ben Huru«. Tako je on savjestno pisao i proučavao.

»Ben Hur« je uspio kao malo koje djelo na svijetu. U sedam godina (1880.—1887.) razprodalo ga se u englezkom jeziku preko 185.000 komada. Niemci su ga prvi put izdali godine 1887. Od te godine doživio je u njih »Ben Hur« 23 razna i jaka izdanja. Zadnje njemačko izdanje ilustrovano je kao i ovo naše hrvatsko prvo. Dosljednjom svojom orientalnom ornamentikom i originalnimi inicijali, da ne spominjemo drugo, hrvatski je naš »Ben Hur« prestigao njemački, koji je do sada svojom opremom zauzimao prvo mjesto. Liepo se ovdje zahvaljujemo dru. Truhelki, kustosu zemaljskog muzeja u Sarajevu, koji je velikom pomnjom vadio i sastavljao motive iz stare iztočne dobe za ornamentiku našem »Ben Huru«.

»Ben Hur« je, koliko barem mi znamo, preveden do sada u turski, švedski, francuski i talijanski jezik; a bit će na svu priliku i u koji slavenski. Ima izdanje »Ben Hura« i u povišenom tisku za sliepce.

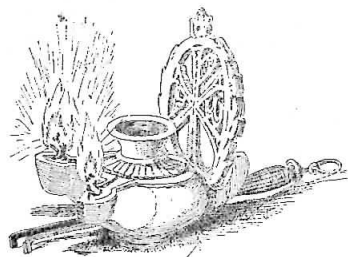
Kad je general Wallace pohodio Palestinu, gledao ga je i pazio sultan na njegovu putu kao svoga najmilijega gosta. Pratile su ga u počast sultanovi sluge i jedan odio turskih nizama. Pred Jerusalemom dočekalo ga odaslanstvo gradjana, da mu preda diplomu, kojom grad Jerusalem primao u svoju sredinu »Ben Hurova pisca« kao svoga počasnog gradjanina. I Wallace je mogao u Jerusalemu i onamo ulaziti, kamo nije ulazila kršćanska noga.

Toliku slavu u svijetu stekao je »Ben Hur« svomu plemenitomu autoru.

*

Kaptol Vrhbosanski sretan je, da takovo djelo, djelo neprolazne i nedostižne vrijednosti, može prinieti na oltar sveukupnoj Hrvatskoj Domovini.

Primi ga, Domovino!

Poglavlje prvo.

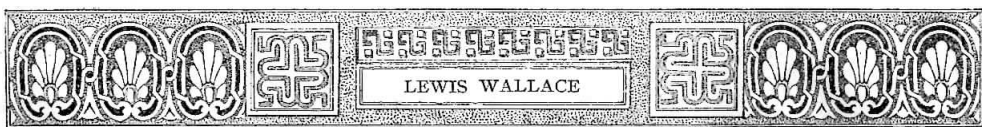

Džebel es Zubleh zove se gorska kosa petdeset milja
 duga, s koje ćeš
 prama iztoku
 ugledati kamenitu Ara-
 biju. Mnogobrojna ko-
 ritašca, što za kišovita
 doba privode vodu
 k Jordanu, križaju put.
 Iz jednog tih koritašca,
 i to iz onoga, što se na skrajnoj točki
 gorske kose proširuje u korito Jakov-
 ljeve rieke, izađe netom putnik, koji
 se uputio bijaše prema visočini, gdje se
 prostire pustinja. Upozorit bismo htjeli
 čitatelja na nj.

Po izgledu bilo mu kojih četrdeset
 i pet godina; njegova nekoć tamnocrna
 brada počela već gdje gdje siedjeti; lice,
 tamno poput pečene kave, tek si djelo-
 mice vidio, jer je bilo maramom pri-
 kriveno. Kadkad bi podigao svoje
 tamne velike oči. Bijaše odjeven u
 dugo odielo, običajno na iztoku, a
 jašio na bijeloj velikoj devi, koja je
 nosila neku vrst šatora.

Wallace, Ben Hur.

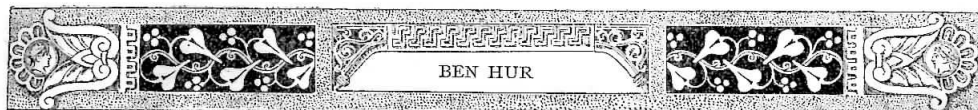

Sunce je upravo ogranulo, kad je deva izlazila iz koritašca. Pred putnikom samcem puče pustinja u duljinu; kraj bijaše putovom i stazam, nu deva, sliedeć svoj nagon, hitjela je velikimi koraci prama iztoku. Jurila je četiri sata; napokon o podne stane. Jašioc prenu se kao iz duboka sna te razgledav na sve strane rekne zadovoljno: »Ipak jednoć, ipak!« Tad sklopi ruke, prignu glavu i nekoliko časova zadube se u tihiu molitvu. Zadovoljiv ovoj pobožnoj dužnosti dade devi obični znak, da želi sići. Deva se spusti laganu na koljena, jašioc stavi svoju nogu na njezin vrat i eno ga, gdje stoji u piesku.

Kad je čovjek stajao, vidio si njegov razmjernan lik, ne vrlo velik, nu jak. Pošto je razvezao svilenu vrpцу, čim je povezivao turban, mogao

si mu slobodno vidjeti i u lice. Boja mu bijaše, kako rekosmo, malo ne crna; nu visoko čelo, orlov nos, duga, svietla kosa, što mu visjela preko ledja, sve to bijahu očiti znaci njegova plemena: bijaše prava slika Egipćanina. Kad se pomisli, da je bio sâm u pustinji, za čudo, da nije imao oružja; pače nije imao ni štapa, čim se goni deva. Tielo mu bilo ukočeno od dugog jahanja, zato stade više puta gore dolje šetati, trti ruke, a noge pružati, da tako pospieši kolanje krvi. Medjutim pozirao

pomnijivo prama kraju pustinje, a svaki put, kad je to učinio, na licu si mu čitao, te je snužen, znak, da je očekivao društvo, prem bi teško pogodio, kakvi li bi to poslovi mogli biti, da se razpredaju na tako dalekom mjestu. Prem nije mogao prikriti svoju zabunu, nije ipak ni posumnjao, da će napokon doći, koje očekuje, jer je stao da vadi zairu, što ju sa sobom donio. Najprije dade devi hrane; tad razveže snop štapića, jedan zatakne u tlo, a druge oko ovoga, prekrije ih suknom, a drugo prostre na zemlju: stan bio gotov.

»Oni će doći!« reče sam sebi. »Onaj, koji je mene amo doveo, dovest će i njih. Ja ću sve pripravit.«

Od zaire, što ju sa sobom ponio, uze za jedan obrok: vina u malenih kožnatih mjehovih, osušene janjetine, sirskih granat-jabuka, arabskih datulja, sira i kruha. Sve to poreda na maramu za to prostrtu, postavi na nju tri tanjura, pletena iz lišća paome i pristavi tri ubrusa iz najfinije svile. Po ovih pripremah moglo se suditi, koliko gostiju očekuje.

Kad je sve pripravio, izadje opet, da se razgleda, pa gle! — daleko na iztoku opazi crnu točku. Stade kao prikovan, oči mu se povećale; snašlo ga neko nadnaravno čuvstvo — točka postajala sve jasnija; najprije kao šaka, a onda kao stanovita slika. Za neko vrieme mogao je vidjeti parca svoje vlastite biele deve, koja imadjaše opremu baš kakova je njegova. Sklopi ruke i pogleda prama nebu, a na oči mu navrle suze. Dubokim strahopočitanjem klikne: »Samo Bog je velik.«

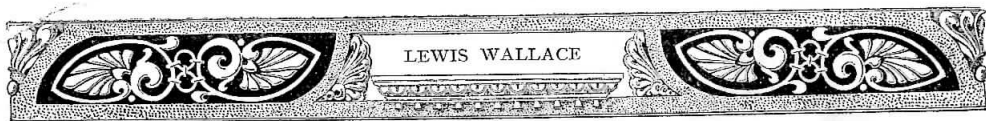
Sve bliže dolazio stranac, napokon stane. I on kao da se je prenuo iza sna, kad je opazio, gdje deva kleči, a čovjek se moli. I on sklopi ruke i pomoli se tiho, pa sadje s deve i podje prema Egipćaninu, a ovaj prema njemu. Čas se gledali, a tad se zagrlili. Stranac progovori:

»Mir s tobom, slugo pravoga Boga!«

»I s tobom!« odvrati drugi. »Dobro došao, brate u pravoj vjeri!«

Pridošli bijaše visok i suh. Oči mu upale, vlasi i brada bijahu biele, a boja lica tamnocrvenkasta; i on bijaše bez oružja. Bio obučen kao Indijanac, a osim sandala na nogama bila mu sva odjeća biela. »Samo Bog je velik!« ponovi on iztrgnuv se iz zagrljaja Egipćaninu.

»I blaženi oni, koji mu služe!« odvrati ovaj. Tada doda: »Nu čekajmo; eno, tamo dolazi naš drug.«

Okrenuv se prama sjeveru vidješe, gdje se približava treća deva, takodjer biele boje, kao i obje druge. Čekali su, dok je pridošli sašao s deve i pošao im u susret.

»Mir s tobom!« reče i ovaj, te zagrlí Indijanca.

»Budi volja Božja!« odgovori onaj.

Zadnji došljak razlikovao se od svojih drugova nježnijim ustrojem tiela. Bijaše biel u licu; malenu, ali liepu mu glavu resila gusta, svietla kosa; tamnoplavo mu oko odkrivalo je mekanu ćud i iskreno, otvoreno srce. Po izgledu dao bi mu petdeset godina. Tko poznaje razne narodnosti pogodio bi, da je Grk.

Pošto je zagrlío i Egipćanina, rekne ovaj dršćućim glasom: »Mene je amo Duh najprije doveo, pa tako mislim, da sam odabran te budem slugom svojoj braći. Šator je priredjen, kruh je pripravljen, da se lomi, dozvolite, da vas poslužim!«

Primiv ih za ruku odvede obojicu u šator, skine im sandale, opere im noge, izlije vode na ruke njihove te ih otare ručnici, što ih je držao. Kada je oprao i svoje ruke, reče:

»Braćo, saberimo potrebne sile, da izpunimo svoju dužnost! Jedimo, da možemo izvršiti svoje poslanstvo! Dok budemo blagovali, možemo da se upoznamo i da si poviedamo o cilju i svrsi našega putovanja.«

Sjedala namjesti tako, da su se ta tri muža mogla gledati. Nu prije sklopiše ruke, prignuše glave i rekoše sliedeću jednostavnu molitvu:

»Bože i Otče svih! Što imamo, Tvoje je! Primi našu hvalu i blagoslovi nas, da nastavimo vršiti uvijek Tvoju svetu volju!«

Ćudom pogleda jedan drugoga; svaki je govorio u jeziku, što ga drugi još nikada nije čuo, pa se ipak razumješe. Sveto strahopočitanje potreslo njihove duše; oćutješe blizinu Božju.

Taj sastanak dogodi se, da govorimo, kako onda brojila doba, godine 747. od sagrađena grada Rima, mjeseca prosinca, dok je u okolini sredozemnog mora vladala zima. — Jašenje pustinjom radja slast za jelo, pa i naši putnici potvrdiše ovo pravilo; sva trojica bijahu gladna i jedoše sladko. Pošto se malo okriepiše jelom i vinom, poviedahu si jedan drugomu, poradi česa se sastadoše.

»Putniku u stranih zemljah,« započe Egipćanin, »ništa nije tako ugodno, kao kad čuje svoje ime od prijatelja. Jer ćemo još više dana

zajedno boraviti, vrijeme je, da se upoznamo. Ako vam je pravo, neka najprije govori onaj, koji je zadnji došao.»

I lagano, kao onaj, koji je već obiknuo samoga sebe zatajiti, poče Grk:

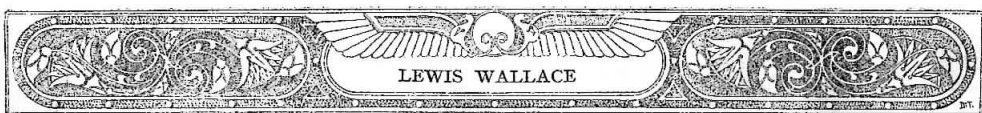
»Moja braćo! Što imam da vam poviedam, tako je izvanredno, da jedva znadem, kako da počnem ili se izrazim. Ja ne razumijem

još sama sebe, mogu samo kazati, da vršim volju Višega, komu služiti jest neprekidna slast. Kad se sjetim zadaće, koju sam poslan izpuniti, pronikne me tako neizrecivo veselje, te se osvjedočim: volja je Božja, neka ju izpunim.»

Svladan čuvstvom stane časak. Njegovi drugovi, štujuć njegovo ganuće, oboriše oči.

»Daleko odavle, na zapadu, stoji zemlja, na koju se nikada zaboraviti ne će, jer joj je sviet dužan za mnogo, što čovjeku pruža najčišće veselje. Ne spominjuć umjetnosti, filozofiju, govorničtvo, pjesništvo i ratnu slavu, braćo moja, navieštat će se jednoć u jeziku ove zemlje nauk Onoga, koga smo mi pošli da tražimo. Govorim o Grčkoj. Ja sam Gašpar, sin Kleantov, iz Atine. Poput naroda, iz kojeg sam nikao, posvetio sam se posve nauci. Dva najveća naša filozofa uče: jedan, da svaki čovjek ima neumrlu dušu, drugi, da je samo jedan neizmjereno pravedni Bog. — Ova oba nauka odabrah si kao one, što su jedini vrijedni nauke, jer upoznah, da postoji savez izmedju Boga i duše, što

do sada još nije iztražen. Škole mi nisu mogle to razjasniti; stajah kao pred tvrdim, nepredobivim zidom.«

Licem Indijanca preli se zadovoljan smiešak.

»U sjevernom kraju moje domovine,« nastavi Grk, u Tesaliji, ima gora, zvana Olymp, koju moji zemljaci drže domovinom bogova. Na njoj da stanuje Zeus, najveći od bogova. Pošao sam tamo. Na jugoistočnoj strani gore našao sam spilju; u njoj se nastanim i podam se kao pustinjač razmatranju, ili bolje, moje cijelo biće kao da je utonulo u očekivanju objave. — Vjerovao sam u najvišega, nevidivoga Boga, a ova moja vjera bijaše tako stalna, te bijah siguran, da će mi se smilovati, i čvrsto sam se ufao, da će mi se objaviti.«

»Kao što se svim očituje,« upade ovdje Indijanac, »koji mu se puni vjere mođe.«

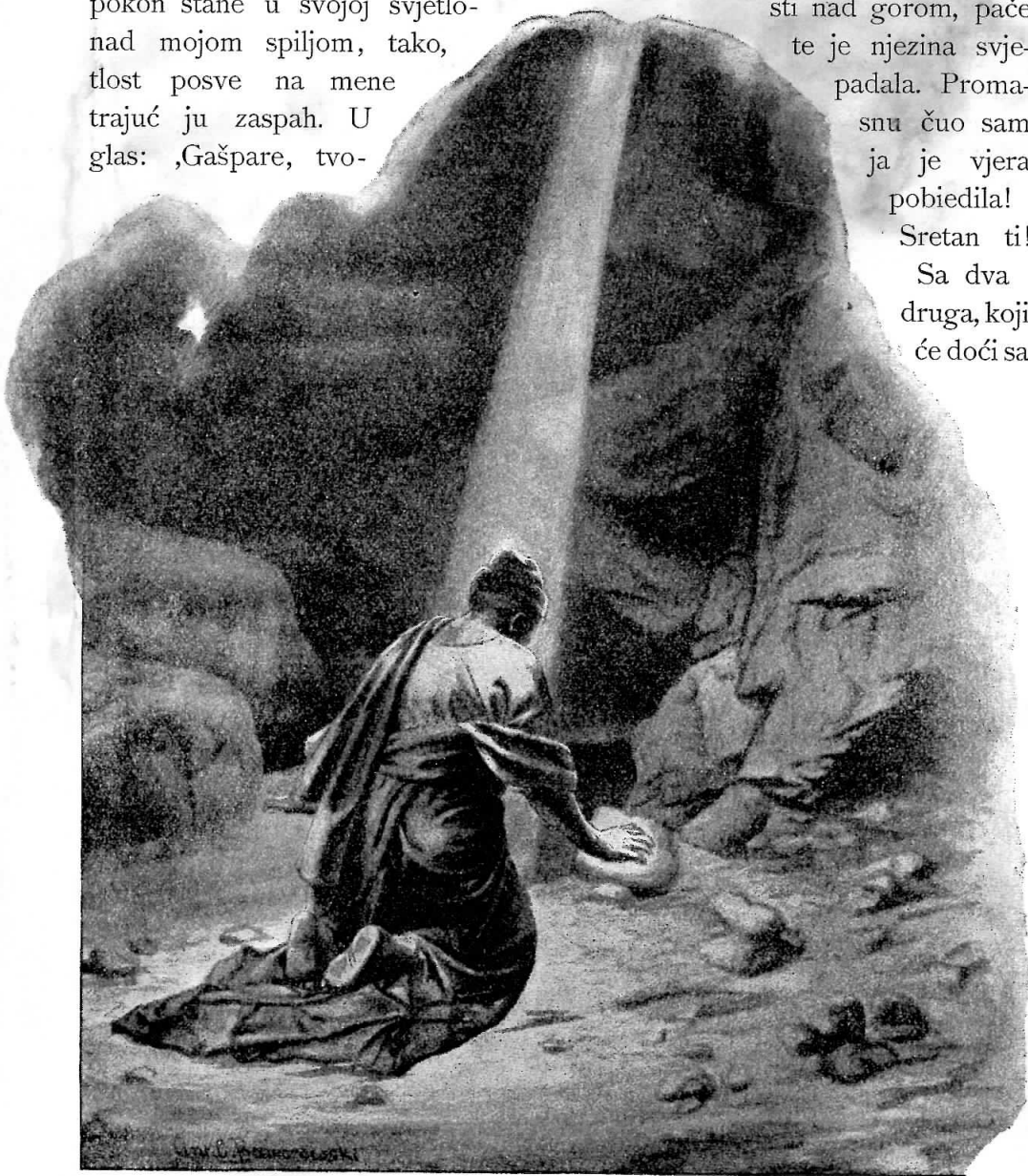
»Čujte dalje, braćo,« nastavi Grk. »Ulaz u moju spilju leži naprama thermejskom zaljevu. — Jednoga dana vidjeh, gdje pade u more čovjek iz ladje, što je prolazila. Spasih ga, uzeh ga k sebi i pobrinuh se za nj. Bijaše Židov, koji je dobro poznao povjest i zakone svoga naroda. Od njega saznah, da Bog, komu sam se molio, u istinu postoji i da bijaše kroz viekove zakonodavac, vladar i kralj židovskog naroda. Što bijaše ova viest van objava, koju sam, tako dugo očekivao? — Moja vjera ne bijaše uzaludna: Bog mi se je objavio. — Nu to ne bijaše sve. Onaj čovjek, koji mi je tako poslan, poviedao mi i više. On je tvrdio, da će opet doći proroci, koji su se u vrijeme prve objave s Bogom družili i govorili. Rekao mi je imena ovih proroka i naveo njihove rieči iz svetih knjiga. Nadalje mi je rekao, da je došlo vrijeme drugomu dolazku i da se to vrijeme baš sada u Jerusalemu očekuje.«

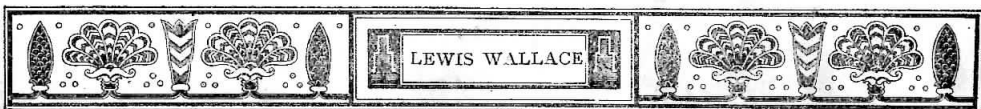
Grk stane. Licem mu se proli tamna sjena.

»Istina,« nastavi za čas, »istina, reče mi onaj čovjek, taj Bog i ta objava samo su za Židove; onaj, koji ima doći, bit će kralj židovski. Zar ostali svijet ne ima nikakva ufanja?« upitah ga ja. »Ne!« odvrati on oholo; »ne, mi smo odabrani narod Božji.« — Nu taj odgovor ne uništi nipošto moje nade. Zašto da Bog svoju ljubav i svoja dobročinstva stegne na jedan narod, rekbi samo na jednu obitelj? — Morao sam siguran biti. Nakon dugog silenja svladaoh oholost čovjeka i saznah, da njegovi otci bijahu samo odabrano orudje te čuvaju istinu, da ju svijet

napokon upozna i spasi se. Kad me je Židov ostavio i bio sam sâm, utekoh se nanovo molitvi, ne bih li vriedan bio, te vidim kralja i poklonim mu se, kada dodje. Kad sam jedne večeri sjedio pred svojom spiljom i promišljavao ove tajne, opazih iznenada u tami, koja se prostrla nad morem, zvijezdu. Zvijezda se lagano dizala i išla sve bliže, napokon stane u svojoj svjetlo-
nad mojom spiljom, tako,
flost posve na mene
trajuc ju zaspah. U
glas: „Gašpare, tvo-

sti nad gorom, pače
te je njezina svje-
padala. Proma-
snu čuo sam
ja je vjera
pobiedila!
Sretan ti!
Sa dva
druga, koji
će doći sa

skrajnih granica zemlje, vidjet ćeš Obećanoga svih naroda i za Nj ćeš svjedočiti. Ustani, podji k njim! Povjeri se Duhu, koji će te voditi.«

»Jutrom probudih se razsvietljen Duhom kao kakovim suncem. Svukoh pustinjačko si odielo i obukoh svoje prijašnje. Iz otajna mjesta uzeh blago, što sam ga iz grada sa sobom donio. Prolazila je onuda ladja; pošao sam na nju i došao u Antiokiju. Tamo kupih ovu devu i nuždnu opremu. Uz obale Oronta putovah preko Emeze, Damaska, Bostre i Filadelfije i sretno dodjoh amo. — To je, braćo, moja povjest. Dajte da sada čujem vašu!«

Egipćanin i Indijanac pogledali se; prvi dade znak, a zadnji počme:

»Naš brat dobro je govorio, bile i moje rieči onako mudre!« — Zamisliv se časak nastavi:

»Braćo moja! Zovem se Melkior. Moj jezik, ako i nije najstariji na svijetu, ipak je prvi počeo rabiti pismo, indijski sanskrt; ja sam rodnom Indijanac. Moj narod i njegova vjera je stara; u ovoj me i odgojiše. Ja sam Bramanac. Ova vjera ostavi mojoj duši prazninu uz sve svoje nebrojene nauke i zakone. U srcu napušten potražih mjesto, gdje bih mogao biti sâm s Bogom. Putovao sam uz Ganges, do njegova izvora, i dodjoh visoko u goru Himalaju. Ondje, daleko od svijeta, nastanih se, da se obćeć s Bogom, u molitvi, promatranju, trapljenju i postu pripravim na smrt. Šetajući samotani jedne večeri kliknuh pun težnje: „Kad će doći Bog i spasiti me? Zar ne ima spasenja?“ Tad na jednom zasja u tami svjetlo. Opazih zvijezdu, što se približavala k meni i napokon nada mnom stala. Njezin me sjaj zablješćio. Padnem na zemlju. Tada začujem neizmjereno ugodan glas: „Tvoje je pouzdanje nagrađeno. Sretan ti, sine Indije! Spasenje je blizu. Sa dva druga iz skrajnih granica zemlje vidjet ćeš Spasitelja i za Nj ćeš svjedočiti. Kreni sutra na put i podji im u susret! Povjeri se Duhu, koji će te voditi!“ I od onoga časa svietila mi zvijezda, što sam ju prvi put one noći vidio. Ta zvijezda bila mi zalag, da me Duh vodi. Sutradan krenuh na put. U gori nadjoh dragocjeni kamen velike vrijednosti, pa ga prodam u Hurdvaru. Dodjoh preko Lahora i Kabula kroz Ized u Ispahan. Tamo kupim devu. U Bagdadu nisam čekao karavane, već odoh sâm dalje — bez straha, jer Duh bijaše sa mnom. On je još sa mnom. Kolika nas čast čeka, braćo

moja! Mi ćemo vidjeti Spasitelja, s Njim govoriti, Njemu se pokloniti! — Ja rekoh.«

Živahno Grk veselio se i čestitao. — Tad započe Egipćanin:

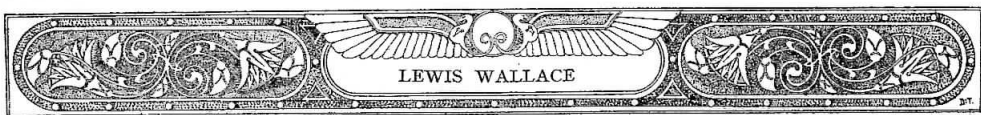
»Vaše riječi, braćo moja, dolaze od Duha, a Duh me uči razumjeti ih. Čujte sada moju povjest!«

Izpije nešto vode i nastavi:

»Rodio sam se — iz kneževskog i svećeničkog koljena — u Aleksandriji, gdje me i odgojiše, kako dolikuje mojemu staležu. Nu već zarana nisam bio zadovoljan. Nauka o seljenju duša nije zadovoljila moj um. Držao sam, da je duša stvorena radi uzvišenije svrhe. Nakon dugog razmišljanja bijaše mi jasno, da je smrt — čas, kad se duša dieli od tiela, — takodjer čas, kada duša grješnikova za uvijek propadne, a duša pravednikova dobije vječnu nagradu. Ostavim sviet i posvetim se molitvi. Odem daleko u nutrašnjost Afrike. Tu se nastanim na visokoj gori, gdje se pod njom vijugala rieka. Plod paome hranio je moje tielo, a molitva dušu. Kad sam jedne večeri razmatrao i uzdisao za onim, koji će sviet odkupiti, najednom osjetim, da me obasjalo blistavo svjetlo. Dignem oči — i gle, nada mnom stajala sjajna zvijezda na noćnom nebu! Padnem ničice, jer zvijezda ne bijaše obična, a nadzemski glas mi reče: „Uslišao sam tvoju molitvu. Sretan ti, jer je spasenje blizu! Ti i dva druga s krajeva zemlje vidjet ćete Spasitelja i za Nj svjedočiti. Kreni sutra na put i podji im u susret! A kada dodjete u grad Jerusalem, pitajte narod: „Gdje je novorodjeni kralj židovski? Vidjeli smo njegovu zvijezdu na iztoku i došli smo da mu se poklonimo.“ — Povjeri se Duhu, i On će te voditi! I svjetlo mi razsvietli dušu i odvede me u

Wallace, Ben Hur.

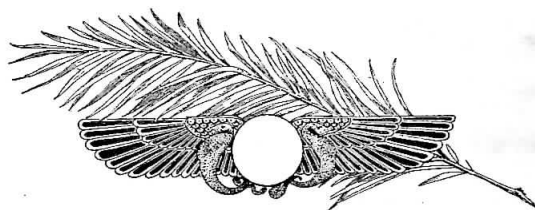
Memfis, gdje sam kupio devu, tada preko Sueza i Kufileha kroz Moab i Ammon amo. — Bog je s nami, braćo moja!»

Kao nekom nutarnjom silom natjerani pružiše si tri druga ruke.

»Može li biti koja objava jasnija?» upita zadnji govornik, po imenu Baltazar. — »Kad nadjemo Gospodina, tad će Mu se s nami pokloniti sva pokoljenja,« završi on.

Ustaše i izadjoše pred šator. U pustinji okolo vladao dubok mir. Nebo bilo jasno. Sunce je već zalazilo, jer ručak i poviedanje, iz kojega smo tek glavnu sadržinu saobćili, trajalo više sati. Vani spavale deve. Za čas uzeše stranci da ruše šator, probude deve, zajaše ih i krenu na put pod vodstvom Egipćanina. Putovali su prama zapadu. Noć se pustila na pustinju, te pokrila svojim plaštem, tamom, samotne putnike. Šutjeli su. — Nu skoro pokazao se mjesec kroz raztrgane oblake; pogledali u vis — i gle, poviš njih, rekao bi ne više nego bližnji vrhunac gore, sjalo sjajno svjetlo. Srce im živo zakucalo; sveti ih potrese strah; kao u jedan glas kliknuše:

»Zviezda, zviezda!«

Poglavlje drugo.

a zapadnoj strani jerusalemskih zidina vrata su, što vode u Betlehem. Trg pred njimi jedan je od najživljih u okolici grada. Već u vrijeme Salamona pomakla se trgovina amo; trgovci iz Egipta, Tira i Sidona nudjali tu svoju robu. Još i danas — iza malo ne tri hiljade godina — tamo se trguje, i štogod tko treba, može kupiti pred betlehemskimi vratima.

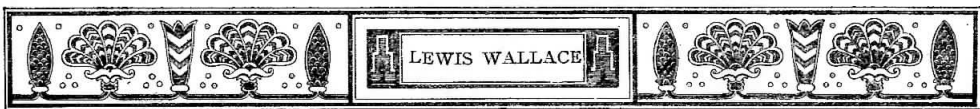
Bila su tri sata — Židovi su računali satove od izlaska sunca — i već mnogi ostaviše trg; no ipak rekao

bi, da stiska još traje, jer su opet i opet još po gdjež dolazili. —

Od svih, što netom dođoše, na jednoj nam skupini oko zapelo; bio to čovjek, žena i magarac.

Muž je držao na uzdi životinju, a u ruci nosio štap, kojim se podupirao i životinju tjerao. Njegova odjeća bila obična kao i Židovâ

oko njega, nu rekao bi, da je još nova. Po licu dao bi mu petdeset godina; brada mu već siedjela. Po njegovu plašljivom ponašanju vidjelo se, da nije vičan toj vreći. Magarac je zadovoljno grizkao travu, što preda nj bacio, pa kan da ne mari ni za galamu oko sebe, ni za ženu, što je na njem sjedila. Ova bje zamotana u plašt od vune mrke boje; s glave joj se spuštala koprena, koja joj lice pokrivala; kadkad bi ju malko podigla, da pogleda oko sebe. Napokon netko nagovori muža.

»Nisi li ti Josip iz Nazareta?«

Govornik bio je posve blizu.

»Tako se zovem!« odgovori Josip, te se okrenu. »A ti? — O, mir s tobom, rabi Samuele!«

»Primi istu želju!« — Rabi stane, pogleda ženu i doda: »Mir s tobom i s tvojimi!«

To reče i metne desnu ruku na prsa pa se pokloni ženi. Ova je baš nešto odvinula koprenu, pa si za čas mogao vidjeti lice. Jedan pogled bijaše dosta, te se onaj, koga nazva rabi Samuelom, uvjeri, da je jedva prešla djevojačko doba.

Muževi se rukovali. Rabi reče: »Odjeća ti je tek malo prašna, rekao bih dakle, da si noćio u gradu.«

»Ne!« odgovori Josip. »Jučer smo došli tek u Betaniju i tamo smo noćili. Danas, zorom, krenusmo dalje.«

»Putujete li daleko, možda u Joppu?«

»Ne, već u Betlehem!«

»O, razumijem! Ti si rodом iz Betlehema pa polaziš sa svojom kćeri, da se upišeš po zapoviedi carevoj.«

Josip odvrati, a da se maknuo niti trenuo nije: »Nije mi kći!«

U taj čas digne žena koprenu, te si joj mogao posve vidjeti lice. Rabi ju časak gledao, nu dosta dugo, da se osvjedoči o njezinoj nadzemskoj ljepoti. Porumeniv pusti opet koprenu.

»Tvoja kći je liepa!« tiho će rabi.

»Nije mi kći!« opetova mirno Josip.

Rabi postao znatiželjan. Kad je to vidio Josip, reče: »Ona je iz Betlehema, kći Joakima i Ane, o kojih si sigurno čuo. Bijahu veoma ugledni.«

»O da,« odvrati rabi s počitanjem; »znamem za njih. Oni vuku lozu upravo od Davida. Poznavao sam ih dobro.«

»Nu,« nastavi Josip, »oni su umrli u Nazaretu. Joakim nije bio bogat, a ipak je ostavio svojoj kćeri Mariji kuću i vrt. Da to može baštiniti, morala se je po zakonu udati za jednoga od svojih rodjaka. Sada je moja žena.

»A ti si bio —«

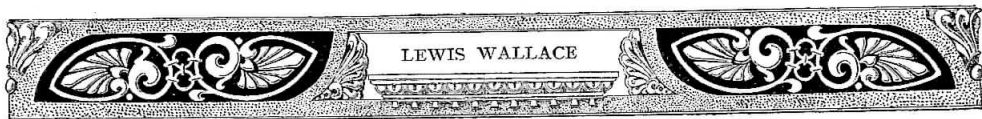
»Njezin ujak.«

»A, sada razumijem. Jer ste se oboje rodili u Betlehemu, sili vas rimski zakon, da se tamo upišete.« Rabi pogleda srdito gradska vrata i rekne: »Nu još živi Gospod Bog Izraelov — njegova je osveta!« — Iza toga ode.

I Josip i Marija krenu prama Betlehemu, kad je magarac hranu si potrošio. Išli su lagano, a izmijenili bi tek nekoliko riječi. Sunce je silno pripeklo na prašnu cestu. Marija skine koprenu s lica. Upotrebimo ovu sgodu, da joj promatramo vanjštinu.

Rekao bi, da joj je jedva više od petnaest godina. Lica bila duguljasto obla, boje čiste, nu bliede. Nos bio pravilan, po nešto otvorene pune i crvene usnice davale su ustima nježan, topal izražaj, što je poticao na pouzdanje. Oči joj velike i plave. Bujna, kao zlato svietla kosa padala na ledja. Ove tjelesne vrline dizao neopisiv odsjev čistoće, što je cielo njezino biće preobrazivao. Često bi digla oči prama nebu i tiho molila. — Kadkada je Josip pogledao prema njoj, kao da se želi oduševiti gledajuć ju.

Prodjoše [dugu ravnicu i napokon stigoše na vrh Mar Elije; pred njima, s one strane doline, bio Betlehem. Tu odpočinuše nešto i sidjoše u dolinu, gdje bijaše silna vreva ljudi i životinja. Josip se počeo bojati, da ne će naći Mariji noćišta. Podje dakle žurno napried, a da nikoga od mnogih, koje bi susreo, ni pozdravio nije, dok nije došao do neke gostione pred vrati.

Da dobro razumijemo, što se ovdje desilo, moramo spomenuti razliku gostiona na iztoku i u Evropi. — Gostione na iztoku zvale su se hanovi i bijahu zatvorene ograde, često bez kuće ili krova. Tražilo se k tomu mjesto, gdje ima vode, hlada, pa da je sigurno. Tako je još i danas. Bilo je doduše i takovih, osobito između velikih gradova, kao među Aleksandrijom i Jerusalemom, koji bijahu bogato opremljeni, i gdje si imao svaku udobnost; nu obično su bili tek glavni stan šeika ili poglavice mjesta za sastanke, trgovinu, prodaju i svratišta za strance. Druga neobičnost, osobito čudna onomu, koji nije poznao zemlju, što nije bilo nikakove podvorbe. Nije tu bilo krčmara ni kuhača ni kuhinje, samo je vratar stajao na ulazu, da saobći strancu, ima li ili ne ima li još za njega mjesta. Kad su jednom unišli, nitko se nije više za njih skrbio. Svatko je dakle morao nešto sobom ponieti ili kupiti od trgovaca, što bi možda tu bili, pa si sam obrok prirediti. Isto tako bilo i glede kreveta. Ti stanovi pružali putniku vodu, konak i zaklon, a da za to nisi ništa imao da platiš; za sve ostalo morao se svaki sam poskrbiti.

Svratište ovakovo bilo i ono, gdje su stali Josip i Marija. Mjesto, kakovo je Betlehem, imalo je samo jednoga šeika i po tom samo jedno svratište, pa prem je Josip tu rođen bio, nije imao znanaca, jer je bio vrlo dugo od kuće, pa nije mogao da se posluži njihovim gostoljubljem. Osim toga bilo je poznato, kako su rimske oblasti bile spore, te je popis mogao trajati više mjeseci — a tako dugo nije hotio Josip nikomu dosadživati. On je dakle morao u gostionu, zato je i bio zabrinut, kad je vidio svu silu stranaca pred sobom. Kad je bliže došao, vidio je, da se nije bez razloga bojao; gostiona bila prepuna.

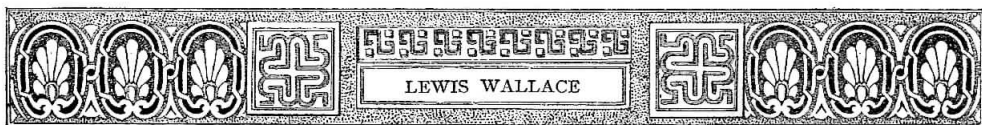
Na cedrovu panju kraj ulaza sjedio vratar. O zid naslonio sulicu; kraj nogu mu sjedio pas.

»Mir Jehovin s tobom!« pozdravi ga Josip.

»To isto želim i tebi u najvećoj mjeri!« odvrati mu onaj, a da se nije s mjesta ni maknuo.

Marija i Josip na putu u Betlehem.

»Ja sam Betlehemićanin,« nastavi Josip. »Nema li ovdje mjesta za —«

»Nema ni za koga.«

»Možda si o meni čuo. Ja sam Josip iz Nazareta. Ovdje je grad mojih otaca. Ja sam iz koljena Davidova.«

Svu svoju nadu stavio je Josip u ove zadnje rieči. Budu li one bez uspjeha, tad je sav njegov trud uzaludan. Bila je najveća čast, kad je netko bio iz koljena Davidova; to se i ovdje pokazalo. Vrtar se digno s poćitanjem i rekne:

»Rabi, odkada je stranac ovdje nalazio zaklon — a bit će tomu više od hiljadu godina — nikada nije bio pošten ćovjek odbijen, osim kad nije bilo mjesta. Ako je stranac mogao dobiti mjesta, tim veće pravo imade na gostoljublje potomak Davidov. Ponovno te pozdravljam, pa ako ųeliš poći sa mnom, osvjedoćit ćeš se, da ne ima mjesta. — Smijem li te upitati, kada si došao?«

»Baš sada!«

»Ćemu si došao, lako je pogoditi. Ova mnoųija kao i ti morali ste doći na carevu zapovied. — Nu osim ovih došla je jućer karavana iz Damaska, što putuje u Arabsku i doljni Egipat. Gle, evo ljudi i ųivotinja.«

Josip se nije dao odbiti. Zato odgovori:

»Nije radi mene, nu sa mnom je moja ųena, a noć je hladna, mnogo hladnija na ovih breųulćih nego u Nazaretu. Ona ne moųe noćiti pod vedrim nebom. Zar ne ima mjesta u gradu?«

»Svi ovi« — vrtar pokaza mnoųiju, što se tiskala kraj ulaza — »traųili su u gradu mjesta. Oni kazuju, da je sve prepuno.«

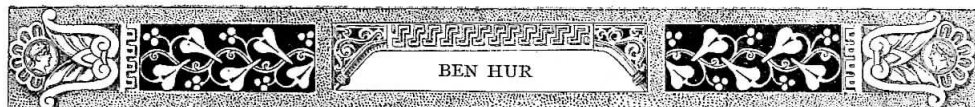
Josip stade razmišljati. Kao da govori više sebi nego li vrtaru, reće:

»Ona je toli mlada i njeųna. Ako moradne noćiti pod vedrim nebom, studen će ju ubiti.«

Tad se opet okrene vrtaru:

»Moųda si poznaao njezine roditelje, Joakima i Anu. I oni bijahu iz kuće Davidove.«

»Da, poznaao sam ih, nu tomu je davno. Bili su dobri ljudi.« To je govorio zamišljeno, gledajuć u zemlju. — Iznenada pogleda Josipa

i rekne mu: »Prem vas ne mogu primiti, ne ću vas ipak posve odbiti. Rabi, učinit ću za tebe, što mogu. Koliko vas je?«

Josip odgovori: »Moja žena, ja i tovarče.«

»Dobro, vi ne ćete noćiti pod vedrim nebom. Brzo, sunce već zalazi, odmah je noć.«

Josip se požuri, te dovede na tovarčetu svoju ženu, koju je za ovoga razgovora podaleko ostavio. Ona odvinula koprenu.

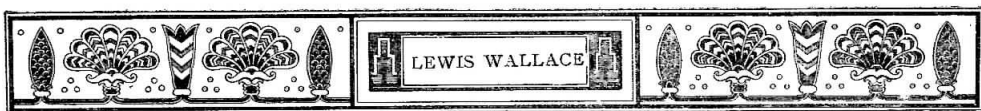
»Plave oči i zlatna kosa,« prošapta vratar, kad ju opazi. »Tako je izgledao mladi David, kad je stajao pred Saulom. Primi uzdu tovarčeta iz Josipove ruke i rekne okrenuv se k Mariji: »Mir s tobom, kćeri Davidova!« a Josipu: »Rabi, hajde za mnom!«

Odvede ih kroz dvorište gostione, tad nekim putićem do brežuljka od sivkasta vapnenca.

»Ti nas vodiš u spilju!« opazi Josip.

Vodič odgovori okrenuv se k Mariji:

»Spilja, u koju vas vodim, bijaše nekoć utočište tvomu praotcu Davidu, kamo je svoje stado zaklanjao. I kao kralj da je češće u nju zalazio i to s velikom pratnjom ljudi i životinja. Jasle za ove nalaze se

još i danas kao onda. Svakako je bolje noćiti na tlu, na kojem je spavao kralj, nego u dvorištu gostione ili na polju. Nu evo nas kod kućice pred spiljom.

Kućica bila nizka i uzka; za pravo bijaše samo ulaz u spilju. Vodič otvori vrata i rekne: »Unidjite!«

Udjoše i ogledaše se. Vidješe spilju od naravi uklesanu u pećinu, po prilici četrdeset stopa dugu, dvanaest do petnaest široku, devet do deset visoku. Kroz vrata padalo je dosta svjetla, te su mogli vidjeti jasje u zadku spilje, dočim u sriedi na tlu bijaše ostataka siena, slame i drugoga krmiva, a nekoliko komada pokućstva pokazivalo je, da u toj spilji traže kadkada konaka ljudi i životinje.

»Što ovdje vidite,« reče vodič užegav svjetiljku i metnuv ju na tlo, za putnike je, kako ste i vi. Upotrebite, što možete. I okrenuv se k Mariji reče: »Možeš li ovdje počivati?«

»Ovo je mjesto sveto!« odgovori ona.

»Pa ću vas ostaviti. Mir s vami!«

Pošto je otišao, nastojahu, da iz spilje učine, te se bude moglo bud kako stanovati.

U stalno doba noći presta galama i tiska u svratištu. Svaki se Izraelita digao, okrenuo lice prama Jerusalemu, prekrižio ruke preko prsiju i molio je; bijaše sveta deveta ura. Pošto ovršiše ovu pobožnu dužnost, nasta opet za kratko vrijeme obće gibanje, jer je svaki spremio večeru ili se pripravljaio na počinak. Tad ugasiše luči, a nad sabrane spusti se mir sna.

Bilo je ponoći. Sve naokolo u duboku snu. — Tad se netko probudi, protare oči i zabunjeno pogleda oko sebe. Najednom viknu:

»Što je to? Nebo je u plamenu. Ustajte, braćo, ustajte!«

»Iza sna preplašeni ljudi digoše se sa svojih ležaja i gledali oko sebe. Nu na skoro počеше se čuditi podpuno si sviestni, jer visoko s neba izlievao se na zemlju sjajan trak svjetla. Rekao bi, da pada s jedne točke, te razsvjetluje cijeli kraj, što ga vidiš. Svjedoke toga čudesnog događaja obuze sveti strah. Plašljivci drhtali, a i najsrčaniji tek se usudiše šaptati.

»Jeste li kada vidjeli što nalik?« upita jedan.

»Ta, kao da je svjetlo upravo nad onim brežuljkom. Ne znam, gto je. Nikada nisam šta takova vidio,« odvrati drugi.

»Možda se koja zvijezda razprsla i pala,« reći će treći.

»A što, kad zvijezda pada, tad se ugasi.«

»Ja znam, što je,« vikne prvi; »pastiri su vidjeli lava i zapalili vatru, da ga uplaše.«

»Da, to će biti!« rekne drugi, »vidio sam stada tamo prieko gdje pasu na polju.«

»Ne, Ne!« odgovori treći, kad bi sve drvo iz ciele Judeje bacili na vatru, ne bi bilo toli liepo i jako svjetlo.«

Múčeć gledahu u tajinstven sjaj, dok napokon ne uzklikne neki častni starac:

»Braćo, to su nebeske ljestve, što ih je vidio u snu naš otac Jakov. Slavljen budi Gospod, Bog naših otaca!«

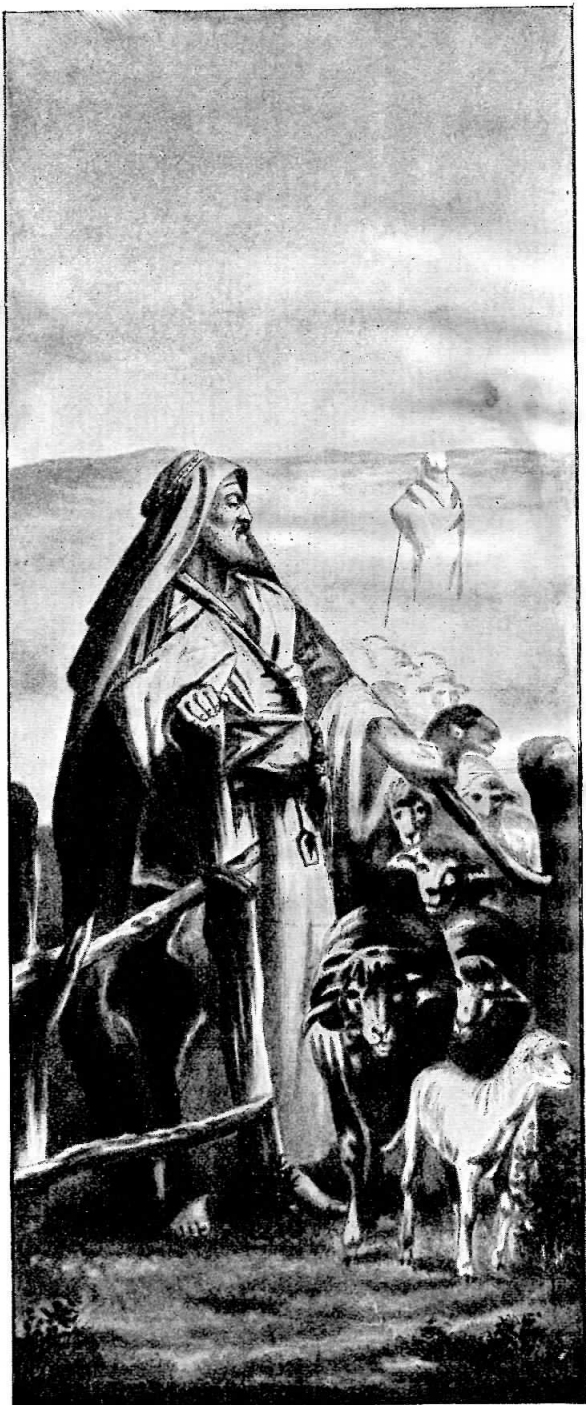

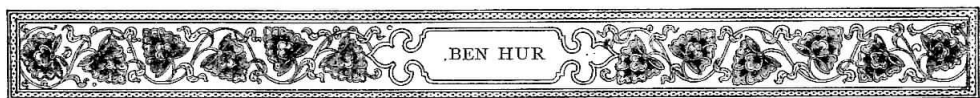
Poglavlje treće.

viemi-
lje po
prilici
jugo-
iztočno od
Betlehema
leži dolina,
a dieli je od
grada gor-
ska kosa. Proti sjeveru dobro
zaštićena, bijaše u ono doba
dolina obrasla murvami, ma-
lenimi hrastići i omorikami,
te je rabila u sve godišnje
dobe kao pašnjak.

Na točki, što je bila
najdalje od grada, stajao
star obor, kamo bi običa-
vali zakloniti se pastiri i
ovce. Dan prije ovoga, što
poviedasmo, pošlo je više
pastira sa svojim stadom u
onaj kraj. Kad je sunce

zašlo, odvedoše ovce u obor, gdje su bile sigurne. Na ulazu zapalili vatru, večerali i spremili se na počinak i zabavu. Jedan bdio da čuva; ne računajući ovoga bilo ih šest. Malo po malo shrvao ih san, i oni legoše, gdje je koji bio, uz vatru. Noć bila vedra i sjajna od zvijezda; vladao tajinstven mir. Čuvar hodao gore dolje pred oborom; vrijeme do ponoći, kad ga je trebao drugi da zamieni, bilo mu dugo. Napokon dodje ponoć, te se već veselio snu, da ga okriepi. Baš je htio da zadje u obor i pogleda još jednom oko sebe. Najednom obasja ga jasno svjetlo, noć posta kao dan; mogao je vidjeti svu okolicu. Pogleda prama nebu — ne ima zvijezda. Prodju ga srsi, i prestraši se. Zavikne svojim drugovom:

»Ustajte, ustajte!«

Psi zalajali; stado se uplašeno savilo u skup. Pastiri se digli i latili oružja.

»Što je?« kliknu kao u jedan glas.

»Gledajte,« zavapi čuvar, »nebo je u plamenu!«

Svjetlo bivalo jasnije i jasnije. Pokriše oči rukama i padoše ničice. Preplašili se tako, te padoše licem na zemlju. Tad se začu glas:

»Ne bojte se!«

Prisluhnuli.

»Ne bojte se; jer, gle, navieštam vam veliku radost, što će biti svemu narodu.«

Ovaj glas, kojega milina pobudjivala je u njih pouzdanje, napuni im cijelo biće svetim strahopočitanjem. Uzpravili se i klečeć gledali oko sebe. Vidješe viencem slave obasjanu sliku čovjeka, obučena u sjajno bijelo odijelo. Na leđjima imao krila; na čelu mu blistala zvijezda; lice mu bilo prijazno i nebeske ljepote.

Često su oni čuli o anđelima i govorili o njima u svojoj bezazlenosti. Nisu dvojili, već pomisliše: »Veličje Božje došlo je k nam. On nam je poslao svoje anđele kao nekoć prorokom.«

Angjeo nastavi:

»Jer vam se danas rodi u gradu Davidovu Spasitelj, koji je Krist, Gospodin.«

Časak stane. Rieči se duboko usadiše u srce pastirima.

»I eto vam znaka,« nastavi angjeo; »naći ćete diete povito u pelenice i položeno u jasje.«

Angjeo zašuti. Ispunio je svoje poslanstvo, nu ipak ostade, i dok se pastiri čudom čudili, eto u jedan put s angjelom mnoštvo nebeske vojske, koji hvališe Boga govoreć:

»Slava Bogu na visini, a mir ljudem na zemlji, koji su dobre volje!«

Kad se pastiri sabrali, gledahu jedan drugoga šuteć, dok napokon jedan od njih ne reče:

»To je bio Gabriel, Božji poslanik ljudem.«

Nitko ne odgovori.

»Rodio se je Krist, Gospodin. Zar ne, to je bila njegova poruka?«

»Da,«
odgovori

jedan. »A nije li rekao: U gradu Davidovu? — To je tamo, naš Betlehem. I da ćemo ga naći kao diete povito u pelenice i položeno u jasle.«

Onaj, što prvi progovori, zamišljeno gledaše u vatru. Napokon, kao da se je na nešto odlučio, rekne:

»Samo je jedno mjesto u Betlehemu, gdje su jasle: u spilji, ne daleko od svratišta. — Braćo, hajdemo tamo da vidimo, što se ondje dogodilo. Svećenici i pismoznanci već su davno očekivali Mesiju. Sad se je rodio, a Gospod dade nam znak, po kom ga možemo poznati. — Hajdemo tamo, da mu se poklonimo. — A naše stado? — Čuvat će ga Bog. Žurimo se!«

I ustadoše žurno i podjoše na put preko briega kroz grad. Kad su htjeli da prodju kraj vrata svratišta, nadjoše tamo stražara.

»Šta biste vi?« upita ovaj.

»Mi smo noćas vidjeli i čuli velike stvari.«

»I mi smo vidjeli nešto izvanredno, ali nismo ništa čuli. A šta ste vi čuli?«

»Mi idemo najprije do spilje, da se uvjerimo; onda ćemo sve reći. Hajde s nami pa da vidiš!«

»Badava vam put.«

»Nije, jer se je Mesija rodio!«

»Mesija? Odakle vi to znadete?«

»Hajde s nami pa vidi!«

Čovjek se prezirno nasmijao. »Mesija? A kako ćete ga prepoznati?«

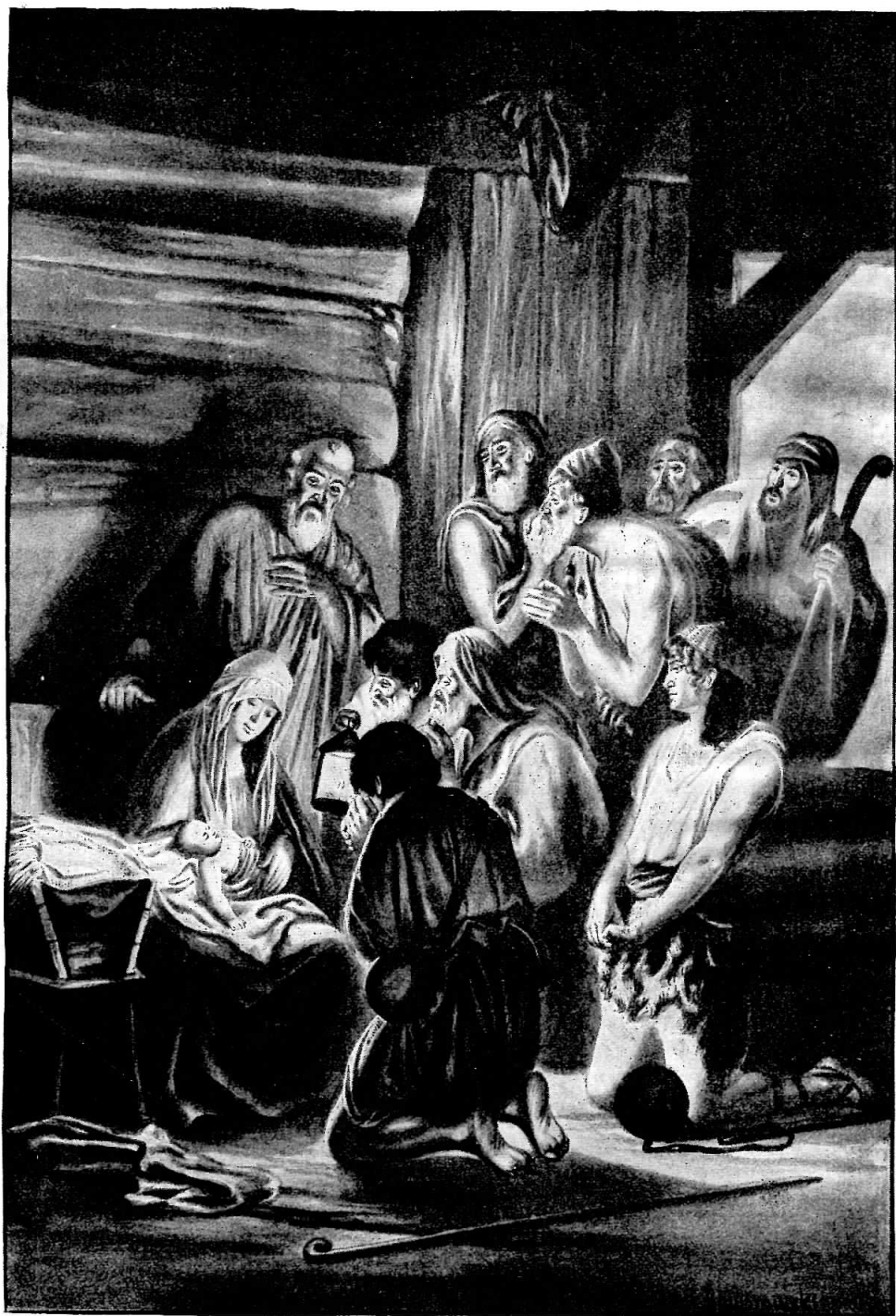
»Rodio se noćas i leži u jaslach. Tako nam je objavljeno. A samo je jedno mjesto u Betlehemu, gdje su jasle.«

»Spilja?«

»Da. — Hajde s nami!«

Prodjoše kroz dvorište svratišta, a da ih nitko nije zadržao, prem su neki još bdjeli i razgovarali se o čudnoj svjetlosti, što su ju vidjeli. Vrata u spilju bila otvorena, unutra gorjela svjetiljka. Ne oklievajuć unidjoše.

»Mir s vami!« pozdravi stražar okrenuv se k Josipu. »Evo ljudi, koji traže diete, što se noćas rodilo. Oni će ga po tom poznati, što je povito u pelenice i položeno u jasle.«

Poklonstvo pastirâ.

Radost zasja na licu Josipovu. On se okrene i rekne pokazav u dno spilje:

»Eno ga!«

Povede ih tamo. U jaslach ležalo diete. Donesu svjetiljku i kraj svjetla promatrali diete šuteć i diveć se. Diete nije pokazalo nikakva znaka, bilo ko i druga novorođjena djeca.

»Gdje je majka?« upita čuvar.

Ona stupi napried i privine diete u svoj naručaj. Pastiri ju obkoliše.

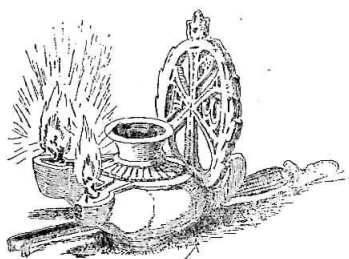
»To je Mesija!« rekne napokon jedan.

»Mesija!« ponoviše ostali i padoše na koljena.

»Gospod je, a njegova slava uzvišena je nad nebom i zemljom!« reći će drugi.

Oni poljubiše okrajak Marijine haljine te se veseli oprostiše. Došav pred svratište, probudili putnike i pripoviedali, što su vidjeli. A vraćajuć se k svomu stadu ponavljali slavospjev angjelâ: »Slava Bogu na visini, a mir ljudem na zemlji, koji su dobre volje!«

Pripoviedanje pastirâ razglasi se na daleko i široko; čudesno svjetlo one noći kao da je potvrdjivalo njihove rieči. Sljedeći dan i više dana zatim zalazilo u spilju znatiželjno mnoštvo. — Mnogi, što posjetiše, vjerovali su, a još više ih smijalo se i rugalo.

Poglavlje četvrto.

Jedanaesti dan po porodu djeteta oko podne približavali se od Sihema tri mudraca gradu Jerusalemu. Ljudi, koji su ih u velikom broju susretali, kad su prešli potok Kidron, stali su i znatiželjno ih gledali. Prem je običan put vodio iz pustinje na iztoku prema moru, na zapadu kroz Judeju, a nigdje se nije sabiralo više stranaca, osim u Rimu — nego li u Jerusalemu tako, te nisu bili kakova riedkost: ipak su tri mudraca svagdje uzbudili pažnju. Spram kraljevskih grobova sjedilo nekoliko žena na putu, a uz njih bilo diete. Kad je mališ vidio gdje ovi idu, zaplesne rukama i vikne: »Gle, gle! Velikih deva s liepimi zvončići!«

Zvončići bijahu srebrni, a deve, kako znademo, bile poput sniega te neobično velike. Po cijeloj opremi mudracâ mogao si znati, da ne samo dugo i mučno putuju, već da su i bogati. Stranci stadoše pred ženami kod kraljevskih grobova.

»Dobri ljudi,« upita Baltazar, »recite mi, hoćemo li skoro stići u Jerusalema?«

»Da,« odgovori žena, za koju se sakrivalo diete; »da su drveta one spilje nešto niža, vidjeli biste gradska kubeta.«

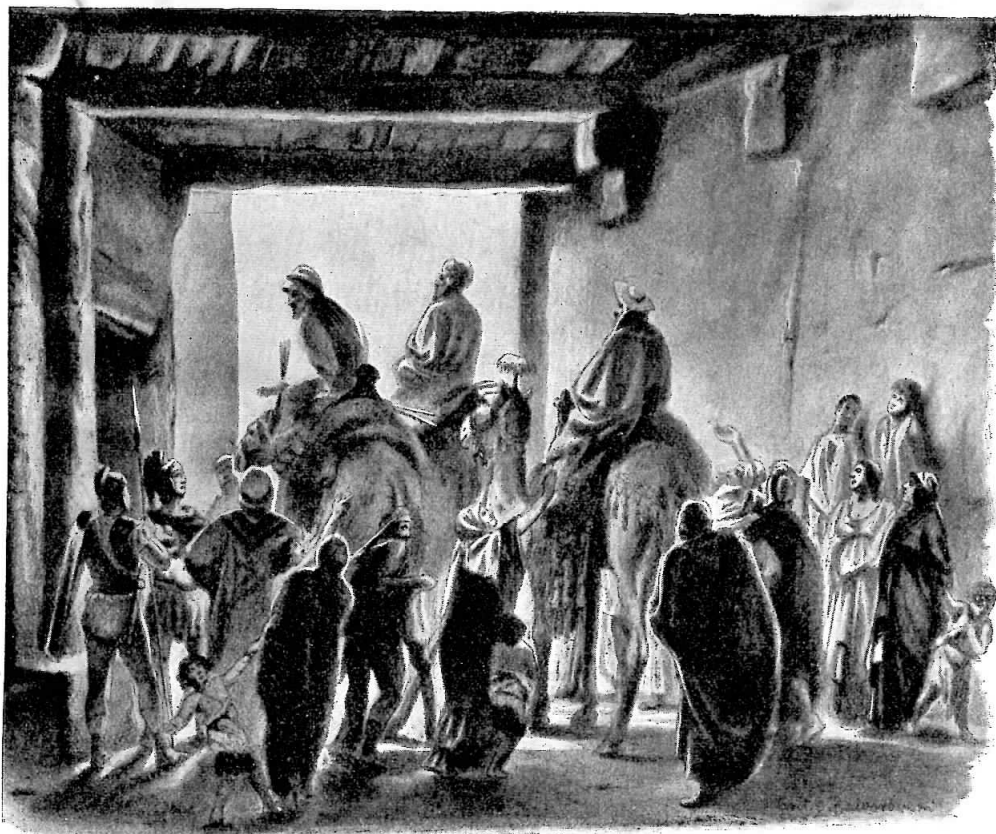
Mignuv razumljivo Grku i Indijancu upita Baltazar: »Gdje je novorođeni kralj židovski?«

Žene pogledale jedna drugu.

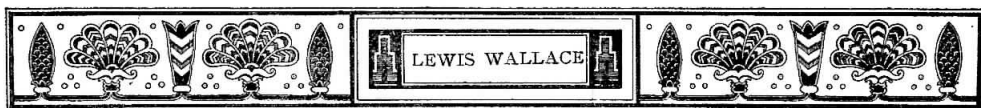
»Zar niste ništa o njem čule?«

»Nismo!«

»Poviedajte dakle svim, da smo vidjeli njegovu zvijezdu na iztoku i da smo došli poklonit mu se.«

Krenuli dalje pa isto još mnoge druge pitali — a nitko im nije znao da odgovori. Tako su se zamislili u to pitanje, da nisu ni marili za divni vidik, štono im se otvorio, kad su se približavali gradu. Projahali kroz

vrata, što vode u Damask, gdje je čuvao stražu rimski vojnik. Mnoštvo znatiželjne svjetine, što ih je pratilo, pobudilo obću pozornost. Egipćanin pozdravi stražu: »Mir s tobom!«

Straža mu ne odgovori.

»Dolazimo iz dalekih krajeva i tražimo novorodjenoga kralja židovskog. Znadeš li nam reći, gdje bismo ga našli?«

Otvoriv prozirku na svojoj kacigi vikne vojnik glasno u stražarnicu. »U kraj!« vikne častnik izašav među svjetinu, što bijaše nagnula, te ju stade gurati.

»Što biste vi?« upita Baltazara.

»Gdje je onaj, što se je rodio kao kralj židovski?«

»Irud?« upita u čudu častnik.

»Irud je primio kraljevstvo od cara, njega ne tražimo.«

»Drugog židovskog kralja ne ima.«

»Ima! Vidjeli smo njegovu zvijezdu i došli smo da mu se poklonimo.«

Rimljanin se preplašio.

»Idite dalje,« odgovori; »idite! Ja nisam Židov. Upitajte učitelje u hramu ili Annu, velikoga svećenika, ili da budete posve sigurni, samoga Iruda. Ako je još tko kralj židovski osim njega, to će vam on kazati, gdje ćete ga naći.«

Otvori mudracem put, a oni krenuše u grad. Baltazar pako reče svojim drugovom:

»Po što smo došli, sada se znade; do ponoći govorit će o tom cieli grad. Hajdemo sada u gostionu!«

Na stubah, što vode u potok Siloa, pralo istu večer nekoliko žena rublje. Svaka imala pred sobom široku, zemljenu posudu. Na skrajnoj stubi stajala djevojka pa im dodavala vodu. Dok su žene marljivo izpirale rublje, dodjoše još dvie da zagrade vode. Jedna ih od ovih pozdravi:

»Mir s vami!«

Pralje otrv ruke odzdraviše.

»Eto skoro noći i vrijeme je, da prestanete.«

»Posao nikada ne prestaje.«

»Ali sve u svoje vrijeme. Ta morate takodjer —«

»Čuti, što se u svijetu događa?« prihvatit će druga.

»Što nova?«

»Niste dakle ništa čule?«

»Ne! Što?«

»Kažu, da se je rodio Mesija,« odgovori širiteljica novosti.

Čudno se kosnule ove rieči.
Zvedljivost im na lica izbila.

»Mesija!« kliknuše u jedan glas.

»Tako pripoviedaju!«

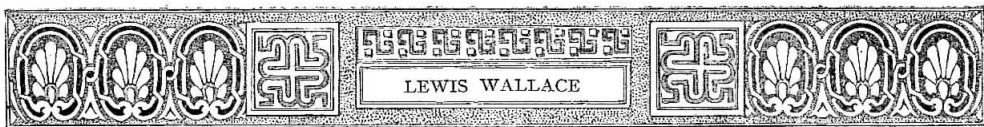
»Tko?«

»Svi, u gradu se tako
kazuje.«

»A vjeruje li to tko?«

»Danas poslie podne
dodjoše tri stranca preko
rieke Kidrona, putem iz
Sihema,« začne
ista govornica,
da suzbije
svaku sumnju.

»Svaki je jašio kao mlieko, bielu devu, veću, no ste je ikada vidjele u Jerusalemu.« — Slušaateljice otvorile usta i oči. —

»Pa kako su bogati ti ljudi,« nastavi govornica, »vidiš po tom, što imaju svilene šatore, a kopče na sedlih i okrajci njihovih uzda sve je od zlata, a zvončići na devah srebrni. Nitko ih ne pozna. Čini se, da su došli sa krajeva svieta. Jedan je samo govorio; taj je pitao svakoga, koga je susreo, pače i žene i djecu: 'Gdje je novorodjeni kralj židovski?' Nitko mu nije znao da odgovori; nitko ne zna, koga to oni misle. Krenuli dalje i rekoše: 'Vidjeli smo njegovu zvijezdu i došli smo da mu se poklonimo.' Pitali i stražu na gradskih vratih, a kako ni oni nisu ništa znali kao i drugi, poslaše ih Irudu.

»A gdje su sada?«

»U gostioni. Stotine ljudi bilo je već tamo, da ih vidi, a stotine još idu k njim.«

»A što misle, tko je taj kralj židovski?«

»Mesija, što se je baš rodio.«

Jedna žena stala se smijati i pošav na posao reče:

»Kad ga vidim, vjerovat ću u njega.«

A druga ravnajući se po njoj primetnu: »A ja, — kad vidim, da uzkrisuje mrtve, vjerovat ću.«

Treća reče mirno:

»Već ga dugo očekuju. Meni je dosta, ako samo jednoga gubavca izlieči.«

I tako čevrljahu, dok se smračilo, te ih noć prisili, da se vrate kući.

Poglavlje peto.

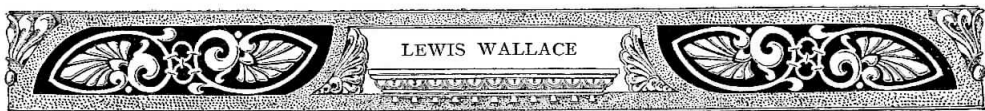

ste večeri, kasnije, oko prve noćne straže, sabralo se oko petdeset osoba na Irudovu zapovied u palači na gori Sionu. Kralj ih je pozvao, da ga izvieste o židovskih zakonih i predajah; to bijaše — jednom rieči — sastanak visokog vieća, velikih svećenika, pismoznanaca i zakonoznanaca grada. Tu bijaše i poglavicâ raznih sljedba: farizejâ, saducejâ i esenâ.

Dvorana, gdje se viećalo, bijaše u nutarnjih prostorijah dvorišta palače, a vrlo prostrana. Uredjena na rimsku: pod složen od mramornih ploča razne boje, stiene bez prozorâ bile na žuto bojadisane, nizka, slovu U nalikna klupa, pokrivena svjetložutimi jastuci, stajala po sriedi s otvorom prema ulazu. Na gornjem kraju bio stolac tronožac, nad njim visio svjetionik sa sedam krakova, a u svakom gorjela svjetiljka.

Našli se tu u društvu većinom stariji muževi; odielo im bilo jednaka kroja, nu razne boje. Duga brada obrasla im lica, orlov nos i žarke crne oči čudno se dojimali. Držanje im bijaše ozbiljno, dostojanstveno i patrijarkalno.

U pročelju sjedio predsjednik, a drugi s desna i s lieva. Njegova pojava svuda bi i uvijek pobudila pozornost. Bio visoka stasa, nu tako pognuta od starosti, da je bio sličan okostnici. Biela odjeća visjela mu ponešto prostrano na ramenih. Kad je govorio, digao bi desnu ruku i izpružio dršćući kažiprst, da govoru dade veće znamenovanje. Izrazita mu glava obrasla bielom poput srebra, mekom poput svile kosom. Bijaše to Hillel, Babilonac. U dobi od sto i šest godina bijaše još uvijek predsjednik visokomu vieću. — Na stolu pred njim ležala hrpa uvojaka od pergamene, izpisanih hebrejskim slovi. Iza njegova sjedala stajao bogato

odjeven dječak čekajuć njegovu zapovied. Pozove ga k sebi. Dječak pokroči i pokloni se ponizno.

»Idi i kaži kralju, da smo mu pripravní odgovoriti!«

Mladić ode brzo.

Za čas eto u sobu dvojice vojnika, koji stadoše s desna i lieva do vrata. Iza njih eno čudne osobe: starac obučen u grimiz i skrlet, odielo mu krcato zlatom; dapače i cipele bile biserom posute. Glavu mu resio uzki vienac krunski, divno izradjen. O pojas zatakao bogato ukrašeni bodež. Šepao je pa se štapom podupirao. Nije digao oči, dok ne dodje posve blizu do njih. Tada, kao da ih je tek opazio, uzpravi se, pogleda tako oholo, mrko i siekuć očima, kao da traži neprijatelja. — Bijaše to Irud, zvan Veliki. — Vriedan drug rimskih careva, rutave duše, branio je, prem slab i bolestan, despotskom silom i nečuvenom okrutnosti svoj priesto. Kad je unišao, nasta gibanje u cijeloj dvorani. Stariji od prisutnih duboko se prignuli, a udvorniji digli se i duboko se poklonili.

Kad je Irud dvoranom okružio, stupi k Hillelu, koji ga pozdravi prignuv glavu.

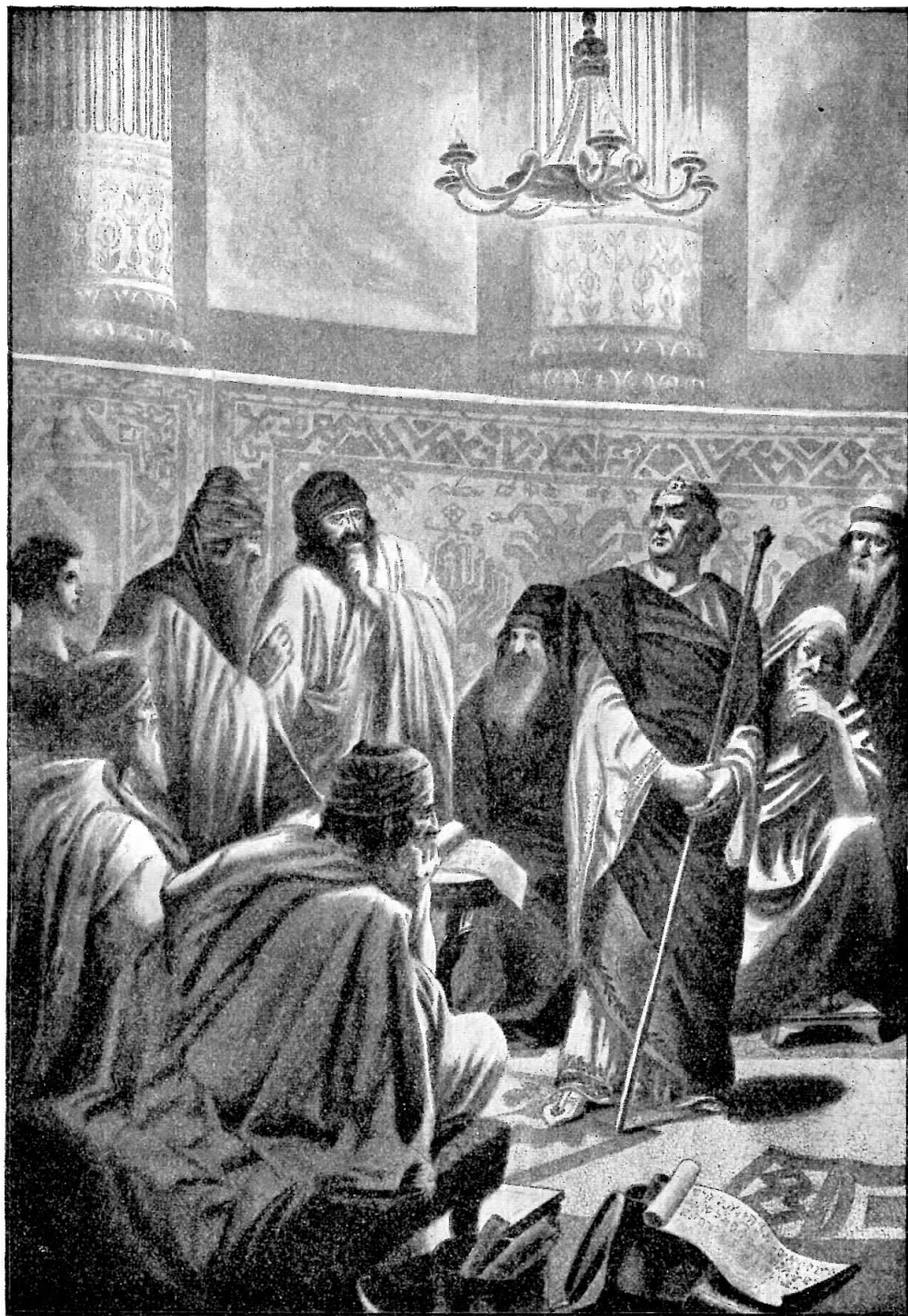
»Odgovor!« viknu na nj kralj. — »Odgovor!« Udari štapom o pod i objema se rukama osloni na nj.

Hillelove oči blago zasjale. Pogleda kralju u lice otvoreno, i dok su mu drugovi u mrtvoj tišini slušali, reče:

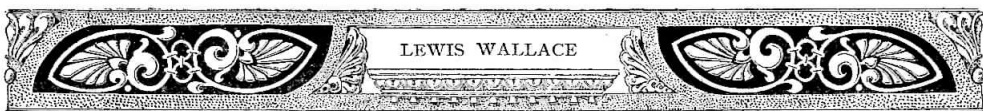
»Mir Gospodina, Boga Abrahama, Izaka i Jakova neka bude s tobom kralju!« Ove rieči izusti svečano, kao da moli. Tad nastavi običnim glasom: »Naložio si nam, neka iztražimo, gdje se ima Mesija roditi.« Kralj kimnu, a oči upre oštro u govornika. »Čuj dakle, kralju! Na temelju mojih iztraživanja, a u suglasju s prisutnima kažem ti: U Betlehemu u Judeji.«

Hillel pogleda u pergamenu, pokaza dršćućim prstom na jedno mjesto i pročita: »I ti, Betleheme, zemljo Judina, ni po čem nisi najmanji medju kneževskimi gradovi Judinimi; jer će iz tebe izići vodja, koji će vladati nad mojim narodom Izraelom.«

Irudu si na licu mogao čitati zabrinutost. Zamišljeno zagledao se u pergamenu. Zavlada svečan mir, te se prisutni jedva usudiše dihati; i Irud je šutio. Napokon se okrene i ne rekav ni rieči ode iz sobe.

Irud u sinedriju.

»Braćo«, reče Hillel, »mi smo odpušteni.«

Prisutni se digoše i hrpimice odoše.

»Šimune!« klikne Hillel.

Čovjek od petdeset godina po prilici pristupi k njemu.

»Smotaj svetu knjigu! Postupaj s njom sa strahopočitanjem!«

Nalog bude ovršen.

»A sada mi pruži ruku i odvedi me do nosiljke!«

To se sbude što je moglo nježnije.

I glasoviti tumač svetih knjiga, Hillel, ostavio viećnicu sa Šimunom, svojim sinom, koga je odgojio za baštinika svoje mudrosti, učenosti i službe.

Iste večeri, samo kasnije, legoše na počinak u gostioni i tri mudraca. Na otvor u krovu mogli su vidjeti svod nebeski. Promatrajuć svjetlucanje zvijezda sjećali su se na čudesni način svoga poziva. — Hoće li im se trud izplatiti? — Stigoše napokon u Jerusalem; na gradskih vratih pitali su za onoga, koga su tražili. Naviestiše njegov porod. Preostade im još da ga nadju. — I u tom se pouzdavali u Duha, koji ih vodio. — Tko sluša glas Božji ili očekuje glas s neba, taj ne može da spava.

Čovjek neki pristupi k njim i prene ih iz razmatranja.

»Ustajte! Donosim vam viest, što ne podnosi odgadjanja,« progovori. Digoše se.

»Od koga?« upita Egipćanin.

»Od kralja, od Iruda.«

»Nisi li ti čuvar gostione?«

»Jesam!«

»Što će kralj s nami?«

»Njegov poslanik čeka, on će vam reći.«

»Evo nas odmah! Moli ga, neka nas pričeka.«

»Pravo si kazao, brate,« reče Grk Egipćaninu, kad je čuvar otišao.

»Brzo se doznalo, da smo došli i po što idemo. Da čujemo, što će reći glasnik.«

Ustadoše, zagrnuse se u svoje mantije i izidjoše napolje.

»Donosim vam pozdrav mira i molim, da mi oprostite, što sam vas bunio. Moj gospodar, kralj, poslao me k vam, da vas pozovem u palaču, gdje će sam s vami govoriti.« Tako je govorio glasnik.

Luč gorjela nad ulazom. Na njezinoj svjetlosti pogledali su jedan drugoga i znali su, da je Duh sašao vrhu njih. Egipćanin pristupi čuvaru i reče mu, da drugi nisu čuli:

»Ti znaš, gdje su naše stvari i gdje se odmaraju naše deve. Pripravi sve za naš odlazak, da možemo odmah odputovati, bude li potrebno.«

»Ne brini se; sve ću urediti,« odgovori čuvar.

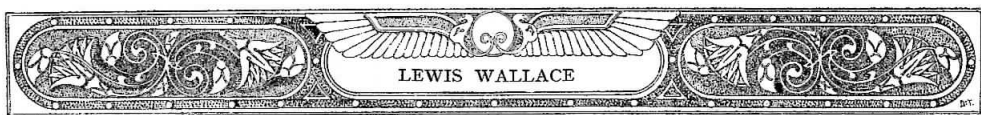
»Neka bude na kraljevu!« rekne Baltazar glasniku.
»Evo nas s tobom.«

Ulice Jerusalema bile su onda isto tako uzke kao i danas, samo više ravne i čišće. Šuteć slijedili mudraci glasnika. Napokon dodjoše do velikih vrata, gdje je kraj vatre ležalo nekoliko stražara. Puštiše ih odmah. Kroz više dvorišta, tamnih dvorana i hodnika dodjoše do stuba, što su vodile u visoku kulu. Došav gore, stane vodič, pokaže na otvorena vrata i reče:

»Unidjite! Tu je kralj.«

Soba, u koju stupiše, mirisala je po sandalovini. Cielo uređenje pokazivalo mekoputnu ljubav za sjaj. U sredini bio dragocjen sag, gdje je stajao priesto.

Mudraci su jedva mogli da to tek površno razgledaju, jer je na prijestolu sjedio kralj u istom odijelu, kao i kad je posjetio sinedrij. Pristupiše bliže i pokloniše mu se do zemlje. Kralj pozvoni. Sluga unidje i metne tri stolca pred priesto.

»Sjednite!« reče kralj milostivo.

Kada sjedoše, progovori: »Danas poslie podne javili su mi sa sjevernih vrata, da su došla tri stranca, koji kan da iz daleka putuju. Jeste li vi to?«

Duboko se pokloniv reče Egipćanin:

»Da nismo, što smo, ne bi nas mogući Irud amo pozvao. Jest, mi smo.«

»Tko ste vi? Odakle dolazite?« odvrati Irud i doda: »Svaki neka za sebe svoje govori.«

Jedan za drugim izpričaše o sebi, ocrtav u kratko i priprosto gradove i zemlje, gdje se rodili, i put, kojim su došli u Jerusalem. Nešto razočaren upita Irud:

»Što ste pitali častnika na vratih, kada dodjoste?«

»Pitali smo ga: Gdje je novorodjeni kralj židovski?«

»Sad vidim, zašto su se ljudi tako uznemirili. Takovo pitanje uzrujava i mene. Ima li zar osim mene još koji kralj židovski?«

Egipćanin odgovori bez straha:

»Upravo se rodio.«

Potez boli proli se kraljevim licem, kao da je čuo nešto neugodna. »Meni se nije rodio!« klikne. Tad sabrav se upita dalje:

»Gdje je taj novorodjeni kralj židovski?«

»Zato smo amo došli, da to saznademo.«

»Vi mi pripoviedate čudnu priču. Zadajete mi težu zagonetku, nego li su Salamonove. Pomislite, da sam već u dobi, gdje je znatiželjnost tako velika kao u djece. Okrutno je od vas, da me na takova mučila stavljate. Kažite mi sve, i ja ću vas častiti, kako se kraljevi časte. Recite mi sve, što znadete o Novorodjenom, pa ću vam ga pomoći tražiti. A kad ga nadjete, učinit ću za njega sve, ma što zahtievali. Dopratit ću ga u Jerusalem i odgojiti za kralja; upotrebit ću svoj upliv kod cara i pomoći mu do časti i slave. Prisižem vam, da mu ne ću zavidjati. — Nu recite mi, kako je to, te ste u isto vrijeme saznali za njega, premda vas dieli toliko mora i zemlje.«

»Reći ću ti istinu, kralju!«

»Govori!« zapovjedi Irud.

Baltazar ustane i progovori svečano:

»Ima svemogući Bog!«

Irud se očito prepade.

»Taj nam je zapovjedio da ovamo dodjemo i obećao nam, da ćemo ovdje naći Spasitelja svieta, da ćemo ga vidjeti, poklonit mu se i za njega svjedočiti. Kao znak, da je došao, vidio je svaki od nas zvijezdu. Božji nas je Duh vodio; njegov Duh, kralju, sad je s nami.«

Tu ih obuzelo neko tajinstveno čuvstvo. Irud ih redom gledao, bio je nezadovoljniji i više ga sad mučila zavist nego li prije.

»Vi mi se rugate,« reče on. »Ako ne, recite mi više. Što će biti, nakon što je došao novi kralj?«

»Odkupljenje ljudi.«

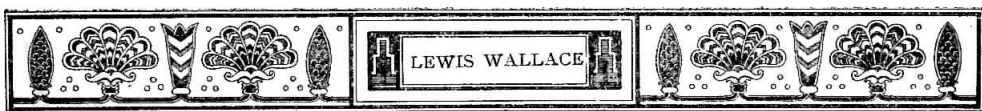
»Od česa?«

»Od njihovih grieha.«

»Kako?«

»Božanskom moći, po vjeri, ufanju, ljubavi i dobrih djelih.«

»Vi dakle —« Irud zašuti. Nište nije pokazivalo borbu njegovih osjećaja, a onda nastavi: »Vi dakle navieštate Mesiju! — Je li to sve?«

Baltazar se duboko pokloni:

»Kralju, mi smo tvoji službenici!«

Kralj pozvoni. Sluga dodje.

»Donesi darove!« zapovjedi vladar.

Sluga ode. Naskoro se vrati, klekne pred mudraci i preda svakomu gornju haljinu od grimizne i modre boje te zlatom izvezen pas. Oni primili darove te se po iztočnom običaju zahvaljivali.

»Još jednu!« rekne Irud. »Vi ste častniku na vratih — a i meni sada — kazivali o zvijezdi, što ste ju vidjeli na iztoku.«

»Da,« odgovori Baltazar; »to je bila njegova zvijezda, zvijezda Novorodjenoga.«

»Kada vam se ukaza?«

»Kada nam je zapovjedjeno bilo da podjemo amo.«

Irud se digne; znak to bijaše, da je razgovor svršen. Uljudno dolazeć pred njih reče milostivo:

»Prosvietljeni muževi! Ako ste vi u istinu vjestnici novorodjenoga Mesije, kako vjerujem, znajte, da sam noćas upitao najmudrije židovske učitelje. Jednoglasno svi oni izpoviedaju, da se Mesija ima roditi u Betlehemu, zemlji Judinoj. Savjetujem vam da podjete onamo. Da, podjite tamo i tražite dietel! A kad ga nadjete, javite mi, da i ja podjem te mu se poklonim. Vašemu putovanju ne ima zapreke. Mir s vami!«

I zamotav se u svoju haljinu ostavi kralj sobu. Vodič dodje i povede mudrace u gostionu. Došav onamo klikne Grk oduševljeno: »Napried, braćo! Hajdemo u Betlehem, kako nam je kralj svjetovao!«

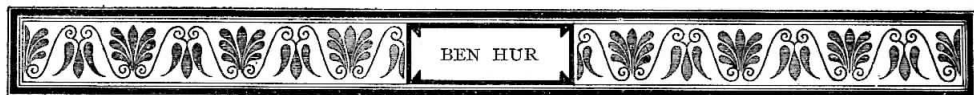
»Da,« odgovori Indijanac; »hajdemo! Duh me sili.«

»Pa neka!« reče Baltazar. »Deve su već opremljene.«

Nadariše vratara, zajašiše deve, dadoše si pokazati put i odjahaše naglo. Kada su stigli u dolinu Refaim, pokaza se na nebeskom svodu svjetlo — izprva slabo i neznatno. Srca im zakucaše jače; zatvoriše oči. Kada su opet progledali, gle, nad njimi blistala jasno i sjajno zvijezda — ne visoko i nepomično, već posve nizko, iduć pred njimi. Veselo ju pozdraviše, sklopiše ruke i tiho se molili.

»Bog je s nami! Bog je s nami!« kliknuše neizrecivo veseli, i hajde za zvijezdom, dok nije stala blizu Betlehema nad nekom štalom.

Bilo to oko treće noćne straže. Na iztoku se već borili prvenci sunca sa tamom, što se uklanjala. Brežuljci u okolini Betlehema bijahu

već obasjani slabim svjetlom, dočim je dolina bila još u gustoj tami. Na krovu betlehenskog konaka promatrao je baš čuvar prve znakove života, što se budio, kad opazi, obaziruć se, sjajno svjetlo, gdje se kreće prema bližnjem brežuljku. Najprije mislio je, da je baklja, što ju netko nosi; a onda mu se opet činilo, da je opazio meteor na nebu. Kada je napokon bolje pogledao, uvjerio se, da je zvijezda. Preplašen neobičnom prikazom probudi ljude. Svi pohrle na krov. Pojava dolazila sve bliže i i bliže; razsvjetljivala pećine, drveća i putove; postala tako sjajna, da su morali odkrenuti oči. Plašivice padoše na koljena i moliše se licem na zemlju; srčaniji držahu ruke pred očima i kadkada plašljivo pogledali svjetlo. Domalo bio konak i ciela okolina razsvietljena kao u danu. Zvijezda pako stala nad ulazom u spilju, gdje se rodilo diete.

Za ove uzbudjenosti nastale sa vanredne ove pojave dodjoše mudraci. Pred ulazom u konak sjašili s deva i tražili da unidju. Kad se je vratar u toliko osviestio, te se mogao odazvati njihovu pozivu, sidje s krova i otvori vrata. Životinje izgledale bajovno, jer je svjetlo još uvijek sjajlo. A ona osobitost, što se vidjela na mudracih, a još više revnost i izčekivanje, što im izbijalo iz cieloga bića, natjeralo vrataru još više u strah. Ustobočio se plašljivo otrag, te je izprva jedva odgovarao, što su ga pitali.

»Nije li to Betlehem u Judeji?«

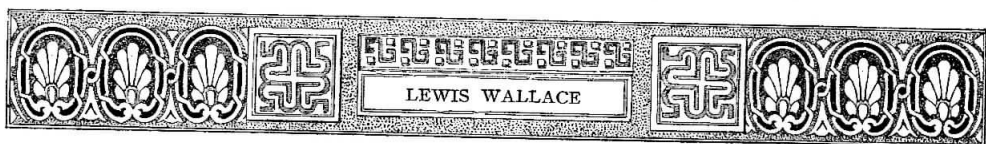
Tek kada su drugi došli, potvrdi pitanje.

»Vodite nas k njemu, vodite nas k njemu!« kliknuše Baltazar i Grk oduševljeno. »Jer smo vidjeli njegovu zvijezdu, vidimo ju nad onom stajom i došli smo da mu se poklonimo.«

Indijanac sklopi ruke i rekne:

»U istinu, Gospodin živi! Hajdemo, hajdemo, našli smo Spasitelja! Mi smo najviše odlikovani medju djecom ljudskom.«

Ljudi sadjoše s krova i podjoše za mudraci. Nu kad su vidjeli, da oni idu ravno prama zvijezdi, što je nepomično stajala nad stajom, mnogi plašljivci zaostaše. Većina ipak pošlo s njimi. Kad su se mudraci približili ulazu spilje, digne se zvijezda; kada bijahu na vratih, lebdjela je visoko na nebeskom svodu; a kada su unišli, nestade je. Prisutni nisu mogli dvojiti, da je medju stranci i zvijezdom neka sveza, što se i na stanovnike u staji protezala. Navališe unutra.

Prostor, kamo udjoše, bio razsvietljen svjetiljkom, što je bacala dosta svjetla, te su mudraci mogli vidjeti majku i diete. Diete ležalo budno u majčinu krilu.

»Je li to tvoje diete?« upita Baltazar Mariju.

A ona, koja je čuvala u svom srcu sve, što se ticalo djeteta, podiže diete prema svjetlu, pokaže im ga i reče:

»Ovo je Sin moj!«

I padoše ničice i pokloniše mu se. —

Diete, što su ga pred sobom vidjeli,

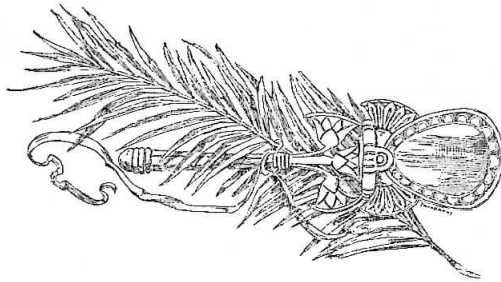

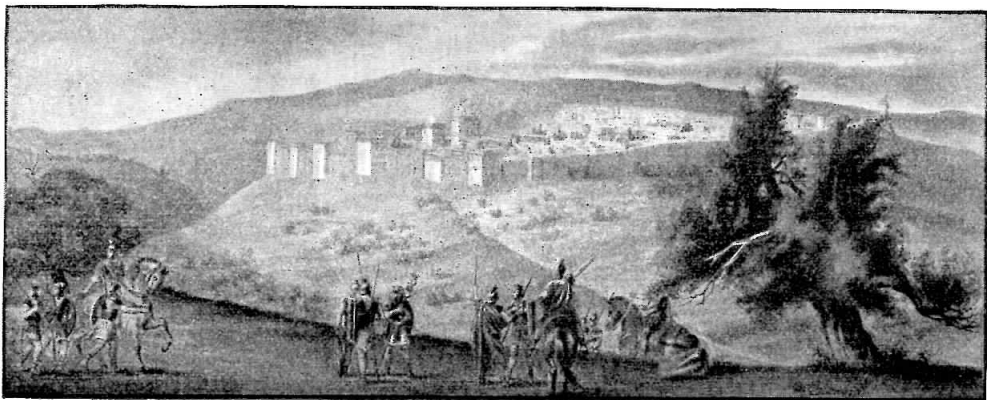
bilo kao i druga djeca. Oko glave nije bilo vienca slave, niti je krunom bilo urešeno. Nije govorilo; nije ničim pokazalo, da razumije izraz njihove radosti ili da čuje njihove molitve; diete kao i druga djeca, gledalo mirno u trak svjetla.

Kada se mudraci pokloniše, digli se i podjoše do svojih deva te povadiše darove: zlato, tamjan i plemenitu mast. To položiše djetetu pred noge.

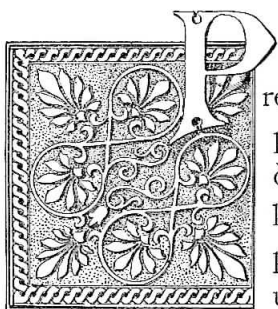
To je dakle bio Spasitelj, poradi koga su tako iz daleka došli, da ga nadju! — Siromašan i zapušten, izbačen iz ljudskoga društva, ležao je ovdje u podobi djeteta! Pa mu se ipak poklonili — čvrsti i stalni u vjeri. Njihova vjera temeljila se na znakovih, što im je poslao Onaj, koji se je i nam kao Otac objavio. Oni se pustili, da ih On vodi, te nisu pazili, što će ljudi na to. — Tek ih nekoliko vidjelo znakove i čulo obećanje: Majka i Josip, pastiri i oni sami. Pa vjerovali su!

A sada, čitatelju, zanesi se u budućnost! Približava se vrijeme, kad će se Sin Otca objaviti: Blažen onaj, koji u Njega uzvjeruje.

Poglavlje šesto.

Preskočit ćemo vrijeme od dvadeset i jednu godinu, pa nas evo na početku vladanja Valerija Grata, četvrtoga carskog upravitelja ili prokuratora pokrajine Judeje. Za to vrijeme dogodila se mnoga promjena u zemlji, a sigurno najveća u političkoj upravi. Irud je umro godinu dana iza poroda Djeteta tako strašnim načinom, te ima kršćanski svijet pravo, kad njegovu smrt drži kaznom za bezbožni mu život. Kao svi vladari, što teže za velikim, htjede on — rimskomu gospodstvu u prkos — stvoriti dinastiju, da mu priesto bude nasljedan. Zato odredi u oporuci, da se kraljevstvo ima razdieliti među tri njegova sina, Antipu, Filipa i Arhelaja. Za tu ustanovu trebalo je od cara potvrde, koji ju i dade; samo Arhelaj nije smio da nosi naslov kralja, dok se ne izkaže sposobnim i odanim. Zvali su ga etnarhom. Tako je vladao devet godina, a kasnije bio radi nesposobnosti i zla upravljanja skinut i prognan u Galiju. Judeja postala rimskom pokrajinom i prefekturom. Da poniženje bude još više osjetljivo, nije smio upravitelj stanovati u Jerusalemu, nego sjedištem uprave bijaše Cezareja. A što je oholiji Židovâ bilo još sramotnije: Samarija bi sjedinjena sa Judejom u jednu pokrajinu.

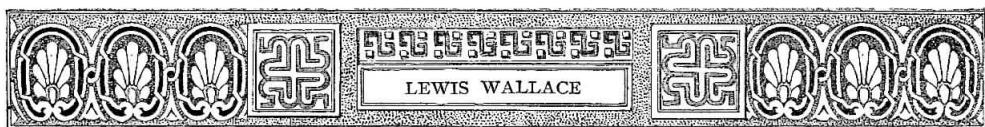
Kraj svih tih poniženja tješilo je Židove, što je njihov veliki svećenik smio stanovati u kraljevskoj palači i izvršavao sudačku vlast. Nu ta vlast bila je malena. Odsuda na život i smrt bila je pridržana upravitelju

ili prokuratoru; sudbene razprave vršile se u ime Rima i po rimskih zakonih; pače i u palači djelomice su stanovali rimski činovnici i vojnici. Ipak su revnitelji za židovsku slobodu našli donekle zadovoljštinu u tom, što je veliki svećenik bio najviši činovnik u palači, nazočnost njegova bila je dovoljna, da ih sjeti na savez Jehove sa patrijarsi i proroci u drevno doba te ih učvrsti u ufanju, da će lav od koljena Judina osloboditi jednom izraelski narod i njim zavladaati.

Osamdeset godina bijaše Judeja rimskom pokrajinom — dosta dugo, te su se rimski carevi mogli osvjedočiti, da je lako vladati židovskim narodom, samo ako mu se poštuje vjera. Radeć po tom iskustvu držali su predšastnici Gratovi svetinjom vjerske običaje svojih podanika. Nu ovaj započe svoju upravu bezobzirno skinuv velikoga svećenika Annu i postavi svoga ljubimca, Ismaela. Taj čin, bilo da ga je car naredio ili upravitelj sâm, prouzrokovao je veliko nezadovoljstvo.

Ne ćemo da umaramo čitatelja razpredajuć na dugo židovsku politiku onoga doba, moramo ipak — da razumijemo što sledi — nešto i o tom reći.

U ono doba bijahu u Judeji dvie stranke: odličnikâ i pučka. Po smrti Irudovoj spojile se stranke proti Arhelaju i pobijale ga silom i lukavošću. Često su ozvanjale svete zidine na briegu Moriji ratnom vikom, pa im je najposlie uspelo te Arhelaja protjeraše. Prem su se stranke složile proti vanjskomu neprijatelju, nisu ipak napustile nutarnje prepirke. Kad je Arhelaj podlegao, stiže ista sudbina i tadašnjega velikog svećenika Joazara, koga su odličnici mrzili, a pučka mu stranka bila vjerna i odana. Na njegovo mjesto postavili odličnici velikog svećenika Annu, sina Sethova. Od toga časa zaoštrile se razmirice. Odličnici bili doduše u manjini, kad je Arhelaj otišao, nu ipak su gospodarili petnaest godina u hramu i palači — sve do Valerija Grata. Glavni im vodja bio Anna, koji je svoju moć upotrebljavao na korist rimskomu carstvu. Rimski vojnici zauzeli tvrđju Antoniju, rimski vojnici stražili pred vrati palače; porez rimski utjerivali bez milosrdja, danomice, svaki čas sjećalo se židovski narod, da je ovisan od Rimljana, koje je mrzio. Nu ipak je Anna uspio, da su se Židovi bar izvana pokorili. Kad je pako i Anna morao da odstupi, a na njegovo mjesto došao Ismael, što ga je rimski upravitelj postavio za velikog svećenika, pristupi Anna, kako je bio mudar i domišljat, pučkoj stranki. To je prisililo upravitelja Grata,

te je, da ojača posadu, što je već stajala u tvrđji Antoniji, smjestio cielu kohortu rimskih legijonaša, da bude spreman za svaki slučaj, jer je vatra nezadovoljstva, što je pod pepelom tinjala, mogla svaki čas da bukne u živ plamen.

Imajuć na umu ovakove prilike u Jerusalemu, neka nas čitatelj prati u vrt jednoj palači na brdu Sionu. Po podne je, a vruć dan u srpnju. Oko vrta su sgrade, a na njih sa strane triemovi i pavlani. Puteljci, grmovi i drveća pružaju divan pogled. U sredini vodomet siplje hladnu vodu u mramornu pliticu. Nedaleko, među oleandri i paomami, sjedila dva mladića od devetnaest i sedamnaest godina. Obojica bila liepa uzrasta; na prvi pogled, rekao bi, da su braća. Obojica crne kose, crnih očiju i crnomanjasta lica. Stariji skinuo pokrivalo s glave; odjeven u tuniku, plaštem je prekrrio sjedalo, gdje je sjedio. Po tunici iz meke vunene tvari, crveno obrubljenoj, poznao si, da je Rimljanin. Ohole besjede, što bi mu kad i kada izmakle, moglo se izvinuti, jer je potjecao od odlične, u Rimu vrlo ugledne obitelji — okolnost, radi koje se u ono doba pregledalo razne mušice. U velikih ratovih za prvog carstva uvijek se je odlikovala obitelj Mesala. Kasnije, za cara Oktavijana Augusta, sjetio se ovaj i podielio joj velike časti. Kad je Judeja postala pokrajinom rimskoga carstva, poslao on jednoga Mesalu kao upravitelja daće u Jerusalemu. Kao takov stanovao je poput velikog svećenika u kraljevskoj palači. Sin ovoga Mesale bio je baš mladić, što smo ga opisali, i koji je dobro znao, kako mu važnu čast obnaša otac.

Njegov drug bio vitka stasa. Odjeća mu bila od biela platna. Poznavalac narodnostî pogodio bi odmah, da je to Židov. Dočim je čelo Rimljaninu bilo visoko i uzko, orlov mu nos šiljast, usne tanke, oči hladne i sakrivene trepavicami, imao je mladić Židov široko, nizko čelo, dug, liepa oblika nos, pune usne, okrugao podbradak i obla lica. Ljepota Rimljanina bila je klasična i stroga, a Židova prijazna, što završljuje.

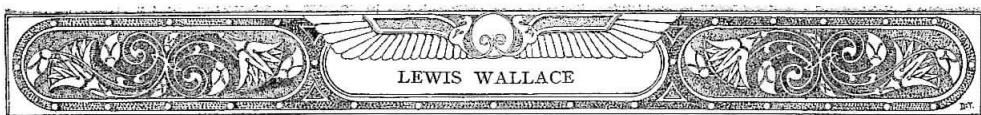
»Nisi li rekao, da će danas doći novi upravitelj?« upita mlađji prijatelj. Govorio je grčki, tada — dosta za čudo — običajni jezik u viših krugovih Judeje.

»Da, sutra« odvrati Mesala.

»Tko ti je to rekao?«

Juda i Mesala.

»Jučer na večer pripoviedao je mojemu otcu Ismael, novi upravitelj palače, ili, kako ga vi zovete, veliki svećenik. A jutros rekao mi je to isto neki stotnik, jer vojnici čiste svoje oružje i pozlaćuju orlove, a i stanovi se pripravljaју.« Govornik stane za čas, a tada nastavi: »U ovom vrtu nekoć smo se razstajali. Tvoje zadnje rieči bile su: „Mir s tobom!“ Ja ti odgovorih: „Bogovi neka te čuvaju!“ — Koliko li je od onda godina?»

»Pet godina!« odgovori Židov zamišljeno gledajuć u sigranje vodometa.

»Svakako imaš razloga da hvališ — bih li rekao bogovom? — Svejedno, ti si se krasno razvio; Grci bi ti rekli, da si liep. Što li rade godine! Ali reci mi, Juda, zašto te toliko zanima dolazak novog upravitelja?»

Pogledav ga izrazito i primiv prijateljevu ruku reče:

»Da, pet godina! Sjećam se dobro našega razstanka; ti si pošao u Rim. Bio sam s tobom, kad si odputovao, i plakao sam, jer sam te ljubio. Godine su prošle. Naobražen, sposoban za dvor vraćaš se k meni; da, ne šalim se! Pa ipak — ipak volio bih, da si onaj isti Mesala, koji si me ostavio.«

»Prijatelju, čemu tako ozbiljno? Zar nisam onaj isti Mesala, koji sam te ostavio? „Najprije upoznaj svog protivnika, a tad mu odgovaraj“, svjetuje nas jedan glasoviti filozof. Deder mi reci, što ti je na srcu!«

Mladić se zacrveni i obori oči pred porugljivim pogledom Rimljanina. Nu ipak odgovori čvrsto:

»Ti si, kako vidim, dobro upotrebio sve sgode. Govoriš oštrinom logika, a okretnošću govornika, nu u tvojoj rieči krije se žalac. Kad me je moj Mesala ostavio, nije njegova rieč krila otrov. Ni za što na svijetu ne bi on bio uvriedio osjećajâ prijatelja.«

Laskavo se smiešio Rimljanin te ponosito bacio glavom.

»Juda, ti sigurno ne vjeruješ u gatanja; mani se dakle rieči gata-laca i govori jasno! Čim sam te razžalostio?»

Ovaj uzdahnu duboko i popraviv svoje odielo reče:

»U ovo pet godina i ja sam nešto naučio. Možda se Hillel ne može ogledati s tvojimi logici, a Šimun i Šamaj nisu tako glasoviti kao tvoji učitelji na foru, nu njihova pouka ne vodi na zle putove, a tko ih sluša, taj upoznaje Boga, Zakon i Izrael. Plod te nauke jest ljubav i

štovanje prama svemu, što se ovih tiče. Polazeć visoku školu i po onom, što sam slušao, osvjedočio sam se, da Judeja nije danas ono, što je nekoć bila. Ja vrlo dobro znadem razliku medju neodvisnim kraljevstvom i kukavnom pokrajinom, kako je Judeja sada, te bih bio gori od Samaritanca, kad ne bih ćutio poniženje svoje domovine. Ismael nije zakoniti veliki svećenik i ne može da bude, dok Anna živi. Nu on je Levit, član plemena, koje je tisuće i tisuće godina neprestano služilo Gospodinu, po našoj vjeri i zakonu. Njegov —

Mesala ga prekine osmjehnuv se porugljivo.

»O, sada te razumijem! Ti veliš, da se je Ismael ušuljao — vi Židovi ostajete uvijek isti! Ljudi i vrijeme, nebo i zemlja, sve se mienja — samo Židov nikada! Za njega nema napried ili natrag; on je danas, što su mu praotci bili u početku. Gle, ovdje u pjesku narisat ću ti, okrug — tako! Sada mi reci: je li drugačiji život Židova? Okolo naokolo — Abraham amo, Izak i Jakov tamo, Bog u sredini! A okrug — tako mi gromovnika, narisao sam prevelik i narisat ću ga još jedanput!« Stane, prigne se, metne palac u pjesak i okrene pružene prste. »Gle,« reče, »gdje je palac, to je hram, gdje su tragovi prstiju, to je Judeja. Ima li što izvan toga okruga, te bi za vas vriedilo? Zar umjetnost? Irud je bio graditelj — ime mu je proketo! Slikarije, kiparstvo? Grieh je samo i pogledati takove radnje! Pjesničstvo je vezano na vaše žrtvenike! Govorničstvo — tko se usudjuje gojiti ga izvan sinagoga? U ratu izgubite sedmi dan, što ste u šest dana osvojili. To je vaš život, vaš okrug! Tko mi može zamjeriti, ako se tomu smijem? Vaš Bog — zadovoljan štovanjem takova naroda — što je prema našem rimskom Jupiteru, čiji orlovi osvajaju cijeli sviet?! Hillel, Šamaj, Šimun, Abtalion — što su prama učiteljem, koji nas podučavaju u svem, što je vriedno znati?«

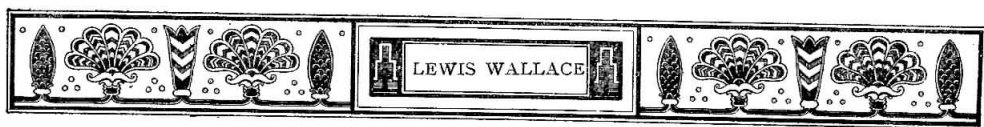
Židov ustane; lice mu gorjelo.

»Ne, ne, Juda, sjedi još!« rekne Mesala položiv ruku na njegovo rame.

»Ti mi se rugaš?«

Rimljanin se nasmiešio.

»Čuj me i dalje!« reče. »Hvala ti od srca, što si amo došao i čestitao mi, jer sam se sretno vratio, te, ako je moguće, da nadovežemo prijateljstvo, kojim je povezano bilo naše djetinjstvo. Ja velim, ako je

moguće, jer nam je učitelj na razstanku rekao: „Idite i postanite glasoviti. Mars vlada; Eros nije više spavati. Smisao je taj: ljubav je ništa, a rat sve. U Rimu je doista tako; ženitba je tek prvi korak za razstavu; Eros je pao, Mars vlada! Ja ću biti vojnik, a ti, Juda, što može biti od tebe? Žalim te! Da, žalim te — iz škole u sinagogu, odavle u hram, tada — kolika slava! — prisjednik u sinedriju; kakov izgled za život! Nu ja —“

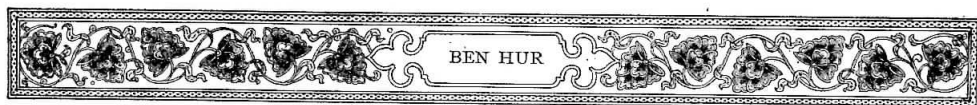
Juda podiže oči, baš u sgodan čas, da opazi potez oholosti na licu Mesalinu.

»Nu ja! Još nije cijeli svijet osvojen. More krije u svom krilu još mnogo neodkrivenih otoka; na sjeveru imade nesavladanih naroda; slava, da se dovrši Aleksandrova vojna na istok, još se daje postići. Gle, što me sve ne čeka kao Rimljanina!«

Stane čas, da vidi, kakov će dojam imati njegove riječi, a onda nastavi:

»Vojna u Afriku, druga u Skitiju, a onda — legija! Ovdje mnogi završuju svoj tečaj, nu ja ne. Ja — tako mi Jupitra, krasne li misli! — zamienit ću svoju legiju prefekturom. Pomisli si život u Rimu s novcem — novac, vino, žene, igre! Kod gostba — pjesnici; na dvoru — spletke; po cijelu božju godinu — igre! Takov život čeka me, kad se dokopam mastne prefektore, — a to mora biti! O moj Juda, ovdje je Sirija; Judeja je bogata; Antiohija glavni grad za bogove; ja ću biti nasljednik Cirenejev, a ti — ti ćeš sa mnom dieliti moju sreću!«

Ovaj Mesalin govor mogao bi oduševiti rimske sofiste i retorike, koji su malo ne sami odgajali odličnu mladež, jer su bili prava slika onoga vremena; nu židovskom mladiću bile su ove riječi tuđe, jer su se protivile nauci, u kojoj je odgojen. Satira i doskočice nisu u skladu sa židovskim zakonom i običaji. Ne iznenadjuje nas zato, što ga je Židov slušao raznim čuvstvi — čas uzrujan, tad opet nesiguran, kako da ga razumije. U početku mu čudna bila njegova preuzetnost, kasnije mu dosadila, napokon ga i uvriedila. Takovom sgodom svatko se nas lako razsrdi, a to je polučio i satirik kod svoga prijatelja. Patriotizam bio kod Židova u Irudovo vrijeme strast, što se brzo razpirila, jer je patriotizam bio u savezu sa vjerom, povješću i samim Bogom tako, te im je čuvstvo na ruganje bilo vrlo osjetljivo. Lako se razumije dakle, da je Mesalin govor teško bolio Židova. Nu ipak se svlada, nasmieši se i odgovori:

»Kako sam već čuo, imade ljudi, koji mogu da se šale svojom budućnosti. K ovim, Mesala, — budi uvjeren, — ja ne spadam.«

Pogledav ga poprieko odgovori Rimljanin:

»Zašto ne smijemo govoriti o istini bilo u formi šale ili priče? Jednoga dana pošla je glasovita Fulvija ribariti. Ona uhvatila više riba, nego ostalo društvo. Rekoše, da je to stoga, jer je hvatala ribe zlatnom udicom.«

»Ti se dakle nisi samo šalio?«

»Vidim, Juda, da ti nisam dosta ponudio. Kad budem prefekt, i to u Judeji, da se obogatim, postaviti ću te velikim svećenikom.«

Kod ovih rieči vidje, da se na Judi opaža srdžba. Uzrujan okrene se, da ode.

»Ostani!« umoli ga Mesala.

Juda stade neodlučan.

»Kako sunce pripiče!« klikne Rimljanin, da svrati govor na drugo. »Idemo u hlad.«

»Bolje je, da se razstanemo,« odvrati Juda; »kamo sreće, da nisam došao. Mislio sam, da ću naći prijatelja, a našao sam —«

»Rimljanina!« upade mu u rječ Mesala.

Židov stisne šake. Nu svladav se ode brzo. I Mesala se digne i prebaciv plašt podje za njim. Kad ga je stigao, položi mu ruku na rame te podje uz njega.

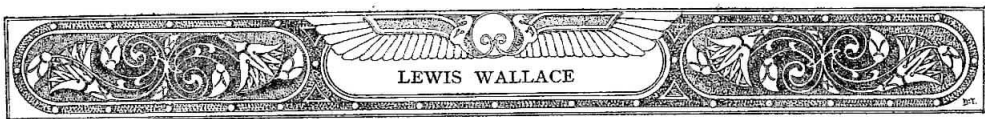
»Tako smo običavali — moja ruka na tvom ramenu — kao djeca šetati. Tako ćemo i danas, dok dodjemo do vrata.«

Mesala reče to laskavim glasom, prem mu nije uspjelo da satiru svlada. Juda je to dopustio.

»Ti si dječak, a ja muž. Kao takov rado bih s tobom govorio.«

Mesala zadovoljan sobom, što je tako, bio je prijatan. Mentor ne bi mogao bolje prema Telemaku svoju ulogu odigrati.

»Vjeruješ li u Parce? Ali zaboravio sam, da si saducej. Kod vas su esiji pametni; oni vjeruju u njih. I ja; ta uvijek su čovjeku na putu ove tri! Osnujem nešto, pružim ruku ovamo i onamo, pa baš kad pružim ruku za ciljem, eto ti njih sa svojim škarami. Ali, Juda, čemu si se srdio na me, kad sam o tom govorio, da želim nasliediti Cireneja? Ti si sigurno mislio, da se želim obogatiti globeć Judeju. Pa recimo i to, — jednom će to učiniti koji Rimljanin — pa zašto ne bih ja?«

Juda stade da laganije koraca.

»Stranci su vladali prije Rimljana u Judeji,« rekne izdignuv glas. »Gdje su sada? Sve smo preživjeli! Što je nekoć bilo, bit će i opet, Mesala!«

Ovaj je gledao šaljivo da odgovori:

»Parce imadu pristaša — i kod ne-esejâ. Dobro došao u njihovo carstvo, Juda!«

»Ne, Mesala, ne broj me u njihove pristalice. Moja vjera osniva se na pećini, što je bila temelj vjeri mojih otaca sve od Abrahama natrag. Ona počiva na savezih, što ih je Gospodin sklopio sa Izraelom.«

»Ala si žestok, moj Juda! Čudno li bi me učitelj ružio, da sam se pred njim tako bio zaboravio! Htio sam još s tobom o nečem da govorim — no sad se bojim.«

Šuteć koracali su nekoliko koraka jedan uz drugoga. Tad opet započe Rimljanin:

»Mislim, da sad možeš te me poslušati, naročito, jer se ono, što ću ti reći, tiče tebe samoga. Ja sam ti pripravan na uslugu biti, jer — koliko to mogu — ja te ljubim. Rekoh ti, da sam nakanio postati vojnikom, zašto ne bi i ti? Zašto da ne ostaviš onaj okrug, o kojem sam ti malo prije kazivao, i koji te prieči, te ne možeš za višim ciljem težiti?«

Juda ne odgovori.

»Tko su mudraci danas?« nastavi Mesala. »Ne oni, što sprovode svoja ljeta prepiruć se o prošlosti — o nesigurnih pojmovih kao Baalu, Jupiteru i Jehovi, o filozofskih sustavih i vjerah. Reci mi jedno glasovito ime, Juda; biraj, ako te volja u Rimu, Egiptu, iztoku, ili ovdje u Jerusalemu, pa ga ne ćeš naći, koje nije to postalo iz gradje, što mu ga je sadašnjost davala, koje bi držalo nešto svetim, što nije služilo njegovoj svrhi, i koje je preziralo, što bi njemu u prilog bilo. Zar nije tako činio Irud? Makabejci? Rimski carevi za prvog i drugog doba? Sliedi njihov primjer! Započmi odmah! Rim će ti dragovoljno pomoći, kako je pomogao i Idumejcu Antipatru.«

Juda je drhtao od uzrujanosti. Jer su vrata od vrta bila otvorena, pohiti, da se udalji.

»Rim, Rim!« mrmljaše.

»Budi pametan!« dosadjivao mu Mesala dalje. »Prodji se ludosti jednog Mojsije i židovskih predaja! Promatraj život, kakov jest! Pogledaj

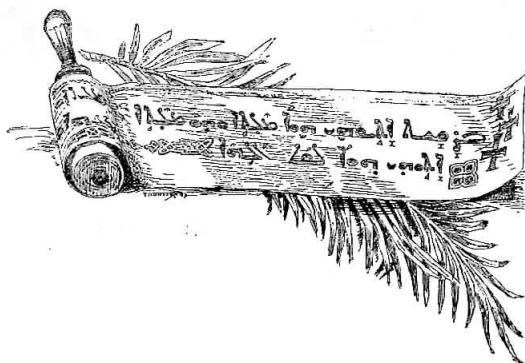
okolnosti, kakove jesu: one će ti reći, da je Rim sviet, da Judeja mora, što Rim želi!»

Dodjoše do vrata. Juda skine nježno Mesalinu ruku sa ramena i pogleda ga ukorno.

»Razumijem te,« reče; »ti si Rimljanin. Ti mene ne možeš da razumiješ, jer sam Izraelac. Ti si me danas razžalostio i osvjedočio, da ne možemo nikada više — nikada više biti prijatelji kao prije. Ovdje se razstajemo! Mir Boga mojih otaca bio s tobom!«

Mesala mu pruži ruku. Juda je ne primi, već ode. Kada je otišao, Rimljanin popostade tiho — za časak, a onda krenu dalje mašuć glavom i govoreć sam sebi:

»Pa neka bude! Eros je mrtav, Mars vlada!«

Poglavlje sedmo.

e dugo zatim, kako je ostavio Rimljani-
na, eno Jude, gdje traži ulaz
pred jednom kućom one
ulice, što se sterala od vrata Jeru-
salema, koja se danas zovu sv.
Stjepana, uz sjevernu stranu tvrđje
Antonije, pa se vinula najprije pra-
ma zapadu, a zatim nakon nešto
vijuganja posve prama jugu. Tko
pozna taj kraj, bio pobožni hodo-
častnik ili znatiželjni iztražioc, upo-
znat će ovu ulicu kao dio ulice
via dolorosa zvane, što kršća-
nina podsjeća na žalostne i čudesne

stvari više, no ikoja ulica na svijetu. Nije nam svrha da upoznamo cielu ulicu; dosta je da svratimo pažnju na spomenutu već kuću, što stoji na onom mjestu, gdje se ova ulica posve vinula prama jugu.

Sgrada bila, kako mnoge druge bolje gradske kuće, na dva boja, a sačinjavala podpuni četverokut. Ulica bila prama zapadu po prilici dvanaest, a prama sjeveru ne više od deset stopa široka, te je mogao svaki opaziti, da su zidine sagrađene iz neizklesana kamena, kako je donesen iz kamenoloma. Na zapadnoj strani bila četiri, a na sjevernoj dva prozora, svi u drugom boju. U doljnom bio samo otvor za ulaz.

Kad vrata Judi otvoriše, stupi brzo unutra odzdraviv vrataru. Hodnik, u koji je unišao, bijaše uzak; sa stranâ bijahu kamenite klupe, pocrnjele od starosti, te izlizane od duga upotrebljavanja.

Na kraju hodnika vodilo je dvanaest ili petnaest stuba u dvorište, koje je bilo, izuzev iztočnu stranu, okruženo kućami na dva boja. Ovuda su prolazili sluge, živad i golubovi lepršali, u stajah bile koze, krave, magarci i konji. Sve to, i veliki badanj vode, kazivalo je, da dvorište služi gospodarstvenim svrham. Na iztočnoj strani bijaše zid, u kojem bijahu vrata, što su vodila u drugo dvorište. Bijaše prostrano te grmići i ružami pretvoreno u vrt. Vodoskok u sredini razhladjivao je. Odavle stepenicami dolazilo se na triem u drugom boju, a drugimi opet dalje na krov, što bijaše okružen frižom i prsobranom iz pečene cigle. Uzorna čistoća u ovom dvorištu ugodno se dojmala, te je svatko, tko je amo došao, mogao po tom suditi, koli visok položaj morala je zauzimati obitelj ove kuće.

U to dvorište podje Juda. On krenu putićem, što se vijugao medju grmljem, prama stepenicam. Došav na triem prodje kroz vrata zastorom zastrta u sobu, što bijaše na sjevernoj strani. Ovdje je bilo već tamno, nu ipak se snašao. Baci se na divan i pokrije lice rukama.

Kada je posve zamračilo, pomoli se na vratih žena i zovne ga imenom. On odgovori, a ona stupi unutra.

»Već smo večerali, te je noć. Nisi li, moj sine, gladan?« upita ona.

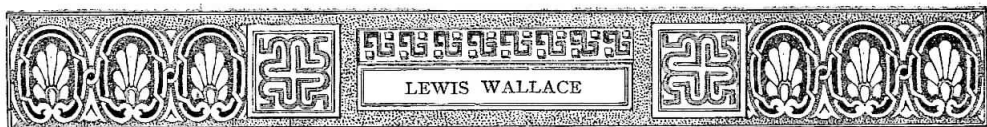
»Nisam,« odgovori on.

»Da nisi bolestan?«

»Umoran sam i pospan.«

»Majka tvoja pitala za te.«

»Gdje je?«

»Na krovu, u sobi u tornju.«

Juda se okrene.

»Dobro, donesi mi što da jedem.«

»Što želiš?«

»Bilo ma što; donesi, što te volja! Nisam bolestan, ali se ipak ne osjećam dobro. Život mi se ne čini više tako ugodan kao jutros. To je nova bolest, Amro, a ti, što me tako dobro poznaješ i uvijek mi pojažeš, možeš sada pokušati sreću, te mi nešto donesi, što će me nahraniti, ali i izliečiti. Ostavljam to tvomu sudu.

Amrino pitanje, pa osobito miran, sućutan glas njezin kazivao je, koli je uzak odnošaj među njima. Položila mu ruku na čelo i ode zadovoljna dometnuv:

»Pobrinut ću se.«

Zamalo vratila se i donesla na drvenu pladnju zdjelu mlieka, nekoliko komada najfinijega bielog kruha, mekane pšenične kaše, pečenu pticu, meda i soli. K tomu stavi srebrni vrč s vinom i svjetiljku od mjedi, što je razsvietlila sobu. Sada se opazilo jednostavan namještaj obične spavaonice.

Amra metne stolac pred krevet Judin, metne na nj pladanj i klekne da ga dvori. Lice joj tada odavalo malo ne materinju nježnost. Bilo joj kojih petdeset godina. Bieli turban pokrivao joj glavu, izpod kojega provirivale uši, na kojih si vidio šilom probodene luknjice, znak, da je to služavka. Bila to robkinja egipatskog roda. Za nju nije ni sveta petdeseta godina doniela slobode, a baš si je nije ni željela, jer je onoga, što ga je sada dvorila, kano rodjeno diete voljela. Dvorila ga od male mladosti, pa se toga dvorenja nije mogla da oduči; za nju on ne bijaše nikada muž.

Dok je blagovao, upitat će ju:

»Sjećaš li se još, Amro, Mesale, koji me je prije svaki dan pohadjao?«

»Dakako!«

»On je prije nekoliko godina otišao bio u Rim; sad se je vratio. Danas sam ga posjetio.«

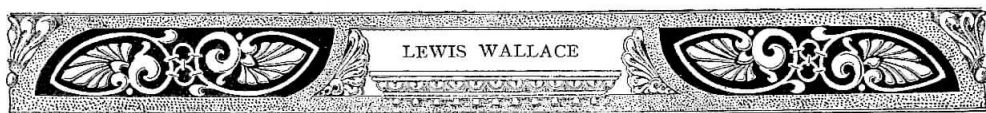
Mladić se potrese kao od groze.

»Zнала sam odmah, da se nešto dogodilo,« odvrati Amra toplo.

»Ja nisam nikada mogla da trpim Mesalu. Reci mi sve!«

Ithamarova udova iz kuće Hur sa svoje dvoje djece.

On se zamisli i na opetovno pitanje odgovori joj samo:

»Jako se je promienio, odslie ne ću više ništa da s njim imam.«

Kada je Amra odniela pladanj, digne se i on, te ode na krov.

Na iztoku rabi krov na kući u razne svrhe. Po danu goni vrućina u sobe svakoga, tko ljubi udobnost i može joj se podati; nu čim brdine stanu bacati dugu sjenu, a sunce uzme zapadati, izlazi se i ide na ravan krov svoje kuće, gdje se odmara, moli i spava. Zato je krov prostran, a navadno i bogato uredjen. U visećih babilonskih vrtovih stigao je taj običaj do vrhunca.

Juda krene prama sobi u tornju na sjevero-zapadnom dielu kuće. Makne zastor, što je bio mjesto vrata, te unidje. Bijашe tamno; nu bijahu na sve četiri strane otvori, na koje si vidio zvijezde. Pola sjedeć, pola ležeć počivala tu na divanu žena. Kad začu njegove korake, pusti lepezu i kliknu:

»Juda, sine moj!«

»Ja sam, majko!« odgovori i podje k njoj. Klekne pred nju, a ona ga zagrlji i nježno poljubi. Tada se opet lagodno nasloni na divan. Juda sjedne do njezinih nogu i metne glavu u njezino krilo. Preko nizkih krovova gledahu daleke brežuljke i zvjezdovito nebo. Dolje ležao grad u velikom miru. Samo vjetar žuborio tiho u krošnjah drveća.

»Amra mi kazivala, da ti se nešto desilo,« reče ona gladeć ga po licu. »Dok je moj Juda bio još djetetom, mogao se je uznemiriti radi malenkosti. Nu odkada ja postao mužem, ne smije zaboraviti« — ovdje posta njezin glas nježan — »da će jednoga dana biti mojim junakom.«

Govorila je jezikom, koji je u vlastitoj zemlji bio gotovo nepoznat, i kojim su govorile još tek neke stare i bogate obitelji, a to zato, da jače iztaknu razliku izmedju židovstva i poganstva, jezikom, kojim su govorile Rebeka pa Rahel sa Benjaminom.

S njezinih rieči, rekao bih, da se opet zamislio. Za čas primio joj ruku, što ga baš lepezom hladila, i reče:

»Danas se, majko, sjetih više toga, na što još nikada ni pomislio nisam. Reci mi najprije, što da ja budem!«

»Baš ti eto rekoh, da imaš moj junak biti.«

Prem joj nije mogao da vidi u lice, znao je, da se šali. Tu postade ozbiljniji.

»Ti si tako dobra, tako ljubezna, majko! Nitko me ne će nikada tako ljubiti kao ti!

Ponovno joj poljubi ruku i dometne:

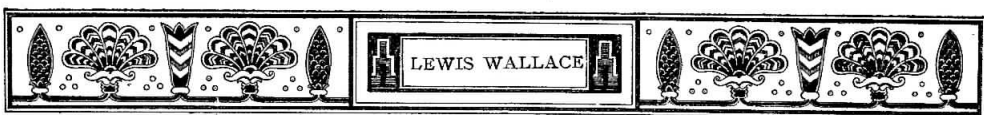
»Ponešto znadem, zašto izbjegavaš mojemu pitanju. Dosele je moj život spadao tebi. Koli blago i milo si me ravnala! Oj, da ga mogu uvijek uz tebe uživati! Nu to ne može biti! Božja je volja, da jednom budem sam svoj. Doći će dan razstanka — za nas dvoje strašan dan. Budimo dakle jaki i srčani! Ja hoću da budem tvoj junak, nu ti mi

moraš u tom pomoći. Ti poznaješ zakon: svaki Izraelac mora si odabrati nekakov stalež. Ja nisam iznimka. Zato te pitam: što da ja budem? Hoću li da čuvam stado? ili da obradjujem polja? ili da budem mlinar? Hoću li biti zakonoša ili pismoznanac? Draga, dobra majko, pomози mi, da se odlučim!»

»Danas je Gamaliel predavao,« odvrati ona promišljajuć.

»Nisam ga slušao.«

»Valjda si onda bio kod Šimuna? Kažu, da je baštiniio krasan um svoje obitelji.«

»Ne, ni njega nisam danas vidio. Bio sam na trgu, a ne u hramu. Posjetio sam mladoga Mesalu.«

Glasom kao da je pao, a to je pobudilo pozornost u njegove majke. Neka nemirna zebnja prodje joj tielom, a srce joj življe zakuca. Lepeza joj počivala u ruci.

»Mesalu! Što li je on mogao kazati i tako te uznemiriti?«

»Vrlo se je promienio!«

»To jest, vraća se kao Rimljanin.«

»Da!«

»Rimljanin —« nastavi ona, kao da govori samoj sebi, »ova rieč znači na celom svijetu gospodar! Kako ga dugo nije bilo kod kuće?«

»Pet godina.«

Zamišljeno pogleda ona u noć. Juda prekine prvi muk.

»Mesaline rieči, majko, bile su same po sebi dosta gorke; nu način, kako ih je govorio, bijaše gotovo nesnosan.«

»Razumijem te; satira je danas najveća jakost u rimskih pjesnika, senatora i dvoranika.«

»Ja si pomišljam sve narode oholimi,« nastavi Juda, »nu rimska je oholost nesnosna. Jedva da štede navaljivati na svoje bogove.«

»Bogove?« klikne majka; »više no jedan Rimljanin prisvajao si je već božanske časti.«

»Mesala pako imao je uvijek nešto od te neugodne vlastitosti. Kao diete rugao se je već strancem, pa i takovim, koje se udostoja Irud častiti; nu Judeju je do sada vazda štedio. Danas prvi put u razgovoru sa mnom napao je na naše običaje i našu vjeru. Ja sam se s njim, kako si ti htjela, konačno razkrstio. A sada, draga moja majko, htio bih da znam, imaju li Rimljani razloga, da s nami prezirno postupaju? U čem zaostajem za Mesalom? Zar naš narod spada u niži red društva, nego li Rimljani? Čemu da se rob ćutim — pa bilo i pred carevim licem? Zašto da i meni ne bude slobodno težiti za svimi častmi ovoga svieta, ako se na to odlučim? Zašto da ne tražim ratne slave? Zašto da kao pjesnik ne opjevam svaki predmet? Slobodno mogu biti pastir, trgovac ili obrtnik — zašto da ne budem i umjetnik kao Grci? Reci

mi, majko, a zato se baš i žalostim — zašto ne smije Izraelac sve činiti, što čini Rimljanin?»

Majka je odmah uvidjela, da su te rieči posljedica razgovora sa Mesalom. Sva se njezina pažnja uzбудila; uzpravi se i odgovori:

»U svom djetinjstvu bio je Mesala gotovo Židov, obćeć s tobom i s tvojimi drugovi. Nu boraveć u Rimu dobi druge nazore, kako i na nas upliva naš okoliš. Ta promjena ne iznenadjuje me baš ništa; nu« — ovdje joj postao glas nježniji — »prama tebi morao je biti obzirniji. Samo okrutna, tvrda narav može da zaboravi na druga iz djetinjstva.«

Ruka joj se spusti lagano na njegovo čelo, te se nježno igrala njegovom kosom, dočim joj se oko zaletjelo prema zviezdama. Narodni ponos njezin ne bijaše manji od njegova, ni tek puka jeka njegova, već je to bilo duboko uvrieženo čuvstvo. Ona mu je morala odgovoriti, a odgovor ga je imao zadovoljiti. Uzdrhtala je s misli, da tomu nije dorasla.

»Da ti odgovorim, moj Juda,« reče napokon, »teško je, osobito ženi. Pričekaj do sutra, da se posavjetujem sa mudrim Šimunom.«

»Ne šalji me s tim k ravnatelju,« umoli ju on.

»Ja ću ga pozvati amo k nam.«

»Ne, majko, meni nije dosta samo jedna pouka. Nešto bih mogao čuti od Šimuna; nu odluku, dušu od duše, možeš mi uliti samo ti.«

Promisliv u kratko sadržinu njegovih upita, svrne molećim pogledom prama nebu. Tad započe:

»Kada za sebe tražimo pravednost, ne smijemo nikada dopustiti, da nas zanese nepravda prema drugim. To ne bi bilo mudro; a pobiedjenomu neprijatelju zaniekati hrabrost znači umanjiti vlastitu pobjedu. Ako je neprijatelj dosta jak, da nas suzdržaje, pače, da nas nadvlada, onda nam nalaže štovanje samoga sebe, da mu pripoznamo hrabrost.«

Sokoleć ovimi riečmi više sebe nego li svoga sina nastavi: »Ne budi malodušan, sine moj! Istina je, Mesala je odlična roda, njegovi su stara plemićka obitelj. Već za rimske republike — kako davno, ne znam — bijahu Mesale glasoviti, neki kao vojnici, neki kao činovnici. Ja poznajem samo jednog konzula toga imena, nu obitelj je imala čin senatora, bila je vrlo bogata, te imala mnogo pristaša. Pa ipak, moj sine, ako se je danas tvoj prijatelj ponosio svojim predjima, — mogao si

ga zastidjeti, da si mu nabrojio svoje. Ako se je on, da ti dokaže svoju
premoć, pozvao na starost svoje obitelji
ili na njihova djela, čin, bogatstvo — prem
malo srce pokazuje, tko se tim hvasta
— tada si se i ti mogao i u tom
bez straha s njim
omjeriti.«

Stade. Promisliv časak nastavi:

»Visoka starost vriedi danas kao prvi dokaz za plemstvo koljenâ i obiteljâ. No u tom uvijek zaostaje Rimljanin za Židovom. On može natrag segnuti do postanka Rima; dalje ne siže ni najstarije njegovo koljeno. A mi — kako je s nami u tom?«

Da nije bilo tamno — morao bi bio opaziti izraz ponosa, što se razlio po njezinu licu. Glas ju je gotovo ostavio, jer joj pade na um jedna od najnježnijih uspomena.

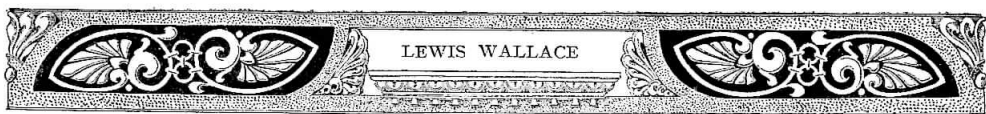
»Tvoj roditelj, moj Juda, pribran je k svojim ocem. Nu kao da je jučer bilo, sjećam se dana, kad smo, on i ja u pratnji naših prijatelja, pošli u hram, da te prikažemo Gospodinu. Žrtvovasmo golubove; rekoh svećeniku tvoje ime. Preda mnom upisao ga u knjigu izraelskih obitelji, a u toj častnoj knjizi tvoje ime: „Juda, sin Ithamarov, iz kuće Hur“, upisano je za vječna vremena. Kada je to bilježenje počelo, ne znam; nu sigurno je, da je u običaju bilo još prije nego su Židovi izašli iz Egipta. Čula sam, gdje je Hillel rekao, da je sam Abraham praotac počeo to bilježiti, kada ga je Gospodin odabrao, da bude praotac izraelskomu narodu. Naš se je narod u mnogih stvarih iznevjerio zakonu, nu knjige bile su mu uvijek svete. Samo jednom prekinulo se to upisivanje za vrijeme babilonskog sužanjstva. Nu Zorobabel uvede opet knjige, te možemo židovska koljena pratiti neprekidnim nizom kroz dvie hiljade godina. Što je rimsko hvastanje prama ovoj starosti? Znajući to, oni pastiri, što pasu stado po refaimskih brežuljkih, plemenitiji su od najplemenitijih Marcija.«

»A što o meni kažu, majko, te knjige?«

»Sve, što sam doslie rekla, bijaše uvod za ovo, čim kanim da ti odgovorim na tvoje pitanje. U onih knjigah leži nepobitan dokaz sve natrag do sužanjstva, do prve gradnje hrama, do izlaza iz Egipta, da u upravnoj lozi potječeš od Hura, druga Jozuina. A nisi li zadovoljan s tim, otvori Thoru, pa ćeš naći u knjizi Brojevi (četvrta knjiga Mojsijina) izmedju sedamdeset i dva koljena po Adamu prvoga praotca tvoje kuće.«

Nekoliko trenutaka zavládala tišina sobom u tornju na krovu.

»Hvala ti, majko!« odvrati Juda obuhvativ joj obje ruke; »hvala ti od svega srca! Pravo sam imao, što nisam častnoga ravnatelja amo

mučio; on me ne bi bio mogao bolje zadovoljiti. A je li dosta starina, da dokaže plemstvo obitelji?»

»Naše tražbine, sine moj, ne temelje se samo na starini; naša najveća slava jest, što nas je odabrao Gospodin.«

»Govoriš o cijelom narodu, majko! Nu ja govorim samo o obitelji, našoj obitelji. Kako su se naši predji — počam od našega otca Abrahama — odlikovali? Što su učinili? U čem su druge nadkrilili?»

Majka je oklievala. Zar je zlo tumačila povod pitanju sina svoga? Bojala se, da nespretno ne odgovori, te tako u pogibelj stavi svu njegovu budućnost, pa odvratila:

»Slutim, Juda moj, da imam posla ne sa umišljenim, već sa pravim neprijateljem. Ako je Mesala taj neprijatelj, tad mi ne zašuti ništa! Kazuj mi sve, što se sbilo!»

Mladić kaza sve djetinjskom iskrenošću, a napose naglasi prezir, kako je Mesala govorio o Židovih, njihovih običajih i stegnutom krugu njihova života. Majka ga tiho slušala; sad upozna točno, što je u stvari. Njezin sin potražio je druga iz djetinjske dobe u misli, da će ga opet naći onakova, kako ga je ostavio prije nekoliko godina; nu mjesto toga našao je muža, koji je sanjao samo o budućoj slavi, o bogatstvu i moći. I ne osjećajući sam, Juda se bijaše vratio kući uvriježena ponosa i pun slavohleplja, što se lako uzbudi u njegovoj dobi. Budno oko majčino opazilo to, a ne znajući, kako li bi svršilo to nagnuće, probudi se u njoj Židovka. Što, da ga te misli odvrte od vjere njegovih otaca? Po njezinu uvjerenju bijaše to najstrašnije, što se moglo dogoditi. Htjela je na svaki način da to zaprieči, zato svečanim glasom nastavi:

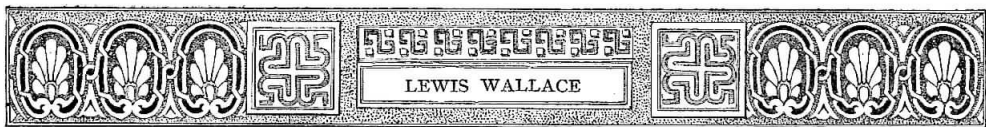
»Svaki poduzetni narod misli, da je najveći. Ako Rimljanin prezirno gleda na Izraelca, ponavlja ono, što su prije njega činili Egipćani, Asirci i Macedonci. Ne ima zakona, koji opredjeljuje gospodstvo nad narodima, zato je zahtjev na takovu povlasticu smiešan, a prepirka o tom uzaludna. Kad je koji narod izpunio svoju zadaću, izumre sam o sebi ili sudjelovanjem drugoga, koji dodje na njegovo mjesto, baštini njegovu moć i piše nova imena na njegove spomenike. To ti je povjest. Kad bi se od mene tražilo, da najjednostavnijim načinom prikažem Boga i čovječanstvo, narisala bih ravan potez i okrug. O potezu bih rekla: To je Bog, jer se samo On pomiče upravno napried; a o krugu: To je čovjek, jer njegov napredak naliči krugu. Ne velim, da ne ima razlike

u napredku narodâ. Nu taj napredak ne stoji, kako neki misle, u obsegu kruga, što ga mnogi prodju, već u blizini, u kojoj stoje prema Bogu. Najsvršeniji je onaj narod, što je Bogu najbliži. Da se ta blizina označi, ima za to nekih znakova. Po tih znakovih prisposodbit ćemo Hebreje i Rimljane. Najjednostavniji znak odnošaja jednog naroda prema Bogu jest svakdanji život njegov. O tom ću spomenuti samo ovo: Izrael je kad i kada zaboravio na Boga; Rim ga nije nikada niti poznavao, stoga je prisposoda nemoguća. Ako sam te pravo razumjela, rekao je tvoj nekadanji prijatelj, da ne imamo pjesnikâ, umjetnikâ i junakâ. Po mom sudu htio je tim reći, da mi u obće ne imamo glasovitih muževa. Da se dobro shvati ovakov prigovor, treba odmah u početku nešto opaziti. Velik muž, moj sine, jest onaj, kojemu život dokazuje, da ga je Bog — ako ne izriekom pozvao — a ono ipak u njegovu radu blagoslovio. Perzijanac bio je orudje kazne za naše otce, kad su se iznevjerili svojoj dužnosti; on ih odvede u sužanjstvo. Drugi opet Perzijanac bijaše odabran da Izraelovu djecu dovede natrag u svetu zemlju. Veći od obojice bijaše Macedonac, koji je osvetio pustošenje Judeje i hrama. Posebna odlika ovih ljudi bijaše, da je svaki imao izpuniti posebni božanski nalog. Nije im zato slava manja, što su bili pogani. Misli na to, a ja evo nastavljam.

»Ljudi u obće misle, da je rat najplemenitije zanimanje muža, da je najuzvišenija veličina plod bojnoga polja. Ne daj se prevariti ovakvim shvaćanjem! Zakon, da nešto najuzvišenijim priznamo, obstajat će tako dugo, dok ima stvari, što ih ne možemo da svojim razumom dokućimo. Molitva barbara izljev je straha, jer je za njega moć i jakost jedino božansko svojstvo, što ga poznaje. Jupiter — što je drugo, nego utjelovljena jakost u prilici rimskog junaka? Grci metnuše razum na mjesto surove jakosti i junačtva; u Atini časte više govornika i filozofa nego li vojnika; pjesnike kite neuvelim lovorom. Naši pako otci staviše Boga na mjesto surovosti i štovanja razuma; naša vjera ima mjesto straha pjevanje hosane i psalme. Hebreji i Grci nastojali su da narode vode napried i gore, nu vlade stavljaju rat kao neprekidni uvjet životu narodâ. Zato stavlja Rimljanin svoga cara nad razum i nad Boga, štuje ga više te ga je učinio — izuzev svaku drugu veličinu — jedinim pojmom velikoga.

»Gospodstvo Grkâ bilo je doba cvatnje za genij. Oni su dostigli toliko savršenstvo, da su se morali i oholi Rimljani poniziti i tamo sve

— osim ratovanja — učiti. Na sudištu još su i danas Grci uzor govornikom; u svakoj rimskoj pjesmi dočut ćeš grčki ritam; otvori li Rimljanin usta, da govori mudre, moralne rečenice, filozofske izjave; besjedi li o tajnah naravi, sve je to grčka škola, iz koje posudjuje svoje misli, ako sâm nije njezin učenik. Jedino u ratovanju zadrža Rim prvenstvo. Njihovo trkalište i' njihove igre grčka je uredba, a da ih Rimljani jače zavole, dodalo im se divljačtva i surovosti; rimska vjera — ako smijemo tako zvati njihovo štovanje bogova — smjesa je običajâ i naukâ svih drugih naroda; njihovi bogovi — isti Mars i Jupiter — potječu sa grčkog Olympa. Izrael je dakle jedini među svimi narodima, što se može boriti sa Grci o prednost i lovor pravoga genija.

»Nu rimsko samoljublje tako je sliepo, te ih od ostalih naroda brani kao oklop, kroz koji ništa ne može da prodre. O bezbožni razbojnici! Pod njihovim korakom ozvanja se zemlja kao gumno pod mlatilom. I — ah, moram i to reći, moj sine! — uz ostale narode pali smo i mi. Zaposjeli su najviša, najsvetija mjesta naša! Nitko ne može ni da posluži, kada i kako će se svršiti njihova bahatost. Nu o tom sam uvjerena: makar i smrvili Judeju kao zrno u mlinu, a Jerusalem, cviet zemlje, kao prah pogazili, — slava Izraelova sjat će kao svjetlo na nebu; jer povjest Izraelova povjest je Boga. On ju je pisao rukom muževa iz Izraela; on je govorio na njihova usta; on je bio s njimi u svakom dobru, pa i najmanjem, što ga ikad učiniše. On je bio njihov zakonodavac na Sinaju, njihov vodja u pustinji, njihov zapovjednik u ratu, njihov vladar i kralj. Zar je moguće, moj sine, da oni, s kojima je on ovako obćio, od njega nisu ništa naučili, da na njihove obične ljudske sposobnosti njegovo božanstvo nije uplivilo, da oni — i nakon vjekova — nisu donekle odsjev neba?«

Iza ovih rieči čulo se u sobi dulje vremena tek lepršanje lepeze u njezinoj ruci. Tada nadometne:

»Ako se umjetnost ograniči na slikanje i kiparstvo, tad je istina, da Izrael ne ima umjetnikâ.«

Kao na silu priznala je to, jer je bila, kako znamo, saducejka. A ovi su nje govali, drugčije nego farizeji, ljubav prama ljepoti u svakom obliku i bez obzira na izvor.

»Nu tko nas hoće da pravo sudi,« preuze opet besjedu, »taj ne smije da zaboravi, da je umjetničku vještinu naših ruku podvezala ona

zabrana: „Ne čini slike ni kipa nit ikakvu podobu onoga, što je gore na nebu ili dolje na zemlji ili što je u vodi pod zemljom“, koju su zabranu soferi samovoljno razširili preko njezine svrhe i znamenovanja. Moramo se takodjer sjetiti, da davno prije, no je Dedal u Atici svojimi iz drva izrezuckanimi kipovi kiparstvo tako preudesio, te su mogle nastati umjetničke škole u Korintu i Aegini i slavlje slaviti, davno prije Dedala, velim, bijahu dva Izraelca umjetnici, koji su sagradili prvu škrinju zavjetnu i kerube načinili, što su nad njom bili. „Oni neka prekrivaju obje strane prijestola milosti, šireć svoja krila i priesto zasjenjujuć, i neka budu jedan prema drugomu, licem okrenuti k prijestolu milosti“. Oni bijahu iz kovana zlata — a ne izklesani; tko se usudjuje tvrditi, da nisu bili liepi, najsavršeniji u svojoj vrsti?»

»To je dakle razlog,« reče Juda, »te su nas u tom Grci nadkrilili? A škrinja zavjetna — prokletstvo Babiloncem, koji ju uništiše!«

»Ne, Juda, nije ona uništena. Ona se izgubila, sakrivena je u nekoj spilji. Šamaj i Hillel tvrde, da će se jednoga dana opet naći i uzpostaviti; tada će Izrael kao nekoć u staro doba pred Gospodinom plesati i pjevati. A oni, što budu tada gledali kerube — pa da su vidjeli i isto lice Minervino iz slonove kosti — poljubili bi, kad bi moguće bilo, ruke Židovu, čiji je genij stvorio takovo remek-djelo.«

Majka bila došla sva u vatru. Prije nego prosliedi nît svoga poviedanja, stade neko vrieme.

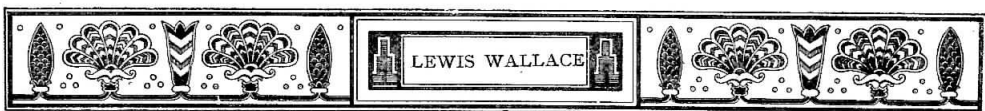
»Ti si tako dobra, majko,« reče zahvalno Juda, »a ne ću se nikada utruditi to opetujuć. Hillel i Šamaj ne bi znali ljepše govoriti. Sada se opet ćutim pravim sinom Izraela.«

»Laskavče!« odvrati ona. »Ta ti znaš, da sam samo ono opetovala, što sam čula jednom od Hillela, kad sam slušala, gdje se prepire s nekim rimskim sofistom.«

»No ipak oduševljenje i besjeda od srca, to je tvoje.«

Ona se opet zamislila.

»Gdje sam prestala? Oh, tražila sam za naše praotce prve kipove. No umjetnost kiparstva nije jedina umjetnost, kao što ni umjetnost nije jedina veličina. Ja si pomišljam velike muževe prošlih vjekova u odjelih i skupovih, uredjene po postajah; ovdje Indijanac, tamo Asirac, onamo Egipćanin, gdje dolaze uz zvuk trublje i vijuganje zastava, a s desna i s lieva gledaju ih s počitanjem nebrojena pokoljenja od početka. Dok

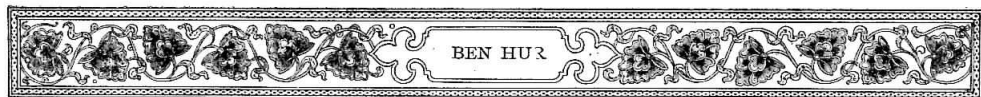
se Grci i Rimljani bore za prvenstvo, izlieva se vrhu celoga reda — natrag od najdrevnijeg doba i napried u najdulju budućnost — svjetlo, o kojem borioci

tek slute — svjetlo objave. A tko je njezin nosioc? Ni Grci, ni Rimljani, već stari, slavni židovski narod. Kako krv zakipi na tu pomisao! Tri puta vam slava, vam, našim ocem, vam slugam Božjim i vršiteljem zavjeta! Vi ste vodje čovječanstva, vi stojite na čelu u kraljevstvu živih i mrtvih! Tamo, Juda, i tebi

je mjesto — pa da je i svaki Rimljanin Cezar — u istinu, ti ne ćeš izgubiti svoga mjesta!«
Juda bijaše duboko ganut.

»Nastavi!« klikne oduševljeno; »tvoje su rieči kao slavospjev! Ja čekam na Mirijamu i žene, što su slijedile.«

»Dobro, sine! Ako si čuo slavospjev proročice, proširi svoje predstave! Stani sa mnom na put, kad prolaze odabranici Izraelovi! Gle, dolaze! Prvi su

patriarsi, za njimi starješine plemenâ. Čini mi se, kao da čujem zvonca njihovih deva i blejanje njihovih stada. A tamo — sred družbe — tko ono ide, sâm i odijeljen? Starac je; nu — oko mu nije mutno, sila mu nije slomljena. On vidje Gospodina licem u lice. Stoji tu nedostižan kao vojnik, pjesnik, govornik, zakonodavac i prorok. Punoća njegova sjaja potamnuje svako drugo svjetlo, pa bila slava prvog i najplemenitijeg Cezara. Za njim eno sudaca, pa kraljevi; tamo je sin Jesejev — junak u ratu, pjesnik neumrlih pjesama. Gledaj mu sina, najmudrijeg i najbogatijeg čovjeka, koji učini, da je pustinja procvala, i dok je u njoj dizao gradove, nije zaboravio na Jerusalem, već je i tamo sagradio Gospodinu hram. Prigni glavu, sine, oni, koji sada dolaze, bez premca su u svojoj vrsti! Lice im okrenuto prema nebu, kao da čuju glas Božji; život im je bio pun nevolje, odjeća im miriši po grobu i trulosti. Čuj među njimi jednu ženu: „Pjevajte Gospodinu, jer je sjajno nadvladao!“ Prigni se pred njimi do zemlje! Oni bijahu Božji vjestnici, njegovi sluga. Oni su gledali u nebo; gledali su budućnost narodâ; a što su vidjeli, to su i zapisali, a kad je budućnost postala prošlost, — gle, tada postadoše njihova vidjenja istinom! Pred njimi pobliedješe kraljevi; narodi zadrhtaše na zvuk njihove rieči; njim se je pokoravala narav; iz njihovih ruku dolazio je blagoslov i prokletstvo. Ne vidiš li ih tamo, Tezbićanina i Elizeja, tri mladića u razžarenoj peći — i njega, iz čijega se plemena ima roditi Mesija?»

Prene se kao iza sna i šapnu nježno:

»Ti si umoran, sine?»

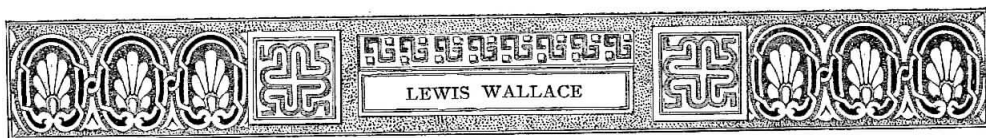
»O ne, majko, ali sam duboko ganut, jer sam prisluškiavao novu velepjesan Izraela!«

Majka kao da je prečula hvalu i nastavi:

»Privela sam preda te naše velike muževe, patrijarhe, proroke, zakonodavce, vojnike i pjesnike. Prispodobila sada našega Mojsiju Cezaru, Davida Tarkviniju, Makabejce Sylli, Sudcem najbolje konzule, Salamunu Augusta — kolika razlika!«

Nasmieši se porugljivo i prezirno.

»Oprosti!« reče, »sjetila sam se na augura, koji je Kaja Julija opomenuo, neka se čuva idâ marta, i pomislila sam, kako je pretraživao crieva piletu prema znakovom prореčena zla. A sada si pomisli Iliju proroka, kako upozoruje Ahabova sina na srdžbu Božju! U obće, sine, kad bismo

smjeli prisposdobiti Jehovu i Jupitra, tad bi najbolje bilo da ih prisposdobimo po djelih, što su njihove sluge učinili u njihovo ime. A što se tvoje budućnosti tiče, moj sine» — ove zadnje rieči izgovori lagano, a glas joj je drhtao — »što se tvoje budućnosti tiče, moj sine, služi Gospodinu, a ne vladaocem rimskim! Za Izraelca ne ima nikakve druge slave, nego služiti Gospodinu; a to je najveća slava.«

»Ja dakle neka ne budem vojnik?» upita Juda nakon duge stanke.

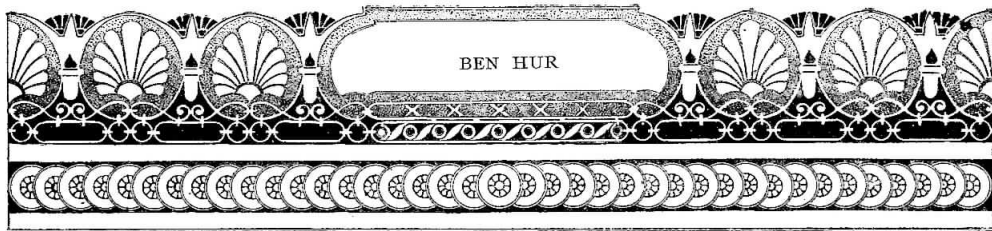
»Zašto ne? Mojsija je zvao Gospodina Bogom četa.«

Opet je neko vrieme bilo tiho; tad ponovno majka dade dozvolu svoju i reče:

»Ja dozvoljujem, ali samo pod uvjet, da okretnost u oružju upotrebiš jednoć u službi Gospodinovoj, a ne u službi carevoj.«

On prista na taj uvjet, a zatim po malo zaspa. Majka se digla, metnula mu jastuk pod glavu, pokrila ga, nježno ga poljubila i otišla.

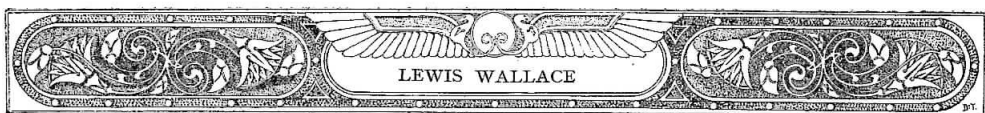
Poglavlje osmo.

unce je visoko skočilo, kad se Juda probudio. Golubovi letjeli hrpimice po zraku i oživljavali okolinu svojim sjajnim perjem. Prema jugoiztoku sjajili se pozlaćeni vršci hrama i krasno se odrazivali od plavetnoga jutarnjeg neba. Ovu poznatu svakdanju sliku nije ni pogledao. Nu tim je nježnije gledao svoju sestru Tirzu, petnaestgodišnju od prilike djevojku, koja je sjedila blizu njega i uz harfu tihano pjevala. Pozorno je slušao. Kad je opazila, da je budan, prestade, položi ruke u krilo i pogleda ga ljubopitno.

Pošto je nužno radi naše pri-poviesti, predstaviti ćemo djevojku čitateljem i reći koliko nam treba o povjesti obitelji Hur.

Irud je ostavio iza svoje smrti više osoba, koje se njegovom pomoći obogatiše. Ako je takovo bogatstvo posjedovao nesumnjivo potomak kojega plemena, napose Judinoga, tad su takova sretnika držali jerusalemskim knezom, a ta čast doniela mu, te su ga štovali njegovi zemljaci, a cienili ga i pogani, s kojima je obćio ili trgovao. Ovako je sretan bio otac Judin i Tirzin; on je stekao najveći ugled koli u privatnom životu toli u javnih prilikah, te je nosio ime jerusalemskog kneza. Bogobojan i savjestan Židov, bio je vjeran i kralju, te se često pokazao, kod kuće i u stranih zemljah, kao njegov prokušani službenik. Više puta bi pošao s važnima nalozi kao poslanik k caru Augustu, i on ga je štovao i tražio njegovo prijateljstvo. Mogao je dakle pokazati više onakovih darova, kakove običavaju davati vladari svojim ljubimcem, da polaskaju sami svojoj taštini: kao toge iz skrleti, stolce iz slonove kosti, zlatne čaše i druge stvari, što su zato najviše vriedile, jer su bile carski dar. — Takov čovjek morao je biti bogat, nu knez Hur nije imao zahvaliti svoje bogatstvo samo kraljevoj milosti. On je volio onaj zakon, što ga je silio na rad; da, bavio se on često i sa više poslova. Mnogi pastiri, što su pasli stado u ravnini i na obroncima brežuljaka sve do Libanona, zvali su ga svojim gospodarom; on je osnovao trgovačke kuće koli u pomorskih gradovih toli unutra u zemlji; na svojih ladjah dovažao bi srebro iz španjolskih srebrnih rudnika — najbogatijih, za koje se je onda znalo — dočim bi njegove karavane dolazile dva puta na godinu s iztoka, natovarene svilom i mirodijom. Vršio je savjestno židovske običaje i zakone, bio upućen u svete knjige, te je marljivo polazio sinagogu i hram. Učitelje zakona, napose Hillela, štovao je neizmerno. Uz to bio vrlo darežljiv. Primao bi gostoljubivo strance iz svih zemalja; farizeji ga pače krivili, da je češće pogostio i Samaritance. Da je bio poganin i živio u vrijeme Iruda Atika, mogao bi mu biti suparnik; nu on je poginuo na moru deset godina prije ovoga drugoga odsjeka naše pripoviesti u najjačoj muževnoj dobi, oplakan od ciele Judeje.

Majku i sina već poznajemo, a jedinicu kćer vidjeli smo, kako je probudila brata pjevanjem. Tko bi ovo njegovo dvoje djece promatrao, opazio bi veliku sličnost medju njima. I Tirza imala kao i brat pravilne crte, što su pokazivale židovski lik, samo što je kroz cielo njezino biće prosievala djetinja nevinost. U čas, kad ju vidjesmo, bila je obučena jednostavno, u jutarnju odjeću; na desnom ramenu bio učvršćen plaštić.

prebačen slobodno preko stasa, a sklapao se izpod lievog ramena, te je gornje tielo tek djelomice pokrio, pa se vidjela ramena. Doljni dio odjeće bijaše svezan pasom. Na glavi joj bila svileni kapica, nu tako, da si joj ipak vidio objam glave, a preko kapice bogato vezen svileni rubac. Na prstih i ušima nosila je prstenje, na ramenih i sglobovih zlatne kopče, urešene dragulji i lančići. Okrajci obrva i šiljci prsta bijahu bojadisani. Kosa joj visjela preko ledja spletena u dvie duge pletenice, dočim joj uz svako lice, tik do uha, visio po uvojak. Nisi joj mogao zaniekati dražesti, nježnosti i ljepote.

»Vrlo liepa, moja Tirzo!« reče joj brat.

»Pjesma?« upita ona.

»Da, pa i pjevačica! — Pjesma ima grčkoga natrusa. Od kuda ti do nje?«

»Sjećaš li se Grka, koji je pjevao prošlog mjeseca u kazalištu? Kazivali su, da je bio prije na dvoru Iruda i njegove sestre Salome. On je stupio na pozornicu poslie boraca, dok je kuća još od vike ozvanjala; nu čim je počeo da pjeva, bilo je tako tiho, te si mogao čuti svaku rieč. On mi je dao ovu pjesmu.«

»Ali on je pjevao grčki!«

»A ja hebrejski.«

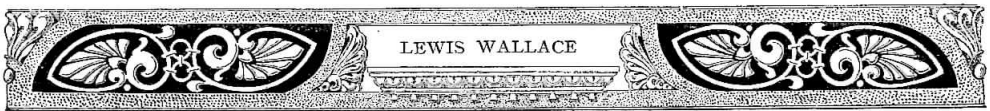
»Da, zato se i ponosim svojom sestricom. Znadeš li još koju pjesmu, isto tako liepu?«

»Znadem ih više, nu mahnij se toga sada! Amra me posla, neka ti kažem, da će ti zajutrak amo donieti. Ne trebaš se dakle truditi dolje. — Već bi morala biti ovdje. — Ona misli, da si bolestan, jer ti se je jučer dogodilo nešto vanredna. Što je to bilo? Kaži mi, pa ću pomoći Amri, da te izcielimo. Ona pozna sve ljekarije Egipćana, nu to nikad ne pomaže. Ali ja imam mnogo arabskih ljekarskih prepisaka, što —

»Još manje pomažu od egipatskih,« odvrati on.

»Misliš? Pa dobro, ne ću ti prigovarati,« odgovori ona tražeć nešto oko lievog uha. — »Ali evo imam nešto, što je sigurnije i bolje — zapis, što da ga je dao neki arabski čarobnik, a davno je već — ni sama ne znam, kako davno — u našoj obitelji. Gle, napis je posve izbrisan od davne porabe!«

Pruži mu naušnicu. On ju primi i brzo razgledav zapis vrati joj naušnicu.

»Pa i da umirem, Tirzo, ne bih toga upotrebio. Takove su stvari ostanci idolopoklonstva, te zabranjene djeci izraelskoj. Evo ti natrag, nu ne služi se tim nikada više!«

»Zabranjeno? Nipošto!« odgovori ona. »Majka našega otca nosila je to svake subote, dok je živjela. Izliečilo ih je — ne znam koliko, nu najmanje tri bolesnika. I odobreno je: gledaj znak svećenikov!«

»Ja ne vjerujem u zapise.«

Ona ga začudjeno pogleda.

»Što bi Amra rekla?«

»Roditelji Amrini bijahu Egipćani.«

»A Gamaliel?«

»On ih nazivlje bezbožnimi, poganskimi običaji.«

Tirza gledala sumnjivo naušnicu.

»A što da učinim s tim?«

»Nosi ga, draga sestro! To te resi i ljepšom čini, prem ti toga za to ne trebaš.«

Zadovoljno metne naušnicu natrag u uho.

U taj čas dodje Amra i donese na daski umivaonik, vodu i ručnike. Pošto Juda nije bio farizej, opere se brzo. Kad se je umio, ode služkinja, dočim se je Tirza spremala, da uredi bratovu kosu. Kad je s kojom uvojkom zadovoljna bila, pruži mu, neka gleda u malo zrcalo iz mjedi, što ga je nosila po običaju židovskih žena za pasom. Medjutim nastaviše razgovarati.

»Pomisli, Tirzo, ja odilazim!«

Preplašeno spusti ona ruke.

»Odilaziš! Kada? — Kamo? — Zašto?«

On se nasmija. »Tri pitanja najednom. Kako si znatiželjna!« Tad se uozbilji i reče: »Ti znaš, da mi zakon nalaže, neka si odaberem stalež. Naš dobri otac u tom mi je najbolji primjer ostavio. I ti bi me prezirala, da plod njegove marljivosti i rada trošim u dangubi. — Ja idem u Rim.«

»O, i ja idem s tobom!«

»Ti moraš ostati kod majke. Da oboje otidemo, ona bi umrla.«

Sjena tuge preleti njezinim licem.

»Ah, žalostna! — Ali zar baš moraš otići? Možeš i ovdje u Jerusalemu sve naučiti, što je potrebno za trgovca — ako na to misliš.«

»Na to ne mislim. Zakon ne traži, da sin odabere otčev stalež.«

»Pa što drugo hoćeš da budeš?«

»Vojnik!« odgovori nekako ponosito. Tirzine oči napuniše se suzami.

»Ubit će te!«

»Ako bude Božja volja. Nu sve vojnike ne ubiju.«

Zagrli ga Tirza, kao da ga želi suzdržati.

»Mi smo tako sretni zajedno. Ostani kod nas, brate!«

»Domovina ne može uvijek ostati ono, što jest. I ti ćeš nas na- skoro ostaviti.«

»Nikada!«

»Skoro će doći kakov knez iz Judina ili iz kojega drugog plemena i odvesti moju Tirzu, da sjaji u drugoj kući. A šta ću ja onda?«

Jecanje bio joj odgovor.

»Rat je zanat,« nastavi on. »Tko se želi u njem usavršiti, mora da prodje škole. Najbolja ratna škola jest tabor.«

»Ti se ne ćeš boriti za Rim?«

»I ti dakle mrziš Rim! — Kako se eto čitav svijet slaže u toj mržnji! Da, Tirzo, borit ću se za Rim, da se tako naučim boriti proti Rimu.«

»Kad kaniš odputovati?«

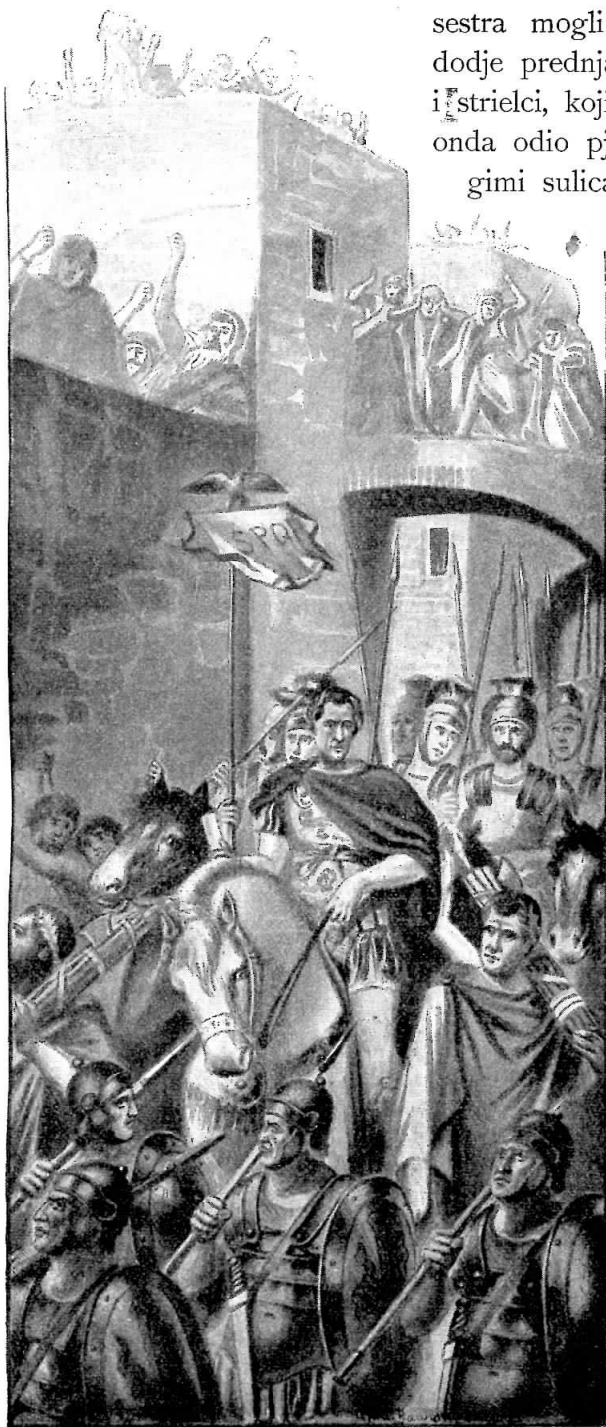
U taj čas čuli se koraci Amre.

»Tiho!« reče on; »ona ne smije da išta zna o mojoj osnovi.«

Vjerna služkinja doniela zajutrak. Nosila ga na pladnju, te metnula pred obadvoje. Upravo umočili prste u posudu s vodom, kad im pozornost svrati na sebe vika, što dopirala do njih s ulice. Slušali su, te upoznali bojnu glasbu, što se čula od sjeverne strane kuće.

»Vojnici iz pretorija,« vikne on. »Moram ih vidjeti.«

I u čas nasloni se preko prsobrane, sažidane iz opeka na sjevernoj strani krova. Tako se je zadubao u prizor, što mu se pružio, te nije niti opazio, kako je Tirza pristupila k njemu i položila svoju ruku na njegovo rame. Sve su mogli vidjeti do tornja tvrđje Antonije na iztoku. Ulica, široka oko deset stopa, bila premoštena na više mjesta mostovi, na koje kao i na obližnje krovove nahrliše ljudi, kad začuše glasbu. Glasba nije baš prava rieč, jer ono, što se čulo, bio više zvuk trubalja, praćen glasovi drvenih svirala. Domalo ukaza se povorka, te su brat i

sestra mogli promatrati prizor. Najprije dodje prednja straža, većim dielom praćari i strielci, koji stupahu u dugih razmacih; onda odio pješakâ s velikimi štitovi i dugimi sulicami; za ovimi sledila glasba, onda častnik, koji je sam jašio, a za njim opet jačači kao njegova tjelesna straža, potom teško oboružan odio pješakâ, koji su na tiesno koracali i izpunjavali ulicu od zida do zida, te se činilo, kao da im ne će biti nikada kraja.

Silan dojam, što se dâ samo oćutjeti, a ne opisati, učinio je na mlađića krjepak izgled vojnikâ, uredno mahanje štitova s desna na lievo, sjaj ljosaka, kopčâ, oklopâ i kacigâ, pèra, zastave i sulice. Dvoje mu najviše udaralo u oći. Najprije orao legije; bijaše to pozlaćen kip na vršku motke. Znao je, da mu je bila izkazana božanska čast, kad su ga skinuli sa njegova mjesta na tornju. Zatim ga je zanimao častnik, koji je sam jašio u sredini povorke. Posve oboružan jašio je gologlav, a mjesto kacige imao

lovor-vienac. Sa strane mu visio kratak mač, a u ruci držao štap za zapovijedanje, sličan smotku biela papira. Konj mu nosio mjesto sedla plašt od grimiza, zlatom izvezen i svilenimi okrajci obrubljen.

Dok je taj častnik bio još daleko, opazi Juda, da su se gledaoci razljutili, čim su ga opazili. Pružiše se daleko preko zida na krovu ili se postaviše očito u kraj ceste i grozili mu se pestnicami. Slijedili ga kričuć, te pljuvali na nj s mostova, kad je kraj njih prolazio. Neke dapače žene bacale za njim svoje sandale, kadkada tako vješto, da ga i pogodiše. Kad se je ta vrema približila, moglo se je čuti: »Razbojniče, silniče, pseto! Dolje s Ismaelom! Vratite nam Annu!«

Juda je opazio, da taj častnik nije tako ravnodušan, kako su to ponosito pokazivali vojnici. Lice mu se namrštilo tako, da su plašljiviji uzimali. Po lovor-viencu, što ga je nosio, upozna Juda u njem Valerija Grata, upravitelja Judeje. Taj Rimljanin, što je trpio te nezaslužene psoske i pogrde, sažali mu se. Kad je stigao do ugla kuće, nagnuo se mladić još više preko zida, da ga vidi. Uz to metne ruku na opeku, da se podupre. Opeka slučajno bila puknuta, što se prije nije opazilo. Kako je pritisnuo rukom, odkide se komad i stade padati. — Strava prodje mladićem. — Segnu rukom, da dohvati opeku, što je padala. To je izgledalo, kao da je ciglu bacio. Nije uspio, komad se odkotrlja preko ugla u zidu. On viknu. Vojnici tjelesne straže pogledali gore, tako i upravitelj, nu u taj čas pogodi ga opeka na голу glavu — i kao mrtav pade s konja.

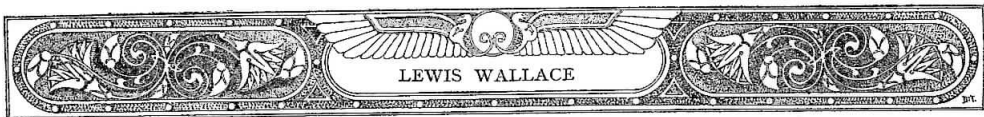
Povorka stala. Straža sjaši, da brzo zakloni štitovi svoga vodju. Ljudi, koji su vidjeli što se dogodilo, mišljahu, da je opeku hotimice bacio i povladjivali mladiću. Taj se ustrmio kano kamen uza zid i jedva je vjerovao svojim očima, pomišljajuć na posljedice, što su i nehotice pred njega izbijale.

Najednom se činilo, kao da je zao duh ušao u narod na krovovih. Ljudi stadoše sa zida na krovu trgati opeke, drvo, kamen i biesno bacati na vojnike. Došlo je do žestoka šakanja, u kojem su, kako se je moglo i slutiti, vojnici pobiedili.

Juda se okrene strašno bljed od prsobrane.

»Oh Tirzo, Tirzo,« zavapi on, »što će biti od nas!«

Ona nije pazila, kako opeka pada, i što se zatim dogodilo, samo je vidjela divlje gibanje i krik ljudi. Razumjela je, da se nešto strašno

dogadja, nu nije si mogla pomisliti, što, i nije ni slutila, koji je tomu uzrok, niti da je u pogibelji ona ili oni, koji joj bijahu mili.

»Što se dogodilo? Što je to?« upitat će u strahu.

»Ubio sam rimskog upravitelja. Opeka ga je pogodila.«

Ona probledi kô smrt. Zagrli brata i pogleda ga bolno, bez rieči u lice. Njezin ga pogled razjači.

»Nisam to hotice učinio, Tirzo! Bijaše to puki slučaj!« rekne mirnije.

»Što će nam učiniti?« upita ona plašljivo.

Promatrajuć sve to veću gungulu na krovovih i na ulici, sjeti se strahovita držanja Gratova. Ako nije mrtav — tko će mu suzpregnuti osvetu? A ako je mrtav — na kakovo će bjesnilo izazvati vojnike napadaj naroda? — Pogleda opet s krova i opazi, kako vojnici pomažu upravitelju na konja.

»On je živ, Tirzo, on je živ! Blagosloven Bog naših otaca!« Tad se okrene mirnije prema njoj i nastavi: »Ne boj se, Tirzo! Ja ću im protumačiti, kako se je to dogodilo, i oni će se sjetiti otčevih zasluga, pa nam ne će ništa.«

Odvede ju u sobu na tornju. — Tada se potrese krov pod njihovim nogami: čulo se silno udaranje buzdovani, prasak greda i vrata. Iz dvorišta čula se pomaganja. Tad se čuo štropot mnogih koraka, nerazumljivi glasovi, psovke i jaukanje, pomiešano sa plaćem preplašenih žena. Vojnici razbili ulazna vrata na sjevernoj strani kuće i zauzeše stan. Juda se na užas uvjeri, da njega traže. Prva misao bila mu biegnu — nu kamo? — Samo krila mogla bi ga spasiti! Tirza, kojoj si na licu čitao silan strah, primi ga za rame.

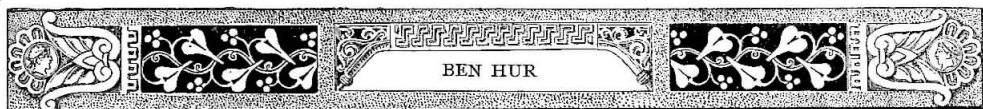
»Oh Juda, šta je to?«

On ne odgovori. Čuo je, kako su družinu poubijali — a majka mu? — Nije li to bio njezin glas? — Prisiliv se reče: »Ostani ovdje, Tirzo, i čekaj me. Idem dolje, da vidim, što je; tad ću opet doći k tebi.«

Uz sav napor glas mu je drhtao. Tirza ga još čvršće obuhvati, glas njihove majke bio je sve jači i ganutljiviji. Dulje nije oklievao.

»Hajde dakle sa mnom! Daj da sidjemo!«

Triem ili zaravanak na kraju stubišta bijaše pun vojnika. Drugi su trčali golimi mačevi po sobah. U jednom kutu stislo se više prestravljenih

žena, te su molile, da ih poštede. Na drugoj strani borila se žena sa vojnikom, i htjela mu se silom da iztrgne tako, te je vojnik svu jakost upotrebio, da ju drži. Odielo joj bilo razderano; kosa joj visjela razkuštrana preko lica; njezina vika nadjačala ostalu kriku. Jednim skokom bio je Juda kod nje. »Majko, majko!« krikne on. Ona pruži ruke za njim, nu u čas, kad ga htjela da primi, odgurnuše ju. Tad začu, kako je netko rekao: »To je on!«

Juda se okrenu i opazi — Mesalu.

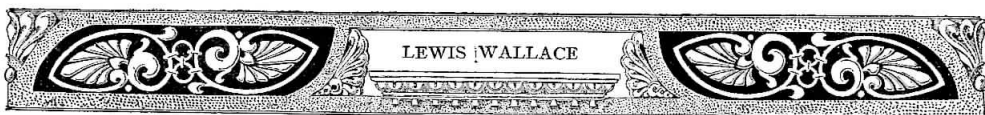
»Zar da je ovaj dječak ubojica?« upita jedan vojnik, krasno obučen.

»Bogovi!« odvrati Mesala, »kao da čovjek mora star biti, da može smrtno mrziti. On je, a tamo je njegova majka i sestra. Evo vam ciele obitelji.«

Iz ljubavi prama svojim zaboravi Juda na prepirku s prijateljem svoje mladosti i umoli ga:

»Mesala, pomози im, tako ti prijateljstva našega djetinjstva pomози im! Ja — Juda — molim te.«

Mesala se pričinu, kao da ne čuje. Okrenuv se častniku reče:

»Ovdje me više ne treba. Na cesti dolje ima dosta posla. —²Dolje s Erosom, živio Mars!«

Reče i ode. Juda ga razumio i ogorčen u duši zavapi prema nebu:

»U čas tvoje osvete, o Gospode, posluži se mojom rukom!«

Prokrči si put do častnika.

»Gospodine, ona gospodja moja je majka. Poštedi ju, poštedi i moju sestru ovdje! Bog je pravedan, on će biti milosrdan prema milosrdnim.«

Častnika kao da dirnuše ove rieči.

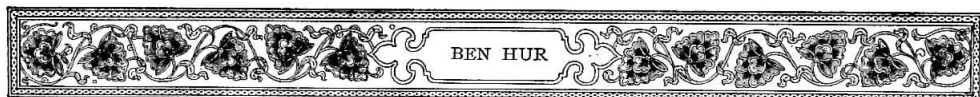
»U toranj žene,« vikne on; — »nu ne učinite im ništa na žao! Vi ćete mi za njih odgovarati.«

Tad se okrenu k onim, što su čuvali Judu, i reče im: »Donesite užeta i svežite mu ruke, pa ga odvedite na cestu. Kazni ne će umaći.«

Majku odnesoše. Tirza u svojem kućnom odijelu, a u strahu ne mogući da bud što misli, dragovoljno podje s vojnicima. Juda baci zadnji pogled na obje i sakrije lice u ruke, kao da si želi njihov pogled neizbrisivo usaditi u srce; — ako je plakao, nije nitko opazio. Ovo nekoliko časova bilo je dosta, da se promieni. Doslie, izuzev nekoliko nagnuća na djetinjsko slavohleplje, javljala se u njem samo ljubav prema majci i sestri; nu sada, kad je podigao svoju glavu i pružio ruke, da mu ih svežu, prestao je biti djetetom. Postao je muž.

U dvorištu zaori zvuk trublje. Vojnici ostaviše zaravanak. Mnogi, koji se nisu smjeli usuditi da sa dokazali svoje strasti za plienjenjem stupe natrag u redove, pobacaše što si bijahu prisvojili tako, te je tlo bilo puno kojekakovih stvari. Kad je Juda došao na cestu, baš se povrstala povorka.

Njegovu majku, sestru i družinčad odvedoše kroz sjeverna vrata, kojim su razvaline zatvorile put. Plač družinčadi, koje se mnogo rodilo u toj kući, lomio ti srce. Kad su napokon odtjerali konje i blago iz kuće, uvidi Juda, koji je strašna osveta upraviteljeva. Istu sgradu stigla je osveta. U koliko se je mogla zapovied izvršiti, nije imalo ništa ostati živa u kući. Ako je još bilo ljudi u Judeji, koji bi se usudili i pomisliti, da ubiju rimskoga upravitelja, neka im služi kao opomena udes kneževske obitelji Hur, a propast njihove kuće neka im je vazda živa povjest tomu.

Častnik je čekao vani, dočim je odio vojnika zabijao za nuždu vrata. Borba na cesti skoro prestala, tek oblaci praha na krovovih pokazivali, da vlada još nemir. Vojnici posve nadvladaše.

Juda tražio očima majku i sestru, nu nije ih mogao nigdje da opazi. Tad se iznenada digne Amra sa zemlje, kamo se skućila bijaše, i brzo si prokrči put prema ulazu. Nekoliko vojnika htjedoše ju pograbit, nu ona im umače. Pred Judom padne ničice i obujmi mu koljena.

»O Amro, dobra Amro!« reče on, »Bog ti bio u pomoći, ja ne mogu!«

Od boli nije mogla da odgovori. On se prignu k njoj i šapne joj u uho: »Živi, Amro, živi za Tirzu i majku moju! One će se vratiti i —«

Vojnik ju povuče natrag. Brzo skoči i uleti u dvorište.

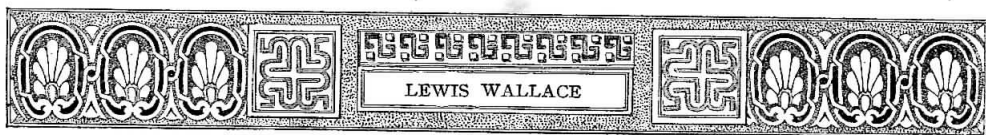
»Pustite ju!« reče častnik. »Zaključat ćemo vrata, a tad mora od glada umrijeti.«

Vojnici nastaviše zagradjivati razrušena vrata, a kad svršiše, krenuše na zapadnu stranu, da i tamo zakračunaju ulaz. — Palača obitelji Hur ostade tako pusta. — Četa ode natrag u tvrđju. Ovdje izda upravitelj, koji se je brzo oporavio, nalog glede ulovljenika.

Drugi dan dodje odio vojnika k opustjeloj palači. Ulaze zapečate voskom, a na zidove pribiše oglas, što je javljao u latinskom jeziku: »Ovo je carevo vlasništvo.« — Rimljani bijahu sigurni, da će ovaj oglas služiti njim na korist.

Opet prodje dan — a na putu iz Jerusalema prema Nazaretu eno rimski kapetan s desetoricom konjanika. Nazaret bijaše onda neznatno selo; jedina cesta bila tek staza izgažena od stoke. Na jugu pružala se ravnica ezdrelonska, a sa brežuljka na zapadu moglo se vidjeti sredozemno more, okolica preko Jordana i brieg Hermon. U dolini naokolo vidio si vrtove, vinograde i livade, dočim su ovdje i ondje šumice paoma i maslina cijeloj okolici podavale iztočno obilježlje. U samom mjestu bile kuće siromašne, jednokatne, četverouglaste, ravna krova i obraštene šibikovinom. Zagasito lice judejskih poljana prestajalo je na granici galilejskoj.

Kad se je četa približavala selu, zaori trublja, što je čarobno djelovala na stanovnike. Nagruše u vrtove i pred kuće, da vide neobičan događaj. I ovi nisu pošli gledati iz prijateljstva prema Rimljanom, ali

je u taj čas znatiželjnost potisnula mržnju. Četa krenu prama zdencu; i stanovnici pohitješe onamo.

Bilo neobično, da su vojnici došli u Nazaret, a još neobičnije, da su vodili sužnja sobom, pa to je ljude privuklo. Taj je išao pješke, bio gologlav, u razderanih haljinah i na leđjih svezanih ruku. Remen, kojim su mu bile ruke svezane, bio je privezan konju o vrat. Četa, što je sliedila, uzvitlala silnu prašinu, te su ljudi mogli sužnja tek na čas vidjeti; nu tada su opazili, da je vrlo mlad.

Došav do zdenca stadoše vojnici. Kapetan i većina konjanika sjaši. Sužanj pade za čas bez svijesti na zemlju, jer bijaše posve iznemogao. Stanovnici rado bi bili prema njemu prijazni, nu bojali su se Rimljana.

Dok je još s toga događaja trajala uzbudjenost, a vrč redao iz ruke u ruku, koracao je putem čovjek iz Seforisa. Kad ga opazi neka žena, reče: »Gle, eno tesara! Sad ćemo valjda što doznati.«

Došljak bio vrlo častna pojava. Bieli uvojci padali mu izpod pokrivala na glavi, dočim je isto tako biela brada spuštala se sprieda po priprostrom mu odelu. Hodao je lagano, jer bijaše star, i nosio je nešto

alata: sjekiru, pilu i nož; a i vidjelo se, da je prevalio liep put. Došav k zděncu stade i uze promatrati prisutne.

»O rabi, dobri rabi Josipe!« klikne žena i podje prema njemu. »Ovdje evo jednog uapšenika! Upitaj vojnike, tko je, što je učinio i što će s njim učiniti.«

Rabijevo lice osta nepromienjeno. Samo pogleda uapšenika i pristupi kapetanu.

»Mir Gospodinov neka bude s tobom!« reče mu ozbiljno.

»A mir bogova s tobom!« odgovori mu kapetan.

»Dolazite li iz Jerusalema?«

»Jest!«

»Vaš je zarobljenik još vrlo mlad.«

»Da, po godinah.«

»Smijem li pitati, što je skrivio?«

»Ubojica je zaledjnik!«

Ljudi u čudu ponoviše besjedu. Nu rabi Josip nastavi:

»Je li sin Izraelov?«

»Židov je,« odgovori hladno Rimljanin. U ljudi se iznova razbudi sućut.

»Ja ne znam ništa o vaših plemenih,« nastavi kapetan; »nu znam povjest njegove obitelji. Možda ste čuli o jerusalemskom knezu Huru. Zvao se je Ben Hur. Živio je u vrijeme Irudovo.«

»Poznavao sam ga!« odgovori Josip.

»A ovo je njegov sin!«

Kod ovih rieči začudiše se ljudi i požališe tako, te je to kapetana potaklo, da im čuvstva utiša.

»Nije puno još trebalo, te bi on prekjučer ubio u Jerusalemu plemenitog Grata baciv na nj opeku sa krova svoje kuće.«

Nazarenci se čudili mladiću kao kakovoj divljoj zvieri.

»Je li ga ubio?« upita ga Josip.

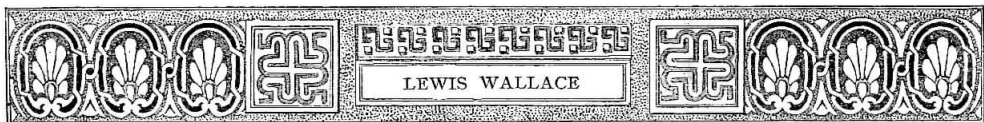
»Nije!«

»Je li odsudjen?«

»Jest, na galiju — dok je živ.«

»Pomogao mu Gospodin!« završi Josip.

Neki mladić, koji je došao s Josipom, nu doslie za njim stajao neopažen, stupi napried, položi sjekiru, što ju nosio, na zemlju, podje

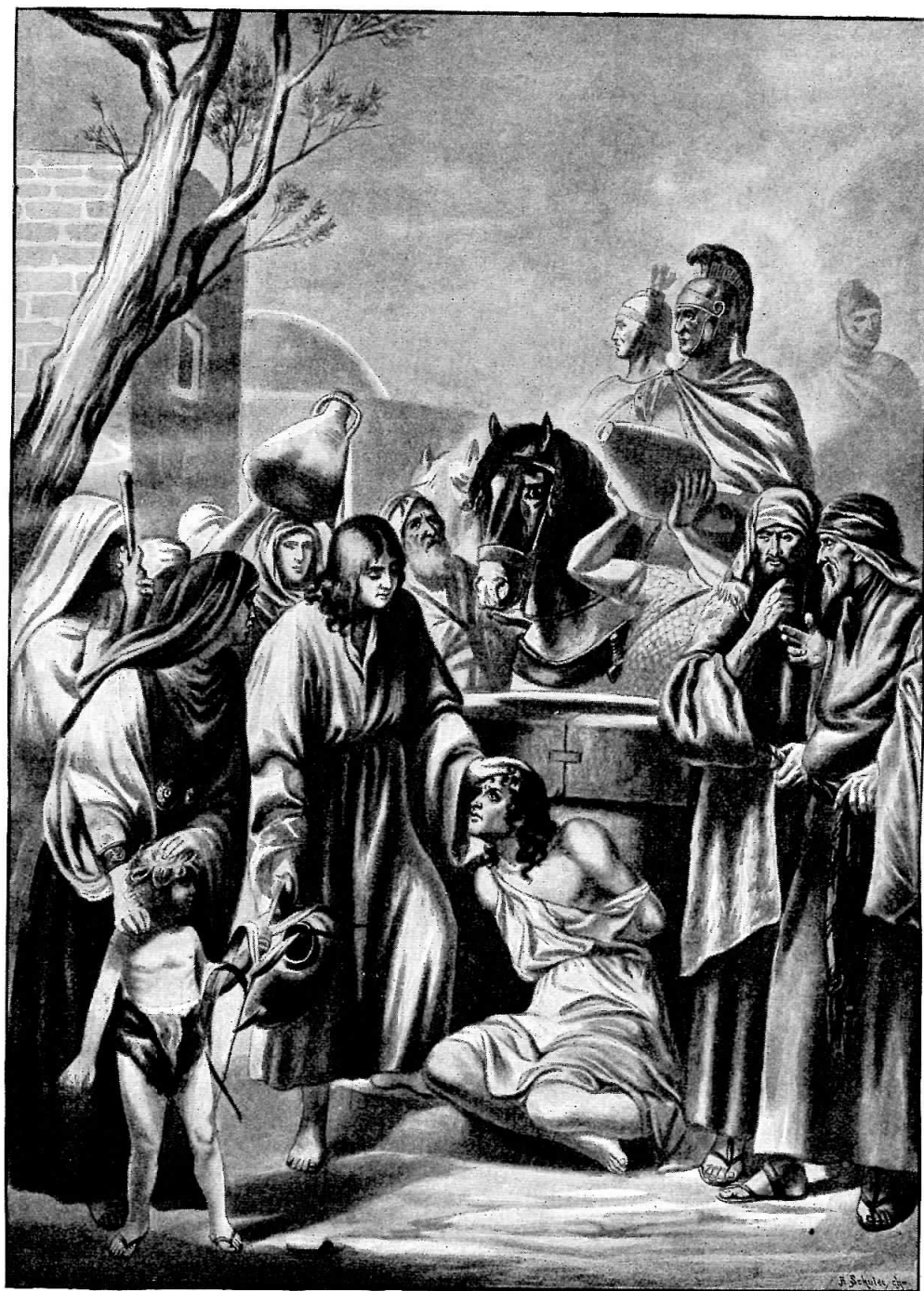
k zdencu i uhvati vrč s vodom. Tako je mirno ovo učinio, da je mladić već stajao kraj uapšenika i dao mu piti, prije no su mogli stražari zapriečiti, ako su to u obće i kanili.

Nježno na ramena mu položena ruka prenu nesretnoga Judu iz težkih misli, i dignuv oči vidje lice, na koje nikada više nije zaboravio — lice mladića njegovih po prilici godina. Okruženo bijaše zlatozagasitom kosom, tamnoplave oči podavale mu neopisivo dražestan sjaj i njega su gledale tako pune ljubavi i svete ozbiljnosti, da je taj pogled bio gotovo neodoljiv. Pod njegovim sievkom nestade gorkih čuvstva osvete, što su plamtjela u dane i noći mukâ u grudih Judinih; postade miran i dade se voditi kao diete. Rado prinese usta k pruženu vrču i stade piti u sav mah. Nisu progovorili ni rieči. Pošto je Juda pio, ona ruka, što je bila dosele na njegovu ramenu, dignu se za čas na čelo, kao da ga blagoslivlje; tada odnese mladić vrč k zdencu, digne sjekiru i podje k Josipu, dočim su ga gledali vojnici i stanovnici.

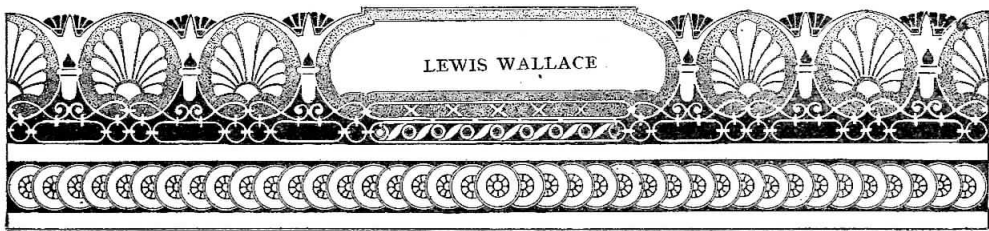
Kada su vojnici odpočinuli i napili se, te napojili i svoje konje, krenu četa dalje. Kapetan kao da se omekšao, jer je sam digao uapšenika sa zemlje i postavio ga na konja iza vojnika. Stanovnici Nazareta pako podjoše kući, a s njimi Josip i njegov mladi pratioc.

To bijaše prvi sastanak Judin sa Sinom Marijinim.

Prvi sastanak Judin sa Sinom Marijinim.

Poglavlje deveto.

Grad Mizenij, nekoliko milja od Napulja, dao je svoje ime predbrežju, na kojem kraljuje. Danas su razvaline jedini ostanci slavne prošlosti; nu godine 24., u koju želimo čitatelja da prenesemo, bio je taj grad jedna od najvažnijih točaka na zapadnom žalu Italije.

Putnik, koji bi došao bio spomenute godine na ono predbrežje, da uživa s krasna vidika, što se tamo otvara, vidio bi sa zidina, okrenuv ledja gradu, pred sobom zaljev napuljski — onda isto tako nedostižan kao i danas. Vidio bi tada kao i danas bajnu obalu, Ischiju s jedne, a Capri s druge strane. Svrćući pogled od jedne slike k drugoj, napokon bi mu se umorilo oko od ljepotâ, što ga odasvuda okružuju, jer se pogled umori upravo tako uživajući s ljepote, kao okus od sladkiša. A napokon pružio bi se bio pred njim prizor, kakova danas putnik ne ima: dolje u vodi poigravao odio rimske mornarice, dočim je drugi usidren mirovao. Velika otvorena vrata vodila kroz gradske bedeme u more, kamo se je nekoliko stadija daleko pružao nasip.

Na bedemu nad vrati počivao nehajno stražar jednoga jutra u mjesecu rujnu, kad ga prenu glasan razgovor društva, što mu se približavalo. Pogleda društvo i bude opet kao i prije bez brige. U društvu bilo od prilike dvadeset do trideset osoba. Većinom bili robovi, koji

su nosili baklje slaba svjetla a gusta dima, i zaudarale su od masti. Gospodari im išli pred njimi izpod ruke. Jedan bio kojih petdeset godina i nešto ćelav, te nosio na riedkoj kosi lovor-vienac. Rekao bi, da je on glava društvu i predmet bilo kakve svečanosti. Svi su bili odjeveni u duge toge iz biela vunena sukna, što bijahu obrubljene širokimi grimiznim okrajci. Stražar opazi na prvi pogled, da su to visoka gospoda i da prate prijatelja na ladju, pošto su već cielu noć za razstanak proslavili. Ovu slutnju potvrdi im razgovor.

»Da, Kvinto,« reče jedan onomu sa viencem, »nesreća je, što te Fortuna tako brzo od nas uzimlje. Tek si se jučer vratio sa daleka puta, a već danas hoćeš da nas ostaviš. Ta nisi se još ni priučio hodati na kopnu.«

»Kastora vam,« reče drugi, na kojem se opažala snaga vina, »čemu žalite? Naš Kvinto želi samo da natrag dobije, što je sinoć izgubio. Kocke na ladji nisu kocke na kopnu, zar ne, Kvinto?«

»Ne psuj Fortunu!« vikne treći. »Božica sreće nije ni sliepa ni nestalna. Ona ravna kormilom našega Kvinta. Ako ga za vrijeme uzme iz naše sredine, to nam ga ipak uvijek vraća s novimi pobjedami.«

»Grci nam ga otimlju. Oni su krivi, a ne bogovi.«

U to je društvo prošlo kroz gradska vrata i došlo na nasip, što je u jutarnjem svjetlu krasan pred njimi stajao. Staromu mornaru zujilo je udaranje valova kao glasba. Duboko je udisavao morski zrak, kao da mu je miliji od mirisa bosioкова. Digne ruku.

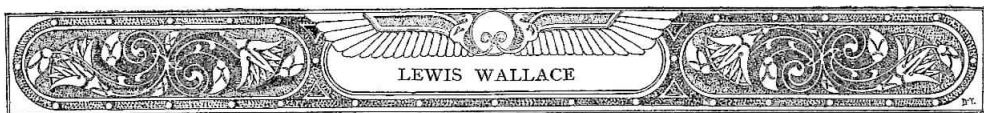
»Gledajte,« reče ozbiljno, »zapadnjak piri. Hvala ti, Fortuno, majko moja!«

Prijatelji ponoviše ovaj uzklik, a robovi digoše baklje.

»Eno je, dolazi!« nastavi pokazujući na ladju izvan nasipa. Treba li mornaru druga gospodarica? Je li tvoja Lukrecija dražestnija, Kajo?«

Sievajućim okom promatrao ladju, s koje je pravom bio ponosit. Na nizkoj katarki nateglo se bijelo jedro; vesla se spuštala i dizala, čas si ih vidio, a tada se opet spustiše poletna poput krilâ u najljepšem skladu.

»Da,« nastavi gledajući ladju, »štedite bogove! Oni nam daju sgođe, a sami smo krivi, ako ju ne upotrebimo. A što se tiče Grkâ, Lentule, ti zaboravljaš, da su gusari, proti kojim idem da se borim, Grci. Jedna pobjeda nad njimi vriedi više od stotine nad Afrikanci.«

»Put te dakle vodi na Egejsko more?»

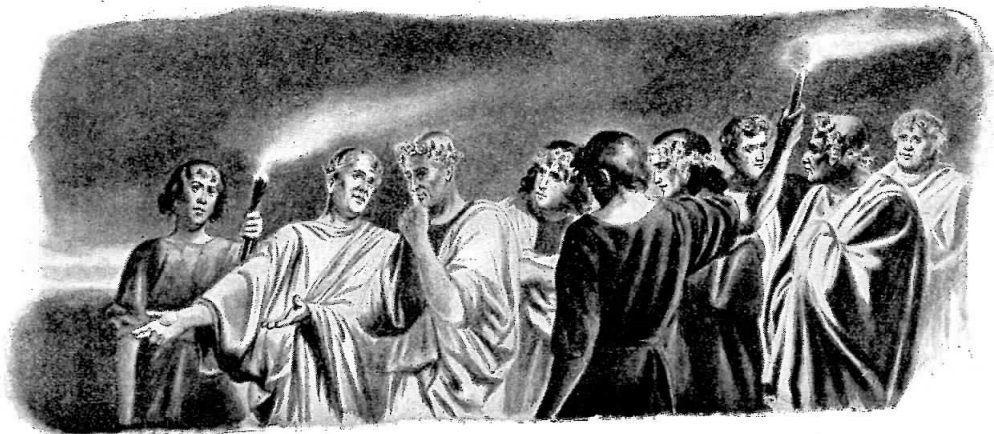
Mornar još uvijek promatrao ladju.

»Kolika dražest! koja sloboda! Ni ptica ne mari manje za opornost valova. Gle!« Tada se okrenu i reče: »Oprosti, Lentule! Da, ja idem u Egejsko more; a jer skoro odlazim, reći ću vam uzrok, samo ga dalje ne kazujte! Ne bih rado, da spočitavate duumviru, kad se s njim sastanete; on mi je prijatelj. Znadete, da je trgovina između Grčke i Aleksandrije gotovo onako znamenita, kao između Rima i Aleksandrije. Nu narod u onih krajevih zaboravio je slaviti Cerealije, a Triptolem platio im je žetvom, te je jedva vrijedno bilo pabirkovati. Bilo tomu kako mu drago, trgovina je tako mah uhvatila, da se ne smije ni dana potratiti. Možda ste čuli i o kerzonezkih gusarih, koji plove u Euksinskom zaljevu. Baka mi, nema smjelijih od njih! Jučer dakle stiže viest u Rim, da su doplovili u Bospor jednom flotom, galije kod Bizanta i Kalcedona probušili, a željni još uvijek pliena zaplovili i u Egejsko more. Trgovci žitom, kojim ladje križaju na iztoku Sredozemnoga mora, vrlo se boje. Potužili su se samomu caru, te još danas polazi iz Ravene flota od stotinu galija, a iz Mizenija« — stane, kao da hoće podražiti znatiželju u prijateljâ — »takodjer jedna.«

»Čestitamo ti, sretni Kvinto!«

»Odlikovanje utire put promaknuću — pozdravljamo te kao duumvira. Manje ti nema nagrade.«

»Kvinto Arij, duumvir, čuje se ljepše, nego li Kvinto Arij, tribun.«

Tako i slično glasile čestitke, kojima ga obasipali.

»Radujem se s ostalimi,« reče pripiti prijatelj; »no, duumvire, čovjek mora da bude praktičan, i dok ne znam, hoće li te promaknuće usavršiti u kockanju, ne mogu suditi, hoće li ti bogovi u tom — u tom — poslu dobro ili zlo.«

»Hvala, od srca hvala!« odgovori Arij, progovoriv zajedno svim. »Da imate svjetiljke — rekao bih vam, da ste auguri. Nu ja idem dalje i dokazat ću vam, da ste pravi proroci. Gledajte — i čitajte!«

Rekav to izvadi iz nabora svoje toge smotak pergamene, pruži im ga i reče:

»To sam sinoć primio kod stola od — Sejana.«

To ime bijaše onda glasovito u Rimu. Još ga nije bila stigla kasnija sramota.

»Sejan!« kliknuše svi u jedan glas i požuriše se da čitaju, što je pisao veliki ministar. Pismo je glasilo:

»Sejan C. Ceciliju Rufu.

Rim, 19. kalendâ rujna.

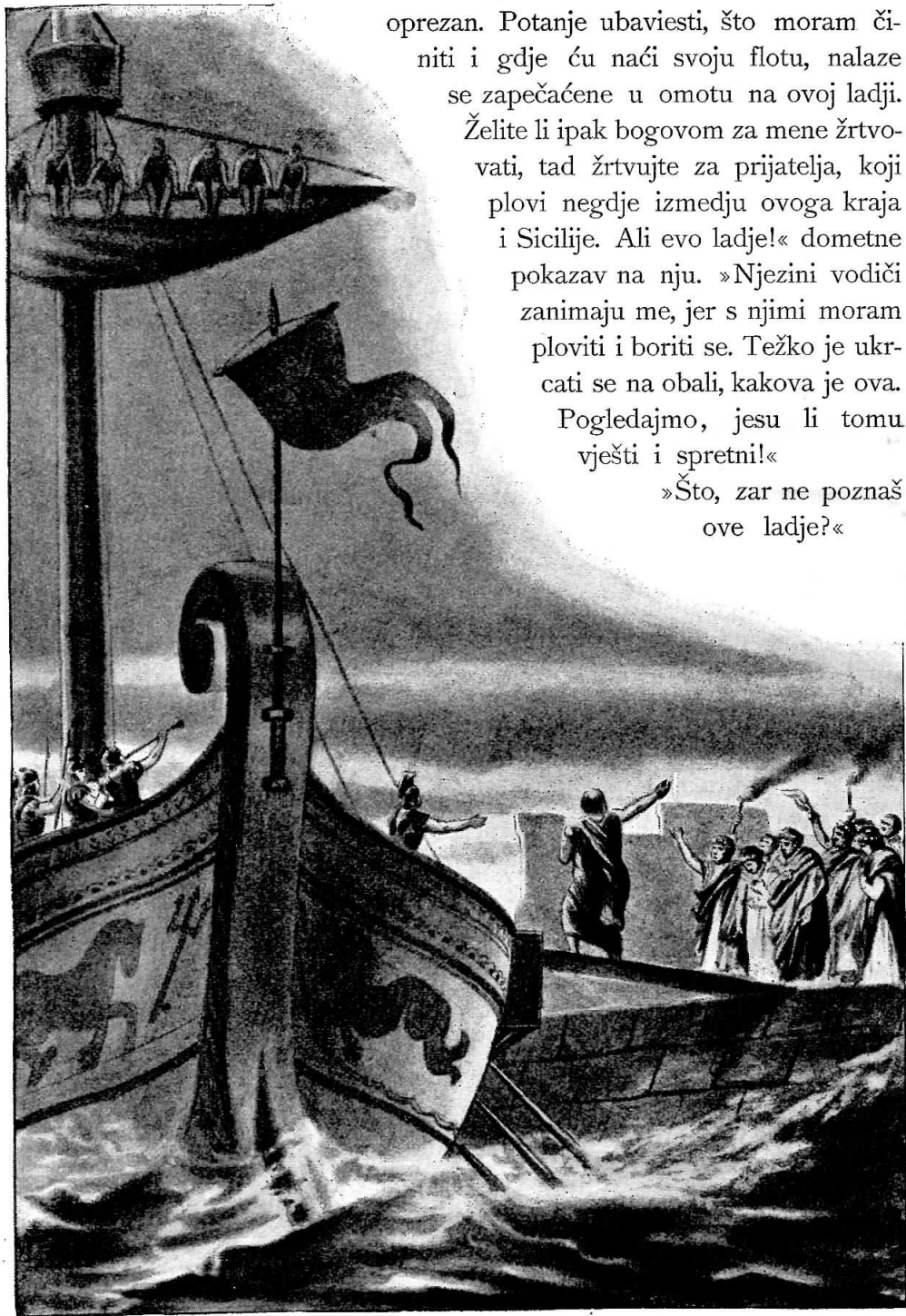
Car je primio dobru obavijest o tribunu Kvintu Ariju. Naročito je čuo o njegovu junačtvu u zapadnom moru, te stoga nalaže, da bude odmah premješten na iztok. Nadalje je careva volja, da bezodvlačno pošalješ proti gusarom u Egejskom moru stotinu ladja na tri vesla prvoga reda, sa svim snabdjevene, i da Kvinto Arij primi zapovjedništvo nad ovom flotom. Pojediniosti ostavljam tebi, Ceciliju! Stvar je silna, kako vidiš iz izvještajâ, što ti ih prilažem, da se ravnaš ti i Kvinto.

Sejan.«

Arij je slabo pazio, kad se čitalo pismo. Svu pažnju svratio je na ladju, što se sve više i više približavala; oduševljenje čitalo mu se u oku. Sad mahne krajem svoje toge; kao odgovor na taj znak razviše na ladji crvenu zastavu, te stupiše mornari ka konopu i spustiše jedra. Kljun ladje okrenuše prema kraju, a veslači pobrzaše. Ladja letjela najvećom brzinom k obali. Arij je sve ovo promatrao zadovoljno.

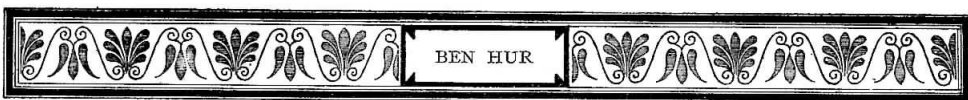
»Tako mi Nymfa!« reče jedan od drugova, »ne trebamo da proričemo našem prijatelju buduću veličinu; on ju je već postigao. Znaš li još šta nova?«

»Ne znam!« odvrati Arij. »Nu novost, što ste ju eto čuli, u Rimu je već zastarjela, barem u palači i na foru. U ostalom duumvir je

oprezan. Potanje ubaviesti, što moram činiti i gdje ću naći svoju flotu, nalaze se zapečaćene u omotu na ovoj ladji. Želite li ipak bogovom za mene žrtvovati, tad žrtvujte za prijatelja, koji plovi negdje između ovoga kraja i Sicilije. Ali evo ladje!« dometne pokazav na nju. »Njezini vodiči zanimaju me, jer s njimi moram ploviti i boriti se. Teško je ukrcati se na obali, kakova je ova. Pogledajmo, jesu li tomu vješti i spretni!«

»Što, zar ne poznaš
ove ladje?«

»Prvi put ju vidim, te ne znam, hoću li na njoj naći i jednoga znanca.«

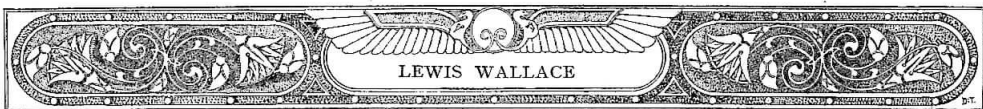
»Zar nije to neoprezno?«

»To nije važno; na moru se čovjek brzo upozna. Čas pogibelji nosi sobom privrženost kao i mržnju.«

Galija se brojila u red naves liburnicae; bijaše duga, uzka, sagradjena za brze i nenadane kretnje. Krasna joj prova rezala vodu oštro kao nož, tako da je voda s obiju strana ladje tekla u liepih valovih. Pod provom vireć izpod vode bio rostrum ili kljun, načinjen od jaka, željezom okovana drveta, što je služio za obranu i napadaj. Po stranah ladji bio jak korniž, te je omedjašio liepo izradjen prsobran. Dolje niže bila tri reda otvorâ, svaki obložen jakom volovskom kožom, gdje se micala vesla. Veslača bilo na svakoj strani po šestdeset. Za ljepši ures služili visokoj prednjoj straži na ladji štapovi, zvani caduci. Dvie jake gumine, što se pružale prednjom stranom, pokazivale broj sidara.

Jednostavno uredjenje gornje palube pokazivalo je, da su se mornari zanašali osobito na veslače. U sredini, nu ipak više prema pleću, stajala katarka, učvršćena štapovi i užeti, te je držala veliko, četverouglasto jedro. Izuzev mornare, koji su pustili jedra, vidjelo se sa nasipa samo jednoga čovjeka. Taj je stajao na provi i nosio kacigu i štit. Sto dvadeset hrastovih vesala, što bijahu vazda u vodi te češće kamenom plovućcem trta, sva su pobielila, te se dizala i spuštala, kao da ih ravna jedna ruka. Uslied toga brzala je galija, te bi ju mogao prispodobiti današnjoj modernoj ladji. Tako brzo i na oko nehajno približavala se, te su se prijatelji tribunovi, nevješti vožnji na ladji, zabrinuli. Tada iznenađa digne muž na pleću ruku čudnim kretom; sva se vesla digoše, čas su lebdjela u zraku i spustila se opet kao jedno u vodu. More se zapjeni i uzburka, ladja se strese u svih pojedinostih i stane kao preplašena. Opet jedan kret rukom, vesla se opet digoše i spustiše; nu sada veslaše oni na desnoj strani napried, a na lievoj natrag. Tri puta se to ponovilo, tad se ladja okrene na desno i stane lagano uz obalu.

Zaori zvuk trublje; momčad se sabra na palubi, sva obučena u najbolje odielo, mjedene kacige i urešene sjajne štitove i koplja. Dok su se vojnici stavili u bojni red, popeše se mornari na katarku i posjeđaše na jedrenu motku. Častnici i glasba zauzeše svoja mjesta; sve se to sgadjalo mirno, bez posebne buke. Kada je ladja stigla do nasipa,

polože dasku s ladje na obalu. Tad se okrenu tribun k svomu društvu ozbiljem, kojega doslie još nije bio pokazao, i reče:

»Sad počima dužnost, moji prijatelji!«

Skide vienac s glave i preda ga igraču na kocke.

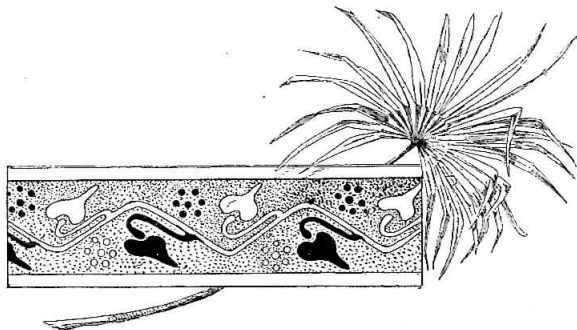
»Primi taj lovor, mezimče kocaka,« reče; »ako se vratim, nastojat ću da dobijem opet natrag svoje sestercije. Ako ne pobiedim, ne ću se ni vratiti. Vienac objesi u svoj atrium!«

Tada zagrli sve redom svoje prijatelje.

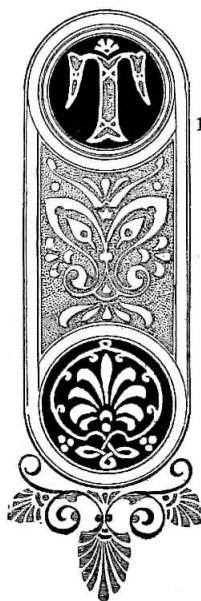
»Neka te bogovi čuvaju, Kvinto!« rekoše ovi.

»S Bogom!« odgovori im, on.

I robove, što su mahali bakljama, pozdravi kretom ruke. Tad krene k ladji. Čim je stupio na most, zatrubiše trublje. Na pleću razviše crvenu zastavu, znak glavnoga zapovjednika.

Poglavlje deseto.

ribun stajao na palubi. U ruci je držao razvijen smotak duumvirov, gdje bi jahu njegove upute. Govorio je sa nadglednikom veslača, Hortatorom.

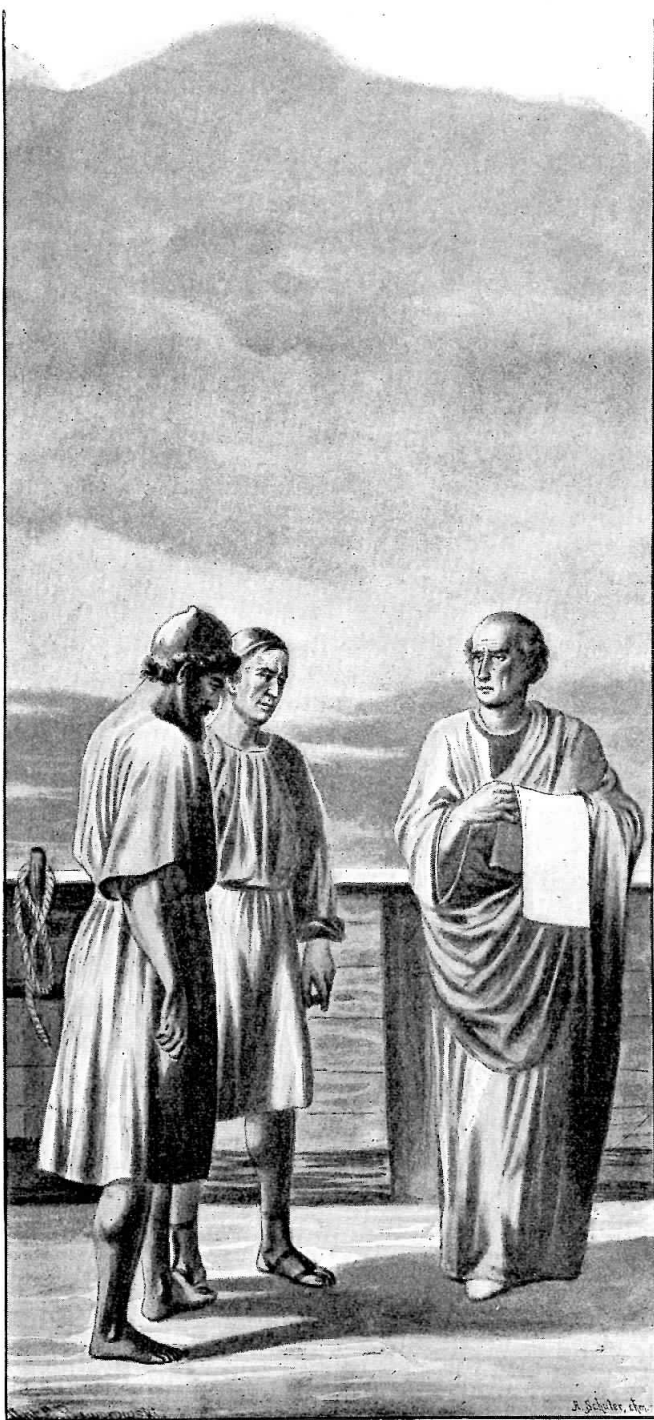
»Kako je jaka tvoja momčad?«

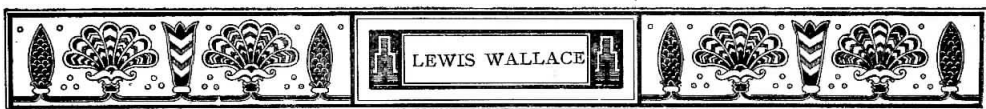
»Dvie stotine petdeset i dva veslača, i deset zamjenika.«

»Koliko ima izmjenâ?«

»Osamdeset i četiri.«

»Kako često?«

»Svaka dva sata.«

Tribun se za čas zamislio.

»Ova je uredba naporna, i ja ću ju promieniti, ali sada još ne. Vesla ne smiju počivati dan i noć.«

Tada se obrati upravitelju jedara i reče:

»Vjetar je dobar, pusti da jedro pomogne veslačem!«

Kad se obojica udaljila, da ovrše njegov nalog, nagovori glavnog kormilara, koji se je zvao rektor.

»Kako dugo služiš?«

»Trideset i dvie godine.«

»Kuda si najviše plovio?«

»Između Rima i izтока.«

»Ti si moj čovjek!«

Tribun pročita još jednom svoj naputak.

»Tvoj put vodi kraj rta Kamponelle; tad slijedi krivudastu obalu Kalabrije, dok si s lijeva ne opaziš Melit. Onda — poznaješ li zvijezde, što gospoduju Jonskim morem?«

»Poznajem.«

»Tad upravi od Melita iztočno prema Cythari. Ako nam se smiju bogovi, ne ćemo baciti sidara, dok ne dodjemo u zaljev Antemone. Dužnost zove; ja se na to oslanjam.«

Arij bijaše oprezan, vrlo oprezan. On se brojio u one, koji su u Prenesti i Atinumu prinosili bogovom bogate žrtve, ali su ipak držali, da sreća više ovisi od vlastitog truda nego li od darova i zavjetâ. Kao glavni svečar sproveo je cielu noć u pilu i igri; nu morski zrak probudi u njem opet mornara; nije mirovao, dok nije upoznao ciele galijske. Počeo je od nadglednika veslačâ; tada nastavi izpitivati kod upravitelja jedara, kormilara i kuhara, a zagledao je i u razne stanove; ništa nije izmaklo njegovoj pažnji. Kad je sve razgledao, poznavao je sastav sve podčinjene si momčadi; preostade mu još, da upozna i osobne vrline pojedinaca. Ovo bijaše teže, nu i to je gledao da riješi svojim posebnim načinom.

Okolo podne ovoga dana bijaše galija u okolini Pestuma. Duvao je još uvijek zapadnjak i razapinjao jedra na zadovoljstvo njihova upravitelja. Straže bile podijeljene. Na palubi bio podignut žrtvenik i posut solju i ječmom. Pred njim molio tribun svečano Jupiteru, Neptunu i

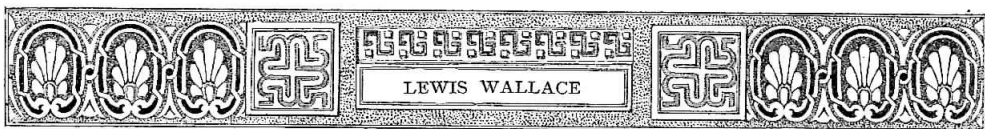
drugim morskim bogovom, učinio svečane zavjete, izlio vino i upalio tamjan. Sad je sjedio, prava slika ratnika, u glavnoj stanici i promatrao dalje momčad.

Sobica bila u srednjem dielu ladje, obujimala šestdeset i pet prema trideset stopa. Svjetlo je ulazilo kroz tri široka otvora. Krov se oslanjao o cijeli niz pilova. S desne i s lijeve strane svakoga otvora vodile stube u doljni odjel, kamo se ulazilo na poklopna vrata. U sredini dizao se jarbol iz hrpe sjekira, sulica i koplja. Taj prostor bio tako rekuć srce ladji, stan svim na brodu, te je služio kao blagovaonica, spavaonica, vježbaonica i zabavaonica, u koliko se o tom moglo govoriti kraj onako željeznoga zaptā.

Na zadnjem kraju sobice bio zaravanak, na koji si mogao doći uz nekoliko stuba. Tu je sjedio nadglednik veslačā. Pred njim bio stol na odjek, po kojem bi davao mjerilo veslačem. Na desnoj strani stajala klepsidra ili vodena ura, po kojoj se izmjenjivalo. Nad njim, na još višem zaravanku, koji bijaše ogradjan pozlaćenim naslonom, bio tribunov stan. Odatle mogao je sve da pregleda. Namještaj mu bio krevet, stol i katedra, to jest visoka stolica s naslonom i jastuci obložena. Ovaj namještaj bio je, hvala carskoj darežljivosti, predivan.

Odavle gledao je Arij budnim okom na svoju momčad, koja je i njega potajice promatrala. Pogled mu je obuhvatao sve, nu najdulje bi mu ostao kod veslačā. Prizor, što mu se tu otvorio, bijaše vrlo jednostavan. Uzduž sobice, koja bila ladji uza stiene pričvršćena, vidjelo se, što bi na prvi pogled držao trostrukim redom klupa; nu kad si bolje pogledao, vidio si, da su to bili sve na više stepeni, jedan nad drugim tako, te je druga klupa bila nad prvom, treća nad drugom. Za šestdeset veslača sa svake strane bijaše devetnaest takovih stepena; dvadeseti bijaše tako udešen, da mu je gornje sjedalo bilo upravo nad najnižim prvoga stepena. Po toj uredbi imao je svaki veslač dosta mjesta za rad, nu ujedno bio upotrebljen i sav prostor, te se je moglo točno držati mjerilo.

Veslači na prvom i drugom stepenu sjedili su; na trećem imali su podulja vesla i stajali su. Gornji kraj vesla bio je izpunjen olovom; visjela su o gibkom remenu, i tako se je moglo poletno mahati, ali je zato trebalo i velike vještine; bez toga često se dogodilo, da je neoprezna veslača nenadani val zahvatio i naglavce ga u more bacio. Kroz otvore za

vesla ulazio je ujedno svjež zrak; svjetlo je dolazilo kroz rešetke na palubi. U mnogom dakle pogledu mogao je položaj veslačâ biti gori; nu odatle se nipošto ne može zaključiti, da je bio ugodan.

Razgovarati nisu smjeli. Dan na dan sjedali bi odsudjenici na svoja mjesta, a da ni rieči ne bi progovorili. Dok su veslali, nisu mogli da jedan drugog u lice gledaju; kratak odmor, što im se priuštio, upotrebili bi da jedu i spavaju. Nikada nisi nijednoga vidio da se smije,

nikada nijednoga čuo da pjeva. Što koristi čovjeku jezik, ako mu služi samo, da njim uzdiše i jeca? Život ovih nesretnika bio je kao podzemna rieka, što polagano, ali neprestano teče prema izlazu, bio on gdje mu drago.

O Sine Marijin! U naše doba i pravednost poznaje blagost — a Tebi za to imamo da zahvalimo; no u dane, o kojih govorimo, morao je zarobljenik i obavljati radnje robova kod gradnjâ, na cestah i u rudnicih; trgovačke i ratne galije bijahu nezasitne. Sinovi gotovo svih naroda bijahu na klupah za veslače. Tu si vidio Brite, Libijce, Longobarde, Židove, rimske zločince, Skite, Galle, Etiopce, Atince, Hibernijce, Cimbere i varvare iz najraznijih zemalja. Radnja kod veslanja nije bila dostatna, da im zabavi um, pa bio taj i ne znam kako još nenaobražen i tup. Kretnje bijahu, i uz burno more, naskoro samogibne. Nesretnici

postadoše uslied svoje duge robije tupi; poslušnost im bila bez duha i kao u stroja; živjeli su od sjećanja, a ne vidjeli nikakve budućnosti pred sobom. Njihova nesreća postade im s vremenom običaj.

Tribun sjedio na svom stolcu i mislio na sve moguće, samo ne na nesreću robova na klupah za veslače. Sve jednake kretnje dosadiše mu, te namre veću pažnju pojedinim među veslači. Nisu ih zvali imenom; po broju učvršćenu na sjedalo, znalo se, koji je tu. Oštar pogled tribunov redao od klupe do klupe, dok napokon ne stade kod broja LX. Veslač na toj stolici bio je kao i svi njegovi drugovi gol do marame oko bokova. Bio je mlad, po izgledu ne više od dvadeset godina. Ta okolnost ne potače tribuna na smilovanje; ali njemu se svikoše ove vlastitosti: plemeniti uzrast, savršenost jakih mu mišica, u obće cijeli stas. Laskao si je, da je u tom pogledu vještak, jer je u palestrah — rimskih školah za borbu — navlaš proučavao ove tjelesne vrline.

»Bogova mi,« reče sam sebi, »taj mi se čovjek sviđa! Taj je za nešto; moram o njem da nešto više saznam.«

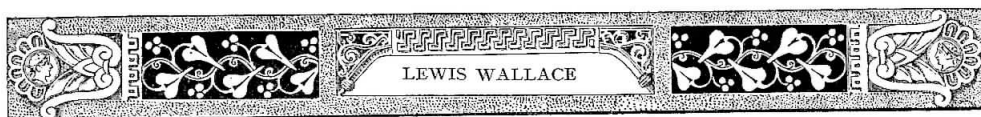
U taj baš čas okrene veslač k njemu do sada od njeg odkrenuto lice.

»Židov,« klikne Arij, »i jedva odmakao dobi dječaka!«

Pod njegovim pogledom zarumeni se Židov do sljepočica. Časom zastavi veslo; u to pade kladiovo paziteljevo na stol. To ga opomenu, odvrne pogled i stade novom snagom da vesla. Pogleda kasnije opet tribuna, začudi se prijaznu smiešku, kojim ga pozdravlja.

U to zadje galija u Mesinski zaljev, kraj grada istog imena, te krenu dalje prema iztoku, ostaviv iza sebe oblake dima iz Aetne. Kadgod se je Arij vratio na svoje mjesto, odakle je pazio, potražile su mu oči veslača, i sam je sebi govorio: »Taj nije kao drugi. Židov nije varvar. Moram se upitati za njega.«

Četvrti dan stići ćemo »Astreju« — tako se zvala galija — u Jonskom moru. Nebo bilo vedro, a vjetar povoljan. Arij je držao, te je moguće, da stigne mornaricu prije nego li dodje do otoka Cythare, do mjesta, gdje ju je imao očekivati; stoga je gotovo sve vrieme sproveo na palubi. Uz to je najpomniji pazio na sve, što se ticalo njegove ladje, pa je u obće bio zadovoljan. Kada bi sjedio na svojoj stolici u sobici, misli bi mu se svraćale vazda na veslača broj LX.

»Poznaš li onoga čovjeka, što se je baš sad digao sa klupe?« upita nadglednika, kad su se veslači baš izmjenjivali.

»Broj LX?«

»Da.«

Nadglednik je promatrao veslača.

»Kako znaš, ladja je tek prije mjesec dana dogotovljena. Momčad mi je nova kao i ladja.«

»Židov je!« primieti zamišljeno Arij.

»Plemeniti Kvinto ima oštar pogled!«

»Vrlo je mlad!« nastavi Arij.

»Nu naš najbolji veslač,« odgovori nadglednik. »Vidio sam često, da je veslo gotovo puklo pod snažnim njegovim mišićima.«

»Kakve je čudi?«

»Poslušan je; više o njem ne znam ništa. Jednom me nešto umoli.«

»Što?«

»Želio je da vesla sad s desne, sad s lijeve strane izmjenice.«

»Je li kazao, zašto to želi?«

»Rekao mi je, da oni, koji veslaju na jednoj strani postanu nakazni. I to je rekao, da se može dogoditi, te jednom prilikom bure ili bitke nastane potreba, da se veslači izmienne, a tad bi on bio za službu nesposoban.«

»Sbilja? Ovo je nova misao. Što si još na njem opazio?«

»Čišći je od svojih drugova.«

»U tom je Rimljanin,« reče Arij prijazno. »Ne znaš li ništa o njegovu životu?«

»Ni rieči!«

»Tribun je promišljavao časak. Okrenuv se prama svomu stolcu reče:

»Budem li na palubi, kad se bude on izmjenjivao, pošalji ga k meni. Neka mi dodje sam.«

Dva sata iza toga bijaše Arij pod barjakom ladje.

Bilo mu kao čovjeku, koji očekuje važan događaj, pa ne može ništa činiti, van čekati — stanje, u kojem po nauci filozofije ostaje posve mirno srce viklo stegi. Kormilar sjedio na svom mjestu. U hladu jedara spavalu nekoliko mornara; gore na lantini sjedio stražar. Uzdignuv oči

od solarija — sunčanoga kazala, što je služilo, da se označi pravac — opazi Arij veslača, gdje ide k njemu.

»Nadglednik te zove plemenitim Arijem i reče mi, da je tvoja volja, neka te ovdje potražim. Evo me!«

Arij pogleda začudjeno vitak, jak mladićev stas pred sobom i pomisli na borilište. Držanje mladićevo i u drugom je smjeru djelovalo: zvuk njegova glasa svjedočio je, da je svoj prijašnji život sproveo u boljih okolnostih. Pogled mu bio više znatiželjan nego prkosan. Dok ga je tribun mjerio, nije ništa izgubio od svoje prijaznosti, nije ni iz daleka pokazivao volje, da se želi potužiti. Nije se vidjelo na njem ni prkosa ni grožnje, samo si opazao kod njega veliku žalost. Mučke priznajući ove liepe sposobnosti, govorio je Rimljanin s njim ne kao gospodar sa svojim robom, nego kao stariji sa mladjim, sebi jednakim.

»Nadglednik mi kaže, da si njegov najbolji veslač.«

»Nadglednik je vrlo dobrostiv!«

»Služiš li već dugo?«

»Od prilike tri godine.«

»Uz veslo?«

»Nisam ga ostavio ni jedan dan.«

»To je težak posao. Malo ljudi uztraje dulje od godinu dana, a da ne podlegnu — a ti si još dječak.«

»Plemeniti Arij zaboravlja, da volja kriepi uztrajnost tako, te često uz njezinu pomoć slabi podnose ono, što jače svladava.«

»Po tvom govoru nisi li Židov?«

»Moji predji, davno prije prvih Rimljana, bili su Jevreji.«

»I ti si ponosit kao i tvoj narod,« reče Arij opaziv, kako se je veslač zarumenio kod posljednjih rieči.

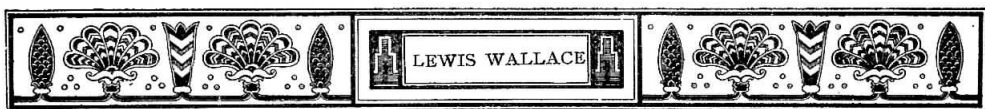
»Ponositost se nikada toliko ne opaža, koliko kad leži u okovih.«

»Kakov imaš razlog, te si ponosit?«

»Židov sam!«

Arij se nasmieši.

»Nisam nikada bio u Jerusalemu,« reče zatim; »ali sam čuo o velikaših Jerusalema. Poznavao sam jednoga od njegovih knezova; u istinu bio je vriedan, da bude kralj! U koji društveni sloj ideš ti?«

»Moram ti odgovoriti sa klupe veslača: Ja sam rob! Nu moj je otac bio jerusalemski knez; kao trgovac proputovao je sva mora. Poznao ga je i štovao veliki August.«

»Kako se je zvao?«

»Ithamar, iz kuće Hur.«

Tribun digne začudjeno ruku.

»Ti — sin Hurov!«

Zamišljeno je šutio. Za čas nastavi:

»Što te je amo dovelo?«

Juda obori glavu; prsa mu se nadimala. Kad je svladao svoja čuvstva, pogleda otvoreno tribunu u oči i reče:

»Obtužiše me, da sam htio ubiti upravitelja Valerija Grata.«

»Ti!« klikne Arij, učiniv začudjeno korak natrag. »Ti si onaj ubojica iz potaje? Sav se Rim bio uzrujao, kad je čuo taj glas. Ja sam to čuo na svojoj ladji kod Bodinuma.«

Šuteć promatrahu jedan drugoga.

»Mislio sam, da je obitelj Hur izbrisana sa zemlje,« nastavi Arij.

Bujica nježnih osjećaja navali na mladića. Oholost ga ostavi; suze zasjaše na njegovu licu.

»Majka, majka! I moja mala Tirza! Gdje su? O tribune, plemeniti tribune, ako znaš što o njih,« — sklopi ruke moleć, — »o kaži mi! Reci mi, živu li, gdje su i kako im je! O, molim te, kaži mi sve!« Došao je tako blizu k Ariju, da se je rukama taknuo njegova plašta. »Tri su već godine prošle,« nastavi, »od onoga strašnog dana — tri godine, tribune! — a svaki sat u to vrijeme bio mi je cijeli život nevolje, cijeli život ponora bez dna, bez druge polakšice osim rada, i u to vrijeme nisam ni s kim progovorio ni rieči, ni slova. O, kad bi zaboravljen mogao zaboraviti! O, kad bih ja mogao sakriti pred sobom onaj prizor; zadnji pogled moje majke, i kako mi odvedoše sestru! Osjećao sam dah kuge i ljuljanje ladje u bitci; čuo sam riku bure — i smijao sam se, dok su drugi molili, jer mi se smrt pričinjala spasom. Kadgod bih mahnulo veslom, gledao sam da zaboravim na onaj prizor. Reci mi, da su umrle, jer, dok sam za njih izgubljen, ne mogu one biti sretne. Noću bih čuo, gdje me prizivlju, vidio sam ih, kako hodaju po moru. O, ništa nije tako vjerno kao majčina ljubav. A Tirza — njezin dah bio je kao miris cvieća! Ona je bila najmladja grana paome — toli svjež

toli nježna, toli ljubka, toli liepa! Ona je bila sunce momu životu! Njezin glas, njezin hod bio je glasba! A moja ju je ruka oborila! Ja —«

»Priznaješ li dakle, da si kriv?« upita Arij strogo.

Tako se je brzo promienio Ben Hur na ovo pitanje, te je bilo za čudo. Glas mu postade oštriji, ruke je stisnuo, svaka je žilica na njem zadrhtala, oči mu se zakriesiše.

»Čuo si o Bogu mojih otaca, o svemogućem Jehovi,« reče. »Prisižem na njegovu svemogućnost i istinitost, na ljubav, koju je od početka izkazivao Izraelu: ja sam nedužan!«

Tribun bio kao ganut.

»O plemeniti Rimljanine,« nastavi Ben Hur, »samo mi malo vjeruj! Pošalji mi tračak svjetla u moju svaki dan sve to veću tamu!«

Arij se okrenu i stade hodati amo tamo po palubi.

»Zar nisu ništa iztraživali?« upita iznenada.

»Nisu!«

Rimljanin diže začudjeno oči.

»Bez iztrage? Bez svjedoka? Tko je izrekao odsudu?«

Čitatelj neka se ovdje sjeti, da su Rimljani bili baš u vrijeme svoga propadanja najveći štovatelji zakonskih propisa.

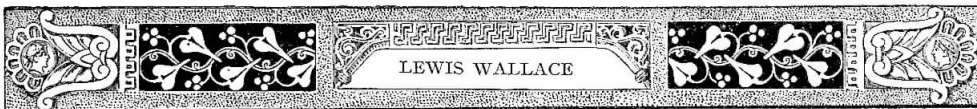
»Svezaše me konopci i odvukoše u tamnicu na tornju. Nisam vidio nikoga; nitko nije sa mnom progovorio. Drugi dan odvedoše me vojnici na more; od onda sam evo — rob na galiji.«

»Kako bi bio mogao dokazati, da si nedužan?«

»Bio sam dječak, premlad, a da bih mogao biti ubojica zaledjnik. A da sam ga u istinu i htio ubiti, nije tomu ondje bilo ni mjesta ni vrijeme. Jašio sred legije, bio bieli dan; nakon ovršena djela ne bih bio mogao uteći. Pripadao sam u razred, što je bio Rimljanom sklon; moj otac bio se odlikovao u carevoj službi; mi bismo morali izgubiti velik imetak. Za mene, za majku mi i sestru bila je propast sigurna. Nisam imao nikakva razloga da mrzim — baš protivno, da je bilo ma kako sgodno, imali su mi da sustave ruku toliki: imetak, život, obitelj, savjest i zakon — životni zrak pravomu Izraelcu. Nisam bio poludio; smrt je valjalo pretpostaviti sramoti, a to valja — vjeruj mi — i danas!«

»Tko je bio uz tebe, kad se opeka odvalila?«

»Bio sam na krovu otčinske si kuće. Uz mene bila Tirza — dobra duša. Bili smo se nagnuli preko prsobrane, da vidimo, kako legija

prolazi. Bilo to u dan, kad je upravitelj došao. Opeka pod mojom rukom popusti i pade na Grata. Mislio sam, da sam ga ubio; o, kako sam se silno bio uplašio!»

»A gdje ti je bila mati?»

»Dolje u svojoj sobi.«

»Što se je s njom dogodilo?»

Ben Huru se stisla šake. Mučio se, da odahne.

»Ne znam; vidio sam, kako su ju odvukli; više ne znam. Iztjerali su iz kuće sve živo, isto nerazumno blago, te zapečatili vrata. Bijahu zamislili, da se više nikada ne vratimo. O, da znadem, gdje su; one su bile svakako nedužne! Jednu samo rieč! Ja ću oprostiti — nu oprost, plemeniti tribune, da ja, rob, govorim o oprašćanju; ja sam za uvijek prikovan za veslo!«

Arij je pazljivo slušao. Uze u pomoć sve svoje iskustvo, što ga je bio stekao obćeć sa robovi, te zaključí: ako je hinjeno bilo čuvstvo ovom prilikom zasvjedočeno, onda je himba podpuna. Ako je istina bilo, onda o nevinosti mladićevoj ne ima sumnje. A ako je bio nedužan, kako je bezobzirno i slipeo vršena vlast! Ciela obitelj bijaše žrtvovana, da se osveti neskrivljen slučaj! Ta ga misao potresla. Momčad na ladji zvala ga je »dobri tribun«; mnoge okolnosti u mladićevu kazivanju pozivale su se na tu dobrotu. Možda je poznavao upravitelja, te imao razlog, da ga ne ljubi; možda je poznavao staroga Hura. Toga pitanja taknuo se bio Juda u svom govoru, nu nije ništa doznao. Tribun bio neodlučan; imao je proširene punomoći; na ladji bio samodržac; dojam, što ga se primio, bijaše povoljan blagosti; on je vjerovao. Nu, pomisli, ne ima hitnje, ili bolje, njemu se hitjelo, da dodje u Cytheru; nije smio odpustiti najboljega veslača; htio je da čeka, možda još doznadne više. Svakako je htio da bude siguran, je li ovaj mladić zaista knez Ben Hur, i hotio je da prouči njegovu ćud. Robovi su obično lagali.

»Dobro jel« reče. »Idi sad natrag na svoje mjesto!«

Ben Hur se pokloni i pogleda još jednom u lice svomu gospodaru, nu na njem ne opazi ništa, što bi mu dalo i samo tračak nade. Lagano se okrene da podje, nu napokon se još jednom okrenu i reče:

»Pomisliš li još kada na mene, sjeti se, tribune, da sam te molio samo za viesti o mojoj majci i sestri.«

Ode. Arijeve oči zadiviljeno su počivale na njem.

»Kolik ures za borilište!« pomisli on; »kakov trčalac! Kakve ruke za mačevanje i rvanje. — Stani!« vikne glasno.

Ben Hur stade.

»Što bi ti učinio, da budeš slobodan?«

»Plemeniti Arij ruga mi se!« reče Juda drščuć od uzrujanosti.

»Bogova mi, ne rugam se!«

»Tad ću ti rado odgovoriti. Ponajprije bih izpunio svoju dužnost. Ne bih bio miran ni zadovoljan, dok ne bih uveo u domovinu majku i sestru; to bi bila prva moja zadaća. Svaki dan, svaki sat posvetio bih njihovoj sreći. Služio bih im, kako nikada nijedan rob nije služio. One su mnogo izgubile, nu tako mi Boga mojih otaca, ja bih im još više namro!«

Ovaj odgovor iznenadi Arija. Časak je oklievao, a onda reče:

»Što bi učinio, da su tvoji mrtvi, ili da ih više ne možeš naći?«

Smrtno bljedilo pokri Ben Hurovo lice. Pogleda na more. Kada se umirio, reče tribunu:

»Čemu bih se onda posvetio?«

»Jest!«

»Tribune, reći ću ti istinu. Upravo one noći pred onim strašnim danom, o kojem sam ti baš govorio, dozvolila mi je majka, da budem vojnik. To želim još i sada, a pošto na celom svijetu postoji samo jedna ratna škola, pošao bih u nju.«

»U arenu?«

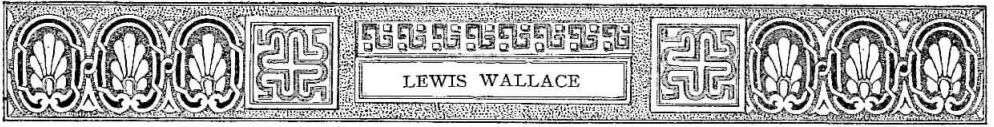
»Ne, u rimski tabor.«

»Nu ti bi morao najprije naučiti da barataš oružjem.«

Gospodar neka se nikada ne upušta sa svojim podčinjenim u tumačenje razlogâ. Jedva je Arij rekao ove riječi, kad opazi svoju pogrješku i postade hladan u besjedi i držanju.

»Idi sada«, reče, »i ne gradi na onom, o čem smo govorili. Možda sam se s tobom samo šalio. Ili —« pogleda zamišljeno na stranu — »ako s nadom u budućnost na to misliš, tad biraj izmedju slave gladijatora ili uslužnosti vojnika. Car ti može pomoći, da budeš gladijator; nu kao vojnik ne ćeš steći ni pomoći ni priznanja; ti nisi Rimljanin. Idi!«

Ben Hur je doskora opet sjedio na svojoj klupi. Mekanu srcu bude laka i najteža dužnost, tako i Judi njegovo veslo; jer kao zviezda

probudila se nada u njegovu srcu. Rieči tribunove: »Možda sam se s tobom samo šalio!« izbijao je iz glave, kadgod ih se sjetio. Njegov ogladnjeli duh odsele se hranio mišlju, da ga je k sebi zvaao moćan muž i pitao za njegov život. Jasno i bistro vidio je pred sobom nadu s njezinimi obećanji. Molio je:

»O Bože, ja sam pravi sin Izraela, onoga naroda, što si ga ti toliko ljubio. Molim te, pomози mi!«

Poglavlje jedanaesto.

Stotina galija sakupilo se u zaljevu Antemone, istočno od ostrva Cythere, gdje je tribun sproveo jedan dan pregledavajuć ladje. Tada zaplovi u Naksos, najveći cykladski otok, koji na polak izmedju Grčke i Azije strši iz mora kao velika klisurina. Oдавle imao je on u vlasti sve ladje, što prolaze, i mogao je odmah progoniti gusare, pojavili se oni u Egejskom ili Sredozemnom moru.

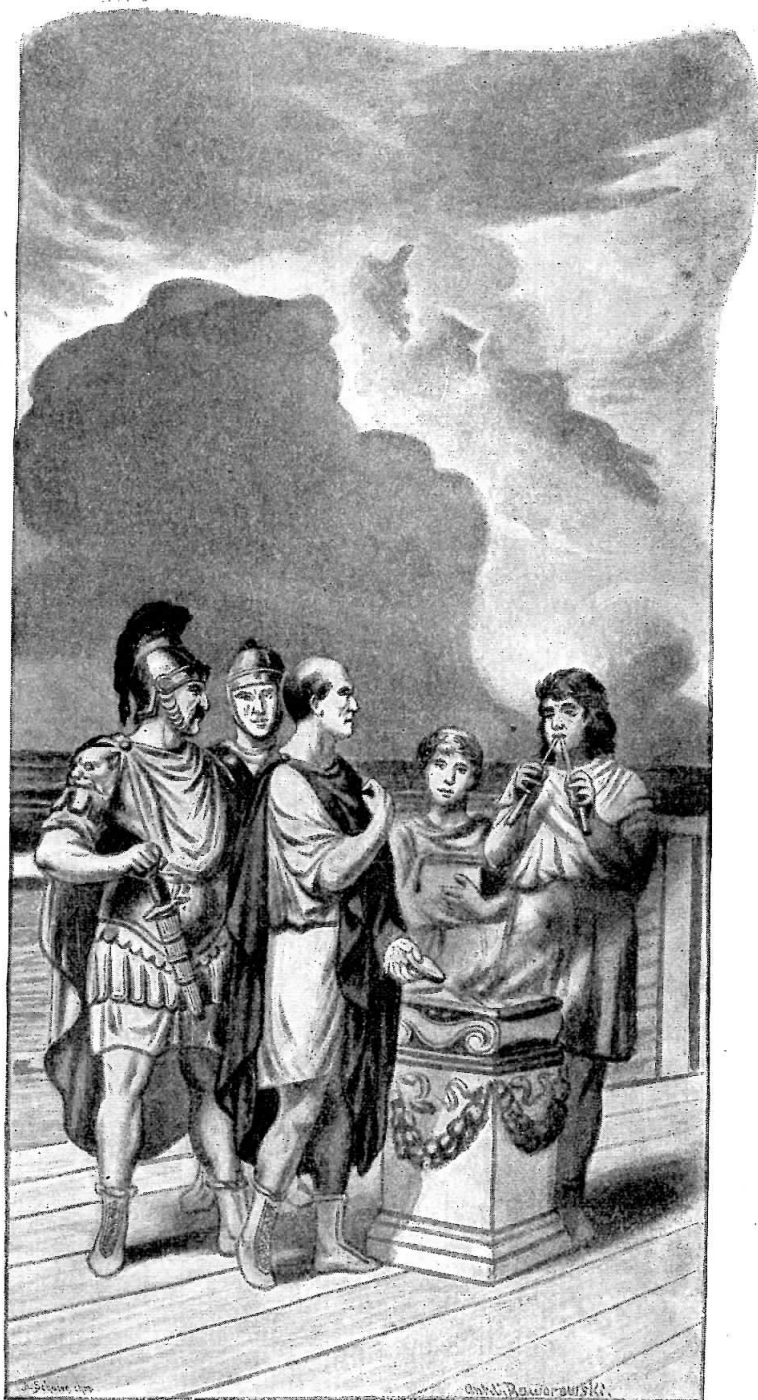
Dok je flota u najboljem redu plovila prama gorovitoj obali ostrva, pokazala se na sjeveru galija. Arij zaplovi prama njoj. Vozila je robu i dolazila ravno iz Bizanta. Njezin zapovjednik obavijesti Arija o svem, što mu je bilo nužno da znade. Gusari bili iz daljnih obala Euksina; pače i iz Tanaja, na ušću rieke, iz koje da je dolazila voda u močvaru Meotidu. Spremili se bili vrlo tajno. Tek, kada su se pojavili u Tracijskom zaljevu i uništili tamo flotu, izdaše se. Odanle do izlaza Helesponta pade im u ruke sve, što je na moru plovilo. Njihova mornarica sastojala je u svem iz šestdeset dobro oružanih i valjano opremljenih galija. Grk bijaše zapovjednik, a bijahu Grci i vodiči, koji su dobro poznavali sva istočna mora. Učiniše neizmjeran plien tako, da je strah zavladao ne samo morem, nego su i gradovi zatvarali svoja vrata, te svake noći stavljali stražu na svoje zidine. Cijeli je promet gotovo posve prestao. — Gdje su sada bili gusari?

To je danas saznao Arij. — Pošto je neprijatelj navalio i oplienio Hefestiju na ostrvu Lemnosu, osvanu kod tesalskog ostrvlja i izčeznu izmedju Eubeje i Helade. Takov je bio izvještaj.

Namamljeni vanrednim prizorom, da vide flotu od stotinu ladja, pohitješe stanovnici i dodjoše baš u čas, da budu svjedoci, kako je

odjel, što stoji na čelu, krenuo na sjever, dočim ga ostali sliediše. I oni su čuli o gusarih, te se sada osokoliše, jer su znali iz iskustva, da će Rim kraju privesti ono, što je čvrstom rukom započeo, da su oporezovani kao uzdarje za svoje poreze primili pomoć i sigurnost.

Tribun bijaše više nego zadovoljan s kretanjem neprijatelja. Svojoj sreći bijaše dvostruko zahvalan; jer ne samo da je dobio brze i pouzdane viesti, nego je i neprijatelja namamio u vodu, gdje se činilo, da će sigurno propasti. Znao je štetu, što može učiniti jedna jedina galija na širokom moru, kakovo je Sredozemno; znao je on takodjer, kako ju je teško naći i

navaliti na nju, pa da bi baš ta okolnost povećala njegovu korist i slavu, kad bi mu se sreća nasmijala, te on jednim udarcem uništio celu flotu gusara.

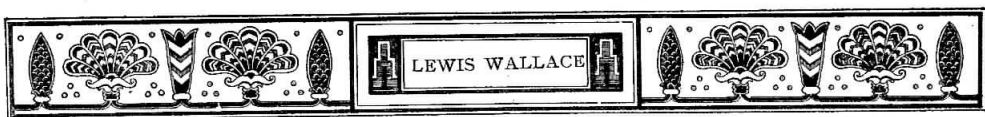
Čitatelj može vidjeti na zemljovidu Grčke i Egejskog mora, da se ostrvo Eubeja pruža klasičkoj obali nasuprot kao obrambeni zid protiv Azije, i da se između ostrva i kopna proteže kanal, dug sto i dvadeset milja, a tek jednu osminu milje širok. Zaljev na ulazu bila je nekoć zauzela Kserksova flota, a sad su tu bili smjeli gusari. Gradovi uz obalu bili su bogati, pa je plien primamljivao. Uvaživ sve, Arij se napokon osvjedoči, da se gusari bave negdje izpod Thermopilâ. Upotrebiv sgodu odluči da ih zatvori sa sjevera i juga. U tu svrhu nije smio ni časa gubiti. Zapovjedi dakle, neka se vesla bez prestanka, dok nešto pred noć ne opazi brieg Ohu, a kormilar rekao, da se vidi obala od Eubeje.

Kad se dao znak, prestadoše veslati. Arij razdieli galije u dva odjela, svaki sa petdeset ladja; jedan odvede u kanal, a drugi posla na drugu stran ostrva s mora. Ovi dielovi imali su sada dakako manje momčadi od gusara, ali su imali prednosti, što su paknadjivale taj manjak, a među kojima nije bila najmanja strog red. Uz to je računao oprezni tribun, ako bude jedan odjel svladan, da može drugi navaliti na neprijatelja i svladati ga.

Ben Hur je u to bio na svom mjestu uz veslo. Svakih šest sati izmieniše ga. Počinak u zaljevu Antemone bio ga ojačio, te mu ne bilo teško veslati. Nadglednik nije se mogao da potuži.

U obće premalo se cieni onaj mir, što proiztječe iz svjestnosti i poznavanja nekog stalnog cilja i zadaće. Muka je sliepo ploviti prema nepoznatomu kakovu mjestu ili cilju. Kod Ben Hura bilo je otupilo ovo čuvstvo makar i djelomice samo navikom; nu nikad ga ne ostavi svjestnost, kada bi sate i sate, često i ciele dane i noći na moru plovio, da je prošao dalek put, a ne zna cilja, zašto vozi. Odkada se razgovarao sa tribunom, oživljavala ga nova nada. Svaki šušanj na ladji pričinio mu se, da mu naviešta promjenu u njegovu položaju; obuzelo ga neko čuvstvo izčekivanja, što si ni sam nije znao da protumači; često osjeti, da je hotio, sliedeći neki neslomivi zakon, da progovori nadgledniku, što bi ovomu svakako bilo nešto izvanredna.

Tečajem dugoga robovanja naučio je, da iz sunčanih trakova, što su riedki padali kroz otvor na pod ladje, označi njezin smjer. Ovo

izkustvo dobro mu je došlo, i kad su pošli od Cytere. Već je držao, da kreću prema židovskoj zemlji, pa ga zaboljelo u srcu, kad najednom opazi, da krenuše na sjever. Nije si to znao da protumači; a kazao nije nitko ni njemu ni njegovim drugovima. Njegovo mjesto bilo uz veslo; bili oni sada uz obalu ili plovili morem — neumoljivo bio je privezan uz klupu. U tri godine, od kako bio odsudjen, samo je jedanput stupio na palubu, kad ga ono k sebi pozvao tribun. Nije znao, da iza ove ladje, koju je pomagao dalje kretati, posve blizu ide ciela mornarica u najljepšem redu. Nije znao ni cilj putovanju.

Kad su posljednji sunčani traci pali u ladju, držala se ona još uvijek sjevernoga pravca. Zanoćila noć. Ben Hur ne zamieti nikakve promjene. Nu s palube širio se miris zapaljenoga tamjana u sobicu.

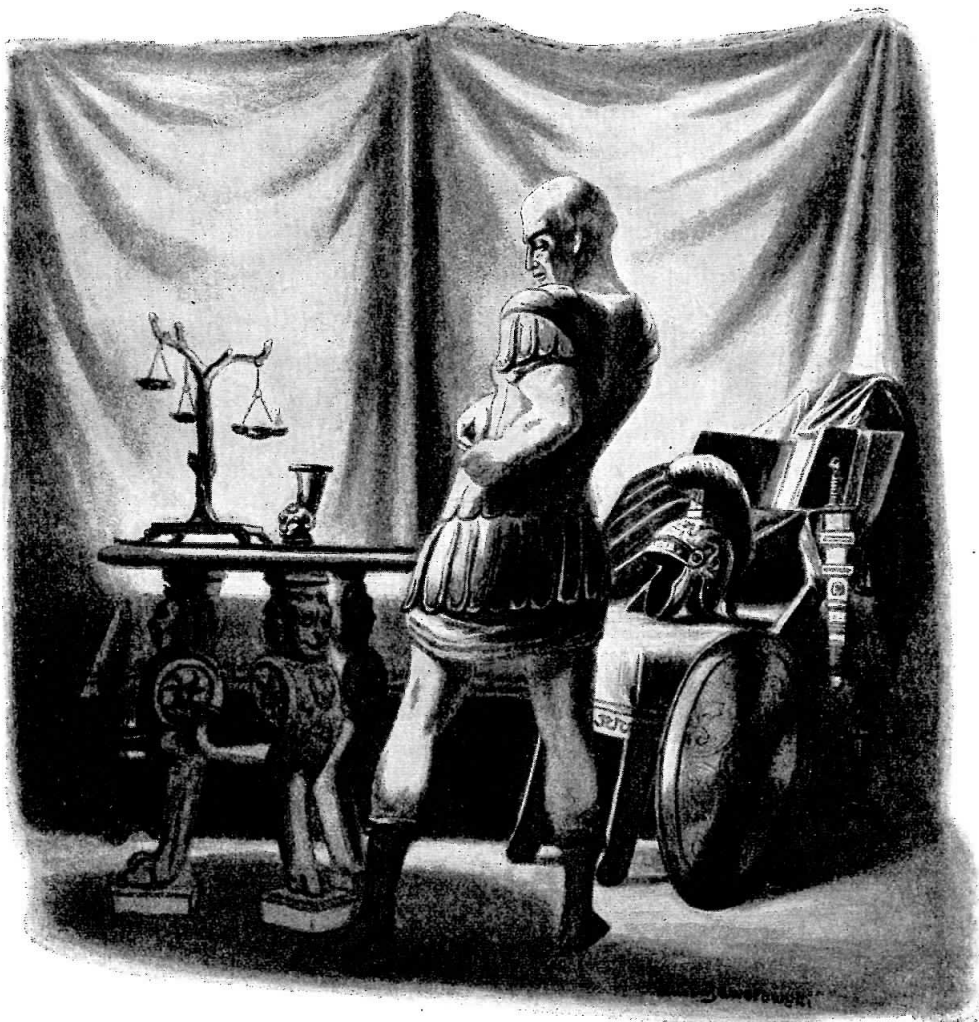
»Tribun je kod žrtvenika,« pomisli. »Valjda će skoro doći do bitke.« — Postade oprezan. Bio je u više kreševa, a da nijednoga još vidio nije. Sa svoga sjedala čuo je, gdje borba nad njim i oko njega bjesni tako, te je mogao po sluhu razabirati sav razvoj borbe. Tako isto upoznao je i pripreve, te je znao, da k tomu spadaju žrtve bogovom kako kod Grkâ tako i kod Rimljana. Običaji, što su tu rabili, bili su slični onim na početku putovanja, pa kada bi ih zamietio, bila mu to opomena. Bitka je bila za njega i za njegove drugove vanredno zanimiva — ne poradi pogibelji, u kojoj će se naći, nego jer su mogli očekivati za slučaj poraza, da će se promieniti njihov položaj, pa se možda dostati i slobode.

U stalno vrieme zapališe svjetiljke i staviše ih uz stubište. Tribun sidje s palube dolje. Na njegovu zapovied obukoše mornari svoje ratno odielo. Donesoše u velikih zavojih sulice, koplja i strjelice; pripraviše ulja, košare pune pamuka i drugih stvari lako upaljivih. Kad je napokon Ben Hur vidio, da se je tribun uzpeo na svoj zaravanak, pa i on obukao ratno odielo i spremio kacigu i štit, nije više ni malo dvojio, čemu te pripreve. A sad se pripravi na najveće poniženje, što je bilo skopčano s njegovim robovanjem.

Uz svako sjedalo bio je željezni lanac s teškimi verigami. Hortator stupajuć od broja do broja počeo na veslače da stavlja okove. Mogli su samo niemo slušati. U slučaju nesreće nisu se mogli spasiti. Svaki je čutio to poniženje, a najviše Ben Hur. On bi rado tomu svakako izbjegao. — Po zveketu lanaca računao je, kako je daleko Hortator došao.

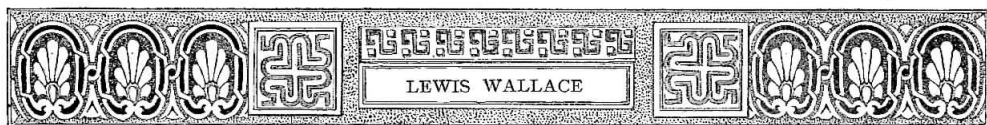
Skoro će doći i na nj red; nu možebit da tribun ipak kod njega učini iznimku?

Neka čitatelj slobodno drži ovu misao pokretom oholosti ili samoljublja, nu ona je ipak Ben Hura u ovaj čas zaokupila. — Nadao se

je, da će kod njega iznimku učiniti; a svakako vidjet će, što o njem tribun misli. Ako se je Rimljanin sada, gdje se sprema na borbu, sjetio nevoljnika, to je bio dokaz, da mu je Arij sklon, i da se on smije nadati.

Ben Hur je čekao neuztrpljivo, dok na njega dodje red; to mu se vrijeme činilo kao vječnost. Kadgod bi mahnulo veslom, pogledao bi na

tribuna. Tribun se izvalio na počivaljku, kad svršio svoje jednostavne priprave. Broj LX u sebi si je spočitavao, gorko se nasmijao i odlučio, da više ne će tamo pogledati.

Hortator se približavao. Zveket lanaca užasno se dojmio. — Eno ga i kod broja LX. — Mirno kao u sdvojnosti prestade Ben Hur da vesla i pruži mu nogu. — Tada se podiže tribun i namignu. Silna je bila promjena u čuvstvih mladića. Tribunovi pogledi svrate se od Hortatora na nj. Spusti veslo, ciela ladja učini mu se preobraženom. Nije čuo, što se govorilo; dosta, te je lanac ostao neupotrebljen na svom mjestu. Hortator podje na svoje mjesto k stolu na odjek. Veslaču nisu nikada tako ljubko zazvonili udarci kladiva. Nagnuv se sprieda, odbije veslo od sebe s tolikom snagom, te se pod tom silom savilo, kao da će se prelomiti. — Hortator podje k tribunu i pokaže na broj LX.

»Kolika snaga!« progovori on.

»I kolika odvažnost!« odgovori tribun. »Bolji je bez veriga; ne meći mu ih nikada!« Rekav to pruži se opet na svoj ležaj. Ladja se sat za satom pomicala dalje. Momčad, koja nije bila u službi, spavala je — Arij na svojoj počivaljci, vojnici na podu. Jedanput, dva puta već izmieniše Ben Hura, nu on nije mogao da spava. Tri godine noć — i napokon tračak sunca! Kao kod brodoloma amo tamo bacan — i napokon u pristaništu! — U takovu času ne da se spavati. — Već je vidio, da je iztrgnut iz svoje nevolje, da su oko njega majka i sestra, domovina i bogatstvo; nikada još nije bio tako sretan kao danas. Mesala, Grato, Rim i sve uspomene, spojene s ovimi imeni, činile mu se kao sretno pretrpljena bolest, kao otrovni dah zemlje, iz koje se izvio, te sada lebdi visoko i daleko u kraljevstvu zviezda.

Astreu baš prikrila dublja tama, što se javlja prije sumraka, a sve je bilo u redu. Tad pohiti brzo jedan čovjek sa palube na zaravanak tribunov, te ga probudi. Arij se digne, pokrije se kacigom, uzme mač i štit i podje k stubam, što su vodile na palubu.

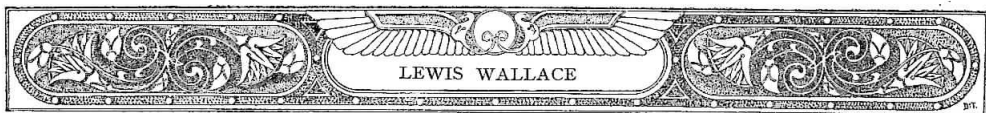
Poglavlje dvanaesto.

a ladji svi se prenuše. Častnici podjoše na svoja mjesta, vojnici se latiše oružja i povedoše ih na palubu, kamo donesoše čitave svežnje strjelica i pune naramke sulica. Posude za ulje i zamotke za vatru pripraviše; zapališe još više svjetiljaka i napuniše vodom posude. Izmienjeni veslači sakupiše se oko nadglednika; hvala providnosti, bio je među njimi i Ben Hur. Odozgor čuo se pridušen štropot zadnjih priprava, razapinjanje jarbola, razastiranje mreža i opremanje strojeva. Tad postade opet na ladji tiho — mir, pun neizvjestna straha i kobna očekivanja. Na znak dan s palube, što ga hortatoru izporuči neki niži častnik, stadoše najednom svi veslači.

Što bi to moglo biti? Od sto dvadeset uz klupe prikovanih veslača nijedan se nije ovo pitao. Nisu bili slavohlepni; nisu poznavali ljubavi prema domovini, dužnosti ni osjećaja časti. Samo ih obuze čuvstvo, što zaokupi one, koji idu bez pomoći u susret pogibelji, koje ne mogu odклонiti. Moguće da je i najtuplji među njimi pomislio na sve, što bi se moglo dogoditi, a da se od toga nikakvoj nadi u promjenu svoga položaja nije podao, jer pobjeda lance bi njegove još samo čvršće pritegla, dočim mu je udes nerazdjelivo bio povezan s udesom ladje; utone li ona ili izgori, bit će tako i s njim.

Kažnjenici nisu smjeli o položaju ništa da pitaju. — A tko je bio neprijatelj? Može bit prijatelj, braća, zemljaci? — Kad to promisli čitatelj,

uvidjet će nuždu, što je Rimljane nagonila, da u takovih sgodah čvrsto prikuju nesretnike na njihova mjesta.

Nu nisu imali vremena, da na to misle. Ben Hurovu pažnju uzbudi štropot sličan udaranju vesala na ladji, što se čuo sa zadnjega kraja ladje. Astrea se ljuljala, kao da ju trese bura. Pomislio je na flotu, što se sprema da navali, i to mu napuni maštu.

Opet dan znak sa palube. Vesla spustiše, a galija stade vrlo lagano da plovi. Nije se čulo ni glasa ni izvana ni unutra, a ipak je svaki na ladji bio pripravan na udarac. I ladja kao da je to naslućivala; mirovala je, kao da se poput tigra pripravlja na skok.

Takovom prilikom zaboravlja čovjek računati vrieme. Ben Hur nije

ni slutio, kolik su put prevalili. Napokon se začu sa palube jak, vrlo otegnut glas trublje. Hortator udaraše mjerilom o stol, dok ne odjeknu; veslači uzeše svom snagom da veslaju; uz škripu u svih dielovih brzala je ladja napried. — Zaoriše tad i druge trublje — a zvuk im dolazio straga; sa prednje strane čula se samo smetena buka glasova i obćenita po-metnja. Tad udari silan udarac; veslači pred zaravankom Hortatora uzljuljaše se, neki po-padoše na tle. Ladja trgnu natrag, podiže se i jurnu napried. Ja-kost sukoba i zvuk trubalja nadjača sdvojna

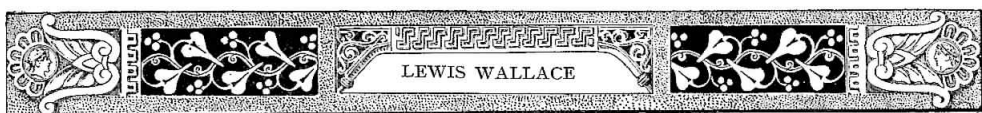
vika preplašenih ljudi; tada začu Ben Hur prasak, kao da je pukla koluba na ladji — a s palube zaori pobjedonosni klik; Rimljani probušili jednu neprijateljsku ladju, pobiedili! Nu koga je more progutalo? Koje narodnosti i zemlje bio je neprijatelj?

Ne ima stanke ni počinka! Astrea jurila naprvo. Vojnici pohitješe k posudam za ulje, umočišu u nj zamote pamuka i upale ih; k dosadanjim grozotam rata pridruži se još i bies vatre. Tad se najednom galija nagne napried, te su veslači jedva na svojih mjestih ostali. I opet se začu slavodobitan glas Rimljana i sdvojan vapaj svladanih; velika od željeza kuka na prednjoj strani rimske galije zahvati jednu neprijateljsku ladju, podiže ju u zrak i uroni u more.

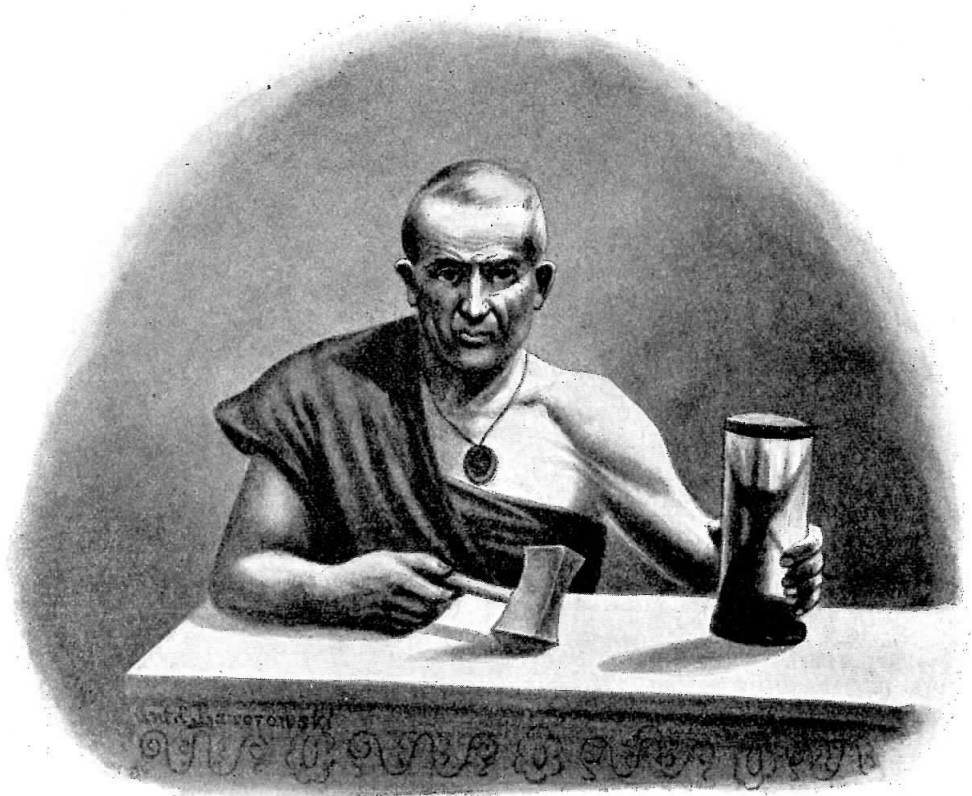
Vika sve veća — s lieva, s desna, sprieda, straga pomaganja raste. Od časa do časa začuo se prasak, praćen užasnim vapaji, znak, da je i opet propala jedna ladja, i da joj se momčad bori sa valovi.

Uspjeh boja nije još bio ni na jednoj strani; od vremena do vremena ponesli bi po kojeg Rimljanina u doljni prostor, te bi ga krvava i na umoru položili na tle; a prodirali bi amo i oblaci dima, prožeta parom i mirisom mesa kad gori. Jedva dišući kazao bi si Ben Hur takovom sgodom, da su prošli pokraj ladje, što gori, a prikovani veslači da postadoše s njom žrtva plamena.

Medjutim se Astrea neprestano micala. Tad najednom stade. Veslačem izpala vesla iz ruku; popadoše sa klupa; na palubi čula se biesna krika i tada sudar dviju ladja. Veslači sdvojno gledali oko sebe. U tom metežu pade Ben Huru do nogu truplo plavokosa stranca sa sjevera. Odkuda je bio došao? Da li ga je otrgla željezna ruka sa naprijateljske ladje? Ne, Astrea je bila u rukuh neprijatelja! Rimljani se borili na vlastitoj ladji proti neprijatelju, što je navalio! Mladi se Židov preplašio; Arij bio u pogibelji! Možda se baš sada bori za život? — Ako ga ubiju? — Neka to zaprieči Bog Abrahamov! Tek uzbudjeni snovi i nade — zar da ostanu samo snovi i nade? — Majku, sestru, zavičaj i domovinu — zar da ih baš više nikada ne vidi? — Buka nad njim bivala sve to veća. Ogledao se; sve se oko njega sbunilo — veslači klonuli od straha, ostala momčad sdvojna; samo hortator sjedi mirno na svom mjestu i badava udara mjerilo o stol na odjek, a mirom svojim pokazivao moć stege, što je bila podjarmila sviet.

Njegov primjer učini, te je Ben Hur stao razmišljati. Čast i osjećaj dužnosti drže Rimljanina čvrsto na zaravanku; no u kakovu su savezu s njim ova poticala? Klupa veslača bila je mjesto sramote; ako bi umro kao rob, što bi koristila žrtva njegova života? Život je bio za nj dužnost, ako ne čast. Morao je živjeti za svoje. Jasno ih je imao pred očima, gledao je, kako ruke prema njemu pružaju, za pomoć ga mole. Ali, ah,

rimska odsuda držala ga u zatočenju. Dok je te odsude, badava bi bilo i pobjeći. Na celom širokom svijetu, ni na kopnu ni na moru, nije bilo mjesta, gdje bi bio siguran od zahtjeva carskih na svoju osobu. A koli se je nadao takovu oslobodjenju, koliko je to molio! Dugo je na to morao čekati; napokon eto svanu tračak nade u obećanju tribunovu; jer što bi drugo natuknuo veliki muž? — Pa ako on, njegov dobročinitelj, sada plati životom? — Mrtvi se ne vraćaju, da izpune obećanje živih! To nije smjelo da bude — Arij nije imao umrieti. U svakom slučaju bilo bi bolje i s njim umrieti, nego i dalje tako živjeti kao rob na galiji.

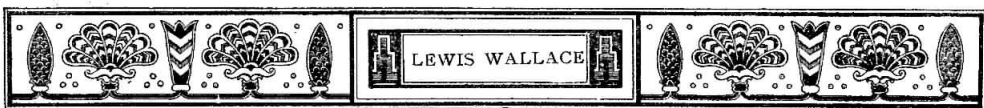
Još jednom ogleda se Ben Hur. Na palubi bjesnjela još uvijek bitka; još uvijek stajale oko Astree ladje neprijateljske. Veslači trzali svojim lancima — badava. Kad su vidjeli, da im je trud uzaludan, udariše u divlje urlikanje. Hortator sjedio još uvijek nepomično na svom mjestu; jedino mu bilo orudje kladivo za mjerilo u ruci. Nu njegovo udaranje izgubilo se. Ben Hur ga još zadnji put pogleda; a tad pojuri gore, ne da bježi, već da potraži tribuna. Nestade reda, razkidaše se vezi poslušnosti.

Jednim skokom bio je Ben Hur na polovini stuba, što vode na palubu, dosta daleko, da vidi nebo crveno od vatre, ladje i odrtine, što plivaju okolo, borbu na ladji, mnogo neprijatelja a malo branitelja — tad se najednom zaljulja i pade natrag. Pod njim je nestalo tla, ladja se razpukla, i šumeće more, kao da je već dugo izčekivalo taj čas, izli se preko nje.

Oko Ben Hura sve tama i zapjenjena voda.

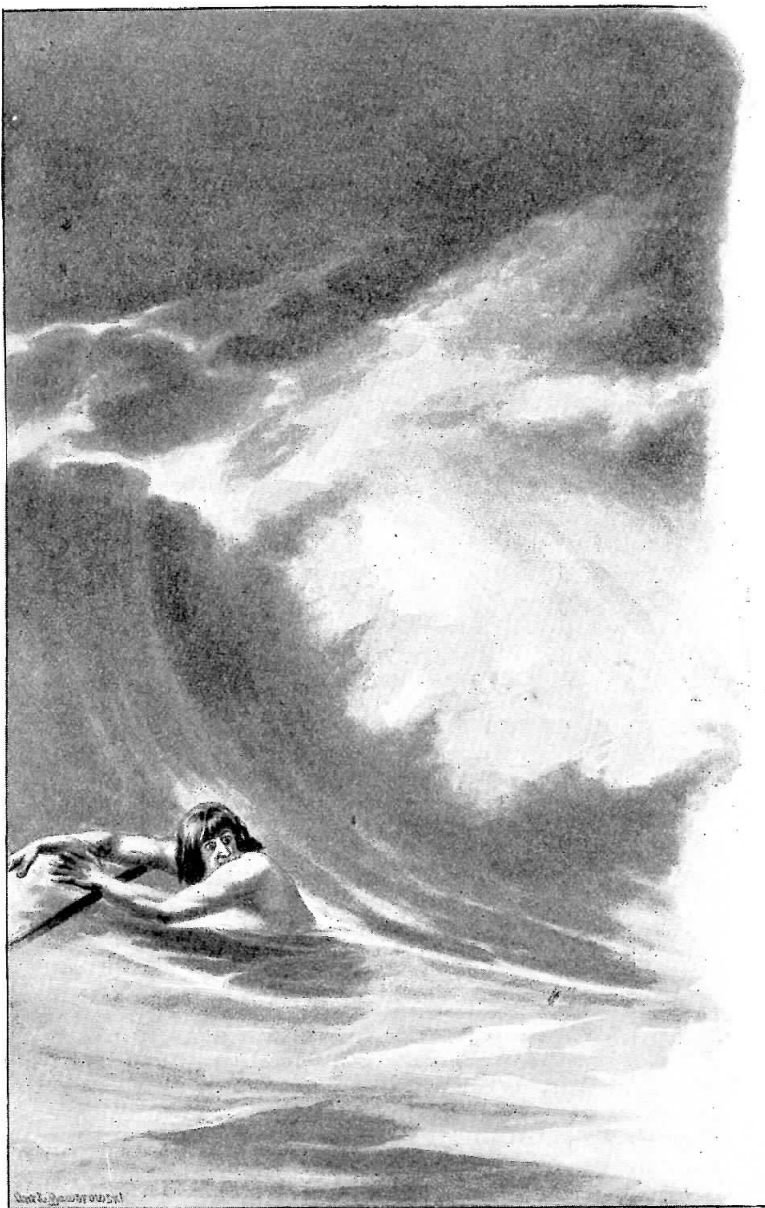
Prem je uz mladenačku svoju jakost imao oslona i na onu neku snagu, što ju je, čini se, narav odredila za takove sgode, nije ipak mogao da upotrebi te snage; pače je disati prestao i bez svoje volje, jer mu nagli pad, mrak i voda uzeše sviest. Valovi, što su ulazili, ponesli su ga kao drvo u sobicu, gdje bi se i utopio, da ga nije digao u visinu odpor ladje, što je uronjivala. Osjetiv, da ga iz dubine s odrtinami guraju, dohvati se predmeta, što je uz njega plivao; bila daska, nje se uhvati čvrsto. Vrieme, što je sproveo pod vodom, bilo mu vječnost. Duboko je uzdahnuo, stresao vodu s vlasi i s očiju, popeo se na dasku i ogledao se. — Ako mu je smrt pod vodom bila dosta blizu, čekala ga je nad njom mnogostručno.

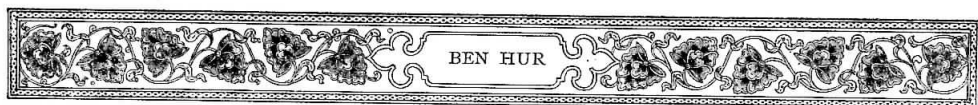
More bijaše prikrio dim kao poluprozirna magla, gdje gdje razsvjetljen plamenom, što je dolazio od ladja, koje su, kako je znao, gorjele. Boj je još bjesnio. Nije znao, tko je pobedio. Kadkada bi došle ladje u njegov vidokrug, te bi na čas potamnjele kao krv crven plamen. Tamo dalje ozvanjala vika neprijateljâ, što udarali jedan na drugoga. Nu pogibelj bila je bliža. Kad je Astrea utonula, bila je na njezinoj palubi momčad vlastita i sa dviju neprijateljskih ladja; valovi baciše ih sve u dubinu. Nu nekoji od njih pojavili se opet na površini i nastavili borbu, koju možda ni u dubini nisu prekinuli. Držeći se čvrsto u smrtnom zagrljaju, udarajući mačem ili bacajući sulicu uznemirivali su more, koje

bilo tu vrlo crno, a tamo se rumenilo od krvi i plamena. — Nije mario što se oni bore. Nisu bili njegovi neprijatelji. Nu svaki njih mogao bi ga ubiti radi daske, na kojoj je plivao. Zato se požuri, da odpliva dalje.

Tada začuje brzo udaranje vesala i opazi galiju, gdje plovi prama njemu. Vrieme bilo dragocjeno; časak jedan mogao ga spasiti ili uništiti. Turao je dasku pred sobom svom silom, prem je bila velika i nije se dalo njom upravljati. Tad opazi od prilike jednu ruku daleko od sebe sjajnu kacigu, gdje izviri iz vode, zatim dvie ruke s izpruženimi prsti — velike i jake ruke — koje ne bi tako lako pustile, što bi uhvatile. Ben Hur se preplašeno okrenu natrag. I opet proviri kaciga, tad i glava, koju je pokrivala, onda dva ramena, koja su biesno udarala vodom; tad se okrenu glava i moglo se zirnuti u lice. Usta

su bila posve otvorena, oči nepomično zurile, lice prekruto kao u utopljenika mrtvačkim bljedilom — užasan pogled! Nu Ben Hur klikne ipak radostno, i kad je utopljenik opet htio da potone, sgrabi ga za lančić, što je držao kacigu pod bradom i povuče ga prema daski.

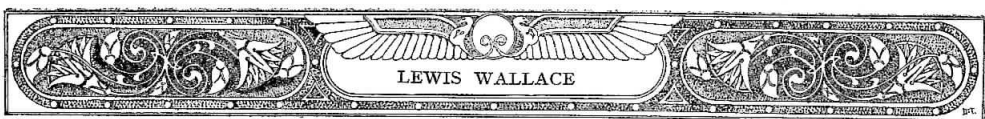
Bio to Arij, tribun, što ga je spasio. Jedno vrieme bučilo i pjenilo se more oko Ben Hura i prisililo ga, da napne svu svoju snagu, te se on uzdrži na svom mjestu i da tribunovu glavu drži nad vodom. Galija je projurila kraj njih, te je obojicu ostavila upravo izvan dosega svojih vesala. Odplovila je posred ljudi, što su plivali, i preko pokrivenih i golih glava. Tad se začu mukli prasak, a za njim glasan krik. Ben Hur pogleda pravcem, odakle je dolazila krika, i nije mogao da zatomi čuvstva zadovoljnosti: Astrea bila osvećena!

Borba je bjesnjela i dalje. Nu odpor pretvori se sada u bieć. Tko je izvojštio pobjedu? Mladić si bio posve sviestan, koli jako ovisi o odgovoru na to pitanje njegova sloboda i tribunov život. Pomaknu dasku pod tribuna, a onda upotrebi svu svoju pomniju, da ga tu čvrsto drži. Polako počelo svitati. Pozdravi svjetlo opriečnimi čuvstvi, proniknut donekle nadom, a donekle i strahom. Jesu li pobiedili Rimljani ili gusari? U potonjem slučaju njegov je štićenik propao.

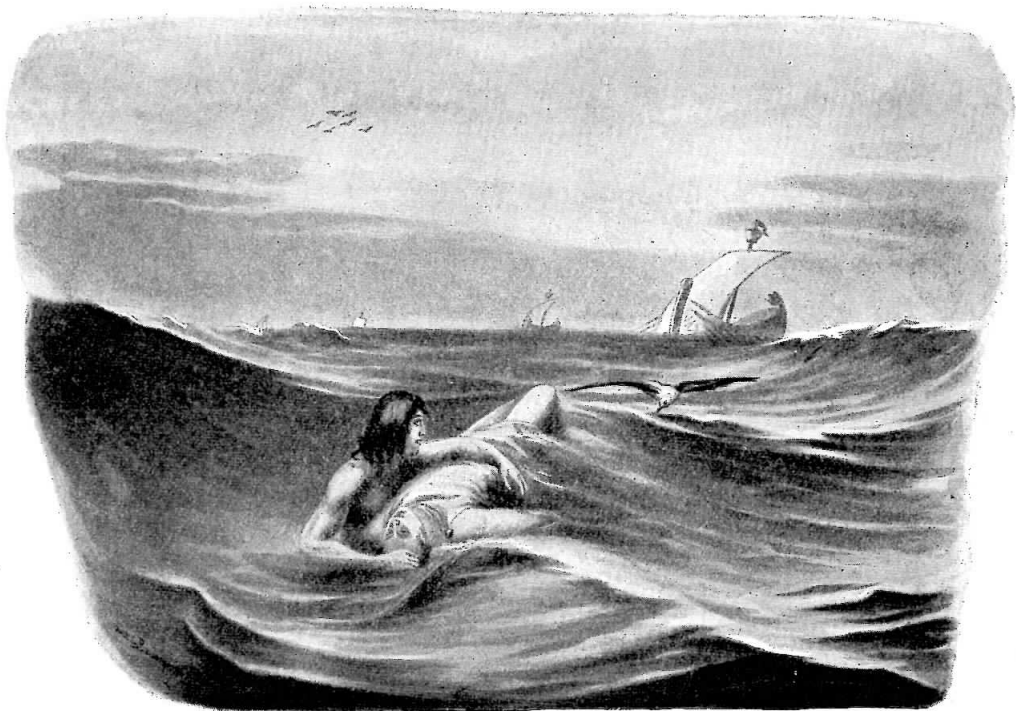
Napokon zasja sunce podpunim sjajem. Zavlada podpuna tišina. S lieva opazi kopno, nu bilo je odviše daleko, da pokuša te do njega dodje. Gdjegdje plovili brodolomnici kao i on te izgorene i zadimljene odrtine. Vrlo daleko bila je galija bez jarbola, bez vesala, a još dalje mogao je zamietiti točke, što su se micale, a on je držao, da su to ladje, što bježe ili progone.

Tako prodje sat; on se sve više zabrinu. Ne dodje li skoro pomoć, morao je Arij umrieti. Kadkada se pričini, kao da je već mrtav, tako je tiho i mirno ležao. Skine mu kacigu, a zatim velikom mukom oklop sa prsiju; srce je neuredno kucalo. Nu on je crpao nadu i uztrajao. Druge nije bilo, nego čekaj i moli se, kako to njegov narod čini.

Na veliku radost Ben Hurovu osviestio se Arij i počeo da govori. Od nesuvislih pitanja, gdje je i tko ga je spasio, dodje po malo da govori i o boju. Dvojba, tko je pobiedio, i počinak — ako se njegovo ležanje na daski, što plivala, tako nazvati može — učiniše, te mu se posve povratila samosviest. Iza nekoliko bio je razgovorljiv.

»Naš spas,« počeo on, »stoji do bitke, kako je svršila. Posve shvaćam, što si mi učinio; spasio si mi život, i to uz pogibelj svoga vlastitoga. Za to te u svakom slučaju ide moja hvala. Uz to, bude li nam sreća povoljna, te izmaknemo ovoj pogibelji, obasut ću te takovom milosti, kako dolikuje Rimljaninu, koji ima moć i sgođe, da pokaže svoju zahvalnost. Nu još je neodlučno, da li si mi i uz svoju najbolju volju učinio dobročinstvo.« Tu stade, a za neko vrijeme nastavi: »Kad sam

govorio o tvojoj dobroj volji, moram od tebe tražiti, te mi obećam, da ćeš mi naime u nekih okolnostih učiniti najveće dobročinstvo, što ga čovjek drugomu učiniti može. Obećaj mi to sada.«

»Ako nije ništa nedopuštena, učinit ću,« odgovori Ben Hur.

Arij je mirno ležao.

»Jesi li ti u istinu sin Hura, Židova?« upita ga tada.

»Jesam, kako sam ti već rekao.«

»Ja sam poznavao tvoga otca —«

Juda se primaknu bliže k tribunu, jer mu je glas bio slab, i slušao pažljivo, jer se nadao, da će napokon što čuti o domovini.

»Ja sam ga poznavao i ljubio,« nastavi Arij.

Opet ništa, stanka, za koje kao da se govorniku nametnule druge misli.

»Nije moguće, da ti, njegov sin, nisi šta čuo o Katonu i Brutu. Bili su to veliki muževi, a najveći na smrti. Kad su umrli, ostavili su zakon, da Rimljanin ne smije preživjeti svoju nesreću. — Slušaš li me?«

»Slušam!«

»Plemeniti Rimljani običavaju nositi prsten. Evo ga na mojoj ruci. Uzmi ga!«

Pruži Ben Huru ruku. Taj mu učini po volji.

»Metni ga na svoju ruku!«

Ben Hur to učini.

»Ta dragocjenost ima svoju svrhu,« reče Arij.

»Imadem imetak i novaca. Drže me bogatim, pače i u Rimu. Nemam obitelji. Pokaži prsten momu upravitelju, što nadzire, kada mene nema. Naći ćeš ga u ljetnikovcu blizu Mizenija. Kaži mu, kako si do toga došao, i traži makar što ili sve, što ima. Ništa ti ne će odbiti. Pribavit ću ti slobodu i vratiti te domovini i svojim; ili si možeš odabrati stalež, koji ti se najbolje svidja. Slušaš li?«

»Ne mogu a da ne slušam.«

»Obećaj mi dakle — bogova ti —«

»Ne, dobri tribune, ja sam Židov.«

»Tvoga ti dakle Boga, ili obećaj mi načinom, koji ti je najsvetiji, da ćeš mi učiniti, što ću sada od tebe tražiti, i to onako, kako ću od tebe tražiti. Ja čekam, obećaj mi!«

»Plemeniti Ariju, kad tako siliš, očekujem nešto vrlo važnoga. Reci mi najprije, što je to!«

»Hoćeš li mi onda obećati?«

»To bi značilo, da se unapried vežem.« Pogleda na more i klikne brzo: »Blagosloven budi Bog mojih otaca! Eno dolazi ladja.«

»S koje strane?«

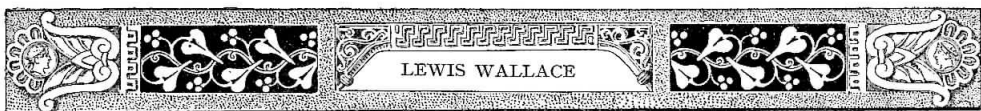
»Sa sjevera!«

»Poznaješ li ju po čem?«

»Ne, služba me vezala uz veslo.«

»Ima li zastavu?«

»Ne ima!«

»Drugi kakov znak?«

»Jarbol i tri klupe za veslanje. Plovi vrlo brzo. To je sve, što o tom mogu reći.«

»Pobjedonosna rimska ladja izvjesila bi mnogo zastava; mora da je neprijateljska. Čuj dakle —« reče vrlo ozbiljno — »čuj dakle, što od tebe tražim. — Ako je ladja, što amo plovi, gusarska, tad je tvoj život siguran; ako te i liše slobode, ako te i prikuju opet uz veslo, ubit te ne će. Nu ja —«

Tribun je oklievao. Osokoliv se zatim uzklikne: »Ah šta, ja sam prestar, da preživim gubitak časti. Rim neka pripovieda o Kvintu Ariju, da je, kako rimskomu tribunu i dolikuje, propao sa svojom ladjom sred neprijateljâ. — To je, što od tebe tražim — ako je ladja neprijateljska, rini me s daske u more, da se utopim. Čuješ li? — Prisegni, da ćeš mi to učiniti.«

»Tribune, ne prisižem! Ne ću to ni učiniti,« odgovori odlučno Ben Hur. »Zakon, kojemu sam podložan, čini me odgovornim za tvoj život. Evo ti natrag prsten!« Skine ga s prsta. »Uzmi ga, pa i sva svoja obećanja za slučaj, ako se oslobodimo iz ove pogibelji. Odsuda, koja me je doživotno prikovala uz veslo, učini me robom, pa ipak nisam rob, kao što nisam ni slobodan. Ja sam sin Izraelov, i, bar u ovaj čas, svoj vlastiti gospodar. — Evo ti prsten natrag!«

Arij se ne maknu.

»Ne ćeš?« nastavi Juda. »Bacam dakle tvoj dar u more; ne iz srčbe ili zlovolje, nego da se oslobodim mrzke dužnosti. — Gledaj, tribune!«

Baci prsten u more. Arij je čuo, kako je prsten pao, prem nije onamo gledao.

»Ludo si uradio,« reče on; »dvostruko ludo za onoga, koji je u takovu položaju. — Ja glede svoje smrti nisam ovisan o tebi. Mogu nit svoga života prekinuti i bez tvoje pomoći. Nu ako to učinim, — što će biti iz tebe? — Ljudi, koji su odlučili umrieti, vole umrieti od tuđe ruke, jer se duša, koju imamo, kako Platon uči, opire misli na samoubijstvo; to je sve. Ako je ladja neprijateljska, ostavit ću ovaj sviet. Odluka je učinjena. Uspjeh i čast sve je u svem. — Htio sam da ti pomognem, nisi htio moje pomoći. Prsten je bio jedina potvrda moje volje, što sam ju ovaj čas imao. Mi smo obojica propali. Umirem žaleći,

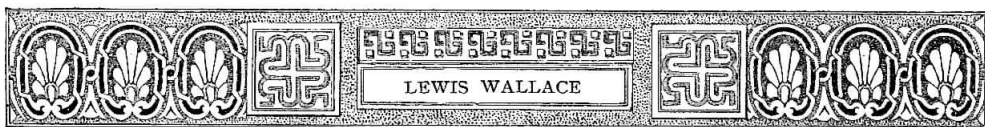
da me je ostavila sreća i pobjeda; ti ćeš nešto kasnije umrijeti i požaliti, što si morao da ostaviš neizpunjene dužnosti djeteta, jer si lud bio. Žalim te!»

Ben Hur je jasnije vidio posljedice svoga čina nego prije; nu nije ga ipak žalio.

»Ti si, tribune, bio prvi, koji si mi izkazao dobro za vrieme trogodišnjega moga robovanja. — Ne, ne, bio je još netko! Glas mu pane, oči mu se orose, te jasno, kao da stoji pred njim, vidio je lice onoga mladića, koji mu je dao piti na zdencu u Nazaretu. »Ipak ti si bio prvi,« nastavi, »koji me je upitao, tko sam. Pa ako sam i pomislio, kad

sam te zadnji put kod utapanja uhvatio, da mi možeš mnogo pomoći, nisam ipak radio iz samoljublja. Vjeruj mi to, molim te. Osim toga daje mi Bog ovaj čas te uvidjam, da ću postići svoj opredieljeni cilj jedino poštenim putem. Volio bih da umrem, nego da sam kriv tvojoj smrti. I ja sam isto tako stalno odlučio kao i ti, pa te ne bih ubio, tribune, i kad bi bilo u mojoj vlasti, te izvedem ponudu, da si mi ponudio Rim i sva njegova bogatstva. Tvoj Katon i Bruto bili su djeca naprama onomu Hebreju, čijemu se zakonu mora da pokorava Židov.»

»Ali molim te. Jesi li —«

»Pa kad bi i zapovjedio, — ja ne slušam! To je moja zadnja.«

Obojica zašutješe i gledahu puni izčekivanja ladju, što se je primicala.

»Jesi li siguran, da je ladja neprijateljska?« upita napokon Ben Hur.

»Mislim.«

»Ladja je stala i spustila čamac.«

»Vidiš li joj zastavu?«

»Ne ima li nikakva drugog znaka, po čem se može poznati rimska ladja?«

»Rimske ladje imaju kacigu na šiljku jarbola.«

»E onda je dobro, vidim kacigu.«

Arij nije bio još osvjedočen.

»Momčad ladje sabire brodolomce. Gusari nisu tako čovjekoljubivi.«

»Možda ne imaju veslača,« odvrati Arij, sjetiv se vremenâ, kad je i on u tu svrhu spašavao brodolomce.

Ben Hur je pazio pozorno na svaki kret ladje.

»Sada plovi dalje,« reče on.

»Kamo?«

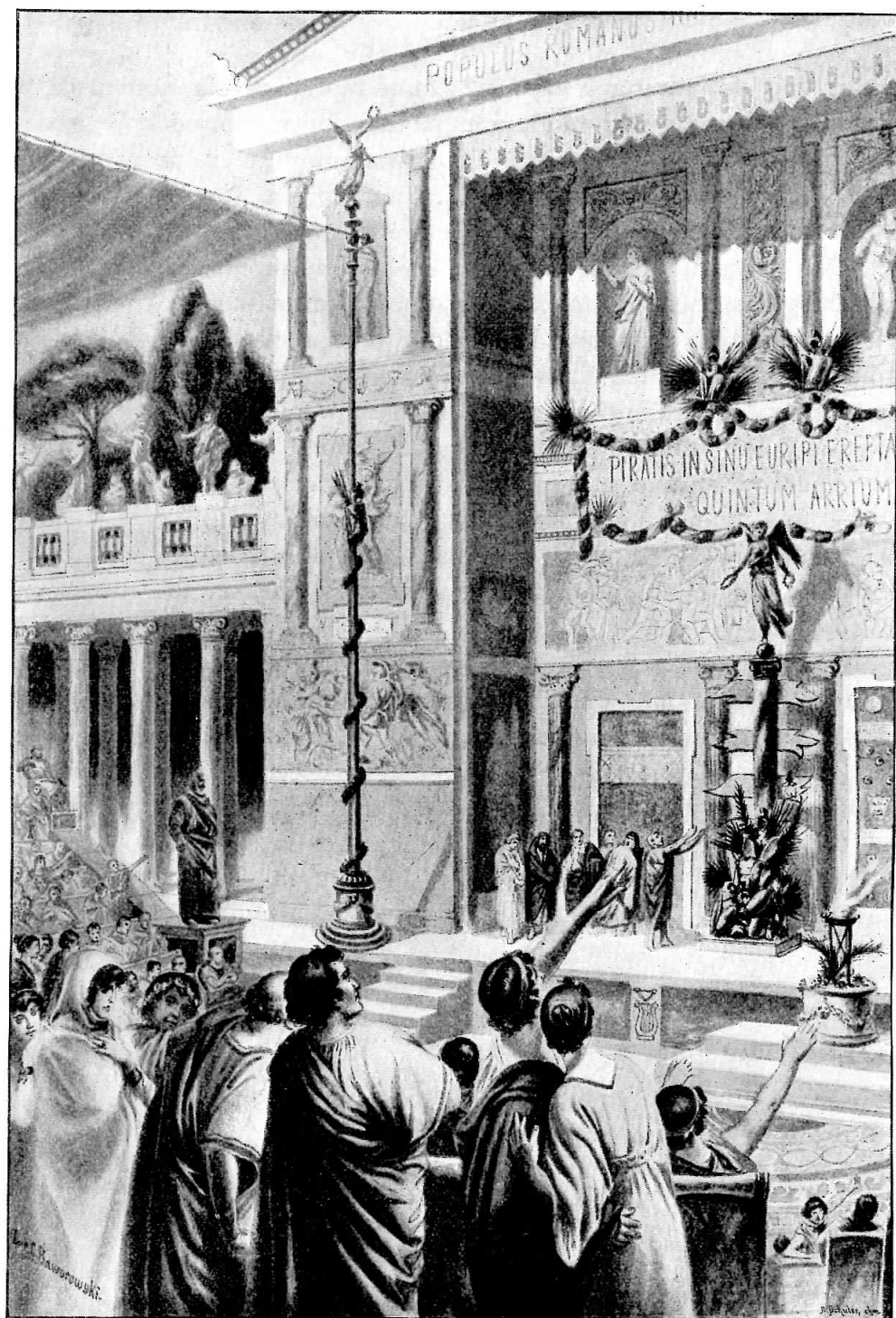
»Nama s desna valjda je napuštena ladja. K njoj plovi. Sad je stala kod nje. Ljudi polaze na palubu.«

Arij je dosele ležao zatvorenih očiju. Sad pogleda prema ladji.

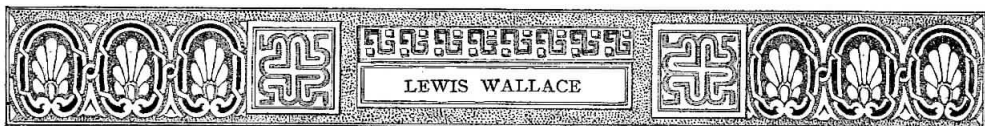
»Hvali svomu Bogu,« klikne zatim, »kao što ja hvalim svojim mnogim bogovom! Gusar bi ladju utopio, a ne spasio. Po tom činu i kacigi na jarbolu poznam Rimljane. Pobjeda je moja. Sreća mi je ostala vjerna; spašeni smo. Mahni im rukom! Zovi ih! Brzo! Postat ću duumvir — a ti — poznavao sam tvoga otca i ljubio sam ga. Bio je u istinu knez; po njem sam uvidio, da Židov nije varvar. Povest ću te sa sobom. Posinit ću te. Hvali svomu Bogu i zovi mornare! Brzo! Moramo dalje progoniti. Ni jedan gusar ne smije izmaknuti!«

Juda se osovi na daski, mahao je rukom i vikao iz svih sila. Napokon mu podje za rukom, te svrati na sebe pažnju onih, koji su bili u čamcu. Dodjoše k njim i uzeše ih.

Na palubi galije primiše Arija sa svimi počastmi, što dolikuju junaku, koga je tolika sreća pratila. Dao je, da mu pripoviedaju sve potankosti borbe. Kada su još sve žive spasili iz valova, a plien spremili,

Proslava pobjede u Skaurovu kazalištu u Rimu.

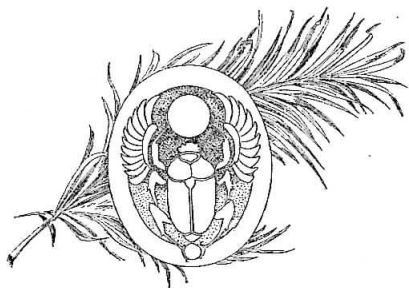

razvije opet svoju zastavu zapovjednika, te zaplovi prama sjeveru, da se priključi ostalomu dielu mornarice, pa da dotjera pobjedu. U sgodan čas navališe ladje, što su bile u kanalu, na gusare, te ih posve uništiše. Osim toga zaplieniše dvadeset neprijateljskih galija, što je još više uzdiglo slavu tribunovu.

Na povratku primiše Arija na nasapu u Mizeniju, izkazujući mu najveću počast. Mladić, što ga je pratio, uzbudi naskoro pažnju i znatiželjnost njegovih prijatelja. Na njihova pitanja, tko je, izpriповjedi im tribun potanko povjest, kako se je spasio, i predstavio im Ben Hura, nu o njegovoj prošlosti ne reče ni rieči. »Dragi prijatelji,« reče na koncu i položi ruku na mladićevo rame, »ovo je moj sin i baštinik; a jer će jednoć baštiniti moj imetak, ako ga ostavim, neka nosi od danas i moje ime. Budite mu prijatelji, kako ste i meni.«

Čim se je ovršilo, što je zakon nalagao, izvedeno je u istinu posinjenje. To je bio način, kako se je hrabri Rimljanin zahvalio svomu izbavitelju.

Mjesec dana iza povratka tribunova u Rim proslaviše najsvetije njegovu pobjedu nad gusari u Skaurovu kazalištu. Na jednoj strani sgrade bio ratni plien, među njim kljunovi dvadeset zarobljenih ladja; nad njimi napis, što ga je moglo čitati osamdeset hiljada gledalaca: »Gusarom u zaljevu Euripskom oteo Kvinto Arij, duumvir.«

Poglavlje trinaesto.

D mjesecu smo srpnju godine 23. po kršćanskom računanju, i to u Antiokiji, kraljici iztoka, a iza Rima najmoćnijem, ako ne i najnapučenijem gradu svijeta. Gotovo se može sumnjati ob onom, što se obćenito drži, da je raztrošnost i razkalašenost onoga doba proiztekla iz Rima. Tko pazi na okolnosti, uvidjet će, da se je rieka čudoredne pokvarenosti razlievala od iztoka na zapad, da su pobiedjeni uplivali na pobjednike, i da je baš grad Antiokija, najstarije sielo asirske moći i ljubavi za veličjem, u tom pravcu u velike bio odlučan.

Bilo prije podne. Ladja za prijevoz upravo je plovila iz plavetna mora u ušće Oronta. Bilo je veoma vruće; no ipak su bili svi, koji su smjeli biti, na palubi ladje, pa i Ben Hur.

U pet godina, što je medjuto prošlo, dozrio do muževnosti. Biela lanena odjeća, što ju je nosio, prikrivala mu doduše donekle crte stasa, nu razmjera mu nije mogla posve sakriti. Više od sata zadržao se u hladu pod jarbolom. U to vrieme uzalud je nastojalo više putnika njegove narodnosti, da s njim razpredu razgovor. Odgovarao im je kratko, no uljudno, jezikom latinskim. Njegov birani način izgovaranja, fino ponašanje i čednost moglo je uzbuditi njihovu znatiželjnost. Tko ga je pobliže promatrao, nije mogao da u sklad dovede neke posebnosti njegove osobe sa plemenitim patricijskim ponašanjem, kojim se je odlikovao. Ramena mu primjerice bila neobično duga, a ruke za čudo velike i

jake. Svaki se je čudio, tko je on i što je, te kakve su prilike uplivale na pravac njegova života; jednom rieči, obće se sudilo o njem: Taj čovjek ima svoju povjest.

Ladja, na kojoj se vozio, primila je na putu u jednoj luci na Cipru nekog Židova, čija je pojava osvajala. Činilo se, da je odličan i

naobražen, te je prema svim izkazivao neku otčinsku dobrohotnost. Ben Hur ga upita nekoliko stvari. Odgovori, što ih je dobio, napuniše ga pouzdanjem, te dovedoše do duljeg razgovora. Kad je ladja unišla u Oront, sastade dvie druge ladje, što su ih već vidjeli na moru. Naskoro izvjesiše ove više svjetložutih zastavica, pa se stalo razno nagovieštati, što to znači. Napokon će o tom upitati jedan suputnik.

»One u istinu nešto znače,« reče odličan Židov. »Nu nisu ipak znak narodnosti, već obilježje vlasnika.«

»Ima li mnogo ladja?«

»O da!«

»Poznaješ li ga?«

»Ta s njim sam u trgovačkih poslovih u savezu.«

Putnici pokazaše držanjem, da žele više čuti, a i Ben Hur bio je pozoran.

»Stanuje u Antiokiji,« nastavi Židov. »Jer je neizmjereno bogat, ne samo da je uzbudio na sebe obću pažnju, nego i zavist; sviet ne govori uvijek o njem dobro. Nekoć je živio u Jerusalemu knez Hur iz prastare obitelji.«

Juda se prisili, da se pokaže miran, nu srce mu jače zakucalo.

»Knez bio trgovac krasnih sposobnosti za trgovinu. Upuštao se u velika poduzeća na iztoku i zapadu. U velikih gradovih osnovao je podružnice. Podružnicom u Antiokiji upravljao je čovjek, imenom Simonides, koji je bio Židov, makar i imao grčko ime. Govorilo se, da je rob. Knez je zaglavio na moru; nu njegovi poslovi prosliediše malo ne jednakim uspjehom. Dskora pako snadje mu obitelj nesreća. Jedini knežev sin, skoro punoljetan, htio je da umori u ulicah Jerusalema upravitelja Grata; nu nije uspio. Od onda ga nestalo. Rimljani se osvetiše cijeloj kući; nisu poštedili ni jednog člana obitelji. Palaču im zapečatiše, te sada služi kao gnjezdište golubovom; imetak zaplieniše. Ničesa nisu poštedili, do čega su samo mogli. Upravitelj je namazao svoju ranu zlatnom pomasti.«

Slušatelji se nasmijaše.

»To jest,« reći će netko, »on si je prisvojio imetak.«

»Tako se pripovieda,« odgovori Židov. »Ja kazujem samo ono, što sam čuo. Ovdje u Antiokiji bio je Simonides knežev upravitelj. Poslie događaja, što ga eto kazah, trgovao je sam dalje na svoju ruku, te je

»Da! Kažu, da je upravitelj mogao zaplieniiti samo imetak, što ga je našao, blago, kuće, ladje i ostalo imanje. Novca ne nadjoše, prem

ga je moralo biti vanredno mnogo. I danas je još neriješena zagonетка, kuda novci.«

»Meni nije!« primieti netko od prisutnih.

»Pogadjam, kamo nišaniš,« odgovori Židov. »I drugi su mislili, da je onaj novac bio temelj trgovini Simonidesa. I upravitelj tako misli ili je bar mislio, jer je dva puta u pet godina dao uhvatiti Simonidesa i na muke ga staviti.«

Juda pograbi čvrsto uže, na koje se bio naslonio.

»Kažu i to,« nastavi pripovjedač, »da mu nije ostala nijedna kost čitava. Kada sam ga zadnji put vidio, sjedio je, sakat čovjek, na jastucih u naslonjaču.«

»Jadna li čovjeka!« zavapiše neki.

»Od bolesti ne bi bio tako nemoćan. No uzalud su ga mučili. Što je imao, to je bilo njegovo po pravu, te se je tim zakonito služio — to je bilo sve, što su od njega izvući mogli. Sad ga više ne proganjaju. Ima za trgovinu punomoć, što ju je potpisao sam car Tiberij.«

»Nu, to je dobro platilo!«

»To su njegove ladje,« nastavi Židov, kao da nije ni čuo primjetbe, »a njegovi mornari, kada se sretnu, običavaju izvjesiti žute zastavice, i to znači: „Sretno smo plovili.“«

Tu svršilo kazivanje.

Kad su bili sami, pristupi Juda bliže k strancu i upita ga:

»Kako si nazvao gazdu Simonidesova?«

»Ben Hur, knez jerusalemski.«

»A što bi s njegovom obitelji?«

»Sina mu odsudiše na galiju; i slobodno ga već brojiti u mrtve, jer kod ovakih odsudjenika ne traje život dulje od godinu dana. O udovici i kćeri nije se više ništa čulo. Oni, koji znadu, što ih je stiglo, ne smiju o tom da govore. Bez dvojbe poginuli su u kojoj ćelijici onih mnogih zatvora, kojih imade toliko u Judeji.«

Juda ode u svoju sobicu. Tako se je zamislio, te nije pazio ni na divnu obalu, ni na mornaricu, što je prolazila. Na čistom nebu divno je sjalo sunce nad bajnim krajem — samo nad njegovim životom prostrla se gusta tmina.

Kada su se približavali gradu, pohitješe putnici na palubu, da im ne umakne divan vidik. Prije spomenuti odlični Židov preuze opet ulogu tumača.

»Rieka,« reče, »teče ovdje prema zapadu. Ondje« — i pokaza na jug — »gora je Kasij ili, kako ljudi vole reći, brdo Orontes, što tamo prieko pozdravlja svoga brata Amnusa. Medju njima leži ravnica antiokijska. Tamo dalje su »Crne gore«, odakle kraljevski vodovodi dovažaju u grad najbistriju vodu, da se žedni okriepu, a ulice poliju. Šume tamošnje guste su prašume, pune ptica i zvjeradi.«

»Gdje je Jezero?« upita netko.

»Tamo prieko na sjeveru.

Onamo se može jašiti ili, što je još udobnije, možeš ploviti čamcem, jer je s njim u savezu jedan trak rieke. — Spilja Dafne?« obrati se k trećemu, što upita. »Niko ju ne može da opiše. Jedna poslovica veli: „Bolje je biti crvom i hraniti se dudovi od Dafne, nego li sjediti za kraljevskim stolom“. Ljudi idu onamo u namjeri, da samo pogled bace na spilju, a onda se ne mogu više s njom da razstave.«

»Ti dakle savjetuješ, da ni ne idemo tamo?«

»O ne! Svatko zalazi onamo: cinički filozofi, mladići, žene i svećenici. Ja sam tako siguran, da ćete vi svi poći tamo, te sam slobodan i svjetovati vas. Ne nastanite se u gradu, već otidjite odmah u selo, što leži blizu spilje. Put onamo vodi kroz vrt, što ga ohladjuju vodometi. A tamo« — oči svim odoše za njegovim prstom — »vidite gradske zidine. To je remek-djelo Ksereja, kneza svih graditelja. Ovaj dio načiniše na zapovied Seleucidâ. Tri stotine godina, što stoje, učinilo ih je jednim sa pećinom, na kojoj su i sazidane.«

Djelo opravdavallo izrečenu hvalu: zidine bile visoke i čvrste, s mnogimi smjelimi podpornji.

»Zidine imaju četiri stotine tornjeva,« nastavi Židov, »svaki je od njih kao zdenac. A ako gledate dalje, vidjet ćete u daljini dva briega. Na najdaljnjem je tvrđjava, gdje je kroz cielu godinu rimska legija; na suprotnom je Jupitrov hram, i dolje pod njim palača poslanikova — tvrđja toli jaka, te se čini, da je nepredobiva.«

Mornari stadoše da spuštaju jedra. Židov nastavi:

»Preko onoga mosta vodi put u Seleuciju. Ovdje je naime kraj plovitbi. Što dalje ide, to se ovdje natovari na deve. Više mosta počima ostrvo, gdje je Kalinik sagradio novi grad i spojio ga sa starim na pet velikih viadukta i tako ih čvrsto sagradio, da im dosele nije naudilo ni vrieme, ni potresi, ni voda. O gradu u obće mogu samo to reći, da svaki, koji ga je vidio, ima razlog te se sav svoj život presretnim scienu.«

Zašuti, jer se ladja kretala i lagano plovila prema mjestu, gdje se niže zida izkrcavallo. Baciše užeta i pričvrstiše ladju. Putovanje bilo na kraju.

Prije nego Ben Hur ostavi ladju, potraži još jedanput odličnog Židova.

»Dozvoli, da te još časak zadržim, prije nego li ti s Bogom reknem.« Židov se nakloni.

»Tvoje kazivanje o trgovcu uzbudilo u meni želju, da ga upoznam. Ti si ga nazvao Simonides?«

»Jest, premda ima grčko ime, ipak je Židov.«

»Gdje ga mogu naći?«

Stranac ga pogleda oštro i reče:

»Rado bih ti prištedio neprilika; on ne posudjuje novaca.«

»A ja ga ni ne uzajmljujem«, odgovori Ben Hur, nasmijav se naslućivanju stranca.

Stranac promišljavaše časak, a tad reče:

»Mislio bih, da najbogatiji trgovac u Antiokiji stanuje u kući prema svomu bogatstvu; ali nije tako. Hoćeš li ga da potražiš, podji uz rieku do onoga mosta. Niže mosta uredio si stan u sgradi, što naliči podpornju, što podupire zid. Pred ulazom je veliko mjesto za izkrcavanje, koje je uvijek prepuno robe. Ladje, što tamo stoje, njegove su. Ne možeš zabluditi.«

»Hvala ti!«

»Mir naših otaca bio s tobom!«

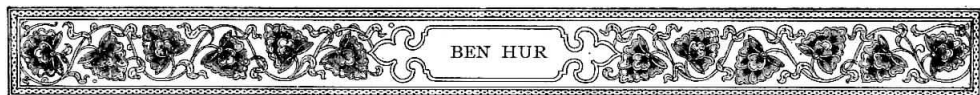
»I s tobom!«

Razstadoše se. Dva služnika ponesoše Ben Hurovu prtljagu i primiše njegove odredbe.

»U tvrđjavu!« reče on. Po toj odredbi mogao si slutiti, da je on u javnoj vojničkoj službi.

Dvie široke ulice, što se u pravokutu križale, dielile grad u okružja. U ulici, što ide sa sjevera prema jugu, stajala čudnovata velika sgrada,

zvana Nymphaeum. Kada su služnici onamo došli i krenuli prema jugu, začudi se došljak, premda je došao iz Rima, krasoti, što mu puče pred očima. S desna i s lieva ugleda palače a među njimi dva reda mramornih stupova, što bili opredieljeni posebice za ljude i dielili put za blago i kola. Krov na stupovih davao hladovinu celim putem, a ovdje ondje bili i vodometi.

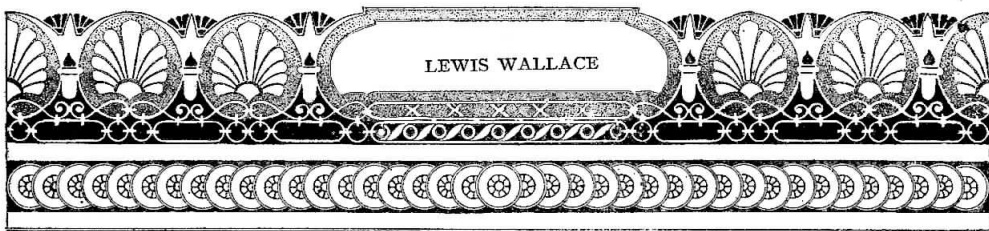
Nu Ben Hur nije bio takve volje, da s prizora, što mu se pružao, uživa. Njega je zanimala povjest Simonidesa. Kad je došao do Omfala, spomenika od četiri luka, što se preko ulice pružao, a podigao ga Epifanes, da sama sebe proslavi, odluči najednoć drugačije.

»Ne idem danas u tvrđavu,« reče služnikom. »Odvedite me u onu gostionu, što je pokraj mosta na putu u Seleuciju.«

Krenuše onamo i za malo dovedu ga u jednostavnu nu veliku gostionicu, tako daleko od mosta, niže kojega je Simonides stanovao, te bi se mogao kamenom dobaciti.

Ben Hur sprovede noć na krovu gostionice. O jednom mu se samo vrzle misli u glavi: »Sad ću napokon ipak čuti o svojih — o majci, o dragoj maloj Tirzi. Ako su još živi, ja ću ih naći.«

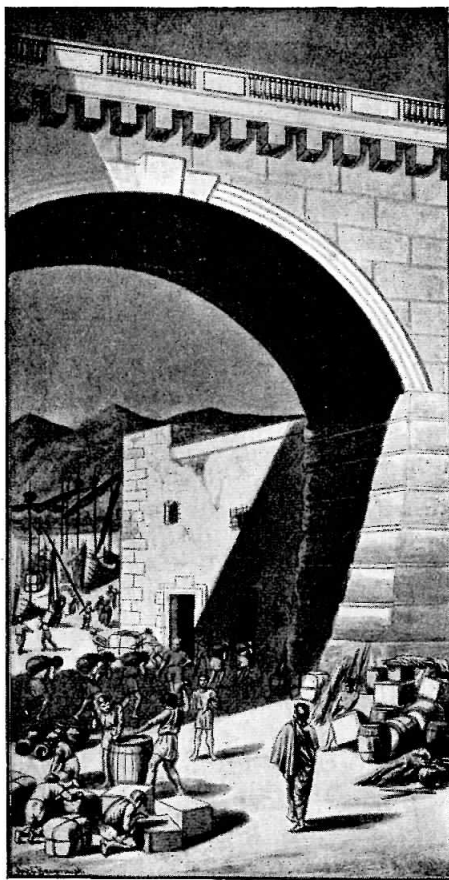
Poglavlje četrnaesto.

Ben Hur podje drugi dan, ne mareći za grad, u kuću trgovca Simonidesa. Put je vodio na vrata, urešena kru- ništi kraj niza škvera. Kroz silnu radišnu svjetinu došao je do mosta. Tu stade, da si usieče u dušu ne- običan prizor.

Kuću, što ju tra- žio, vidje pred sobom:

posinjelu gromadu neizklesana kamena, naslaganu bez ikakva sloga, naličnu više podpornju u zidu, kako je tvrdio putnik. Dvoja velika vrata otvarala promet sa škverom. Nekoliko otvora s gustimi rešetkama, to su bili prozori. U pukotinah zida porasao drač, a gdje gdje si vidio na inače golom kamenju busen mahovine. Vrata bila otvorena, na jedna se u poslu ulazilo, na druga izlazilo. Na škveru bile hrpe robe svake ruke, a oko njih radile gomile slugâ. Svuda žurba i rad. Pod mostom bilo mnogo ladja usidrenih, što su krcale ili izkr- cavale. Žute zastavice kitile svaku.

Na drugoj strani mosta dizao se iz vode zid, na vrhu mu tornjiči i braništa, a zapremao je malo ne cielo od stranca opisano ostrvo. Ben Hur je ipak na to malo pazio. Sad se je napokon uzdao, da će što поближе saznati o svojih, ako je naime Simonides i sbilja služio u njegova otca. Nu hoće li ga on priznati? To bi značilo odreći se svoga bogatstva i svoga napredka u trgovini, o čem su toli sjajno svjedočili rieka i šķveri. A što je i veće posljedice imalo, morao bi da svoje poslove prekine u doba, kad su baš najbolje uspievali, pa opet da bude njegov službenik. Tâ misao priĉini mu se vanredno smjelom, jer u njoj bio je zahtjev: »Ti si moj rob; daj mi sve, što imaš, i samoga sebe.«

Nu Ben Hur je ipak hrabro, srcem punim nade izčekivao sastanak, uzdajući se u svoje pravo. Ako je bila istina, kako mu se kazivalo, Simonides je bio njegov sa svim, što je imao. Nije mu bilo doista do bogatstva. Kada je već odlučno stupio do vrata, čvrsta mu bila odluka: »Vratit ću mu bezuvjetno slobodu, ako mi što saobći o majci i sestri.« Odvažno stupi u kuću. Ponutrica bila veliko, liepo uređjeno skladište, gdje je naslagano bilo svakovrstne robe. Prem je dosta tamno bilo, a zrak nečist, radnici su ipak marljivo amo tamo brzali, dočim su drugi, radeći pilom i čekićem, sgotavljali sanduke, u kojih će se roba odpremati. Dok si je krčio put kršem, čudio se je, da li je čovjek, o čijem umu bilo tu toliko dokaza, mogao biti rob njegovu otcu. Ako je to i sbilja bio, kojemu je sloju onda pripadao? Ako je Židov, da li je bio sin roba? Ili je bio dužnik ili sin dužnika? Ili kradljivac — i kao takov radi kradje prodan? Ove misli, što su ga salietale, nisu mu ni najmanje umanjile šćovanja prema trgovcu, pače je to pri svakom koraku još sve veće bivalo.

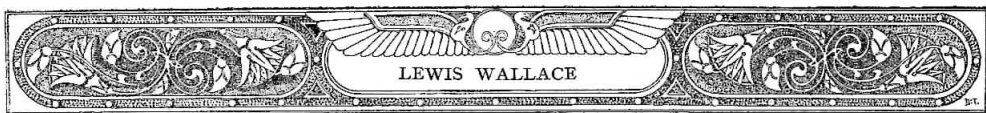
Napokon će ga upitati netko, koji ga susrete:

»Što želiš?«

»Tražim trgovca Simonidesa.«

»Hajde za mnom!«

Kroz labirint uzkih putića, među zamotci robe, što su bili složeni s obiju strana, dodjoše do stuba. Kad se je bio uzpeo, nadje se Ben Hur na krovu stovarišta robe, a pred sgradom, koja se ne može sgodnije opisati, van kao kuća, sagrađena na drugoj, koju odozdol ne vidiš, a diže se mostu na zapad, prosto pod nebom. Krov, okružen niskim zidom, nalik bio zaravanku, a na njegovo čudo bio nakićen i cviećem. Kao

gorostas od kamena na četiri ugla izticala se kuća od bogata okoliša, te nije imala drugoga otvora do vrata sprieda. Do njih vodio puteljak brižno čišćen, što je presiecao strukove cvatnih ruža. Udišući sladki dah sliedio je Ben Hur svoga vodiča. Došav do na kraj tamna hodnika stadoše pred jednim zastorom.

»Stranac jedan, što želi govoriti sa gospodarom!« najavi vodič.

»Neka unidje u ime Božje!« odgovori iznutra jasan glas.

Rimljanin bi nazvao predvorjem sobu, kamo je posjetioc unišao. Namještaj kazivao bogatstvo nu i trgovački duh posjednika, jer na ukusnih ormarićih duž stiene bio celi niz zavojaka — kućne trgovačke knjige, dugom porabom iztrošene. Pod bio pokriven mekanimi sagovi, da se hodanje ne čuje.

Sred sobe bile dvie osobe: muž sjedio u velikom, jastuci obloženom naslonjaču, a do njega djevica, razcvala djevojka. Kad je oboje opazio, oćuti Ben Hur, kako mu je krv pocrvenila čelo. Nakloni se koli iz što-vanja, toli da se sabere, pa nije opazio, kako je onaj, što sjedio na stolcu, digao ruku i zadrhtao. Taj kretaj minu, kako je i brzo nastao. Podigav oči nadje oboje u prijašnjem položaju, samo je sada ruka djevojčina mirno počivala na oćevu ramenu. Oboje ga promatralo pazljivo.

»Ako si ti trgovac Simonides i Židov« — Ben Hur stade malo — »neka je mir Boga našega oćca Abrahama s tobom i s tvojimi!«

Zadnje rieći ticala su se djevojke.

»Ja sam Simonides, o kojem govoriš, i rodjeni Židov,« odgovori mu za čudo jasnim glasom muž. »Ja, Židov Simonides, odvrćam tvoj pozdrav molbom, da mi rekneš, tko je, što me posjeti?«

Ben Hur je medjutim promatrao čovjeka. Gdje bi imao da bude zdrav, jak lik, bio je — u jastucih zakopan — samo gomila bez oblika, pokrivena vezenim svilenim pokrivalom tamne boje. Na toj gomili bila glava liepa ustroja, kakovu bi Angelo uzeo uzorkom za kakova Cesara. Biela kosa padala u riedkih uvojcih preko široka čela, i biele obrve činile, te su se sjajne crne oći još sjajnije prikazivale. Lice bilo bliedo i puno nabora; jednom rieći bila to glava i lice muža, koji će prije vladati svietom po svojoj volji, nego da se on njemu pokori; bio to muž, koji će prije još i dvanaest puta podnositi muke, što su ga već sakatim učinile, nego da se i jednom samo rieći potuži, a kamo li da što uslied toga prizna; bio muž, koji će radje umrieti, nego da odustane

od odluke, što ju je jednom stvorio; bio to muž oboružan proti svakomu nasilju, koga je mogla svladati jedino ljubav.

Prema njemu pruži Ben Hur svoje razkriljene ruke, kao da mir daje onomu, komu je došao bio, da ga od njega primi.

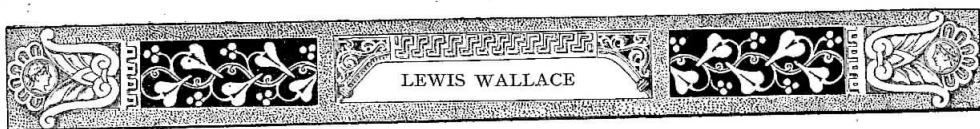
»Ja sam Juda, sin Ithamara, iz kuće Hur.«

Trgovčeva
ruka, uzka i tanka
ruka, što je svjedo-
čila pretrpljene muke, počivala na

pokrivalu, ona se grčevito stisnula. Drugim znakom nije pokazao ganuća; ni po čem nisi na njem opazio, da se čudi ili da je iznenadjen. Mirno odgovori:

»Jerusalemski knezovi plemenitog roda uvijek su dobro došli u moju kuću. Estera, donesi stolac mladiću!«

Djevojka donese i metnuv ga pred Ben Hura, sastale im se oči.

»Mir Gospodnji s tobom!« reče ona čedno. »Sjedni i odmori se!«

Ben Hur ne sjede, već reče uljudno:

»Ufam, da me moj gospodin Simonides ne drži nametnikom. Kad sam se jučer vozio uz rieku, čuo sam, da je on poznavao moga otca.«

»Poznavao sam kneza Hura. Mi smo zajedno trgovali. Nu, molim te, sjedni! Estera, donesi vina mladiću! Nehemija govori o jednom Hurovu sinu, koji je jedanput vladao polovicom Jerusalema. Stara obitelj, u istinu, vrlo stara! Već u vrijeme Mojsijino i Josuino našli su neki njezini članovi milosti pred Gospodinom, te su ih štovali oni miljenici Božji. Teško je i pomisliti, da će njihov potomak prezrieti čašu vina, pravi plod Soreha, dozrio na južnoj strani briega Hebrona.«

Kad je dovršio, već je Estera stajala pred Ben Hurom sa srebrnom čašom. Spustiv oči ničice pružila mu napitak. Kad je dohvatio čašu, dotako se lako njezine ruke. Opet im se susrele oči. Sad opazi, da je malešna bila i njemu jedva do ramena. Nu bila je vrlo umiljata; liepa i nježna lica; crnih, varedno milih očiju. »Ona je dobra i liepa,« pomisli on, »Tirza bi joj bila nalik, kad bi još živjela. Siromašna Tirza!« Tad joj progovori:

»Je li ovaj gospodin tvoj otac?«

»Ja sam Estera, kći Simonidesova,« odgovori dostojanstveno.

»Tvoj će me otac izvinuti, čim me dalje sasluša, ako se za sad uzdržim i ne okusim njegova vina. Ufam, da ću naći milost i u tvojim očima. Stani časak ovdje uza me!«

Stajali su jedno do drugoga pred trgovcem.

»Simonidesu,« reče mladić odlučno; »kad je moj otac umro, imao je vjerna slugu tvog imena. Rekoše mi, da si ti taj.«

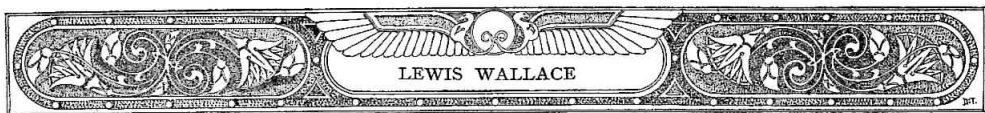
Trgovčevo tielo silno zadrhta pod pokrivalom, a suhe mu se ruke stiskoše.

»Estera, Estera,« povika trgovac strogo, »amo dodji, amo! Tvoje je mjesto do mene, jer si diete moje i diete svoje majke. Amo, velim ti, a ne tamo!«

Začudjeno i prestrašeno gledala sad otca sad mladića, a onda podje k ocu i metnu svoju ruku na njegovo rame. On pako stavi svoju ljevicu na nju i rekne opet mirno kao i prije:

Estera.

»Živeć s ljudmi ostario sam, ostario prije reda. Ako je onaj, koji ti je saobćio, o čem si govorio, bio jedan od mojih prijatelja, koji znade moju povjest, i ako je bez predsude govorio, onda te je morao osvjedočiti, da ne mogu drugčije, van da ne vjerujem. Bog Izraelov bio u pomoći onomu, koji to o sebi mora da prizna na kraju svoga života. Moja je ljubav naklonjena tek nekolicini, nu njim posve. Evo jedna duša,« — prinese nježno k ustima ruku, što je počivala na njegovu ramenu — »koja je do ovoga časa nesebično bila moja, pa mi pribavila toli sladke utjehe, te bih morao umrijeti, kad bi mi sada bila oduzeta.«

Estera se prigne do njega, dok se svojim licem ne taknu njegova.

»Druga moja ljubav samo je još uspomena. O njoj mogu tek reći, da obuzimlje cielu jednu obitelj kao blagoslov Božji.« Glas mu pade i zadrhta. »Kad bih samo znao, gdje su!«

Ben Hur pokaza silno ganuće. Stupiv korak napried zavapi strastveno:

»Moja majka, moja sestra, — o njih govoriš!«

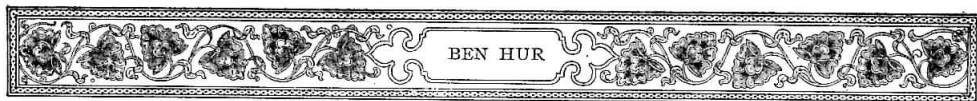
Estera ga pogleda, kao da je njoj govorio. Nu Simonides osta miran i reče hladno:

»Čuj me do kraja! Jer sam onaj, koji sam, i za volju ljubavi, o kojoj sam govorio, tražim, da mi doneseš dokaze za svoju tvrdnju, prije nego ti dalje nastavim o svojem odnošaju prama knezu Huru. Imaš li pismene dokaze ili osobne svjedoke?«

Zahtjev bio posve naravan, pravo na to neporecivo. Ben Hur se zarumeni, zalomi rukama i okrenu se neodlučno. Simonides navali na nj:

»Dokaze, dokaze! Donesi ih preda me, daj mi ih u ruku!«

Ali Ben Hur ne nadje odgovora. Na takov zahtjev nije bio pripravan. Sada tek, kad mu se tako kazalo, vidio je, da su one tri godine, što ih je sproveo na galiji, uništile sve dokaze o njegovoj osobi. Pošto mu je nestalo majke i sestre, nije ga se više sjećao nijedan čovjek. Na svoje sadašnje znance nije se mogao pozvati. Isti Kvinto Arij — da je bio prisutan — što bi drugo mogao bio posvjedočiti, van kako ga je našao, pa da vjeruje, da je on sin Hurov? Nu hrabri Rimljanin bio je već mrtav, kako ćemo još čuti. Juda je već prije ćutio svoju osamljenost, sada ju je osjetio do u dno srca svoga. Stajao je tu kao okamenjen, lomeć rukama, okrenuta lica. Simonides je cienio njegovu bol i šutio.

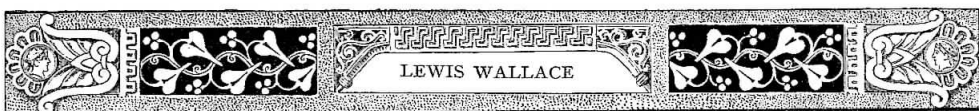

»Simonidesu,« počne napokon, »ja mogu tek pripoviedati povjest svoju, ali ni toga ne ću učiniti, van ako uzpregneš svoj sud tako dugo, dok me blagohotno nisi saslušao.«

»Govori!« odvrati Simonides, sada posve gospodar položaja. »Govori, ja ću te tim radje slušati, jer nisam rekao, da nisi onaj, kojim se gradiš.«

Ben Hur izkaza u kratko, nu toplo svoj život, a pri tom pokaza toliku rječitost, kakova je samo istini u vlasti. Pošto ju mi znademo do one točke, kad se je s pobjedonosnim Arijem izkrcao u Mizeniju, nastavit ćemo odatle nit njegovoj povjesti.

»Car je ljubio i štovao moga dobročinitelja i obasipao ga znakovi milosti. Trgovci s iztoka darivali mu skupocjene darove, te je postao najbogatiji među rimskimi bogataši. Može li Izraelita zaboraviti na svoju vjeru ili na svoje rodno mjesto, kad je to sveta zemlja naših otaca? Plemeniti muž posinio me po svih propisih zakona, a ja sam nastojao, koliko sam mogao, da mu budem zahvalan. Nijedan sin nije više štovao svoga otca, kako sam ja njega. Hotio je da me dadne na visoke nauke; ponudi se, da će mi pribaviti najglasovitije učitelje umjetnosti, mudroslovlja i govorničtva. Odklonio sam sve to, jer sam Židov, te ne mogu da zaboravim — Gospodina, Boga našega, slavu njegovih proroka i slavni grad Davidov i Salamunov. Pitaš li, zašto sam primio dobročinstvo Rimljanina? Jer sam ga ljubio i jer sam mislio, da ću njegovom pomoći jedanput saznati za udes majke mi i sestre. Osim toga imao sam i drugi razlog, a spominjem ga samo u toliko, što me je potaknuo, da se upoznam sa oružjem i da naučim sve ratne vještine. Trudio sam se — u ratnih školah i u trkalištu isto tako kao i u logorih. A svagdje sam stekao ime; nu ne nosim ime svoga otca. Lovore pobjede, što sam si ih izvojštio — a u mnogo vienaca vise u predvorju ljetnikovca kod Mizenija — stekao sam kao sin duumvira Arija. Rimljani me poznavaju samo pod tim imenom. Kako sam uvijek išao za svojim potajnim ciljem, ostavio sam Rim i došao u Antiokiju, te odlučio da pratim konzula Maksencija u vojni na Parte. Pošto sam postao vještak u baratanju oružjem, zamislih da naučim i više umieće, kako valja upravljati momčadi na bojnopolju. Primiše me u najbliži krug konzulov. Kad smo pako jučer, čim je naša ladja zaplovila u Orontes, sastali dvie ladje, što su nosile žute zastavice, izjasni mi jedan suputnik i zemljak, da su vlastništvo prvoga trgovca u Antiokiji, imenom Simonidesa. Kazivao mi

je i povjest toga trgovca i ocrtao mi zamjerne uspjehe njegove, o njegovih ladjah i karavanah, o dolazku im i odlazku. Ne znajući, da me njegovo kazivanje zanima više nego ostale slušaoce, dometnu, da je Simonides Židov, a nekoć da je bio rob knezu Huru. Spomenu i okrutnost Gratovu i uzrok joj.«

Kad spomenu to, prigne Simonides glavu. I kći skloni glavu na očeve grudi, kao da mu hoće pomoći, kako će pritajiti njegova čuvstva i svoju vlastitu sućut. Nu naskoro digne Simonides oči i reče:

»Slušam!«

»O dobri Simonidesu,« reče sada Ben Hur, a kao da mu je u riečih bila sva duša, »vidim, da nisi osvjedočen, i da sam još u sjeni tvoje sumnje!«

Potezi trgovčevi ukazali se nepomični i hladni kao mramor.

»Uvidjam isto tako jasno, kako je težak moj položaj,« nastavi Ben Hur. »Moja poznanstva u Rimu mogu ja dokazi utvrditi. Dosta je, da se samo pozovem na konzula, koji je sada gost upravitelja ovoga grada; nu ne mogu da iznesem dokaz, što ga ti tražiš; ne mogu da dokažem, da sam sin svoga otca. Oni, koji bi mi mogli pomoći, ili su pomrli ili izčeznuli.«

Sakri si rukama lice. Estera ustane i pruži mu još jednom čašu s vinom i reče:

»Vino je iz zemlje, koju toliko štujemo. Molim te, pij!«

Njezin glas bio je ugodan kao Rebekin na zdencu kod Nahora. U njezinim očima opazi suze; uze malo vina i reče:

»Kćeri Simonidesova, tvoje je srce puno dobrote. Milostivo je od tebe, kad dieliš sa svojim ocem dobrotu prema strancu. Gospodin, naš Bog, blagoslovio te! Hvala ti!«

Tada se okrenu opet k trgovcu.

»Jer nemam dokazâ, da sam sin svoga otca, Simonidesu, odustajem od tražbine. Odilazim odavle i ne ću da ti više dosadjujem. Samo mi dozvoli da još kažem ovo: Nisam tražio, da se vratiš opet u robstvo, niti račun o tvom imetku. Ja bih svakako bio rekao, što i sada velim: Sve, što si stekao svojom marljivošću i pameću, tvoje je. Uživaj to u miru, ja ti uz to želim sreću. Prije no je Kvinto Arij, moj drugi otac, pošao na svoj zadnji put, postavio me je baštinikom svoga neizmjernog imetka. Nu pomisliš li još kada u buduće na mene, tad se svakako

sjeti ovoga, što ću te sada upitati. Što znaš, što mi možeš reći o mojoj majci, o mojoj sestri, koja bi sada bila kao tvoja kći liepa i umiljata? O, reci, što mi možeš o njih kazati!»

Niz Esterino lice tekle suze; nu otac joj ostade neumoljiv. Čvrstim glasom reče:

»Rekao sam, da sam poznavao kneza Ben Hura. Sjećam se, da sam čuo o nesreći, što je snašla njegovu obitelj. Spominjem se gorčine, što me spopala, kad sam o tom čuo. Onaj, koji je na udovicu moga prijatelja donio takovu nesreću, isti je, koji se je kasnije, s iste pobude, i proti meni digao bio. Reći ću ti i to, da sam najpomnije propitkivao, gdje li je ta obitelj; nu ne mogu o njoj ništa kazati — nestalo je.«

Ben Hur uzdahne duboko i reče:

»Opet me prevarila jedna nada. Naučen sam na iznenađenja. Oprosti mi, ako sam ti dosadio. Ako sam bio nepriličan, odbij mi to na moju bol. Sada imam samo jedan cilj u životu — osvetu. S Bogom!«

Podje. Došav do zavjese kod vratâ, okrenu se još jednom i reče:

»Hvala vam obadvoma!«

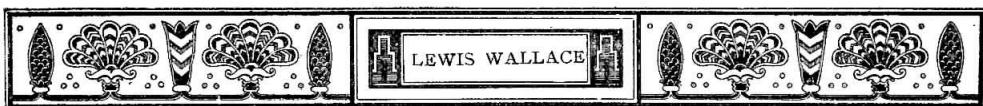
»Mir te pratio!« reče trgovac. Estera nije mogla da progovori od jecanja. On ode.

Jedva je bio Ben Hur otišao iz sobe, kad se Simonides kao iza sna prenu. Lice mu sjalo, oči sievale, cielo mu biće pokazivalo radost. Naglo reče:

»Esterâ, brzo, pozvoni!«

Ona podje k stolu i dade znak zvoncem, što je tu bilo. Vrata jedna u zidu otvore se, a unutra stupi čovjek, koji podje prema trgovcu i duboko mu se pokloni.

»Maluše, bliže amo k meni!« reče trgovac živo. »Imam ti nešto narediti, što treba da najtočnije izvršiš. Slušaj! Upravo prolazi kroz dućane mlad čovjek; vitak je i liepa stasa a obučen kao Židov. Idi za njim kao njegova sjena. Javi mi svaku noć, gdje je, što radi i s kim se druži. Možeš li bez pogibelji, da te ne razpoznaju, saznati, što govori, javi mi rječ po rječ. Javi mi u obće sve, štogod saznaš o njegovu životu, njegovoj povjesti, njegovih običajih i namjerah. Razumiješ li me? Idi dakle brzo! Stani, Maluše! Bude li ostavio grad, sliedi ga — ali pamti, Maluše, — da mi je prijatelj! Nadješ li prilike da s njim govoriš, a ti razgovaraj, što držiš shodnim, nu ni rječi o tom, da kod mene služiš. Brzo, žuri se!«

Čovjek pozdravi kao prije i ode. Iza toga si Simonides smijuć se tr'o suhe ruke.

»Kakov je to danas dan, kćeri,« reče joj; »kakov to dan imamo? Upamtit ću si ga dobro, jer on označuje početak velikoj sreći. Veselo potraži, koji je danas, Estera, i veselo si ga upamti!«

Njegova radost činila joj se nenaravnom, pa kao da mu je to hotjela pokazati, odgovori žalostno:

»Jao meni, da ikada današnji dan zaboravim!«

U tren oka spusti on ruke; glava mu pade na prsa tako, te se oko brade načinili nebrojeni nabori.

»Govoriš istinu, kćeri moja!« reče ne podignuv očiju. »Danas je dvadeseti četvrtoga mjeseca; danas je pet godina, što moja Rahela, tvoja majka pala i umrla. Donesoš me kući osakaćena, kako me evo vidiš, a mi ju našli, gdje je umrla od straha i žalosti. Bila je ona začim momu biću kao stručak mirhe, kao miris smiljke. Pokopasmo ju na samotnom mjestu, u grobnici na obronku; nitko ne leži blizu nje. No u noći, što je nastala uslied njezine smrti, ostavila mi je malešno svjetlo, koje se tekom godina razvilo u krasan sjaj. O Gospode, hvala Ti, što u Esteri, kćeri mojoj, moja izgubljena Rahela opet oživljuje!«

Dignu glavu, i, kao da se nenadanoj misli dosjeti, reče:

»Nije li vani još bieli dan?«

»Bilo je jasno i prijazno, kad je mladić unišao.«

»Zovni dakle Abimeleka, neka me odveze u vrt, odakle mogu vidjeti rieku i ladje. Tamo, draga Estera, pripoviedat ću ti, zašto sam tako veseo, zašto mi srce od radosti skače poput janjeta na livadi.«

Na glas zvonca došao sluga, te poveze naslonjač, što je bio na valjcih, na krov doljne kuće, što su zvali vrtom. Proveze ga između ružica i drugoga cvieća na mjesto, odakle je mogao vidjeti krovove palača na suprotnom ostrvu, kraj mosta na protivnoj obali i rieku punu ladja. Ovdje ga ostavi sluga sama sa Esterom.

Vika radnikâ i galama množije na mostu nije mu smetala, jer se na to bio privikao tako kao i na prizor pred sobom, pa je ta žurba za njega samo u toliko bila znamenita, što je navieštala buduću mu dobit.

Estera sjedne na naslon stolca, milovala mu ruke i čekala, da on započne govoriti. Napokon će on na svoj način mirno, trgnuv se, pošto se prisilio. Progovori:

»Promatrao sam te, dok je mladić govorio, pa mi se činilo, kao da s njim držiš.«

Oboriv oči odgovori ona:

»Pravo imaš, ako tim misliš, da mu vjerujem.«

»U tvojim očima on je izčeznuli sin kneza Hura.«

»Nije li —«

Stade.

»Ali ako nije, Estera?«

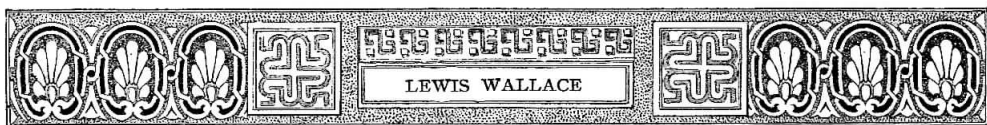
»Zvali su me tvojom službenicom, otče, pošto mi je majka poslušnula glas Gospodnji. Uz tebe vidjela sam te i slušala, kako mudro govoriš i trguješ s raznim ljudmi, što za dobitkom idu, poštenimi i nepoštenimi. Zato sada velim: Ako ovaj mladić nije knez, što veli da jest, onda preda mnom nije još nikada toli uspješno laž uzela lice pravednosti i istine.«

»Salamunove mi slave, kćeri, to je ozbiljna rieč! Držiš li, da je tvoj otac bio rob njegovu ocu?«

»U koliko sam ga razumjela, on je za to samo na toliko pitao, u koliko je čuo, gdje se govori.«

Simonides je jedno vrieme promatrao svoje ladje, a nije ni na što manje mislio nego li baš na njih.

»Ti si, Estera, dobro diete i obdarena pravim izraelskim oštroumljem. Uz to i dosta jaka i u dobi, da čuješ tužnu povjest. Pazi dakle! Kazivat ću ti o sebi, o tvojoj majci i o mnogih drugih stvarih iz prošlosti; o stvarih, o kojih ništa ne znaš ni ne sanjaš, i što su momu rimskomu progonitelju radi budućnosti ostale sakrivene, a i tebi do sada pritajene

da se tvoja duša okrene Gospodinu, kao cviet suncu. Ugledao sam dan Božji u jednoj pećini u dolini Hinomskoj, na južnoj strani briega Siona. Moji roditelji bili židovski robovi, te gojili smokve, uljike i vinograde u kraljevskih vrtovih kod jezera Siloa. Pomagao sam im kao dječak. Spadali su u razred, što je bio vezan na vječno robstvo. Prodadoše me knezu Huru, najbogatijemu i iza Iruda najmoćnijemu mužu u Jerusalemu. On me poslao u svoje stovarište robe u Aleksandriju u Egipat, gdje sam postao punoljetan. Služio sam mu šest godina, a u sedmoj postadoh slobodan po Mojsijinu zakonu.«

Estera veselo zapljeska rukama.

»Ti dakle nisi rob njegovu ocu?«

»Slušaj dalje, kćeri moja! U ono vrijeme bilo zakonoša u predvorju hrama, koji su vrlo žestoko dokazivali, da i djeca robova ostaju za uvijek robovi. Nu knez Hur bio je u svem pravedan čovjek; on izjavi, da sam

ja u pravom smislu velikog zakonodavca kupljeni rob, te me oslobodi zapečaćenim pismom, što ga i sada čuvam.«

»A moja majka?« upita Estera.

»Strpi se, kćeri moja, i o njoj ćeš čuti. Prije nego svršim, osvjedočit ćeš se, da bih prije na sebe zaboravio, nego li na tvoju majku.

Kad je svršilo vrijeme mojoj službi, podjem u Jerusalem, da proslavim vazam. Bio sam gost svomu do sada gospodaru. Obljubio sam ga i umolio, neka me zadrži u službi. Privoli, pa sam mu služio opet sedam godina kao najmljeni sin Izraela. U njegovo sam ime bio na čelu podhvatom na moru i trgovini na kopnu; vodio sam karavane do Suze i Perzepola na iztoku i u još daljnije krajeve svile. Bili to pogibeljni puti, kćeri moja, nu Gospodin me je u svem blagoslovio. Donio sam knezu veliku dobit kući, a i za sebe sam sabrao veliko blago znanja, bez kojega ne bih bio mogao da izpunjam dužnosti, što sam ih poslie imao. Jednoga dana bio sam knežev gost u njegovoj kući u Jerusalemu. Neka služkinja unidje u sobu s nekoliko križka kruha na pladnju; pristupi najprije k meni. Tada sam prvi put vidio i zavolio tvoju majku. Moju ljubav prema njoj uzeo sam odatle sa sobom kao tajnu svoga srca. Za neko vrijeme umolih kneza, da ju smijem uzeti. On mi reče, da je ona rokinja do smrti, ponudi se ipak, da će ju osloboditi, te mi se tako izpuni želja. Uzvrćala je ona moju ljubav, nu osjećala se sretnom u svom položaju, te nije htjela da primi ponudjenu si slobodu. Molio sam i zaklinjao i došao opet nakon dulje vremena. Uviek bi mi odgovarala, da mi hoće biti žena, ako joj uzhtjednem biti drugom u robstvu. Naš praotac Jakov služio je dva puta sedam godina za svoju Rahelu — zar nisam mogao i ja to učiniti za svoju? Nu tvoja je majka htjela, da budem kao i ona rob do smrti. Ja odem, nu skoro se opet vratim. Pogledaj amo, Estera!«

Pokaza na krajac svoga lievoga uha.

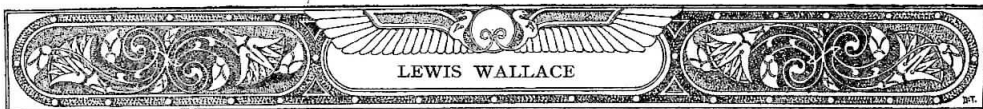
»Vidiš li ovdje znak šila?«

»Vidim,« odgovori ona; »da, a odatle razabirem, koli si vruće ljubio moju majku.«

»Ljubio ju, Estera? Ona mi bila više, nego Sulamitkinja kralju pjesniku, kao vrutak žive vode, kao rieka Libanona. Moj gospodar odvede me na moju molbu k sudcem, a onda na vrata svoje kuće, gdje mi šilom probode krajac uha tako, da sam ostao privezan uz vrata i postao njegovim robom do smrti. Tako sam dobio svoju Rahelu. Da li je ikada bilo ljubavi, kakova je bila moja?«

Estera se sagne, te ga poljubi. U svetoj šutnji mislili su na pokojnicu.

»Moj gospodar,« nastavi Simonides, »utopio se na moru. To je bila moja prva bol. Žalost bila u njegovoj kući u Jerusalemu, kao i u mojoj

ovdje u Antiokiji, gdje sam već onda stanovao. A sada, Estera, slušaj dobro! Kad je dobri knez umro, imenovan sam glavnim upraviteljem njegova imetka. Sve, što je bilo njegovo, bilo pod mojim okom i upravom, tako je glasila njegova zadnja volja. Odatle možeš razabrati, koliko me je štovao i koliko se u me pouzdavao. Podjem u Jerusalem, da dadem račun udovici. Ona me potvrdila kao upravitelja. Odsele bio sam još marljiviji. Posao je cvao, svake se godine sve više razgranjivao. Tako prodje deset godina; tada nadodje nesreća, o kojoj je mladić kazivao; slučaj, kako je on rekao, te je malo ne ubio upravitelja Grata. Rimljanin je tvrdio, da je to bio pokušaj, kako će ga ubiti. Pod tom izlikom a dozvolom Rima zaplieni si sav silni imetak udove i djece, a da ga može bez straha uživati, odstrani sve, koji su udioničvovali. Od onoga strašnog dana izčeznu svaki trag obitelji Hur; sina, kojeg sam vidio kao diete, odsudiše na galiju. Udova i kći, drži se, da pogibaju u jednom od onih mnogih zatvora, što, kad se jedanput iza nesretnika zatvore, ostaju zapečaćeni kao grobovi. Ljudi ih zaboravili, kao da ih je more progutalo. Mi nismo mogli nikada saznati, kako su umrli.«

Esterine oči bile pune suza.

»Imaš dobro srce, Estera, upravo kao i tvoja majka. Neka ga nikada ne stigne sudbina većine dobrih srdaca, da ga naime nogama gaze nemilosrdnici i bezobzirnici. No čuj dalje! Podjem u Jerusalem, da propitam za svoju dobročiniteljicu. Na gradskih vratih pograbe me i bace u tamnicu pod tvrdjom Antonijom. Zašto? Nisam ni sam znao, dok ne dodje k meni Grato i ne zatraži novac kuće Hur, jer je znao, da će ga moći na moje mjenice dignuti u svih trgovačkih mjestih svieta. Silio me, da mu dâm takovu naputnicu. Nisam mu je dao; već je bio ugrabio sve kuće, zemlje, stada, blago, robu, ladje i sav gibivi imetak onih, kojim sam služio, nu njihov novac nisam mu hotio da izručim. Vidio sam unapried, da ću uz pomoć Božju opet steći uništeni imetak, te nisam pristao na zahtjev okrutnikov. Dao me mučiti, nu ostao sam stalan; pustio me na slobodu, a da nije postigao svrhe. Dodjem kući, te stanem iznova trgovati pod svojim imenom, a ne pod imenom Hura. Znaš, Estera, kako me je sreća pratila. Kneževi milijuni, što su bili u mojim rukama, umnožili se čudesnim načinom za moje uprave. Znaš takodjer, kako me je Grato, kad sam pošao u Cezareju, ponovno zatvorio i mučio, ne bih li priznao, da moja dobra i moj novac valja zaplieni.

Nu i sada nije uspio. Slomljena tiela vratio sam se kući, gdje nadjem Rahelu mrtvu od straha i tjeskobe za mene. Gospodin, naš Bog, bio sa mnom — ostao sam živ. Od samoga cara kupio sam si oprost od daljnoga tlačenja i dozvolu, da smijem trgovati po čitavom svijetu. Danas — slava Gospodinu, koji oblake čini svojim prijestoljem i vozi se na vjetrovih! — danas, Estera, narasao je meni povjereni imetak na talente, koji su kadri da obogate i cara!«

Ponosno digne glavu. Oči im se susretoše; čitali si međusobno svoje misli.

»Šta ću s blagom, Estera?« upita on, a da ne obori oka.

»Otče,« odvrati ona tiho, »zar se nije baš malo prije javio pravi vlasnik?«

Još je jednako upirao okom u nju.

»A ti, moje diete — zar da te bacim na prosjački štap?«

»Ali, otče, nisam li kao tvoje diete njegova robkinja? A ne stoji li pisano o jakoj ženi: „Sila i ljubkost njezina je odjeća; u posljednje dane smijati će se!“

Trag neizrecive ljubavi zasja na trgovčevu licu, dok je govorio:

»Gospodin je pokazao na toliko načina svoju dobrotu naprama meni, nu ti si, Estera, vienac njegovih dobročinstva!«

Povuče ju na svoje grudi i opetovno ju poljubi.

»A sada,« nastavi, »čuj, zašto sam danas bio tako veseo. Mladić mi se prikazao kao prava slika svoga otca u naponu svoje mladosti. Moja je duša željela da ga pozdravi. Čutio sam, da su dani moje kušnje izbrojeni, a moje muke na kraju. Jedva sam se uzdržao, da to glasno ne priznam; čeznem za tim, da ga primim za ruku i pokažem mu vas svoj dobitak te rekнем: „Evo, sve je to tvoje, a ja sam sluga tvoj, pripravan, da ti se odazivljam“. I ja bih to bio učinio, Estera, nu troje me je uzdržalo. Hoću da vidim, je li on sin moga gospodara — to je prvo. Ako je njegov sin, hoću da ga pobliže upoznam. Među onimi, koji su bogati rođeni, Estera, ima ih mnogo, u čijih rukuh postaje bogatstvo prokletstvo.« Stane, a onda nastavi trnutim glasom: »Estera, sjeti se muka, što sam ih morao da pretpim, dok sam bio u vlasti Rimljana, ne samo od Grata; oni jadnici, koji su vršili njegov nalog, bili su Rimljani, pa su se smijali od radosti, kad su me mučili. Gledaj moje osakaćeno tielo; sjeti se godina, odkada sam izgubio svoje sile; sjeti se svoje majke

u grobu; sjeti se nevolje obitelji moga gospodara, ako još živu, i okrutnih okolnosti njihove smrti, ako su umrli; sjeti se svega toga, pa za ljubav Božju, kćeri, reci mi, zar da ni vlas ne padne, da se ni kap krvi ne prolije u zadovoljštinu? Ne odgovaraj mi riečju Propovjednika, da je osveta Gospodinova. Ne vrši li on svoju volju odredbami za kaznu kao

i za spas! Nisu li njegovi borioci mnogobrojniji od njegovih proroka! Ne glasi li jedna zapovied njegova zakona: „Oko za oko, zub za zub!“ Oh, u celo ovo doba snovao sam osvetu, za nju molio i spremao ju! Naučio sam se biti uztrpljiv, dok se je umnažalo moje bogatstvo, jer sam uvijek mislio i pretpostavljao, da ću se tim poslužiti, te kaznim

zločince. A kad je mladić kazivao o svom vježbanju u oružju i rekao, da mu još ne može kazati cilja, znao sam, da se taj cilj zove osveta. A to je, Estera, treća misao, što me sklonu, da ostanem miran i čvrst, dok je pripoviedao svoj život, i što me obradovala, kad je otišao.»

Estera je cjelivala suhe otčeve ruke, i reče, kao da je u duhu unapried gledala, što će se sve dogoditi:

»Otišao je. Hoće li se opet vratiti?«

»Hoće; Maluh, moj vjerni sluga, ide za njim, te će ga dovesti natrag, kad budem htio.«

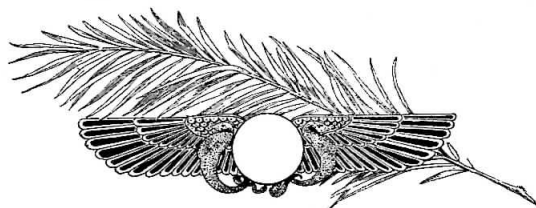
»A kad će to biti, otče?«

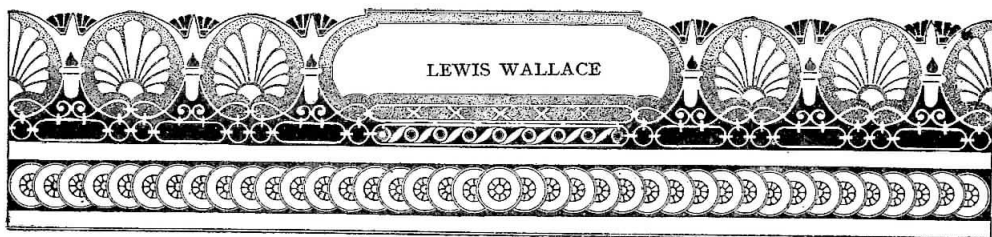
»Skoro, skoro! On misli, da su svi njegovi svjedoci mrtvi. Nu još netko živi, koji je sposoban i pripravan, te će posvjedočiti, da je istina što tvrdi, ako je u istinu sin moga gospodara.«

»Njegova majka?«

»Ne, kćeri! Pozvat ću onoga svjedoka, a dotle pripustimo sve Gospodinu! Umoran sam; zovni Abimeleka!«

Estera zovnu slugu i odprati zatim otca u kuću.

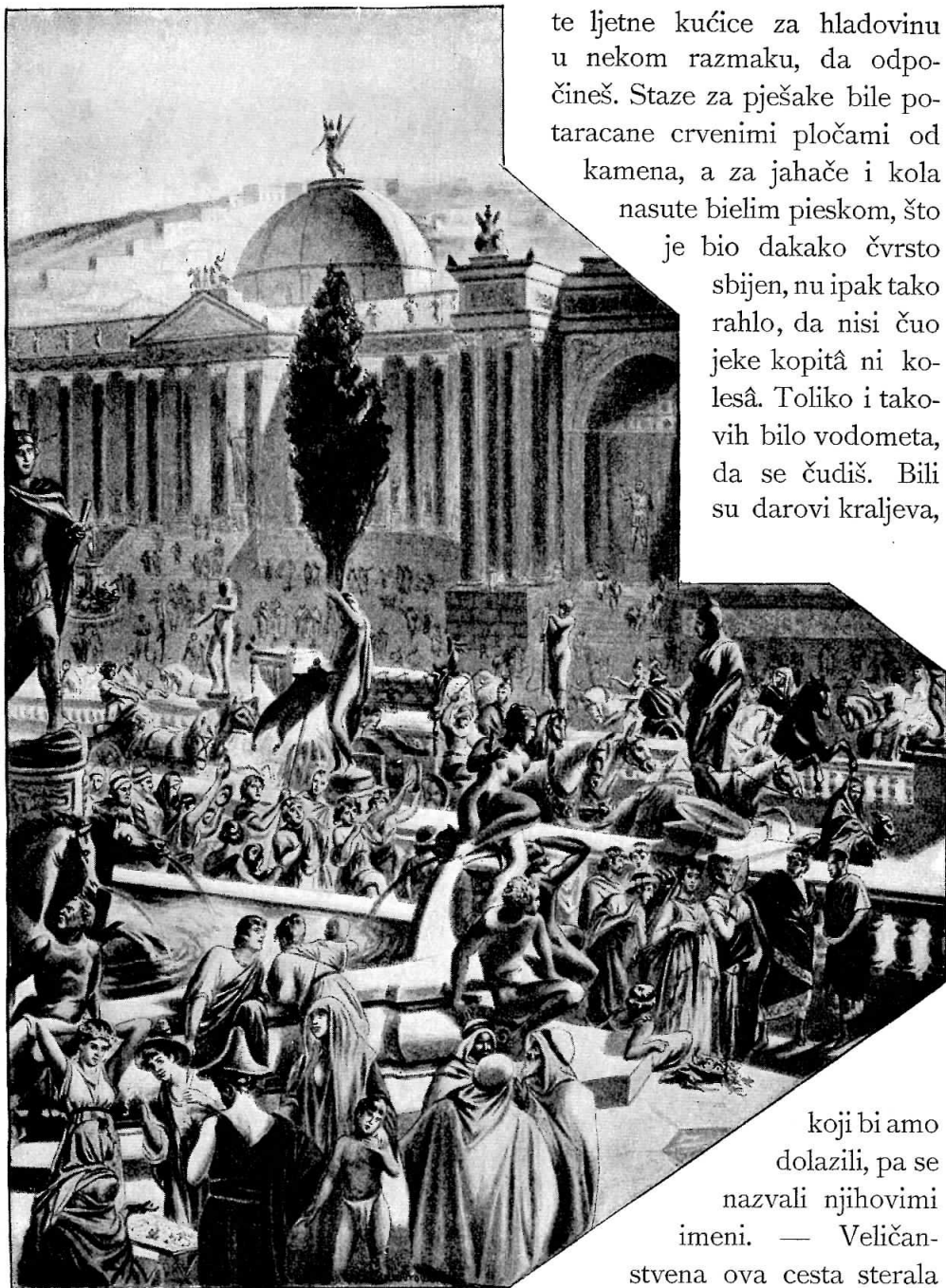
Poglavlje petnaesto.

Ben Hur ostavi veliko spremište robe u uvjerenju, da ga je i opet, kako do sada često, dok je tražio svoje, prevarila nada, pa čim mu je draža bila majka i sestra, tim je više s toga izkustva slomljen bio. Obuze ga čuvstvo, da je napušten, te mu do života nije više ništa bilo. Prokrči si put prema obali rieke, kamo ga pritezao hladan vjetar. Tad se sjeti rieči suputnika: »Bolje je, da si crv i da se hraniš murvami Dafne, nego da sjediš uz kraljevski stol.« Vрати se i pohiti u gostionicu.

»Put u Dafne?« odgovori u čudu vratar, kad ga Ben Hur za nj upita. »Jesi li prvi put ovdje? Tada reci, da ti je današnji dan najsretniji u životu! Ne možeš zabasati. Prva cesta lievo prema jugu vodi ravno na brieg Sulpij, gdje je na vrhuncu žrtvenik Jupitrov i u polukrug kazalište. Ovoga se pravca drži do trećeg razkršća, što se zove triem. Tamo kreni na desno i podji putem kroz drevni seleucidijski grad do mjedenih vrata Epifanesa. Tamo počima put u Dafne. — Bogovi te čuvali!«

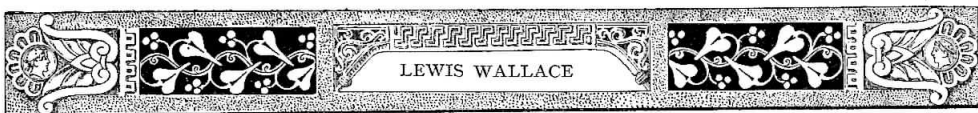
Ben Hur dade još neke naredbe za svoju prtljagu i krenu. Brzo je našao Irudov triem. Kroz mjedena vrata unišao je u dugi niz marmornih stupova, gdje se našla sva sila ljudi sa svih strana svieta. Bilo je oko četvrte ure, kad se nadje kao u nepreglednom obhodu, što se kretao prema glasovitoj spilji. Put bio podijeljen u staže za pješake, za jahače i cestu za kola, a ova opet za privoz i odvoz. Ovi dielovi bili razstavljeni niskom ogradom, u kojoj su smješteni bili u stalnom razmaku stalci, a na njih kipovi. S desna i s lieva gojili su busenje, medju kojim gdje gdje zasadiše hrastove i platane. Ako si se umorio, prizivale

te ljetne kućice za hladovinu u nekom razmaku, da odpočineš. Staze za pješake bile potaracane crvenimi pločami od kamena, a za jahače i kola nasute bielim pieskom, što je bio dakako čvrsto sbijen, nu ipak tako rahlo, da nisi čuo jeke kopitâ ni kolesâ. Toliko i takovih bilo vodometa, da se čudiš. Bili su darovi kraljeva,

koji bi amo dolazili, pa se nazvali njihovimi imeni. — Veličanstvena ova cesta sterala

se na jugozapad gradu u duljini do dvie milje. Ben Hur, raztužen sa izjalovljene nade, jedva je

pogledao na divote, što su oko njega bile, i na svjetinu, što se oko njega tiskala. A da je tako bio nehajan, razlog je bila i samosviest Rimljanina, koji bi posjetio pokrajine; jer što su mogle pokrajine pružati, a da toga ne ima u Rimu boljega i savršenijega. Gurao se kroz svjetinu, što bila oko njega i za njegovu neuztrpljivost prepolagano išla. Kad je došao do Herakleje, do mjesta, što je bilo na pô puta medju gradom i spiljom, oćuti, da je umoran, te postade pripravniji da se zabavi. Uze da promatra svjetinu oko sebe i opazi, da ima tu ljudi svake dobe i spola. Svi su bili svećano odjeveni. Jedno društvo imalo biele haljine, a drugo crne; neki su nosili zastave, a drugi mahali kadionice; ovi bi hodali lagano, pjevali pjesme, a oni koracali prema glasu frula i udaranju bubnjeva. Koli je to mjesto moralo da bude divno, ako se je svaki dan ovako putovalo u Dafne! — Napokon začuje vesele poklike i pljeskanje. Pogleda i opazi, kako mnogi prsti pokazuju na vrata spilje, što se dizala na obližnjem brežuljku. Pjesma bivala živahnija, glasba jaća. Potisnut svjetinom unidje. I ne znam kako bio u svem ukusa na rimsku izbrušena, nije mogao ipak da svlada udivljenja s prizora, što puće pred njim.

Ulaz bio kao hram u čistom grčkom slogu. Do njega se pružao širok, izbrušenim kamenom popločan zaravanak, po kojem se talasala nemirna svjetina, a šarolike joj haljine bajno se izticale pored biele pjene mnogobrojnih vodometa. Pred sobom, prema jugozapadu opazi Ben Hur čiste putove, što vode u jedan vrt, a nestaje ih u šumici, nad kojom se digla bljedomodra magla. I nehote krenu jednim od tih puteljaka.

Da je duša Ben Hurova mirna bila, ne bi on bio posjetio spilje bez vodiča, a svakako bi si prije u pamet usjekao najzanimivije točke; — ali raztužen radi izjalovljenje nade dodje bez ikakve priprave. — Podje za nekom povorkom u šumicu. Prem nehajan, da pita, kamo taj put vodi, bio je ipak pod dojmom, da će njim doći u jedan od onih hramova, što su najviše privlačili medju svimi krasotami, kojima je obilovala spilja. Najednoć osjeti da opetuje rieči: »Bolje, da si crv i da se hraniš murvami Dafne, nego da sjediš uz kraljevski stol.« Razvijajući tu misao, uze pitati sam sebe: »Zašto je bio život u spilji tako ugodan? U čem mu bila dražest? Možda u dubljini nedohitne neke filozofije? — Ili su razlozi tomu bili kao na dlanu, jasni svakomu posjetiocu? — Svake godine hiljade bi ostavljale svoj dom, da se ovdje nastane; jesu li našli tajnu dražesti? — A je li bilo dosta, što su našli, da im izpuni

život? — Ako je njim spilja pružala to zadovoljstvo, ne bi li zar i njemu pružila mir? — Bio je Židov; bi li moglo biti, te je ugodnost za svakoga, a samo ne za djecu Abrahamovu?» — Proniknut ovom mišlju odluči, da će izpitati tajnu ovoga mjesta, a da ne pita više za okolicu njegovu.

Polazeć dalje oćuti iz šumice s desna, gdje mu tihi vjetrić donosi sladak miris kao od ruža i mirodija. Stade i pogleda onamo.

»Je li tamo prieko vrt?» upitat će čovjeka pokraj sebe.

»Mislim, da će biti mjesto, gdje se sakupljaju na službu božju.«

Odgovorio mu u njegovu materinskom jeziku.

»Jesi li Hebrej?» upita Ben Hur stranca.

»Rodjen sam u Jerusalemu, od trga daleko što bi kamenom dobacio,« odvrati čovjek smiešeć se uljudno.

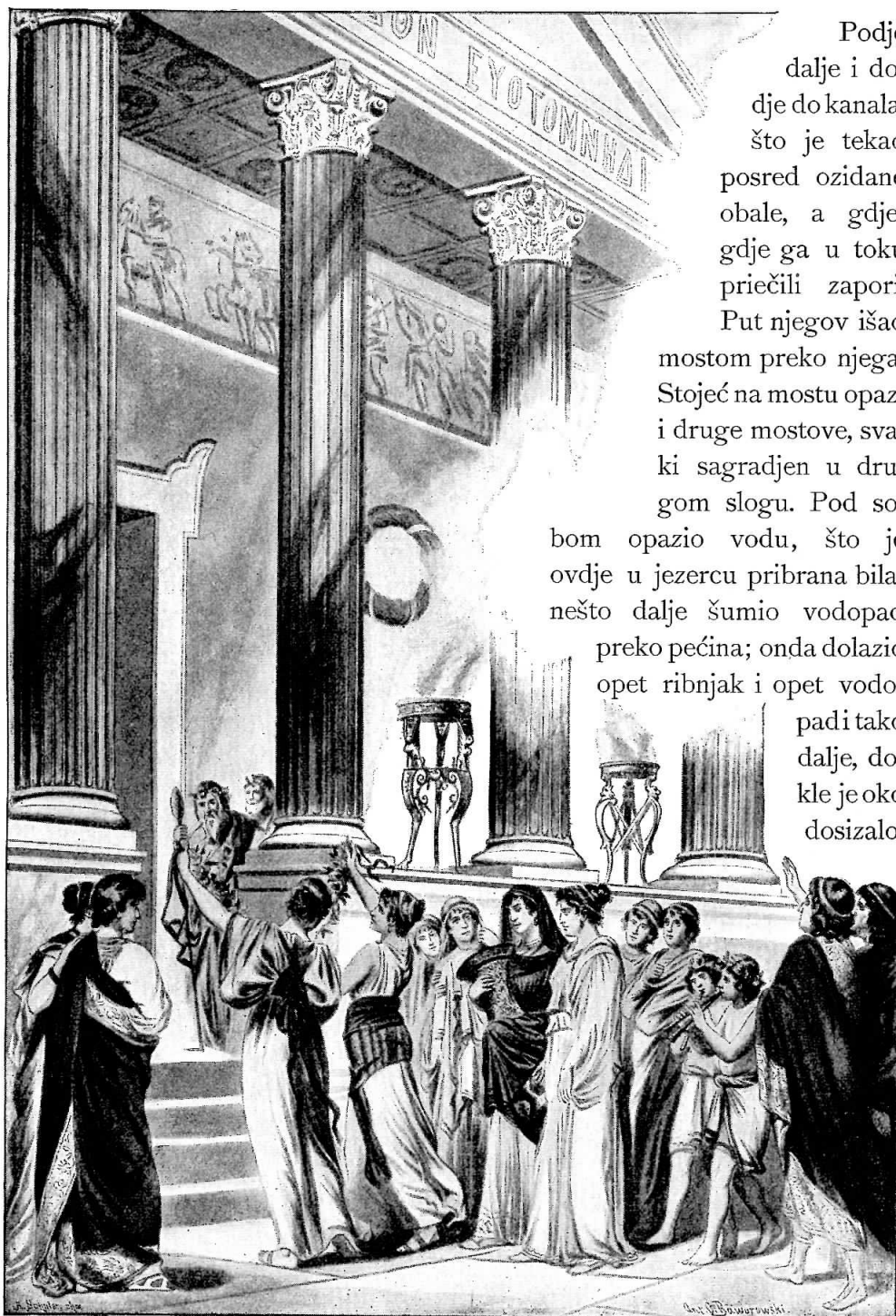
Ben Hur htjede upravo da dalje što primetne, kad ga napried potisnu mnoštvo, što se guralo i odielilo ga od stranca. Zapamti si njegov lik: nosio je gornju haljinu po običaju i štap; na glavi je imao zagasitu maramu, privezanu žutom vrpcom. Lice mu kazivalo izrazit židovski lik. Držao je, da će ga moći opet upoznati.

Sastao se bio na mjestu, gdje je staza skretala u šumicu. Krenu tuda, da izmakne bučnoj vrevi. Najprije dodje u gustinu, kojoj bi na oko rekao, da je naravna; nu već za nekoliko koraka opazi, da i ovdje uredjuje ljudska ruka. Grmići su cvali ili plodove nosili; iz busenja nicalo najljepše cvieće; a da ništa ne uzmanjka savršenosti ove bajne slike, ključao je čist potočić u travi, te se ljubko dalje vijugao. Oko sebe i nad sobom čuo je pjevanje ptica, gukanje golubova; kosovi su ga mirno čekali gdje dolazi; slavulj ostade neustrašivo sjedeć na grani, prem je pokraj njega prošao ni lakat daleko; jarebica skakutala pred njim i vabila mlade, što su za njom išli. Ben Hur se čudio. Sjedne pod limunovo drvo, što je hladilo svoje korijenje u potočiću. Pred njim je visjelo gnjezdo sjenice. Mudra ptičica gledala ga pouzdano iz otvora.

»U istinu,« klikne on, »ptica mi izjašnjuje! Ona veli: Ne bojim te se, jer je zakon na ovom mjestu ljubav!«

Tako je bilo; u spilji Dafne vladao je zakon ljubavi. — Na žalost, bila ljubav bez zakona!

»Bože Izraelov!« klikne zažarena lica dignuv se; »majko, Tirzo! Proklet bio čas, proketo mjesto, gdje sam mislio, da bih mogao biti sretan bez vas!«

Podje
 dalje i do-
 dje do kanala,
 što je tekao
 posred ozidane
 obale, a gdje-
 gdje ga u toku
 pričili zapori.
 Put njegov išao
 mostom preko njega.
 Stojeć na mostu opazi
 i druge mostove, sva-
 ki sagrađen u dru-
 gom slogu. Pod so-
 bom opazio vodu, što je
 ovdje u jezercu pribrana bila;
 nešto dalje šumio vodopad
 preko pećina; onda dolazio
 opet ribnjak i opet vodo-
 pad i tako
 dalje, do-
 kle je oko
 dosizalo.

Mostovi, ribnjaci, vodopadi — sve je to kazivalo svojim jezikom, da vrše volju jednoga Gospodina, rado, kako i dolikuje slugam Božjim.

U daljini opazi okoliš dugih dolina i nepravilnih brdeljaka sa spiljama, ribnjaci i krasnim zaselci, što ih međusobno vezali cakleći se puteljci i sunčanim svjetlom razsvietljeni potoci. Doline naličile zelenim, ružami posutim sagovom, te služile za pašu stadom ovaca, bijelih kao snieg. Iz daleka dopirali glasovi pastirâ. Žrtvenikâ pod otvorenim nebom bilo bez broja; između njih kretali se obhodi, a dim žrtava dizao se prema nebu u blijedih oblacih. — Sada se dosjeti, da je spilja bila hram, veliki, neozidani hram, kojega graditelj nije se patio kamenjem, stupovi i hodnici, nego je, težeć za najsavršenijim u svojoj umjetnosti, učinio, neka mu narav posluži. Tako nastade drevna Arkadija, a ovdje i ondje upravljao je sa svim grčki genij.

S mosta podje Ben Hur u najbližu dolinu. I ovdje bila trava svježâ i vrlo uredjena. Sva drveća na iztoku bila su ovdje zastupana, a divno se izticala od svojih iz daljine donesenih drugova. Tu su stajale, kao kraljevi, ponosne paome u jednoj hrpi; tamo platani s divnim svojim lišćem; dalje uvijek zeleni hrastići i jaki cedri, murve i terebinti, krasni kao iz raja, ciprese, visoke i vitke kao katarke na ladji.

Pošav dalje u taj sjenoviti kraj, začuje veseo zvuk trublje. Ogleda se i opazi u blizini, gdje mu zemljak, s kojim se prije bio susreo, sjedi u travi. Čovjek se digne i podje k njemu.

»Želim ti još jednom mir!« reče prijazno.

»Hvala ti,« odgovori Ben Hur i upita: »Ideš li kamo i ja?«

»Ja idem u trkalište — ako i ti ideš tamo?«

»U trkalište?«

»Da! Trublja, što si ju čuo, dala je upravo znak za natjecatelje.«

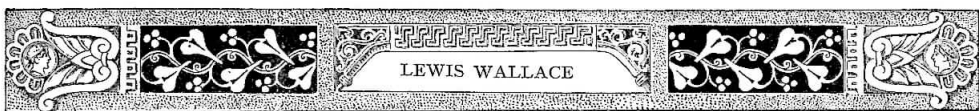
»Dobri prijatelju,« nastavi Ben Hur iskreno, »priznajem, da sam nevješt Dafni, pa bih ti zahvalan bio, kad bi mi hotio biti vodjom.«

»To će mi drago biti. — Slušaj, čujem topot kolâ! Voze se u trkalište.«

Ben Hur slušao časak, onda metnu svoju ruku na rame onomu čovjeku i predstaviv se reče:

»Ja sam sin duumvira Arija — a ti?«

»Ja sam Maluh, poslužitelj trgovca iz Antiokije.«

»Dobri Maluše, eto, glas trublje, škripa kotača u piesku, te nada, da ću se zabaviti, uznemiri me. Ja sam donekle vješt u tih stvarih i nisam nepoznat u rimskih bojnih školah. Podjimo na trkalište!«

Maluh je oklievao još da reče: »Duumvir je bio Rimljanin; a ja te vidim u odijelu Židova.«

»Plemeniti Arij bio mi je poočim,« razjasni Ben Hur.

»A, tako! Molim, oprosti mi!«

Prešav granicu šume, dodjoše na polje, na kojem bilo uredjeno trkalište. Na čvrstoj podlogi bilo je posuto pieskom i pošćropljeno vodom. Sa obadvie strane napeli užeta, da ga odiele od gledalaca, a za udobnost ovih bila su namješćena sjedala u prostoru platnom nakri-venu. Tu sjedoše oba nova došljaka.

Ben Hur je brojio kola, što su mimo prolazila; bilo ih u svem devet. »Želim vozačem sreću,« reče prijazno. »Mislio sam, da su ovdje na iz-toku zadovoljni sa dva konja, ali vidim, da im se ćastohljeplje usmjeljuje na ćetiri. Vidjet ćemo, što mogu.«

Osam ćetveroprežnjaka prodje pokraj njih, neki korakom, drugi kasom, nu svaki dobro upravljjan. Deveti je dolazio u skoku. Ben Hur klikne u ćudu.

»Bio sam u carskoj ergeli, Maluše, nu tako mi našeg otca Abrahama, nisam još vidio konja, kakovi su ovi!«

Dok je to govorio, konji projuriše. Najednom se smeli. Medju gle-daoci netko glasno krikne. Ben Hur se okrenu i opazi starca, što se podigao sa svoga sjedala i dršćuć stajao uzdignutih šaka te divljeg po-gleda. Duga, biela brada pala mu na prsa. Neki obližnji gledaoci stadoše da mu se smiju.

»Morali bi barem šćtovati njegovu sieđu bradu. — Tko je to?« upita Ben Hur.

»Uplivan muž iz pustinje, negdje iza Moabske. Posjeduje ćitava stada deva; njegovi konji, kažu, da potjeću od najboljih utrkaća Faraonâ. Ime i naslov mu je šćik Ilderim,« odgovori Maluh.

Medjutim nastojao je vozać da umiri konje, no uzalud. Svaki bez-uspješni pokus uzrjao je tim jaće šćika.

»Abaddon neka ga odnese!« klikne patrijarka prodirućim glasom. »Trćite, letite, ćujte, djeco!« Ovaj poklik upravljjan bi njegovoj pratnji,

sigurno članovom njegova plemena. »Čujete li? — Rodjeni su u pustinji kao i vi. Zadržite ih, brzo!«

Konji se još jače uznemirivali.

»Prokleti Rimljanin!« Šeik se je grozio vozaču stisnutom šakom. »Kleo se je, da ih znade upravljati, kleo se je celim leglom svojih latinskih kumira. — Ne, pustite mene, velim! On se zakle, da će bježati kao u letu, a slušati poput janjaca. — Proklet da bio! Gledajte ih, nepro-

cjenive! Neka se usudi samo taknuti ih bičem i — «

Konac rečenice izgubi se u strašnom škripanju zubi.

»Potecite i zadržite ih; govorite s njimi! Jedna rieč, samo jedna rieč pjesama iz šatorâ vaših majka dosta je, da ih umiri. O

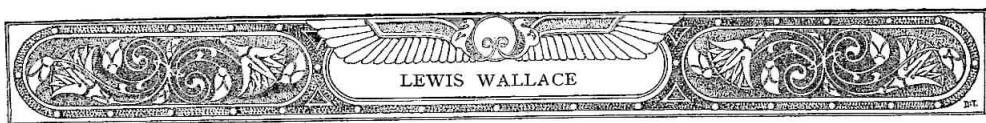
luda li mene, da

sam Rimljaninu povjervao!«

Nestade mu sape. Neki iz njegove pratnje dohvatiše konje za uzde. Ben Hur lako je mogao protumačiti šeikovo čuvstvo. Znao

je, da nije uzrujan toliko zato, jer bi bio povriedjen u svom ponosu, što ima takove konje, ili jer bi se plašio, kako li će se utrka svršiti, nego jer je volio svoje konje. Bili su crvenkasti dorati, posve si nalik i tako liepa razmjera, te si mislio, da su manji nego su u istinu bili. Nježna uha krunila malene glave, a široka i puna lica bila izmedju očiju; u nosnicah vidio si unutra crvenu kožu kao vatru; vratovi im bili liepo svinuti i pokriveni toli nježnom i gustom grivom, te je visjela preko prsa i pleća; uvojci im na čelu kao snopići svile. Izmedju koljena i kopita bile noge tako plosnate kao otvorena ruka, a nad

koljenom tako jake i oble, kako je bilo potrebno, da nose liepa oblika tielo. Podkove se sjajile kao brušen dragi kamen. Kad bi se propinjali ili zašli s puta, bičevali bi zrak a kadkad i zemlju sjajnocrnimi, dugimi i gustimi repovi. Šeik ih nazvao neprocjenivimi, a imao je i pravo.

Promatrajući sada opet i točno konje, upoznao je Ben Hur svu povjest njihova odnošaja prema vlasniku. Odrasli pod njegovim okom bili su danju predmet njegove osobite pomnje, a noću njegovih sanja; dragi mu kao djeca dielili su s njim i s njegovom obitelji šator u pustinji. Doveo ih je u grad, da mu izvojske pobjedu nad omrzlimi, oholimi Rimljani, te nije dvojio, da će tako biti, ako nadje pouzdana vozača, koji će ne samo biti vješt da ravna uzdom, nego i proniknut duhom, kojemu će se oni pokoriti. Nije mogao da kazni netom dokazano neznanje vozačevo, kako to kazne ravnodušniji zapadnjaci, da ga prezirno odpuste, nego je morao kao Arapin i šeik svomu nezadovoljstvu dati maha glasnom psovkom.

Konji se prije umirili, nego li šeik od svoje ljutine. U to vrieme ukažu se još jedna kola na trkalištu. Nejednaka ostalim, vozač, kola i konji bili su posve tako nakićeni, kako bi morali doći na sam dan utrke u trkalište. Utrka u Dafni bila je naime samo predvježba i pokus za predstavu, što se spremala na čast konzulu u trkalištu.

Potrebno je, kako ćemo kasnije vidjeti, da ovdje točno opišemo dolazak novoga pridešlice.

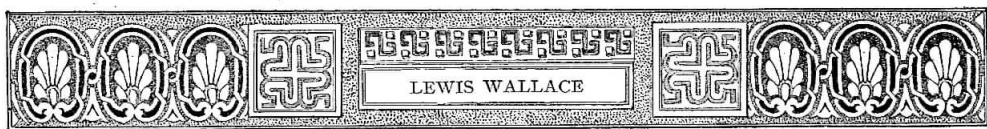
Nisu nam nepoznata kola, što su rabila u klasičko doba. Treba da si samo predstavimo nizka dvokolica; gornji dio kolâ bio ormar, od straga otvoren. To je bio prvobitni uzorak. Kasnije je umjetnost poljepšala priprost podnožak, te nastadoše ona divota-kola, što ih sada poznajemo. — Vozači onoga doba bili su isto tako vješti i slavohlepni, kao i jokeyi današnjih utrka. Obično su izlazili na dvoprežnjaku, kod izvanrednih prilika, kao kod utrke za olimpijskih igara i kod drugih svečanih sgoda, na četveroprežnjaku. Nadalje uprezali bi sve konje jedan uz drugoga. Za razliku zvali su ona dva konja uz rudo konji rudaši, a one, što su bili s desna i s lieva izvana, konji štrangaši. Po njihovu mnienju prvi uvjet za brzinu bila je posvemašnja sloboda u kretanju. Zato je bila oprema konjâ posve jednostavna, naime samo ogrlica oko vrata živinčetu, uz koju bi privezali štrangu, a k tomu još uzda i vojka. Bila je naime malo ne na prednjem kraju ruda pričvršćena priečnica,

a ova štrangom privezana za ogrlicu na vratu konja; tada bi pričvrstili štrange nutarnjih konja na os, a vanjskih o dio kolâ. Vojka je provedena bila kroz prsten na prednjem kraju ruda, a odavle se dielila nad pojedine konje, na kojih je bila pričvršćena kroz prstene na nutarnjoj strani uzde.

Prijašnje natjecatelje primiše tiho; zadnji pridošlica bio je sretniji. Dok se je pomicao prema prostoru, odakle je Ben Hur motrio prizor, pozdraviše ga glasnim klicanjem, pljeskanjem i odobravanjem, čemu je svrha bila, da samo na nj svrate pozornost. Konji rudaši bili su crni, štrangaši bijeli kao mlieko. Repovi im po rimskom običaju kratko odrezani, isto tako i griva, ali ova izprepletena crvenom i žutom vrpcom.

Napokon dodje stranac na prostor, gdje si ga sa gledališta mogao podpuno vidjeti. Pogled na nj opravdavao je povladjivanje, kojim je bio pozdravljen, kada se ukazao. Kolesa na njegovih kolih bila divota svoje vrsti. Kićene glavine povezale jake spona od ulaštene mjedi; palci bili odrezci slonovih zubova, umetnuti, kako su po naravi savinuti, da se poluči ona lakoća, što se je i onda kao i danas važnom držala; šinje od mjedi držale su sjajne platice iz ebanovine. Osovine bile ukrašene

kao i kolesa, a pokazivale pozlaćene glave tigrove. Koš od kolâ bio je iz pozlaćene vrbovine.

Krasni konji i sjajna kola uzbudiše u velike pozornost Ben Hurovu. Tko je gonio? — Vozač dodje bliže. Konji su išli u kasu. Po pljeskanju i sjajnoj pojavi mogao si zaključiti, da je ljubimac vladin ili kakov glasoviti knez. Nije bilo nipošto protivno visokomu položaju začí ovako na trkalište; niti isti kraljevi nisu nečastnim držali da se natječu za vienac od lišća, koji je bio kruna pobjede. Sjećat ćemo se, da su isti Neron i Komod ljubili utrku na kolih. — Ben Hur se digne i protisne se do prsobrane na galeriji. Lice mu pokazivalo sbilju, a cielo biće uzbudjenost. U taj tren uhvatio je točno okom lik vozača. Uza nj bio pratioc, kojeg je klasični jezik zvao Myrtil, kako je dopušteno bilo odličnim ljudem, koji su sudjelovali kod utrivanja. Ben Hur je mogao vidjeti samo vozača, koji je izpravno stajao na kolih, a vojku više puta opasao oko tiela. Krasan mu stas bio odjeven u prostranu tuniku. U desnici držao bič, a u ljevici, što ju je uzdigao i nešto pružio, vojke. Držanje bilo mu dražestno i prijatno. Mirno i hladno podnio buru povlađivanja. Ben Hur je stajao kao prikovan; slutnja njegova i njegova pamet pravo je pogodila: vozač bio Mesala!

Po izboru konjâ, veličju kolâ, teatralnom držanju i oholom izrazu hladnih, oštih poteza upoznao je Ben Hur, da se Mesala nije promienio, da je bio, kao i nekoć, preuzetan, slavohlepan, porugljiv, svojeglav i smion.

Kad je Ben Hur ostavljao gledalište, podiže se neki Arapin i vikne:

»Čujte, vi muževi iztoka i zapada, čujte! Pozdrav vam od šeika Ilderima, Dobroga! Došao je on amo sa četiri konja, koji potječu od najboljih konja mudroga Salomuna, da sudjeluje kod utrke. Treba vješta vozača za svoje konje. Tkogod ih bude gonio njemu po volji, tomu obećaje, da će ga za uvijek obogatiti. Ovdje, tamo u gradu i gdje god se sakupljaju junaci, javite ovu ponudu! Tako kaže moj gospodar, šeik Ilderim, Dobri!«

Taj oglas živo uzbudi svjetinu. Do mraka znala je već za nj sva Antiokija. Ben Hur je neodlučno gledao sad na vjestnika sad na šeika. Maluh je mislio, da mladić kani prihvatiti ponudu, pa mu odlahne, kad ga upita: »Kamo sada, dobri Maluše?«

Ovaj odgovori smiešeć se:

»Hoćeš li raditi kao i svaki drugi, što prvi put posjeti spilju, moraš najprije dati, da ti gataju.«

»Gataju? — Rieč zvuči na pogansku, međutim moglo bi se možda pokušati.«

»Nije tako pogibeljno. Prodat će ti svjež, upravo odtrgnut papyrov list. Umočit ćeš ga u neki izvor, pa ćeš moći da čitaš u stihu svoju budućnost.«

S lica Ben Hurova izčeznu zanimanje.

»Ima ljudi, kojim nije potrebno da se kine radi svoje budućnosti,« odgovori mrko.

»Ti bi dakle volio, da idemo do hramova?«

»Zar ne, hramovi su grčki?«

»Tako im zovu slog.«

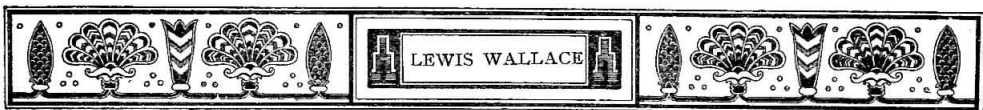
»Heleni su vještaci u umjetnosti; no u graditeljstvu vole ukočenu ljepotu na užtrb razlikosti. Svi njihovi hramovi nalik su jedan drugomu. — Kako se zove ovaj izvor?«

»Kastalija.«

»O, ona je poznata po cijelom svijetu. Hajdemo!«

Dok su bili na putu onamo, promatrao je Maluh svoga druga i opazio — bar za čas — da se je snuždio. Nije ništa pazio na one, koje su susretali; mnogobrojna remek-djela ne izmamiše mu ni jedan uzklik udivljenja; šuteć, pače nujan pomicao se lagano.

S Mesalom se bavile Ben Hurove misli. Činilo mu se, kao da je tek sat prošao, kako ga silom trgnuše od majke mu, tek sat, što su mu Rimljani zapečatili očinsku kuću. Sjetio se, kako za svoga života na galiji — ako se je ono moglo nazvati životom — uz svoj rad nije imao što drugo da čini, van da kuje osvetu: Mesala bio je uzrok. »Grata,« običavao bi si kazati, »mogao bih još izpričati, nu Mesale nikada.« Da se sâm pred sobom opravda, običavao bi ponavljati: »Tko nas je pokazao progoniteljem? A kad sam ga molio, da pomogne — ne meni — tko je otišao smijuć se porugljivo?« — Konac ovih misli bio je uvijek: »Onaj dan, kad ga nadjem, pomози mi Ti, o dobrostivi Bože mojih otaca, za posebnu vrst osвете!« — A sad ga je evo našao — ne siromašna ni u biedi — u tom slučaju možda bi ga još mogao požaliti — nego u moći i bogatstvu, kako je pokazivao njegov ulaz.

Što je Maluh držao prolaznim izljevom malodušnosti, bilo je u istinu razmišljanje o tom, kada će se sastati s Mesalom, i kako da taj sastanak bude znamenit.

Domalo dodjoše u dvored hrastova. Skupovi bi dolazili i odlazili. Tu su bili pješaci, tamo jašioci, onamo dalje nosiljke sa ženami. Kadkada projurila bi kola uz buku. Na kraju dvoreda vodio put malenim obronkom u zelenu dolinu, kojoj je jedan kraj obrubljivala sivkasta pećina. Tu je bio čuveni izvor Kastalija.

Protiskujući se kroz svjetinu, opazi Ben Hur jak trak vode, gdje se iz pećine salieva u pliticu od mramora, a nakon dugog pjenušenja i sikanja nestaje ga u njoj kao u lievku. Blizu plitice pod nebnicom izdubljenom u pećini sjedio starac svećenik s velikom bradom i kukuljicom, prava slika pustinjaka. Teško bi pogodio po ponašanju svjetine, tko li je više privlačio — romon-izvor ili starac svećenik. Ovaj je slušao, gledao, i njega su gledali, no iz njegovih usta nitko nije čuo ni rieči. Kadkada pružio bi mu gdjekoji posjetioc ruku i udielio mu koju paru.

Namigivajuć lukavo očima primao bi to i pružao za to list papyra. Tko bi list uzeo, uronio bi ga odmah u vodu u plitici i stavio ga, čim bi promoćio, prema svjetlu sunca, pa bi našao na njem rečenicu u pjesmi. Prije no je Ben Hur mogao da upita to proročište, dolazilo je novo društvo k izvoru. Dolazak taj svrati znatiželjnost i Ben Hurovu i svih prisutnih.

Na neobično velikoj bijeloj devi, što ju je vodio vodič na konju, a iza nje išla opet dvojica takodjer na konju, bio krasan šator za sjediti, urešen zlatom i grimizom.

»Divne li deve!« uzklikne netko.

»Stranac knez!« mislio drugi.

»Možebit kralj!«

»Kralj bi došao na slonu.«

Svatko je drugčije mislio. Napokon reče netko:

»Deva, biela deva! Prijatelji, došljaci niti su kraljevi niti knezovi, nego žene, i to dvie.«

U to dodjoše stranci bliže. Deva je posve opravdavala očekivanje, što je pobudila s daljine; nitko od stranaca kod izvora nije vidio veće ni ljepše. Velike, crne oči, kao svila mekana biela dlaka, jake, a ipak nježne noge — te vlastitosti još je bolje isticao svilen, zlatom izvezen šator, što ga nosila na leđjih, dočim si joj pri svakom lakom koraku čuo zvuk srebrnih zvončića. Nu tko su bili muž i žena pod šatorom? — Svratko ih je gledao znatiželjno. Ako je čovjek bio kralj ili knez, nije se moglo okriviti vrieme s pristranosti prema njemu. Tko je promatrao uzko, upalo lice, što je virilo izpod njegova turbana, po glavnoj boji slično mumiji, tako te po tom nisi mogao zaključivati na narodnost toga čovjeka, bio je ubiedjen, da je život povukao medju isto tako za odličnike kao i za siromake. Najviše si na njem zavidjao dragocjen ogrtač, kojim je bio zaogrnut.

Žena je sjedila u oblaku čipaka i koprena. Nad laktom nosila narukvice u obliku uvijenih zmija, inače bila joj ramena gola, pa si vidio vanrednu naravnu dražest. Ruke joj bile malene i nježne kao u djeteta. Jedna joj počivala na podnožku šatora, te si vidio prstenjem urešene prste, kojih su se nježni vršci sjajile kao sedef. Na glavi je nosila prozirnu, koralji i novcem urešenu mrežicu, koja joj prikupljala plavkastocrnu kosu. Sa svoga visokog sjedala mirno je gledala svjetinu, na oko

u to promatranje tako uronjena, te je posve zaboravljala na znatiželjnost, što ju uzbuđi njezina pojava. Nije bila zastrta koprenom, a to je bilo neobično, pače u protuslovlju sa običajem, kad se odlične žene javno pokazuju. Lice joj bilo vanredno dražestno, vrlo mladoliko i oblo. Boja mu ne bila biela kao u Grkâ, ni crnomanjasta kao u Rimljana, ni žutkasta kao u Galâ; više si mislio, da je sunce na gornjem kraju Nila čarobijom svojom izvelo na njem tako nježnu boju, te je kroz kožu krv prosievala kao crvenkast trak svjetla. Crne joj oči činile se još veće, jer su trepavice bile obojene na crno, kako se to običavalo na iztoku. Na grimizne usne malo otvorene mogao si vidjeti sjajnobiele, malene zube. Ako čitatelj k ovim svim prednostim nadoda još dražestno držanje, osjećat će, da je opravdano, nazove li ljepotu njezinu kraljevskom.

Kao da joj je već dosta promatranja ljudî i mjesta, okrene se vodiču, Etiopcu kršna stasa. Taj privede devu bliže k izvoru i dade znak da klekne. Tad mu pruži vrč, neka ga napuni u plitici. U taj čas prekinu mir, što nastao, kad je ona došla, buka kolesâ i tutnjava konjâ. Uz glasan vrisak pobjegoše, što okolo stajahu, da se zaklone.

»Čuvaj se!« klikne Maluh, »Rimljanin hoće da nas pogazi.«

Ben Hur se okrene onamo, odakle se čuo štropot, i opazi Mesalu, gdje svojimi koli juri upravce na svjetinu. Ovaj ga put vidje s bliza i jasno. — Deva ostala sama, kad se ljudi razbjegli; podkove konja bile joj blizu, a ona još uvijek klečala mirno — posljedica dugogodišnjega mazenja. Etiopac lamao sdvojno rukama; starac u šatoru htjede da sidje, nu bio je preslab, te nije ni u pogibelji zaboravio na svoje dostojanstveno držanje. Gospoji se činilo prekasno, da pomisli na spas. Ben Hur je stajao najbliže do njih i vikne srdito Mesali:

»Stani! Pazi, kuda goniš! Natrag, natrag!«

Patricij se oholo nasmija. Ben Hur, koji vidje, da samo brz korak može nesreću odvratiti, pohiti žurno do lievoga konja rudaša i uhvati ga za uzdu. »Pseto rimsko!« klikne. »Zar ti je tako malo do ljudskoga života?« Napregnuv svu svoju snagu svrne konje na stran. Oni će u propanj; kola malo da se ne prevališe. Mesala jedva uzmaknu sudbini svoga Myrtila, koji pade kao klada na zemlju. Kad su to vidjeli nazočni, udare u preziran smieh. Čim je pogibelj minula, pokaza se bezprimjerna rimska samosviestnost. Odmotav si vojke baci ih nehajno na stranu, sadje dolje, obidje oko deve, pogleda Ben Hura, pa reče stranomu starcu i stranog gospoji:

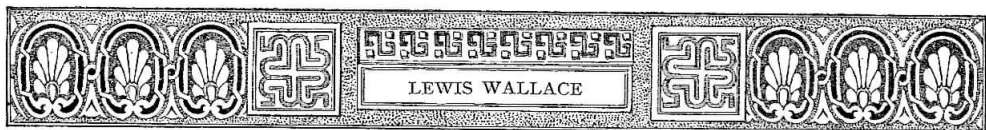
»Molim vas obadvoje, oprostite! Ja sam Mesala, i — tako mi drevne majke zemlje — nisam vidio vaše deve. Što se tiče ovih dobrih ljudi ovdje, zanio sam se možebit odviše na svoju vještinu. Htio sam se na njihov račun proveseliti — a stvar se eto okrenula: oni mi se smiju. Bilo im berićetno!«

Nehajan izražaj, što je ovu besjedu popratio, bio je posve prema njezinoj sadržini. Svict se vladao mirno, jer su očekivali, da ima još nešto reći. Davši znak svomu drugu, neka odveze kola na sigurno mjesto, okrene se smiono gospoji i reče:

»Tebi je stalo do ovoga dobrog čovjeka? Ako mi sada ne oprosti, nastojat ću, da mi kasnije oprosti. — Ti si mu sigurno kći?«

Ona ne odgovori ništa.

»Tako mi bogova, ti si liepa! — Koja se zemlja može tobom pohvaliti? — Ne okreći se! Indijsko sunce svietli iz tvojih očiju; uglovi tvojih usna nose egipatski pečat. — Jupitra mi! Ukaži se meni milostivom, prije nego se k onomu okreneš. Reci mi barem, da mi je oprošteno.«

Ona ga prekine. Sagnuv umiljato glavu prema Ben Huru, reče mu:

»Molim te, uzmi ovaj vrč i napuni ga. Otac mi je žedan.«

»Tvoj najodaniji sluga!« To rekav okrene se Ben Hur, da joj izpuni molbu — te je stajao pred Mesalom okom u oko. Pogledi im se susreli. Židovljevi bili puni spočitavanja, Rimljanovi drzoviti.

»Oj neznanko, isto si tako okrutna kao i liepa!« reče Mesala mašući rukom. — »Ako te Apolo ne odvede, vidjet ću te opet. Pošto ti ne znam domovine, ne mogu te preporučiti nijednomu od njezinih bogova. Tako mi dakle svih bogova, hoću da te samomu sebi preporučim!«

U to je Myrtil opet uredio pripregu. Mesala se vrati k svojim kolima. Gospoja je gledala za njim — pa ma što bilo u njezinim očima: nezadovoljstvo to nije bilo. Ben Hur u to donese vodu. Otac joj se napi. Tad primaknu ona vrč na svoje usne, sagnu se dolje, pruži uz dražestan kret vrč Ben Huru.

»Zadrži ga!« reče ona. »Pun je dobrih želja za tebe!«

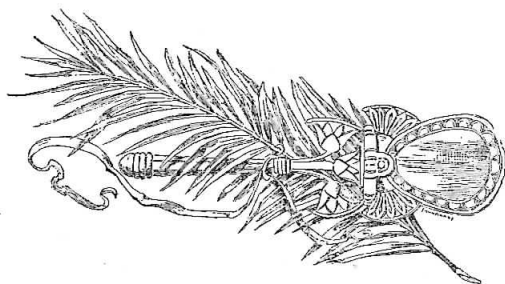
Deva ustala i baš htjede dalje, kad starac klikne:

»Dodjider amo!«

Ben Hur se smjerno približi.

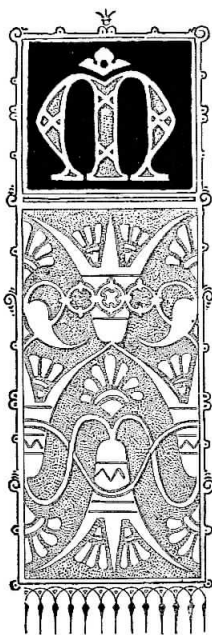
»Ti si nam strancem danas učinio veliku uslugu. — Samo je jedan Bog. Ja ti hvalim u njegovo sveto ime. Ja sam Baltazar, Egipćanin. U velikom gaju paomâ s onu stranu seoca, što leži iza Dafne, u hladu paomâ, stanuje šaik Ilderim, Dobri. Mi smo njegovi gosti, potraži nas tamo! Čeka te zahvalni dobro nam došao!«

Ben Hur ostane daveć se starčevu jasnomu glasu i dostojanstvenomu držanju. Gledajući za obadvoma, kad su se udaljili, vidje takodjer i Mesalu, gdje se odveze odatle veseo, bezbrižno i uz porugljiv smieh.

Poglavlje šestnaesto.

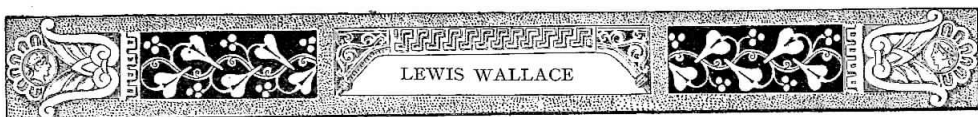

Maluh se bio zaklonio na sigurno u vrijeme pogibelji. Makar je živa istina, da nema sigurnijega puta, kako bi druge postidio, nego da se pokažeš junačinom, gdje su oni nemarni bili, ipak je on ovaj čas bio iznimka. Poradi dogadjaja, što ga netom izpripovjedismo, štovao je on Ben Hura još više, jer mu nije mogao poreći junačtva i ugadjena ponašanja. Ako uspije, te još šta sazna o životu mladićevu, mogao si je laskati, da je nalog svoga gospodara prvi dan izpunio na zadovoljstvo. — Toliko je bilo sigurno: Ben Hur je bio Židov i posinak nekomu Rimljaninu. Osim toga počeo je lukavi motrilac razabirati, da među Ben Hurom i Mesalom postoji makar kakov odnošaj. Ali kakov? Kako da mu

to bude jasno? — U toj neprilici dodje mu u pomoć sâm Ben Hur. On metne svoju ruku na Maluhovo rame i povuče ga iz svjetine, što je opet svratila svoju pažnju na starca svećenika i na tajinstveni izvor.

»Dobri Maluše,« reče on uztežuć se, kad su izašli iz vreve, »može li čovjek zaboraviti na svoju majku?«

Upita iznenada i bez saveza na prijašnji razgovor, pa nadje Maluha nepripravna. Taj pogleda svoga druga, ne bi li mu na licu pročitao, na što smjera. Nu opazio je samo dvie, kao vatra crvene točke, po jednu na svakom licu, a u očima trag suza, što ih je suzpregnuo. Mekanički odgovori: »Ne!« i doda živo: »Nikada!« Za časak potvrdi opet, kao da se je dosjetio, svoju tvrdnju: »Ako je Izraelita — nikada!«

Napokon posve se sabrav reče: »Moja prva zadaća u sinagogi bili su oblici; a druga Sirahova rečenica: „Poštuj svoga oca svim srcem svojim i ne zaboravi na boli majke svoje!“ — Crvene točke na Ben Hurovu licu gorjele su jače.

»Ove rieči dozivlju mi u pamet moje djetinjstvo. One dokazuju, Maluše, da si pravi Izraelita. Mislim, da se mogu u te pouzdati.«

Ben Hur pusti rame Maluhovo, koje je do sada čvrsto držao, i pritisne ruku na srce, kao da želi utišati kakovu bol.

»Moj otac,« reče zatim, »imao je častno ime, a u Jerusalemu, gdje je stanovao, nisu mu počitanja uzkraćivali. Kad je umro, bila mi majka u najljepšoj dobi; dosta je, te o njoj kažem, da je bila dobra i liepa. Zakon blagosti bio joj na usnah, i svagdje su joj hvalili djela. Izčekivala je sretnu budućnost. Imao sam malenu sestru. Bili smo sretna obitelj, te sam od srca odobravao rečenicu rabinâ: „Bog nije mogao svagdje da bude, zato nam stvorio majke!“ — Jednoga dana stigne nekoga rimskog službenika nesreća, dok je jašio pokraj naše kuće sred rimske kohorte. Vojnici srušiše vrata i navališe na nas. Od onda nisam više nikada vidio majke si ni sestre. Ne znam, živu li još ili su umrle. Onaj čovjek tamo, Maluše, koji se odavle vozi oholo u svojih kolih, bio je prisutan, kada navališe; on nas je izdao mučiteljem. Čuo je molbu moje majke za djecu joj i smijao se, kad su ju od nas iztrgli. Teško je reći, što se dublje u pamet zasieče, ljubav ili mržnja. — Danas, Maluše, upoznao sam ga iz daleka...« Opet dohvati rame svomu drugu. »I on, Maluše, zna i pozna tajnu, za koju bih ja dao život, da mi se odgonetne. On zna i mogao bi mi saobćiti, živu li i u kakovu su stanju. Mislim obadvie — velika bol stopila ih je u mojih mislih u jedno. — Ako su mrtve, on to zna i može mi reći, kada i u kakovih su prilikah umrle, i gdje me čekaju njihove kosti.«

»A on ne će?«

»Ne će!«

»Zašto?«

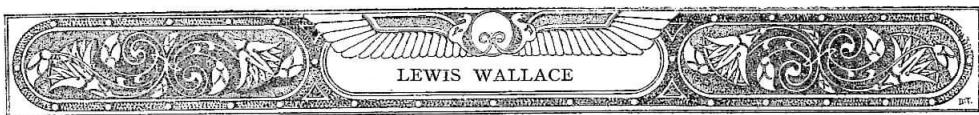
»Ja sam Židov; on je Rimljanin.«

»Nu Rimljani imaju jezik, a Židovi, bili ma kako još prezirani, nadju sredstva, da ih sklone te progovore.«

»Ovakove, kakov je on? Ne! Osim toga to je državna tajna. Sav mi otčev imetak zaplieniše. Moji si ga neprijatelji porazdieliše.«

Ben Hur.

Maluh kimnu oprezno glavom u znak, da prima dokaz, a onda upita: »Je li te prepoznao?«

»Nije! Mene odsudiše na živu smrt, te me već davno broje u mrtve.«

»Čudim se, da ga nisi napao,« reče Maluh popuštajući navali ljutosti.

»To bi mi za uvijek onemogućilo da ga upotrebim u svoje svrhe. Morao bih ga ubiti, a smrt, kako znadeš, čuva još bolje tajne, nego krivnje si sviestan Rimljanin.«

Tko je, uz tolike razloge za osvetu, propustio, te nije upotrebio ovakove prilike, morao je biti siguran za budućnost, ili se opravdano nadati, da će neprijatelja poniziti. Maluh je to čutio, te se je za Ben Hura stao još jače zanimati. — Iza kratke stanke preuze ovaj opet rieč:

»Nisam ga hotio da ubijem; od toga čuva ga — za sad barem — njegova tajna. Nu ipak ne smije umaći kazni, pa ako mi ne uzkratiš svoje pomoći, naskoro ću ju izvesti.«

»On je Rimljanin,« odgovori pripravno Maluh; »a ja sam iz koljena Judina. Pomoći ću ti. Ako držiš nuždnim, potvrdit ću ti i prisegom, što sam ti obećao.«

»Daj mi za to ruku, to je dosta!«

Kada je to učinjeno, reče Ben Hur lagljeg srca: »Što ti hoću da naredim, nije teško, a nije ni proti savjesti. — Hajdemo dalje!«

Krenuše na desno preko livade. Ben Hur prekide prvi šutnju:

»Poznaješ li šeika Ilderima?«

»Da!«

»Gdje je njegov gaj paomâ, ili bolje, kako je daleko od Dafne?«

Maluh osjeti, da se u njem javlja dvojba. Sjeti se dara, što ga je bio Ben Hur primio od gospoje na izvoru, te se je čudio, da li će on svojim srcem napunjenim bolju poradi gubitka svojih sliediti vabljenju ljubavi. Ipak odgovori: »Od Dafne do gaja paomâ može se doći na konju za dva sata, na brzoj devi za sat.«

»Hvala ti, pa ću na tvoje znanje opet pokucati. Jesu li utrke, o kojih si mi pripoviedao, javne — i kada će biti?«

Ovi uputi uzbudiše u Maluha znatiželju, jer mu se činilo, da se tu krije nešta osobito važna. On odgovori:

»Utrke su javne, makar ih prefekt i daje kao privatnik. Daje ih u čast dolazku konzula Maksencija, koji dolazi amo, da se konačno spremi

u vojnu proti Partom. Prefekt je bogat nu i škrt; ali ipak ne žali nikakva troška, da predobije uplivna prijatelja. Medjutim i antiokijski gradjani ne samo da sudjeluju kod igara, nego i pomažu nositi troškove, jer znadu iz iskustva, da u sviet dolazi novac, kad je ovdje konzul i njegova vojska, osobito ako na igre dodje množija stranaca. Zato su već prije mjesec dana pošli vjestnici na sve četiri strane svijeta, da jave, kad će se otvoriti trkalište. Ime prefektovo bilo bi već samo jamstvo, da će igre biti raznolike i sjajne; a primetne li i Antiokija svoje ime, onda znadu svi gradovi i ostrva naokolo, da će tu biti nešto izvanredna, pa će svi poslati gledaocâ. Razpisane ciene doista su kraljevske.«

»Samo trkalište, kako čujem, zaostaje tek malo za trkalištem Maksima.«

»Misliš li na ono u Rimu? — Naše ima mjesta za 200.000 ljudi; rimsko za 75.000 više. Rimsko je iz mramora, a i naše je. Uredba im je posve jednaka.«

»Vriede li i ovdje ista pravila?«

»Vriede ista, s jednom samo iznimkom. U Rimu smiju u isti čas samo četvora kola krenuti, a ovdje kreću odmah sva, bilo ih makar koliko.«

»To je po grčkom običaju,« primetnu Ben Hur.

»Da, Antiokija je više grčka nego li rimska.«

»Ja si dakle mogu sam izabrati kola?«

»Da, i konje. U tom ne ima nikakva ograničenja.«

Dok je Maluh odgovarao, opazi, kako je zabrinutost na licu Ben Hurovu ustupala mjesto zadovoljstvu.

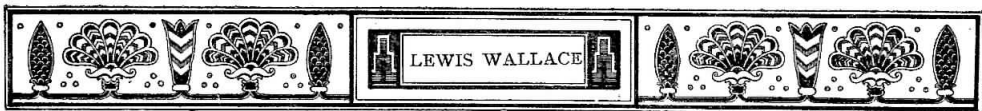
»Još jedno, Maluše! Kada će biti igre?«

»Sbilja, gotovo sam zaboravio najvažnije!« odgovori ovaj. »Preko-sutra će se izkrcati konzul, ako budu morski bogovi milostivi, da po rimsku kažem. Šesti dan računajuć od danas bit će igre.«

»Vrieme je kratko, Maluše, ali je dosta.« — Ove zadnje rieči reče odlučno. »Tako mi starih izraelskih proroka, opet ću prihvatiti uzde! Nu gle! Još da upitam: Je li sigurno, da će se Mesala natjecati?«

Maluh je sada shvatio osnovu i kakovu je ona sgodu pružala, da Rimljanin bude ponižen. Kao pravi Jakovljević potomak nije metnuo s oka, da bi i poraz bio moguć. Glas mu drhtao, kad je govorio:

»Jesi li tomu vješt?«

»Ne boj se, moj prijatelju! U trkalištu Maksimovu dobivali su zadnje tri godine pobjednici svoje vience po mojoj volji. Upitaj ih, upitaj najbolje izmed njih, i oni će ti potvrditi što rekoh. Sam car ponudi mi svoju milost kod zadnjih velikih utrka, ako uzhtjednem goniti njegove konje, te se tako ogledam sa celim svetom.«

»A ti to nisi učinio?« upita Maluh gorljivo.

»Ja sam — Židov!« odgovori odlučno Ben Hur, »i premda nosim ime Rimljanina, ipak nisam hotio da kao po zanatu štogod učinim, što bi ime moga otca moglo okaljati u predvorju i u prostorijah hrama. U bojnih školah morao sam se posvetiti ovim vježbam, ali u trkalištu one bi bile zločinstvo. A ako ovdje odem na trkalište, kunem se, da to ne činim radi dobitka.«

»Stani, ne kuni se!« vikne Maluh. »Nagrada iznaša 10.000 sesterca, čitav imetak.«

»Za mene ne — pa da ju prefekt još petdeset puta potrostruči. Više nego to, više nego svi carski dohodci uzbudjuje me nada, da ću svoga neprijatelja poniziti. — Zakon dozvoljava osvetu.«

Maluh se smiešio i glavom kimao, kao da je hotio reći: »Imaš pravo; Židov razumije Židova!«

»Mesala će se natjecati,« reče zatim. »On se je višestranu obvezao na utrku: najprije oglasio je to po ulicah, a zatim — što mu nikako ne dopušta da izmakne — njegovo je ime upisano na pločici u bilježnici svakoga mladoga razsipnika u Antiokiji.«

»Kao predmet oklade, Maluše?«

»Da. I svaki dan dolazi amo da se vježba, čemu si prije i sam bio svjedok.«

»Ah, to su kola, to su konji, s kojima će biti na utrci? — Hvala, Maluše, hvala! Ti si me već dobro poslužio. Zadovoljan sam. — Odvedi me sada u gaj paomâ i predstavi me šeiku Ilderimu!«

»Kada?«

»Danas! On bi mogao do sutra dati komu drugomu svoje konje.«

»Svidjaju ti se dakle?«

»Vidio sam ih samo časak iz mjesta za gledaoce, tada je došao Mesala, i ja nisam ništa više gledao, upoznao sam ipak, da se porieklom broje u konje, što slove i u časti su na daleko preko granica pustinje. Vidio sam njim slične samo u carevoj ergèli, a tko ih je jedanput vidio,

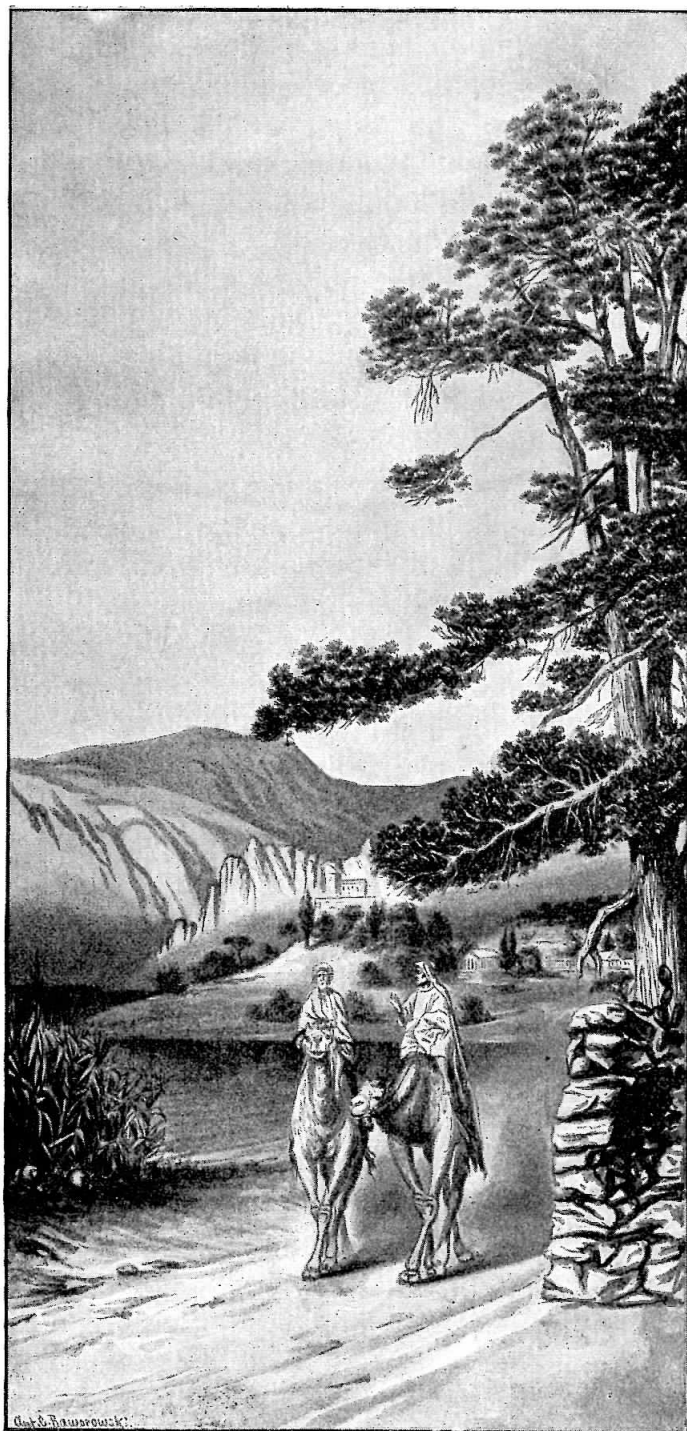
upoznat će ih vazda opet. Ako te sutra sretnem, Maluše, poznat ću te, ako me i ne pozdraviš. Pokazat će mi te tvoje lice, tvoj stas, tvoje cielo biće. Na takov način i isto tako sigurno upoznat ću i njih. Ako je sve istina, što se o njih kazuje, i uspijem li, te im u dušu zagledam, tad ću —«

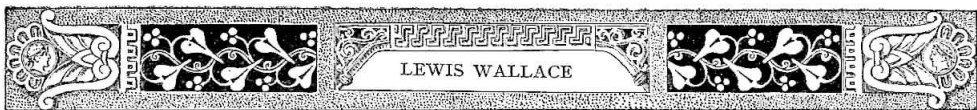
»Dobiti sesterce?« prekinu ga Maluh smiešeć se.

»Ne!« odvrati Ben Hur brzo. »Ja ću učiniti, što bolje dolikuje potomku Jakovljevu. Javno ću poniziti svoga neprijatelja. Nu,« doda neuztrpljivo, »mi gubimo vrijeme. Kako bismo najbrže mogli doći do šatora šeika Ilderima?«

Maluh je časak mislio.

»Ako u bližnjem mjestu možemo najmiti dvie brze deve, doći ćemo onamo za sat.«

»Kušajmo dakle!«

U tom mjestu bio niz veleliepih, nalik na palače zaselaka u krasnih vrtovih, prekinut tu i tamo sgradami kneževskoga lika. Najmiše deve i odjahaše prema gaju paomâ. Krâj, kuda su prolazili, bio valovit i dobro obradjen, pravi vrt Antiokije; svaki pedalj zemlje bio koristno obdjelan. Strmi obronci brežuljaka bili poput batrice razredjeni u stupnjevine; ograde, obraštene vinovom lozom i šibikovinom, nisu samo pružale putniku dražestan hlad, nego je i očekivat mogao biser-vino i poput grimiza rumeno groždje. Bieli seljački stanovi ljubko virili iz poljâ dinjâ, iz šumicâ kajsijâ i smokava, iz dubravâ narančâ i limunovâ. Svagdje je putnika pozdravljala plodnost, vesela kćerka mira, pa mu srce veselila i poticala ga, da i na isti Rim zaboravi. Kadkada si uhvatio okom Taurus i Libanon, medju kojima se pružao Orontes poput srebrne žice. Putujući dodjoše do rieke i krenuše njezinim tokom vijugastim putom sad po dolinah, sad po strmih brdašćih, kuda se nanizali zaselci. Ako je bio krâj u podpunom ukrasu lišća od hrastova, smokvinâ i mirte, lovorike i murva, mirisavog jasmína, to je blistala i rieka u svjetlu sunca, što okomito padalo na nju, i mirno bi moglo tu počivati, da nisu dolazile i odlazile litije ladjâ bez broja i podsjećale na bližnje more, na daleke narode, na glasovita mjesta i na stvari vriedne, te ih poželíš.

Ben Hur i Maluh jahali uz obalu, dok ne dodjoše do dràge, u kojoj bila vodastajaća, kad je rieka oplinula, pa je bila jasna, duboka i mirna. Prastara paoma bila na ulazu. Okrenuv se kod drveta na lievo, vikne Maluh: »Gledaj, gledaj! Gaj paomâ!«

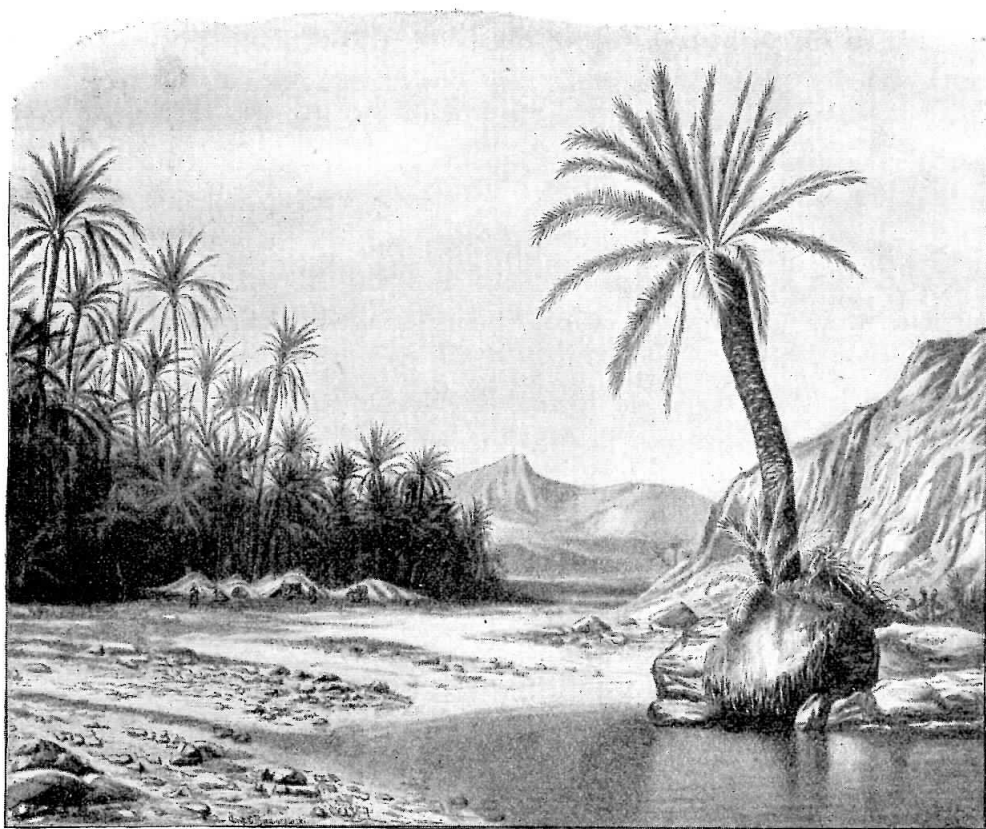
Izuzev najljepše arabske oaze ili ptolemejska imanja na Nilu, nisi mogao nigdje naći takova divna pogleda. Dolina se pružala u daljinu, rekao bi bez kraja. Mekani ćilim od trave, neobični i prebujni proizvod tla u Siriji, sterao se pod njihovimi nogami. Svrnuv pogled u vis vidio si tamnoplavo nebo kroz lišće datulja bez broja, što su bile pravi patrijarhe svoje vrsti; trava je dapače i uzduhu davala boju. Bistra, hladna voda pomagala je drveću da postigne visoku starost. Je li bilo ljepše u spilji Dafne ili ovdje? — Kao da su paome pogadjale misli Ben Hurove, potresale su svojimi visokimi vršci, te ga hladile.

»Vidiš li ovo ovdje?« upita Maluh pokazjuć na orijaško drvo. »Svaki kolobar na njegovu deblu označuje godinu njegova života. Broj ih od korjena do grana, pa kad ti šeik bude kazivao, da je gaj

zasadjen prije, nego se u Antiokiji šta znalo za Seleucide, ne dvoji o njegovoj rieči!»

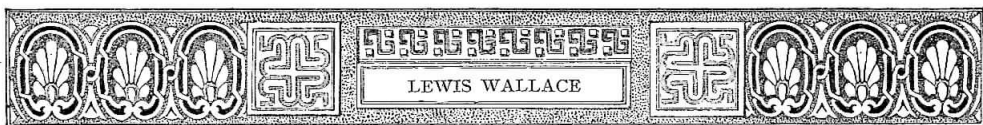
Ne možeš promatrati savršenu paomu, a da na osobit način ne budeš uzbudjen i ne oćutiš se pjesnikom; odatle i ćasti, što su se njim vazda izkazivale. I Ben Hur je oćutio to ćuvstvo te reće:

»Kad sam danas prvi put vidio šeika, nije mi se ćinio znamenitim ćovjekom. Bojim se, da bi ga jerusalemski rabini prezirali kao sina

Edomova. Kako je došao do ove dubrave i kako ju je mogao braniti od grabežljivosti rimskih upravitelja?»

»Ako je drevnina poriekla prednost, Arijev sine, onda je Ilderim od visokog plemstva, makar je i Edomićanin,« odgovori toplo Maluh. »Svi njegovi predji bili su šeici. Jedan od njih našao se u nevolji jednemu kralju, kojega su progonili. Kazuju, da mu je došao u pomoć sa hiljadu konjanika, koji su poznavali putove i skrovišta pustoši, kao što

i pastiri poznavaju gole bregove, gdje stanuju sa svojim stadom. Vodili su kralja od mjesta do mjesta, dok im se ne pruži sгода, da smaknu njegove neprijatelje, a njega opet postaviše na njegov prijestol. A kralj, kažu, sjetio se usluge, te doveo sina pustinje amo. Pozvao ga, neka ovdje podigne svoje šatore, neka amo dodje sa svojom obitelji i stadom svojim, pa mu pokloni u vječno vlasništvo svu zemlju od rieke do bližnjega briega. Kasniji vladari držali su, da im je koristno te živu s plemenom u dobrom sporazumu. Gospodin ga je blagoslovio, i umnožali mu se članovi, konji, deve i blago, te su postali gospodari mnogih cesta između gradova, pa im je bilo do volje doviknuti u svako doba trgovcem: „Podjite u miru!“ ili im zapovjediti da stanu; i što bi oni odredili, učinilo se. Pače i prefekt u tvrdjavi, što brani Antiokiju, blagoslivlje onaj dan, kad Ilderim, koga zovu radi plemenitih mu djela „Dobrim“, ostavlja pustinju sa svojim ženami i djecom u pratnji svojih sluga, deva i konja, po primjeru naših otaca Abrahama i Jakova, pa zamieni svoju pustinju za neko vrijeme sa zabavami, kojih ima kod nas dosta.«

»Nu kako je došlo do toga,« pripomenut će Ben Hur, »da si je šeik čupao bradu i psovao, što je Rimljaninu povjeravao? Da ga je car čuo, sigurno bi rekao: „Takov mi se prijatelj ne svidja. Na stran s njim!“«

»Pravo sudiš,« odgovori Maluh smiešeć se. »Ilderim nije prijatelj Rimu. Ima jednu žaobu. Prije tri godine podjoše Parti iz Bosre u Damask i navalise na karavanu, što je među ostalim nosila i porez jednog od tamošnjih kotara. Ubiše sve zarobljenike. Ovo zadnje pregledali bi još rimski činovnici, da je bilo spaseno carsko blago i poslano u Rim. Najamnici poreza, koji su morali nositi gubitak, potužiše se caru. Ovaj odsudi Iruda, da novac nadoknadi, a Irud opet zaplieni Ilderimovo vlasništvo pod izlikom, da je izdajnički zanemario svoju dužnost. Šeik je prizvao na cara, a taj odgovori poput sfinge. Od onoga vremena trpi šeik s nanesene mu sramote, pa čeka samo sgodu, da udovolji svojoj osveti.«

»On ne može ništa učiniti, Maluše!«

»O tom ću kasnije kazivati svoju dalje. — Nu gledaj, već počima šeikovo gostoljublje. Djeca te pozdravljaju.«

Deve stadoše, a Ben Hur pogleda na nekoliko malenih djevojčica, što mu pružale košarice pune datulja. Voće bilo tek ubrano, pa ga

Wallace, Ben Hur.

nije smio da odkloni; sagne se i uzme malo. Medjutim dovikne im neki čovjek sa drveta, pod kojim su stajali:

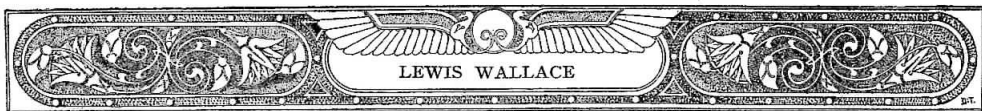
»Mir s vami! Dobro došli!«

Kada se zahvališe, krenuše dalje, pustiv devam da podju, kako ih volja.

»Moraš znati,« nastavi Maluh griskajuć po kad i kad datulju, »da se trgovac Simonides u me pouzdaje, pa da me češće i za savjet pita. Ja mu kod kuće poslužujem pa sam upoznao mnoge njegove prijatelje, koji preda mnoštvom otvoreno govore, jer znadu moj odnošaj prema njemu. Na takov sam se način upoznao donekle i sa šaikom Ilderimom.«

Časak mogao si na licu Ben Hurovu opaziti, da manje pazi. U duhu vidio je nježnu, čistu, moleću sliku Estere, trgovčeve kćeri.

Njezine tamnocrne oči, posebna židovskog sjaja, čednim se pogledom suočile sa njegovima; u duhu čuo je njezin korak, kad je doniela vino, i

njezin glas, kad mu je pružila vrč. Osjećao je sućut, što mu ju bila izkazala, tako jasno, te nije za to trebalo nikakvih rieči, dapače rieči bi mu samo više škodile. Umiljata slika uminu ipak brzo, kad je Maluh opet počeo:

»Siedi Arapin posjetio je prije nekoliko tjedana trgovca, baš kad sam ja bio prisutan. Vidio sam, da je radi nečesa uzrujan, i htio sam da odem, nu on me umoli, neka ostanem. 'Ostani,' reče, 'jer si i ti Izraelac, a imam da kazujem vrlo neobičnu pripoviest.' Bio sam znatiželjan, jer je naglasio rječ Izraelac. Ostadoh. Ovo je sadržaj pripoviesti, što ju je kazivao; samo ju ja skraćujem, jer smo blizu njegovu šatoru, a potankosti ostavljam njemu samomu, da ti kasnije kazuje. — Prije mnogo godina dodjoše jednom tri muža k Ilderimu u pustinju. Bili su stranci: jedan Indijanac, jedan Grk i jedan Egipćanin. Dodjoše na devah, najvećih, što si ih ikada vidio, i sve posve biele. On ih liepo dočeka i umoli, neka odpočinu. Drugo jutro ustadoše i ovršiše molitvu za šeika novu — molitvu Bogu i njegovu Sinu — i to na vrlo tajinstven način. Po doručku izpripovjedi Egipćanin, tko su i odakle su. Svaki od njih vidio je zvijezdu; svakomu od njih progovorio je iz nje glas, što ih zvao, da podju u Jerusalem i pitaju: 'Gdje je novorodjeni kralj židovski?' — Poslušашe. I zvijezda ih je vodila u Jerusalem, a odatle u Betlehem, gdje su u jednoj spilji našli novorodjeno diete, pred kojim su na koljena pali i poklonili mu se. Pošto mu se pokloniše i dragocjene mu darove darovaše, uzjašiše na svoje deve i pobjegoše ne zaustavljajući se nigdje, dok ne dodjoše do šeika, jer da ih je stigao Irud — mislili su na tako zvanog Velikog — ne bi bili sigurni za svoj život. Po svom običaju primio ih je šeik i kroz godinu ih dana sakrivao. Tad se oprostiše i ostaviv skupocjene darove podjoše svaki svojim putem.«

»To je baš vrlo čudna pripoviest,« klikne Ben Hur na koncu. »Što kažeš, da su morali pitati u Jerusalemu?«

»Morali su pitati: Gdje je novorodjeni kralj židovski?«

»Je li to bilo sve?«

»Bilo je još više, nu ja se toga ne sjećam.«

»I oni su našli diete?«

»Jest, našli su diete, pali ničice i poklonili mu se.«

»To je čudo, Maluše!«

»Ilderim je oprezan čovjek, i premda se lako uzruja poput svih Arapa, ni pomisliti se ne može laž u njegovih ustah,« odgovori Maluh ozbiljno.

Deve, pripuštene samim sebi, krenule s puta i stale da sladko pasu.

»Nije li Ilderim od onda išta čuo ob ovoj trojici?« upita Ben Hur dalje. »Što je s njimi?«

»To je baš bio uzrok, te je onda posjetio Simonidesa, o čem sam upravo govorio. Noć prije bio je došao k njemu Egipćanin.«

»Kamo?«

»Amo, na ulaz u šator, kamo evo idemo.«

»Kako ga je prepoznao?«

»Kako si i ti danas upoznao konje, po licu i po celom biću.«

»Ni po čem drugom?«

»Jašio je na istoj velikoj devi, te je rekao isto ime: Baltazar, Egipćanin.«

»To je čudo Božje!« uzklikne Ben Hur uzrujano.

Maluh zapita u čudu: »U koliko?«

»Baltazar, je si li rekao?«

»Da, Baltazar, Egipćanin.«

»To je ime, što mi ga je rekao stranac na izvoru.«

I Maluh se uzrujao, kad se toga sjetio.

»Istina,« potvrdi on; »i deva je bila ista. A ti si mu spasio život!«

»A djevojka,« reče Ben Hur više samomu sebi, »djevojka mu bila kći!«

Govorio je zamišljeno. Napokon upita iznenada opet: »Kako je glasilo pitanje, što su ga ova trojica pitala?«

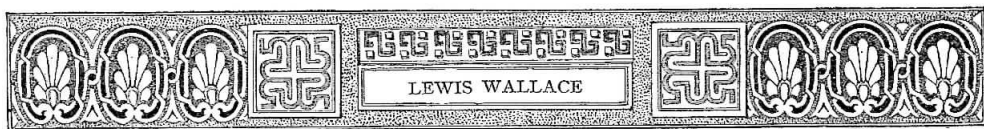
»Gdje je novorodjeni kralj židovski? — Tako je čuo šaik gdje govore najprije u pustinji, a od onda očekuje on kralja. Ništa ne može u njem potresti vjerom, da će on doći.«

»Kako? — Kao kralj?«

»Da, te će dovršiti sudbinu Rima. — Tako veli šaik.«

Ben Hur opet zaroni u zamišljenu šutnju, dočim je nastojao, da se umiri.

»Taj stranac,« reče onda promišljeno, »jedan je izmedju onih mnogih milijuna, od kojih svaki pojedini ima da osveti kakovu pretrpljenu nepravdu. Ovo čudnovato izčekivanje učvršćuje ga u njegovoj nadi, jer

tko drugi nego Irud može biti kralj židovski, dok je Rim gospodar? — Nu da dodjemo na kraj pripoviesti, jesi li čuo, što mu je Simonides odgovorio?»

»Ako je Ilderim oprezan čovjek, Simonides je mudar,« odgovori Maluh. »Ja sam slušao, a on reče — nu, čuj! Netko će nas preteći.«

Štropot bio glasniji, dok nisi mogao razabirati tutnjavu kolesa i konjskih podkova. Čas kasnije ukaza se šaik Ilderim na konju, a za njim sluge i četiri arapska konja, što su vukli kola. Glavu, obraslu bradom, držao je duboko pognutu na prsa. Kad je opazio posjetnike, pozdravi ih prijazno;

»Mir s vami! Dobro došao, prijatelju Maluše! Pa ne reci, da odlaziš, već dolaziš, te imaš da mi javiš dobro o Simonidesu. Gospodin ga poživio još dugo! Hajdete za mnom obojica; imam kruha i napitka, dodjite dakle!«

Podjoše za njim do ulaza u šator. Kada su sjašili, uvede ih on u šator, pruži im na pladnju vrč napitka poput skorupa, što ga bio izvadio iz kožnatoga mjeha.

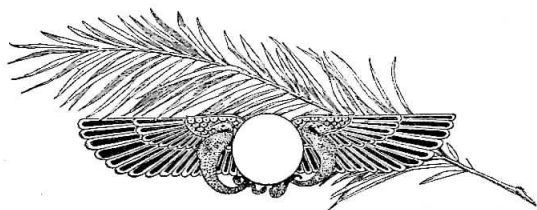
»Pijte,« reče; »pijte, to je okrepa srcu stanovnikom pod šatori.«

Svaki ih uze po vrč, te su pili.

»A sada dobro mi došli po imenu Božjem!«

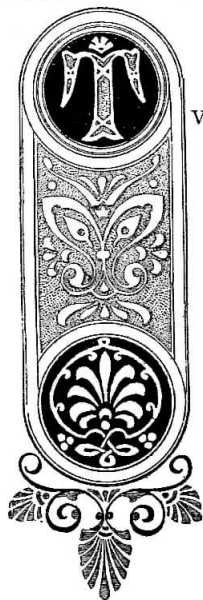
Maluh odvede naskoro šeika postrance, te se je tiho s njim razgovarao. Tada pristupi k Ben Huru, izpriča se i reče: »Govorio sam sa šekom radi tebe. On će ti sutra dati konje, da ih kušaš. Tvoj je prijatelj. — Pošto sam za tebe učinio, što sam mogao, ostaje ostalo na tebi. Ja moram natrag u Antiokiju. Tamo me netko večeras očekuje; valja mi ići. Sutra ću se vratiti i ostati kod tebe, dok utrka ne prodje.«

Zaželješe si jedan drugomu svako dobro i razstadoše se, a Maluh krene u Antiokiju.

Poglavlje sedamnaesto.

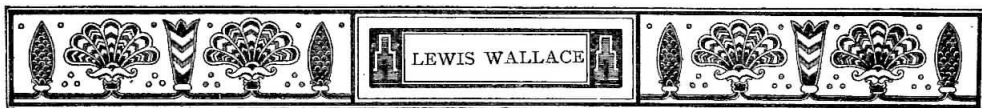
vrđjava na briegu Sulpiju sjala je u svjetlu mjesečevu. Dvie trećine antiokijskih stanovnika razhladjivalo se po kućnih krovovih na noćnom vjetru, kad bi duvao, a hladilo se lepezom, kad ga ne bi bilo. I Simonides sjedio je u naslonjaču, koji mu postade neobhodno potreban, na krovu svoje kuće i gledao je preko rieke, na kojoj se lujljale njegove usidrane ladje. Zid iza nje bacao je široku sjenu na vodu sve do onostrane obale. Na mostu viš nje ozvanjali koraci svjetine, što je neprestano prolazila. Pred njim stajala Estera i držala pladanj, na kojem bila obilna večera: nekoliko lakih kolača iz pšenice, nalik kockastim lepinjam, malo meda i posuda s mliekom, u koje bi od časa do časa umočio kolač, pošto ga je prije medom namazao.

»Maluh je danas okasnio,« reče on, odajući svoje misli.

»Misliš li, da će još doći?« upita Estera.

»Ako nije na moru ili u pustinji, doći će,« odgovori izvjestno Simonides.

»Možda će pisati?«

»Ne, Estera! On bi pisao, čim bi vidio, da se ne može kući vratiti; nu jer nisam primio takova lista, znam, da može doći i da će doći.«

»Nadam se!«

Nešto bilo u tih riečih, što mu je pažnju uzbudilo, bilo naglasak, bilo sama izražena želja.

»Želiš li da dodje, Estera?« upita on.

»Da!« odgovori ona, uzdignuv svoje oči prema njegovim.

»Možeš li mi kazati, zašto?«

»Jer...« Tu stade; a onda poče opet: »jer mladić...« Ušuti.

»Naš je gospodar — to si htjela kazati?«

»Jest!«

»A ti još uvijek misliš, neka ga ne pustim te ode, dok ga nisam pozvao, ako mu je s voljom, da dodje, pa uzme i nas same i sve, što imamo? Sve, Estera: robu, novac, ladje, sluge, neizmjernu vjeresiju, što ju je za me priprazio kao plašt iz zlata i najfinijega srebra najmoćniji angjeo čovjeka, uspjeh.«

Ona je šutjela.

»Zar se to tebe ništa ne dojmlje?« reče ponešto gorko. »Ali, ali, Estera, moje me iskustvo uči, da najgora sbilja nije nikada nesnosna, ako je izašla iz tamna oblaka, u kojem smo ju najprije ugledali — pa ni iste muke. Prema tomu može nam biti i služnost, u koju se stavljamo iza nekog vremena, sladka. Kolik li je mićenik sreće naš gospodar! Njegov imetak ne stoji ga ništa — nikakve brige, ni kapi znoja, ni jedne misli! Dobiva ga nenadano u svojoj mladosti. Nu, Estera, — dozvoli mi malo taštine uz misao — dobiva, što ne bi mogao kupiti svim svojim novcem — tebe, diete moje, tebe, moja ljubimice, cviete sa groba izgubljene moje Rahele!«

Privine ju k sebi i poljubi ju dva puta; prvi poljubac bio njoj namijenjen, a drugi njezinoj majci.

»Ne govori tako,« umoli ona; »mislimo bolje o njem! On je izkusio, što znači trpjeti, pa će nam vratiti slobodu.«

»Ti imaš vrlo nježan dar opažanja, Estera, i znadeš, da sam se njim već češće poslužio, ali, ali« — njegov glas postade tvrdji i oštiji — »ova uda, što mi ne će više da služe ovo tielo, koje ne naliči više čovjeku, nije sve, što će od mene dobiti. Ne, ne! Ja mu donášam dušu svoju, koja je svladala muke i rimsku zlobu, što je još gora od muka; ja

mu donošam duh svoj, kojega oči vide novac u većoj daljini, nego li su nekoć plovile Salomonove ladje; ja mu donošam moć, da ga može dobiti i položiti ovdje u ovu moju ruku, neka ga mogu prihvatiti i čvrsto držati ovi moji prsti, a ne ponesu ga krila na želju koga drugoga; ja mu donošam duh, koji može stvarati osnove.« Prestade i nasmija se. »Da, Estera, prije nego mjesec stupi u zadnju svoju četvrt, mogao bih ja svietom uzdrmati tako, te bi se potresao isti car na svom prijestolu. Jer znaj, diete, ja imam dar, što je bolji, nego ikoje pojedino osjetilo, bolji od zdrava tiela, bolji nego hrabrost i čvrsta volja, bolji i od izkustva, koje je inače najbolji plod dugoga života, dar, što ga, premda najbolji dar Božji ljudem, ipak« — opet stade i nasmija se, nu sada ne gorko, nego zadovoljno — »ipak dostojno ne cieni ni velikaši svieta, a badava ćeš ga tražiti u svjetini — dar, te ljude podložim svojoj volji i prisilim ih, da ju vrše. Takovim načinom umnažam samoga sebe kod svojih poduzeća u stotine i hiljade. Uslied toga plove po moru moje ladje i donose mi pošten dobitak; uslied toga sledi sada Maluh mladića, našega gospodara, te će...« U taj čas začuše se koraci na zaravanku. »Ha, Estera, nisam li ti rekao? Eto ga — i mi ćemo čuti viesti. Radi tebe molim Gospodina, našega Boga, koji nije zaboravio bludeće ovce izraelske, da budu dobre i utješljive. Sad ćemo saznati, hoće li dati slobodu tebi sa svimi tvojimi krasotami i meni sa svimi mojimi sposobnostmi.«

Maluh dodje do stolca.

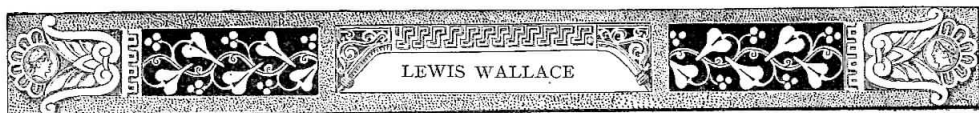
»Mir s tobom, dobri gospodaru,« reče nakloniv se duboko, »i s tobom, Estera, ti najbolja medju svimi kćermi!«

Smjerno je stajao pred njima. Po njegovu držanju i pozdravu teško bi zaključio na njegov odnošaj prema njima; držao se je kao sluga, pozdravio je kao pouzdanik i prijatelj. Simonides, odvrativ mu pozdrav, podje izravno na cilj njegovu poslanstvu.

»Što imaš da javiš o mladiću, Maluše?«

Mirno i kratko izpriповjedi događaje dana. Njegov slušatelj nije ga prekidao, ni rukom da bi maknuo, dok je pripoviedao. Rekao bi, da je kip od kamena, da ga nisu odavale široko otvorene, sjajne njegove oči i kadkada duboki uzdisaji.

»Hvala, hvala, Maluše!« reče srdačno, kad ovaj dosvršio. »Dobro si izveo; nitko ne bi bolje mogao učiniti. A sada, što držiš o mladićevoj narodnosti?«

»On je Izraelita, dobri gospodaru — Izraelita iz Judina koljena.«

»Jesi li siguran?«

»Posve siguran.«

»Čini se, da ti je tek malo kazivao iz svoga života.«

»Naučio je, da bude oprezan. Mogao bih ga nazvati sumnjičavim; sve moje pokuse, da stečem njegovo povjerenje, odbio je, dok nismo ostavili izvor Kastaliје, te bili na putu u gaj paoma.«

»Zašto je pošao k izvoru? Dafna je mjesto prokletstva.«

»Rekao bih: iz znatiželje kao i većina, što tamo idu. Ali čudnovato, vrlo čudnovato! Nije ga nimalo zanimalo ono, što je ondje vidio. Dobri gospodaru, taj mladić trpi duševnu bolest, što bi ju rado da sakrije. Pošao je k spilji, da ju tamo pokopa, kako mi pokapamo svoje mrtve.«

»Dobro, ako je to tako!« reče Simonides tiho i doda onda glasno: »Maluše, prokletstvo našega doba jest razsipnost. Siromasi postaju još siromašniji, jer nasljeđuju bogataše, a jednostavno bogati žive kao knezovi. Jesi li opazio kod mladića bud kakov znak tē slabosti? Je li pokazivao novac — rimski ili židovski novac?«

»Nije, dobri gospodaru, nije!«

»Ali, Maluše, gdje ima toliko podražica na ludorije — mislim, gdje ima toliko toga da jedeš i piješ — sigurno ti je stavio kakovu veliku ponudu? Već njegova mladost opravdava, da tako sudimo.«

»U mojem društvu jeo je i pio samo, da štuje Ilderimovo gostoljublje.«

»Nisi li mogao iz onoga, što je govorio i činio, saznati glavni razlog njegovu djelovanju? Ti znaš, da i najopreznijemu umakne kadkada dobro nečuvana misao.«

»Govori jasnije,« umoli Maluh u dvojbi.

»Ta, ti znaš, da svakoga, kad radi i govori, potiče nešto na to. Što si u tom pogledu opazio na njem?«

»O tom mogu izviestiti. Njegova je glavna zadaća, da nadje svoju majku i sestru. Duboko mrzi Rim, a jer je Mesala, o kojem sam te izviestio, sudjelovao kod nanesene mu nepravde, stoga najprije misli, kako bi njega ponizio. Tomu daje sgodu sastanak kod izvora. Nu to mladiću nije bilo dosta javno, zato očekuje utrke u jahalištu.«

»Mesala ima velik upliv!« reče Simonides zamišljeno.

»Jest, nu sin će Arijev pobiediti!«

»Odakle ti to znaš?«

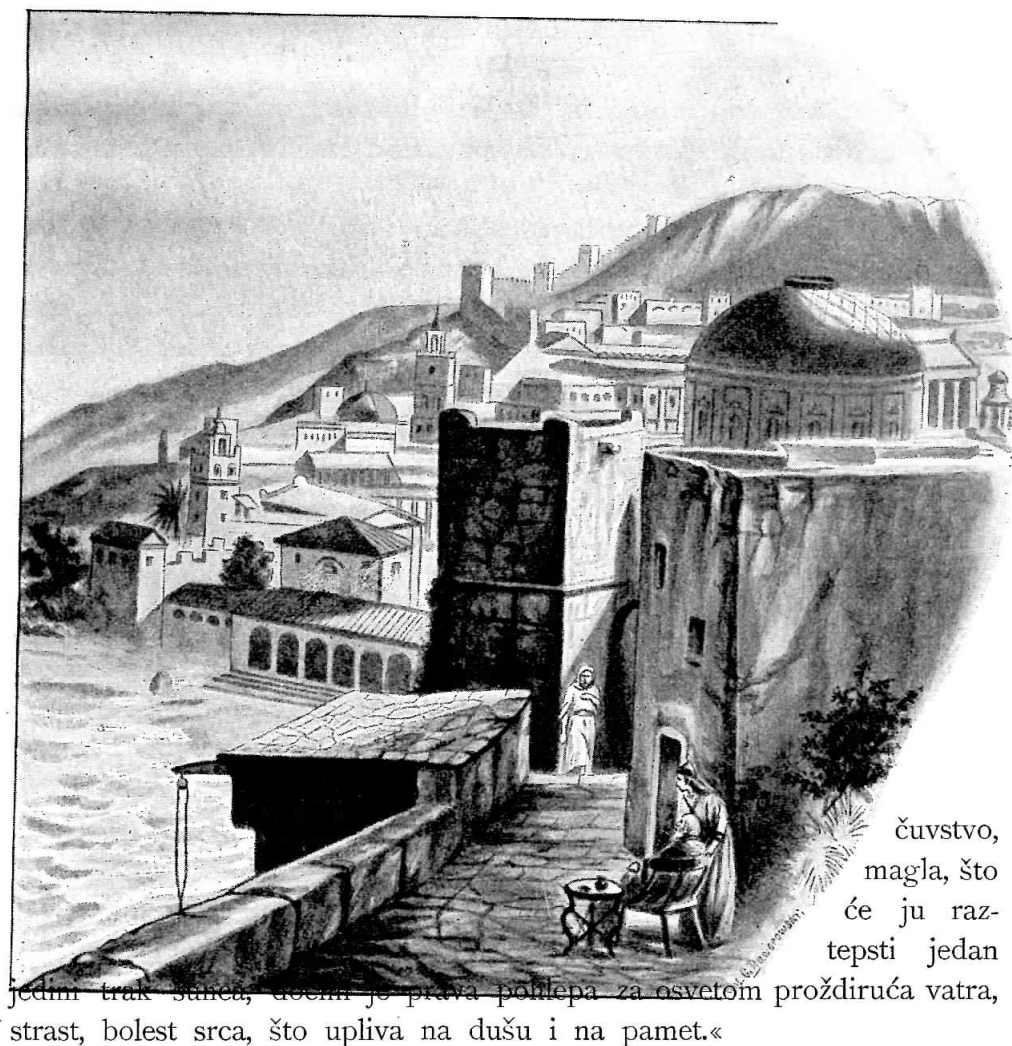
Maluh se nasmieši i reče:

»Sudim po njegovu govoru.«

»Ne imaš li drugog jamstva?«

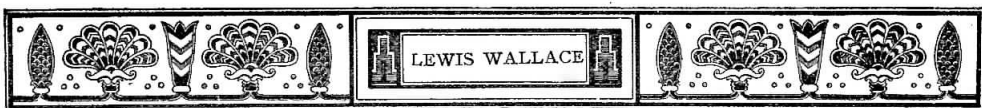
»O da, njegovu odvažnost.«

»Dobro, Maluše; nu njegovo čuvstvo osvete — ograničuje li se na onu malicu, što su mu nepravdu nanieli, ili obuhvata cjelinu? Nadalje — je li to čuvstvo tek mušica dječaka, puna čuvstva, ili podpuna muža, puna boli? Ti znaš, Maluše, da su osvetne misli, kojim je korien tek

čuvstvo,
magla, što
će ju raz-
tepsti jedan

jedinim trak sunca, dočim je prava pohlepa za osvetom proždiruća vatra, strast, bolest srca, što upliva na dušu i na pamet.«

Simonides pokaza znakove razdraženosti — prvi put za razgovora. Govorio je brzo i vatreno, te bio nalik na čovjeka, koji bolest, što ju opisuje, ujedno i predočuje.

»Moj dobri gospodaru,« odgovori Maluh, »upravo vatra njegove mržnje poglavito me potiče, da držim mladića, te je Židov. Premda je bio oprezan, kako je samo naravno, jer je tako dugo živio među Rimljani, vidio sam ipak, gdje sukljaju osjećaji njegove osvete: jednom, kad je pitao, kako šaik osjeća prema Rimu, i opet, kad sam mu kazivao povjest šaikovu, pa onda onu o mudracih i saobćivao pitanje: 'Gdje je novorodjeni kralj židovski?'« Simonides prigne se znatiželjno napried.

»Što je on odgovorio, Maluše? Reci mi njegove rieči, da se osvjedočim, kakov je utisak na nj učinila tajna.«

»Hotio je točno znati rieči, da li je pitanje glasilo: 'rodjeni kralju' ili 'novorodjeni kralj'. Činilo se, kao da nalazi razliku u oba izraza, na što on polaže važnost.«

Simonides se izpravi opet, da sluša.

»Tada sam mu,« nastavi Maluh, »saobćio, što Ilderim drži o tajni: da će kralj doći i zapečatiti sudbinu Rima. Mladiću navrie krv u lice i na čelo, pa reče ozbiljno: 'Tko drugi može biti kralj van Irud, dok Rim gospodari?'«

»Što je tim mislio da reče?«

»Da carstvo valja srušiti, prije nego li bude moguća druga vlada.«

Simonides je gledao zamišljeno na ladje, što se u mjesečini ljuljale; tada, sabrav se naglo, reče:

»Dobro, Maluše! Gledaj te dobiješ da što jedeš, pa se pripravi, da se vratiš u gaj paomâ. Moraš mladiću pomoći u njegovu nastojanju. Dat ću ti pismo na Ilderima.« I tiho, kao da govori sam sebi, dometnu: »Možda ću i sâm u jahalište.«

Kad je Maluh otišao, pošto si izmieniše običajne pozdrave, slastno se napije Simonides mlieka, te se činilo, da je okriepljen i veseo.

»Ondesi pladanj, Estera!« reče. »Večera je gotova.«

Ona posluša.

»Dodji amo k meni!«

Sjedne na svoje obično mjesto, na naslon stolca, tik do njega.

»Bog mi je vrlo dobar,« reče s počitanjem. »On običaje raditi tajinstveno, nu ipak pušta, te kadkada mislimo, da ga razumijemo. Ja

sam star, moje diete, pa moram skoro odavle. Nu sada, u jedanaestoj uri, kad mi je nada stala već da izumire, šalje mi tračak svjetla, što me uzdiže. Ja vidim velik dio naznačena mi puta u jednoj okolnosti, što je sama po sebi toli velika, te se ukazuje kao preporod svieta. Vidim razlog, zašto sam blagosloven tolikim bogatstvom, i svrhu, za koju je opredieljeno. U istinu, moje diete, ja počimam na novo da živim.»

Estera se privine k njemu, kao da će mu misli svratiti na sadašnjost.

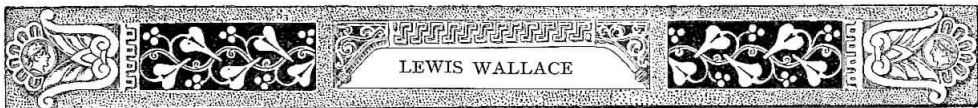
»Kralj se rodio,« nastavi dalje, »te mora da je stigao do polovice od prilike običnoga života. Baltazar veli, da je bio maleno diete na majčinu krilu, kad ga je on vidio, darivao i poklonio mu se. Ilderim drži, da je u prosincu bilo dvadeset i sedam godina, što su Baltazar i njegovi drugovi tražili u njegovu šatoru zaklon pred Irudom. Ne ćemo dakle još dugo čekati, da se kralj pojavi; danas, sutra može on doći. Sveti otcí Izraela, koliko blaženstvo leži u toj misli! Već mi se čini, kao da čujem, gdje se ruše stare zidine, i obću pobunu uslied promjene, što ima doći. Da, na obću radost otvara se zemlja, da proguta Rim; narodi odahnuju i pjevaju: Rima ne ima više!« Nasmija se samomu sebi. »Jesi li ikada što takova čula, Estera? Ja osjećam oduševljenje pjesnika, vatru Mirijama i Davida. Moje misli, što bi se morale da bave samo brojkami i trgovinom, pune su zvonkih cimbalá, žamorećih harfa, klicanja naroda, što okružuje novo podignuti priestol. Za sada moram misao ostaviti. Ali, moje diete, kad kralj dodje, treba čovječjih sredstva, novaca i ljudi, jer, kad je bio diete rodjeno od žene, pojavit će se kao čovjek. Razumiješ li me? Vidiš li put, što je označen meni i našem mladomu gospodaru? Taj put vodi nas obojicu k slavi i osveti. A« — stade i poljubi ju — »diete tvoje majke vodi k sreći.«

Ona je jednako šutjela. Tada se sjeti Simonides, da svi ljudi ne nalaze radosti u istih stvarih; sjeti se, da je njegova kći žensko.

»Na što misliš, Estera?« upita ju. »Ako tvoje misli izriču kakovu želju, reci mi ju, moja mala, dok još mogu, da ti ju izpunim. Jer znaš, da je moć krilata slika, a krila su još uvijek razširena da polete.

Djetinjom bezazlenosti odgovori ona: »Pošalji po njega, otče, pošalji još noćas po njega i ne puštaj ga u jahalište!«

»Ah!« klikne on otegnuto, i opet mu počivali pogledi na ríeci, gdje je sjena postajala sve to tamnija, jer mjesec bio zašao za brieg Sulpij, pa je nad gradom svietlilo samo slabo svjetlo zvíezda. Hoćemo li

priznati, čitatelju? Osjećao je žalac ljubomornosti! Je li ona u istinu ljubila mladoga gospodara? Ta mu se misao uvijek i opet vraćala. Bilo joj šestnaest godina; znao je to dobro. Na zadnji njezin rodjendan bio ju je odveo na gradilište ladjâ, gdje se baš jedna spuštala u vodu, a na žutoj zastavici, što je po zraku lepršala na vršku jarbola, bilo ime Estera. Tako su zajedno proslavili dan. Pa ipak ga je presenetila ova samosviest. Ima činjenica, na koje se tek bolno sjećamo; nu obično su takove one, što se samo nas tiču, na primjer, da smo stari, da moramo umrieti. Takova bol, bez bitisanja kao sjena, podkrala se u njegovo srce, te mu iztisnula uzdisaj. Ne samo da je kao robkinja nastupila u zreliju dobu, već je morala svomu gospodaru posvetiti čuvstva, što ih je poznavao, koli su nježna i duboka, iz dugog iskustva; ta dosele bio im on jedini predmet. Neprijateljska moć, što nas muči plašljivošću i gorkimi misli, riedko kad ovrši samo na polak svoje djelo. U časovitoj boli zaboravi starac na svoje nove osnove za budućnost i na njihov predmet, čudesnog kralja. Napokon uspije njegovoj jakoj volji da se svlada, te je mogao mirno upitati:

»Da ga ne pustim u jahalište? Zašto, diete?«

»Jahalište nije mjesto za sina Izraelova, otče!«

»To su nazori samo rabinâ, Estera, nazori rabinâ! Je li to sve?«

Zvuk pitanja udešen je bio, kao da iztražuje, i pogodi ju u srce. Ono joj stade tako silno kucati, te nije mogla da odgovori. Neka vrst osobite blažene smetnje uhvatila ju, kakove dosele još nikada oćutjela nije.

»Mladić će dobiti imetak,« reče joj nježno otac, primiv njezinu ruku, »ladje i novac, sve, Estera, sve. Nu ja se ipak ne osjećam siromašan, Estera, jer mi ti ostaješ sa svojom ljubavi, što je toli slična onoj moje pokojne Rahele. Reci mi, diete, zar on i nju da dobije?«

Ona se sagne nad njega i takne svojim licem njegovo.

»Govori, Estera! Ja ću naći snage u znanju; spoznaja donosi jakost.«

Ona se uzpravi i reče, a razabirala se istina u njezinu izrazu:

»Tješi se, otče, ja te nikada ne ću ostaviti. Ako ga i ljubim, ja ću uvijek, kao i dosele, kod tebe ostati.« I sagnuv se poljubi ga.

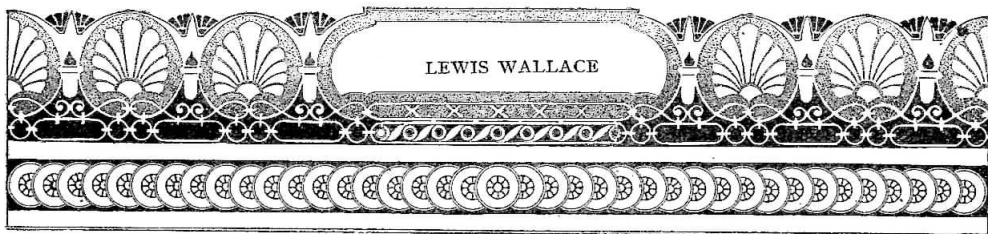
»Njegov mi je pogled ugodan,« nastavi ona dalje, »njegov me glas privlači k njemu. Zato strepim pred tim, da znam, te je u pogibelji. Da, otče, veselila bih se, da ga opet vidim. Nu ipak neuzvrćena ljubav ne može nikada da bude savršena ljubav; ja ću zato neko vrieme čekati i sjećati se, da sam tvoja i svoje majke kći.«

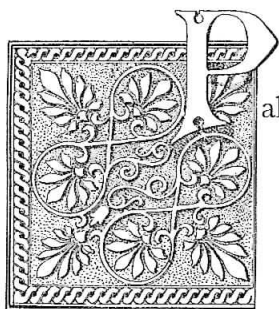
»Ti si pravi blagoslov Božji, Estera, blagoslov, što me čini bogatim, ako i sve drugo izgubim. A tako mi svetoga imena Božjega i vječnoga života, nitko ti ne će ništa na žao učiniti!«

Iza malo dade, neka se dozove sluga i u sobu ga odveze. Tamo je još sjedio jedno vrieme i mislio na budućega kralja. Estera se povukla u svoju sobu i spavala san nedužnosti.

Poglavlje osamnaesto.

alaču onkraj rieke i gotovo nasuprot kući Simoni-desevoj, kažu, da je sagradio glasoviti Epifanes. Prema slogu bila je više gorostas, nego li ono, što danas zovemo klasičnim slogom; imala je ipak sve za lagodnost, dapače za razkoš. Zid, što je okruživao čitavo ostrvo uzduž kraja prema obali, bio je obrana koli proti sili vode toli proti mogućim navalama neprijateljâ; radi njega govorilo se, da u palači nije nitko stanovao. Za poslanike bila je sagradjena druga palača pod Jupitrovim hramom na zapadnom obronku Sulpija. Nije manjkalo ljudi, koji su uprav poricali prigovor, da je palača na ostrvu nezdrava, a tvrdili, da je pravi razlog, što se preselilo, veća sigurnost nove palače. To je mnijenje s mnoge ruke bilo osnovano, pa i s činjenice, što su palaču na ostrvu bili uvijek spremnom držali, te ju davali za stan svakomu konzulu, vojskovođi, kralju ili drugoj visokoj osobi, koja bi posjetila Antiokiju.

Pošto imamo posla samo sa jednim dielom stare sgrade, prepuštamo čitateljevoj mašti da se po volji kreće po baščah, kupeljih, hodnicih i bezbrojnih sobah sve do na krovu sjenicâ za udobnost, i da se divi krasotam kuće, što je svojim bogatstvom iznenadjivala i u gradu, gdje je bila najveća razkoš na iztoku.

Medjutim stupimo u sobu, što bi ju danas nazvali dvoranom! Bila je vrlo prostrana; pod bio iz mramornih ploča. Svjetlo padalo kroz bojadisane prozore na stropu, gdje su mjesto stakla bile kovinaste ploče. Slike Atlasa nosile su strop i dielile zidove u više dielova. Na kornižu umjetno izradjenu bilo arabeskih slikarija u plavoj, zelenoj, crvenoj i zlatnoj boji. Uz stiene pružao se divan iz indijske svile i kašimir-vune. Ostalo pokućstvo bili stolovi i stolci, a ti su imali osobite, po egipatskom uzorku izrezuckane oblike. Sa stropa visjelo pet svjetionika na lancih od mjedi, po

jedan u svakom kutu i jedan u sredini. Nosili su piramide gorećih svjetiljaka i razsvjetljivali ista demonska lica slikâ Atlasa i spleteni nakit korniča. Oko stolova sjedilo, stajalo ili hodalo nemirno od jednoga do drugoga oko sto osoba, na koje treba da makar za čas pažnju obratimo.

Svi su još mladi, neki

jedva se oteli dječjačkoj dobi;

a svi su očevidno djeca

Italije, većinom Rimljani.

Svi govore čistom la-

tinštinom, i svaki

nosi u velikom

glavnom gradu na

Tiberu obično kuć-

no odielo, naime

haljinu kratkih ru-

kava i kratkih sku-

tova, koje odielo

vrlo je primjereno

podneblju Antiokije,

a osobito je prema

sgusnutom uzduhu u

dvorani. Na divanu, tu

i tamo, kamo ih nehajno bili po-

bacali, leže toge i gornje haljine,

obšivene vrlo ukusno grimizom. I pospanci

leže na njem u raznom položaju — a ne ćemo da pitamo, je li ih svladao

Bako ili vrućina sparnoga dana. Zuj glasova nadjačuje kad i kada bučan

smieh, kad i kada provala srditosti ili veselja, a uvijek neprestano bacanje

kocaka. Društvo se zabavlja na pločicah i kockanjem. Tko su mu članovi?

»Dobri Flaviju!« reče jedan igrač, držeći svoj kamen među prsti,

»gledaj ono gornje odielo — ono baš pred nami na divanu. Još je

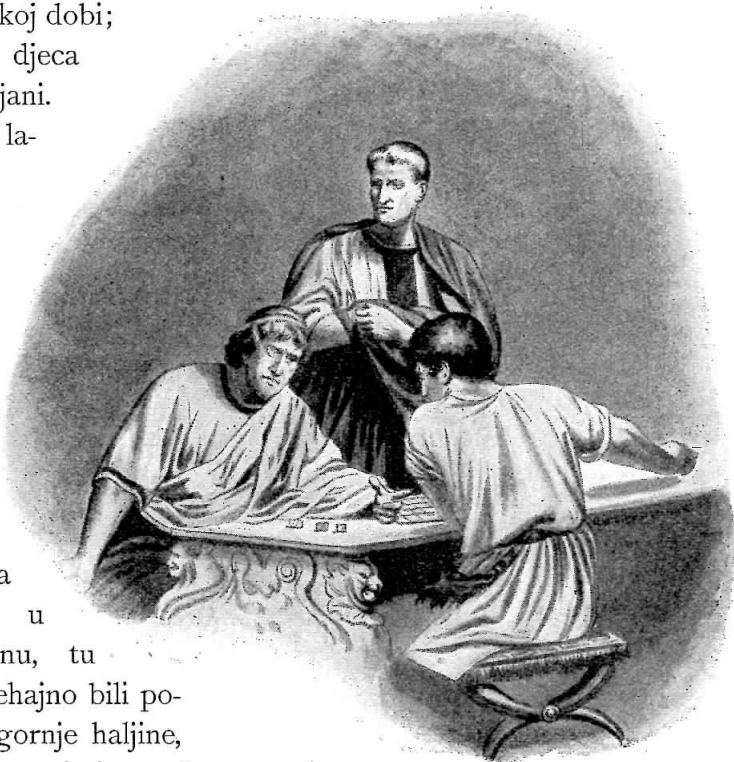
novi i baš doneseno od trgovca robom; kopča mu je na ramenih široka

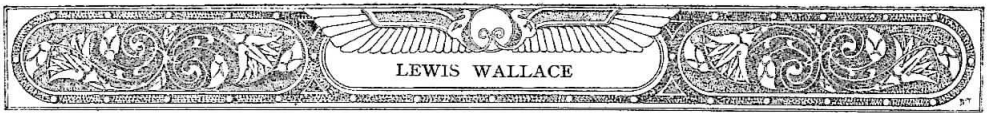
kao moja ruka.«

»Dobro,« odgovori Flavij, a da ne odvraća pažnje od igre, »takovih

sam više vidio. Tvoje odielo eto neka nije staro, ali nije ni novo. Što

hoćeš tim?«

»Ništa! Nu poklonio bih ga onomu, koji bi mi pokazao čovjeka, koji sve zna.«

»Haha! To možeš i jevtinije dobiti. Mogu ti pokazati ovdje među obšivenimi grimizom više njih, koji bi primili tvoju ponudu. Nu sad se igranj!«

»Evo, dobio sam!«

»Sbilja? — Tako mi Jupitra! — No? Što veliš: još jedanput?«

»Neka bude!«

»A uložak?«

»Sesterca!«

Obojica zabilježiše nešto na svoje pločice. Dok su slagali kamene, vrati se Flavij na opazku svoga prijatelja.

»Čovjeka, koji sve zna? Tako mi Herkula, tada proročištva ne bi više imala posla. Što hoćeš ti s takovim čudovištem?«

»Imao bi mi odgovoriti na jedno pitanje, a onda bih mu — Jupitra mi! — prorezao vrat.«

»A to bi pitanje bilo?«

»Morao bi mi označiti sat — ne, čas, kad će sutra Maksencij doći.«

»Divan potez — imam te! A zašto baš čas?«

»Zar nisi nikada stajao gologlav pod sirskim suncem na obali, gdje će se izkrcati? Vatra od Veste ne žeže toliko! Ako mi je umrieti, hoću da umrem u Rimu! — Nu, bogova mi, ti si me ulovio, Flaviju, ja sam izgubio! O mušičava srećo!«

»Još jedanput?«

»Ja moram svoju sestercu natrag dobiti!«

»Neka bude!«

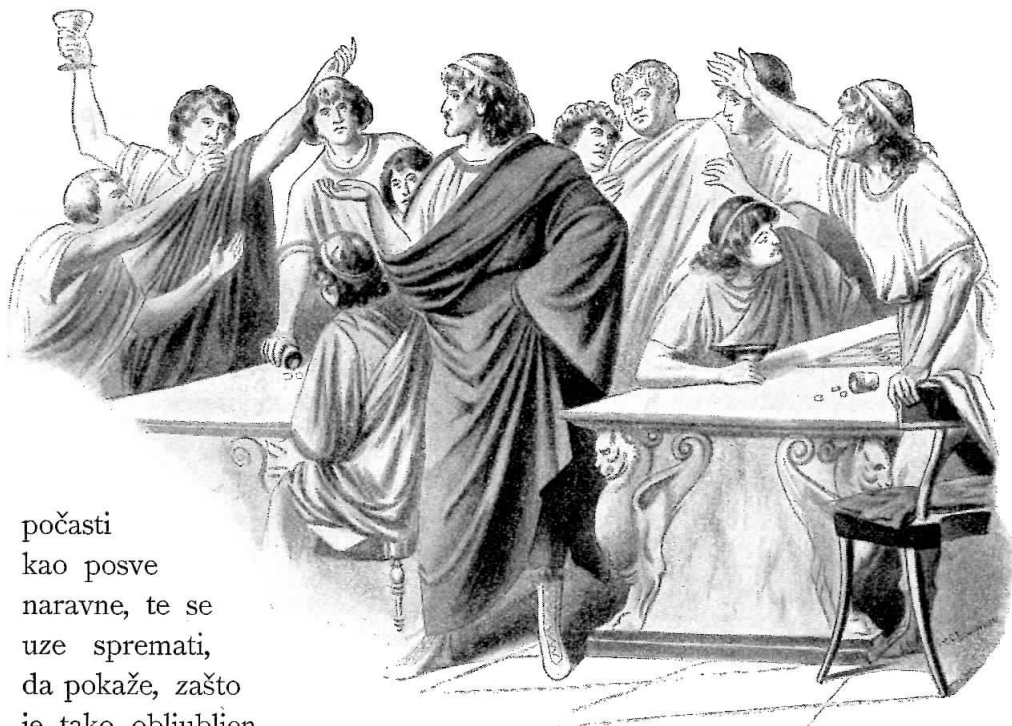
I kockali se opet i opet. Kad se dan kroz prozore na stropu počeo šuljati, te s njega probliedjelo svjetlo uljenica, sjedili su još uvijek kod igre uza stol. Bili su, kao i većina u društvu, iz vojničke pratnje konzula i čekali zabavljajući se, dok dodje.

Za ovoga razgovora bilo unišlo drugo društvo. Ono podje, izprva neopaženo, k srednjemu stolu. Poznalo se, da dolaze s netom dovršene časti. Neki su se jedva držali na nogama. Vodja im nosio na glavi vienac, znak, da je predsjedao gostbi, ako ju nije i sâm dao. Na nj nije vino drugčije djelovalo, nego što mu je još povisilo milinu rimskoga lika. Glavu je ponosito digao, usne i lica bila svjetlo rumena, oči mu sievale.

Oholo kao u kazalištu stupao je k stolu, bezobzirno spremajuć mjesto za sebe i za svoje drugove. Kada je napokon stao i pogledom svrnuo na društvo, okrenuli se k njemu svi igrači, te ga glasno pozdravili:

»Mesala, Mesala!«

Udaljeniji čuli su taj povik, te ga ponovili. Za čas razišli se skupovi, ostavili igre, te svi pohitjeli prema sredini dvorane. Mesala primi tē

počasti
kao posve
naravne, te se
uze spremati,
da pokaže, zašto
je tako obljubljen.

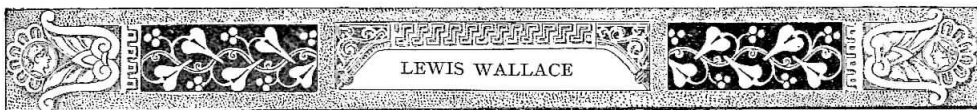
»U tvoje zdravlje, moj prijatelju Druzo,« reče onomu, što je najbliže do njega sjedio. »Posudi mi za čas tvoje pločice!«

Taj mu pruži voštane pločice. Mesala pogleda oklade na njih označene i baci mu ih natrag.

»Denari, samo denari, novac voznikâ i mesarâ!« reče uz porugljiv smieh. »Pijane mi Semele, kamo će doći Rim, ako Cezar bdije noći i čeka, hoće li mu Fortuna baciti u krilo prosjački denar!«

Druzo se zarumenio do sljepočica, nu njegov odgovor nadjačaše oni, što su okolo stajali:

»Mesala, Mesala!«

»Ljudi sa Tibera!« nastavi Mesala uzev iz ruke jednomu iz okoliša čašu za kocke; »tko je, koga bogovi najviše vole? Rimljanin! Tko daje narodom zakone? Rimljanin! Tko je po pravu mača gospodar svietu?«

Četa, što se lasno oduševila, ote mu odgovor iz usta, te svi uzkliknu:

»Rimljanin, Rimljanin!«

»Pa ipak — ipak —« stade, da im uzbudi pozornost — »ipak ima jedan bolji nego li i najbolji Rimljanin!«

Zašuti i oholo potrese glavom. Kad nije dobio odgovora, nastavi:

»Čujete li? Ima jedan bolji nego li i najbolji Rimljanin!«

»Herkul!« klikne jedan.

»Bako!« zavikne šalivdžija.

»Jupiter, Jupiter!« zagrmí četa.

»Ne, medju ljudmi!« pouči ih Mesala.

»Reci ga, reci ga!« navališe na nj.

»I hoću!« zavapi, kad nasta mir. »To je onaj, koji rimskoj savršenosti priključuje savršenost izтока, onaj, koji slavodobitni zapad upućuje u iztočnoj umjetnosti, kako će se veseliti s pobjede.«

»Apolona mi! Njegov najbolji ipak je dakle Rimljanin!«

Nasta sveobći smieh i burno povladjivanje, znak, da je Mesala našao odziva.

»Na iztoku,« nastavi on, »nemamo bogova, samo vino, žene i sreću; zato je naše geslo: 'Tko će, što ću ja!' koli u senatu toli u ratu. Najsgodnije je pako za onoga, koji traži najbolje, a ne boji se najgorega.«

Glas mu je postao umiljat, povjerljiv.

»Gore u tvrdjavi u velikom sanduku imam pet talenata u valjanom novcu. Evo namire!«

Izvadi smotak pergamene iz njedara svoje odjeće, i baciv ga na stol nastavi uz mrtvu tišinu, dočim su svim oči bile na nj uprte, i svako uho prisluškivalo njegove rieči.

»Ova svota mjera je mojoj smjelosti; tko smije isto toliko? Šutite; je li svota prevelika? Pa ću pobrisati jedan talenat! Što, još nema ponude? Dobro dakle, bacite kocke jedanput na tri talenta! Samo tri — ili dva — ne ćete? Dakle jedan, bar jedan, u čast rieci, na kojoj ste se rodili! Rim na iztoku proti Rimu na zapadu! Varvarski Orontes proti svetomu Tiberu!«

Dok je govorio, tresao je vrčem za kocke.

»Orontes proti Tiberu!« opetovao je sve to većim izrazom.

Nitko se ne maknu. Baci vrč na stol i uze smijuć se svoju namiru.

»Hahaha! Jupitra mi na Olympu! sad znadem, zašto ste došli u Antiokiju: vi imate tek da si stečete sreću ili si ju morate popraviti. Hej, Ceciliju!«

»Evo, Mesala!« reče jedan iza njega. »Evo me!«

»Idi i donesi vina, vrč i čaše! Ako i nemaju naši zemljaci ovdje kese, imat će bar želudac. Žuri se!« A okrenuv se Druzu reče: »Ne zamjeri mi! Htio sam samo da izkušam ove potomke Rima. Hajde!« Uze vrč u ruke i potrese veselo kockami. »Hajde, kušaj svoju sreću; reci svotu, koju hoćeš!«

Druzo nije mogao da odoli zavedljivu pozivu.

»Tako mi Nymfâ!« reče, »kockat ću se s tobom — za denar!«

Kod njihova stola stajao mladić po licu još dječak, te gledao. Mesala se okrene iznenada k njemu. »Tko si?« upita.

Dječak umakne natrag.

»Nisam tako mislio. Običaj je kod muževa, da vode knjige i u malih stvarih. Trebam pisara; hoćeš li mi kao takov služiti?«

Dječak izvadi svoju pločicu, pripravan da vodi račune.

»Stani, Mesala, stani!« reče Druzo. »Zločest je doduše znak, kad netko pita prije nego baci kocke, nu ja sam se baš nečemu dosjetio, što moram da upitam.«

»Dotle ću ja prebaciti vrč i pokriti njim kocke. Tako — počmi!«

Mesala učini, kako reče, i čvrsto je držao vrč nad kockami.

Druzo upita:

»Jesi li ikada vidio nekoga Kvinta Arija?«

»Duumvira?«

»Ne, njegova sina!«

»Nisam znao, da ima sina!«

»Ništa za to,« reče Druzo ravnodušno; »samo sam ti htio kazati, Mesala, da nije bio Poluks sličniji Kastoru, nego li je Arij tebi.«

Ovu primjetbu potvrdiše odmah svi, koji su ju bili čuli.

»U istinu, u istinu!« kliknuše. »Njegove oči, njegovo lice!«

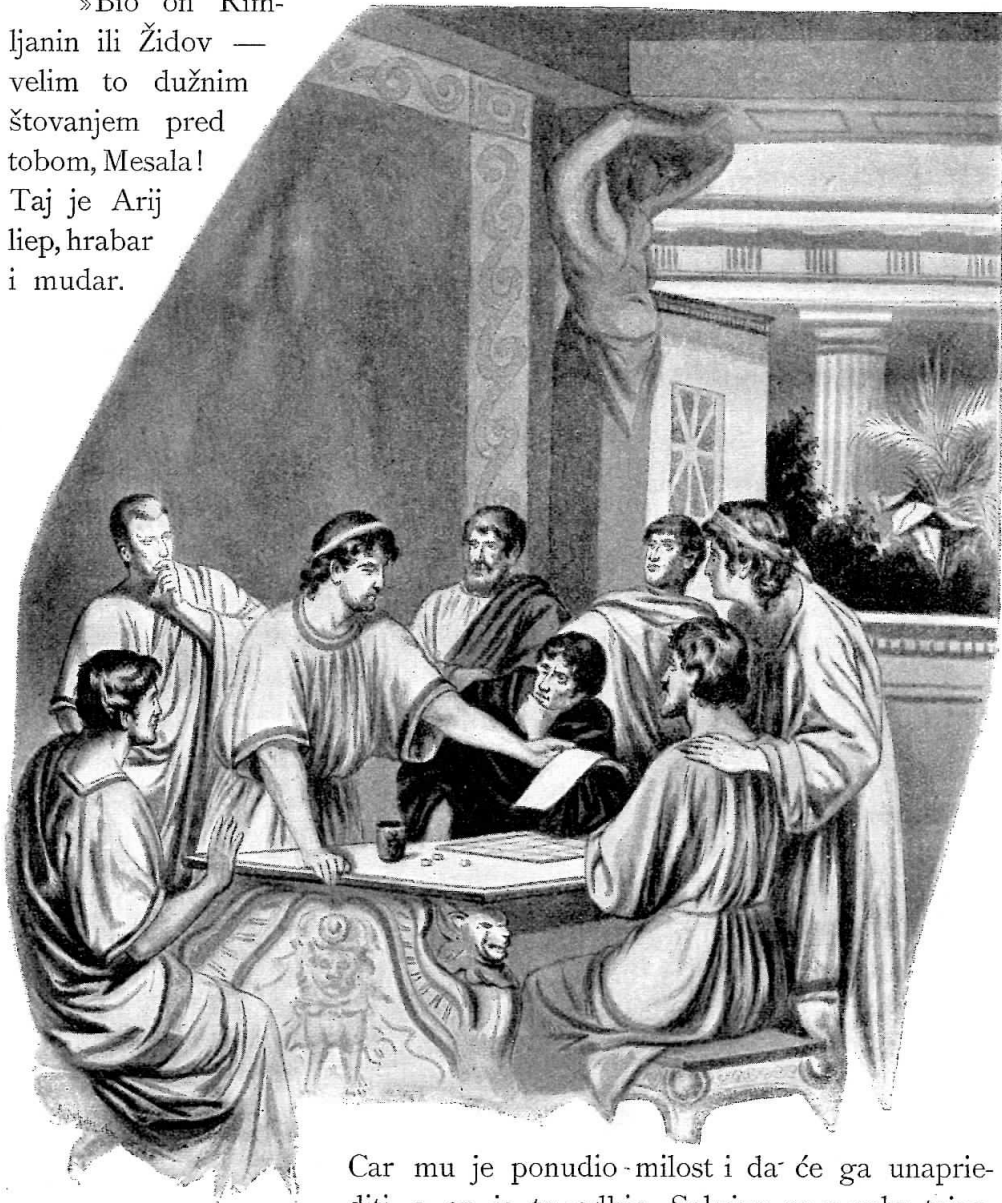
»Kako to govorite!« dobaci jedan prezirno. »Mesala je Rimljanin, Arij je Židov.«

»Imaš pravo,« potvrdi drugi, »on je Židov.«

Činilo se, da će doći do svadje; Mesala je posredovao.

»Druzo, vina još nema! Što se tiče Arija, može biti istina, što veliš. Pripoviedaj mi više o njem.«

»Bio on Rim-
ljanin ili Židov —
velim to dužnim
štovanjem pred
tobom, Mesala!
Taj je Arij
liep, hrabar
i mudar.

Car mu je ponudio milost i da će ga unaprie-
diti, a on je to odbio. Sakriva se u neku tajnu,
te se vlada, kao da se boljim drži ili gorim spoznaje, nego što smo mi
drugi. U ratnih školah nije mu bilo premca; igrao se je sa orijaši plave

kose sa Rajne i sa bikovi bez rogova iz Sarmacije kao sa snopom vrbovine. Duumvir učinio ga je neizmjereno bogatim. Ljubi strastveno oružje i misli samo na rat. Maksencij uze ga u svoju pratnju, te bi bio morao s nami ići u ladji, no u Raveni odielio se od nas. Ali je ipak sada ovdje. Nu mjesto da podje u palaču ili u tvrđjavu, odsio je u gostioni, a sad ga nestalo.«

Mesala slušao u početku nekom ponosnom bezbrižnosti; nu tečajem kazivanja postade pažljiviji, a na koncu digne ruku sa vrča za kocke i klikne:

»Hej, Kajo, čuješ li?«

Mladić do njega, njegov Myrti ili pratioc kod svakdanjih vježba na trkalištu, odgovori, razdragan s pažnje:

»Mesala, ne bih bio tvoj prijatelj, da te ne slušam.«

»Sjećaš li se čovjeka, koji je kriv, te si danas pao?«

»Tako mi Baka! Zar nemam izprebijane kosti, da me na to sjećaju?«

»Zahvali dakle sudbini, našao sam tvoga neprijatelja. Čuj!«

Mesala se okrenu Druzu:

»Kazuj nam još više o njem, o tom Rimljaninu Židovu, o toj mješavini, što nadkrijuje sliku Centaura. Kako je odjeven, Druzo?«

»Kao Židov.«

»Čuješ li, Kajo?« reče Mesala. »Taj je čovjek mlad — prvo; ima rimsko lice — drugo; nosi židovske haljine — treće; u ratnih školah stječe se slava i sreća, kad oboriš konja ili prevališ kola, kako je već potrebno — četvrto. Druzo, pomози momu prijatelju dalje. Bez dvojbe govori taj Arij više jezika, jer inače ne bi bio danas Židov, sutra Rimljanin. A — jezik Atenjana, govori li ga dobro?«

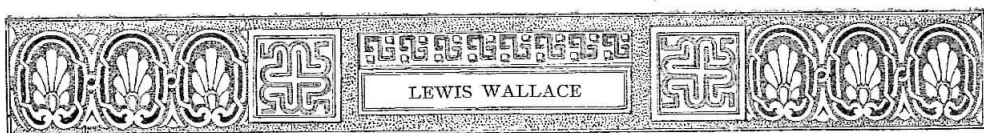
»Tako čisto, te bi mogao stupiti kao predstavljač.«

»Čuješ li, Kajo? On umije i grčki pozdraviti gospodu; to je u brojenju — peto. Što veliš na to?«

»Našao si ga, Mesala!« odgovori Kajo, »ili dvojim o samom sebi!«

»Molim, da mi oprostite, Druzo i vi ostali, što govorim ovako u zagonetkah,« progovori Mesala ljubezno onim, koji su bili okolo; »ali ti si govorio o tajnah, Druzo, pogledom na ovoga Arija. Kazuj dakle!«

»Za pravo radi se baš o djetinjskoj pripoviesti. Kad je duumvir Arij, za onda još tribun, pošao na gusare, nije imao žene ni djece. Kad se je vratio, imao je sina, ovoga, o kojem govorimo, te ga je odmah drugi dan posinio.«

»Posinio ga!« klikne Mesala; »to me zanima. Gdje je duumvir našao toga dječaka, i tko je on bio?«

»Na to neka odgovori tko zna, jer to zna samo mladi Arij. Duumvir je izgubio u bitki svoju galiju; jedna ladja našla je njega i još jednoga, jedine sa zapovjednikove ladje, koji su bili spaseni, na jednoj daski boreći se sa valovi. Kazujem događaj, kako su mi kazivali oni, što su ih spasili. Kazivanje ovo imade za sebe barem to, da mu dosele nije nitko prigovarao. Kažu, da je drug Arijev na daski bio Židov.«

»Židov?« opetova Mesala u čudu.

»I rob na galiji!«

»Kako, Druzo, rob na galiji?«

»Kad su obojicu donieli na ladju njihovih izbavitelja, imao je duumvir svoju ratnu spremu, a drugi odielo veslača.«

Mesala je slušao.

»Kao rob na galiji!« reče Mesala još jednom, te se činilo, kao da je u svom životu prvi put u neprilici.

U taj čas donesu robovi u sobu velike vrčeve s vinom, košare s voćem i slatkishi, zatim boce i čaše, većinom srebrne. Pogled na to dade Mesali opet srčanosti; skoči odmah na stolac.

»Ljudi sa Tibera,« vikne glasno, »pretvorimo čekanje na našeg zapovjednika u Bakovu svečanost! Koga birate, da predsjedja?«

Druzo se digne.

»Tko drugi da predsjedja,« reče on, »van onaj, koji daje gostbu? Rimljani, odgovorite!«

Dvoranom zaori povladjivanje. Mesala skine vienac, što ga je još uvijek nosio, pruži ga Druzu, koji stane na stol te ga pred svimi svečano opet stavi Mesali na glavu, ovjenčav ga ovako za predsjednika.

»Doveo sam sa sobom amo nekoliko prijatelja, koji su se upravo vraćali sa gostbe. Da nam započme svečanost po starom običaju, donesite amo onoga, koga je vino najviše svladalo!«

Na Mesalin zahtjev nastade obćenito dovikivanje.

»Evo ga — evo ga!«

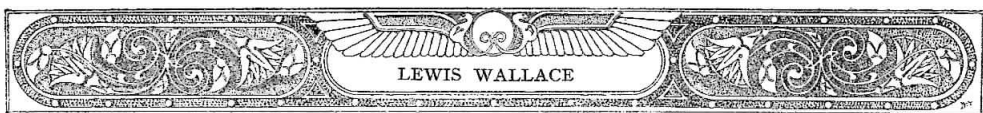
S poda, kamo je pijan bio pao, digoše mladića i donesoše ga.

»Metnite ga na stol!« zapovjedi predsjednik.

Vidješe, da ne može sjediti.

»Podupri ga, Druzo!«

Druzo ovrši nalog. Tada se Mesala okrene k pijanomu mladiću i progovori uz mrtvu tišinu.

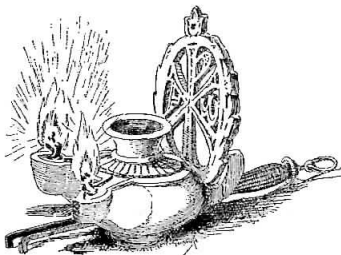
»Bako, najveći od svih bogova, budi nam milostiv ove noći!« Skine vienac. »U ime svoje i svojih drugova obećajem, da ću vienac položiti na tvoj žrtvenik u spilji Dafne.«

Nakloni se, metne opet vienac na glavu, te otkrije kocke, rekavši smijući se:

»Gledaj, Druzo, tvoj denar je moj!«

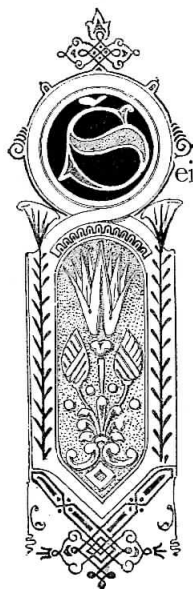
Burno povladjivanje potrese dvoranom, da se uzdrmaše i gnjevne slike Atlasa po stienah.

Pijanka započe.

Poglavlje devetnaesto.

Seik Ilderim bio je čovjek visoka ugleda, pa ga nije smio da na kocku stavlja izlazeći na javu neugledno. Morao je čuvati glas svojoj porodici, kako se i pristojalo najbogatijemu patrijarhalnomu knezu pustinje Siriji na iztoku. U gradovih slovio je kao najbogatiji u celom iztoku medju onimi, koji nisu bili kraljevskoga roda, i to pravom. Stoga je on, kako je imao novaca, robova, deva i stada svake ruke, volio neki sjaj, koji je i njegov ugled kod stranaca dizao i njegovu osobnomu ponosu laskao, te mu podavao udobnosti. S toga razloga pojavljivao bi se on uz velik sjaj, dok je boravio i u dubravi paomâ. Podigao je tamo tri velika šatora, jedan za sebe, drugi za posjetnike, a treći za svoju miljenicu ženu i njezinu pratnju, i još šest ili osam manjih za svoju tjelesnu stražu i za robove. Prvi su bili četa jakih, srčanih muževa, koji su dobro znali baratati lukovi, sulicami i konji.

Njegov posjed u dubravi nije bio doduše u pogibelji, nu jer navika postane čovjeku druga narav, i jer nikada nije razborito, da popuste sveze jedanput već ustanovljenomu poredku, opredieliše prostor medju šatori za deve, krave, koze i tako dalje, da ih kada ne podraži pohlepa lava ili tata.

I na svojih putovanjih vršio je Ilderim sve do u sitnicu sve običaje svoga naroda. Njegov dakle život u dubravi paomâ bio je samo nastavak njegova života u pustinji, u istinu patrijarhalni život, pravi pastirski život starog Izraela.

Ono jutro, kad je karavana stigla u dubravu, reče zaustaviv svoga konja i zataknuv sulicu u zemlju:

»Ovdje postavite šator! Ulaz prema jugu, da možemo medju ovim potomstvom pustinje počivati kraj sunčanog zahoda.« Rekav to podje k skupini, što ju činile tri velike paome, i uze da miluje jednu, kako bi milovao lice djetetu ili vrat kojoj ljubljenoj životinji. — Tko drugi nego li šeik imao je pravo da zapovjedi karavani neka stane, ili da označi, gdje valja šator razapeti? Izvadi sulicu iz zemlje, a u načinjen otvor staviše sluge prvi stup za šator. Oko njega zabiše u razmacih osam još drugih — tri reda. Sada dodjoše žene i djeca, te poskidaše sukno sa deva. Tko drugi smio bi to učiniti van žene? Nisu li one ostrigle mrkušaste koze u stadu, dlaku im u niti izprele, a iz toga sukno satkale? Nisu li one sukno sašile, te iz njega načinile debeo krov? I koli veselo i uz kakove dosjetke i dokaze jakosti raztezala je napokon sva pratnja šeikova sukno od

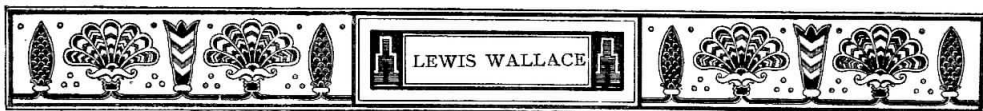
stupa do
stupa, pri-
čvršćujući ga
na shodnih mjestih!

A kad su napokon podigli
stiene iz pletera i tako sgradu dotjerali u
pustinjačkom slogu — koli su željno uz muk
izčekivali sud svoga dobroga gospodara! Kako su
se radovali, kad je on ulazio i izlazio, promatrao
stan, drveće, sunce i vodu, zadovoljno t'ro ruke
i govorio:

»Dobro je! A sada pripravite i sebi ležište, kako naj-
bolje znate, pa ćemo večeras zasladiti naš kruh arakom
(vrst rakije) i naše mlieko medom i na svakoj vatri peći
će se po jedan kozlić. Bog s vami! Pitke vode ima, jer
je jezero naše vrelo. Živine za toware i stada ne će gla-
dovati, jer ovdje ima sočne i zelene paške. Bog s vami,
moja djeco! Idite!«

Veselo otišli oni, da i za se prirede stanove. Nu neki
su još ostali, da iznutra opreme šator. Muške su sluge
objesili zastor na srednji red stupova, te su
tako nastala dva razdjela. Jedan je bio

za šeika, a drugi za njegove konje. Uvedoše konje, te ih dragajuć i laskavo im progovarajuć izpregoše. Uz srednji stup prislonili su ormar za oružje, te ga napunili sulicami, koplji, lukovi, strjelicami i štitovi. Povrh ormara objesiše gospodarov mač, kojemu se kao srp savita oštrica sjajila kao i držak, urešen dragim kamenjem. Na drugi stup objesili su konjsku hormu, a njezin sjaj sjećao je na odielo kraljeva sluge; na daljne opet haljine moćnoga gospodara, vunenu i platnenu odjeću, plaštove, tunike i šarene rubce za glavu. I ne prestadoše raditi, sve dok im on nije kazao, da je zadovoljan.

U to su služavke uzele da spremaju divan, pokućstvo, bez kojega šeik nije mogao da bude kao ni bez brade, što mu padala na prsa. U obliku pravokuta sa tri strane složiše okvir, s otvorom prema ulazu, te izpunije prostor jastuci i zastori; preko jastukâ razàstrše pokrivač sa žutimi i zagasitim prugami; a onda metnuše još više jastuka i vanjkuša sa mrkimi i crvenimi navlakami. Oko toga amo unutra prostrieše na pod sag, što je sizao sve do ulaza — i posao im bio gotov. Još im samo preostade da napune vrčeve vodom a mješine napunjene arakom da objese na svoja mjesta. — Koji Arapin da ne cieni Ilderima sretnim u njegovu šatoru na jezeru sladke vode, u hladu paomâ, u dubravi paomâ?

Na ulazu eto baš opisana šatora ostavismo Ben Hura. Tu izuje sluga šeiku sandale, dočim je drugi skidao s nogu mladiću rimske cipele. Tada izmieniše obojica prašnu gornju odjeću svježom haljinom iz platna.

»Dobro došao u imenu Božjem! Unidji i počini!« pozdravi Ilderim srdačno svoga gosta u jeziku, koji se govori na trgu u Jerusalemu, prateći ga k divanu.

»Ja ću ondje sjesti,« reče on, pokazujuć mjesto, »a moj gost ovdje.«

Služkinja, sliedeć mig, uredi jastuke i vanjkuše, neka se udobno počiva. Sjedoše. Sluga donese svježe vode iz jezera, opere im noge i otare ih.

»Jedna poslovice stanovnikâ u pustinji glasi: Dobar tek obećaje dug život!« reče šeik i upita: »Jesi li gladan?«

»Ako je tomu tako, dobri šeik, živjet ću sto godina. Ja sam kao gladan vuk pred tvojimi vratima,« odgovori Ben Hur.

»No, ne ću te odpremiti kao gladna vuka; dat ću ti najbolje iz svoga stada.«

Ilderim zapljeska rukama. Sluga unidje.

»Potraži stranca u šatoru za posjetnike i javi mu: Ja, Ilderim, želim mu mir.« Sluga se nakloni. »Javi mu nadalje, da sam se s nekim vratio, koji će sa mnom lomiti kruh. Ako Baltazar, mudrac, želi da bude s nama kod obroka, bit će nas trojica. Dio za ptice ne će zato biti manji.«

Sluga ode.

»Sad odpočinimo!«

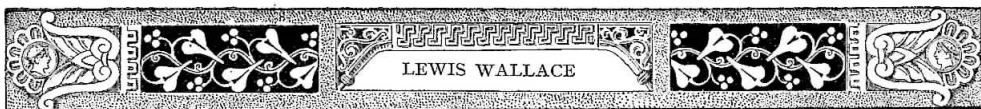
Ilderim se nasloni na divan, kako to još i danas običavaju trgovci po pazarih u Damasku. Kad je udobno sjedio, reče dostojanstveno:

»Jer si moj gost i sa mnom si pio, a skoro ćeš sa mnom i jesti, neka te ne smeta, da te upitam: Tko si?«

»Šeik Ilderime,« odgovori Ben Hur podnoseći mirno pogled, što je na njem počivao, »molim te, ne misli, da ja ne cijenim tvoj opravdani zahtjev. Nu — zar u tvom životu nije bilo nikada doba, kad bi odgovor na slično pitanje bio zločin proti samomu sebi?«

»Slave mi Salomonove, bilo je!« odvrati Ilderim. »Izdaja samoga sebe kadkada je ista tako zla, kao da si izdao i čitavo pleme!«

»Hvala, hvala, dobri šaik!« klikne Ben Hur; »nikada nisi bolje odgovorio. Sada znam, da te samo uvjeriti imam, te ne ću izdati tvoje pouzdanje, i da ti ovo uvjeravanje isto toliko vrijedi kao i povjest moga života.«

Šaik se nakloni, a Ben Hur se požuri da taj utisak izrabi.

»Ako me izvoliš poslušati,« reče, »saobćit ću ti najprije, da nisam Rimljanin, kako bi se moglo suditi po imenu, što ti je kao moje označeno.«

Ilderim se primi za bradu, što mu je padala na prsa, i pogleda oštro svoga gosta pribрав obrve.

»Drugo, ja sam Izraelita iz Judina koljena.«

Šaik podigne malko obrve.

»Još više: ja sam Židov, koji imam da se žalim na Rim, pa je tvoja žaloba prema mojoj žaloba djeteta.«

Starac je grčevito rovao po svojoj bradi i spusti obrve tako nizko, te su mu oči izpod njih izčezle.

»A osim toga, šaik Ilderime — kunem ti se zavjetom, što ga je Gospodin sklopio s mojimi otcevi — pomogneš li mi do osвете, za kojom idem, neka bude dobitak i slava utrke tvoja.«

Ilderimove obrve zauzeše svoje naravno mjesto; digne glavu, lice mu sjalo, mogao si razabrati, da je zadovoljan.

»Dosta!« reče on. »Ako je na korjenu tvoga jezika sakrivena laž, ne bi pred tobom ni isti Salomun bio siguran. Da nisi Rimljanin i da imaš žalobu na Rim pa snuješ osvetu — to vjerujem. — Nu kako je s tvojom vještinom? Kakovo iskustvo imaš u utrkivanju na kolih? — A konji — možeš li učiniti, da te poznadu, da sliede tvoj poziv, da na tvoju zapovied upotrebe skrajne sile, da ih u odlučnom času pobudiš na najveći napor? Poznavao sam kralja, koji je vladao nad milijuni ljudi i podpuno ih za se predobio, a nije si znao da steče pouzdanje konja. Razumi me dobro, ne govorim o tupih životinjah, kojim je zadaća da budu robovi robovom, koji, kržljavi i porieklom i likom, bez duha su, nego o takovih, kakovi su moji, koji su kraljevi svoje vrsti. Potječu iz ergéla starih farauna; moji su drugovi i prijatelji — stanovnici su šatora, koji su naučili, jer dugo zajedno živu sa mnom, da me razumiju, koji svojim naravskim nagonom dosižu ljudsku pamet, a svojim sjetili nado-knadjuju čovječju dušu, koji s nami diele slavohleplje, ljubav, mržnju i nesklonost, koji su u ratu junaci, u pouzdanju odani kao djeca. Hej!«

Sluga unidje.

»Dovedi moje Arapel!«

Sluga digne zastor, što je dielio šator, u vis, te pokaže oku hrpu konja, koji se časak primiriše na mjestu, gdje su stajali, kao da se hoće uvjeriti, zovu li ih.

»Dodjite!« dovikne im Ilderim. »Što stojite tamo? Što imam, a da nije vaše? Dodjite, velim!«

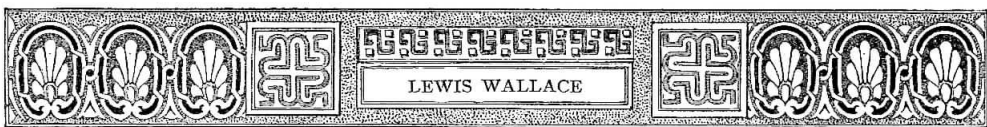
Lagano koracali konji prema njemu.

»Sine Izraelov,« reče starac, »tvoj Mojsija bio je velik muž, ali — hahaha! Moram se smijati, kad pomislim, da je on tvojim ocem dozvolio tupa vola, troma i kukavna magarca, a zabranio im držati konje. Hahaha! Misliš li, da bi to bio učinio, da je vidio ovoga ovdje, pa onoga, pa ovoga?« Položi ruku na glavu najbližemu konju, te ga je dragao neopisivim ponosom i pun ljubkosti.

»Objeda je kriva, kriva!« reče Ben Hur toplo. »Mojsija je bio isto tako vojnik kao i Bogu mio zakonodavac. A poći u rat — što je drugo, van ljubiti stvorove, koji su za rat, ove ovdje i druge?«

Liepa glava s velikim očima, mila kao u srne i na pol pokrivena grivom na čelu, s malenim, oštro ušiljenim i napried načulnim ušesima približavala mu se, mičući nozdrvami i gornjom usnom. »Tko si ti?« kao da ga životinja pitala — tako jasno, kao kad čovjek pita. Ben Hur upozna u njem jednoga od one četvorice utrkivača, što ih je vidio u jahalištu, te pruži otvorenu ruku krasnoj životinji.

»Klevetnici, — skratili im se dani, i ne bilo ih!« — reče šeik žestoko, »kazivat će ti, da naši konji potječu sa nizejskih paša u Perziji. Nu tomu nije tako. — Bog je dao prvomu Arapu neizmjernu pjesčanu pustinju sa nekoliko golih bregova, a tek gdje gdje po koji izvor gorke vode, pa mu rekao: 'Gle tvoje zemlje!' A kad se siromak potužio, smilova mu se Svemogući i reče: 'Budi dobre volje, ja ću te blagosloviti dvostruko od drugih ljudi!' Arapin je to čuo, zahvalio se i otišao pun pouzdanja, da će naći blagoslov. Prolazio je najprije uz medje, a nije ništa našao, tada si prokrči put kroz pustinju, pa je hodao i hodao, i gle, u srcu pustinje bilo zeleno ostrvo, milota ga bilo pogledati; a u srcu ostrva bilo stado deva i čopor konja! Primi ih veselo, te ih njegovao brižno kao ono, što su i bili — dar Božji. I iz onoga zelenog ostrva potječu svi konji na zemlji, pa i oni na paši u Nizeji. I razprostraniše

se na sjever sve do dolina, što su izvrgnute morskoj buri hladnih vjetrova. — Ne dvoji o istinitosti ove pripoviedke. Ako nije istinita, ne imao više moći nijedan arapski zapis! — No ja ću ti prinieti dokaze.

Zapljeska rukama.

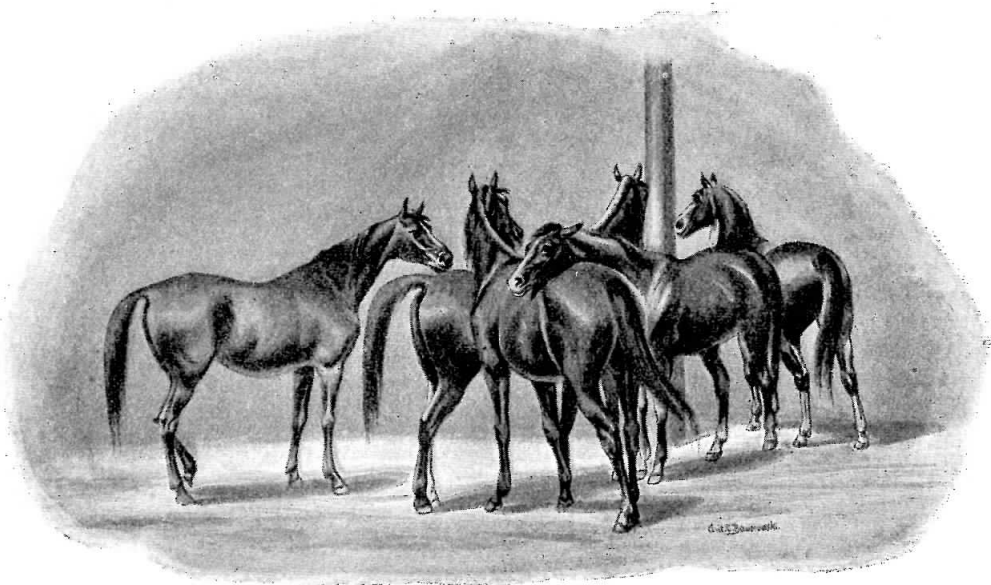
»Donesi mi amo spisak porodice!« zapovjedi slugi, što unidje.

Čekajuć na to, igrao se šaik s konji, milovao ih, češljao im grivu na čelu svojimi prsti i svakomu dao znak svoje ljubavi. Naskoro dodje šest ljudi, te postave pred šeika šest zatvorenih, mjedi okovanih sanduka iz cedrovine.

»Nisam mislio sve,« reče; »samo onaj od konjâ, onaj tamo! Druge odnesite opet!«

Otvore sanduk. U ponutrici bilo mnogo pločica iz slonove kosti, što su bile jedna do druge poredane na srebrnoj žici. Kako su bile pločice jedva deblje od papira, bilo ih je na svakoj žici po više stotina.

»Moj sinko,« reče Ilderim, »znadem, koli brižno i ljubomorno upisuju pismoznanci hrama u svetom gradu imena novorodjenikâ, tako, te svaki Izraelita može nabrojiti svoje predje do početka, makar morao da broji natrag i sve do dobe patrijarkâ. Moji otci — bila im uspomena trajna! — nisu smatrali za grieh, da tu zamisao prenesu i na svoje nieme pomoćnike. — Gledaj ove pločice!«

Ben Hur uzme kolutiće i razstavi pločice. Na njih bili arapski hieroglifi, što su bili usijanom iglom upisani na ulaštenoj plohi.

»Znaš li ih čitati, sine Izraelov?«

»Ne znam, valja da mi protumačiš, što znače!«

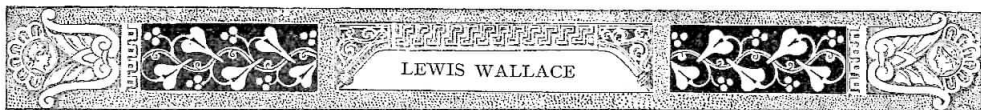
»Znaj dakle, da je na svakoj pločici ime ždriebeta čiste pasmine, i to svakoga, što se tijekom vjekova oždriebilo u plemenu; isto tako i ime njihovih roditelja. Promatraj ih i gledaj, kako su stare, da tim laglje uzvjeruješ.«

Neke pločice bile su malo ne posve izbrušene, a sve požutjele od starine.

»I podpuna njihova povjest čuva se ovdje u ovom sanduku; velim podpuna, jer imam za to dokaze — dokaze, kakovih ljudska povjest malo može da pokaže. Kako sad moji ljubimci amo k nam dolaze — gle, onaj traži, da ga gledaš — tako su dolazili i njihovi predji, sve natrag u siedu starinu, pod šator, kakov je ovaj, da pojedu svoju mjeru ječma iz otvorene šake, da budu podragani kao djeca, i da se kao djeca šuteći zahvale. Vjeruješ li, sine Izraelov, mojim besjedam? Ako sam ja gospodar pustinje — gle, evo mojih sluga! Uzmi mi ih, a ja sam kao bolesnik, koga ostave u pustinji, da umre. Njim moram zahvaliti, da moja starost nije umanjila strah, što ga izazivlje moja pojava na cestah zemlje, pa ga ni ne će umanjiti, sve dok imam snage, da se njimi posluživam. O, mogao bih ti čudesa kazivati, što su ih počinili njihovi predji! Možda ću to učiniti u sgodan čas. Za sada neka bude dosta, da rekнем, da ih još nikada u trčanju ne dostigoše, a da progoneći još nikada ne zaostaše. Nu, pamti dobro, to je bilo na piesku u pustinji pod sedlom! Sada sam — ne znam kako — za njih zabrinut. Prvi put je, što su upregnuti, a ima još toliko preduvjeta za uspjeh. Oni su slavohlepni, brzi i uztrajni; ako im samo nadjem vještaka, pobedit ću. Ako si ti taj čovjek, sine Izraelov, kunem ti se: Sretnim ćeš zvati onaj dan, koji te dovede k meni. — Sada govori o sebi!«

»Sad si mogu protumačiti, zašto je Arapu konj odmah iza djece; sad znam takodjer, zašto su arapski konji najbolji na svijetu. — Nu, dobri šaik, čemu puno rieči, da li sam vješt? Kušajmo: Povjeri mi sutra konjel!«

Ilderimovo lice zasjalo od zadovoljstva, i baš htjede da progovori, kad Ben Hur nastavi:

»Strpi se časak, dobri šeik! Daj da svršim. Učio sam u Rimu svašta, o čem sam jedva mislio, da će mi ikada uztrebati. Ovi tvoji gojenci pustinje mogu imati brzinu orla i uztrajnost lava, nu oni ne će izpuniti tvoje očekivanje, ako ne budu izvježbani zajedno upregnuti. Jer moraš priznati, šeik, da je među četvoricom jedan najbrži, a jedan najsporiji. U tom je bila danas pogriješka. Voznik nije mogao da najbržega dovede u jednak sklad sa najsporijim. Moj pokus može bit ne će bolje uspjeti, no u tom slučaju ja ću ti to javiti. Velim samo: Uspijem li da konje podvrgnem svojoj volji, te sva četiri da trče kao jedan — tad ćeš dobiti sesterce i lovor-vienac, a ja ću zasititi svoju osvetu. — Šta veliš na to?»

Ilderim je međjutim zadovoljno kopao po svojoj bradi. On odgovori:

»U pustinji imamo poslovicu, što glasi: Ako riečmi kuhaš svoju hranu, obećajem ti ocean maslaca. — Nu ja sudim bolje o tebi: Sutra ćeš imati moje konje.«

U taj čas postade živahno na zadnjem ulazu u šator.

»Jelo je gotovo,« reče Ilderim, »a eno moga prijatelja Baltazara, s kojim ću te upoznati. On će kazivati povjest, što će ju Izraelac vazda slušati, a da se ne utruđi.«

A okrenuv se slugam zapovjedi:

»Ondesite spiske i povedite moje ljubimce na njihovo mjesto!«

Učiniše, kako im bi naloženo.

Čitatelj neka se sjeti ručka mudracâ u pustinji, pa će razumjeti i priprave u Ilderimovu šatoru. Jedina razlika, što se je ovdje opažala, bila je u bogatijih sredstvih i boljoj podvorbi. Na sag pred divanom metnuše tri hasure, unesoše stol samo jednu stopu visok, metnuše ga isto tako i pokriše suknom. Sa strane bilo pod pažnjom jedne služkinje podignuto prenosno ognjište od zemlje; na njem je ona ugotavljala od brašna iz priručnog mlina, kojega je neprestani klopot ozvanjao iz bližnjeg šatora, kruh ili bolje vruće kolače. U to dovedu Baltazara k divanu, gdje ga Ilderim i Ben Hur stojeć primiše. Bio je pokriven prostranim crnim plaštom; korak mu bio nesiguran, kretnje lagane i oprezne; činilo se, da je posve upućen na podporu dugačka štapa i na rame sluge.

»Mir s tobom, moj prijatelju, mir i dobro došao!« pozdravi ga šeik.

Egipćanin podigne glavu i reče: »I s tobom, dobri šeik, s tobom i s tvojimi, mir i blagoslov jednoga, pravoga Boga!«

Častni način njegove pojave napuni Ben Hura štovanjem. I blagoslov sadržan u pozdravu ticao se je donekle i njega, jer su za pozdrava upale, nu sjajne oči starca gosta dosta dugo počivale na njem, te pobudile u njem neki tajinstveni pokret, tako, te je za jela uvijek i opet pogledavao na blijedo, upalo lice, da odgonetne starčeve misli. Nu uvijek ga je tu susreo isti krotki i pun pouzdanja izraz, kao izraz djeteta.

»To je onaj,« reče Ilderim položiv svoju ruku na Ben Hurovo rame, »koji će večeras s nama lomiti kruh, Baltazare!«

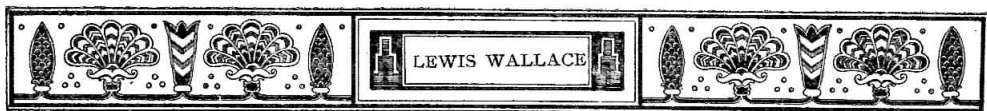
Egipćanin pogleda mladića pronicavo, i činilo se, da se čudi i iznenadjuje. Opaziv to nastavi šeik: »Obećao sam mu za sutra moje konje, da ih kuša; bude li sve dobro, pojavit će se s njimi u jahalištu.«

Baltazar je sve jednako zurio u mladića.

»Dolazi s dobrimi preporukami,« nastavi Ilderim donekle iznenadjen; »ti ćeš ga možda upoznati kao sina Arija, plemenitoga rimskog pomorca, prem —« stade, nu onda nastavi smiešeć se: »prem tvrdi, da je Izraelita iz Judina koljena.«

Baltazar nije smio dulje otezati, da razjasni svoje ponašanje.

»Danas, dobri šeik, bio je moj život u pogibelji, te bih ga bio i izgubio, da mi nije neki mladić — prava slika ovomu ovdje — u pomoć

priskočio, kad su svi drugi pobjegli, te me spasio.« I okrenuv se izravno k Ben Huru upita ga: »Nisi li ti to bio?«

»Ne mogu na celo pitanje odgovoriti,« odvrati čedno; »ja sam onaj, što sam suzdržao konje bahatu Rimljaninu, kad su kod izvora Kastalije jurili prema tvojoj devi. Tvoja kći poklonila mi je vrč.«

Izvadi ga iz njedara svoje tunike i pruži ga Baltazaru.

Trag radosti prodje licem Egipćaninu.

»Gospodin mi te je poslao danas kod izvora,« reče on drhćućim glasom od uzbudjenosti, te pruži ruku prema Ben Huru, »i on mi te šalje sada. Hvala mu i slava za njegovu dobrotu, jer sada mogu da te po zasluži nagradim, a to ću i učiniti. Vrč je tvoj, zadrži ga!«

Mladić primi opet dar, a Baltazar, koji je čitao na Ilderimovu licu pitanje, izpriповjedi, što se dogodilo kod izvora.

»A o tom mi ti ništa ne kaza!« uzklikne šeik okrenuv se k Ben Huru; »kakvu si mi bolju preporuku mogo donieti? Nisam li ja Arapin i šeik plemena od deset hiljada, a nije li on moj gost? Zar ne odlučuje gostoljubivost, da se dobro ili zlo, što je njemu namienjeno, meni desilo? Od koga da očekuješ nagradu, ako ne od mene; čija ruka da ti ju pruži, ako ne moja?«

Glas mu se prema koncu bio digao do rezke oštine.

»Molim te, štedi me, dobri šeik! Ne ću nikakve nagrade, ni velike ni male. A da se oslobodim te misli, dozvoli mi, neka primietim, da bih pomoć, što sam ju učinio ovomu častnomu mužu, izkazao bio i tvojemu najzadnjemu slugi.«

»Nu on je moj gost, moj prijatelj, a ne moj sluga. Zar ne vidiš u toj okolnosti sklonost sreće?« I okrenuv se Baltazaru, dometnu: »Božje mi slave! Velim i opet: On nije Rimljanin!«

Okrene se tada slugam, koji su priprave za večeru malo ne dovršili. Baltazar pako stupi k Ben Huru i upita ga:

»Kako te je šeik nazvao? Čini mi se, da je bilo rimsko ime.«

»Arij, sin Arijev!«

»A ipak nisi Rimljanin?«

»Svi moji predji bili su Izraelite.«

»Bili su — veliš. Zar ti više nitko ne živi?«

Pitanje bilo isto tako zavedljivo, kao i jednostavno. Nu Ilderim prištedi Ben Huru odgovor.

»Dodjite!« povikne on; »večera je gotova.«

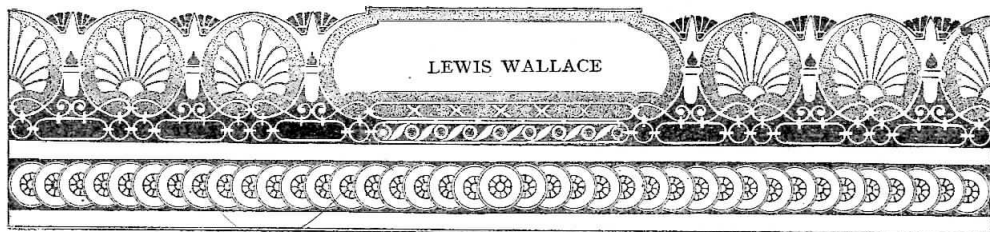
Ben Hur pruži Baltazaru svoje rame, te ga povede k stolu. Sjedoše po iztočnu na hasure. Sluge donesoše vodu i ručnike; operu ruke, tada dade šaik znak, sluge stadoše, a ozva se drhćuć od strahopočitanja glas Egipćanina: »O Bože i Otče svih! Što imamo, od tebe je. Primi našu hvalu i blagoslovi nas, te nastavimo uvijek vršiti volju Tvoju!«

Bila to molitva prije jela, što ju je Baltazar nekoć sa svojim drugovi, Gašparom Grkom i Melkiorom Indijancem molio, kad su se sastali u pustinji, koju su, makar se govorila u raznih jezicima, razumjeli, te im to čudesno razumijevanje potvrdilo prisutnost Božju.

Večera, što su ju blagovali, kako se može i pomisliti prema bogatstvu i gostoljubivosti Ilderimovoj, bila je iz jakih i najbiranijih iztočnih jela. Bilo je tu u obilju kolača, vrućih iz peći, sočiva iz vrta, mesa, samoga i opet sa sočivom, mlieka, meda i maslaca. Jeli su bez noževa, viljuška, žlica i tanjura, što je danas neobhodno nužno. Kako su bili gladni, s početka su govorili malo; nu kad povečeraše, bilo je drugčije, i domalo razpredoše živ razgovor.

U takovu društvu — Arapin, Židov i Egipćanin — koji su svi vjerovali u jednoga Boga, moglo se je u ono doba razgovarati samo o jednom predmetu, a tko drugi da govori, van onaj od trojice, komu se je Bog u takovoj blizini javio, koji je vidio njegovu zvijezdu, čuo njegov glas, i koga je duh njegov čudesno vodio? — A o čem da govori, ako ne o Onom, koji ga je bio pozvao, da za njega svjedoči?

Poglavlje dvadeseto.

jena, što se iza zapada sunca razprostrla, pružila se s bregova preko dubrave paomâ i nije dala, da medju danom i noći nastane onaj sladki sumrak, što uspavljuje i toli godi umornu čovjeku. Noć zanoćila brzo i iznenada. Da njezinu tamu protjeraju iz šatora, donesu sluge četiri sviećnjaka iz mjedi, te ih postavu u četiri ugla na stol. Svaki sviećnjak imao četiri traka; na svakom traku bila uljenica sa zdjelom, a u njoj maslinovo ulje. Drugovi kraj stola nastavili svoj razgovor kod dostatna, pače sjajna svjetla. Govorili su sirski, jer su mu vješti bili svi stanovnici u onom kraju svieta.

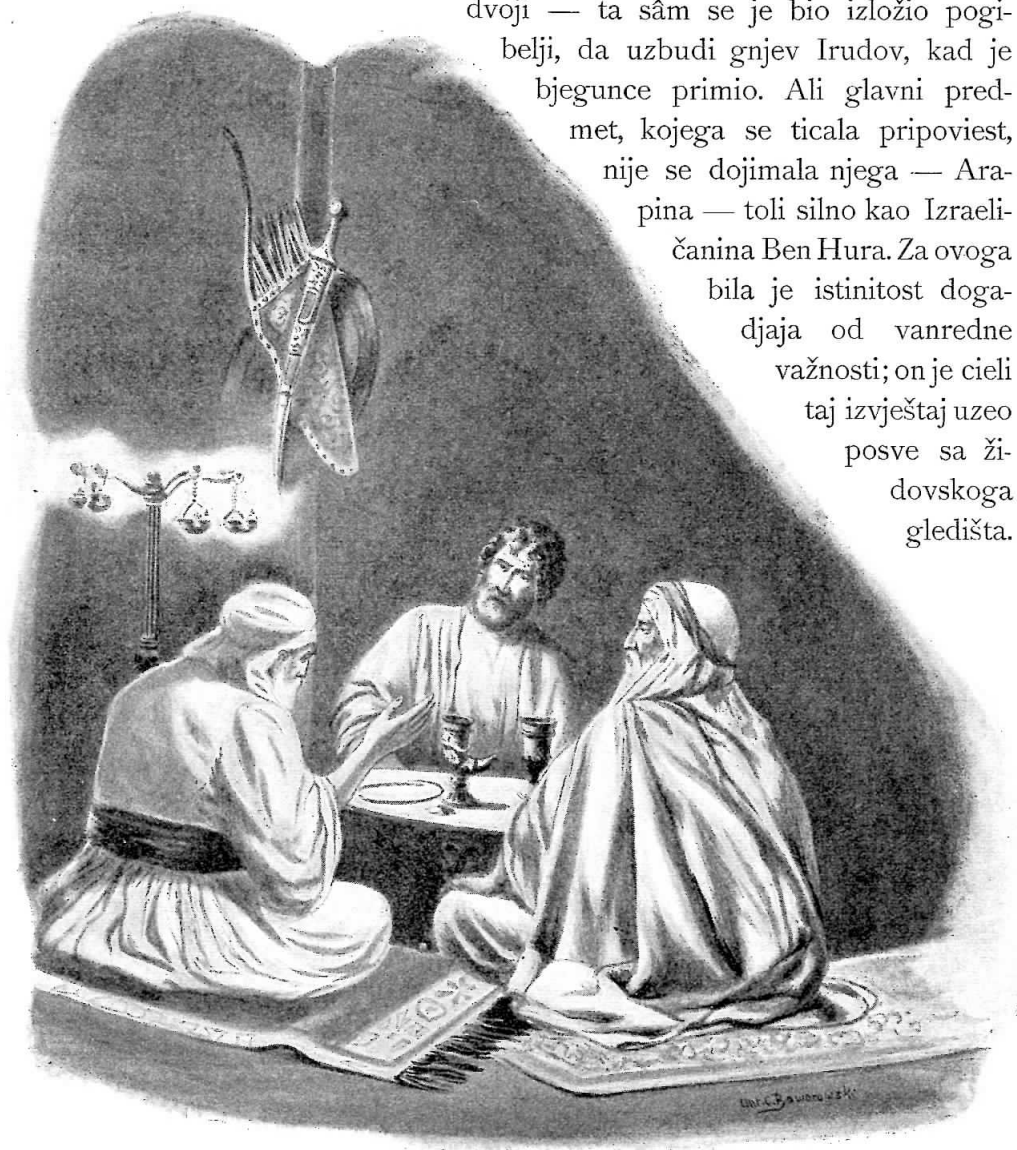
Egipćanin kazivao povjest, kako se sastao u pustinji sa Gašparom i Melkiorom, te se je slagao sa šekom, da je prošlo u prosincu 27 godina, što je on sa svojim drugovi bježeći pred Irudom zaklon potražio u njegovu šatoru. Povjest uzbudi duboko zanimanje; dapače su i sluge tražili izliku, da ju mognu čuti u svih potankostih. Ben Hur je slušao kao onaj, komu se objavljuje nešto vanredno važna za čovječanstvo, a napose za Izrael. U duhu je zamišljao osnovu, koja će — kako ćemo još čuti — sav pravac njegovu životu promieniti i privesti ga k cilju, doslie neslućenu.

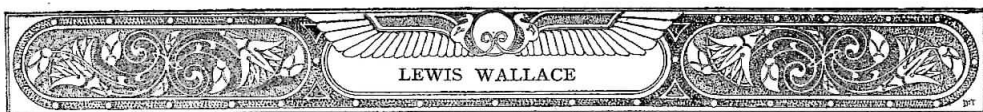
Baltazarovo pripovijedanje tako se silno dojmlilo mladića, te je izčežnula svaka dvojba. Samo je još želio, da mu se poblize izjasne posljedice čudesnoga događaja.

Dužni smo sada čitatelju neko izjašnjenje. Naša pripoviest svraća se k dobi, što pada u isto vrijeme, kada je Sin Marijin stao da javno djeluje. Jedanput samo došao nam je do sada u susret, kad mu se ono

Baltazar bio poklonio u spilji u Betlehemu; od sada pa do kraja pripoviesti susretat ćemo ga neprestano. Polako, nu sigurno primicat će se k njemu sve bliže i bliže red događajâ, što ih još imamo da kazujemo, dok ga napokon ne upoznamo kao ono, što i jest, kao Boga-čovjeka, Odkupitelja svieta.

Šeiku nije bila nova Baltazarova pripoviest; on ju je bio čuo od triju mudraca zajedno i u okolnostih, što nisu dopuštale, da se i malo dvoji — ta sâm se je bio izložio pogibelji, da uzbudi gnjev Irudov, kad je bjegunce primio. Ali glavni predmet, kojega se ticala pripoviest, nije se dojmala njega — Arapina — toli silno kao Izraeličanina Ben Hura. Za ovoga bila je istinitost događaja od vanredne važnosti; on je cijeli taj izvještaj uzeo posve sa židovskoga gledišta.

Već od mladosti slušao je o Mesiji; u školah čitao je o njem proročanstva prorokâ — od prvoga do zadnjega; njegov dolazak bio je uvijek, a i sada je još, predmet tumačenja rabinâ; u sinagogah, u hramu, na postne i svečane dane, javno i potajno navieštali su židovski učitelji izčekivanje Mesije, dok nisu sva djeca Abrahamova — pa i u najdaljih krajevih zemlje — s tim se upoznala i njega izčekivala.

Bez dvojbe uvidjet će se odavle, da je u Židovâ gledom na izčekivanje Mesije vrijeme njegova dolazka postalo glavna točka, jer da će — došao ma kada — doći kao kralj Židovâ, kao njihov politički kralj, njihov Cezar, o tom nisu ni najmanje dvojili. Po Izraelu imao je on predobiti sviet i njim onda — na njihovu korist i probitak — vladati u imenu Božjem. Na ovoj vjeri osnivali su farizeji ili separatiste — ovo je ime politički izraz — u predvorjih i kod žrtvenikâ u hramu svoje maštovite nade: sam Bog kao vladar — tako im je donosilo njihovo neobuzdano, bezbožno utvaranje — imao je da postane njihovim slugom.

Ben Hura su donekle očuvale od takova maštanja dvie okolnosti u njegovu životu. Otac mu ponajprije bio saducej, koji su — u obće govoreć, — bili liberalci onoga doba. Krive su nazore imali o čovječjoj duši, inače su pako doslovce tumačili i strogo vršili zakon — kako se nalazio u Mojsijevih knjigah; nu odličnim prezirom gledali su na mnoštvo rabinskih prikripina i tumačenja. Da su bili sljedba, izvan sumnje je, nu njihova vjera bila je više filozofija nego vjeroizpoviest; oni si nisu branili ugodnosti života, te su poprimili mnoge stečevine i običaje svojih poganskih sugradjana. U politici bili su žestoki protivnici separatistom. Ti nazori prešli su od oca na sina.

Drugo, petgodišnji boravak u Rimu nije ostao bez upliva na Ben Hura. Taj grad bio je onda političko i trgovačko stjecište svim narodom na svijetu; oko zlatna miljokaza na forumu kretala se vazda nemirna rieka ljudstva, ako ju i nisi mogao prispodobiti mnoštvu, koje bi se svake godine skupilo o vazmu u Jerusalemu. Kad je Ben Hur bio jedan od 350.000 gledalaca u Maksimovu jahalištu, morao je i nehote da pomisli: Zar ovi toli mnogobrojni članovi ljudske obitelji sa svih strana svijeta nisu vriedni, da im se Bog smiluje? — Nu kao i svi ovi pomišljao si je on izbavljenje ne kao duhovno, nego kao političko: u Bodinumu, Aleksandriji, Atini i Jerusalemu nisu molili za Boga, da ga obožavaju, nego za vladara, koji bi im vladao. Narodi, od Rima podjarmljeni ili Rimu

zavidni, stavljali su svoje nade na propast Rima; kad se to dogodi, tada će biti obnova ili preudesba.

Ben Hur je bio iste misli sa svjetinom nerimskih naroda svoga doba. Petgodišnji njegov boravak u Rimu dao mu je prilike da vidi i upozna biedu podjarmljena svieta; pa čvrsto osvjedočen, da je zlo, pod kojim su svi stenjali, političke naravi, te se samo mačem odstraniti može, odluči, da će se pripravljati za vrijeme, kad će se rabiti junačka sredstva. U baratanju oružjem izvježbao se je do savršenosti; nu rat ima i svoje više vještine; tko u njem želi da uspije, mora više umjeti nego li samo baratati sulicom i štitom. U ratu samom, na bojnopolju nalazi vojskovođa sgođe da pokaže svoju darovitost i vrši veliku umjetnost, da mnoge pokori svojoj volji. S tih razloga i jer se je nadao, da će ujedno naći sgođu te se osveti Rimljanom za nepravde, što su ih nanegli njemu i njegovim, odluči se Ben Hur, da sudjeluje u vojni Maksencijevoj proti Partom.

Poslie ovog zakretaja moći ćemo da uvažimo osjećaje, uz koje je prisluškivao Baltazarovo pripoviedanje. Dvie je žice u njegovu srcu u isto doba dirnulo, te odjeknuše: čudio se, da se Izrael tako ravnodušno vlada prama objavi, te on do danas još o njoj nije ništa čuo, pa je želio, da joj upozna svrhu.

Gdje je diete sada? Što mu je glavna zadaća? — Ova dva pitanja imao mu je sada Baltazar da izjasni.

»O, kad bih ti mogao odgovoriti!« odgovori ovaj svojim ozbiljnim, promišljenim načinom. »O, kad bih znao, gdje je! Kako bih se brzo spremio, da k njemu pohitim; zemlja ni more ne bi me zaustavili!«

»Je si li pokušao da ga nadješ?« upita Ben Hur.

Smiešak preleti licem Egipćaninu, kad odgovori:

»Prva zadaća, što si ju preduzeh, kada sam ostavio zaklonište svoje u pustinji — bila je, da saznam, što je bilo s djetetom. Ali već je bila i godina prošla, a ja se nisam usudio da podjem osobno u Judeju, jer je još sjedio na prijestolu Irud, žedan krvi kao vazda. Kad sam se vratio u Egipat, našao sam nekoliko prijatelja, koji su vjerovali u čudesne stvari, što sam ih ja čuo i vidio, te su se sa mnom radovali, što se je rodio Spasitelj. Ova malica bila neutrudiva, da sluša moju pripoviest. Neki od njih uzeše da mjesto mene propitkuju za diete. Podjoše najprije u Betlehem i nadjoše tamo gostionu i spilju, nu nisu našli onoga vratara,

što je čuvao ulaz one noći, kad se rodio, i one noći, kad smo mi, sliedeć zvezdu, nadošli. Kralj sâm dao ga maknuti, te ga nisu kasnije vidjeli.«

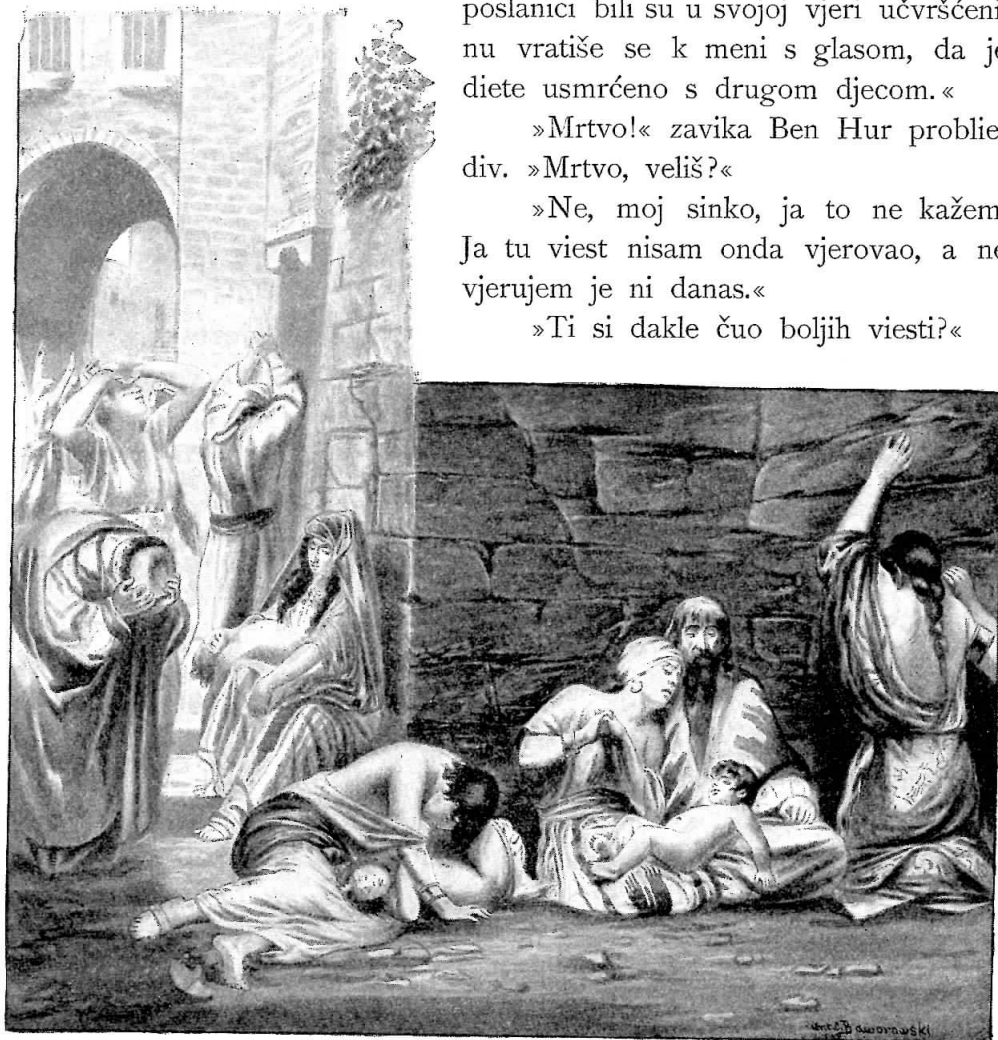
»Nu našli su sigurno svjedoke?« reče Ben Hur.

»Da, krvave svjedoke: selo u žalosti, majke, što su plakale za svojom djecom. Irud je naime, kad je čuo, da smo pobjegli, tajno poslao u Betlehem i dao poubijati svu djecu od dvie godine i niže. Moji poslanici bili su u svojoj vjeri učvršćeni, nu vratiše se k meni s glasom, da je diete usmrćeno s drugom djecom.«

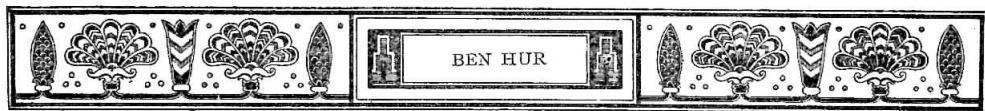
»Mrtvo!« zavika Ben Hur problematizirajući. »Mrtvo, veliš?«

»Ne, moj sinko, ja to ne kažem. Ja tu viest nisam onda vjerovao, a ne vjerujem je ni danas.«

»Ti si dakle čuo boljih vesti?«

»Nisam, moj sinko! Nu ja sam o stvari mnogo razmišljao, razmišljao vjerom proniknut, razmišljao mnogo godina. Moja je vjera —

Bog mi je za to svjedok — i danas isto tako čvrsta kao i onda, kada sam čuo glas Duha. — Ako me hoćeš malo poslušati, reći ću ti, zašto vjerujem, da diete još živi.»

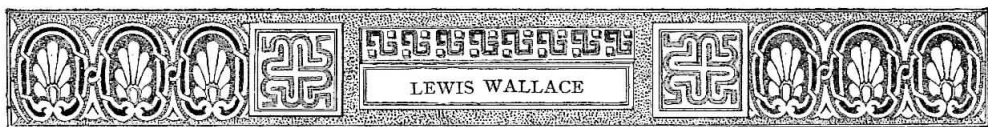
Obojica, Ilderim i Ben Hur, pokazaše, da pristaju, pa se činilo, te sabiru svu svoju pozornost, ne samo da slušaju nego da i razumiju. Zanimali se čak i sluge, koji se takodjer divanu približili i slušali. Dubok mir vladao u šatoru.

»Nas trojica vjerujemo u Boga,« poče Baltazar sagnuv glavu. »A On je istina. Bregovi mogu se razpasti u prah, a mora izsušiti vjetrovi, nu njegova rieč ostaje vazda, jer je istina.« Govorio je neopisivo svečanim glasom. »Njegov glas, što mi je nekoć govorio, reče mi: „Blago tebi, sine Mizraimov! Spasenje je blizu. S drugom dvojicom, što će doći s krajeva svijeta, vidjet ćeš Spasitelja!“ Ja sam ga vidio, Spasitelja — blagosloveno njegovo ime! — Nu spasenje, koje je sačinjavalo drugi dio obećanja, mora tek doći. — Razumiješ li sada? — Ako je diete mrtvo, onda ne ima više nosioca spasenja, a obećanje se razpada u ništa. Onda je Bog — ne, ne usudjujem se to ni da izrečem.« Digne ruke kao da to od sebe odbija. »Bog je istina, spasenje je djelo, radi kojega se diete rodilo, i dokle god obećanje ne bude opozvano, sve dotle ne može ni smrt da nosioca obećanja odrieši od obećanja ili da obećanje ukine. To je razlog mojoj vjeri. A sad slušaj dalje!« — Prestade.

»Ne ćeš li kušati vina? Stoji kraj tebe,« reče Ilderim smjerno.

Baltazar gucnu, a onda nastavi ojačen:

»Spasitelja, što sam ga vidio, rodila je žena; po naravi nam je jednak i podčinjen svakoj pogibelji, kao i mi, ne izuzev ni smrti. Promatrajmo sada djelo, što ga čeka. Nije li to zadaća, kojoj je dorasao samo muž? Muž — mudar, čvrst i pametan — a ne diete? — A da bude takov, moralo je diete rasti, kao i mi. Promotrimo sada pogibelji, kojim je bilo diete izvrženo tolike godine od djetinjstva do muževne dobe. Vlasti na vladi bile mu neprijatelj; Irud mu bio neprijatelj. A što je drugo i mogao da bude? Da ga Izrael ne primi i ne prizna, bio je razlog, da ga odstrane. Razumijete li sada? — Je li bio sigurniji način, očuvati ga u njegovoj mladosti, van držati ga u zabiti? — Zato velim samomu sebi i tim oživljam svoju nepokolebivu vjeru: On nije mrtav, nego on se drži sakriven, da u opredjeljeno vrijeme dodje, te izpuni svoju zadaću. To su razlozi mojoj vjeri. Zar nisu osnovani?«

Ilderimove sjajne Arapina oči kriesile se od razumievanja, a Ben Hur potvrdi:

»Ne usudjujem se podvojiti o tom. A što dalje?«

»Zar ti to nije dosta, moj sinko? — Kada sam razmišljao o svojih razlozih i našao, da su dobri, ili pače, kad sam uvidio, da je Božja volja, te diete ostane sakriveno, sačuvao sam svoju vjeru u uztrpljivosti i čekao. Čekam još i sada. On živi i čuva dobro svoju tajnu. Što je do toga, ako ne znam kazati, gdje se nalazi, te ne mogu da podjem k njemu? On živi — bilo kao plod u cvatu ili kao plod, što upravo dozrieva. Po sigurnosti, što je u obećanju Božjem i u njegovu razlogu, znam, da živi.«

Ben Hura obuze neko čuvstvo strahopočitanja, čuvstvo, u kojem nestade svake dvojbe.

»Što misliš, gdje li ipak boravi?« upita tiho, kao onaj, koji na svojih usnah čuti potrebu svete šutnje.

Baltazar odgovori:

»Prije nekoliko tjedana sjedio sam zamišljen u svojoj kući na Nilu, koja je tako blizu vodi, te oni, koji se mimo voze, vide u isto doba i nju i njezinu sliku u vodi. Muž od trideset godina, rekoh si, valja da polje svoga života dobro obradi i nasije, jer kasnije je ljeto i jedva dosta vremena, da usjev dozrije. Obećani, rekoh si nadalje, star je sada dvadeset i sedam godina — vrijeme je sjetvi tu. I ja si stavih isto pitanje, što si ga ti, moj sinko, stavio netom, a kao odgovor na to spremio sam se, te došao amo, kao na sgodno počivalište blizu zemlji, koju je Bog dao tvojim ocem. Gdje da se pojavi, ako ne u Judeji? Gdje da započne svoje djelo, ako ne u Jerusalemu? Tko da bude najprije dionik njegovih milosti, ako ne djeca Abrahama, Izaka i Jakoba? Kad bih ga imao tražiti, obišao bih varošice i sela na obroncima judejskih i galilejskih gora, što se pružaju iztočno prema dolini Jordana. Ondje će on sada boraviti; stojeć na vratih ili na vršku kojega brežuljka gledao je doista večeras, kako sunce zalazi, sviestan si, da je dan bliže onomu vremenu, kad će on sâm postati svjetlo svietu.«

Baltazar zašuti, nu držao je ruku i rame još izpruženo, kao da pokazuje prema Judeji. Svi slušatelji, pa i priprosti sluga, što su oko njih stajali, osjećali su, uzpaljeni njegovim žarom, prisutnost nekoga tajinstvenog bića. Napokon prekine Ben Hur šutnju:

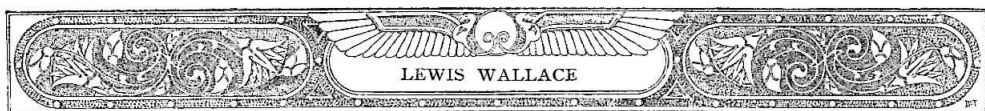
»Jasno je, dobri Baltazare, da si odlikovan mnogimi i osobitimi dokazi milosti, pa si u istinu i mudrac. Ne mogu da izkažem, koli ti hvalim za tvoju pripoviest. Sada sam pripravljen na buduće velike događaje, te donekle proniknut i istom vjerom, što tebe oduševljava. Izpuni svoju zadaću i kazuj nam dalje o poslanstvu onoga, koga očekuješ, te koga ću i ja od večeras očekivati, kako doličuje pravovjernomu sinu Izraelovu. Rekao si, da će biti spasitelj, a zar ne će biti i kralj židovski?«

»Moj sinko,« odgovori Baltazar prijazno, »njegovo je poslanstvo još sakrivena odluka providnosti Božje. Što si ja mislim, crpam iz rieči glasa i iz molitve, na koju su bile one odgovor. Hoćemo li da ih pobliže promatramo?«

»Ti si učitelj!«

Baltazar nastavi:

»Uzrok, što me vodio u samotovanje, gdje me je Duh našao, bilo je palo stanje čovječanstva, koje je nadošlo po momemu mnijenju, jer je nestalo poznavanja Boga. Bio sam žalostan s nevolje braće mi ljudi, ne jednoga im sloja, nego svih. Tako su duboko pali, te mi se

je činilo, da ne ima više spasa, van ako ga sam Bog poduzme kao svoje djelo; i molio sam ga, neka dodje i dade mi, te ga upoznam. Tvoja dobra djela pobiediše, spasenje je blizu; ti ćeš vidjeti Spasitelja! Tako je govorio glas. S tim odgovorom pošao sam vrlo veseo na put u Jerusalem. Nu komu je namijenjeno spasenje? Cielomu svijetu! A kako će se izvršiti? — Ojači svoju vjeru, moj sinko! Znam, kako ljudi kažu, da ne će biti sreće, dok ne nestane Rima s njegovih brežuljaka. To znači, da nevolji vremena nije izvor — kako sam mislio — što su narodi zaboravili Boga, nego jer vladari zlo vladaju. Je li potrebno spomenuti, da ljudske vlade ne postoje nikada radi vjere? — O kolikih si vladarih čuo, da su bolji od svojih podanika? — Ne, ne! Spasenje ne može imati političku svrhu, ni zadaću da sruši vladare i silnike i njihova mjesta samo zato izprazni, da ih drugi zauzmu. Kad bi to bio cieli cilj, prestala bi Božja mudrost da bude neizmjenjiva. Velim ti — pa bila moja rieč rieč sliepca sliepcu — da će onaj, koji ima doći, kao Spasitelj duša doći. Spasenje znači, da će Bog opet stanovati na zemlji, da će vladati krjepost, kako bi on mogao boraviti.«

Na Ben Hurovu licu jasno si mogao opaziti, da je iznenadjen. Prigne glavu. Prem nije bio uvjeren, nije se ipak ovaj čas osjećao jakim, da suzbije Baltazarov nazor. Ne tako Ilderim.

»Veličja mi Božjega,« zavapi on strastveno, »takov je nazor proti svakomu običaju! Običaji svieta uređjeni su, te se ne dadu promieniti. U svakoj občini mora da bude vodja, koji ima moć, inače je svaka promjena nemoguća.«

Baltazar prihvati ozbiljno taj prigovor.

»Tvoja mudrost, dobri šeik, od ovoga je svieta. Nu zaboravljaš, da je baš običaj svieta ono, od česa ćemo biti spaseni. Imati ljude za podanike, to je samoljublje kraljeva; posjedovati duše ljudi, da ih se spasi, to je težnja Božja.« Ilderim je tresao glavom kod toga pobijanja. Ben Hur preuze da odgovori.

»Otče,« reče on, »dozvoli, da te tako zovem, za koga bi ti imao pitati na vratih Jerusalema?«

Šeik ga zahvalno pogleda.

»Imao bih pitati: Gdje je novorodjeni kralj židovski?« odvrati Baltazar mirno.

»A vidio si ga u spilji u Betlehemu?«

»Mi smo ga vidjeli i poklonili mu se i prikazali mu darove: Melkior zlato, Gašpar tamjan, a ja plemenitu mast.«

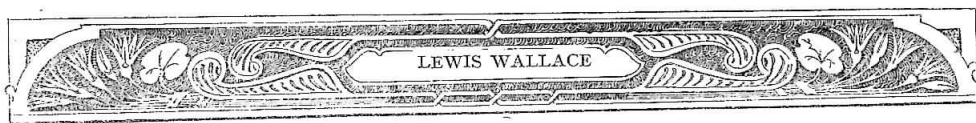
»Govoriš li o činjenicah, otče, onda znači: tebe slušati — vjerovati. Nu kad se radi o nazorih, ne mogu razumjeti, kakovu vrst kralja hoćeš da načiniš iz toga djeteta. Ja ne mogu da odiehim vladara od njegove moći i njegovih dužnosti.«

»Sinko,« odgovori Baltazar, »mi običajemo točno promatrati stvari, što su slučajno pred nami, dočim tek površno promatramo one, što su daleko. Ti paziš samo na naslov 'kralj židovski', nu, svrneš li svojim pogledom na tajnu, što se krije iza njega, nestat će kamena smutnje. O naslovu jednu samo: Tvoj narod Izrael vidio je bolje dane, dane, kad ga je Bog nježno svojim narodom zvao i s njim preko proroka obćio. Jer mu je Bog dakle u one dane obećao Spasitelja, koga sam ja vidio, i obećao ga kao kralja židovskoga, mora da njegov dolazak odgovara ovomu obećanju, makar samo radi svieta. Razumiješ li sada uzrok mojemu pitanju na vratih? — Razumiješ ga, i ja ti dakle ne velim ništa, nego nastavljam. Može bit misliš na dostojanstvo djeteta. Ako je tomu tako, onda pomisli: Zar da bude nasljednik Irudov? Zar nije Bog mogao svomu odabraniku dati nikakva boljeg udesa? Možeš li si Svemogućega predstaviti, da je radi naslova u neprilici i silazi ka grješnim ljudem, da ga dobije? A zašto mi nije za taj slučaj naloženo, da pitam za cara? — Želiš li shvatiti bitnost Onoga, o kojem govorimo, vini pogled više: Pitaj, kakov ima da bude kralj; jer ti velim, moj sinko, to je ključ tajni, i bez toga ključa ne će je razumjeti nijedan čovjek.«

Baltazar pogleda pobožno prema nebu, pa nastavi: »Postoji na zemlji neko kraljevstvo, premda nije od ovoga svieta — kraljevstvo, u svom obsegu veće nego zemlja, veće nego svi krajevi i mora, pa da ih čekićem raztegneš i složiš kao najfinije zlato. Činjenica je, da ono postoji, kako su činjenica i naša srca; i mi putujemo tim kraljevstvom od kolievke do groba, a da ga ne vidimo. Nijedan ga čovjek ne će ugledati, dok nije upoznao svoju vlastitu dušu, jer to kraljevstvo nije opredieľjeno za njega, nego za dušu njegovu. A slavu, što nas čeka u tom kraljevstvu, ne možemo si predstaviti, ona je jedina, neprispodobiva.«

»Zagonetka mi je, otče, što mi tu kazuješ!« reče Ben Hur. »O takovu kraljevstvu nisam još nikada čuo.«

»Ni ja ne!« potvrdi Ilderim.

»A više ne smijem o tom kazati,« odgovori Baltazar, oboriv ponizno oči. »Što je, koja mu je svrha, i kako se u nj može doći, ne će nitko saznati, dok ne dodje diete, da ga uzme u posjed kao svoje vlastništvo. Ono će donieti ključ za nevidiva vrata, te će ih otvoriti za svoje odabranike, medju kojima će biti svi oni, koji ga ljube, jer samo takovi bit će spaseni.«

Nasta duga stanka, razgovor se svršio.

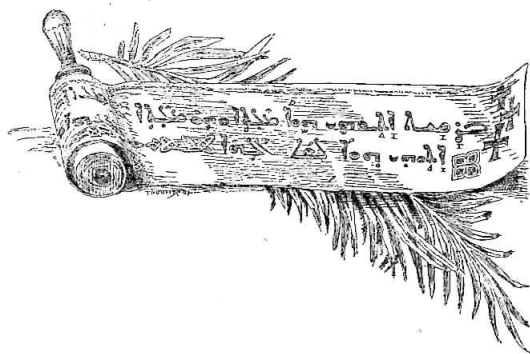
»Dobri šeik,« reče tada Baltazar dignuv se; »sutra ili prekosutra poći ću u grad na neko vrieme. Moja kći želi da vidi priprave za igre. Javit ću ti još točnije vrieme momu odlazku. Tebe, sinko, vidjet ću opet. Mir s vama obojicom! Laku noć!«

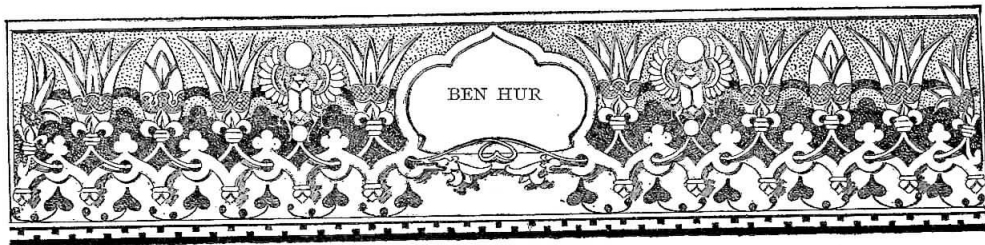
Šeik i Ben Hur gledali su za Egipćaninom, koji se dade odvesti iz šatora.

»Šeik Ilderime,« reče onda mladić, »večeras sam čuo čudesnih stvari. Molim, dozvoli mi, da se sprodjem uz obalu, nek o tom razmišljam.«

»Podji, i ja ću za tobom.«

Operu si ruke, i na znak šeikov donese sluga cipele Ben Huru. Tada izađe.

Poglavlje dvadeset i prvo.

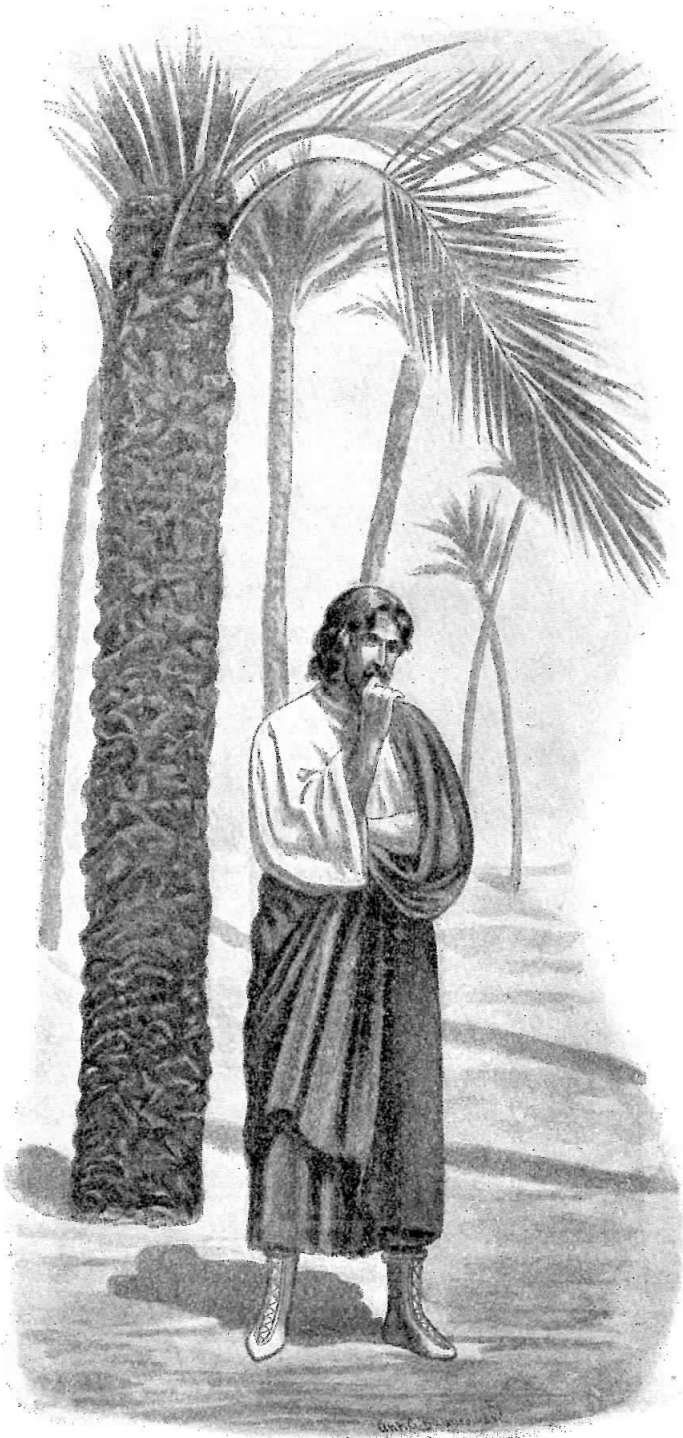

Još postrance od šatora bio je skup paoma, što su bacale sjenu pola na vodu, a pola na kopno. Perzijski slavulj pjevao je na grani svoju pjesmu. Ben Hur stade, da sluša. U svako drugo vrijeme piev ptice razpršio bi bio njegovo snatrenje, nu pripovijedanje Egipćanina i čudesna mu sadržina poklopila ga sada kao teret, i kao drugi trhonoše nije našao sklada u presladkih glasovih, dok se ne umiri i tako za to pripravi. Noć je bila mirna, nijedan val nije oplakivao obale. Gore, na starom iztočnom nebu stajale stare zvijezde, svaka na svom običnom mjestu. Naokolo bilo ljeto — na vodi, na kopnu, na nebu. Mašta mu bila uz-bunjena, volja neodlučna, čuvstva nestalna. Paome, nebeski svod i zrak, pričinu mu se, da spadaju onomu južnomu pojasu, gdje je nekoć živio Baltazar kao pustinjač; mirna površina vode sjećala ga na Nil, na kojega obalah molio je pobožni muž, kad mu se ukazao Duh u sjaju zvijezde. Pošto mu je uzbudjenost jenjala, povrstaše mu se misli.

Osnova njegova života postade mu jasna. Kada je dosele promatrao o svojoj budućnosti, naišao bi na prazninu, koju ne bi mogao da iz-puni toli široku, te joj je tek nejasno nazirao protivni kraj. Kojemu cilju da služi, kad je napokon postao ne samo vojnik, nego i vojsko-vodja? Razumije se, da je u njegovoj osnovi bio ustanak proti Rimljanom;

ali svi ustanci do sada jednako su se razvijali: da ljude na to potakne, morao je imati za to najprije uzrok ili povod, a drugo trebalo je, da može navesti cilj ili svrhu, što ju valja postići. Tko hoće da osveti nepravdu, bori se obično dobro, ali još bolje onaj, koga pretrpljena nepravda potiče, da ide za uspjehom, što mu donosi balzam za njegove rane, plaću za njegovu srčanost, hvalu za njegove muke, i, ako bi umro, najslavniji spomen.

Prije nego je mogao računati na privrženike — a to bi naravno bili njegovi zemljaci — morao si je razjasniti razlog i posljedice ustanka. Žao be Izraela bile su žao be svakoga pojedinog sina Abrahamova, a svaka od njih bila je dovoljan razlog, da prikaže ustanak kao svetu stvar. Razlog bi dakle bio tu, nu posljedice, kakove će one biti?

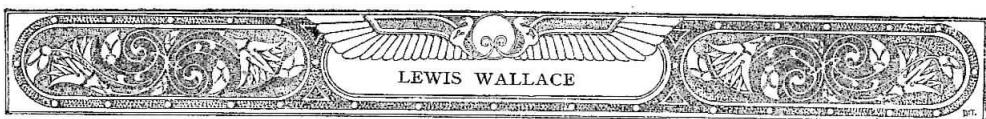

Sate i dane razmišljao je o tom dielu svoje osnove, nu uvijek bi došao do istoga zaključka, koji ga nije udovoljavao — pred njim bi iznikla narodna sloboda u neopredieljenoj, mutnoj, nedotjeranoj slici. A je li ta bila dosta? Nije si mogao reći, da nije, jer bi tim smrtnu osudu izrekao svojim nadam; a nije si mogao reći ni da jest, jer ga je razbor učio drugo. A ni uvjeriti se nije mogao, da će Izrael moći da započne boj proti Rimu. Poznavao je on sredstva jaka neprijatelja i znao je, da mu je vještina bila još moćnija. Samo obći savez narodâ mogao bi omogućiti, da se poluči njegov cilj, nu na takov se nije moglo ni pomisliti van — a o tom je on dugo i ozbiljno razmišljao — da u kojem od potlačenih naroda ustane junak, čija bi bojna slava i uspjeh napunio čitavu zemlju. Nu kod pojedinih rabina moglo se doduše očekivati hrabrosti, ali nikakve stege u vojsci. A zar nije imao Mesala pravo, kad je spotaknuo: »Što vi u šest dana izvojštite, to izgubite opet sedmi dan!«

Tako je bilo, te se on ovoj praznini u svojih osnovah nikada približio nije, a da se pred njom ne trznuo natrag kao pred kakovim nepremostivim jazom; to je već toliko puta izkusio, te je odlučio da svoju osnovu ostavi slučaju. Junak je mogao doći ili ne; to je znao sâm Bog. Ako promislimo, da se je Ben Hur nalazio u takovu stanju, kada je od Maluha čuo u kratko Baltazarovo pripovijedanje, lako ćemo si predstaviti utisak, što ga je sad na nj imalo. Slušao ga je onim voljkim čuvstvom, što razblažuje, jer se našlo, kako će se riješiti težkoća, jer se našlo potrebna junaka. A taj je bio sin lavskoga plemena Jude, kralj Judejaca! A gle, za njim stoji sviet u oružju!

Kralj predpostavlja kraljevstvo. On bi imao da bude vojnik, slavan kao David, vladar, mudar i slavom obasjan kao Salomun; kraljevstvo bi imalo da bude sila, o koju bi se razbio Rim. Nastati bi imao velik rat sa svojimi posljedicami, tjeskobom smrtnom i porođnim bolovi, a onda — onda bi imao doći mir, a s njim vječno gospodovanje Judejaca. Srce mu je udaralo jače, kad si je pomislio Jerusalem kao glavni grad svietu, a Sion kao mjesto prijestola sveobćemu vladaru. Oduševljenom mladiću činilo se, da je za nj riedka sreća, što se onaj, koji je vidio kralja, nalazi u šatoru, prema kojemu je išao. Tamo je mogao s njim govoriti, od njega sve saznati, što je znao o skoroj promjeni, a napose vrijeme, kad će se izvesti. Ako je nadošlo, tad će ostaviti vojnu

s Maksencijem i početi da se sprema, kako će plemena ustrojiti i obo-ružati, da bude Izrael pripravan na veliki dan promjene.

Nu, kako znamo, čuo je Ben Hur ovu čudesnu pripoviest od samoga Baltazara. Je li još osjećao zadovoljstvo? Sjena, tamnija od sjene paomâ, poklopila ga i — pazi dobro, čitatelju! — ta sjena dvojbe više se je ticala kraljevstva nego li kralja. »Kako je s tim kraljevstvom? Kakvo će biti?« tako se je pitao u mislih.

Tako su rano započela pitanja, što su imala progoniti »diete« do konca, te ga i preživjeti na zemlji. »Diete«, neshvatljivo za svoga života na zemlji, još je i u naše doba predmet prepirkam, zagonetka svim onim, koji ne razume ili ne će da razume, da je čovjek dvostruko biće, i da ima u smrtnom tielu bezsmrtnu dušu.

»Kakvo će biti to kraljevstvo?«

Nam je, čitatelju, odgovorilo »diete«. Ben Hur imao je samo Baltazarovu rieč: »Na zemlji, ali ne od nje; ne za tielo, nego za dušu; ali ipak kraljevstvo nedohitne slave!« Je li čudo, da je mladić u toj besjedi opazio tajinstvenu zagonetku?

»To nije ljudsko djelo!« klikne sdvojan. Takvo kraljevstvo ne treba ljudî. Zemlju valja tek preobraziti, te nova načela zamieniti stara. Silu oružja mora nadomjestiti neka druga. Nu koja?«

Još jedanput, čitatelju: ono, što je danas za nas stalno, nije on još mogao da vidi. Moć, koju imade ljubav, nisu još ljudi poznavali; a još manje se je tko do sada bio digao, koji bi izriekom učio, da je za ciljeve vlasti, za mir i poredak ljubav uspješnija od sile.

Dok je ovako razmišljao, stavi netko ruku na Ben Hurovo rame.

»Imam ti nešto reći, sine Arijev!« progovori Ilderim, koracajući dalje uz njega, »jednu samo rieč, onda mi valja na počinak, jer je već noć poodmakla.«

»Dobro došao, šaik!«

»Vjeruj sve, što si prije čuo,« nastavi Ilderim, »izuzam ono, što se tiče kraljevstva, koje će diete utemeljiti, kada dodje. Ne sudi o tom, dok nisi govorio sa trgovcem Simonidesom, čestitim mužem iz Antiokije, s kojim ću te upoznati. Egipćanin ti je pripoviedao svoje sanje, što su odveć uzvišene za ovu zemlju. Simonides je mudriji. On će ti navesti rieči prorokâ i pokazati knjigu i stranu, pa ne ćeš moći niekati, da će diete u istinu biti kralj Židovom; da, slave mi božje, kralj kao i Irud — samo

bolji i u većem sjaju! A tada — ti me razumiješ — okusit ćemo, koli je sladka osveta. Rekoh; mir s tobom!»

»Još samo časak, šeik!»

Ako je šeik i čuo poziv, nije se na nj obazirao.

»I opet Simonides!» reče Ben Hur gorko. »Simonides ovdje, Simonides ondje, sada kod ovoga, sada kod onoga! Čini se, da sluga mog oca zna izrabiti svoju moć nada mnom; barem zna čvrsto držati, što je moje, pa stoga je bogatiji, ako ne mudriji od Egipćanina. Škrinje mi zavjetne! Prevjernik nije čovjek, da k njemu idem, te saznam istinu. Toga učiniti ne ću. No čuj, netko pjeva! Ženski glas —

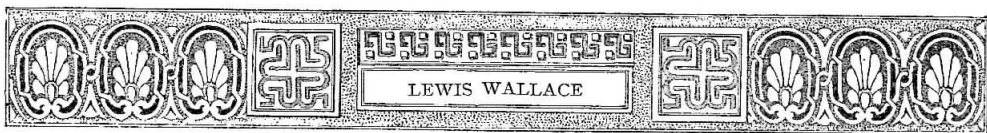

ili glas anjela! Glas dolazi bliže!»

Na površini vode, prema šatorom, plovila ladja, u kojoj sjedila pjevačica. Glas dopirao do mladića kao zvuk frule i približavao se svaki čas. Naskoro je mogao razabirati lagano udaranje vesala i razumievati rieči, rieči u najčišćoj grštini, što je bila među svimi jezici u ono doba najprikladnija za to, da izrekneš strastvena čuvstva. Dok je ladja sa pjevačicom pokraj njega prolazila, uzdisao je Ben Hur.

»Poznam ju po pjevanju,« reče on, »Baltazarovu kćer; koli je liepa!»

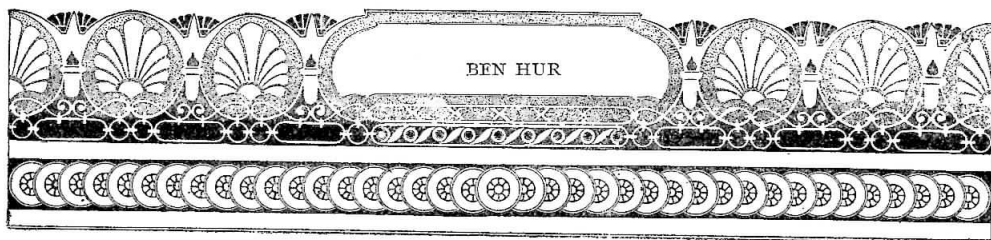
Življi kucaj srca potvrdi utisak, što ga je na nj bila učinila. No u isti čas nikne pred njegovim duševnim okom mladje lice, isto tako liepo, samo nježnije i više djetinje, ako i ne onako strastvena izraza.

»Esteral!« reče nasmjehnuv se. »Poslana mi je zviezda, kako sam želio.«

Okrene se lagano i podje u šator. Srce mu, puno žalosti i razmatranja, nije imalo mjesta za ljubav. Pa ipak je mislio na obadvie!

Poglavlje dvadeset i drugo.

jutro poslie bakanalija u sobi palače bio je divan pokriven mladimi patriciji. Neka i Maksencij dodje i sav grad izadje, da ga primi; neka legija u sjaju svoga kićenog oružja sidje s brda Sulpija, da pozdravi vojskovođu; neka se razvije sjaj, kakova još iztok, što ljubi sjaj, nije vidio: patriciji će i dalje na divanu spavati onako, kako su pali, ili kako su ih hladnokrvni robovi namjestili. Da bi oni danas sposobni bili, te budu prisutni kod svečana dolazka, bilo je od prilike onako moguće, kao da uzorci u radionici kojega kipara u naše doba ustanu i u nakitu zaplešu valčik.

Nu nisu svi, koji su sudjelovali kod pijanke, bili u ovom sramotnom stanju. Kad je kroz prozor na stropu dvorane počeo gledati osvitak, diže se Mesala i skide vienac sa svoje glave u znak, da je gostba svršena. Tada se zamota u svoje odielo, pogleda još jednom cijeli prizor i podje u svoj stan. Ciceron ne bi bio mogao doštovanstvenije ostaviti koju noćnu razpravu u senatu.

Tri sata kasnije stupiše u njegovu sobu dva teklića, i svaki primi zapečaćen svezčić, priepise lista na upravitelja Valerija Grata, koji je još uvijek bio u Cezareji. Lako je pogoditi, da je bilo mnogo do toga, te pisma budu odpremljena sigurno i brzo. Jedan teklić imao je da podje kopnom, a drugi vodom. Obojica trebalo je da budu što više oprezni i brzi.

Pošto je nužno, da čitatelj sazna, što je u pismu, koje se toli oprezno šalje, evo ga:

Poslie bakanalija.

Antiokija, XII. kal. julija.

»Mesala Gratu.

»Imam da ti javim vanredan događaj, koji je bez dvojbe vriedan, da na nj obratiš svoju pažnju — prem se sada osniva djelomice na naslućivanju.

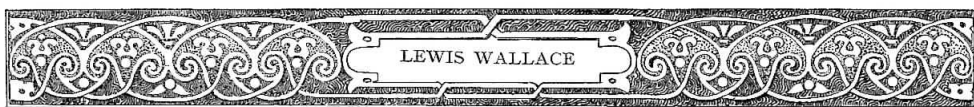
»Dozvoli mi najprije da ti nešto u pamet dozovem. Sjećaš se, da je prije više godina stanovala u Jerusalemu kneževska obitelj, vrlo drevna i neizmjereno bogata. Zvala se Hur. Ako ti je pamćenje bud koliko slabo, na tvojoj je glavi, ako se ne varam, brazgotina, koja ti može pomoći, da se sjetiš na tu činjenicu.

»Da uzbudim tvoju pažnju, dodajem još ovo. Za kaznu radi napadaja na tvoj život — radi mira savjesti neka bogovi zaprieče, neka se nikada ne dokaže, da je bio puki slučaj — bude obitelj uhićena, odstranjena, a njihov imetak zaplijenjen. Kako je taj postupak potvrdio car, koji je isto tako pravedan kao i mudar — neka mu žrtvenici budu uvijek okićeni cviećem! — neka nas ne bude stid, kad pomislimo na one svote, što smo ih prigrnuli iz onoga vrela, a ja ti ne prestajem nikada zahvalan biti bar tako dugo, dok, kao sada, neprieporno posjedujem dio, što me zapade.

»Kao daljni dokaz za tvoju razboritost dozivljem ti još u pamet, da si ti glede obitelji Hur odredio, što smo tada obojica držali najuspješnijim, te postignemo svoj cilj, naime, da se šuti, a dotični da umru sigurno, ali naravno. Ti ćeš se sjećati, što si zapovjedio glede majke i sestre zločinca, pa kad sada popuštam želji, te doznam, da li još živu ili su umrle, predobro poznajem tvoju ljubežljivost, moj Grate, a da bi i posumnjati smio o tvojoj susretljivosti.

»Nu što se na ovu stvar pobliže odnosi, slobodan sam ipak da te posjetim, kako je pravi zločinac bio osudjen na doživotnu galiju. Može biti, te činjenica, koju hoću da kazujem, izadje tim čudnovatija, ako izjavim ovdje, da sam sâm vidio i čitao pismenu potvrdu, da je predan tribunu zapovjedniku jedne galije. Ne počima li tvoja pažnja biti veća?

»Uzmemo li na oko popriečni rok života onih, što su osudjeni na galiju, onda bi morao onaj, što je na ovaj način odstranjen, biti mrtav već pet godina. Ja sam tako u ovo vrieme bio osvjedočen, te sam mirno uživao imetak, što ga donekle i njemu imam da zahvalim. Nu ova zadnja opazka neka ipak ne umanji obveze, što ju tebi u tom pogledu dugujem. A sada me evo kod jezgre.

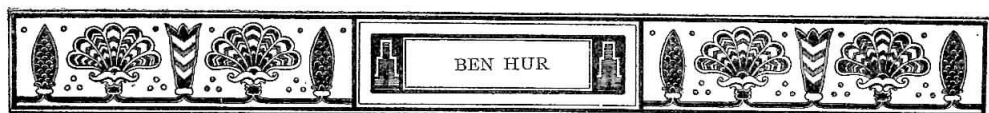

»Sinoć, kad sam kao predsjednik bio kod neke svečanosti u čast nekim iz Rima tek pridošlim, kojih mladost i neizkustvo pobudi u meni sućut, čuo sam čudnu pripoviest. Kako znadeš, dolazi danas amo konzul Maksencij, da povede vojnu na Parte. Među puzavci, što će ga pratiti, nalazi se i sin pokojnog duumvira, Kvinta Arija. Imao sam povod, da se za nj napose propitam. Kad je Arij pošao da progoni gusare, i kad ga je pobjeda digla na vrhunac svoje slave, nije on imao obitelji. Kada se je sa svoje vojne vratio, doveđe i baštinika sa sobom. Ostani miran, kako to dolikuje vlasniku tolikih talenata u kolajućih sestercah. Sin i baštinik, o kojem govorim, onaj je Ben Hur, koga si poslao na galiju, onaj je Ben Hur, koji bi morao već prije pet godina uz svoje veslo da pogine. On se je vratio bogat i ugledan i valjda rimski građanin, te će... Nu, ti stojiš odveć čvrsto, a da budeš zabrinut, ali ja, moj prijatelju, ja sam u pogibelji: zašto, ne treba da ti kazujem. Tko će znati, ako ti ne znaš? Šta ćeš na sve ovo?

»Kad se je Arij, poočim njegov, borio sa gusari, utopi se njegova ladja, pa svi, što su bili na njoj, poginuše osim dvojice — Arija samoga i njegova baštinika. Oni, koji su ih spasili, tvrde, da je drug tribunov bio nekakov mlad čovjek, koji je, kad su ga donieli na palubu, nosio odielo kažnjenika na galiji. To mora, da najmanje rekнем, osvjedočiti. Nu da se prezirno ne nasmiješ, velim ti, moj prijatelju, da sam jučer bio sretan, te sam licem u lice vidio toga tajinstvenoga Arijeva sina. I najodlučnije tvrdim, da je on, premda ga nisam prepoznao, onaj Ben Hur, koji mi je tolike godine bio drug u igranju, u istinu onaj Ben Hur, koji, ako je čovjek, pa bio i iz najnižega sloja, ovaj čas, kad ovo pišem, kuha osvetu — a i ja bih, da sam na njegovu mjestu, isto tako činio — osvetu, koja se ničim manjim ne može da zadovolji, osim životom; osvetu za svoju domovinu, za svoju majku, za svoju sestru, za samoga sebe i — velim ti to najposlie, premda bih to morao kod tebe najprije spomenuti — za svoj izgubljeni imetak.

»A sada, moj prijatelju i dobročinitelju, sigurno će nestati prezirna tvoga smieha, i počimaš možebit o tom razmišljati, što bi valjalo u takovu slučaju učiniti. Neshodnim držim, da te savjetujem; dapače dopusti mi, te izjavim, da se stavljам pod tvoje okrilje, ili još bolje, da si ti moj Ulyso, čija je zadaća, da me dobro svjetuje.

»Veseli me, kad pomišljam, kako ovaj list štiješ. Vidim te, kako ga najprije ozbiljno, a onda smiešeći se čitaš. A kad je tvojoj neodlučnosti

kraj, pa si stvorio osnovu, to ona, bila kakva bila, pokazuje Merkurovu mudrost i odlučnost Cezarovu.

»Sunce je već izašlo. Za sat ostavit će dva teklića moja vrata, svaki sa zapečaćenim ovakovim prepiskom. Jedan će krenuti kopnom, a drugi morem, tako držim ja važnim, da što prije i točno saznaš, da se je u ovom dielu svieta pojavio naš zajednički neprijatelj. Na tvoj odgovor čekat ću ovdje. Kako će dugo Ben Hur ovdje boraviti, to je dakako do njegova gospodara konzula. Taj ne može otići u vojnu prije mjesec dana, makar se dan i noć spremao. Ti znaš, kolik je trud sakupiti i oboružati vojsku, što se ima boriti u toli pustoj i nenapućenoj zemlji.

»Jučer sam vidio Židova u spilji Dafne — a ako nije sada tamo, to je ipak u blizini, te će mi lako biti, da mi na oku bude. Kad bi me pitao, gdje je ovaj čas, odgovorio bih ti najvećom sigurnošću, da je u dubravi paomâ, u šatoru izdajice šeika Ilderima, koji ne smije da nam još i dalje prkosi. Ne čudi se, bude li Maksencijevo prvo ratno djelo, da Arapa na ladju baci i u Rim ga odveze.

»Radi toga sam zabrinut, da doznaš, gdje Židov boravi, jer će ti ta okolnost biti važna, kad budeš odlučivao, kako ćeš u napredak u ovom slučaju raditi. Toliko bo sam do sada već naučio, te si laskam, da sam uslied toga napredovao u mudrosti, pa kod svakoga čina mislim na troje: vrijeme, mjesto i sredstva.

»Odlučiš li, da je ovdje mjesto, ne oklievaj da ostaviš sve meni, svomu najodanijemu prijatelju i najpokornijem učeniku.

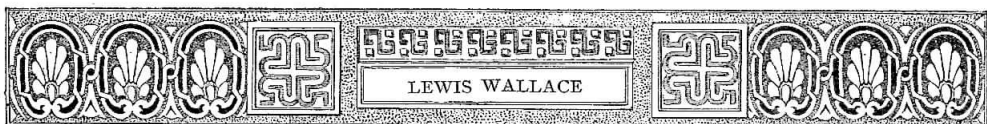
Mesala.«

U vrijeme od prilike, kad su Mesalu ostavili teklići sa listovi — bilo je još rano u jutro — unidje Ben Hur u Ilderimov šator. On se je u dràgi razhladio i osvježio, onda uzeo doručak, a sad došao obučen u kratku rimsku podtuniku bez rukava. Šeik počivao na divanu i pozdravio ga.

»Mir s tobom, sine Arijev!« Udivljeno počivalo mu oko na mladiću; još nikada nije vidio savršeniju sliku procvale, jake, samosviestne muževnosti. »Dobro došao! Konji su pripravnici; i ja — a ti?«

»Uzvracam ti želju i pozdrav, dobri Ilderime, i javljam ti, da sam i ja pripravan.«

Ilderim zapleska rukama.

»Ja ću reći, da ti dovedu konje. Sjedni!«

»Jesu li već zapregnuti?«

»Nisu!«

»Onda te molim, da smijem sam to učiniti. Nužno je, da se upoznam s tvojimi arapi. Moram znati da svakoga konja imenom zovnem, moram im proučiti ćud, jer su oni kao i ljudi: ako su jogunasti, valja ih obuzdati, a ako su plašljivi, treba ih hvaliti i sokoliti. Reci, da donesu opremu!«

»I kola?«

»Danas kolâ ne trebam. Mjesto njih neka dovedu petoga konja, ako ga imaš. Mora biti neosedlan i brz kao i drugi.

U Ilderima se stala pobudjivati znatiželjnost. Dozove odmah slugu.

»Donesi opremu za konje i uzde za Sirija!«

Ilderim se diže.

»Sirij je moj ljubimac,« reče, »a ja njegov, sine Arijev. Već dvadeset godina drugovi smo, u šatoru, u ratu, u svih sgodah u pustinji. Sad ću ti ga pokazati.«

Potegne natrag zastor u sredini šatora, a Ben Hur koraknu poda nj. Svi konji dodjoše k šeiku. Jedan malene glave, vatrenih očiju, vrata poput obla luka, jakih prsiju, a liepe grive, zahrza veselo, kad ga je opazio.

»Dobri konjicu!« reče šeik, gladeći mu tamnozagasito lice; »dobri konjicu, dobro jutro!« Tada se okrene k Ben Huru i nastavi: »Ovo je Sirij, otac ovoj četvorici ovdje; Mira, njihova majka, čeka, dok se vratimo, jer je odveć dragocjena, a da nam ju je slobodno izvrgnuti pogibelji. Pa i vrlo dvojim, sine Arijev, da li bi pleme pregorjelo, da je ne ima kod kuće. Ona je njegova slava; svi ju časte, te bi s veseljem dopustili, da ih ona nogama pogazi. Deset hiljada jašioca, sinovi pustinje, pita danas: „Jesi li čuo o Miri?“ a kad im se odgovori: „Zdrava je“, tad kažu: „Bog je dobar, slava Bogu!“

»Mira, Sirij, to su imena zvijezdam, zar ne, šeik?« upita Ben Hur, hodajući od konja do konja i pružajući svakomu ruku.

»A zašto ne?« odgovori šeik. »Jesi li ikada bio u pustinji u noćno doba?«

»Nisam!«

»Onda ne možeš ni znati, kako se mi Arapi zanašamo na zvijezde. Iz zahvalnosti dajemo zato njihova imena svojim ljubimcem. Svi moji predji imali su svaki svoju Miru, kao što i ja imam svoju, a i djeca

njezina takodjer su zvijezde. Eno tamo je, gledaj, Rimgel, a tamo Antar, ovo je Atair, a onaj, komu sada ideš, Aldebaran, najmladji, nu ipak zato ne najmanji — o ne! Nosit će te proti vjetru, dok će ti u uhu zujiti kao Akaba; ići će, kamo htjedneš, sine Arijev; da, Salomunove mi slave, nosit će te i u lavsko ždrielo, ako si srčan, da ga tamo potjeraš.»

Donesli opremu. Ben Hur sâm upregnuo konje; sâm ih svojom rukom izveo iz šatora i upravljao vojkami.

»Dovedite mi Sirija!« reče.

Arapin ne bi se umio vještije baciti na vilovnjaka.

»A sada amo uzde!«

Prihvatio ih pomnjivo i razvrstao.

»Spreman sam, dobri šaik!« reče. »Kaži, neka vodja napried ide na polje, i pošalji nekoliko sluga s vodom!«

Početak je bio dobar. Konji nisu bili plašljivi. Rekao bi, da je već niem sporazumak medju njimi i novim goničem. Ben Hur se podao svojoj zadaći onom sigurnošću, koja uvijek uzbudjuje povjerenje. Pazio je točno na red, u kojem treba da su konji pod koli, samo što je

jašio Sirija, mjesto da
stoji u kolih. Ilderim se ohrabrio;

zadovoljno se smiešeć prebirao je po svojoj bradi

i mrmljao: »Slave mi božje, to nije Rimljanin, ne!« Sliedio je pješice. Njemu se pridružiše svi stanovnici šatora, muževi, žene i djeca. Polje bilo kao stvoreno za vježbe i dosta prostrano. Ben Hur je najprije potjerao lagano i ravno, a onda u sve većem krugu. Zatim dodjoše u kas, poslie u skok. Napokon suzio okruge, a na koncu potjerao konje

bez reda amo i tamo, desno, lievo, napried, bez odmora. Tako prodje sat, a onda ih korakom privede k Ilderimu.

»Gotovo je,« reče mu. »Odsele treba samo neprestano se vježbati. Čestitam ti, šaik Ilderime, da imaš sluge, kakvi su ovi. Gle« — on sjaši i uze gladiti konje — »sjajna im je dlaka bez mrlje; dišu lako kao o početku. Da, čestitam ti!« Svrti svoje zasievnuale oči zadovoljno k starcu. »Moralo bi nam zlo biti, kad ne bi pobjeda i naša —«

Stade, pocrveni se i pokloni, jer tek sada opazi uz šeika Baltazara, koji se opirao o svoj štap, a pratile ga dvie gospoje pod gustom koprenom. Pogledav jednu od njih nemirna srca reče u sebi: »Ovo je ona — Egipcanka!« Medjutim završi Ilderim izreku: »Kad ne bi pobjeda i naša osveta bila.«

Tada primetne:

»Ne bojim se ništa, sine Arijev, nego se radujem — ti si moj čovjek. Svrši li se, kako je počelo, onda ćeš vidjeti, što je sakriveno u šaki Arapinu, koji ima sredstava, da nagradi.«

»Hvala ti, dobri šaik!« odgovori čedno Ben Hur. »Reci da donesu konjem vode.«

Sam im je pružio vodu. Onda uzjaha opet Sirija i nastavi vježbu, kao i prije od koraka na kas, od kasa na skok i napokon pustio, da vilenjaci lete. Gledaoci pohvališe vješto ravnanje uzdom, te se divili zapregi, što osta uvijek ista, išla ravno ili vinula bud u kakve zavoje. Ništa nisi mogao pokuditi, kao ni let lastavice, kad se vraća kući.

Sred vježbe ukaza se tu Maluh i potraži šeika.

»Donosim ti poruku,« reče, kad mu se pružila sgoda da govori, »poruku od trgovca Simonidesa.«

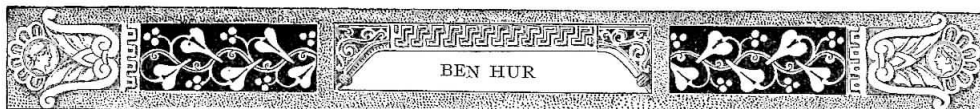
»Od Simonidesa!« klikne Arapin; »Abadon uništio sve njegove neprijatelje! Slušam!«

»Naložio mi je, da ti najprije zaželim sveti mir Božji,« nastavi Maluh, »a onda da ti predam ove listove s molbom, da ih odmah čitaš.«

Šaik prelomi pečat na omotu svezčića, što mu bi predan, te izvadi listove iz zavoja najfinijega platna, i stade odmah da ih čita.

»Simonides šeiku Ilderimu.

»Moj prijatelju! Dozvoli, da te uvjerim, da ti je mjesto u dubljini moga srca. U tvojih je šatorih mladić liepe vanjštine, koji se nazivlje

sinom Arijevim, a to i jest posinjenjem. Vrlo mi je mnogo do njega. Povjest mu je čudovita; dodji mi danas ili sutra, da ti ju izpriповјedim. Medjutim mu daj sve, što traži, dok se ne bude protivilo časti. Bude li potrebno, da što nadoknadim, ja sam na to obvezan. Da se ja za mlađića zanimam, ne kazuj nikomu. Izporuči moje pozdrave svomu drugomu gostu! On, njegova kći, ti i svi, koji s tobom u društvu dodju, moji ste gosti na dan utrke. Ja sam se već pobrinuo za sjedala.

Mir s tobom i s tvojimi! Kako da se drugčije nazovem, moj prijatelju, nego tvoj prijatelj

Simonides.«

»Simonides šeiku Ilderimu.

»Moj prijatelju! Šaljem ti viest iz riznice moga izkustva. Ima znak, što ga opomenom drže svi nerimljani, koji imaju novaca ili imetka, što je izvrnut plien: a to je dolazak kakova ugledna i uplivna Rimljanina u mjesto službe mu. Danas dolazi konzul Maksencij. Dozvoli, da te upozorim! I jednu još svjetujem. Poruči danas ili sutra svojim čuvarom na cestah, što vode južno iz Antiokije, i zapovjedi im, neka pretraže svakoga teklića, koji dolazi ili odlazi. Ako nadju viest, što se tiču tebe ili tvojih posala, treba da ih ti vidiš. Ti si imao još jučer dobiti ovu viest; nu budeš li sada brzo radio, nije još prekasno, tvoji čuvari poznavaju tajne staze, pa će znati da stignu tekliće, što su možebit jutros ostavili Antiokiju. Ne oklievaj! List ovaj spali, čim ga pročitaš.

Tvoj prijatelj Simonides.«

Ilderim pročita i po drugi put listove, metne ih opet u omot i pohrani svezčić u svoj pojas.

Vježbe na polju skoro bile gotove; trajale su u svem dva sata. Ben Hur upravi zapregom opet k Ilderimu i reče:

»Dozvoliš li, šeik, odvest ću arape opet u šator. Poslie podne još ću ih jedanput izvesti.« Još je sjedio na Siriju.

Ilderim stupi k njemu i reče:

»Tvoji su, sine Arijev, dok se ne svrši utrka. Radi s njimi po volji! Ti si u ova dva sata više učinio s njimi, nego li bi Rimljanin — šakali mu izglodali kosti! — u toliko tjedana bio mogao postići. Mi ćemo pobiediti, slave mi božje, mi ćemo pobiediti!«

Došav u šator, ostade Ben Hur kod konjâ, dok ih ne nahraniše. Onda, pošto se je okupao u drâgi i pio araka sa šaikom, koji je bio izvrstne volje, obuče opet židovske haljine, te se pošeta s Maluhom izpod palma. Dugo su se razgovarali, o čem moramo da nešto spomenemo.

»Dat ću ti naputnicu,« reče Ben Hur, »neka ti dadu moju prtljagu; u gostionici je na obali s ove strane mosta. Donesi mi ju još danas, ako možeš i, dobri Maluše, ako odviše od tebe ne tražim —«

Maluh pokaza, da je pripravan poslužiti ga.

»Hvala, Maluh, hvala! Prihvatit ću tvoju besjedu. Ta, mi smo braća jednoga plemena, a Rim je naš zajednički neprijatelj. Uz to si ti i trgovac, dok se bojim, da Ilderim nije i —«

»Arapi su, kao malo tko, trgovci,« prihvati Maluh.

»Lukavi su, ali ipak je dobro, da smo na oprezu. Da se odstrani svaka zapreka i lukavština kod utrke, umirilo bi me u velike, kad bi ti pošao u poslovnicu trkališta, da vidiš, je li šaik točno izvršio sve preduvjete. Koristilo bi mi vrlo, kad bi mogao dobiti priepis pravilâ.

I boju, što ću ju imati, treba da upoznam, a naročito broj stajališta, odakle ću započeti utrku. Ako je to uz Mesalino, onda je dobro, ako nije, a ti pokušaj da mi izmieniš mjesto, te dodjem uz Rimljanina. Pamtiš li dobro, Maluše?»

»Pamet me je već kadkada iznevjerila, sine Arijev, nu nikada, kad joj je srce u pomoć došlo, kao sada!«

»Usudit ću se dakle da te uznemirim još s jednim nalogom. Opazio sam jučer, da se Mesala diči svojimi koli, i to pravom, jer i najbolja carska jedva bi im mogla uz bok stati. Ne bi li ti njihovu divotu mogao uzeti za izliku, da ispitaš, jesu li laka ili teška? Rado bih im znao točno mjeru i težinu. Pa ako ni u čem ne uspiješ, Maluše, svakako pronadji, koliko im je visoka osovina od zemlje. Razumiješ li me, Maluše? Ne bih rado, da ima kakovu pravu prednost preda mnom. Njihov mi je sjaj deseta. Ako ga nadvladam, onda će taj sjaj učiniti poraz još sramotnijim, a moje će slavlje upotpuniti; ima li pako kakove u istinu prednosti, rado bih da ih saznam.«

»Razumijem,« odgovori Maluh; »ti želiš, da izmjerim visinu osi, od središta joj do tla.«

»Pogodio si, — i raduj se, Maluše, to je zadnji moj nalog; hajde da se vratimo k šatorom.«

Naskoro se Maluh vratio u grad. U to je bio Ilderim po savjetu Simonidesovu poslao na konju teklića k svojim stražarom. To je bio Arapin; pisma nije nosio nikakva uza se.

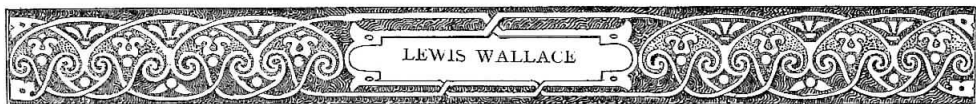
Drugi dan oko tri sata od prilike sjaši pred šatorom čovjek, koga Ilderim upozna kao člana svoga plemena. Glasnik reče:

»Imam nalog, šeik, da ti predam ovaj snopić i da te umolim, te ga odmah otvoriš i pročitaš. Ako treba odgovoriti, valja mi biti na tvoju uslugu.«

Ilderim je promatrao snopić. Pečat je bio već prekinut. Naslov je glasio: »Valeriju Gratu u Cezareji.«

»Odnio ga Abadon!« zamumlja šeik, kad je vidio, da je list latinski pisan. Da je bio pisan grčki ili arapski, znao bi ga pročitati; ovako mu je mogao samo odgonetati naslov, napisan velikimi rimskimi slovi; nu gle, i podpis je bio pisan jednakimi slovi; glasio je: »Mesala«. Oči su mu sievale.

»Gdje je mladi Izraelac?« upita.

»S konji na polju,« odgovori sluga.

Šeik utisnu list u omot, spremi zvezčić u svoj pojas i zajaši konja. U taj čas ukaza se stranac, koji je, kako se činilo, došao iz grada.

»Tražim šeika Ilderima, koga zovu dobrim,« reče. Po govoru i odijelu poznao si, da je Rimljanin. Jezik, što ga Ilderim nije umio čitati, znao je govoriti. On odvrati:

»Ja sam šeik Ilderim!«

Stranac ponikne očima, zatim dignuv ih reče na silu mirno:

»Čuo sam, da trebaš goniča za igre.«

Ilderimove se usne pod bielom bradom raztegle na porugljiv smieh.

»Hajde svojim putem! Ja imam goniča!« reče i okrenu se, da pojaši dalje. Nu stranac ostane i nastavi:

»Šeik, ljubim konje. Kažu, da su tvoji najljepši na svijetu.«

Starcu je to polaskalo. Stade, kao da će popustiti, nu domisli se i odgovori:

»Drugi put ću ti ih pokazati, danas ne. Sada sam u poslu.«

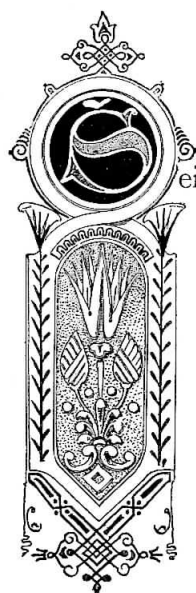
Odjaši u polje, a stranac smiešečke podje u grad. Postigao je, što je htio. I svaki dan od sada, sve do velikoga dana utrke, dolazio bi po jedan, kadkada i po dva i po tri čovjeka u dubravu paomâ pod izlikom, da zatraže u šeika rada kao goniči.

Slao ih Mesala, da pripaze na Ben Hura.

Poglavlje dvadeset i treće.

Šeik je čekao, dok je Ben Hur svršio predpoldanju vježbu s konji na polju — vrlo zadovoljan, jer je opazio, pošto su sve vježbe konji svršili, da su razvijali svu svoju brzinu tako, te se činilo, da nijedan nije brži ili laganiji; jednom riečju, kao da su svi jedno.

»Danas poslie podne, moj šeik, vratit ću ti Sirija,« reče Ben Hur, gladeći vrat svomu jašeniku. »Odsele ću rabiti kola.«

»Već tako brzo?« upita Ilderim.

»Da, konji imaju ljudski razum i ljube vježbe. Ovaj ovdje« — potrese vojkom po leđjih najmladjemu — »čini mi se, prozvao si ga Aldebaran, najbrži je. U jednom letu oko trkališta prestigao bi ostale za trostruko svoje duljine.«

Ilderim čupkao po bradi, oko mu se zakriesilo, te upita:

»Aldebaran je najbrži, a koji je najpolaganiji?«

»Ovaj ovdje!« reče Ben Hur i pokaže na Antaresa. »Ovaj ovdje, ali će pobijediti, jer, vidiš, šeik, cieli će dan trčati, a kad sunce zadje, dotjerat će do najveće svoje brzine.«

»Pravo veliš!« reče šeik.

»Samo me jedna briga tare, šeik! Kako je pohlepan za pobjedom Rimljanin, ne može da čast sačuva čistu. Nebrojene su njihove varke kod igara, i to kod sviju. Kod utrke na kolih proteže se njihova lukavština na sve, od konja do goniča, od goniča do gospodara mu. Zato, dobri šeik, dobro pazi na sve svoje! Od danas pa dok ne prodje utrka, ne daj, da ikoji stranac i samo vidi konje. A da budeš posve siguran,

čini još više, čuvaj ih oružanom rukom i okom bez sna — onda glede uspjeha ništa nisam zabrinut.«

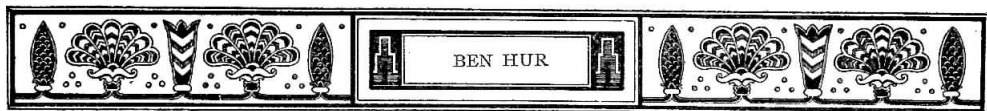
Na ulazu šatora sjašiš.

Što želiš, učinit će se. — Slave mi božje, ne će ih taknuti nijedna ruka, do rukû meni vjernih! Noćas ću porazmjestiti straže. Nu gle evo, sine Arijev!« Ilderim izvadi snopić i otvori ga lagano, dok su pošli

k divanu i sjeli. »Pogledaj i pomози mi svojom latinštinom!«

Pruži mu list. »Evo čitaj, čitaj glasno, te mi prevedi, što uzčitaš u jezik tvojih otaca. Latinština mi je mrzka.«

Ben Hur bio zanesen i stade čitati: »Mesala Gratu!« Prestade. Neka slutnja potjera mu krv k srcu. Ilderim mu opazi uzrujanost.

»Dakle, ja čekam!«

Ben Hur se izpriča i uze opet čitati. — Dosta je, te spomenemo, da je ovaj list bio jedan od onih priepisa, što ih je Mesala ono jutro poslie pijanke onako oprezno bio poslao Gratu. — Kad je Ben Hur došao bio do onoga mjesta, gdje Mesala dozivlje Gratu u pamet, drhtao mu je glas, te je dva puta stao, de se sabere. Velikom mukom čitao je dalje: »Dozivljem ti još u pamet, da si ti glede obitelji Hur odredio — opet stane i duboko odahne — »što smo tada obojica držali najuspješnijim, te postignemo svoj cilj, naime, da se šuti, a dotični da umru sigurno, ali naravno.«

Nije mogao dalje. List mu pade iz ruku; lice si pokri rukama. »Oni su mrtvi, mrtvi! Samo sam ja još ostao!«

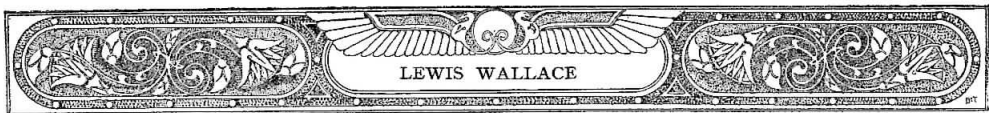
Šeik je bio niemi, nu ne bez sućuti svjedok, kako je mladić uzburjen bio. Ustade dakle i reče: »Sine Arijev! Moram te moliti, da mi oprostiš. Čitaj sâm za se list! Ako se oćutiš dosta jakim, te mi kažeš, što je dalje u listu, javi mi, pa ću doći.«

On izadje, i ništa mu u životu nije bolje dolikovalo, kao nježna sućut, što ju je tim pokazao.

Ben Hur se baci na divan i posve pusti mah svojim čuvstvom. Pošto se je ponešto sabrao, sjeti se, da nije list do kraja pročitao. Digne ga i nastavi čitati: »Ti ćeš se sjećati, što si zapovjedio glede majke i sestre zločinca, pad kad sada popuštam želji, te doznam, da li još živu ili su već umrle —« Ben Hur se čudio i čitao ponovno to mjesto, pa opet, a onda uzklikne: »Ne zna, jesu li umrle! Blagosloveno budi ime Gospodinovo, još nije izgubljena svaka nada!« — Dovrši izreku, te se tako jak osjećao, da je list do kraja mogao pročitati.

»Nisu mrtve!« reče razmisliv neko vrijeme. »Nisu mrtve, jer bi on inače štogod čuo.« — Kad je još jednom točno pročitao list, bio je u tom učvršćen. — Posla po šeika.

»Kad sam potražio tvoj gostoljubivi šator, šeik!« — reče mirno, pošto je Arapin sio, te su sami bili, »nisam nakanio više o sebi reći, nego da sam dosta vješt tvoje konje upravljati. Ustručavao sam se da ti saobćim svoju povjest. Nu providnost, koja je ovaj list doniela u moje ruke, da ga čitam, tako je čudna, te se osjećam pobudjenim, da ti sve

saobćim, što se mene tiče. U toj nakani ojačava me činjenica, da nam prieti zajednički neprijatelj, proti kojemu treba da smo složni. Pročitat ću ti list i razjasniti, što je nužno; pa se više ne ćeš čuditi, što sam se uzrujao; izpričat ćeš me, ako si me možda držao slabićem ili djetetom.»

»Šeik ga šuteć slušao, dok je štijući došao do mjesta: »Jučer sam vidio Židova u spilji Dafne — a ako nije sada tamo, to je ipak u blizini,

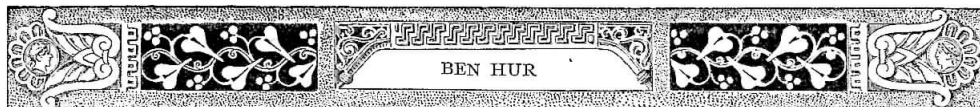
te će mi lako biti, da mi na oku bude. Kad bi me pitao, gdje je ovaj čas, odgovorio bih ti najvećom sigurnošću, da je u dubravi paomâ.»

»Ah!« uzklikne Ilderim glasom, u kojem si razabirao više udivljenje nego li ljutost. Ujedno je prebirao po svojoj bradi.

»U šatoru izdajice šeika Ilderima,« čitao Ben Hur dalje.

»Ja — izdajica!« klikne starac silno uzrujan. Brada mu drhtala, usne mu se izkrivile, žile mu na čelu i na vratu nabreknule kao da će puknuti.

»Još časak, šeik!« reče moleć Ben Hur. »Ovako sudi Mesala o tebi; čuj sada, kako se grozi!« Čitao je dalje: »U šatoru izdajice šeika Ilderima, koji ne smije da nam još i dalje prkosi. Ne čudi se, bude li Maksencijevo prvo ratno djelo, da Arapa na ladju baci i u Rim ga odveze.«

»U Rim!? — Mene — Ilderima — šeika od deset hiljada obo-
ružanih konjanika u Rim!« Skoči, razširi ruke, izpruži prste i zavinu
ih kao pandže; oči mu se kriesile kao u zmije.

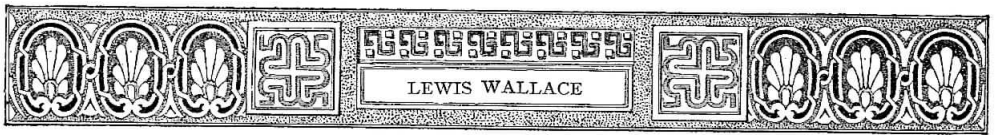
»O Bože! Ne, tako mi svih bogova osim onih u Rimu! — Kad
će prestati ta bezsramnost? — Ja sam slobodan čovjek; slobodno je i moje
pleme! Zar da moradnemo umrijeti kao robovi, ili, što je još gore,
živjeti kao psi, što plaze pokraj nogu svoga gospodara? Zar da uzljubim
ruku, koja me bije? Što je moje zar da više ne bude moje? Zar da za
svaki odisaj hvalim Rimljaninu? O, kad bih opet mlad bio, kad bih
mogao stresti sa sebe jedno dvadeset, deset ili pet godina!«

Škripao je zubmi i lamao rukama nad glavom. Tada, kao da ga
zaokupilo neko drugo čuvstvo, ode od Ben Hura, pa opet brzo k njemu,
te ga jakim rukom uhvati za rame.

»Da sam na tvom mjestu, sine Arijev, tako mlad, tako jak, tako
vješt oružju; da imam razlog za osvetu kao ti, dostatan, da posveti
osvetu — u netrag svako pretvaranje izmedju mene i tebe! — sine
Hurov, sine Hurov, velim —«

Kod toga imena stade krv Ben Huru. Začudjeno, smeteno gledao
je Arapu u oči, u kojih se kriesila vatra.

»Sine Hurov, velim, da sam ja na tvom mjestu, da podnosim samo
polovinu tvojih nepravda, da su moje uspomene kao tvoje — ja ne bih,
ne bih mogao mirovati!« Te su rieči šikljale kao oštar vodomet iz
starčevih usta. »Meni nanesene nepravde složio bih sa nepravdami cie-
loga svijeta, te bih se posvetio osveti. Zaputio bih se od zemlje do zemlje,
da sav svijet pobunim. Ne bi bilo rata za slobodu, gdje ja ne bih
sudjelovao. Kad ne bih mogao ništa drugo učiniti, pošao bih Partom.
A ako ljudi ne bi uza me pristali, pridružio bih se — hahaha! —
vukovom, prijateljio bih se s lavovi i tigri u nadi, da ću ih razdražiti
proti zajedničkomu neprijatelju. Upotrebio bih svako oružje. Što su
Rimljani moja žrtva, to bi dosta bilo, te se radujem, kad bi ih uništa-
vali. Nikoga ne bih poštedio, nikoga molio, da me štedi. Popalio bih
sve, što nosi ime rimsko, posjekao sve, što se rodilo u Rimu! U noći
bih molio bogove, da mi pozajme svoje strahote — oluju, vrućinu, sušu,
zimu — sve one bez imena otrove u zraku, sve one tisuće stvari,
s kojih umiru ljudi na kopnu i u vodi! Ja ne bih mogao spavati, ne
bih — ne bih —«

Prestade, jer mu nestalo sape; hripao je i lamao rukama. O svem je Ben Hur samo toliko razumio, da je šeik uzrujan, da ga je snašla srditost bez kraja.

Prvi put iza toliko godina čuo je napušteni mladić, gdje ga zovu pravim imenom. Poznao ga je dakle barem jedan, jedan mu je barem vjerovao, a da nije tražio dokaza

— a to je bio Arapin iz pustinje!

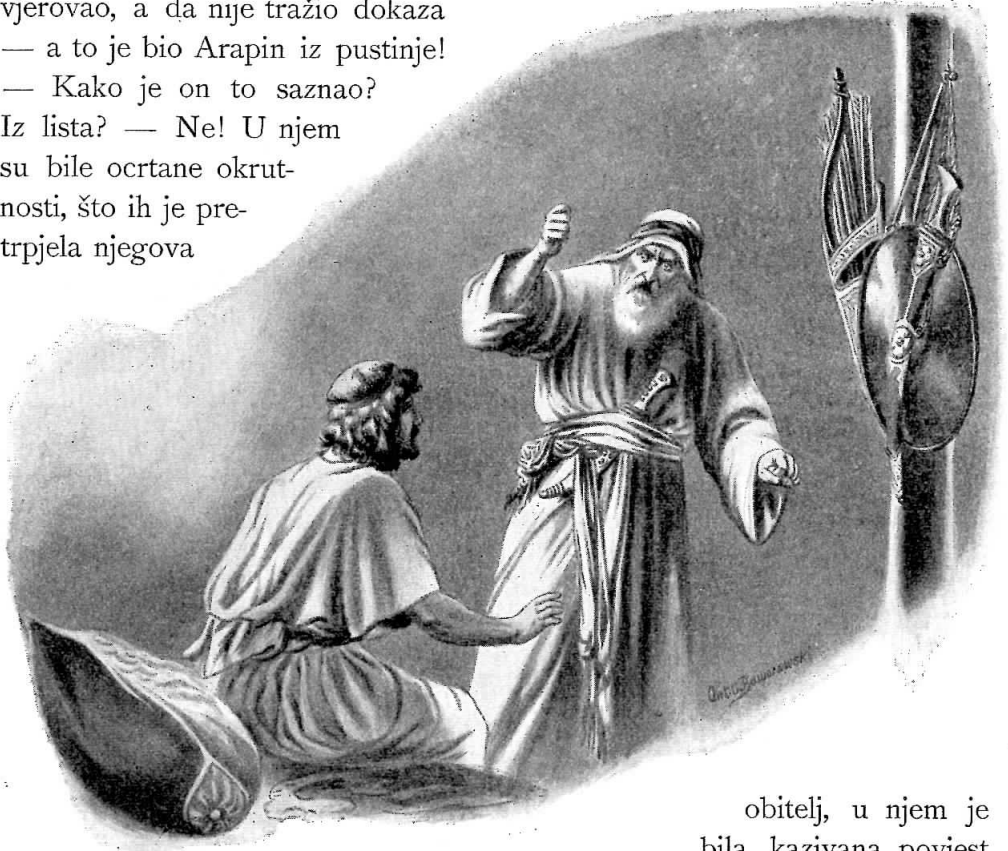
— Kako je on to saznao?

Iz lista? — Ne! U njem

su bile ocrtane okrut-

nosti, što ih je pre-

trpjela njegova

obitelj, u njem je bila kazivana povjest njegove vlastite nesreće, nu da je baš on ta žrtva — o tom ni rieči. Tu točku htio je on šeiku da razjasni, kad je pročitao list. Oživljen novom nadom nastojao je da užčuva svoj mir i reče:

»Dobri šeik, kako si došao do ovoga lista?«

»Moji ljudi, što paze na putove izmedju gradova, oduzeli su ga nekomu tekliću.«

»Zna li se, da su to tvoji ljudi?«

»Ne, pred svetom su hajduci, što mi ih valja pohvatati i poubijati.«

»Šeik! Nazvao si me sinom Hurovim. Tako se zvao moj otac. Ja sam mislio, da me nitko na svijetu ne pozna. Odakle me ti poznaješ?«

Ilderim je krzmao odgovoriti. Napokon reče: »Ja te poznam; neka ti je to za sada dosta, jer više ti ne smijem reći.«

»Zar te tko sili?«

Šeik ostade niem i htjede da ode. Nu kad je opazio, da je Ben Hur snužden, stade i reče: »Ne govorimo više o tom! Ja idem u grad. Kad se vratim, onda ću se možebit otvoreno s tobom porazgovoriti. Daj mi list!«

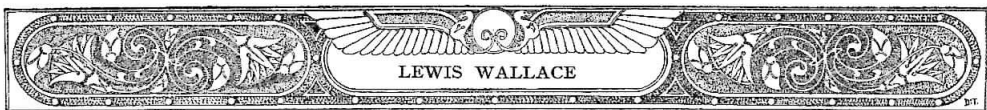
Ilderim ga metne u omot i opet se u jedan mah vas razgrija.

»Kazao sam ti prije,« reče, »što bih učinio, da sam na tvom mjestu, a ti mi nisi odgovorio.«

»Htio sam i odgovorit ću ti šeik!« odvrati Ben Hur, teško suzprejajući na licu i u glasu svoju uzrujanost. »Sve ću učiniti, što si ti spomenuo, bar u toliko, koliko to može čovjek. Davno već posvećen je moj život osveti; nijedan sat prošlih pet godina nije prošao u drugo. Nisam mirovao; uklanjao sam se mladenačkim zabavam, podražice njihove nisu me mamile. U Rimu sam se nastanio samo zato, da se naobrazim za svoju osvetu. Uzeo sam si najbolje učitelje — ne za govorničtvo i filozofiju, za to nisam imao vremena — nego učitelje za plemenitu vještinu u ratovanju. Pošao sam među gladiatore u trkalište, među natjecatelje bojišta — to su bili moji učitelji. Učitelji kod vježba u rimskom glavnom taboru primili su me kao učenika, te se ponosili mojim napredovanjem u njihovoj umjetnosti. Ja sam vojnik, šeik, nu predmet mojih sanja, moje težnje traži, da budem vojskovođa. S tom nakanom prijavio sam se za vojnu proti Partom. Kad se rat svrši, ako mi Gospodin pokloni život i jakost, — tad —« Ben Hur digne pjesti prema nebu — »tad ću biti u svih potankostih na rimsku uvježban neprijatelj, i tad neka mi Rim plati sve nepravde životom Rimljana. Ovo ti je, šeik, moj odgovor.«

Ilderim ga je zanosno slušao. Kad je mladić zašutio, zagrli ga i poljubi. »Ako ti tvoj Bog ne pomogne,« reče, »tad više on ne živi, sine Hurov! Ovo ti obećajem — i kunem ti se svečano, ako hoćeš — u tvoju svrhu evo ti moje podpore, a moj imetak, ljudi, konji, deve i pustinja neka su ti za pripravu. Kunem ti se! Za sada dosta! Vidjet ćeš me još večeras ili čuti o meni.«

Odjaha i krenu putem u grad.

List, što je bio uhvaćen, izjasnio je Ben Huru mnogo toga, što je za nj bilo veoma važno. U njem je bilo priznato, da je obitelj Hurova bila odstranjena nakanom ubojničkom, i potvrđeno, da je pisac odobrio osnovu skovanu u tu svrhu, da je on dobio dio ugrabljena imetka i još ga posjeduje, da mu je neugodno, što se nenadano pojavio — kako ga on zove — glavni zločinac, pa je odlučio osigurati se, te u tu svrhu pripravan bio učiniti, što bi mu drug iz Cezareje savjetovao. I taj list sad dospio u ruke onomu, o kojem je baš najviše govorio, te je isto tako upozorivao na buduću pogibelj, kako je priznavao krivnju.

O tom je Ben Hur razmišljao svom pomnjom, kad je Ilderim ostavio šator. Neprijatelji, što su mu prietili, bili su lukavi i silni kao nitko na iztoku; ako su se oni njega bojali, imao je on još više uzroka da se njih boji; još nije mogao da jasno pregleda svoje stanje. Imao je razloga, te se veseli, jer se uvjeravao, da mu majka i sestra još živu, a malo mu bilo do toga, da je to osnovano tek na pukom zaključivanju. Naslućivao je, da Bog posiže njemu na korist, a u tom slučaju svjetovala mu je vjera, neka ostane miran.

Kad se je opet sjetio šaikovih rieči, čudio se je, odakle on znade za njegovo ime. Od Maluha sigurno ne, a ni od Simonidesa, jer njegovi opriečni probitci bili su sami već dosta, da ga prisile, te šuti. Zar je Mesala mogao kazati? — Ne, ne! Njemu bi moglo škoditi, da se to dozna. Badava bilo naslućivanje, a ujedno je Ben Hur osjećao, da je — znao to ma tko — njegov prijatelj i da će se u sgodan čas takovim i pokazati. Još malo uztrpljivosti, još kratak čas čekati! Možda je šaik baš na putu, da rieši zagonetku. Rado bi se on uztrpio, samo kad bi znao, da njegova majka i Tirza čekaju na nj pouzdano kao on.

Da se ukloni toj misli, šetao je po gaju, sad zaustaviv se kod sabirača datuljâ, koji mu prijazno ponudili voća, sad opet promatrajuć ptice, što sjedile u gnjezdih pod visokim drvećem, ili gledajuć pčele, što se okolo rojile izpod sladkih jagoda, te punile svojim skladnim zujanjem taj zlatnozeleni travnik. Najdulje je ostao kod dràge. Mislio je na liepu Egipćanku i na Baltazara, čiju čudesnu pripoviest nije još ni sada mogao da shvati. Tada mu poletješe misli ka kralju židovskomu, koga je on tolikim pouzdanjem očekivao. Sad su mu misli našle počivalište. On je zabacivao Baltazarovo tumačenje o budućoj državi kraljevoj; prema njegovim saducejskim nazorom činilo mu se je kraljevstvo, sastavljeno

od duša, ako ne posve nevjerojatno, a to ipak nevjerojatno, maštovito. Kraljevstvo judejsko — to je mogao shvatiti; takvo je već bilo, te bi baš s toga razloga moglo i opet da bude. Laskalo je njegovu ponosu, kad si je to novo kraljevstvo pomišljao silnije i sjajnije od Salomunova. U takovih osjećajih vratio se u šator.

Poslie objeda dade izvesti kola, da ih pregleda. Pretražio ih vrlo pomnjivo, pa mu ni sitnica nije umakla. Posve zadovoljno, što će čitatelj kasnije bolje ocieniti, opazi, da su kola gradjena po grčkom uzorku, a po njegovu nazoru bila je to prednost, što je više vriedila, nego sav rimski sjaj. Kola su bila izmedju kotača šira, niža i jača. Pomanjkanje, što su bila teža, izravnala je uztrajnost arapskih konja više nego bi i trebalo.

Razgledav kola upregne konje i podje na vježbalište, gdje je sate i sate upotrebio vježbajuć konje. Pod večer vratio se natrag posve zadovoljan i veseo. Bio je zaključio, da ne će dirati u snovanje Mesalino proti njemu, sve dok se ne svrši utrka. Nije htio te se odrekne užitka, da svoga protivnika pobiedi pred celim iztokom. Kao da se nije sjetio, da će se još i drugi natjecati; pouzdanje mu bilo neslomivo; računao je na svoju vještinu i na konje bez premaca.

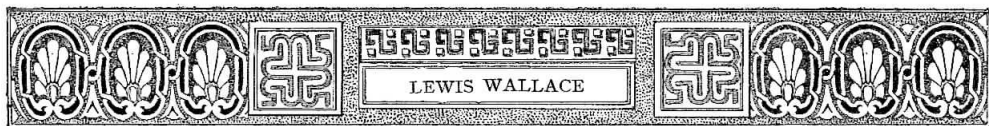
»Zar ne, Antarase, Aldebarane, neka se on čuva? Zar ne, Rigele, i ti, Ataïre, kralju svih konja; neka se čuva?«

Od časa do časa obilazio bi konje razgovarajuć s njimi ne kao njihov učitelj, već kao stariji brat braći svojoj.

Kad je nadošla noć, sjedio je Ben Hur na ulazu u šator, čekajuć na Ilderima, koji se još nije bio vratio iz grada. Nije osjećao ni neuztrpljivosti, ni nemira, ni dvojbe. Šeik će svakako nešto javiti. Bio je vrlo dobre volje, ili zato, jer je bio tako zadovoljan sa uspjehom vježbe, ili što ga je okriepilo kupanje, a onda i večera, ili je to bila naravna posljedica, kakova nastaje iza svake snuždenosti. — Napokon začuje topot konja, a naskoro dodje k njemu Maluh.

»Sine Arijev!« reče ovaj, »pozdravljam te u ime šeika Ilderima, koji te moli, da uzjašiš i podješ u grad. On te čeka.«

Ben Hur nije ništa pitao. Podje medju konje. Aldebaran dodje mu na susret, kao da mu se na službu nudio. Pogleda ga, nu podje dalje i odabra drugog konja, što nije spadao u predpregu, jer je ovoga morao

čuvati za utrku. Naskoro eno ih obojice na putu u grad, što ga provališe brzo i šuteć.

Pod seleucijskim mostom prevezli se na tragi preko rieke i dodjoše sa zapada u grad. Zastranili su znatno, ali je Ben Hur držao to oprežnošću, za koju je bilo dovoljno razloga.

Jašili su k pristaništu pred trgovčevu kuću. Maluh stade pod mostom pred velikim stovarištem.

»Evo nas na mjestu!« reče on.

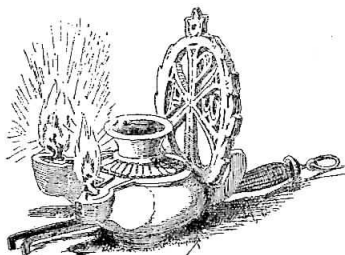
Ben Hur upoznao to mjesto.

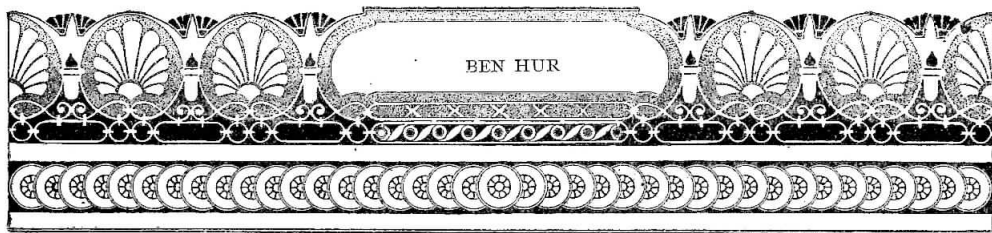
»Gdje je šaik?« upita.

»Podji sa mnom, ja ću te povesti.«

Sluga primi konje, i prije nego je to Ben Hur osjetio, nadje se na vratih kuće, što je stajala na većem trgu, te začuje iznutra poziv:

»Unidji u ime Božje!«

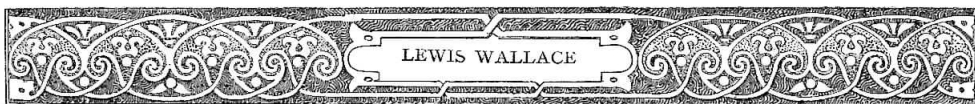
Poglavlje dvadeset i četvrto.

aluh ostade na vratih, a Ben Hur unidje sâm. Bila to ista soba, gdje je i prije bio zadesio Simonidesa. U sobi kao da se ništa nije promienilo, samo sad je uz naslonjač stajao ulašten stup od mjedi na širokoj drvenoj podlozi, viši od čovjeka, a na njem mnoštvo zapaljenih srebrnih svjetiljaka, što su širile jasno svjetlo, te si mogao vidjeti razdjele stienâ, friž sa redom pozlaćenih kuglja i svod, što se na plavkasto svjetlucaao. Kad je unišao i nekoliko puta napried koraknuo, stade Ben Hur. Tri osobe bile su u sobi, te gledale prema njemu: Simonides, Ilderim i Estera. On ih je redom zbunjen pogledao, kao da traži odgovor na pitanje, što mu se nametalo. Što li će oni od mene? — Osjetila mu se pooštrila, kad se je ovomu pridružilo i drugo pitanje: Jesu li prijatelji ili neprijatelji? — Napokon mu se zaustaviše oči na Esteri. — Ako su muževi na njegov pogled odvratili pogled pun dobrote, u njezinu je bilo više nego dobrota — izraz, što se ne da izjasniti, ali se je ipak — i bez izjašnjenja — duboko zasjekao u dušu njegovu.

»Sine Hurov« — mladić se okrene prema govorniku — »sine Hurov,« poče Simonides lagano i izrazito, kao da želi, te onaj, komu je progovorio, oćuti svu važnost rieči — »primi mir Gospoda, Boga naših otaca, primi ga od mene!« Stade. Tada dometnu: »Od mene i od mojih.«

Sjedio je na svom stolcu. Kad si promatrao izrazitu mu glavu, njegovo bliedo lice, samosviestno biće, posve bi zaboravio na uzeta uda

i slomljeno tijelo toga muža. Crne mu oči gledale taj čas mirno i ljubezno izpod bijelih trepavica. Ruke je prekrstio na prsima. Držanje mu i pozdrav bio značajan; Ben Hur ga razumio.

»Simonidesu,« reče duboko dirnut, »primam sveti mir, što mi ga želiš. Želim taj mir i tebi, kao sin svomu ocu. Samo te jedno molim: neka ne bude među nama nikakva nesporednost!«

Na tako nježan način gledao je da na mjesto gospodara i podanika postavi neki viši i svetiji odnošaj. — Simonides spusti svoje ruke i reče Esteri: »Kćerko, donesi stolicu našem gospodaru!«

Ona donese stolicu i stane porumeniv se, pogledajući od Ben Hura k Simonidesu, a od ovoga k prvomu. Obojica su se plašila da dadu nalog, u kojem bi bilo gospodstvo, kamo da se metne stolica. Kad je stanka počela da bude neugodna, pokroči Ben Hur napred, uze ju iz njezine ruke i metnu do Simonidesovih nogu.

»Ja ću ovdje da sjednem,« reče on.

Pogled mu se susreo sa njezinim — tek strieli sličan, pa su se ipak razumjeli, on je shvatio njezinu zahvalnost, ona njegovo velikodušje i obzirnost. Simonides izrazi svoje priznanje nagnuv glavu.

»Ester, diete moje!« reče, kao da mu je lakše; »donesi mi papire!« Ona ih donese, izvadi ih iz ormara u stieni.

»Dobru si riječ rekao, sine Hurov,« počne Simonides; »hoćemo da se razumijemo.« Odmota arke. »Očekivajući zahtjev, što bih ga ja svakako hotio, kad bi mu se ti i htio da ukloniš, sastavio sam evo izvještaj, gdje je sve, što je potrebno, da se sporazumijemo. On sadržaje koliko imetak toliko i naše međusobne odnošaje. Hoćeš li ga sada čitati?«

Ben Hur primi pružene mu papire i pogleda na Ilderima.

»Šeik neka te ne suzpregne da ne čitaš. Polaganje računa — a u tom je izvještaj — takovo je, da je za to potreban svjedok. Kad pročitáš do kraja, naći ćeš potpisano ime Ilderima kao svjedoka. On znade sve. Tvoj je prijatelj. Sve, što je bio meni, bit će i tebi.« To rekav nakloni se Simonides prijazno prema Arapu. Ovaj odvrati poklon i reče: »Pravo si rekao!«

Ben Hur odgovori:

»Već sam izkusio, kako mu je vrijedno prijateljstvo, nu nisam još imao prilike da ga se pokažem dostojnim.« I vrativ papire Simonidesu nastavi: »Kasnije ću spise točno pročitati; za sad ih uzmi natrag, te

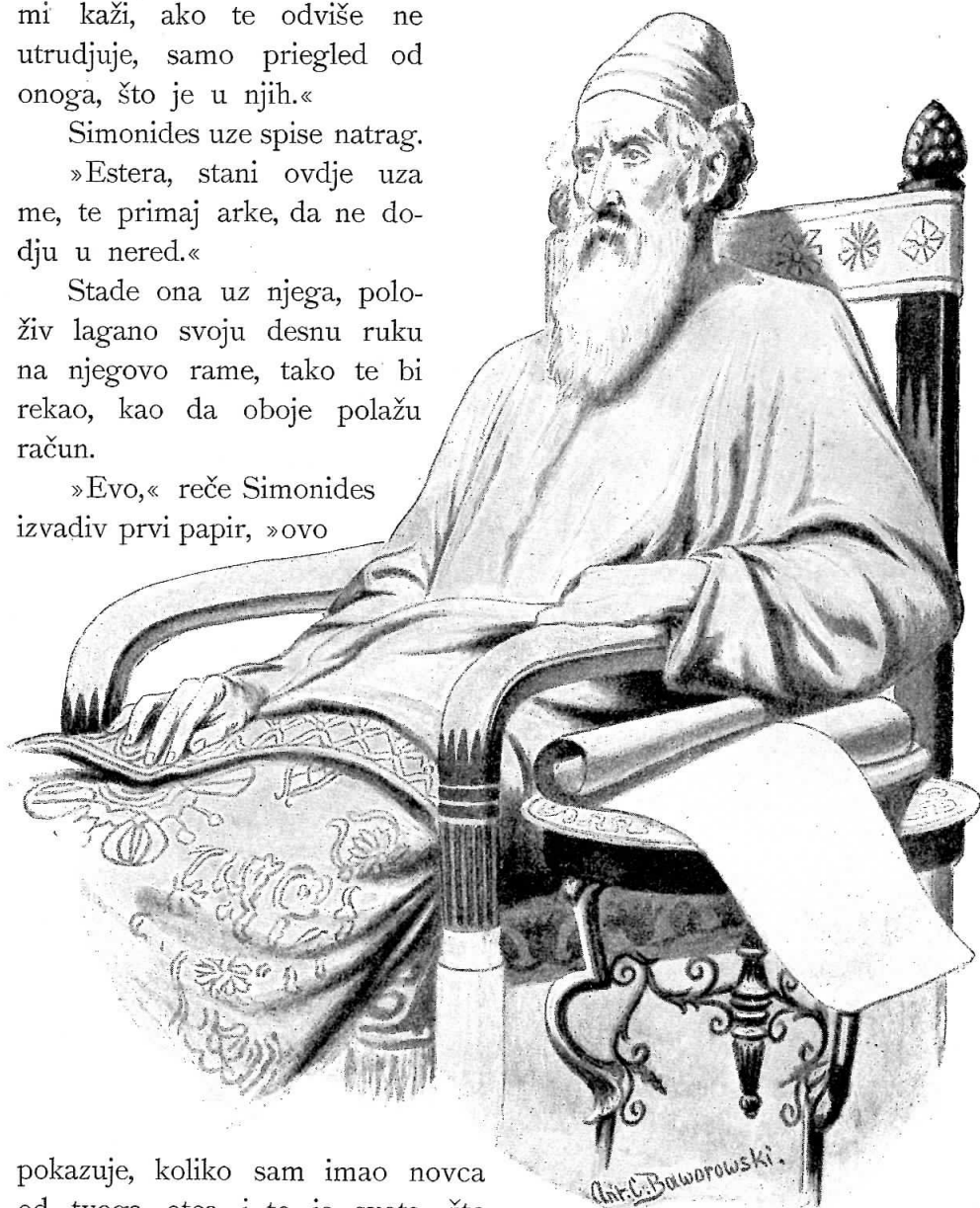
mi kaži, ako te odviše ne utrudjuje, samo priegled od onoga, što je u njih.«

Simonides uze spise natrag.

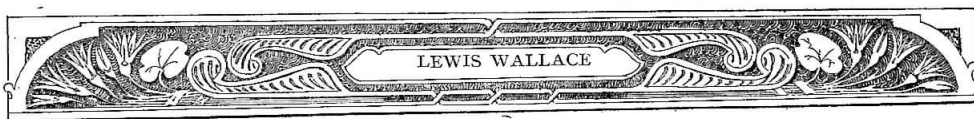
»Ester, stani ovdje uza me, te primaj arke, da ne dođu u nered.«

Stade ona uz njega, položiv lagano svoju desnu ruku na njegovo rame, tako te bi rekao, kao da oboje polažu račun.

»Evo,« reče Simonides izvadiv prvi papir, »ovo

pokazuje, koliko sam imao novca od tvoga otca, i to je svota, što sam ju spasio od Rimljana. Ostalo vlasništvo nije se dalo spasiti — samo novac — a i to bi bili dobili razbojnici, da nije bilo našega židovskog sustava mjenicâ. Svota je bila u novcu, što sam ga bio uložio u Rimu, Aleksandriji, Damasku, Kartagi, Valenciji i drugih trgovačkih gradovih, te je iznašala sto i dvadeset talenata židovskog novca.«

Pruži arak Esteri i uze od nje drugi.

»Sa onom svotom od sto i dvadeset talenata počeo sam trgovati. Čuj sada, kolik sam dobitak iz toga novca izvadio.« Čitao je sada iz raznih spisa sabrane svote, a te su bile --- izostaviv pojedine stavke, ove:

Brodovi	60 talenata.
Roba u zalihi	110 „
Roba u prometu	75 „
Deve, konji i t. d.	20 „
Skladišta robe	10 „
U dospjelih računih	54 talenta
U gotovini	224 „

Skupa: 553 talenta.

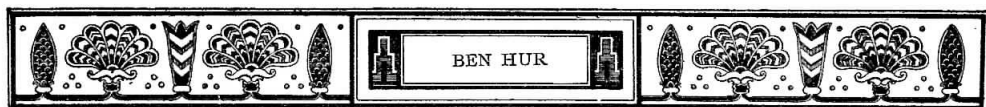
»K ovoj stečenoj svoti od pet stotina petdeset i tri talenta uračunaj početnu glavnicu, što sam ju primio od tvoga otca, pa eto ti šest stotina sedamdeset i tri talenta — što je sve tvoje podpuno, neoporecivo i zakonito vlasništvo, po čem si ti, sine Hurov, najbogatiji podanik na zemlji.«

Uze spise opet od Estere, te ih zamota. Jedan ipak zadrži, dok je zamotak Ben Huru ponudio. Ponos, što se u njegovu držanju pokazivao, nije vriedjao; mogao je bud potjecati iz svijesti, da je učinio svoju dužnost, bud se odnosio na Ben Hurovo bogatstvo, bez obzira na vlastitu zaslugu.

»I ništa ne ima,« dometnu spustiv glas, ali ne oči, »što ne bi ti mogao učiniti.«

Svim prisutnim bio to važan trenutak. Simonides prekrsti opet ruke preko prsiju; na Esterinu licu pojavi se zabrinutost; Ilderim bio uzrujan. Ben Hur primiv zamotak digne se, te silovito suzprezajuć čuvstva, što su provaljivala, progovori:

»Sve ovo svjetlo mi je s neba, poslano, da raztjera noć, što je tako dugo trajala, te sam se bojao, da ne će nikada ni prestati, a tako je tamna bila, te sam već bio napustio nadu, da ću ikada vidjeti i tračak. Ponajprije hvala Gospodu, koji me nije ostavio, a onda tebi, Simonidesu! Tvoja vjernost popravlja okrutnost drugih, te mi vraća vjeru u čovječanstvo. „Ništa ne ima, što ne bih mogao učiniti!“ Neka bude! Zar da me itko nadkrili velikodušjem u ovom preznamenitom času? — Šeik

Ilderime, budi mi svjedok! Slušaj me, što ću reći, i upamti! I ti Estera, dobri anđele ovoga dobroga čovjeka, i ti slušaj!»

Pruži ruku sa zamotkom prema Simonidesu. »U ovih spisih uračunanih stvari — sve: ladje, kuće, robu, deve, konje i novac, najmanje kao i najveće — vraćam tebi, Simonidesu, te izjavljam, da su tvoje vlasništvo, i potvrđujem te za uvijek, da im budeš vlasnik.«

Estera se smiešila kroz svoje suze. Ilderim si uzrujan čupkao bradu oči mu sjale kao vatra. Jedini Simonides ostao miran.

»Izjavljujem, da su tvoje vlasništvo, i potvrđujem te za uvijek, da im budeš vlasnik,« nastavi Ben Hur, pošto si je utišao uzrujanost, »uz jednu iznimku i pod jednim uvjetom.«

Bez daha slušali su nazočni, što će reći.

»Vratit ćeš mi ono sto dvadeset talenata, što su bili mojega otca.« Ilderimovo lice sjalo.

»I ti ćeš me podupirati, dok budem tražio svoju majku i sestru, te u nuždi upotrebiti sve svoje, kao i ja, da ih nadjemo.«

Simonides bio duboko dirnut. Pruživ ruku reče: »Divim se tvojoj odvažnosti, sine Hurov, i hvalim Bogu, što te je k meni doveo — takova, kakov si. Ne boj se, da ću te ostaviti; kako sam vjerno služio tvomu ocu, dok je živio, a kasnije njegovoj uspomeni, tako ću služiti i tebi, nu ipak ne mogu da prihvatim pogodbu.«

Tu pokaže na spis, što ga je zadržao, i reče:

»Ti nisi još sav izvještaj čuo. Uzmi i čitaj — čitaj glasno!«

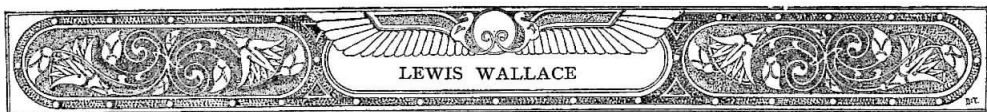
Ben Hur uzme spis i čita:

»Izvještaj o robovih Hurovih, što ga je podastro Simonides, upravitelj imetka.

1. Amra, Egipćanka, u palači u Jerusalemu;
2. Simonides, upravitelj, u Antiokiji;
3. Estera, kći Simonidesova.«

Kad je Ben Hur pomislio na Simonidesa kao na svoga roba, nikada se nije sjetio, da po zakonu i kći dieli otčevo robstvo. Pomišljao je na Esteru samo kao na takmicu Egipćanke, na moguću predmet svoje ljubavi. Ovim nenadanim otkrićem osjeti se neugodno dirnut i pogleda ju zarumeniv se; i ona zarumeniv se spusti pred njim oči. Zamotav spis reče:

»Čovjek, koji ima šest stotina talenata, u istinu je bogat, te može učiniti, što hoće. Nu dragocjeniji od zlata i rjedji od bogatstva jest duh,

koji je imetak sabrao, i srce, kojega nije mogao pokvariti sabrani imetak. Ne bojte se, Simonidesu, i ti, liepa Estera! Šeik Ilderim neka mi svjedoči, da sam — u isti čas, kad upoznah, da ste mi sluge — odredio, te budete slobodni. Da, ja vas proglašujem slobodne, a što velim ustmeno, to ću i pismeno potvrditi. Nije li to dosta? Mogu li više učiniti?»

»Sine Hurov,« odgovori Simonides, »u istinu, ti činiš robstvo lakim. Nu ja sam imao krivo. Ti ne možeš sve učiniti. Ti nas ne možeš pred zakonom slobodne proglasiti. Ja sam, dok živim, tvoj sluga, jer sam jednoga dana pošao s tvojim ocem do praga na vratih — moje uho pokazuje još znak od šila.«

»Moj je otac to učinio?»

»Ne osudi ga!« požuri se Simonides da odgovori. »On me je proglasio svojim robom, jer sam ga ja za to zamolio. To je bila ciena za moju Rahelu, majku ovoga moga djeteta; ona ne htjede da mi bude ženom, ne budem li i ja, što je i ona bila.«

»A ona je bila robkinja?»

»Jest!«

Ben Hur osjećajući svoju nemoć stao šetati gore, dolje.

»Bio sam bogat,« reče onda i naglo stane, »bogat po baštini dobroga Arija. K tomu dolazi još ovaj neizmjerni imetak i duh, što ga je znao sabrati. Ne krije li se tu kakova odluka providnosti? Pomozi mi svojim savjetom, Simonidesu! Pomozi mi, da spoznam pravo i činim ga. Pomozi mi, da budem vriedan svoga imena; budi mi djelom i u istinu ono, što si mi po zakonu! Ja ću ti biti uvijek zahvalan.«

Simonides odgovori sjajna pogleda:

»Sine moga pokojnoga gospodara! Ja ću više činiti, nego ti pomagati. Ja ću ti služiti svimi silami svoga uma i srca. Tiela ne imam — propalo je u tvojoj službi. No služit ću ti umom i srcem, to ti prisižem na žrtvenik našega Boga i na žrtve na žrtveniku. Samo me učini pred zakonom ono, što u istinu i jesam!«

»Reci to!«

»Postavi me zakonitim upraviteljem svoga imetka, da se mogu pravom za nj skrbiti!«

»Smatraj se dakle od ovoga časa kao upravitelj. Ili hoćeš li pismeno?»

»Dosta je tvoja rieč! Tako je bilo kod tvoga otca, pa ne ću inače ni od sina. A sada, ako je sporazum podpun —« Simonides stade.

»S moje strane jest!« reče Ben Hur.

»A ti, kćeri Rahelina, govori!« okreni se Simonides k Esteri, uzev joj ruku sa svoga ramena.

Smeteno i porumeniv se stajala Estera časak; a onda stupi k Ben Huru i reče ženskom umiljatošću:

»Nisam bolja od svoje majke, a jer nas je ona ostavila, molim te, moj gospodaru, dozvoli mi, da se brinem za svoga otca!«

Ben Hur ju primi za ruku i odvede k ocu rekav:

»Ti si dobro diete; neka bude po tvojoj volji!«

Simonides stavi joj opet ruku oko svoga vrata, i neko vrijeme dugo je bilo tiho u sobi. Napokon digne oči Simonides — ne manje gospodar nego li prije.

»Estera,« reče on, »noć je odmakla. Daj neka donesu okrepu, da ne budemo odveć umorni za ono, što nam još preostade da činimo!«

Ona dade znak zvoncem. Služkinja donese kruha i vina, te svakomu pruži.

»U mojim očima,« nastavi Simonides, »moj gospodaru, nije sporazum još potpun. Naš će život odsele zajedno teći kao dvie rieke, kojim se vode sjedinjuju. Tečaj bit će tim sigurniji, kad nestane svakoga oblaka na nebu. Ti si nedavno ostavio moju kuću u misli, da ja poričem ono, što sam ti evo sada neograničeno priznao. Nu tomu nije tako. Estera može posvjedočiti, da sam te priznao, a Maluh je dokaz, da te nisam ostavio.«

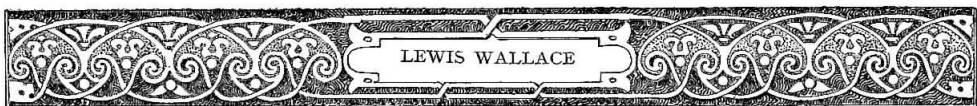
»Maluh?« upita Ben Hur.

»Tko je prikovan na svoj stolac kao ja, mora da ima mnogo ruku, što daleko dosižu, ako hoće, da se radin pokaže u svijetu, od koga je tako okrutno odieljen. A kadkada« — ovdje svrne zahvalan pogled na šeika — »kadkada se služim i svojimi dobrimi prijatelj, kao s Ilderimom, dobrim i hrabrim. On neka ti kaže, jesam li te zatajio ili zaboravio.«

Ben Hur pogleda šeika. »Ovdje si dakle, dobri Ilderime, čuo o meni?«

Sjajnim okom potvrđujući nakloni se šeik.

»Kako, moj gospodaru,« nastavi Simonides, »kako možemo bez kušnje prosuditi čovjeka? — Ja sam te upoznao na prvi pogled; vidio sam u tebi tvoga otca. Nu kakov si, nisam znao. Ima ljudi, kojim je bogatstvo potajno prokletstvo. Jesi li ti bio takov? Da to radi sebe saznam, poslao sam za tobom Maluha; on mi je bio u tom oko i uho. Ne zamjeri mu, on je samo dobro javio o tebi.«

»Tvoja dakle dobrota bila je tako velika kao i mudrost,« reče srdačno Ben Hur.

»Tvoje me rieči umiruju. Sad se više ne bojim, da me ne ćeš razumjeti.

Sad neka rieke zajedno teku, kako i kamo ih Bog vodi.«

Nastade stanka. Napokon će opet Simonides: »Istina me sili, da nešto očitujem. Tkalac sjedi na stanu, i dok čunjak leti, platno je sve veće, a prilike rastu; on pako sniva svoje sne. Tako je rasao i imetak

pod mojom rukom, a ja sam se čudom čudio, kako raste. Nisam mogao, a da ne opazim, kako se neka sila izvan mene za moje brine. Oblaci pjeska, što su druge u pustinji zasuli, sačuvali su moje. Biesno more, na daleko pokriveno ruševinami, tim je brže nosilo na neobuzdanih svojih valovih moje ladje u luku. A što je najčudnije — ja, koji toliko ovisim o drugih, te sam kao stvar bez života prikovan na jedno mjesto, — ja nisam nikada ništa izgubio uz svoje službenike. Meni su vjerni bili moji sluge i svi življi.«

»Čudnovato!« potvrdi Ben Hur.

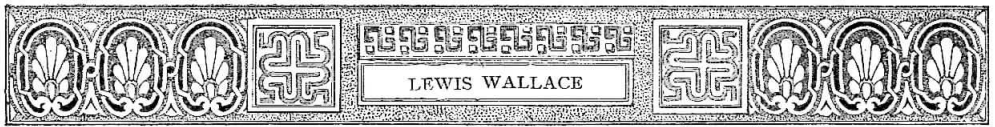
»To je bio i jest moj nazor. A polagano, nakon mnogoga razmišljanja, uvjerio sam se, da je to djelo Božje. Tada se upitah: koje namjere ima Bog? Jer Božje odluke nisu nikada bez cilja. Već sam više godina promišljao o tom pitanju u svom srcu i čekao na odgovor. O tom sam bio siguran: ako je to Božje djelo, onda će mi se on jednoga dana očitovati na svoj način, i ja mislim, da je on to i učinio.«

Ben Hur je još oprèznije stao slušati.

»Prije mnogo godina sjedio sam ja sa svojimi — tvoja, Estera, majka bila je uza me — sjeverno od Jerusalema na putu, blizu kraljevskih grobova. Tada prodjoše pokraj nas tri muža jašuć na velikih bielih devah. Takovih životinja nije još nikada vidio sveti grad. Muževi dolazili iz dalekih krajeva. Malo su postali, a jedan će upitati: 'Gdje je novorodjeni kralj židovski?' I kao da će me umiriti, neka se ne čudim, doda: 'Vidjesmo njegovu zvijezdu na iztoku i dodjosmo da mu se poklonimo'. Nisam ga razumio, nu išao sam s njimi do vrata, što vode u Damask, te su sve, koje su sreli, i istoga čuvara na vratih pitali, a svaki, koji bi ih čuo, čudio se kao i ja. — S vremenom sam zaboravio na taj događaj, prem se to onda smatralo znakom Mesijina dolazka, te uzrok bilo silnoj uzbuni. — Mi ljudi — pa i najpametniji među nami — upravo smo kao djeca. Božji putovi nisu naši putovi, njegovi su koraci na zemlji često na viekove odaljeni jedan od drugoga. — Jesi li vidio Baltazara?«

»I od samoga njega čuo mu pripoviest,« reče Ben Hur.

»Čudo, u istinu čudo!« klikne Simonides. »Kad mi ju je kazivao, moj gospodar, bilo mi je, kao da čujem dugo očekivani odgovor; Božje mi namjere bile su jasne. — Kralj, kad dōdje, bit će siromašan, siromašan i bez prijateljâ, bez pratnje, bez vojske, bez gradova i tvrđava. Kraljevstvo se mora tek utemeljiti, Rim prije uništiti. Vidiš li, moj

gospodaru, ti, u naponu snage, ti, vješt oružju, ti, bogatstvom obasut —
— vidiš li zadaću, što ti ju Bog dao? — Može li čovjek rođen biti
za veću slavu?»

Simonides je govorio baš oduševljeno.

»Ali kraljevstvo, kraljevstvo!« zavapi Ben Hur vatreno. — »Baltazar
veli, da će biti od duša.«

Simonides bio je posve proniknut židovskim ponosom, i odatle
onaj prezir, kojim je odgovorio:

»Moj gospodaru, Baltazar je vidio čudnih stvari, bio je svjedok
pravih čudesa. Kada o tom govori, sagibam se pred njim i vjerujem.
Ali on je pristaša Mizraimov — nije niti proselita — pa je stoga i
teško pomisliti, da je posebice upućen glede Božjih nakana u obćenju
s Izraelom. Proroci su bili s neba razsvietljeni, kao i on. Njih ima mnogo;
on je sam. Jehova ostaje uvijek isti. Ja vjerujem prorokom. Estera, donesi
mi Thoru!«

I ne čekajuć na nju, nastavi: »Zar smijemo zabaciti svjedočanstvo
cieloga naroda, moj gospodaru? — Ti možeš od Tyra, što leži na moru
na sjeveru, zaći prema glavnomu gradu Edomićana u pustinji na jugu,
pa ne ćeš nigdje nikoga naći, koji ti ne bi, ako moli šemu ili daje
milostinju u hramu, ili je ikada jeo vazmeno janje, odgovorio, da će
kraljevstvo, što će ga novi kralj utemeljiti za djecu Zavjeta, biti druga-
čije nego li koje na ovom svijetu, kao ono našega otca Davida. Odakle
nam ta vjera? Ja ću ti to odmah razjasniti.«

Estera doniela više zamotaka, brižno umotanih u tamnozagasito
platno, izpisano starodrevnimi pismeni.

»Drži ih, kćerko, te mi ih pružaj, kako budem tražio,« reče otac
nježno, kako je uvijek s njom običavao govoriti. Tada preuze opet do-
kaze navadjati:

»Trajalo bi dugo, odveć dugo, moj gospodaru, kad bih ti hotio
da nabrajam imena svetih muževa, koji su po Božjoj odredbi došli iza
prorokâ, te koji su tek nešto manje bili kod Boga u milosti — onu
četu propovjednikâ i prorokâ, koji su živjeli poslie sužanjstva, mudracâ,
koji su svoje svjetlo uzajmili od svjetiljke Malakijine, koji je bio zadnji
svoje vrsti; učiteljâ, kojim imena Hilel i Šamaj uvijek spominju u pre-
davaonicah. Da upitam ove o kraljevstvu? — Tko je — na primjer —
Gospodin stada u Enohovoј knjizi? Tko drugi nego kralj, o kojem

govorimo? — Priesto je za njega podignut; on udari nogom o zemlju, a sa svojih se prijestola ruše ostali kraljevi, i progonitelji Izraela padaju u ždrielo žarke vatre. A pjesnik psalama veli: „Navieštat će oni sjaj tvoga kraljevstva i pripoviedati o tvojoj moći i javljati ljudem sjaj i veličje tvoga kraljevstva.“ A sada čuj Ezdru, drugoga Mojsiju, i pitaj ga, tko je lav čovječjega glasa, koji govori orlu — naime Rimu: „Ljubio si lažce i savladao si gradove marljivih, te srušio zidine njihove, premda nisu nikakva zla počinili. Odlazi dakle odavle, da se zemlja osvježi i podigne pa se nâda u milosrdje i pravednost onoga, koji ju je stvorio.“ A orla nisi više vidio. U istinu, moj gospodaru, ovo svjedočanstvo trebalo bi da bude dosta. No put je k izvoru otvoren, podjimo ravno k njemu! — Malo vina, Estera, a onda Thoru!»

»Vjeruješ li prorokom, moj gospodaru?« upita, kad je gucnuo. »Znam, da vjeruješ, jer je to bila vjera ciele tvoje rodbine. — Estera, daj mi knjigu povjesti proroka Izaije!« Uzme jedan zamotak, što ga je za nj otvorila, i uze čitati.

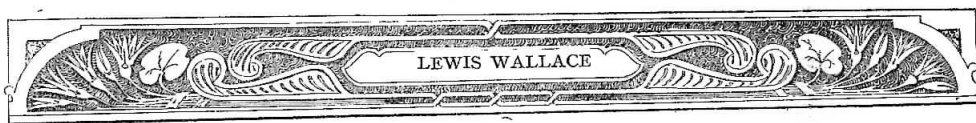
»Puk, što bludi po tami, opazi veliko svjetlo, stanovnikom kraja smrtno sjene izlazi svjetlo. — Jer nam se rodi diete, sin nam je darovan, na čijih ledjih počiva gospodstvo... Njegovo gospodstvo ne će imati kraja i miru ne će biti konca. Sjedit će na Davidovu prijestolu i u svojem kraljevstvu, da ga učvrsti i podupre pravom i pravednošću od sada do vieka!« — Vjeruješ li prorokom, moj gospodaru? — Estera, a sada rieč Gospodinovu Mikeji!»

Ona mu pruži zatražen zamotak.

»A ti,« počne čitati, »a ti, Betleheme Efrata, malen doduše medju hiljadami Jude, iz tebe će izaći vladar u Izraelu, komu je izlazak od početka, od vieka.« — To je bio Onaj, što ga je Baltazar vidio kao diete, te mu se u spilji poklonio.«

»Vjeruješ li prorokom, moj gospodaru? — Estera, daj mi rieči Jeremijine!«

Uze čitati. »Gle, dolazi vrijeme, veli Gospodin, da ću Davidu uzbuditi potomka; vladat će kao kralj, koji je mudar, te vrši pravo i pravednost na zemlji. U one dane bit će oslobođen Juda, a Izrael će sigurno stanovati.« — Kao kralj će vladati, kao kralj — moj gospodaru! — Vjeruješ li prorokom? — A sada, kćeri, rieči onoga sina Judina, na kojem ne ima ljage!«

Ona mu pruži knjigu Danielovu.

»Slušaj, moj gospodaru! ,I ja gledah noćno vidjenje, i gle, dodje jedan u nebeskih oblacih kao sin čovječji, i on dodje k starcu, te bi doveden pred njegovo lice. I on mu dade moć i čast i kraljevstvo, da su mu služili svi narodi, plemena i jezici. Njegova moć je vječna moć, što se ne će oduzeti, a njegovo kraljevstvo takovo, te se ne će uništiti.« — Vjeruješ li prorokom, moj gospodaru?»

»Dosta je, vjerujem!« klikne Ben Hur.

»Što dakle?« upita Simonides. »Ako kralj dodje kao siromak — ne će li mu moj gospodar pomoći svojim suviškom?»

»Pomoći? — Zadnjim šekelom i zadnjim uzdahom! — Nu čemu o tom govoriti, da će doći kao siromak?»

»Estera, daj mi rieč Gospodnju Zakariji,« reče Simonides. Ona mu pruži jedan zamotak. »Čuj dakle, kako će kralj unići u Jerusalem!« Uze čitati: »Veseli se, kćeri sionska, kliktaj, kćeri jerusalemska; gle, tvoj kralj dolazi k tebi, pravedan i kao Spasitelj; on je siromašan i jaši na magarici, na magarčetu od magarice.«

Ben Hur se okrene na stranu.

»Što vidiš, moj gospodaru?»

»Rim,« odgovori on žalostno, »Rim i njegove legije. Ja sam živio medju njimi u logoru; poznajem ih.«

»Ti ćeš voditi legije kraljeve,« odvrati Simonides, »te ćeš moći birati medju milijuni.«

»Medju milijuni?« zavapi Ben Hur.

Simonides je časak razmišljao.

»Pitanje o moći neka te ne uznemiruje!« reče zatim.

Ben Hur ga pogleda, kao da ga pita.

»Ti si sada mislio na kralja, te si ga pomišljao, kako toli ponizno dolazi k svojim,« nastavi Simonides. »Ti kao da si ga gledao sebi s desne, a s lijeve si vidio sjajne legije careve pa si se pitao: Što može on učiniti?»

»Pogodio si moje misli.«

»O, moj gospodaru, ti ne znaš, kako je naš Izrael jak. Ti si pomišljaš naš narod kao nujna starca, gdje plače na babilonskih riekah. Nu podji na prvi vazam u Jerusalem, te stani na trg pred hramom ili na tržište, pa gledaj naš narod! Obećanje, što ga je Gospodin dao

našemu ocu Jakovu, kad je odlazio, bilo je zakon, pod kojim se naš narod nije nikada prestao umnažati, pa ni u sužanjstvu. Mi smo rasli pod nogami Egipćana; rimsko tlačenje služilo nam je, te spasonosno ojačasmo; mi smo sada u istinu narod i skup narodâ. A ne samo to, moj gospodaru! Da omjerimo jakost Izraela, ili drugom riečju jakost kralja, ne smijemo na oko uzeti samo naravno umnažanje, nego valja računati i na širenje vjere, a tim dolazimo do granica poznate zemlje. Običaj je takodjer, da o Jerusalemu mislimo i govorimo kao o Izraelu, nu Jerusalem je samo kao kamen u hramu, kao srce u tielu. Okreni se od legija, pa bile one i ne znam još kako brojne, okreni se i broj čete vjernikâ, što čekaju na poziv: „K tvojim šatorom, Izraele!“ Broj čete u Perziji, djecu onih, koji su ostali; broj braću u trgovačkih gradovih Egipta i Afrike; broj jevrejske naseljenike na zapadu, u Lodinumu i na

španjolskih obalah; broj njih i njihove proselite u Grčkoj i na ostrvih mora; prieko u Pontu i ovdje u Antiokiji, pa ako hoćeš i one, što stanuju medju okaljanimi zidinami Rima; broj štovatelje Gospodinove po šatorih u pustinji ovdje i u pustinji preko Nila i u krajevih na

Kaspijskom moru i gore u starih zemljah Goga i Magoga, te oda-beri one, koji šalju godimice darove svetomu hramu, pa ih

broj! A kad si svršio brojiti, pogledaj broj onih, što mač nose, koji te očekuju; gle, kraljevstvo pripravljeno za onoga, koji će jednom suditi cielu zemlju u pravu i pravednosti — Rim isto tako kao i Sion! — Onda eto ti odgovora na pitanje, što može učiniti Izrael, a moć Izraela moć je i kralja.«

Oduševljeno bila je prikazana ta slika. Na Ilderima djelovala je kao glas trublje. »O, da sam još mlad!« klikne on i ustane.

Ben Hur se vladao mirno. Govor mu se pričinio kao poziv, da žrtvuje svoj život i svoj imetak tajinstvenomu biću, koje bilo središte velikomu uzdanju koli za Simonidesa toli za Egipćanina. Kako već znamo, zamisao mu nije bila nova, opetovno je ona pred njim izbila; jedanput, kad je s Maluhom bio na putu u dubravu paomâ; jasnije, kad mu je Baltazar razvijao svoje nazore o kraljevstvu; napokon u večer iza onoga pripoviedanja, kad je na obali drâge o tom razmišljao i gotovo se na nešto odlučio. Onda je bilo to samo prikaza, što mu ju mašta prikazivala; drugačije bilo sada. Kraljevstvo mu se sada već pričinilo moguće. Bilo mu je, kao da se otvorila sakrivena vrata, i kao da se preko njega izlilo more svjetla; kao da će mu se povjeriti zadaća, o kojoj je dosele samo snivao, zadaća, koja je sizala daleko u budućnost, a njegovo je častohleplje plaćala samosviešću, da je izpunio dužnost i bogatim uspjehom. — Trebalo je još samo pobude.

»Neka je sve istina, što veliš, Simonidesu,« reče on; »budi, da će kralj doći, i da će mu kraljevstvo biti slavno kao Salomonovo; budi, da sam ja pripravan, te samoga sebe i sve, što imam, žrtvujem za njega i njegovu stvar; budi pače, da su s tim u savezu i događaji moga života i što si čudnovato i brzo umnožio bogatstvo — što onda? — Zar da gradimo kao sliepici? Hoćemo li čekati, dok kralj dodje, dok po nas pošalje? — Ti si star i izkusan, odgovori mi!«

I Simonides mu odgovori. »Mi ne imamo nikakva izbora,« reče on, »nikakva. Ovo pismo« — izvadi Mesalin list — »znak je, da moramo raditi. Mi nismo dosta jaki, da se opremo zasnovanom u savezu medju Mesalom i Gratom; mi za to ne imamo ni nuždna upliva u Rimu ni potrebne moći. Budemo li oklievali, oni će te ubiti. Kako su milosrdni, vidiš na meni!« Sgrozio se sa strašne uspomene. »O moj gospodaru,« nastavi dignuv se, »kako si ti jak! — Mislim, po svojoj volji.«

Ben Hur ga nije razumio.

»Sjećam se, kako je svijet bio lep u mojoj mladosti,« nastavi Simonides.

»Pa si ipak bio jak, da doprineseš najveću žrtvu.«

»Da, iz ljubavi!«

»Zar ne ima u životu i drugih, isto tako jakih pobuda?«

Simonides potrese glavom.

»Slavohleplje?«

»Slavohleplje je sinu Izraelovu zabranjeno.«

»A osveta!«

Iskra se upali. Oči se čovjeku zakriesiše; ruke mu zadrhtaše; brzo odgovori: »Osveta je pravo Židova; ona je zakon!«

»Deva, pa i pseto sjeća se nanesene nepravde.«

Simonides nadoveže na te opazke vez svojih misli, što se bio prekinuo.

»Ima djelo — djelo za kralja — što ga valja učiniti prije nego dodje. Mi ne smijemo dvojiti, da je Izrael odredjen, te mu bude desna ruka, ali na žalost ta desna ruka je mira, te ne poznaje ni malo vještine u ratovanju. Među milijuni ne ima izvježbana društva, ne ima vodje. Irudove plaćenike ne brojim, jer su oni tu samo, da nas gnjetu. Položaj je upravo, kako Rimljani žele; njihovo tiranstvo donielo im je liepih plodova. Nu nadošlo je vrijeme preokretu, vrijeme, da pastir uzme bojno odielo i lati se mača, da borba proti lavu zamieni čuvanje stada. Netko, moj sine, mora da bude uz kralja na desnu. Tko da bude to, ako ne onaj, koji će to djelo dovršiti?«

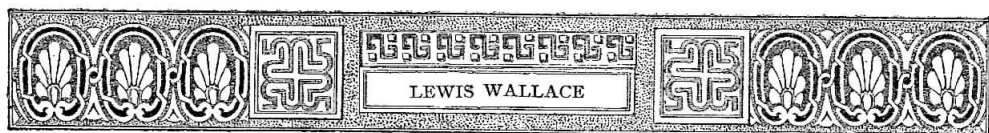
Lice Ben Hurovo zasja s toga izgleda; nu ipak primieti:

»Da se nešto učiniti mora, jest jedno; ali je druga, kako valja učiniti?«

Simonides okusi malo vina, što mu ga Estera pružila, i odgovori:

»Šeik i ti, moj gospodaru, treba da budete glavni vodje — svaki sa svojom zadaćom. Ja ću ovdje ostati i trgovati kao i dosele, da ne presahne glavno vrelo. Ti podji u Jerusalem a odanle u pustinju i prebroj sve sposobne za rat među muževi Izraela, razdieli ih u čete po deset i sto, vodje im imenuj i uvježbaj, te sakupljaj oružje na tajna mjesta! Za sve ove svrhe ja ću ti priskrbiti novaca. Počmi u Pereji, odanle podji u Galileju, odakle je samo korak u Jerusalem. U Pereji imaš pustinju za sobom, a Ilderima posve blizu. On će zasjesti uz putove, te se na njih ne će ništa dogoditi, što ti ne bi saznao. On će ti u mnogočem valjati. Nitko ne smije da zna, što je ovdje među nami utanačeno, dok ne dodje vrijeme, te bude sve gotovo. Ja sudjelujem samo u podređenom položaju. Govorio sam sa Ilderimom. Što veliš ti na to?«

Ben Hur pogleda šeika.

»Tako je, kako kaže, sine Hurov,« potvrdi Arapin. »Dao sam mu besjedu, a on je s tim zadovoljan. Tebi pako evo moje prisege, koja me veže, i spremnih ruku mojega plemena, te i svega, što imam, i što ti služiti može.«

Sve troje — Simonides, Ilderim i Estera — pogledaše napeto u Ben Hura.

»Za svakoga je,« reče ovaj nešto žalobito, »napunjen vrč radosti, koji će prije ili kasnije okusiti i piti, samo za mene nije. Razumijem, Simonidesu, i ti, dobri šaik, razumijem, kamo vaš prijedlog smjera. Prihvatim li ga, stupim li na ponudjenu mi stazu — onda s Bogom, miru i sve na nj povezane mi nade! — Unidjem li na vrata, što mi se otvaraju, zatvorit će ona za mnom miran život, da mi se više nikada ne otvore, jer ih Rim čuva. Ja sam prognanik, a rimskih progonitelja eto za mnom! Po grobovih i po spiljah izvan gradova moram eto jesti svoj hruh i tražit si mir.«

Začu se pridušeno jecanje. Svi se okrenuše k Esteri, koja je plačuć krila si lice na otčeve grudi.

»Simonidesu,« reče zatim Ben Hur dalje, »laglje je podnašati gorku sudbinu, kad se zna, da nas netko žali. Dajte, da dalje govorim.«

Okrenuli se opet pažljivo k njemu.

»Ne ima mi drugoga izbora, nega da izpunim zadaću, što mi je namijenjena. A jer bi, da ovdje ostanem, značilo isto, što i kukavno umrijeti, zato skoro idem na posao.«

»Hoćemo li, što uglavismo, i pismeno podkriepiti?« upita Simonides na trgovačku.

»Oslanjam se na tvoju besjedu,« odgovori Ben Hur.

»I ja!« potvrdi Ilderim.

Tako jednostavno sklopljen je savez, što je imao životu Ben Hurovu da dadne drugi pravac. I ovaj do malo primetne: »Dakle je zaključeno!«

»U pomoći nam bio Bog Abrahamov!« klikne Simonides.

»A sad još jednu, moji prijatelji,« reče Ben Hur lagljega srca. »Vašom dozvolom ja ću, dok ne svrše igre, sam odlučiti glede sebe. Nije vjerojatno, da mi od Mesale prieti pogibelj prije, nego li dadne upravitelju vremena da mu odgovori; a to ne može biti prije sedam dana, odkad mu je poslao list. Da se s njim sastanem u trkalištu slast je, koje si ne bih uzkratio ni za što na svijetu.«

Ilderim je rado na to pristao — ta, radilo se o slavi njegovih konja. — Simonides, koji je stvar promatrao sa trgovačkoga gledišta, reče: »Dobro, moj gospodaru! Odgoda daje mi sgodu, da ti uslugu učinim. Čuo sam, gdje si govorio o baštini, što si ju nasliedio od Arija. Je li baština u nekretninah?«

»Zaselak kod Mizenija i kuće u Rimu.«

»Predlažem ti dakle, prodaj vlastništvo, a novac sigurno uloži! Izvesti me o tom pitanje, a ja ću izdati punomoć i što prije poslati s tim agenta. Bar ćemo ovaj put preteći carske razbojnike.«

»Do sutra ću te izvestiti o svem, što treba.«

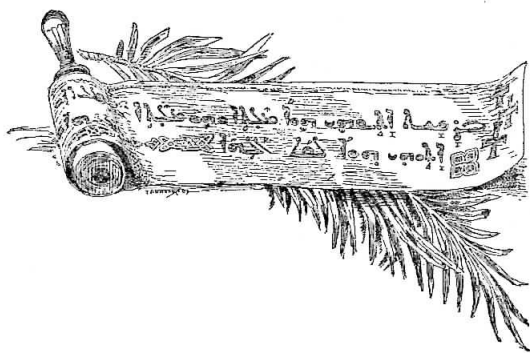
»Dakle — ako ne ima nitko više da što kaže — posao je ove noći svršen.«

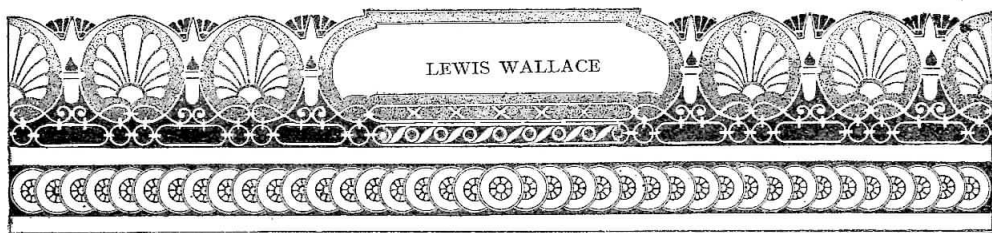
Ilderim je zadovoljno čupkao po bradi pa reče: »I dobro svršen!«

»Još jednom kruha i vina, Estera! Šeik Ilderim počastit će nas do sutra svojom prisutnošću, ako mu je drago, a ti, moj gospodaru —«

»Daj dovedi konje!« reče Ben Hur. »Vratit ću se u gaj. Ako sada odem, siguran sam pred svojim neprijateljem, i« — okrenuv se Ilderimu — »tvoji će se arapi takodjer radovati, da me vide.«

Kada je svanjivalo, sjaha Ben Hur i Maluh pred ulazom u Ilderimov šator.

Poglavlje dvadeset i peto.

liedeće noći, po prilici oko četiri sata, stajao je Ben Hur sa Esterom na zaravanku velikoga skladišta robe. Dolje na prištaništu bilo veoma živahno, jer su pomicali omote i sanduke, što su prekidali povici marljivih ljudi, koji su se u svjetlu dima izticali kao duhovi. Tovarili su ladju, što će krenuti. Simonides bio je još u svojoj radionici, gdje je davao zadnje naputke zapovjedniku ladje, neka neprekidce plovi u Ostiju, luku Rima, gdje će izkrcati jednoga putnika, a odanle polagano da plovi u Valenciju na obali Španjolske.

Putnik je bio punomoćnik, koji je imao nastojati, da proda Ben Hurovu baštinu od duumvira Arija. Čim budu užeta ladje odriešena, te ona zaplovi u more, Ben Hur je neopozivo vezan na djelo, o kojem je sinoć bilo razpravljano. Ako bi ipak požalio, što je utanačeno, ostaje mu još malo vremena, da može javiti i odstupiti. Gospodar je, pa može samo svoju volju kazati.

Stajao je prekrštenih ruku i gledao u vrevu pod sobom kao čovjek, koji o nečem razmišlja. Mlad, bogat, liep, nedavno još član patricijskih krugova u rimskom društvu, i možemo lako pomisliti, da ga je mamio sviet, neka se ne tereti teškimi dužnostmi ili častohlepnom težnjom, što je skopčana sa pomnjom i pogibelji. Možemo pomisliti i na teškoće, što mu se namitale: da je bez nade boj protiv cara, da je sve nesigurno, štogod se ticalo kralja i njegova dolazka; mir, slava i časti, što mu je sve bilo na ponudu kao stvarce, što se mogu kupiti, a nada sve samosviest, da je našao domovinu, pa da je se sa prijatelji nauživa. Samo onaj, koji je sam bio dugo zapušten stranac, može da shvati silu

posljednjega razloga. Dodajmo još, da su svi ovi razlozi imali rječitu saveznicu Esteru, pa ćemo pogoditi od prilike misli Ben Hurove.

»Jesi li bila ikada u Rimu?« upita Ben Hur Esteru.

»Nisam!« odgovori ona.

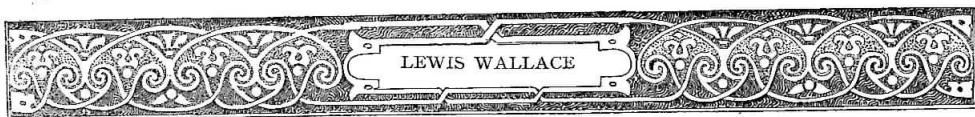
»A bi li htjela tamo poći?«

»Mislim, da ne bih!«

»Zašto ne?«

»Bojim se Rima,« odgovori ona, a glas joj očevitno drhtao.

On ju pogleda — ili bolje pogleda na nju dolje — jer je uz njega bila jedva veća od djeteta. Lica joj nije mogao vidjeti u mutnom sjaju svjetla, isti stas bio joj kao u sjeni. Pa ipak sjećala ga ona opet na Tirzu, pa iznenada postade nježan, upravo tako stajala je uz njega na krovu i njegova

izgubljena sestra onaj strašni dan, kad je upravitelja stigla nesreća. Sirota Tirza, gdje li je sada? Uzbudjenost, što je bila u ovoj misli, bila je u korist Esteri. Ako mu i nije bila sestra — služkinjom je nije mogao smatrati nikada; nu kako je to u istinu bila, ta okolnost učinit će, da će uvijek biti prema njoj nježan i obziran.

»Ne mogu da si Rim pomislim,« nastavi ona mirno kao navadno; »ne mogu da si Rim pomislim kao grad, gdje ima palača, hramova i mnogo naroda; meni se sve pričinja kao neman, što je osvojila divne zemlje a njezinim se stanovnikom grozi smrću i propašću; neman, kojoj nije moći odoljeti; biesna zvier, što se hrani krvlju. Zašto —« oklievala je i gledala u zemlju.

»Dalje!« osokoli ju Ben Hur.

Stupi korak bliže k njemu, digne oči i nastavi: »Zašto si moraš učiniti Rim neprijateljem? Zašto ne sklopiš radje mir, te nadješ počinak? Ti si pretrpio mnoge nepravde, nu ti si izmaknuo zamkam, što su ti ih neprijatelji tvoji stavljali. Ako ti i jest bol iztrošila mladost, čemu da joj žrtvuješ i još ostale svoje dane?«

Djevojačko lice pod njegovim očima činilo mu se kao da postaje bljedje, dok je ona govorila. Prignu se k njoj i upita ju milo: »Ester, a što mi savjetuješ, da učinim?«

Oklievala je časak, a onda ga opet zapitala: »Je li tvoj posjed kraj Rima kuća?«

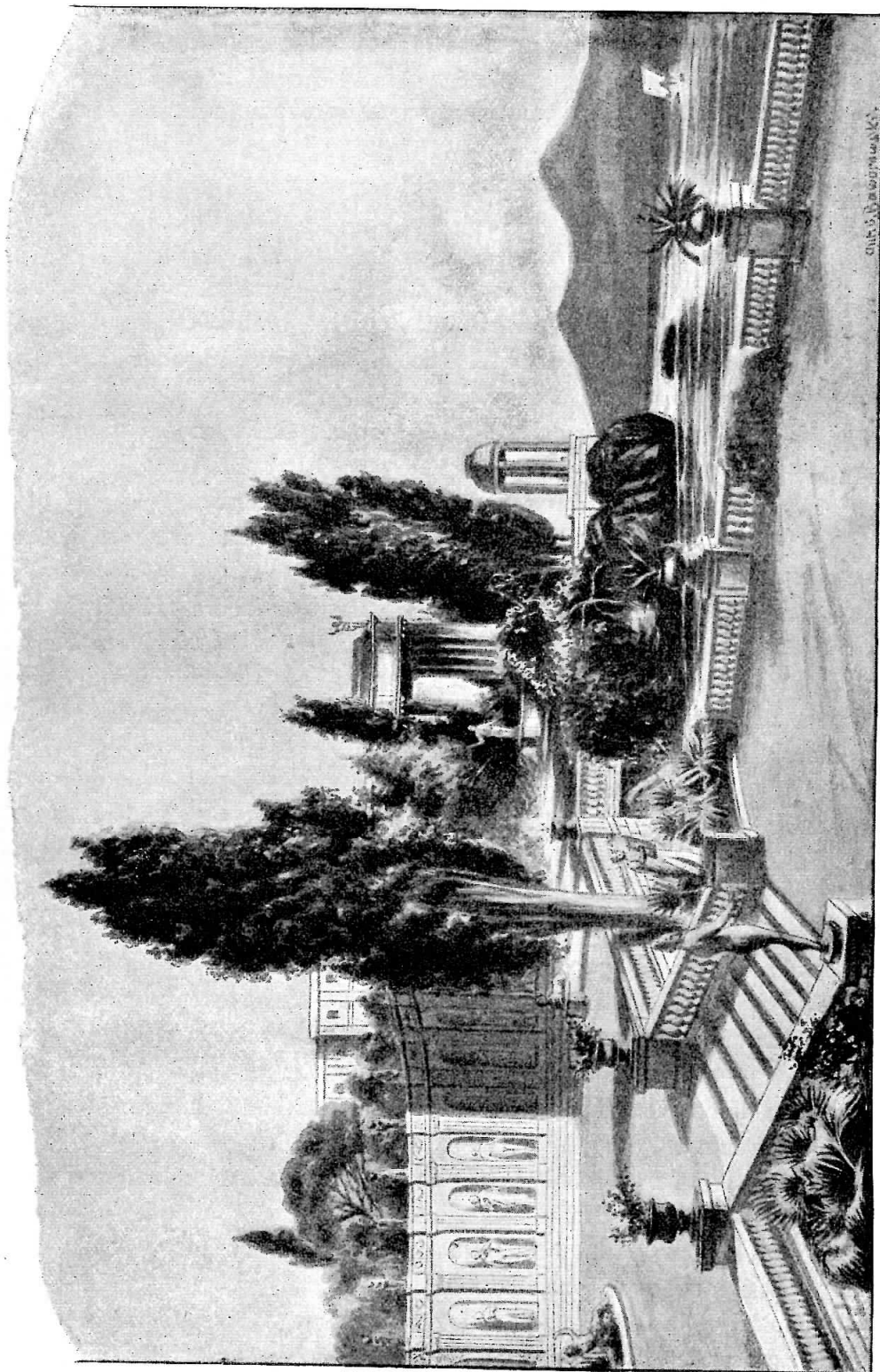
»Jest!«

»I liepa?«

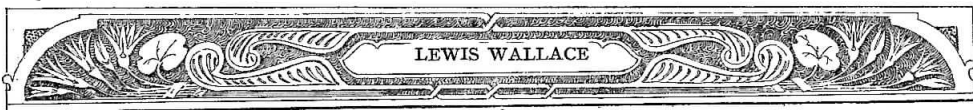
»Vrlo liepa — palača sred vrtova i nasadâ s vodometi, kipovi i hladovitimi šetališti; sa vinorodnih brežuljaka možeš vidjeti čak u Napulj i Vezuv. More se prikazuje kao plavi prostor pokriven bielimi jarboli. Car ima u blizini ljetnikovac; no u Rimu govore, da je Arijev ljepši.«

»I ondje se može mirno živjeti?«

»Nikada nije bio mirniji ljetni dan, a ni noć za mjesečine. Taj mir narušen je samo onda, kada dodje posjet. Sada, gdje je prijašnji vlastnik umro, a ja sam ovdje, ne ima ništa, što bi mir rušilo, izuzev šapat družine i prskanje vodometa. Jedina promjena, koja se tamo sbiva, jest, što svaki dan staro cvieće vene, da ustupi mjesto novomu, te što kad i kada svjetlo sunca potamni koji oblak, što se provlači mimo. Ja sam si ondje spočitavao; da sam lienčina, jer sam se ja, koji sam imao toliko

Wallace, Ben Hur.

posla, dao svezati kao svilenim užetom te sprovodio nehajan život, dok sam tamo boravio.«

Oči joj bludile preko rieke.

»Zašto si pitala?« reći će on.

»Moj dobri gospodaru —«

»Ne, ne, Estera! Zovi me prijateljem — bratom, ako hoćeš, tvoj gospodar nisam, ni ne ću da budem. Zovi me bratom!«

U tami nije mogao da vidi, kako je od radosti zarumenila, i kako su joj oči zasjale u sjaju zadovoljstva.

»Ne mogu da razumijem,« reče onda, »kako možeš više voljeti život — život —«

»Nasilja i možda krvoprolića,« nadopuni on izreku.

»Jest,« potvrdi ona i nadoda: »mjesto mirna života u liepom ljetnikovcu.«

»Estera, tu se varaš. Ne ima mi drugoga izbora. Rimljanin nije tako dobrostiv. Ovdje ostati znači umrijeti — a otidem li u Rim, i tamo me čeka jednak konac — čaša otrova, bodež razbojnički ili osuda, temeljena na krivoj prisegi. Mesala i upravitelj Grato postadoše bogati zaplieniv moju otčevinu, a da ju sada zadrže, za njih je još važnije, nego što ju ugrabiše. Mirnim putem da se nagodimo, ne da se ni pomisliti — radi priznaje, koja bi tomu bila uvjet. A onda — onda — ah, Estera, kad bi to bilo i moguće, ne znam, bih li pokušao. Ja ne imam nigdje mira, pa ni u hladu, što uspavljuje, ni u mekom zraku liepog ljetnikovca, pa bio ondje ma tko, da sa mnom nosi breme danâ i zasladi mi ga uztrpljivošću ljubavi. Ja dotle ne imam mira, dok su moji izgubljeni. A kad ih nadjem — ne moram li onda osvetiti nanesenu im nepravdu? Ne moraju li krivci biti kažnjeni? Zar ubojice njihove — ako su mrtvi — da izmaknu? — Ne, u snu bi me progonila savjest, pa i najsvetija ljubav uza svu svoju domišljatost ne bi mi mogla da povрати izgubljeni mir.«

»Zar je tako rdjavo? A ne da li se ništa, baš ništa proti tomu učiniti?« Glas joj je drhtao od uzbudjenosti.

Ben Hur joj primi ruku. »Ja ti nisam ravnodušan?«

»Nisi!« odgovori ona iskreno.

Ruka joj bila topla te se izgubila u njegovoj. Drhtala je. On se sjeti Egipćanke; koli je nenalik bila Esteri — toli vitka, toli smjela,

toli domišljata, toli liepa, toli dražestna. Prinese ruku na svoje usne i pusti ju.

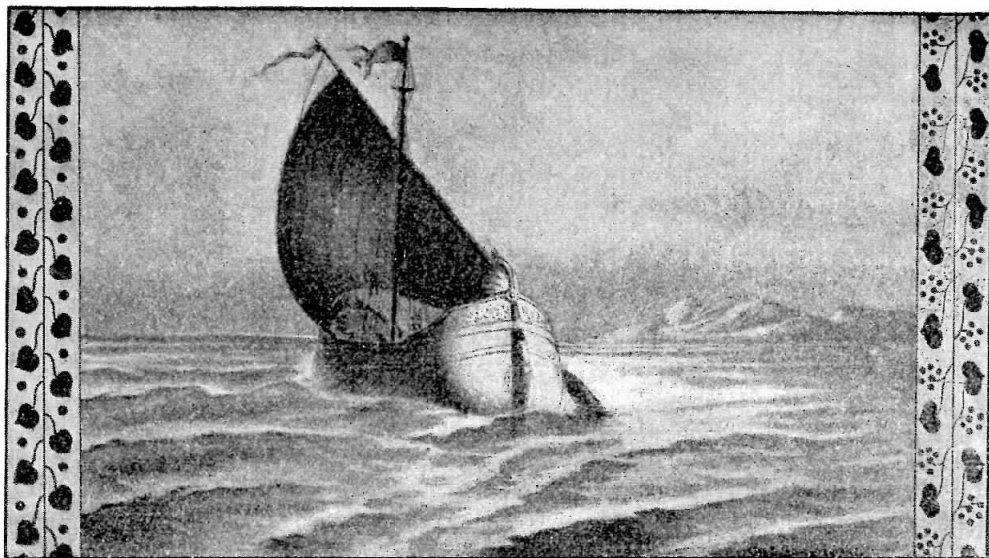
»Budi mi ti, Estera, druga Tirza!«

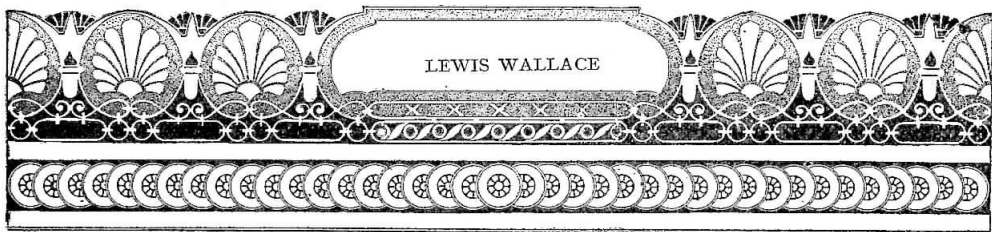
»Tko je Tirza?«

»Mala sestra, što su mi ju Rimljani ugrabili, a moram ju naći prije nego li pomislim na mir ili sreću.«

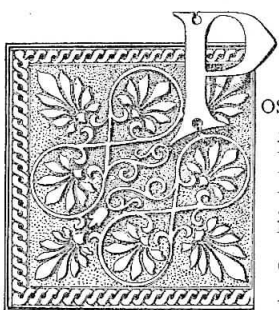
U taj čas pade na njih trak svjetla sa ulice. Okrenuše se i vidješe, kako sluga vozi na stolcu Simonidesa. Podjoše k njemu.

Medjutim odriešiše užeta na ladji, a ona se okrenu i zaplovi u more u svjetlu bakalja te uz veselo klicanje mornarâ. Ben Hur bude tako privezan za udes budućega kralja.

Poglavlje dvadeset i šesto.

Doslje podne dan prije utrke odvedu Ilderimove konje i kola u grad u blizinu trkališta, te ih dobro čuvali. Digoše i šatore, te se ciela karavana pratnje, devâ i blaga spremi na put u pustinju. Ljudi su se doduše smijali šarolikoj povorci, nu Ilderim, prem inače razdražljiv, pustio je, neka se smiju. Ako su, kako je razložno pomišljao, Mesalini uhode na nj pazili, imali su onda i povoda, da se smiju njegovoj povorci, nu zar je on za to mario? Drugi dan i onako će biti izvan njihova dosega. Oprezni Arapin znao je, da čovjek nije nikada sigurniji, nego kada ga izsmjehavaju.

Ni on, ni Ben Hur nisu malo uvažavali Mesalin upliv, nu ipak su mislili, da ne će ništa proti njim poduzeti, dok utrka ne prodje. Bude li nadvladan — a naročito od Ben Hura, onda je trebalo da budu pripravnici i na najgore, onda može biti ne će čekati ni na glasove od Grata. Prema tomu su načinili svoju osnovu i bili spremni za svaki slučaj. Veselo su jahali jedan uz drugoga, te bili sigurni, da će pobijediti.

Putem stignu Maluha, koji ih je čekao. Vjerni sluga nije sa svoje strane ničim pokazivao, da znade za odnošaj Ben Hura sa Simonidesom ili za njihov ugovor sa Ilderimom. Pozdravi kao obično i okrenuv se šeku izvadi papir i reče:

»Evo oglas, što ga je baš sada izdao upravitelj utrke, gdje ćeš naći svoje konje upisane za utrku. Naznačen je i red, kojega se treba držati. Želim ti, da pobiediš, dobri šek!«

Pruži mu papir i okrene se Ben Huru. »I tebi, sine Arijev, želim sreću. Ništa više ne priči, da se sastaneš s Mesalom. Svi su preduvjeti izpunjeni. O tom me je uvjerio sâm ravnatelj igara.«

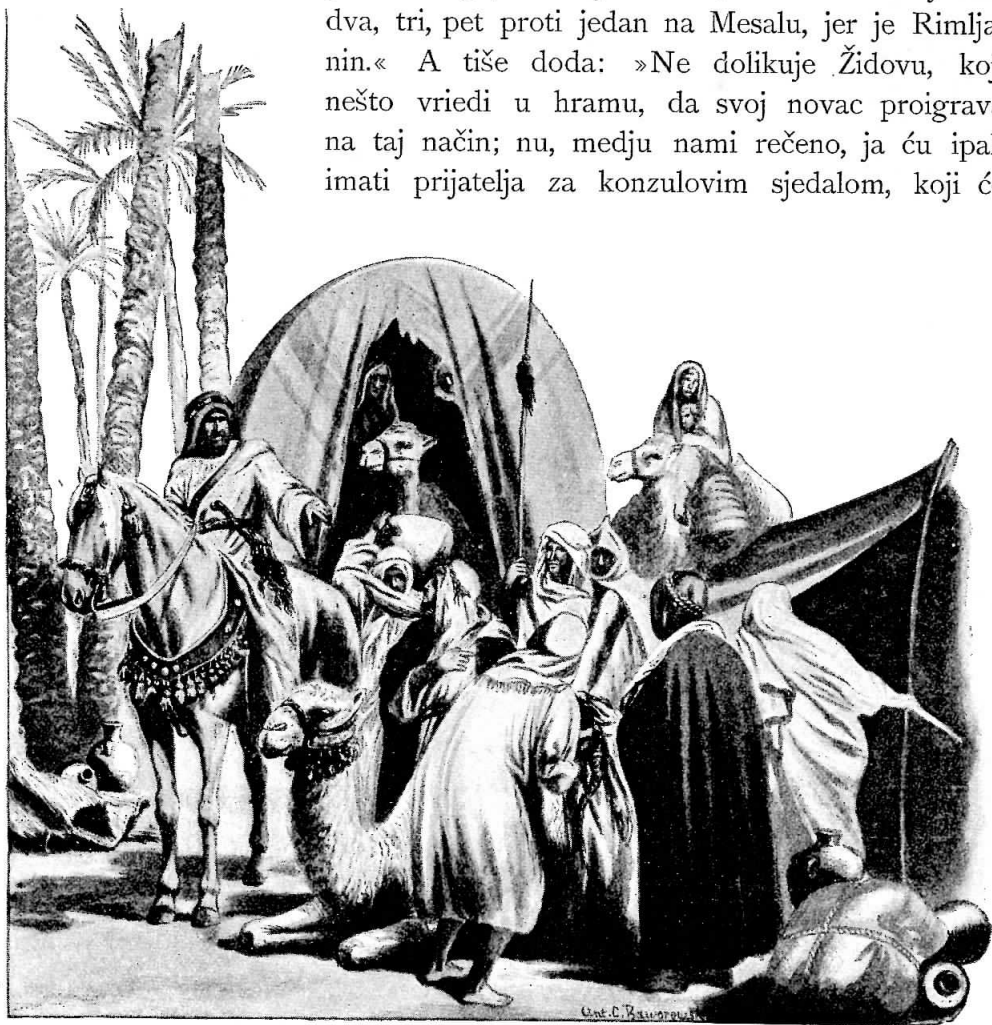
»Hvala ti, Maluše!« odgovori Ben Hur.

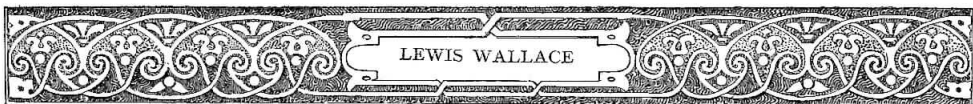
Maluh nastavi:

»Tvoja je boja biela, a Mesalina grimiz i zlato. Boje su već poznate; do sutra nosit će svaki Arapin i Židov u gradu bielu vrpcu, a u trkalištu vidjet ćeš, da se galerije diele prilično na jednako, u bielu boju i grimiz-zlato.«

»Galerije da, ali ne pozornice nad Porta Pompae.«

»Ne! tamo će biti više grimiz-zlato. Nu ako nadvladamo —« Maluh se veselo nasmieši pomisliv na to — »ako nadvladamo, kako će gospoda drhtati! U svojih okladah naravski da će dati, te ih zavede prezir svega, što nije rimsko, te će mećati jedan, dva, tri, pet proti jedan na Mesalu, jer je Rimljanin.« A tiše doda: »Ne dolikuje Židovu, koji nešto vriedi u hramu, da svoj novac proigrava na taj način; nu, medju nami rečeno, ja ću ipak imati prijatelja za konzulovim sjedalom, koji će

primati oklade od tri ili pet ili deset proti jedan — makar ih i kako visoko zavela njihova strast. Ja sam mu u to ime dao doznaku na šest hiljada šekela.«

»Moj prijatelju,« reče Ben Hur, »Rimljanin se kladi samo u rimskom novcu. Potraži noćas svoga prijatelja, te mu podaj doznačnicu na toliko sesterca, koliko hoćeš, i gledaj, Maluše, da ga uputiš, neka se kladi s Mesalom i s njegovimi pristašami: Ilderimova predprega proti Mesalinoj.«

Maluh je časak razmišljao.

»To će usredotočiti pozornost na te dvie.«

»Baš to ja i želim, Maluh!«

»O, razumijem!«

»Da, Maluše! Ako mi želiš pravo ugoditi, pomози mi da svratimo obću pozornost na utrku medju menom i Mesalom.«

»Ja ću to učiniti. Ponudit ću izvanredne oklade, ako prihvate — tim bolje!«

»Zar da se ne odštetim radi otimačine, što su ju na meni počinili?« reče Ben Hur kao samomu sebi; »možda je to zadnja prilika. Pa da mogu ne samo njegovu oholost poniziti, nego i njega samoga uništiti! Naš otac Jakov ne bi imao ništa proti tomu.«

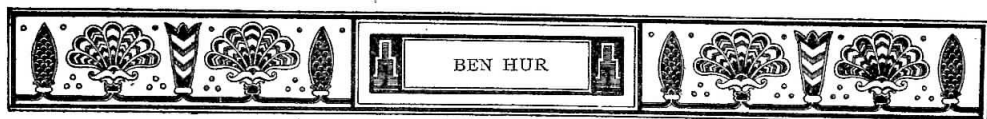
Na njegovu krasnom muževnom licu pokaza se trag odlučnosti, te ojača utisak njegovih rieči, kad je glasno dodao: »Da, tako neka bude! — Čuj me, Maluše, ne zaustavi se kod sesterca; ponudi im oklade na talente, ako nadješ koga, koji će htjeti tako visoko da podje. Pet, deset, dvadeset, pače i petdeset talenata, ako je oklada sa samim Mesalom.«

»To su neizmjerne svote!« primetne Maluh. »Morao bih tu dati jamstvo.«

»I treba tako. Otidji k Simonidesu i reci mu, da želim, te stvar bude uredjena. Reci mu, da sam stalan u tom, te uništim svoga protivnika, i da je prilika tako povoljna, da to pokušam, te takove više nikada ne će biti. Bog naših otaca neka bude s nami, Maluše! Podji, dobri Maluše, ne propusti prilike!«

Maluh pozdravi prijazno i odjaha. Nu naskoro se vrati.

»Oprosti,« reče Ben Huru. »Nešto sam zaboravio. Ja sâm nisam mogao da dodjem dosta blizu Mesalinih kola, nu dao sam, da ih drugi izmjeri. Kako mi je izviestio, os je njegova od zemlje za šaku viša nego tvoja.«

»Za šaku? Toliko!« klikne veselo Ben Hur. I nagnuv se Maluhu reče: »Kako si u istinu sin Judin i vjeran svomu plemenu, pribavi si mjesto nad pobjednima vrati u blizini balkona nad stupovi. Kad dodjemo ondje do mjesta, gdje se put zakreće, onda pazi dobro! Kad ja budem tamo — nu to ne ću reći. — Samo budi ondje i dobro pazi!«

U taj čas uzmakne Ilderimu uzdah začudjenja. »Ha, veličja mi Božjega! Što je to?« uzklikne, svrativ pažnju Ben Hurovu i pokazav prstom jedno mjesto na oglasu.

»Čitaj!« reče Ben Hur.

»Ne, čitaj ti!«

Ben Hur uze spis, što ga je bio potpisao prefekt pokrajine, koji je pripravljaio igre, te je bio ono, što su danas programi, i po redu je izbrajaio razne točke zabave. Najprije navedoše svečani obhod, tada sliediše žrtve bogu Komu, zatim igre: utrkivanje, skakanje, hrvanje i borbe. Navedena bila imena natjecateljâ, njihova narodnost i škole, iz kojih su izašli, mjesta, gdje su se dosele natjecali, i nagrade, što su ih dobili. Kod nagrada naznačiše dobivene svote velikimi slovi — znak, da je prošlo doba, gdje je pobjednik bio zadovoljan sa lovor-viencom i više ga cijenio nego li bogatstvo. Taj dio programa brzo je Ben Hur proletio. Napokon nadje mjesto o utrci. Čitao je lagano. Tu se najprije uvjeravalo, da će se ljubiteljem športa nešto podati, čemu slična u Antiokiji još nije bilo, da grad ovu igru daje u čast konzulu, a nagrada da je sto hiljada sesterca i lovor-vienac. Tada sliediše pobliži podatci. U svem bilo je navedeno šest četveroprežnih kola, a imala su, da bude što zanimljivije, sva zajedno izaći. Zatim je sliedio opis predpregâ:

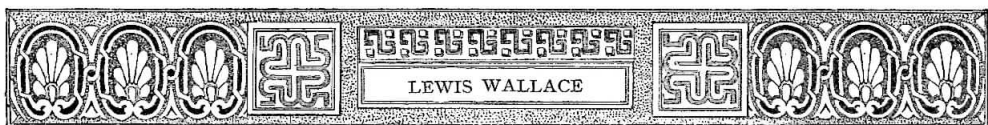
1. Kola Korinćanina Lisipa: dva sivca, jedan ridjan i jedan vranac. Prošle godine natjecali se u Aleksandriji i Korintu te su pobiedili. Voznik: Lisip; boja žuta.

2. Kola Rimljanina Mesale: dva bielca, dva vranca; prošle godine pobiedili su u Maksimovu trkalištu. Voznik: Mesala; boja: grimiz-zlato.

3. Kola Atinjanina Kleanta; tri sivca i jedan ridjan. Prošle godine pobiedili su kod istmijskih igara. Voznik: Kleant; boja: zelena.

4. Kola Bizantinca Diceja: dva vranca, jedan siva i jedan ridjan. Prošle godine pobiedili su u Bizantu. Voznik: Dicej; boja: crna.

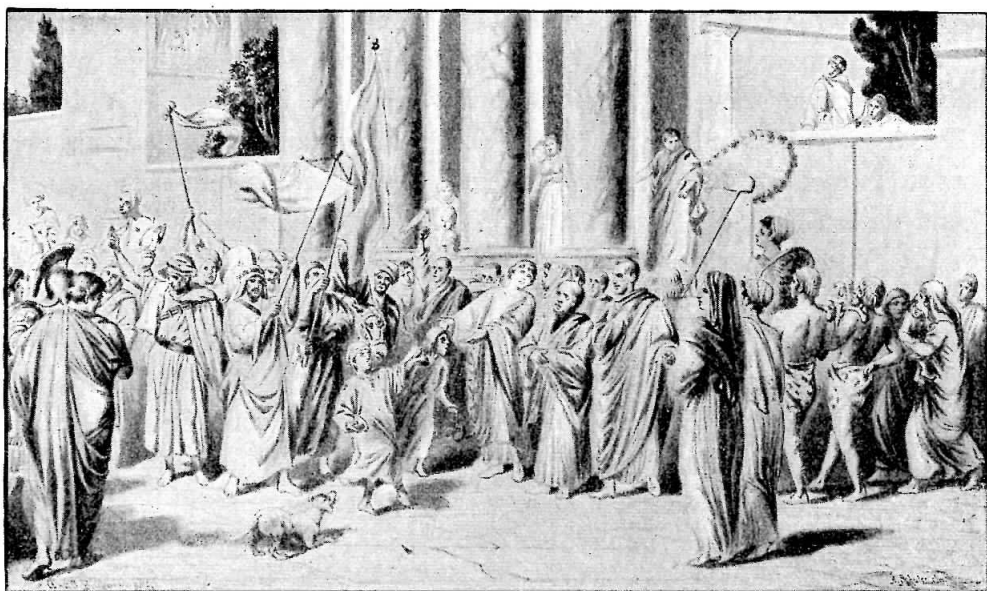
5. Kola Sidonca Admeta: četiri sivca. Pobiedili su tri puta u Ceza-reji. Voznik: Admet; boja: modra.

6. Kola Ilderima, šeika pustinje: četiri ridjana; utrkivaju prvi put. Voznik: Ben Hur, Židov; boja: biela.

»Voznik: Ben Hur, Židov! Zašto ovo ime, a ne Arij? — Ben Hur pogleda Ilderima: sada je razumio, čemu je Ilderim prije uzkliknuo. Obojica su pravo zaključili: očevidno se tu pokazivala ruka Mesalina.

Jedva se je stao hvatati mrak nad Antiokijom, kada se silna svjetina razasula uzduž Irudovih triemova, gdje su bile zastupane sve narodnosti. Nije to bila nikakva posebnost Antiokije; prije bi rekao, da je to bila zadaća rimskoga svjetskog carstva, te posreduje, neka se narodi

stope i stranci upoznadu; u istinu digli se cijeli narodi i pošli po volji — uzevši sobom odjeću, običaje, navade, jezik i bogove, kud im se htjelo. Gdje bi stali, posvetili bi se svomu poslu, gradili si stanove, dizali žrtvenike i osjećali se kao kod kuće.

Nu ipak si opazio večeras nešto posebna: gotovo svaki nosio je boju jednog ili drugog voznika naznačena za utrku, bud kao vrpce ili kao perjanicu ili kao pojas. Bila ma kakova oblika — pokazivala je stranku onoga, koji ju je nosio. Tako je pokazivala zelena boja pristašu Atinjanina Kleanta, crna pristašu Bizantinca. Bio to stari običaj — običaj, koji pokazuje, do kakove smiešnosti vodi ljudska ludost.

Tom prilikom mogao se motrioc u brzo osvjedočiti, da se iztiču osobito tri boje: zelena, biela i grimiz-zlato.

Podjimo sa ulice u palaču na ostrvu! Upravo su užegli pet velikih svjetionika. Skupština, što ju vidimo, malo se razlikuje od one, koju opisasmo prije. Na divanih leže i danas pospanci i haljine, a sa stola čuješ klepet kocaka. Nu veći dio društva bezposlen je. Neki šeću zievajući od duga časa gore dolje, drugi stoje i izmjenjuju s drugovi puste besjede. Hoće li biti sutra liepo vrijeme? Je li sve priredjeno za igre? Vriede li i u trkalištu u Antiokiji ista pravila kao i u Rimu? — Rieč u jednu: Mladićem je dug čas. Glavni su posao već ovršili. — Da možemo zaviriti u njihove bilježnice, našli bismo, kako su izpisane okladami, okladami na pojedine natjecatelje, na brzoteče, na hrvače i šakače — na sve, izuzev voznike. A zašto ne na ove? — Jer ne nalaze nikoga, koji bi se i za dinar samo hotio kladiti proti Mesali. U sobi vlada samo njegova boja; svi, koji su prisutni, drže za nemoguće, da bude poražen. Zar nije najbolje izvježban? Ta, on je izučio carsku školu! Nisu li njegovi konji pobiedili u Maksimovu trkalištu? I — nije li on zar Rimljanin?

Sam Mesala sjedi mirno na divanu. Okružili ga obožavatelji, koji ga salieću pitanji. Razumieva se, jedan je samo predmet razgovoru: utrka.

Upravo ulaze Druzo i Cecilij.

»Baka mi, umoran sam!« reče prvi.

»Odakle?« upita Mesala.

»Sa ulicâ — odasvud. U gradu su čitave rieke svjetine; toliko je još nije bilo nikada ovdje. Sutra će biti cijeli sviet u trkalištu.«

Mesala se uze porugljivo smijati. »Ludjaci!« reče. »Još nisu nikada vidjeli igara, što ih sam car priredio. — Nu ti, Druzo, što nam ti donosiš?«

»Ništa!«

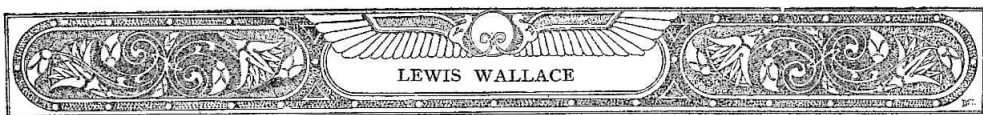
»Ipak,« primetne Cecilij; »zaboravljaš nešto.«

»Što?« upita Druzo.

»Povorku bielih!«

»Sbilja!« klikne Druzo; »sastali smo odjel bielih. Nosili su zastavu, nu — hahaha!«

On se nasloni smijuć se na divan.

»Dalje, dalje!« navali Mesala.

»Izmet pustinje, Mesala! Smeće iz Jakovljeva hrama u Jerusalemu — to je, što su bili. Briga me za njih!«

»Druzo se boji, da ćete ga izsmijati,« opazi Cecilij, »ali ja ne, Mesala!«

»Govori dakle ti!«

»Dakle — mi ih ustavismo i —«

»Ponudismo im okladu, upade Druzo. I — hahaha! — jedan stupi napried; ja izvadim svoju tablicu. „Tko je tvoj čovjek?“ upitah. „Ben Hur, Židov,“ odgovori on. Ja ću: „Kolika da bude oklada?“ On odgovori: „Jedan — jedan —“ izvini me, Mesala! Ne mogu da od smieha govorim. Hahaha!«

Mesala se okrene k Ceciliju.

»Jedan šekel!« odvrati ovaj.

»Jedan šekel, jedan šekel!« Preziran smieh poprati ovaj uzklik.

»A što je učinio Druzo?« upita Mesala.

Blizu vrata začu se gibanje. Nastade stiska. Cecilij još primetnu: »Plemeniti Druzo prihvatio je okladu,« te podje k vratam, da vidi, što je.

»Jedan bieli, jedan bieli!« začuje uzklik.

»Neka unidje!«

»Amo, amo!«

Ovi i slični uzkllici priečili su svaki drugi razgovor. Igrači presta-doše, pospanci se probudiše, protirali si oči, izvadili svoje pločice i približili se k strancu okruživši ga.

»Nudjam vam —«

»I ja —«

»I ja —«

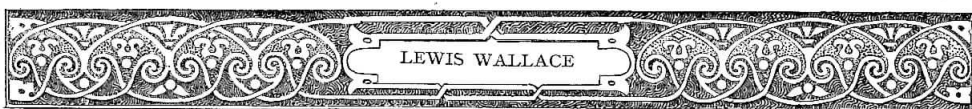
Čovjek, što su ga ovako burno primili, bio je Židov, o kojem je Ben Hur čuo najprije od Simonidesa. Pojavio se ozbiljno, mirno i sigurno. Odjeća mu bila čisto biela, turban isto tako. Smiešeć se i nakanjajuć zahvaljivao se za doček i stupao lagano k stolu, što je bio usred dvorane. Došav onamo omota se ugledno u svoje odielo, sjedne i mahne rukom. Dragi kamen, što je zasjao na jednom njegovu prstu, mnogo je doprinio, te je sada nastala tišina.

»Rimljani, plemeniti Rimljani!« započe on, »ja vas pozdravljam.«

»Tko je to? Tako mi Jupitra! Mir! Tko je to?« upita Druzo.

Sanbalat se kladi s Mesalom.

»Židovsko pseto, imenom Sanbalat, dobavljač za vojsku, stanuje u Rimu, neizmjereno se obogatio nabavljanjem, česa nikad nije nabavio. Taj snuje uvijek zlo a prede niti finije od paučine. Ali ipak sad ćemo ga uhvatiti.«

Mesala se bio digao izustiv ove rieči i približavao se s Druzom dobavljaču. Ovaj izvadi svoju bilježnicu i reče mirno: »Čuo sam na ulici, da su u palači vrlo nezadovoljni, jer se ne će nitko da kladiti proti Mesali. — Vidite moju boju, hajde dakle da idemo na stvar! Što mi nudjate?«

Njegova smjelost smete prisutne.

»Brzo!« reče on. »Konzul me čeka.«

To je pomoglo.

»Dva na jedan!« klikne pet šest glasova.

»Kako?« vikne u čudu dobavljač; »dva na jedan? Pa vi ste Rimljani?«

»No, pa tri!«

»Tri, samo tri? — Recite četiri!«

»Neka bude dakle: četiri!« vikne jedan.

»Pet! Rimu u čast dajte da napišem pet!« klikne prema njemu dobavljač.

Zavlada dubok mir.

»Neka bude: pet!« ozva se glas. — Uzbudjenost i klicanje: Mesala sâm bio ponudio. »Pet!« potvrdi on.

Sanbalat se smiešio i spremao da piše. »Ako car sutra umre, to ima Rim ipak još jednoga, koji je odvažan. — Ponudi šest!«

»Budi dakle: šest!« odvrati Mesala.

Odjeknu još jače povladjivanje nego li prije.

»Dakle šest!« opetovao Mesala. »Šest na jedan — razlika medju Rimljaninom i Židovom! Kako sad ovoga poznamo, ustanovit ćemo odmah i svotu.«

Sanbalat napiše i pruži svoju pločicu Mesali.

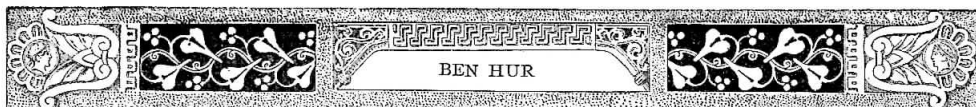
»Čitaj, čitaj!« viknuše svi.

I Mesala čitao:

»Bilježka: Utrka na kolih. — Mesala, Rimljanin, kladiti se sa Sanbalatom, takodjer iz Rima, da će pobijediti Ben Hura, Židova. Svota oklade: Dvadeset talenata. Pobjeditelju: Šest na jedan. —

Svjedoci:

Sanbalat.«

U sobi zavlada mrtva tišina. Nitko se nije micao. Svi bili kao okamenjeni na mjestu, gdje se desili, kad se pročitalo. Mesala buljio u bilježnicu; a prisutni u njega. Čutio je, da ga svi promatraju — pa je razmišljao. Brani li se podpisati, ode njegovo prvenstvo, a opet nije mogao da podpiše, jer nije imao sto talenata, pače ni peti dio tē svote. Stajao je niem; boja mu s lica izčezla. Napokon je mislio, da je našao, te se izvučē.

»Židove!« vikne on; »gdje ti je dvadeset talenata? Donesi dokaze!«

Sanbalat se promišljeno smiešio. »Evo!« reče i pruži Mesali papir.

»Čitaj, čitaj!« viknuše svi.

I opet čitao Mesala:

Antiokija, 16. Tammuza.

»Vlastnik ovoga, Sanbalat iz Rima, ima kod mene — na svoju doznačnicu — uloženih petdeset talenata u carskom novcu.

Simonides.«

»Petdeset talenata, petdeset talenata!« kliknuše mladići svi u čudu.

Sad izadje Druzo na sriedu.

»Herkula mil!« klikne on, »i papir laže i Židov je lažac. Tko ima osim cara petdeset talenata doznačeno? Na polje sa bezobraznim bielcem!«

Govorio je srdito, a srdito su ope-tovali to i mladići. Sanbalat pako ostade miran; njegovo smiešenje tim je više izazivalo, čim se dulje dopustilo, da čeka. Napokon reče Mesala:

»Zar ne, Židove, moja oklada s tobom glasi, šest na jedan?«

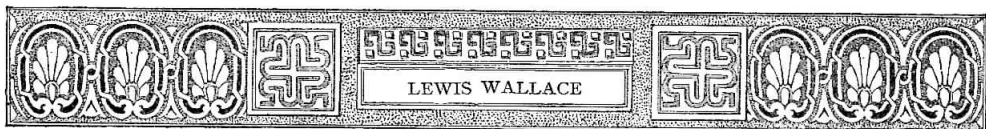
»Jest!«

»Daj meni dakle, da ustanovim svotu.«

»Dobro, ali pod uvjetom, da ta svota ne bude malena,« odgovori Sanbalat.

»Piši pet mjesto dvadeset!«

»Imaš li toliko?«

»Mogu ti pokazati namiru o tom!«

»Ne treba, dosta mi je rieč tako hrabra Rimljanina. — Samo neka je svota na par, reci šest, i ja ću pisati.«

»Piši dakle!«

Izmieniše svoje upisnice. Onda se diže Sanbalat s porugom na licu mjesto dosadanjega smieška. Znao je ipak bolje no itko, s kim ima posla.

»Rimljani!« vikne on, »još jednu okladu! Tko smije? — Pet na pet talenata na bielo! Zovem vas sve zajedno!«

Opet se presenetiše.

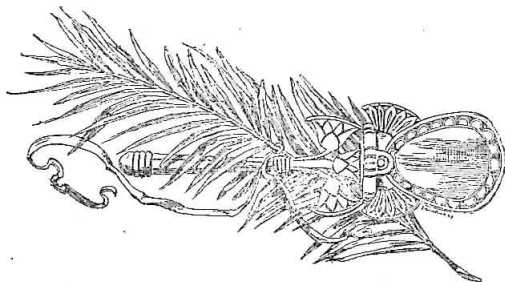
»Kako,« dovikne im, »zar da se sutra govori u trkalištu, kako je židovsko pseto došlo u palaču, gdje je bio cviet rimskoga plemstva, i ponudilo okladu od pet talenata, a nitko se nije usudio da prihvati okladu?«

Žalac je djelovao. »Neka bude, bezobrazniče!« reče Druzo. »Napiši izaziv i ostavi ga na stolu! Pa ako nadjemo, da doista imaš, te toliku svotu staviš na tako izgubljenu stvar, to ti ja Druzo obećajem, da će se sutra prihvatiti oklada.«

Opet napiše Sanbalat i dignuv se reče mirno kao uvijek:

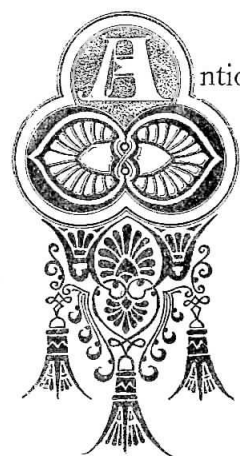
»Evo, Druzo, ostavljam okladu u tvojim rukama. Čim bude podpisana, pošalji mi ju ma u koje doba prije utrke. Ja ću imati sjedalo kod konzula, nad Porta Pompae. Mir s tobom, mir sa svimi vami!«

Nakloniv se ode, ne brinuć se za porugljiv smieh, što ga je pratio. Još u noći razglasila se ta vanredna oklada po celom gradu. I Ben Hur, koji je bio kod svojih konja, čuo je o njoj pa i to, da je cieli Mesalin imetak na kocki. — Spavao je ove noći mirnije no ikada.

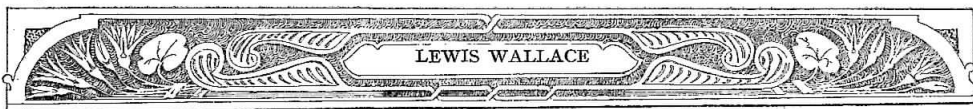
Poglavlje dvadeset i sedmo.

Antiokijsko trkalište bilo je na južnoj strani rieke napram ostrvu, a u svom ustroju nije se razlikovalo ni u čem od sličnih sgrada. Igre su bile u pravom smislu rieči dar narodu, te je stoga svaki mogao da dodje slobodno. Rano već dan prije sakupilo se mnoštvo u okolici, jer se je bilo bojati, da ne bude za tu sgodu dosta mjesta, makar da je sgrada i bila prostrana. U polnoći otvoriše ulaze, a mnoštvo, što nagnu, zapremi opredieljena mu mjesta. Sad ih je mogao odavle jedini potres maknuti. Ostali dio noći sprovedoše ljudi na klupah; tamo su doručkovali; tamo ih nadje i konac predstava onako željne i požudne kao i na početku.

I viši slojevi u ranu već zoru počeli zapremati pridržana si mjesta. Oko dva sata krene iz svoga stana na Sulpiju legija sa razvitimi zastavami i u najvećem sjaju, a kad je nestalo zadnje kohorte preko mosta, bila je sva Antiokija baš pusta, — ne kao da bi svi stanovnici mogli u trkalište, nu ipak su svi onamo pošli.

Mnoštvo, što nije moglo u trkalište, čekalo je na obali rieke, da vidi konzula, kad će se izkrcati na svojoj državnoj ladji. Kod njegova dolazka prestane za čas zanimanje za igre radi provoda legija kao u ratu.

Oko tri sata, kad su svi bili zauzeli svoja mjesta u trkalištu, pozove na red glas trublje, i do malo uprlo svoje oči više od sto hiljada ljudi prema iztočnomu dielu sgrade. Tamo bio širok na svod ulaz, zvan Porta Pompae, a nad njim podac, krasno nakićen zastavami i odlikami, gdje je — kao na častnom mjestu — sjedio konzul. Sa obje strane luka, što je sačinjavao ulaz, bili odjeli, Carceres zvani, zatvoreni velikimi, na stupovih učvršćenimi vrati. Poviš njih bila nizka perda, a za njom se sve više uzpinjala sjedala odličnikâ i dostojanstvenikâ, a zapremala cielu širinu trkališta. Na kraju s obje strane bila vrata, što su služila ne samo za ures, nego je na njih bila i Valeria ili grimizni pokrov, što je sav prostor prekrivao i davao ugodnu hladovinu, kad bi sunce stalo da pripiče.

Čitatelj neka se u misli postavi na konzulov podac, što gleda na zapad. S lijeva i s desna opazit će velika, uz tornje pričvršćena vrata, gdje su glavni ulazi. Upravo dolje jest borište, ravnica velikog obsega i bielim pjeskom posuta. Tu se obavljaju sve predstave osim utrka. Dalje prema zapadu stoje na mramornom podnožju tri stupa iz siva kamena. Mnogo će oko danas gledati prema ovim stupovom, jer su oni prva meta, te označuju početak i konac trkališta. Iza podnožka, gdje je ostavljeno mjesta za žrtvenik i hodnik, počinje zid, deset do dvanaest stopa širok, a pet do šest stopa visok, i proteže se u daljinu točno šest stotina stopa ili jedan olimpijski stadij. S druge strane ovoga zida opet je podnožak sa stupovi, naznačujući drugu metu. Natjecatelji moraju doći na trkalište s desne strane prve mete, a zid im je na lievo. Početne i zadnje točke borišta na udarcu su baš konzulovu pogledu, te je po tom njegovo mjesto i najbolje u trkalištu.

Čitatelj neka si još uvijek pomišlja, da je u konzulovoj stanici nad Porta Pompae. Promatra li dalje trkalište, opazit će još kao skrajnji medjašni potez zid petnaest do dvadeset stopa visok, što naokolo okružuje trkalište iznutra. I na tom zidu nalazi se perda, slična onoj nad Carceres na iztoku. U njoj su tri otvora, dva na sjeveru, a jedan na zapadu. Zadnji je bogato urešen, jer su to vrata slavlja, na koja idu na koncu ovjenčani pobjednici. Od toga zida dižu se postepenice u polukrug sjedala za gledaoce u obće. Ova sjedala neka si čitatelj pomisli puna gledalaca, koji željno očekuju početak igram.

Napokon zaori glas trublje u znak, da će početi. Kroz Porta Pompae na iztoku ulazi svečana povorka, a prati ju glasba: ravnatelj

igara i gradski upravitelji, nakićeni vijenci i u svečanih odorah; iza njih kipovi bogova, neke ih nose muševci na nosiljkah, druge na velikih kolih sa četiri točka, napokon natjecatelji u svojem odijelu. Povorka kreće lagano borištem, krasna slika, što te se dojmlje. Zaori klicanje; klikaju se imena ljubimaca občinstva; bacaju im vience od cvieća. Najjasnije se razabire osobita ljubav za natjecatelje, jer, dok se približavaju, dižu se gledatelji i skaču na klupe, vika se povećava, a kiša cvieća puni kola, dapače se izkazuje pažnja i konjem, te se čini,

da su i oni poput svojih vožćika ponositi na izkazane im počasti. Iza svakih kola ide pratioc na konju izuzev Ben Hurovih.

Ovaj je volio da bude sam s nekoga razloga, možebit iz nepouzdanja.

Povorka se približavala drugoj meti, a uzrujanost rasla.

Rekao

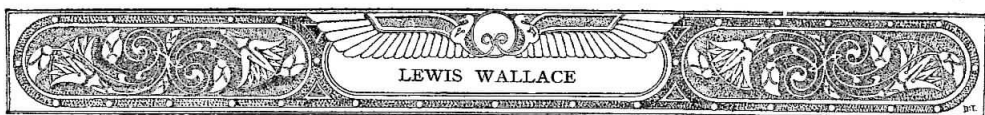
bi, da su
bieloj boji gle-
daoci najviše
skloni. Dok prolazi

Ben Hur, čuje se klicanje, posiplju ga cviećem, te se čuju povici. »Mesala, Mesala!« »Ben Hur, Ben Hur!«

Kad je povorka prošla, posjedali gledaoci, da nastave razgovore, što su ih bili prekinuli.

»Ah, Baka mi! Zar ne, kako je liep?« klikće jedna Rimljanka, koja je nosila u kosi grimiz-zlato.

»I kako su mu divna kola!« primetne najbliži do nje. »Sva su od zlata i slonove kosti. Jupiter mu dao da pobiedi!«

Na klupi iza ovih javlja se druga sklonost.

»Kladim se za sto šekela na Židova!« vikne visok, pronicav glas.

»Budi pametan!« nastojao prijatelj da umiri govornika. »Izraelovi sinovi nisu veliki prijatelji utrkâ, jer su one mrzke pred Gospodinom.«

»Istina, nu reci, jesi li kad koga vidio, da je mirniji i pouzdaniji? — I kakove još mišice ima!«

»Pa konje!«

»A što se tiče njegovih sposobnosti,« umieša se treći u razgovor, »kažu, da je majstor u svih rimskih umjetnostih.«

»Da, pa je i ljepši od Rimljanina,« stavi jedna žena krunu pohvali. Ovimi opazkama iznova oduševljen vikne ponovno prvi Židov:

»Sto šekela na Židova!«

»Ludjače!« odvrati mu neki Antiokijanac, »zar ne znaš, da ima oklada od petdeset talenata — šest na jedan — na Mesalu a proti njemu? — Zadrži svoje šekele!«

»Ludo brbljanje! Ovo antiokijsko magare kao da ne zna, da se je Mesala kladio na samoga sebe!« dometnuo ovaj.

Kad se je povorka na Porta Pompae razišla, osvjedočio se je Ben Hur, da mu se je želja izpunila: iztok je bio svjedok njegovoj borbi sa Mesalom.

U tri sata iza podne — kako mi računamo — dovršile se sve igre osim utrke. Nastade stanka, vrata se otvore i većina gledalaca izađe na polje, da izvan trkališta utiša svoj glad u mnogobrojnih šatorih. Oni, što su ostali, zievali su, čavrljali, razgledali svoje bilježnice; bilo ih je dvie vrsti, jedni zadovoljni, jer su dobili, a drugi nezadovoljni i zlovoljni, jer su izgubili.

Ovo vrijeme odmora upotrebi i treći dio občinstva, naime oni, što su htjeli da budu samo kod utrke, te podju na svoja pridržana si mjesta. Izabrav baš ovo vrijeme, uzbudili su najmanje pažnje. Među ovimi bio je Simonides i njegovo društvo. Njihova mjesta bila su na sjevernoj strani blizu glavnog ulaza, napram konzulovu mjestu. Kad su trgovca nosile četiri jake sluge na njegovu stolcu kroz hodnik, opazilo se, da je svaki znatiželjan. Pošto je sio na svoje mjesto, začuje najednom, gdje mu ime izgovaraju. Pronosilo se ime od klupe do klupe. Svatko je želio da vidi muža, za koga se kazivalo, da je vrlo bogat, i kako ga snašla tužna sudbina. I Ilderima su prepoznali i pozdravili. Nu Baltazara i dvie žene

s koprenom, što su ga pratile, nije nitko poznavao. Žene bile Ira, kći Baltazarova, i Estera. Ova druga, kad je sjela, pogleda pažljivo trkalištem pa povuče bolje koprenu na lice. Egipćanka pustila, da joj je koprena pala, pa je gledala ravnodušno oko sebe.

Prihodnici nisu se još pravo ni razgledali oko sebe, kad unidje nekoliko trkalištnih sluga u borište, te označiše prvu metu užetom, kredom namazanim, što su ga protegli nad borištem. Tada unidje na Porta Pompae šest muževa i postaviše se uz Carceres. Naokolo zamnje šum glasova, koji se do malo razvi u sljedeće poklike:

»Gle, gle! Za brojem četiri na desno ide zeleni, tamo je Atinjanin!«

»A Mesala ima broj dva!«

»Korinćanin —«

»Tamo je bieli — na lievo. On ide prema broju jedan.«

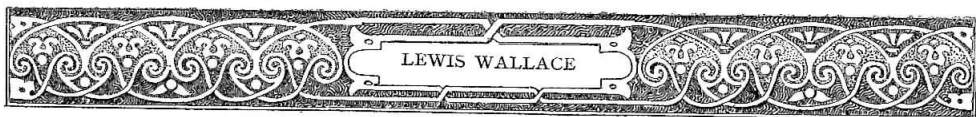
»Ne, to je crnoga mjesto. Bieli ima broj dva.«

»Imaš pravo!«

Ovimi poklici primili su nadglednike, koji su nosili tunike u boji natjecateljâ. Po mjestih, gdje su stali, mogao si pogoditi, gdje je sada onaj, za koga si bio, te čeka znak za utrku.

»Jesi li kad vidjela Mesalu?« upita Egipćanka Esteru.

»Nisam!«

Ona se sgrozi, — ta Mesala bio je neprijatelj, ako ne njezinu ocu, a ono Ben Huru.

»Liep je kao Apolon!« uze Ira. Oči joj se kriesile. Otvorila je svoju lepezu, urešenu dragim kamenjem. Estera upita — nu samo u misli: »Je li ljepši od Ben Hura?« — Čas zatim začuje, gdje Ilderim veli njezinu ocu: »Da, on je u broju dva na lievo od Porta Pompae.« Estera svrne svoje oči tamo. Nu odmah ponikne i prošapće molitvicu.

U taj čas pristupi društvu Sanbalat.

»Dolazim upravo iz karcerâ, šaik!« reče pokloniv se Ilderimu. »Konji su izvrstno razigrani.«

Ilderim odgovori samo:

»Budu li pobijedjeni, nadam se, da će ih pobijediti drugi, a ne Mesala.«

Okrenuv se k Simonidesu izvadi Sanbalat bilježnicu i reče:

I za te imam vesti. Sjećat ćeš se, da sam se jučer na večer okladio s Mesalom i ostavio ponudu za drugu okladu, za koju su mi imali pismeno javiti prije utrke, da ju prihvaćaju. Evo je!«

Simonides primi bilježnicu i pročita, što je bilo napisano. Tada reče:

»Znam to. Poslali su k meni jednoga, da me pita, imaš li kod mene toliko novca. Čuvaj dobro tablicu. Ako izgubiš, znaš, na koga ćeš se obratiti. Dobiješ li« — licem mu prodje sjena prietnje — »dobiješ li, prijatelju, onda pazi, da ti ne umaknu, koji su podpisali. Prisili ih, da ti izplate i zadnji šekel! I s nami bi oni tako radili.«

»Ne boj se!« odvrati posrednik.

»Ne bi li k nam sio?« upita Simonides.

»Vrlo si dobar, nu ako ostavim konzula, postat će obiestni oni mladi Rimljani. Mir s tobom, mir sa svimi vami!«

Stanka bila već prošla. Glas trublje pozvao odsutne na svoja mjesta. Jedni sluga pojaviše se u borištu, popeli se na zid i krenuli k zapadnomu kraju na vršak blizu druge mete. Tamo postaviše sedam drvenih kuglja; a vrativ se k prvoj meti, postaviše ovdje sedam drvenih riba.

»Što znače te kuglje i ribe, šaik?« upita Baltazar.

»Zar još nisi nikad bio kod utrke?«

»Nisam nikad, jedva znam, gdje sam.«

»Znakovi oni služe za brojenje. Iza svakoga prohoda snimit će po jednu kuglju i ribu.«

Priprave bile gotove. Trubljač se digne, spreman da dadne znak, neka se počme. Sve zašutjelo. Svi pogledali prema iztoku, uprli oči prema karcerom, u kojih su bili natjecatelji.

Da je Simonides bio uzrujan kao i drugi, vidjelo se to po neobičnom crvenilu na njegovu licu. Ilderim po običaju nemirno prebirao po bradi.

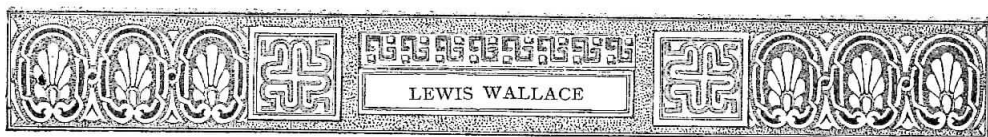
»Pazi, da ti ne izmakne, kako ulazi Rimljanin!« reče Egipćanka Esteri. Nu ta ju nije čula, jer je gustom koprenom zastrta i nemirna srca čekala, kad će se pojaviti Ben Hur. Zaori kratak, jasan zvuk trublje — a nadglednici stupiše napried, da vrše svoju službu. Još jedan zvuk trublje — i u isti čas otvore se vrata karcera. Pokažu se pratioci natjecateljâ na konjih. Ben Hur, kako znamo, odklonio je ovu pomoć. Spustiše kredom namazano uže, a kad su prošli, učvrstiše ga opet kao prije. Malo se pazilo na nadglednike, makar da im bile sjajne odore, jer se sva pažnja svratila na karcere, odakle si čuo topot konjâ i metež glasova. Uže opet palo i kao vjetar pojuri unutra šest priprega. Ogromna množija gledalaca diže se, ustade na klupe i napuni trkalište povladjivanjem. Dugo izčekivani čas nadošao.

»Eno ga! Eno, tamo!« reče Ira i pokaza na Mesalu.

»Vidim ga!« odvratila Estera gledajući na Ben Hura. Bila je spustila koprenu. Taj je čas razumjela, kako je moguće pred velikim mnoštvom, gdje se vrši junačko djelo, oduševiti se tako, da prezireš i smrt.

Sad si mogao natjecatelje vidjeti sa svih strana trkališta; nu utrka nije još bila započela. Uže bilo napeto zato, da svi jednako pojure. Ako natjecatelji nisu htjeli da se izvrgnu pogibelji, da ih uže zadrži, te već u početku zaostanu, morali su do užeta stići baš u onaj čas, kad je imalo biti spušteno. Onaj, komu je to uspjelo, imao je veliku korist, da na trkalištu dobije nutarnju stranu do zida. Prostor, što ga valjalo prevaliti, iznašao je oko dvjesta i petdeset stopa; trebalo je imati dobro oko, sigurnu ruku i triezan razbor. Natjecatelji približavali se pregradi u isto vrijeme. Glas trublje, klicanje mnoštva — pregrada pade; i ni časak prerano, jer ju je već kopito jednog Mesalina konja dirnulo. Rimljanin mahne bičem — i pobjedonosnim uzklikom osvoji vrlo željeno mjesto uza zid.

»Jupiter s nami, Jupiter s nami!« vikali Rimljani izvan sebe od radosti. Dok je Mesala okretao, zahvati lavska glava od mjedi na kraju

osi prednju nogu desnoga konja štrangaša Atinjanina i baci ga prema drugu mu u predpregi. Oba se konja potresla, uzplahirila i stala.

»On će pobijediti, Jupitra mi, pobijedit će!« vikne Druzo kao biesan, kad je opazio, kako je Mesala na prijed odjurio.

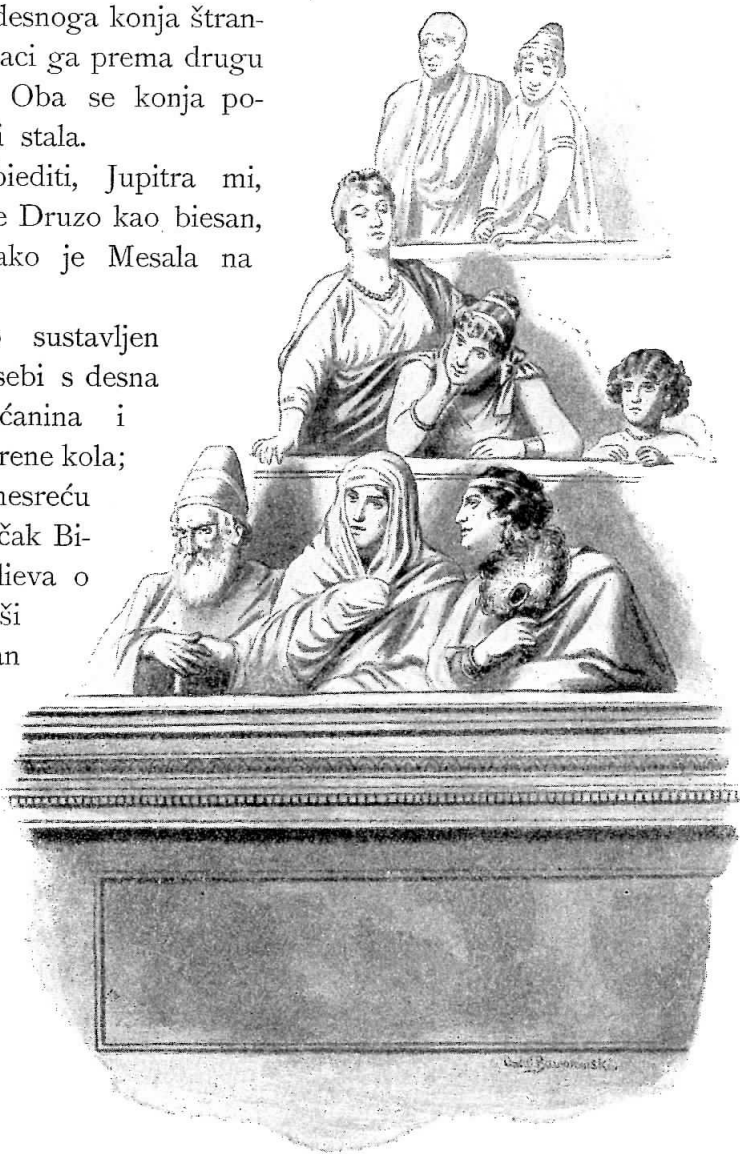
Tako zlobno sustavljen Atinjanin imao je sebi s desna samo još Korinćanina i htjede da onamo okrene kola; nu na njegovu nesreću zadjene se jedan točak Bizantinca njemu s lijeva o njegova kola i sruši ih. Prasak, biesan krik — a nesretni Kleant ležao je pod kopiti svojih vlastitih konja. Estera prikri oči.

I napried porjurio Korinćanin, napried Bizantinac, napried Sidonac. Sanbalat pogleda Ben Hura, a onda se okrenu k Druzu i njegovoj pratnji.

»Još jednom sto sesterca na Židova!« klikne on.

Nitko kao da ga ne čuje. On ponovi ponudu. Nu prizor u borištu bio prezanimiv, pa ih je odviše zaokupio oduševljen poklik: »Mesala, Mesala! Jupiter s nami!« a da na nj paze.

Kad se je Estera osokolila da opet pogleda, upravo je odjel radnikâ vodio konje i kola Atinjanina odstranjivao. Drugi su nosili samoga

nevoljnika. Prisutni Grci proklinjali i grozili se osvetom. Tada najednom opazi Estera Ben Hura: stajao je neozliedjen u svojih kolih, te se vozio uz Mesalu na čelu povorke. Za njima išli u jednom skupu: Sidonac, Korinćanin i Bizantinac. Utrka bila u tieku. Natjecatelji bili svom dušom u njoj. Mnoštvo gledalo kao bez daha.

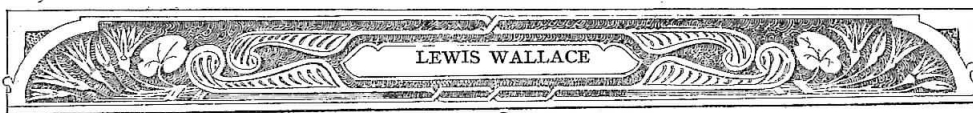
Kad je počeo boj o mjesto, bio je Ben Hur sa svojimi koli na skrajnjoj ljevici. Časak ga je kao i druge zablještilo prejako svjetlo u borilištu, nu ipak uspije, te prepozna svoga protivnika i pogodi mu nakanu. Mesala ga oštro pogleda. Držao se je, kao i nekoć, strastveno oholo. Kad je Ben Hur sa svojom predpregom zakrenuo, ojača u njegovu protivniku čvrsta već želja, da ga ponizi u svaku cenu, na svaki način, pa ga stajalo i života. I Ben Hur se sjeti svoga cilja, nu nije osjećao strastvene uzrujanosti, nikakve napasti, da se osloni na svoju sreću, nego je stajao mirno i sigurno u svojih kolih. Imao je osnovu, pa se je zrelo promišljajući odlučivao da ju u sgodan čas izvede.

Jureć jedan do drugoga uz tek neznatan razmak među sobom, približavali se k drugoj meti. Podnožak stupova bio je ovdje u polukrug. Tu je put zakretao, a trebalo je majstora, da taj zakret zakrene vješto. U trkalištu nasta grobna tišina.

Mesala pogleda brzo Ben Hura i vikne: »Dolje sa Erosom, živio Mars!« te vješto mahne bičem. »Dolje sa Erosom, živio Mars!« opetova i oplete Ben Hurove jureće arape dobro proračunanim udarcem tako, kako ih dosele još nitko nije udario. Negodovanjem i u čudu opazili su gledaoci taj sramotan čin; nasta još veća tišina. Sve je kao bez daha očekivalo, kako će se svršiti. Nu za čas provali obćenito sgražanje u prietnje i kudnje.

Konji Ben Hurovi skočiše uplašeni korak napried. Nitko nije nikada na njih položio ruke van od ljubavi, pa zar su i mogli drugo, van da traže, kako će se spasiti od toli nedostojna postupka.

Svako iskustvo u životu može čovjeku koristiti: Ben Hurova velika ruka i čvrsta šaka, što si ih pribavio kao veslač, sada mu pomogoše. Ta, što je ovo drmanje kolâ prema drmanju ladje, o koju udaraju valovi? — Stajao je upravo i pustio konjem uzde, dozivao im laskava imena i nastojao da ih blago provede na pogibeljnom mjestu. Naskoro imao ih je opet posve u svojoj vlasti. I ne samo to: kad su se na povratku vraćali do prve mete, bio je opet uz Mesalu, te si je osvojio blagovolju

svih nerimskih gledalaca. To su oni tako pokazivali, te se Mesala, prem drzovit, nije usudio da ponovi svoj sramotni pokus.

Kad su kola prošla kraj Estere, pogleda ona brzo Ben Hura u lice; bio je nešto bljed, držao je glavu malo više nego obično, druge promjene nije opazila na njem.

Kad su prvi put okružili, popne se sluga na uzvisinu u zapadnom kraju zida, te skine jednu drvenu kuglju; to isto učini drugi na drugoj strani s ribom. To se je ponovilo drugi i treći put.

Kad su treći put okružili, bio je Mesala još uvijek uz nutarnju stranu zida. Ben Hur zadrža mjesto uz njega, a ostali iza njih. Činilo se, kao da je dvostruko utrkiivanje, koje je kasnije postalo običajno u Rimu: Mesala i Ben Hur proti ostalim.

Započese peti put kružiti. Tu uspije Sidoncu, te je došao uz Ben Hura, nu naskoro zaostade opet.

Kod šeste kružnice zadržali su svi isti položaj, samo su još jače pobrzali vozači i konji, kao da si bili sviestni, da je odluka blizu i da se sad o pobjedi radi. Zanimanje, koje se s početka naklanjalo najviše Mesali i Židovu, poče se mienjati glede posljednjega u pobojevanje. Gledaoci se prignuli preko svojih sjedala, te su bojazljivimi pogledi pratili oba suparnika.

»Sto sesterca na Židova!« vikne Sanbalat Rimljanom na konzulovoj stanici. Ne odgovoriše mu.

»Talenat! — Pet talenata! — Deset! — Birajte!« klicao je potresujuć izazivno svojom bilježnicom.

»Primam tvoje sesterce,« odgovori napokon rimski mladić, te se pripravi, da će pisati.

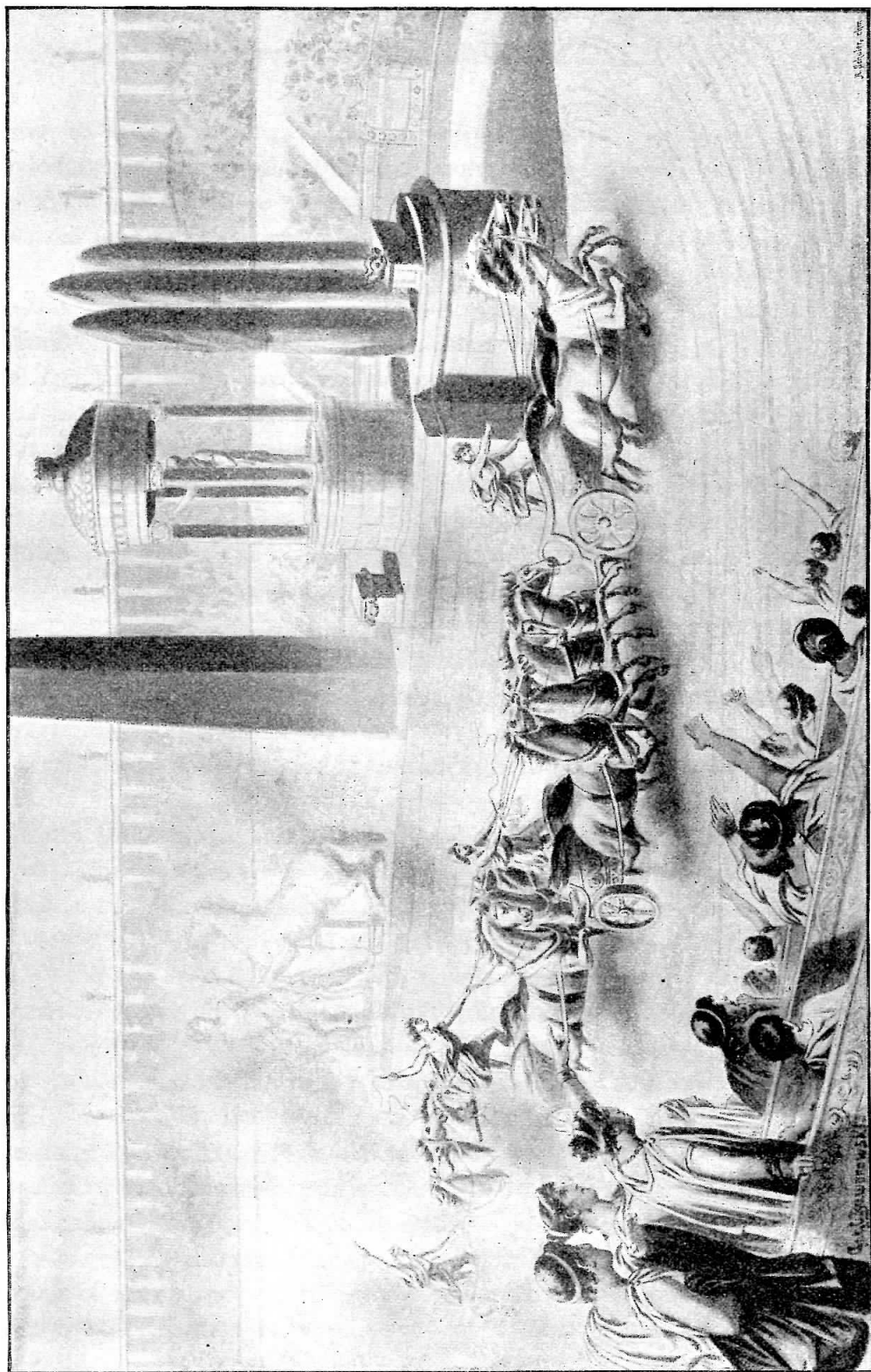
»Ne čini toga!« opomene ga prijatelj.

»Zašto ne?«

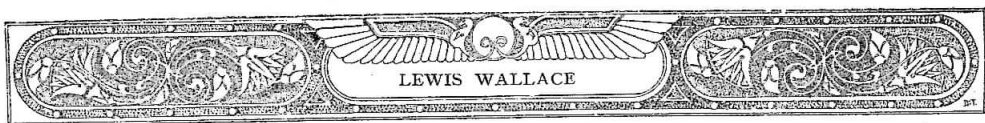
»Mesala je postigao svoju najveću brzinu. Gle, kako se nagiblje preko ruba svojih kola i pušta uzde konjem. A gledaj Židova!«

Mladić pogleda na Ben Hura. »Herkula mi!« klikne izgubiv srčanost, »to pseto drži uzde svom silom! Ako bogovi ne pomognu našem prijatelju, pobedit će ga Židov. — Ne, još ne! Gle, Jupiter je s nami, Jupiter je s nami!«

Ovo klicanje priuhvatiše, što su bili blizu, te se nastavilo u rimskom jeziku dalje, sve dok se nije potresao krov trkalištu.

Utrka u cirkusu.

Ako je Mesala postigao svoju najveću brzinu, postigao je tim i prednost: bio je nešto malo napried. Njegovi konji prignuli duboko glave, njihova trupla, činilo se iz pozorišta, kao da se dotiču tla; nozdre im se svietlile crveno kao krv, oči kao da će im izkočiti. Svakako su činili, što su mogli. Kako će još dugo izdržati? — Tek su šesti put počeli kružiti. — Letjeli su dalje! — Kad su dojurili do druge mete, upravio je Ben Hur svoje konje iza kola protivnikovih. Veselje Mesalinih prijatelja postiglo je vrhunac; vikali su, urlicali, mahali rubci u njegovih bojah. Sanbalat nije mogao dosta brzo upisivati ponudjene mu oklade.

Maluh bio na triemu vrh pobjednih vrata. Nije mogao više da prekrije svoj nemir; počeo je gubiti srčanost. Sjetio se doduše miga, što mu ga dao Ben Hur, da pazi na zakretaj kod stupova na zapadu. Ali je već šesta kružnica započela, a još se nije ništa dogodilo. Usuprot, Ben Hur je jedva držao mjesto iza kolâ svoga neprijatelja.

Simonides i njegovo društvo ostadoše mirni. Trgovac je sjedio pognute glave; Ilderim čupkao bradu, oči mu bile sakrivene iza gustih obrva. Estera kao da jedva dihalo. Samo Ira bila je vesela.

Na povratku šeste kružnice ostadoše oba u istom položaju. Tako stigoše do prve mete i okrenuše oko nje. Mesala boječ se, da ne izgubi svoje mjesto, držao se blizu zida — korak na lievo i slomila bi mu se o zid kola. Kad su zaokrenuli, vidio si samo jedan trag kola, tako točno sliedio je Ben Hur Mesalu. Kad je jurio pokraj, Estera opet vidje Ben Hurovo lice; bilo je bljedje nego prije. Simonides, pametniji od Estere, reče Ilderimu:

»On nešto kani. To mi kaže njegovo lice.«

Ilderim odgovori: »Vidiš li, kako su konji još čili i svježi? Slave mi Božje, prijatelju! Još nisu letjeli, ali sada pazi!«

Još je preostala jedna kuglja i riba. Gledaoci odahnuše: nadošao je početak svršetku. Sidonac pokušao da prestigne, nu ostade samo kod pokušaja. Isto tako ne uspješe ni Korinćanin ni Bizantinac. Svi gledaoci osim Rimljana uzdali se još u Ben Hura, te su glasno izrazivali svoja čuvstva.

»Ben Hure, Ben Hure!« — vikali su, kad je projurio, »bilo sretno! K zidu, pusti arapom uzde!« razliegalo se na izmjenice.

Ili ih nije čuo, ili je već bio sve učinio, što je mogao, jer je kružnica bila već do polovine gotova, a još nije bio ništa napried. Kod druge mete — još ne ima promjene!

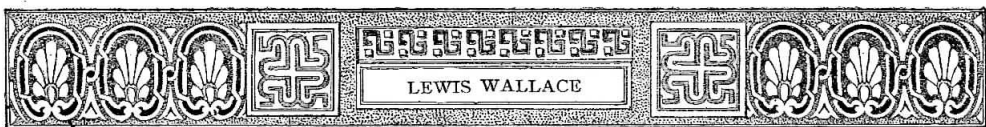

Da zakrene, uze Mesala svoje konje kretati na lievo, što im je moralo umjajiti brzinu. Bio je veseo: Rim će nadvladati! Slava, bogatstvo, promaknuće i pobjeda mržnjom zasladjena smijala mu se kod triju stupova šest stotina stopa dalje! — Ovaj čas opazi Maluh sa triema, kako se je Ben Hur napried nagnuo i pustio uzde konjem. Mahnuo je nad njimi bičem, nu nije ih udario. Kao da ih ponela krila vjetra, letjeli su — ne četiri, već jedan: jednim skokom bili su uz Rimljanina. Mesala ih je čuo, no u pogibeljnoj blizini mete nije se usudio okrenuti, da vidi, što Ben Hur kani. Od gledalaca nije dobio miga. Iz obćenite krike jedan je samo glas jasno zujio u njegovim ušima, glas Ben Hurov, koji je u starom, aramejskom jeziku šaikovu dovikivao svojim arapom:

»Brzo, Ataire! Na noge Rigele! Šta, Antarese, zar ćeš zaostati? Dobro, Aldebarane! Dobri konju! Čujem ih gdje pjevaju u šatoru, djeca i žene, o zvjezdah Atairu, Antaresu, Rigelu i Aldebaranu, pjesmu o njihovoj pobjedi! — Dobro! Liepo, moji vjerni! Sutra ćemo poći kući pod crni šator! Gotovo je! — Haha! Ponizili smo oholicu! Ruka, što nas ošinula, leži sad u prahu! Naša je pobjeda, naša slava! Haha! Posao je gotov! Dosta, stanite!«

Nikada se nije sbilo nešto nalik brže i jednostavnije. Mesala je upravo htio da svrši zaokret oko mete; da kraj njega prodje, morao je Ben Hur put presjeći, ali u što kraćem razmaku. Hiljade na klupah pogodile su mu naskoro nakanu, vidjeli su, gdje daje znak, i bili svjedoci uspjehu. Kola projurila uz skrajnje koleso Mesalino, nutarnji točak Ben Hurov pogodio ga — jak prasak, što se razliegnoo celim trkalištem — i kola Rimljanina ležala u piesku, razbijena hrpa. Mesala zapleten u uzde ležao pod koli. Grozan prizor povećao se još više tim, što Sidonac nije mogao da zaustavi svoje konje. Najvećom silom pojuri u ruševine, preko Rimljanina, u njegove uzpjenjene konje. Mesala nastojeći se težkom mukom dignuti iz pieska, opazi još, kako Korinćanin i Bizantinac sliede na putu Ben Hura, kojega nije ništa zaustavilo.

Gledaoci se digoše i skoče vičuć na klupe, a trkalište zaori od povladjivanja. Mesala je medjutim nepomično ležao pod kopiti svojih od bjesnila topajućih konja na ruševinah svojih kola. Mislili su, da je mrtav. Na Ben Hura uprieše svi oči. Malo ih je opazilo, kako je okrenuo konje malo na lievo i udario željezom obloženim vrškom osi svojih kola u točak svoga protivnika. Samo promjenu na njem opaziše, kad se je

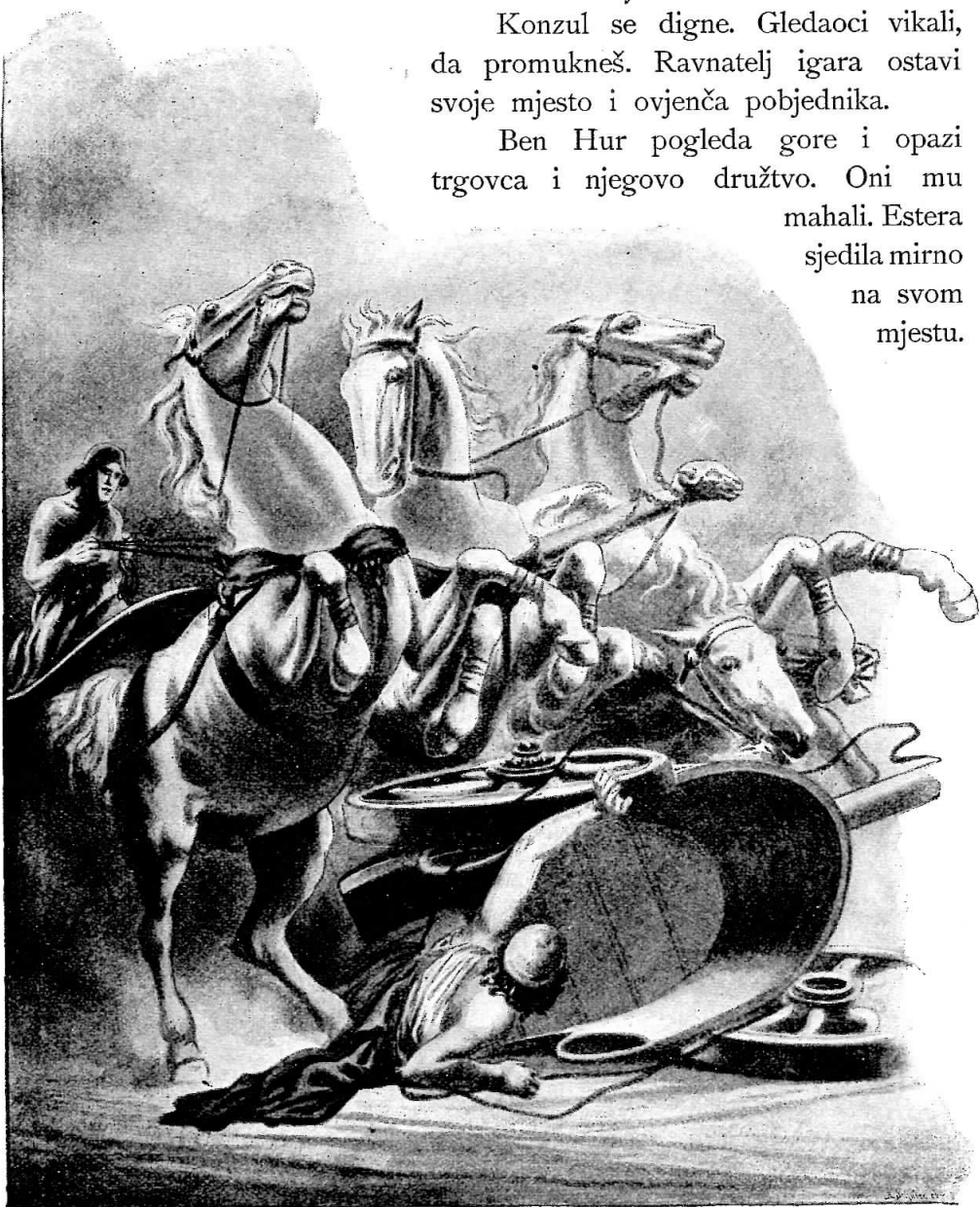

najednom vidjelo, kao dao ulieva svoj duh u svoje arape. — To je bila utrka! Činilo se, da je nalik skoku lava; mislio si, da kola lete. Korinćanin i Bizantinac ne prevališe još ni polovine puta, a Ben Hur je već bio na meti.

Pobedio je!

Konzul se digne. Gledaoci vikali, da promukneš. Ravnatelj igara ostavi svoje mjesto i ovjenča pobjednika.

Ben Hur pogleda gore i opazi trgovca i njegovo društvo. Oni mu mahali. Estera sjedila mirno na svom mjestu.

Ira ga pozdravljala prijaznim smieškom — nu to je, kako znamo, bilo prvobitno namijenjeno Mesali.

Sada se opet povorka stavila u red i podje uz klicanje mnoštva kroz vrata pobjede. Dan je prošao.

Ben Hur i Ilderim ostadoše do polnoći u trgovčevoj kući. Šeik bio presretan. Ponudio je pobjedniku bogate darove, nu taj je sve odbio rekav, da je zadovoljan, što je ponizio svoga protivnika. Trajalo je dugo, dok se svršilo velikodušno pravdanje. »Ali pomisli,« reče šeik, »što si za mene učinio! U svakom šatoru od pustinje do mora i prieko dalje do Eufrata raznosit će se slava Mire i njezinih potomaka. A koji to budu raznašali, slavit će mene i zaboraviti, da se moj život primiče kraju. Svi kopljanici bez gospodarâ kupit će se oko mene, moji mačonoše umnožat će se bez broja. Ti ne znaš, što znači biti gospodar u pustinji, kakova je moja. Ja ću odsele imati dohodke od trgovaca, koji se ne dadu izračunati, a veličje pred kraljevi. Da, Salomunova mi mača! I carsko prijateljstvo je moje, ako ga hoću. A ti ne ćeš ništa, baš ništa od mene da primiš?«

Ben Hur odgovori:

»Ne imam li tvoje srce i tvoju ruku, šeik? — Upotrebi tvoju pomnoženu silu za kralja, koji ima doći. Tko može reći, da ti nije dana u tu svrhu? — U djelu, što sam ga prihvatio, trebat ću možebit vrlo tvoje pomoći. Ako sada odbijem tvoje darove, moći ću kasnije većim pravom uztražiti tvoju pripomoć.«

Za tog razgovora unidje Maluh. Vjerni sluga dao je oduška svojoj radosti. »Imam,« reče on, »nešto da izručim. Simonides mi reče, da se Rimljani uztežu izručiti tebi nagradu, to jest, Mesalina stranka protivi se, da ti se izplati.«

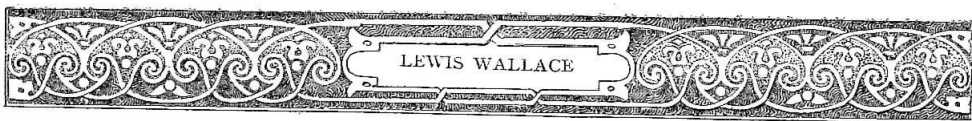
Srdito se digne Ilderim i reče:

Slave mi Božje, cieli je iztok svjedok, da je pobjeda pošteno stečena!«

»Prigovor nije uvažen,« nastavi Maluh, »novac je već izplaćen.«

»Sbilja?«

»Kad su prigovarali, da je Ben Hur slomio Mesalino kolo, smijao se ravnatelj igara i sjeti Rimljane na udarac bičem njihova štićenika.«

»A što je s Atinjaninom?«

»Mrtav je!«

»Mrtav!« opetova Ilderim. »A Mesala?«

»On živi, nu život bit će mu na teret. Liečnici kažu, da ne će više nikada rabiti svoja uda.

Ben Hur pogleda šuteć prema nebu. Pomislio na Mesalu prikovana na stolac poput Simonidesa i ovisna od sluga kao i ovaj. Nu kako će si ih sklone učiniti čovjek ohol kao on?

»Sanbalat ima neprilika,« produlji Maluh. »Druzo i koji su s njim potpisali, prizvali su na konzula Maksencija radi izplate od pet talenata. Ovaj ih opet uputio na samoga cara. I Mesala se uztezao da plati. Sanbalat prizvao je takodjer na konzula. Bolji Rimljani drže, da nije dopušteno obustaviti izplatu, i sve druge stranke misle isto tako. Cijeli grad govori o tom.«

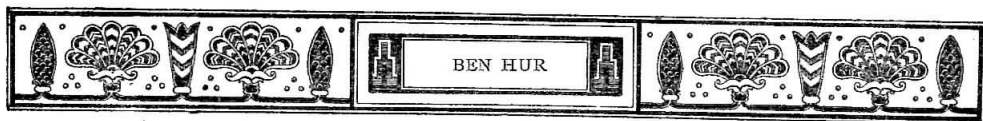
»Što veli Simonides?« upita Ben Hur.

»Smije se, te je posve zadovoljan. Ako Rimljanin plati, onda je uništen; ne plati li, onda je nepošten. Na tom ne će ništa promieniti carska odluka. U ostalom bio bi zločest početak za rat proti Partom, započeti vriedjajuć iztok. Uvriediti pako šeika Ilderima znači nahuškati pustinju na sebe, a baš nju treba Maksencij za svoje ratne svrhe. Zato misli Simonides, da će Mesala morati platit.«

Ilderim se opet udobrovolji.

»Hajdemo sada,« reče on. »Poslovna je strana kod Simonidesa u dobrih rukuh. Naša je slava! Naručit ću konje.«

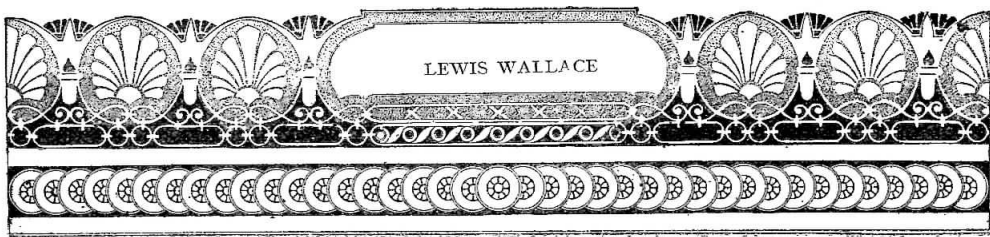

Oprostite se sa Simonidesom. Ben Hura odpusti on kao otac svoga sina. Estera ga pratila do stuba.

»Ako nadjem majku si i Tirzu, Estera,« reče on, »onda moraš doći u Jerusalem i biti mojoj Tirzi sestra.«

To reče i poljubi ju. — Je li to bio samo poljubac mira?

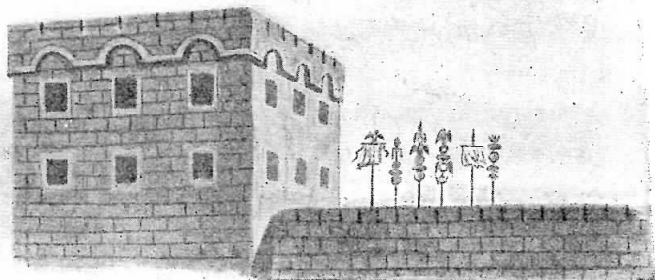

Poglavlje dvadeset i osmo.

Od noći, kad je Ben Hur ostavio Antiokiju i krenuo sa Ilde-
rimom u pustinju, prošao je mjesec dana. Dogodila se je
velika promjena — velika bar u toliko, u koliko se je ticala
sudbine našega junaka: Valerija Grata nasliedio je upravitelj
Poncij Pilat. Ovdje neka se primieti, da je ova promjena
službe stajala Simonidesa pet talenata u rimskom novcu.
Svotu je dobio Sejan, koji je onda bio na vrhuncu careve
milosti. Svrha ovoj nagodi sa moćnim carevim ljubimcem
bila je, da Ben Hur mogne s manje pogibelji tražiti svoje
u Jerusalemu. Za ovo toli dobro djelo namienio je vjerni
sluga dobitke, što ih je primio od Druza i njegovih dru-
gova. Ovi pako, kad su morali da izplate svoje oklade, postadoše Mesalini
neprijatelji, jer su svoj gubitak pripisivali njegovu porazu. Odluka, da je
i Mesala dužan platiti svoju vlastitu okladu, nije još bila stigla iz Rima.

U kratko vrijeme, odkada je Grato pozvan, opaziše Židovi, da ta
promjena nije njim u prilog. Kohorta odredjena da izmieni čete, što su
bile u tvrdji Antoniji, stigla je u Jerusalem noću. Prvo, što su sliedeće
jutro opazili stanovnici, koji su stanovali blizu, bilo je, da su zidove
stare tvrdjave uresili vojničkim znakovi. Ti znakovi bili su na nesreću
kipovi cara i rimskoga orla. Sakupilo se uzrujano mnoštvo; pošalju
poslanike k Pilatu, koji je bio još u Cezareji, da ga sklonu, neka makne
omražene kipove. Taj naredi, da obkole vojnici poslanike, nu oni veselo
ponudiše svoj život, samo da bi postigli, što su željeli. To je djelovalo.
Pilat zapovjedi, da kipove i znakove donesu u Cezareju, gdje ih je
čuvao i njegov predšastnik kroz jedanaest godina svoje službe.

I najgori čovjek učini kadkada dobro djelo, tako i Pilat. Kad je primio službu, odredi, da se pretraže svi zatvori u Judeji, te da se sastavi popis kažnjenikâ i navedu zločini, radi kojih su bili osudjeni. On je bez sumnje tim samo hotio da zadovolji svojoj dužnosti; nu puk, koji se je od ove odredbe dobru nadao, tumačio je to njemu na korist i bio je —

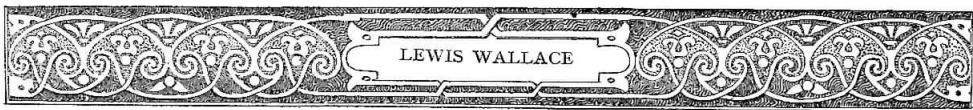
za časak
barem —
zadovoljan.

Pretraživanje
u tamnicah iz-
nese na vidjelo
nevjerojatnih stvari.

Stotine ljudi vratiše
se na slobodu, proti
kojim nije bilo nikakve
tužbe; našlo se ljudi, koje
su davno računali medju
mrtve. A što je bilo naj-
čudnovatije, naišli su na
tamnice, za koje sadašnji
tamničari nisu ni znali.
Takovim slučajem — u
samom Jerusalemu — i
mi ćemo se baviti.

Tvrđjava Antonija
poklopila je oko dvie

trećine brda Morije, te su ju prvobitno Macedonci sagradili kao palaču. Tu palaču promienio je Ivan Hirkan u tvrđavu na obranu hrama. Držali su ju nepredobivom. Irud učvrsti još više ovo mjesto i dozida oružanu, spremišta, čatrnje, a prije svega tamnice svake vrsti. Dao je pećine briega izgladiti i usjeći velike zasjeke, pa je nad njimi gradio. Sve to spoji krasnim hodnikom stupova sa hramom. Takova je bila tvrđava, kad su Rimljani primili gospodstvo. Brzo upoznaše, kako je čvrsta i ostale njezine prednosti, te ju upotrebiše za svoju svrhu. Dok je Grato upravljao, služila je kao tvrđava i podzemna tamnica.

Razjasniv ovo nastaviti ćemo našu pripoviest.

Odluka novog upravitelja glede kažnjenikâ stigla je u tvrđavu Antoniju te i ovršena. Listina bila baš pripravljena, da se pošalje upravitelju, te ju je imao samo još potpisati tribun, što je zapoviedao. Za pet minuta mogao ju je imati Pilat, jer je stanovao u palači na briegu Sionu.

Stupimo u uredovnu sobu tribunovu! Velika je i svietla; namještaj joj dolikuje časti činovnika na tako važnom mjestu. Sedam je sati po prilici. Tribun unidje u svoju sobu. Izmučen je, rekao bi i slab, te kani počinuti, čim odpremi listinu. Njegovi podložnici neuztrpljivi su kao i on. Tad unidje čovjek, o pojasu mu visi snopić ključeva, od kojih je svaki težak kao čekić, i moli, da smije govoriti.

»Ah, Geziju, stupi bliže!« reče tribun.

Dok je došljak stupao bliže k stolu, za kojim je sjedio tribun u svom naslonjaču, promatrali su ga ostali, što su tu bili, zabrinuto, da im ne nosi nov posao. Vladao dubok mir.

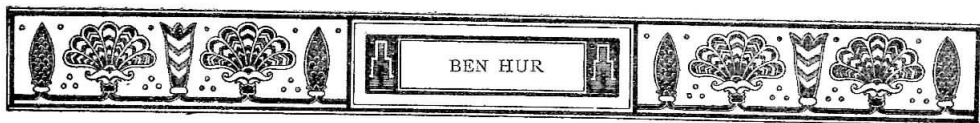
»Tribune!« započe tamničar, jer je to on bio unišao; »bojim se javiti, što ti imam danas reći.«

»Opet kakova pogrješka, Geziju?«

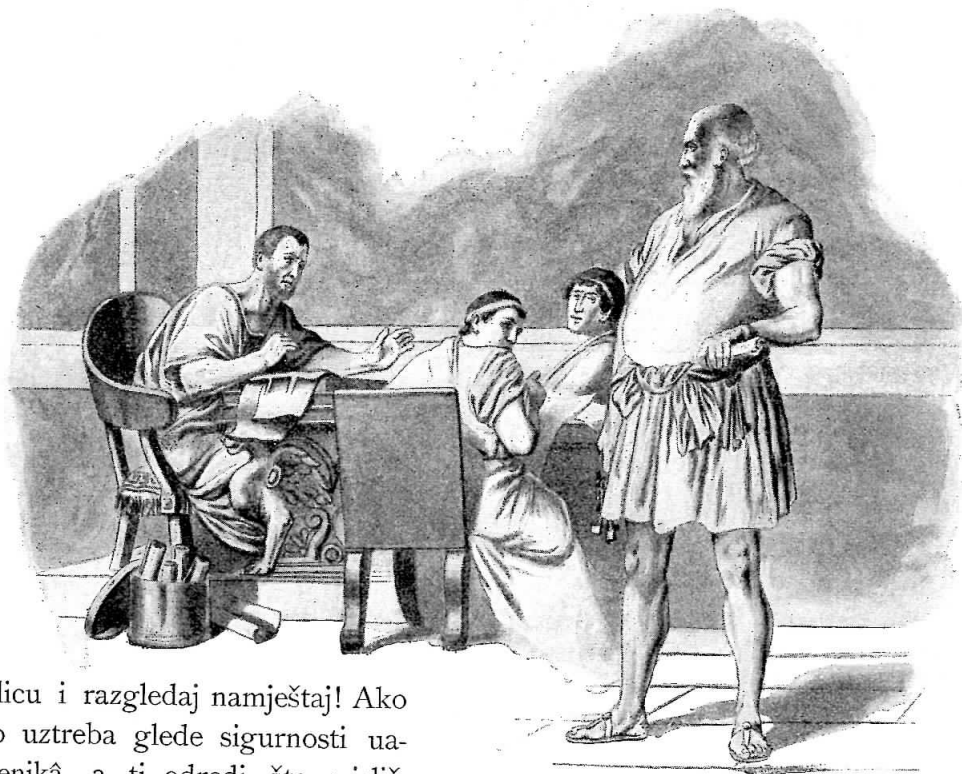
»Ne bih se bojao, kad bih bio uvjeren, da se radi samo o pogrješki.«

»Radi se dakle o zločinu — ili još gore — o povredi dužnosti? Ti možeš psovati cara ili bogove, pa ipak živjeti. Nu uvriediš li orlove — ah, Geziju! Ta, ti znaš! — Nastavi!«

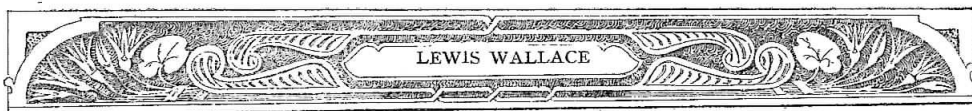
»Osam je godina od prilike, što me je Valerij Grato postavio ovdje u tvrđavi ključarom,« govorio čovjek polagano. »Sjećam se još jutra kad sam preuzeo službu. Dan prije bila je buna na ulici. Mi poubijasmo

mnoge Židove, nu i izgubismo dosta. Govorilo se, da je uzrok buni bio pokušaj, zaledjice ubiti upravitelja Grata, jer njega pogodi i rani criep bačen s krova tako, te je pao s konja. Našao sam ga poslie nesgode ovdje, tribune, gdje ti sad sjediš. Glavu mu omotali rubci. Pozvao me amo, da mi javi naimenovanje i preda ključeve. Označeni su bili brojevi celicâ i bili znak mojoj službi. Nisam ih smio nikada nipošto dati iz ruke. Na stolu bio je smotak pergamene. Pozva me na stranu i otvori ga. Bila su tri lista. „Ovo su karte celicâ,“ reče. „Ovaj list pokazuje odjele gornjega boja; ovaj ovdje drugoga, a onaj trećega i najdonjega. Ja ti ih povjeravam.“ Kad sam ih primio iz njegove ruke, dometnu: „Sad imaš karte i ključeve. Upoznaj odmah prostorije, posjeti svaku

celicu i razgledaj namještaj! Ako što uztreba glede sigurnosti uapšenikâ, a ti odredi, što misliš, jer si ondje iza mene samo ti gospodar i nitko drugi.“ Pozdravih i htjedoh da odem. Tada me zovnu natrag. „Daj mi kartu donjega boja,“ reče. Dadoh mu ju, a on ju razastrie po stolu. „Evo, Geziju,“ protumači on, „gledaj ovu celicu!“ Pokaza mi prstom na celicu broj V. „U ovoj su

celici utamničena tri muža drzovite naravi, koji su, ne znam kako, saznali za državnu tajnu te sada trpe radi svoje znatiželjnosti. Oštro me pogleda i nastavi: „U takovih stvarih znatiželjnost je gora od zločina. Izkopasmo im dakle oči, odrezali im jezik i doživotno ih zatvorili. Hranu i vodu imadu dobivati kroz otvor u zidu. Naći ćeš ga, zatvoren je zaporom. Jesi li me razumio, Geziju?“ Potvrdih. „Dobro,“ nastavi i opet me pogleda strogo; još jedno ne zaboravi: vrata od ove celice, celice broj V, Geziju — pokaza ju prstom na karti, da mi ju upili u glavu — „celica broj V ne smije se ni pod kakov način otvoriti. Nitko neka ni ne ulazi ni ne izlazi, pa ni ti.“ — „Nu ako umru?“ odvratim ja. — „Ako umru,“ glasio je odgovor, „onda neka celica bude njihov grob. Zato su tamo i odvedeni. — Celica je okužena gubom. Razumiješ li?“ — Tim me odpusti.«

Gezij stane te izvadi iz prsnoga džepa tunike tri lista pergamene, pocrnjele od starosti i iztrošene porabom. Odabrav jedan razastre ga po stolu pred tribunom i reče: »Ovo je karta donjega boja!«

Svi prisutni pogledaše na

kartu.

Hodnik				Stube
V	IV	III	II	I

»Ovakovu sam upravo, tribune, primio od Grata. Gle, ovo je celica broj V,« razjasni Gezij.

»Vidim,« odvrati tribun. »Nastavi! Celica je ogubavljena, rekao je on.«

»Rado bih nešto da upitam,« primieti tamničar čedno. Tribun kimne i dozvoli.

»Nisam li prema tomu morao držati ovu kartu pouzdanom?«

»Naravski!«

»Pa ipak nije pouzdana!«

Tribun pogleda u čudu.

»Lažna je,« potvrdi tamničar. »Ona pokazuje samo pet celica, a ima ih šest.«

»Šest, veliš?«

»Ja ću ti naznačiti položaj celica po istini — ili bolje, kako si ih ja predstavljam.«

Gezij nariše na svoju tablicu sljedeći nacrt i pruži ga tribunu.

Hodnik				Stube
V	IV	III	II	I
	VI			

»Dobro,« — reče tribun promatrajuć nacrt, u misli, da je razgovor dovršen. »Ja ću dati, da se karta izmieni, ili radje, pobrinut ću se, da se sgotovi nova. Sutra u jutro možeš doći po nju.« On se diže.

»Čuj dalje, tribune!«

»Sutra, Geziju, sutra!«

»Što imam još reći ne može se odgoditi.«

Tribun opet uztrpljivo sjedne.

»Požurit ću se i bit ću kratak. Nu moram još nešto pitati. Nisam li imao pravo, kad sam povjerovao, što mi je Grato rekao glede celice V?«

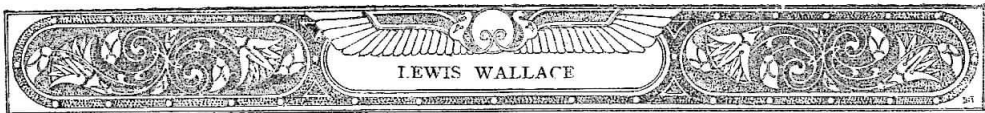
»Dakako! Dužnost ti je bila te vjeruješ, da su tri kažnjenika u celici — državni kažnjenici — sliepi i bez jezika.«

»Pa ni to nije bilo istina!« reče tamničar.

»Zar!« klikne tribun, zanimajuć se sve više.

»Slušaj i sudi sam! Razgledao sam celice, kako sam i bio dužan. Osam godina

pazio sam na zabranu glede celice V; nitko nije u nju išao. Hranu onoj trojici kažnjenika davali smo kroz otvor u zidu. Jučer podjem do vrata, znatiželjan, da vidim jadnike, koji su preko svake nade tako dugo živjeli. Ključanica se nije dala otvoriti. Podrmsmo malo i trula vrata padoše iz svojih zardjelih baglama. Unidjem i nadjem starca — sliepa, bez jezika i gola. Kosa mu visjela u grubih uvojcih preko prsiju i ramena; koža mu bila kao ova pergamena. Pruži ruke: nokti mu bili kao pandže u grabežljive ptice. Upitam ga, gdje su mu drugovi u nevolji. Kimao je glavom, da nieće. Pretražismo celicu, nu ne nadjosmo nikoga drugog. Pod i zid bili su suhi. Da su tamo umrla dva čovjeka, morali bismo naći barem njihove kosti.«

»Ti dakle misliš —«

»Tribune, ja mislim, da je bio tamo samo jedan kažnjenik kroz sve ove godine.«

Tribun pogleda oštro tamničara i reče:

»Pazi! Ti okrivljuješ upravitelja s laži.«

Gezij se nakloni i odgovori:

»Možda je Grato bio krivo upućen.«

»Ne, on je imao pravo,« nastavi tribun. »Zar nisi baš sada rekao, da si osam godina pružao hranu za tri osobe?«

Prisutni povladiše ovomu dokazu oštroumnosti svoga poglavara. Nu Gezij kao da za to ne mario.

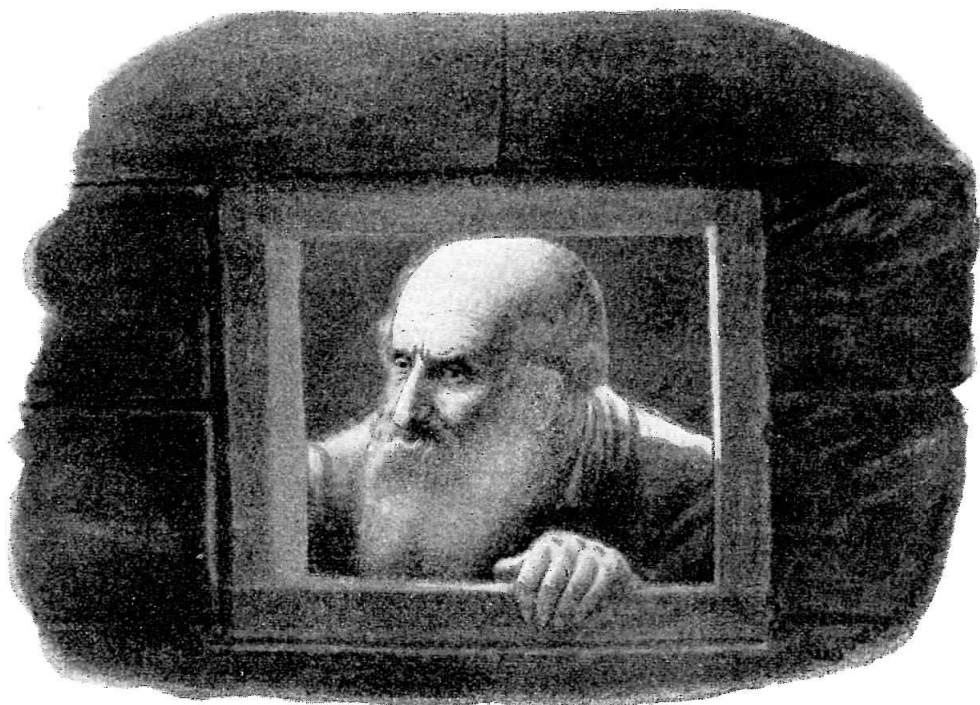
»Ti si čuo tek polovicu pripoviesti, tribune!« produlji on. »Kad sve čuješ, dat ćeš mi pravo. Znadeš, što sam učinio s ovim čovjekom: poslao sam ga u kupelj, dao sam ga ostrići i obući, izveo ga na vrata tvrdje i pustio ga da ode. Danas se je vratio, te mi pokaza znakovi, da želi, te ga natrag odvedem u celicu; ja mu učinim po volji. Kad su ga htjeli od mene odvesti, iztrgne se, padne ničice preda me i ljubio mi noge. Znakovi dade mi razumjeti, da idem za njim. Podjem. Tajna o trojici ne dade mi nikako da mirujem. Sad mi je drago, što sam mu molbu uslišao.«

Cielo društvo slušalo bez daha.

»Kad smo došli u celicu, a uapšenik to opazio, primi me brzo za ruku, te me odvede do otvora, nalik onomu, kroz koji smo mi njemu hranu dodavali. Ja to jučer nisam opazio. Držeć me još uvijek za ruku podje k otvoru te zaviče kao živina. Kao odgovor čuo se je slab glas.

Čudio sam se, te ga povučem odanle. Stupim k otvoru, te zaviknem: „Tko je tu?“ S početka mi nitko ne odgovori. Viknem još jednoć, a onda začujem uzklik: „Blagosloven bio, o Gospode!“ Na moje najveće čudo bio to glas žene, što mi odgovorio. Upitam: „Tko si?“ Odgovori mi: „Žena Izraelka, koja je ovdje živa zakopana sa svojom kćeri. Brzo, po-

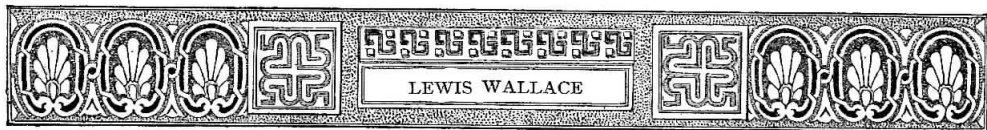
mozi nam, jer nam je inače umrieti. Ja ih ohrabrim te pohitim amo, da čujem tvoju volju.«

Tribun se brzo digne.

»Imao si pravo, Geziju!« odgovori on. »Sad mi je stvar jasna. Karta je lagala, a laž je bila i povjest o trojici muževa. Bilo je boljih Rimljana od Valerija Grata.«

»Jest!« reče tamničar. »Od uapšenika mogao sam toliko saznati, da je on ženam redovito davao hranu, što mu je u to ime bila pružana.«

»I to bi dakle bilo izjašnjeno!« odvrati tribun, pogledajući na svoje podčinjene, veseo, da ih ima kao svjedoke. Tada nadometnu: »Mi ćemo žene osloboditi. Hajdemo svi!«

»Morat ćemo probiti zid,« reče veselo tamničar. »Ja sam doduše našao mjesto, gdje su vrata, nu zazidana su.«

Tribun naloži jednomu prisutnom pisaru, da podje po radnike i orudje. »Požuri se!« reče; »nu listinu pridrži, valja ju promieniti.«

Do malo bili su na mjestu.

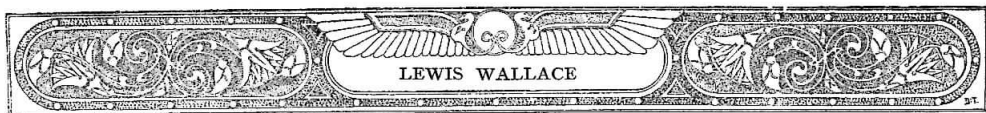
Poglavlje dvadeset i deveto.

ena Izraelka, koja je ovdje živa zakopana sa svojom kćeri. Brzo, pomози nam, jer nam je inače umrieti!»

Ovaj odgovor čuo je Gezij, tamničar, iz celice, koju je na svom popravljenom nacrtu označio sa brojem VI. Čitatelj, koji je pazio na taj odgovor, znade, tko su te nesretnice, pa je sigurno rekao sâm u sebi: »Napokon Ben Hurova majka i sestra!« Tako je i bilo.

Prije osam godina, onoga jutra, kad su bile uhićene, dao ih je Grato dovesti u tvrđavu Antoniju, da ih makne s puta. Odabrao je tvrđavu, jer je ona bila pod njegovim neposrednim nadzorom, a celicu VI, jer se je na nju moglo zaboraviti laglje nego na ikoju drugu, i jer je bila okužena gubom, a ove nesretnice trebalo je ne samo dobro zatvoriti nego ih i izvrgnuti sigurnoj prem polaganoj smrti. U noći, kad se nije trebalo bojati svjedokâ, dovedu ih robovi u zatvor; vrata zazidju, robove odiele i pošalju u daleke krajeve i tako zometu svaki trag nedjelu. Grato je volio ovako maknuti svoje žrtve, da se za slučaj, kad bi se odkrio njegov nepravedni postupak, može opravdati, da su utamničene poradi kakova zločina. Da ne umru od glada, odredi kažnjenika sliepca, komu jezik odrezaše, da im daje hranu i pilo, te ga zato metnu u jednu celicu, što je bila u savezu s njihovom. Taj nesretnik nije nikako mogao da izda nesretnice, niti da prokaže, tko li im je tamničar. Glede te opreznosti imao je donekle Mesala prste,

koji je tako prokrčio put sebi i upravitelju, te se dobaviše imetka obitelji Hur; carska riznica nije od toga ništa dobila. Zadnja odredba Gratova bila, da je odpustio prijašnjega tamničara, ne kao da je za to znao — jer tomu nije bilo tako — već jer je tako dobro poznao podzemne prostorije, te gotovo nije bilo moguće, da pred njim krije ove jadnice. Vještačkom lukavosti dao je onda upravitelj načiniti i druge nacрте tamnica, te u njih posve izpusti celicu VI, a taj nacrt uruči novomu tamničaru. Ovo i nalog, da se ne smije unići u celicu, okruniše djelo; na celicu i jadne joj stanovnice zaboravilo se.

Da si predstavimo položaj majke i kćeri u ovo osam godina, moramo se sjetiti, kako su prije živjele; zato smo u sedmom poglavlju naše pripoviesti točno opisali palaču obitelji Hur i prizor u ljetnoj sjenici na krovu. Tadanji mirni, ugodni, sretni život i zatvor u tamnici tvrdjave Antonije — kolika razlika!

Celica VI bila je, kako ju je Gezij na svom nacrtu pokazao. Na jedini malen otvor u vanjskom zidu ulazilo je nešto svježega zraka, a po danu slab tračak svjetla, jedva da malo tamu razprši.

A sada, čitatelju, ne sgražaj se! Sjeti se grozno osakaćena starca u celici V, i neka ti je to kao priprava za groze, što će doći. — Dva ženska stvora blizu su otvora. Jedna sjedi, dočim se druga, na pola ležeć, oslonila na nju. Među njima i hladnim tlom pećine ne ima nikakva prostirka. Svjetlo, što slabo ulazilo, prikazivalo ih kao kakove utvore, a valja nam primietiti, da nisu imale nikakva ni odiela ni pokrivala. Nu vidimo, da još među njima ljubav prebiva, jer su se zagrlile. — Bogatstvo prolazi, ugodnost nestaje, no ljubav ostaje: Bog je ljubav.

Tamo, gdje su one, pod je u pećini sav izgladjen; tko bi pogodio, koliko su kroz osam godina tu vremena sprovele te svoje ufanje u slobodu oživljavale na onom slabom, ali ipak toli prijaznom tračku svjetla? — Kad bi se ukazao, znale su, da je jutro; kad bi ga nestalo, naviestila bi im nadošla u tamnicu tama, da je noć na zemlju pala. Kroz onu pukotinu — kao da su to velika, široka vrata — obćile su u duhu sa svietom, hodale su po njem u mislih amo tamo, te su tražile i pitale — jedna za sina, druga za brata. Tražile su ga na moru i po ostrvih morskih, danas u ovom gradu, sutra u onom, vazda i svagdje boravio je samo kratko vrieme, jer, kako su one njega, tako je sigurno i on njih tražio. Koli često susrele se njihove misli u tom traženju bez kraja!

Koli sladka bila im samosviest: dok on živi, nismo zaboravljene, dok on na nas misli, ima još nade!

Dok se s poštovanjem plašimo — pomišljajuć, što su prije bile — i po daleko se od njih držimo, opaziti ćemo, da se je na njihovih osobah sbila promjena, koju ne možeš da protumačiš ni vremenom ni mjestom njihova zatvora. Majka je bila liepa žena, a kći dražestno diete. Sada ne bi to mogla ni ljubav kazati. Kosa u obadviju bila neobično duga;

pokrivala ih je u debelih uvojcih čudnovato biele boje; i nehotice nam ulievaju čuvstvo groze — može bit im je boležljiva boja posljedica, što nisu imale dosta svjetla i zdrava zraka? — Može bit trpe takodjer boli od glada i žedje, jer, odkad je njihov sluga, osakaćeni kažnjenik, pušten, dakle od jučer, nisu ništa ni jele ni pile?

Tirza, naslonjena na majku, jecala bolno.

»Budi mirna, Tirzo! Oni će doći. Bog je dobar! Mi smo na njega mislile i nikad nismo zaboravile moliti, kad je god bio dan znak prieko u hramu. Još je dan, kako vidiš na tračku svjetla; sunce stoji na južnoj

strani i jedva je kasnije od sedam sati. Skoro će tko doći. Vjerujmo, Bog je dobar!»

Tako majka. Utješljive rieči nisu bile bez uspjeha, premda Tirza nije više bila diete, jer pribrožimo osam godina onim trinaest, koliko joj je bilo, kad ju zadnji put vidjesmo.

»Hoću da budem jaka, majko!« reče ona. »Ti trpiš kao i ja. Živjet ću za tebe i za svoga brata. Nu jezik mi je suh, a usne mi gore. Ne-prestano me mori misao, gdje li je on i hoće li nas ikada naći.«

Glas obadviju neobično je oštar, suh i nenaravan. Majka privine kćerku k sebi i progovori: »Sinoć sam sanjala o njem; vidjela sam ga tako jasno, kao sad tebe, Tirzo! Naši su otc i vjerovali u sne; Gospodin im je govorio preko njih. Činilo mi se, da smo u ženskom predvorju hrama kod liepih vrata. Mnoge žene bile su uz nas. On je došao i stao pod vrata, te se razgledavao okolo. Srce mi je udaralo silno. Znala sam, da nas traži, pružila sam svoje ruke prema njemu te ga zovnula imenom. Vidio me je i čuo, ali me nije prepoznao. U tili čas ga nestalo.«

»Upravo će se tako dogoditi, ako ga u istinu susretnemo: mi smo se jako promienile.«

»Jest, ali —« Majka prigne glavu; na licu joj vidiš najdublju bol, nu osokoliv se produlji: »Ta možemo mu reći, tko smo.«

Tirza zajeca opet: »Vode, vode, samo jednu kap!«

Majka se oglédala a nije mogla da pomogne. Toliko je puta spominjala Boga, toliko puta obećala pomoć u njegovo ime, te joj se činilo, kao da je već ruglo, ako to opetuje. Sjena preleti preko sumračna svjetla na otvoru. Stade vjerovati, da se smrt približava — da joj se približava u onoj mjeri, u kojoj jenjava njezina vjera. Jedva si toga sviestna i jer je nešto morala reći, opetova:

»Strpi se, Tirzo, oni dolaze, evo ih odmah ovdje!«

Pričini joj se, kao da čuje glas u blizini malešna zapora, na koji je obćila sa svetom. Nije se prevarila. Čuo se je glas uapšenika u celici. I Tirza ga je čula. Obje se dignu, još uvijek zagrljene.

»Blagosloven Gospodin!« klikne majka žarom oživjele vjere i nove nade.

»Jeste li tu?« čule su, gdje zovu. »Tko ste?«

Glas im je bio nepoznat. Što za to? — Osim rieči kćerinih bile su to prve, što ih je majka čula u to osam godina. Promjena bila silna — od smrti na život — i tako iznenada!

»Žena Izraelka, koja je ovdje živa zakopana sa svojom kćeri. Brzo, pomozite nam, jer nam je inače umrijeti!«

»Budite hrabre, ja ću odmah doći!«

Žene zaplakale u glas. Našli su ih, pomoć bila blizu, sloboda ih pozdravljala, vratit će im domovinu, imetak, sina, brata! — Zaboravile su na glad, na žedju i na blizu smrt, padoše ničice i plakale su od radosti, još uvijek čvrsto zagrljene.

Gezij poletio k tribunu te ga izviestio, što mi već znademo.

Tribun se požurio. Naskoro je bio pred otvorom.

»Jeste li tu?« vikne u celicu.

»Jesmo!« odgovori majka.

Udarci čekića ozvanjali o zidu. Slušala je šuteć. Ni Tirza nije prosborila ni rieči. Znale su, što znače ti udarci, oni su im krčili put k slobodi. Udarci bivali jasniji, kadkada pao po koji kamen na pod; sloboda dolazila sve bliže i bliže. Sad su začule glasove radnikâ, tad — o kolika sreća! — zasja crveno svjetlo bakalja kroz otvor, što ga načiniše.

»On je, majko, on je! Napokon nas je našao!« klikne Tirza mladenačkim oduševljenjem. Nu majka odgovori mirno:

»Bog je dobar!«

Opet padne kamen — još jedan, a onda ciela hrpa: ulaz bio otvoren! Radnik posut prašinom i žbukom stupi unutra te razsvietli tamu bakljom. Još dva ili tri unišla su za njim te stala na stranu, da puste tribuna. Štovanje prema ženskomu spolu ne oslanja se samo na običaj, nego je duboko usadjeno u ljudskoj naravi. Tribun stade, jer su one pobjegle pred njim — ne od straha već od stida. — Nu ne samo od stida. — Iz tamne celice začuje tribun rieč, najžalostniju, najstrašniju i bez ikakva ufanja, što ju jezik poznaje:

»Nečiste, nečiste!« ozva mu se u susret. »Ne idi bliže!«

Ljudi vinuše u vis svoje baklje i pogledaše jedan drugoga.

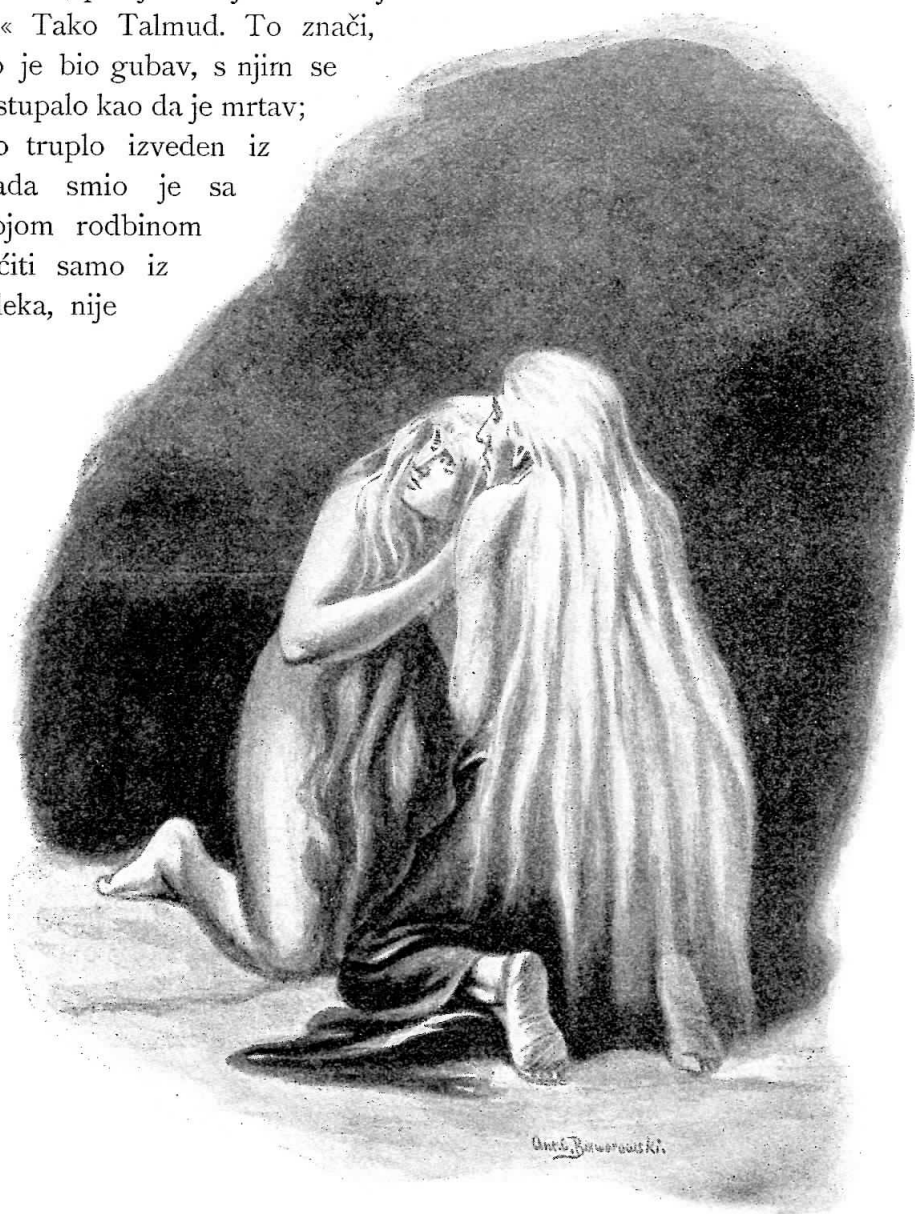
»Nečiste, nečiste!« ozva se opet iz tame drhtav, vanredno bolan glas.

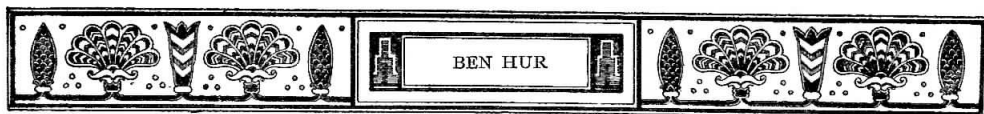
Na taj način izpunila je teško izkušana udovica i majka svoju dužnost u onaj čas, kad je upoznala, da se je sloboda, što ju je tako dugo i željno očekivala — iz daleka tako liepa i zamamljiva — u njezinoj ruci razpala kao sodska jabuka.

Ona i Tirza bile su — gubave!

Možebit čitatelj ne razumije, što znači ta rieč. Stoga ćemo ga upoznati sa zakonom, koji govori u takovu slučaju, koji se je danas na iztoku tek u malom promienio.

»Ova četvorica računaju se u mrtve: sliepci, gubavci, prosjaci i ljudi bez djece.« Tako Talmud. To znači, tko je bio gubav, s njim se postupalo kao da je mrtav; kao truplo izveden iz grada smio je sa svojom rodbinom obćiti samo iz daleka, nije

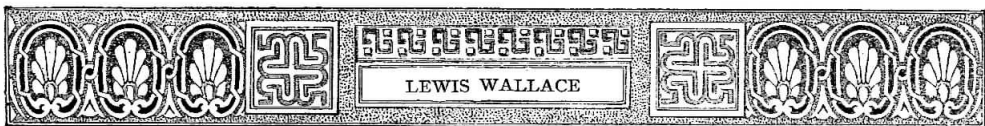

smio u hram i sinagogu te je morao svakomu, koga je susreo, doviknuti: »Nečist, nečist!« morao je stanovati u pustinji ili u napuštenih grobnicah; sebi i drugim bio je predmet straha i groze, ne nadajući se ničemu do smrti, koje se je bojao.

Jednoga dana osjeti majka — kako je tomu dugo, nije znala, jer je u tamnici bila već zaboravila računati vrijeme — suhu krastu na dlanu desne ruke, na koju je malo pazila te nastojala da ju opere. Nu krasta nikuda i nikamo. Nije ipak za to marila, dok se nije i Tirza potužila, da i ona ima isto tako. Vode su samo malo dobivale, i bile su žedne, pa nisu mogle da ju upotrebe za liek. S vremenom razidje se bolest po cijeloj ruci, koža je pucala, a nokti odpadali od mesa. Bol su tek malo osjećale, nu obuzimalo ih sve više neko neugodno čuvstvo. Kasnije počele se usne sušiti i pucati. Jednoga dana odvede majka, koja je gledala da bude uvijek čista, kćerku u trak svjetla, jer se je bojala, da bolest nije zahvatila i djevojčino lice, kad sa užasom opazi, da su joj obrve bijele kao snieg. Koliku joj bol prouzroči to, što je opazila! Niema i kao okamenjena sjedila sirota majka neko vrijeme, a jedna ju samo misao morila: guba, guba! A nije mislila na sebe, već na svoje diete. Njezina materinska ljubav dala joj je jakosti, da tu strahotu zataji kćeri. Premda bez nade, podvostručila je pazljivost prema kćeri i nastojala da ju raztrese na svaki način, u koliko se to moglo u ovom strašnom mjestu; izhitrla je igre, pripoviedala već po stoti put stare pripoviedke, domišljala se novim, slušala Tirzine popievke, a sama pjevala psalme kralja pjesnika svoga naroda — sve, samo da zaboravi na svoj položaj i oživi ufanje u Boga, koji, kan da je, ah — kao i sviet — zaboravio na njih.

Polagano, ali bez stanke širila se strašna bolest po cijelom tielu. Kosa im pobielila, cijelo tielo postalo krastavo, na usnah i vedjah izbile rupice, tu im bolest zahvatila grlo, a glas promukao. Bolest dodje i u mišice, te su postale tvrde i božile; onda se razširila u pluća, u žile, da, i u srčiku kosti. Strašna bolest napredovala svakim danom — i tako bi bilo išlo sve do smrti, koja bi možda tek iza više godina nadošla.

Nu i najstrašnije postaje običajno: teško kušane žene s vremenom se priviknule, te su mirno motrile svoju bolest, vidjele su, kako je bolest kod njih strašno pustošila — pa su ipak htjele živjeti. Još ih je samo jedan vez vezao za zemlju: njihov sin i brat Ben Hur. O njem su razgovarale

i tješile se međusobno, da će ga opet vidjeti — pa i onda, kako smo čuli, kad im je Gezij, pošto su dvadeset i četiri sata gladovale i žedjale, svojim povikom uzbudio nadu.

Crvenkasto svjetlo bakalja razsvietlilo tamnicu, sloboda im se smiešila. »Bog je dobar!« klikne udova zahvalno — ne za prošlost, već za sadašnjost. — I ništa nam ne pristaje ljepše, čitatelju, nego kad zaboravljamo na pretrpljenu nesreću kraj sadašnjih dobročinstva. — Tribun

im se približi. U kutu celice, u koji su bile umakle, obuze majku u taj čas čuvstvo dužnosti, i ona iztisnu uzklik opomene:

»Nečiste! nečiste!«

Koliko samozataje trebalo je, da ovrši tu dužnost! Nu ni veselje, što je spasena, nije ju učinilo sliepom gledom na posljedice. Prijašnji sretni život otišao je u nepovrat. Podje li u kuću, gdje je nekoć njezina domaja bila, nije smjela dalje od ulaza a tamo je morala kliknuti: »Nečista, nečista!« Prem joj je srce silno težilo za sinom, morala mu se je ipak uklanjati; nadje li ga ma kada, nije ga smjela priviti na svoje grudi,

morala bi ga, kad bi nježno prema njoj pružio ruke, odbiti i doviknuti mu: »Nečista, nečista!« A ovo drugo diete, kod kojega je manjak odiela nastojala da prikrije nenaravno bielom kosom — ah! moralo je cieli život biti družica njezinoj nevolji. — Pa ipak podvrgla se jaka žena svojoj dužnosti: s njezinih usta jeknu rieč, koja je odvajkada vriedila kao pečat na sudbinu izbačenih i koja je imala da bude od sada jedini njezin pozdrav: »Nečista, nečista!«

Tribun je čuo ovaj klik. Preplaši se, nu ipak ostane.

»Tko ste vi?« upita.

»Dvie žene od glada i žedje na umoru. Nu« — majka se ne preplaši ove rieči — »ne idi bliže i ne takni se ni poda ni zida. Nečiste, nečiste!«

»Kazuj svoju povjest, ženo! Kako se zoveš? Kad su te ovdje zatvorili? Tko i zašto?«

»U Jerusalemu živio nekoć knez iz obitelji Hur. Bio je prijatelj caru i svim čestitim Rimljanom. Ja sam njegova udova, a ova ovdje njegovo diete. Zašto smo ovdje, ne mogu kazati, jer ni sama ne znam, osim ako nije tomu uzrok bilo naše bogatstvo? Valerij Grato može ti kazati našega neprijatelja i izviestiti, kako smo dugo zatvorene, ja ne. Gledaj, što iz nas bi — i smiluj nam se!«

Zrak, pun kužna daha i dima od bakalja, nije priečio tribuna da zovne jednoga bakljonošu, neka napiše odgovor od rieči do rieči. Kratka, ali jezgrovita bila to povjest, obtužba i prošnja. Nenaobražena osoba ne bi mogla tako kratko i jasno pripovjediti; on je mogao s njom samo sućut imati i vjerovati joj.

»Tebi se mora pomoći, ženo!« reče on. Poslat ću ti jela i pila.«

»I odjeće i vode, da se operemo, dobri Rimljanine!«

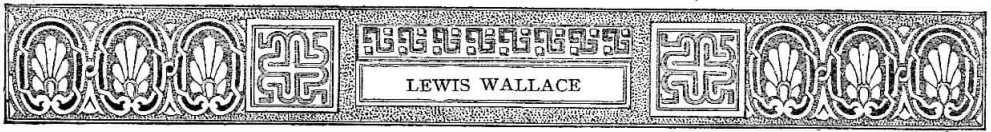
»Kako želiš!«

»Bog je dobar!« jecala zahvalno udova. »Njegov mir bio s tobom!«

»U ostalom,« doda on, »ja vas više ne ću vidjeti. Pripravite se! Noćas dat ću vas odvesti do vrata — i vi ste slobodne, zakon poznajete. S Bogom!«

On izda nekoliko naloga i ode.

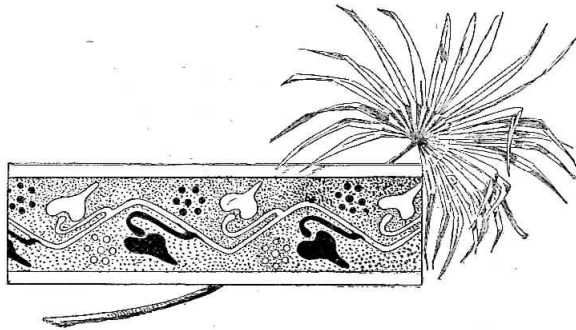
Za neko vrieme donesu robovi kupaonicu, vode, ručnike, pladanj i na njem kruha i mesa i nužno odielo. Pošto su sve metnuli blizu uapšenica, pobjegoše brzo iz celice.

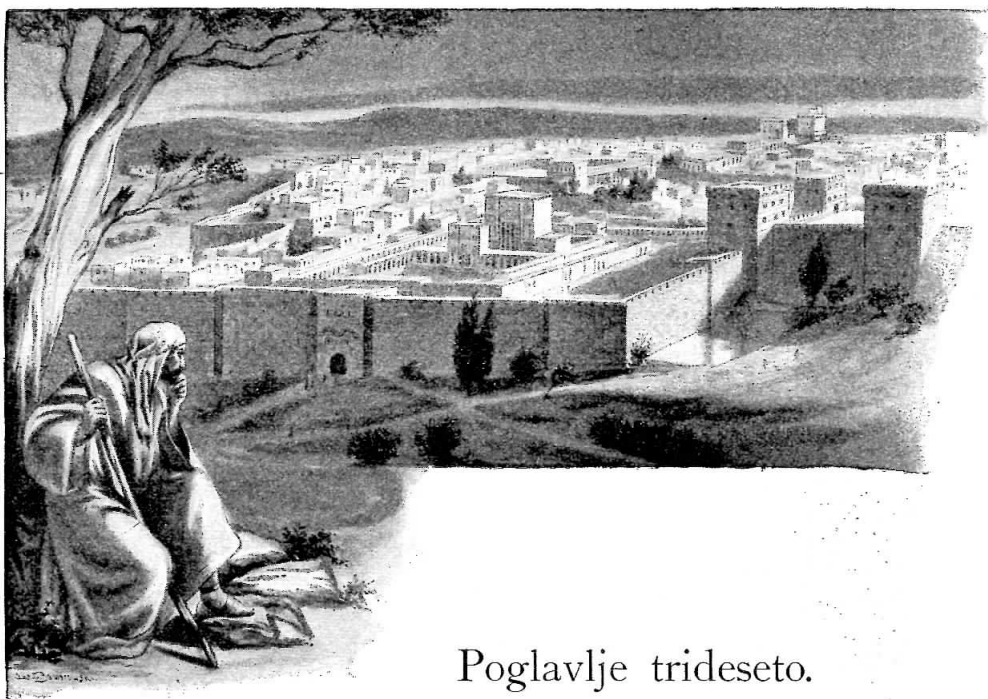

Prema polovici prve noćne straže odvedoše majku i kćer joj pred vrata te ih ostaviše na ulici.

Na taj način oslobodi ih se Rimljanin, a one su bile opet slobodne u gradu svojih otaca. Nad njima blistale zvijezde kao i u staro doba, a majka i kći pitale se naizmjenice:

»Što sada? — Kamo?«

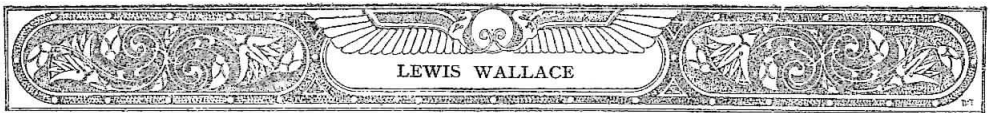
Poglavlje trideseto.

onaj sat po prilici, kad se je tamničar Gezij predstavio u tvrđi Antoniji tribunu, penjao se neki pješak na istočnu stranu Maslinske gore. Put bio ružan i prašan, trava izgorjela, jer je u Judeji bilo suho doba ljeta. Jednu je prednost imao putnik, bio je mlad i jak, da ne spominjemo lake i ljetne odjeće, što ju je nosio. Koracao je lagano, gledajući često desno i lievo — ne kao onaj, koji ne pozna puta pa dvojiti, već kao onaj, koji iza duge odsutnosti opet vidi poznate predmete — na pola veselo, na pola pitajuć se, kao da želi reći: »Veseli me, da sam opet ovdje; vidjet ću, što se je promienilo.«

Putnik je bio Ben Hur. Pod njegovim nogama sterao se Jerusalem — ne Jerusalem današnji, nego onaj u vrieme Kristovo. — Još je i danas bajan vidik s vrha Maslinske gore — a kakov je grad morao biti tada!

Ben Hur sjedne na kamen te se zadube da promatra prizor, što je pred njim izbio. Upravo je sunce zalazilo. Neko vrieme lebdjelo je nad vrhunci bregova na zapadu, te pozlačivalo židkim zlatom nebo,

zidine i kubeta u gradu; tad najednom izčeznu. Mir, što bio oko Ben Hura, svrati mu misli na dom. Gledao je nepomično na jednu točku sjeverno od hrama, tamo mu je bio otčinski dom.

I na njem se opazio upliv blage, liepe večeri: žalostno je pomišljao na dužnost, što ga je dovela u Jerusalem. U pustinji kod Ilderima bio je upoznao okolicu, kao što se uči vojskovođa poznavati zemlju, gdje misli ratovati. Tada stigne k njemu nenadano jednoga dana teklić te mu javi, da je Grato dignut sa službe, a zamienio ga Poncij Pilat.

Mesala bio je sakat, nesposoban, da mu naškodi, Grato skinut i bez moći, čemu bi Ben Hur dulje oklievao, da potraži svoju majku i sestru? Nije se imao ničesa više da boji. Nije li smio sam pretraživati judejske tamnice, mogao je na to druge potaknuti. Pronadju li se izčeznule, Pilat ne će imati razloga, da ih zadrži u tamnici — barem ne takov, te se ne bi mogao novcem odstraniti. Kad ih nadje, smjestit će ih sigurno, i kad tako ovrši ovu prvu dužnost, može se mirno i promišljeno posvetiti posve stvari budućega kralja. I Ilderim, koga je pitao, bio istoga mnjenja. On mu je poklonio Aldebarana, najbržeg konja od pobjedonosne predprege, i dao mu tri Arapa, da ga prate. Njih i konje ostavio je u Jerihu, a on sâm pošao dalje pješke. U Jerusalemu imao mu se pridružiti Maluh.

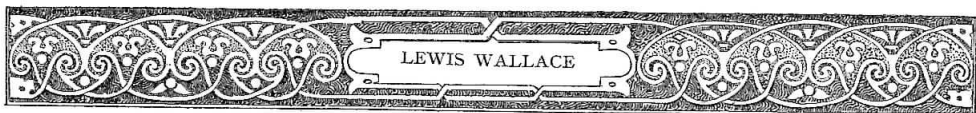
Pomišljajući na ove svoje nakane držao je Ben Hur uputnim, da se krije svim službenim osobam, napose Rimljanom. Maluh je bio lukav i pouzdan, baš ljudina, da traži uspješno i ne pobudi sumnje. Prije svega valjalo je odrediti, gdje da se počme. Ni Ben Huru nije bilo to još jasno, nu mislio je, da je najbolje, ako se počme sa tvrdjavom Antonijom, jer da se u njezinih tvrdih zidinah kriju duboke tamnice, kao stvorene, da se netko makne s puta, a da se na to pozornost ne svrati — pučanstvo Jerusalema bilo je u tom već davno složno. Osim toga bilo je najprikladnije započeti s onim mjestom, gdje su mu njegove bili silom iztrgnuli. Ako ih i ne ima više ondje, a bile su prije, onda se je to moralo naći, pa nije bilo druge, nego da tragom podje do kraja. A saznao je od Simonidesa, da još živi Amra, Egipćanka služkinja. — Kako znamo, ona je onoga nesretnog jutra izmakla iz ruku vojnikâ i utekla natrag u palaču, i tamo ju zatvorili. Simonides joj je cijelo vrijeme slao hranu, i ona je jedina stanovala u velikoj kući. Grato nije mogao palače prodati, prem ju je nudio, pače ju nije htio nitko ni da iznajmi.

Dosta je bila povjest pravih vlasnika, da svakoga preplaši. Govorilo se, da u kući nešto straši.

Tomu je mogla biti kriva Amra, koju su možda kadkada vidjeli na prozoru ili na krovu. Ben Hur je mislio, bude li s njom mogao govoriti, da će što o svojih saznati. On je stoga odlučio, da će najprije propitkivati u Jerusalemu, a prije svega tražiti otčinski si dom.

Odlučiv ovo digne se odmah iza zapada sunca

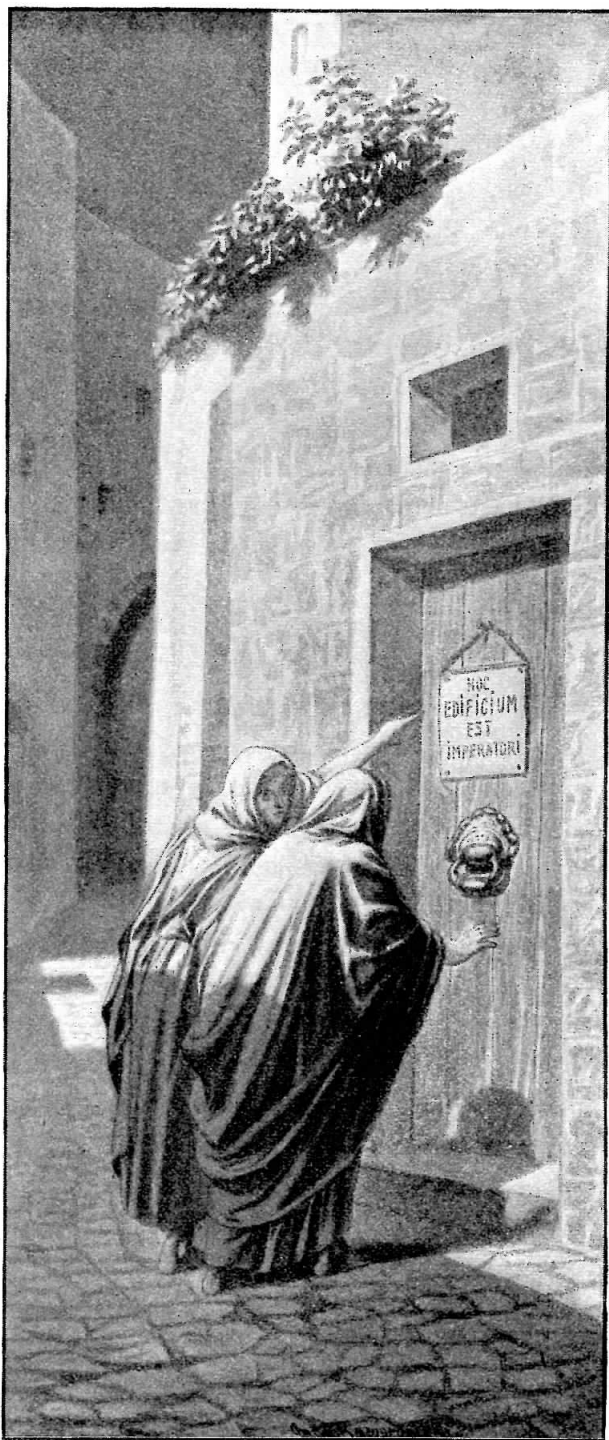
i sadje s gore. Pošao je putom, što je skretao nešto prema iztoku. Na dnu briega, blizu korita potoka Kidrona, dodje na cestu, što je išla u selo i ribnjak Siloa. Ovdje susretne pastira, koji je tjerao ovce na pazar. Pridruži mu se i dodje s njim, kraj Getsemane, na vrata ribâ u grad.

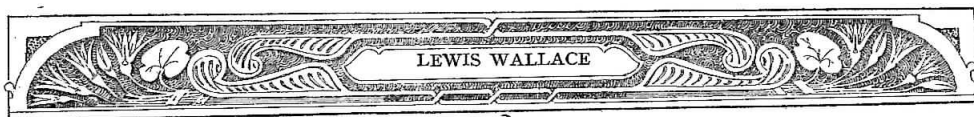
Već se bilo smrklo, kad je Ben Hur, oprostiv se sa pastirom, krenuo u neku uzku ulicu prema jugu. Samo neki, s kojima se susreo, pozdravili ga. Kuće s obje strane bile nizke, tamne, neprijazne. Samoća noći i nesigurnost, u kojoj je bio, raztuži ga. Takove volje dodje do ribnjaka Bethезде, u kojega se valovih oglédali oblaci. Pogleda gore i opazi tvrđu Antoniju, crnu, tamnu gomilu, koja se oštro izticala od plavetna neba. Stane, kao pred stražara, što mu prieti. Sgrada pred njim bila je tako visoka i čvrsta, a stajala na tako dubokih temeljih, te je morao priznati, da je nepredobiva; ako su mu u ovoj gomili kamenja zakopane mati i sestra — što je mogao za njih učiniti? — Silom ništa! Striele i gvozdeni ovni odbili bi se bez štete od pećine. »Ah,« pomisli, »lukavštinu je lako izigrati! Bog pako, uvijek zadnje utočište nevoljnih, često toli kasno pomaže!«

Pun dvojba i tmurnih slutnja u srcu zadje u ulicu, koja se uz toranj pružila, te lagano krene na zapad. Znao je, da je prieko u Bezethi gostionica; hotio je tamo da boravi, dok ostane u gradu, nu taj čas nije mogao odoljeti sili, da podje kući. Srce ga vuklo do toli mu dragog doma. Nikada mu se nije činio stari običajni pozdrav one malice, koju je susretao, tako srdačan, kao danas. Mjesec sad izadje i baci srebrno svjetlo na predmete na zapadu, što se do sada nisu vidjeli, tako da su se tornjevi na Sionu odizali od obzorja poput sablazni. Napokon dodje pred otčinski si dom. Tko je ikada imao u mladosti sretnu domovinu, pa ju je izgubio, razumjet će njegove osjećaje, kad ga je ugledao. Stane kod vrata na sjevernoj strani stare kuće. Mogao je još razabrati pečate, što su bili na nju udarani. Bila je još prikovana i ploča s napisom: »Ovo je carevo vlasništvo.« Od razstanka u onaj strašni dan nitko nije na ova vrata ni unišao ni izišao. Zar da pokuca kao nekoć? — Znao je, da bi to bilo bez uspjeha; nu ipak nije mogao da odoli kušnji. Možda će ga čuti Amra te pogledati na prozor, što je na ovoj strani. Digne kamen, uzpne se na široke stubе te udari tri puta na jedno krilo drvenih vrata. Odgovorila mu mukla jeka. Kucao je opet, jače nego prije. Tihoća mu bila mučna. Vрати se na ulicu

pogleda na prozore. Nitko se ne pokaza. Ograda na krovu odrazivala se jasno od obzora, tamo se ne bi ništa moglo maknuti, a da ne bi on opazio, a on nije opazio ništa. Tada podje na zapadnu stranu, tu su bila četiri prozora. Promatrao ih dugo i pažljivo, nu nije opazio nikoga. Kadkad su mu munule pameću neplodne želje tako, te je drhtao pred plodovi svoje vlastite mašte. Ništa se nije micalo, Amra ne dade nikakva znaka. Tiho podje napokon na južnu stranu. I tamo bila vrata zapečaćena, i na njih napis. Ljutilo ga je, čitao, te strgne dasku, na kojoj bio pričvršćen, pa ju baci na cestu. Tada sjedne na prag i molio je, da se pospieši dolazak novoga kralja. Usled daleka puta bio je izmučen, napokon i zaspao.

U to vrijeme koracale dvie žene pravcem od tvrđave Antonije prema palači obitelji Hur. Snužđeno su hodale, češće bi stale i prisluškivale. Došav do ugla, reče jedna tiho drugoj:

»Evo, ovdje je, Tirzo!«

I Tirza dohvati, pogledav kuću, tiho jecajući ruku svoje majke.

»Hajdemo, moje diete, jer —« majka stade i zadrhta; onda prisiliv se, da bude mirna, produlji: »jer, čim svane zora, iztjerat će nas van kroz vrata gradska, te se ne smijemo više nikada vratiti.«

Tirza se malo ne od straha srušila.

»Oh da!« — reče jecajući; »zaboravila sam i mislila, da idemo kući, nu mi smo gubave te ne imamo domovine. Mi spadamo k mrtvim.«

Majka ju podupre i tješec ju reče: »Sad se ne trebamo ničesa bojati, hajdemo!«

U istinu utjerale bi one dvie cielu legiju vojnika u biež, samo da dignu svoje ruke. Držeć se zida išle su napried, dok ne dodjoše do vrata. Tamo opet stadoše, vidješe dasku s napisom, te su čitale, kao i prije Ben Hur: »Ovo je carevo vlasništvo.« Majka zalomi rukama i zajeca od boli.

»Što sada, majko? Ti me plašiš!«

Ova odgovori:

»O Tirzo, tko je siromašan, taj je mrtav! On je mrtav, Tirzo!«

»Tko, majko?«

»Tvoj brat; oteli su mu sve, sve, i istu ovu kuću!«

»Siromašan!« zavapi Tirza kao bez svijesti.

»On nam ne će nikada više moći da pomogne.«

»A onda, majko?«

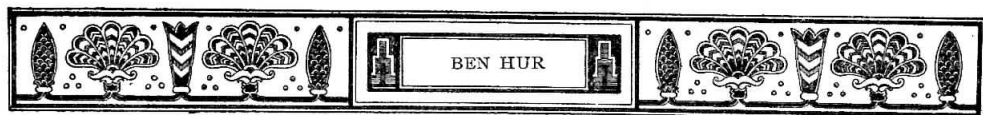
»Sutra, moje diete, sutra moramo stati uz putove i prosjačiti, kako to običavaju gubavi. Prosjačiti ili —«

Tirza se k njoj privine i rekne tiho:

»Daj da umremo!«

»Ne!« odvrati majka odlučno. »Gospodin je opredielio naše vrijeme, a mi smo vjernici Gospodinovi, mi ćemo — i u tom — čekati njegovo vrijeme. Hajde!«

Govoreć tako, primi kćer za ruku i pohiti k zapadnoj strani kuće, držeć se uvijek zida. Kako se ni ondje nitko ne pokaza, podjoše k bližnjemu uglu, prema jugu, preplašiv se jasne svjetlosti, što ju ondje mjesec širio. Nu nadvladav se i vodeć Tirzu stupi majka u mjesečinu. Sad se je moglo posve točno vidjeti, kako je na njih harala strašna pošast. Njihove usne, lica, krvave oči i izpucane ruke nosile su očite

tragove. Osobito im strašna bila kosa, što se spuštala u dva uvojka poput guje, a od gube niz nju curilo, te kao i obrve biela bila kao u strašila. Teško bi razlučio majku od kćeri — obje bile nenaravno stare.

»Tiho!« reče sada majka. »Na pragu leži netko — mužkarac!«

Dodjoše bliže i podjoše u sjeni do vrata.

»On spava, Tirzo!«

Mužkarac ležao mirno.

»Čekaj ovdje, kušat ću da otvorim vrata.«

Tiho, da ne probudi mužkarca, podje i lagano dirne jedno krilo vrata; nije znala, jesu li popustila, jer u taj čas uzdahne što je spavao te se nemirno micao. Rubac, što mu pokrivao glavu, pade na stran, te se odkrilo lice obasjano mjesecinom. Pogleda ga i prestraši se. Prignuv se napried gledala je pozornije. Tada se digne, zalomi rukama i podigne niemo svoje oči prema nebu, kao da moli pomoć. Vratu se zatim brzo k Tirzi.

»Kako u istinu Bog živi,« šapnu joj tiho i bojazljivo, »taj mužkarac moj je sin, tvoj brat!«

»Moj brat, Juda?«

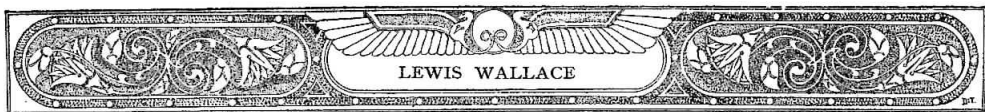
Majka ju primi za ruku. »Hajde,« reče opet prisilno šaptajući, »hajde, da ga zajedno pogledamo — jednom još, samo jednom, a onda, pomози Ti, o Gospode, svojim službenicam!«

Poput sablazni prešli su brzo preko ulice. Kada je na njega pala njihova sjena, stadoše. Jedna mu ruka bila na pragu. Tirza pade ničice i htjede da ju poljubi, nu majka ju strogo zadrži.

»Nipošto, ni za što na svijetu! Nečiste, nečiste!« šapnu ona.

Tirza ga se preplaši, kao da je on gubav.

Ben Hur ležao tu u cvietu svoje muževne ljepote. Lice i čelo pocrnjelo mu od sunca i zraka; izpod malenih brkova vidjele se odeblje rumene usne i bieli zubi; meka brada obrubila mu okrugli podbradak i zastrla samo djelomice liepa oblika vrat. Kako je bio liep majčinu oku! Koliko je željela da ga zagrli, da mu privine glavu na svoje grudi i da ga poljubi, kako je to često činila u njegovu sretnom djetinjstvu! — Odakle joj bila sila, te se je oprla toj želji? Odakle, čitatelju? Od jake joj materinje ljubavi, koja u tom ne naliči nijednoj drugoj ljubavi, što može biti nježna prama svomu predmetu, a vanredno okrutna prama samoj sebi, te tako posjeduje svu moć samozataje. Ništa na svijetu ne

bi je moglo natjerati, da mu se lica dotakne svojim gubavim usnama. Nu morala ga se je dotaknuti — sad u čas, kad ga je našla, da ga se za uvijek odrekne! Klekne, dopuza do njegovih nogu i dirne usnama — podplatu jedne od njegovih sandala, ne pazeć na prašinu s ceste, što se bila tu nabrala. Sva njezina duša bila je u poljubcih, što ih je tu pritislala.

On se u snu okrene i makne rukom. One se povuku malko natrag i čule su, gdje u snu šapće: »Majko, Amro! Gdje je —«

Opet zaspala tvrdo. Tirza ga je željno gledala. Majka stade gušiti bol; srce kao da će joj puknuti, tako velika i duboka bila je njezina tuga. Malo da nije poželjela, neka se probudi. Njezino je ime spomenuo, nije još na nju zaboravio, on je i u snu mislio na nju. Nije li to bilo dosta?

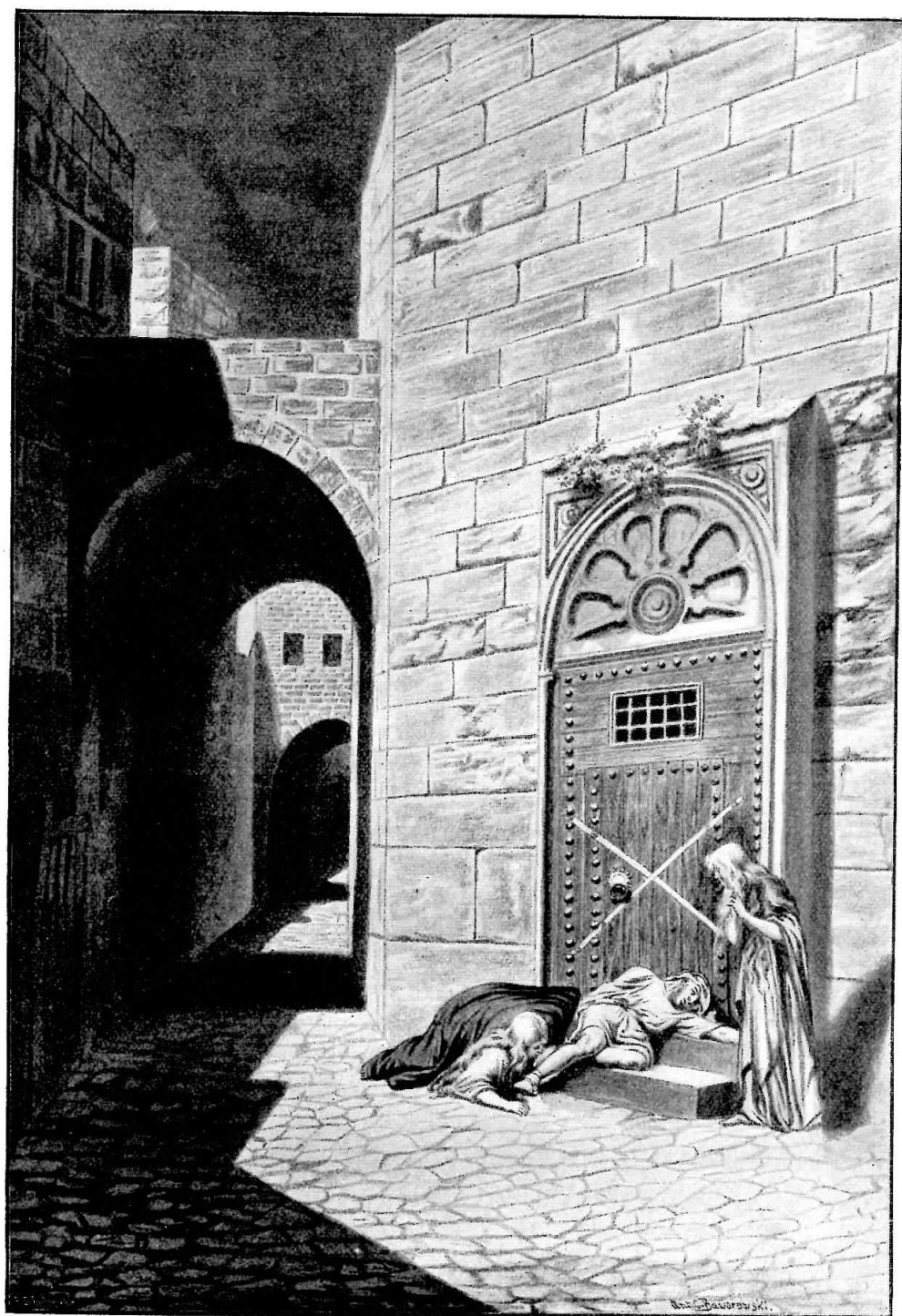
Napokon mahne Tirzi, neka dodje k njoj. Digoše se i pogledav ga još jednom — kan da će si pogled na nj neizbrisivo utisnuti — podjoše ruku o ruku na drugu stranu ulice. Tamo kleknuše u sjeni zida gledajuć prema njemu, čekajuć, da se probudi, izglédajuć bud kakov događaj, — nisu znale ni same, što.

Tada — on je još spavao — dolazila neka žena bliže k uglu palače. Vidjele su ju dobro: malena, pognuta žena, smeđe boje na licu, biele kose. Bila je obučena kao služkinja i nosila košaru sa sočivom. Kad je opazila mužkarca na pragu, stane, a onda, kao da se je nečemu dosjetila, podje polagano k njemu što je spavao. Kad je oko njega obišla, turi ruku u otvor načinjen na jednom krilu vratâ, daska jedna popusti, turi košaru preda se unutra i baš htjede i sama da unidje, kad, iz znatiželjnosti, pogleda stranca, čije je lice bilo otkriveno. Gledaoci preko ulice začuju tih uzklik i vidješe, kako si je trla oči, kao da želi bolje vidjeti, a onda se prignula niže, lamala rukama, smeteno oko sebe gledala, još ga jednom promatrala, opet se k njemu prignula, ruke mu se dohvatila, i nježno ju poljubila — što bi bile rado učinile majka i sestra, ali nisu smjele.

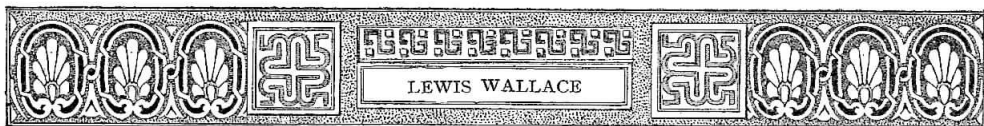
Ticanje ga probudilo. Ben Hur povuče ruku, i opazi služkinju.

»Amro, o Amro!« klikne. »Jesi li ti to?«

Ona mu ne odgovori, već ga zagrli i zaplaka od veselja. Izvinuv se nježno iz njezina zagrljaja primi joj od suza mokro garavo lice medju svoje ruke, privine ju k sebi, te ju poljubi jedva manjom radosti, nego ona njega. Tada su čule, gdje je rekao:

Ben Hur nadjen od svoje majke i sestre.

»Majka, Tirza! O'Amro, kazuj mi o njima! Govori, govori, molim te!«
Amra udari opet u plač.

»Ti si ih vidjela, Amro, ti znadeš, gdje su! O, reci mi!«

Tirza se maknu, nu majka pogodiv, što je htjela, uhvati ju čvrsto i šapne: »Ni za što na svietu! — Nečiste, nečiste!«

Njezina ljubav bila je okrutna — makar im i obadvjema srce puklo, on ne smije da bude što su one. Tirza ju razumjela.

Medjutim plakala je Amra sve jače.

»Ti si htjela upravo da unidješ,« reče on pokazav na dasku, što je pala. »Hajde, i ja idem s tobom!« Ustade. »Rimljani — stiglo ih prokletstvo Božje! — lažu,« nastavi on. »Ovo je moja kuća. — Ustani, Amro, i podji unutra!«

Nestalo ih na vrata, kroz koja nisu smjele nikada više da unidju one, što stajale u sjeni preko ulice. One su učinile svoju dužnost, one su dokazale svoju ljubav.

Drugo jutro opaze ih neki, što su prolazili, te ih kamenjem protjeraju iz grada. »Van, vi spadate k mrtvim, hajdete grobovom!«

Odoše brzo.

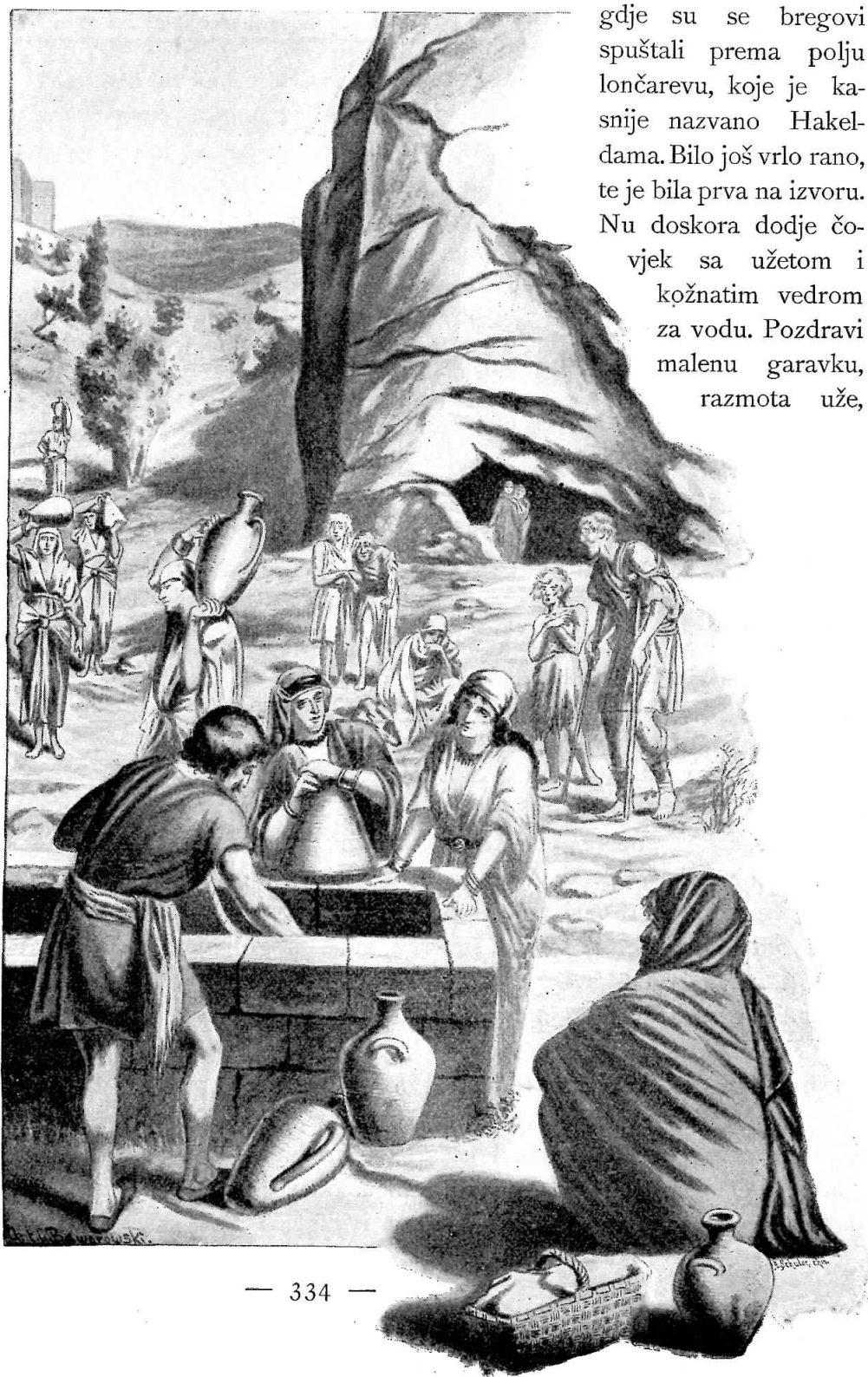

Poglavlje trideset i prvo.

odočastnik u svetoj zemlji, koji danas krene prema tako zvanim kraljevskim grobovom, udari preko korita Kidrona ili onuda, gdje zavija Gihon i Hinnom, dok dodje do starog izvora En-Rogel. Tamo se napije svježe žive vode i stane, jer je došao na kraj zanimivih točaka u onom pravcu. Baci pogled na silne gromade kamenja, što služe studentu kao ograda, upitat će, kako je dubok, smiešit će se primitivnomu načinu crpanja vode, te će možda od sućuti darivati poderana nadglednika. A kad se okrene, zagledat će u čudu bregove Moriju i Sion, što se amo steru od sjevera, te jedan siže do Ofela, a drugi do nekadanjeg grada Davidova. Sebi s desne opazit će brieg sablazni, a s lieve brieg zla savjeta, oba zanimiva za onoga, koji se bavi sv. pismom i starinami. Dolina je kao polje posuto grobovi bez broja, kroz vjekove groblje židovskim stanovnikom u Jerusalemu. Pećine, što vire, pune su grobnicâ, spiljâ, što ih načinila narav i ljudska ruka — u vrieme Kristovo stan gubavcem, koji su ondje, protjerani iz grada, sačinjavali o sebi neku vrst obćine.

Drugo jutro poslie događajâ, kazivanih u prijašnjem poglavlju, podje Amra na studenac En-Rogel te sjedne na kamen blizu njega. Tko ju je vidio, morao je misliti, da je to služkinja koje imućne obitelji. Imala je uza se vrč za vodu i košaru, a što bilo u njoj pokrila bielim platnom. Oboje metne kraj sebe na zemlju, odveže rubac na glavi tako, da joj je pao natrag, obuhvati koljena i zagleda se sanjarski onamo,

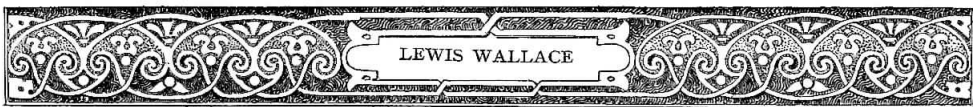
gdje su se bregovi
spuštali prema polju
lončarevu, koje je ka-
snije nazvano Hake-
lama. Bilo još vrlo rano,
te je bila prva na izvoru.
Nu doskora dodje čo-
vjek sa užetom i
kožnatim vedrom
za vodu. Pozdravi
malenu garavku,
razmota uže,

prikopča ga o vedro i čekao na mušterije. Tko je htio, mogao je sam vodu grabiti, nu to je bio njegov zanat, te bi za jednu geru napunjavao najveći vrč, što ga je najjača žena mogla nositi. Amra ostade mirna sjedeć. Mužkarac ju domalo upita, hoće li, da joj napuni vrč. Ona odgovori: »Još ne!« i nije ju dalje uznemirivao. Kad je počelo svitati nad Maslinskom gorom, sakupile se mušterije crpača oko studenca i dadoše mu dosta posla. Za sve to vrijeme sjedila Amra i gledala neprestano prema briegu. Sunce već bilo izašlo, a ona još sjedila uvijek čekajući i gledajući. — Mi ćemo međjutim pokušati, da saznadnemo, što ona želi.

Obično bi pošla na večer na trg. Došuljala bi se do dućanâ Tyropeona ili do onih kod ribjih vrata, kupila bi što je trebala, vratila se natrag i zaključala se. Kada se jednom ovako vratila kući, našla je Ben Hura.

Lako si je pomisliti radost, koju oćuti, što je Ben Hur opet bio u kući svojih otaca. O gospodarici svojoj i o Tirzi nije mu znala kazati ništa, baš ništa. Htio je da ju skloni, neka se nastani u manje samotnoj kući, nu badava. Ona bi rado bila vidjela, da se je on nastanio u svojoj staroj sobi, koja je bila uprav onakova, kako ju je i ostavio; nu prevelika je pogibelj bila, da za nj doznadu, a on je htio prije svega da ostane nepoznat. Obeća joj nasuprot, da će ju što češće posjetiti, nu uvijek po noći. Ona se je morala tim zadovoljiti. Nu dvoriti ga je htjela. Ne misleć, da je postao muž i ostavio svoje djetinjske navike, htjede da mu pripravlja jela, što ih je rado jeo. Prije je volio slatkiše, stoga odluči nabavit ih, da ih ima uvijek u zalihi, kadgod dodje. Sljedeće dakle noći podje prije no obično na trg kraj ribjih vrata. Dok je hodala okolo i tražila najbolji med, slučaj htjede, da je čula čovjeka, koji je nešto pripoviedao. — Čitatelj će pogoditi, kakva je to bila pripoviest, kad sazna, da je pripoviedao radnik, što je sudjelovao, kad su ono oslobadjali udovu Hurovu i Tirzu. Kazivao je točno sve okolnosti, rekao i imena zatvorenih te spomenuo, što je majka o sebi kazivala. Kakvim je čuvstvom slušala Amra ovo pripoviedanje, može samo onaj ocieniti, tko poznaje njezinu ljubav prema gospodarici joj. Brzo kûpi svoje stvari i kao u snu podje kući. Kako radostnu viest mogla je sada javiti svomu gospodaru! Našla je njegovu majku! Došav kući odloži košaru, te je čas plakala, a čas se smijala. Iznenada stane kao okamenjena: mladića bi morala ubiti

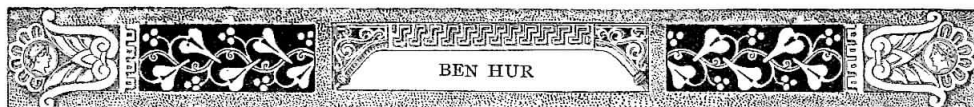

viest, da su mu majka i sestra gubave. On bi pošao na strašno mjesto kod briega zla savjeta te pretražio svaku spilju, gdje stanuju gubavci, da ih nadje; i on bi se okužio i morao bi dieliti njihovu strašnu sudbinu. Lamala je rukama neodlučna; što da učini? Koli mnogim i pred njom i za njom pomogla je ljubav do odluke! Ona je znala, da gubavci u jutro ostavljaju svoje spilje na obronku brda, da si kod studenca En-Rogela nagrabe vode, što im kroz dan treba. Donosili bi svoje pehare, postavili ih na zemlju, te iz daleka čekali, dok im ih napune. I njezina gospodarica sa kćerkom morat će to učiniti, jer je zakon bio strog i nije dopuštao iznimke — bio gubavac bogat ili siromah. Amra zaključí, pošto je sve zrelo promislila, da Ben Huru ništa ne kazuje o žalostnoj

sudbini majke i sestre, nego da će poći sama k studencu i tamo čekati. Žedja i glad prisilit će jadnice da dodju onamo, pa je čvrsto držala, da će ih na prvi pogled prepoznati.

Medjutim dodje Ben Hur, te su imali mnogo jedno drugomu da pripoviedaju. Sutra je imao doći Maluh, i onda će odmah početi da traže. Jedva je to čekao. Dotle, da se raztrese, posjetit će sveta mjesta

u gradu. Teško je dakako ležala tajna na srcu vjerne služavke, nu ipak se je nadvladala te šutjela. Kad je otišao, ode ona da pripravlja zdrava i jaka jela, pri čem je bila vrlo marljiva. Kada su zvijezde stale tamnjeti te javljale zoru, napuni svoju košaru, uzme vrč i podje k studencu na ribja vrata, što su bila prva otvorena. Mi znademo, da je vrlo rano došla.

Malo zatim, što je sunce izašlo, i kada je bilo najviše ljudi na studencu, te crpač imao mnogo posla, i kad se je dvanaest vedrica u isti čas rabilo, i svaki se žurio da dodje prije kući, nego li jutarnja hladovina uzmakne dnevnoj vrućini, izadjoše na svjetlo i stanovnici spilja. Oni su pošli hrpimice prema studencu: žene sa vrčem na ramenu, mužkarci sa štapovi i na štakah; drugi bez pomoći i nalik na omot tralja, na nosiljkah — jer je i u ovom nevoljnom društvu bilo milosrdnih duša, koje bi činile tu uslugu svojim nesretnim drugovom.

Amra promatrala najpozornije te hrpe sa svoga mjesta. Jedva da se maknula. Više nego jedanput mislila je, da je našla, što traži. Da su na briegu — o tom nije dvojila, a da će morati saći i doći — to je znala. One će doći, kada svi drugi budu udovoljeni, one će doći sigurno!

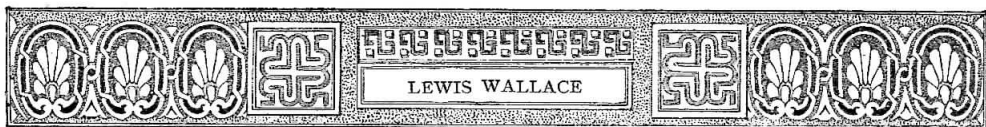
Na podnožju briega bila spilja, o koju je već više puta Amra okom zapela. Blizu ulaza bio velik kamen. Za toplih dana obasjavalo je sunce i ovu spilju, u kojoj je mislila ona da nitko ne stanuje. Na svoje čudo opazi sada, kako su iz ove spilje izašle dvie žene, opirući se jedna o drugu. Obje su bile biele kose, obje se činile stare, nu odielo im bilo još dobro sačuvano. Ogledavale se, kao da su strane, te si mislio, da se plaše i samih svojih drugova u nesreći. Kad se pojaviše, nije se opazilo ništa osobita, pa ipak joj je srce stalo življe kucati, a očima ih je neprestano pratila.

Obadvie stale neko vrieme kod kamena, a onda su lagano, oklievajuć pošle k studencu. Više ih je glasova opomenilo, neka se vrate — nu one ipak podjoše napried. Crpač diže nekoliko kamenčića, da ih preplaši. Prisutni stali ih kleti i vikati: »Nečiste, nečiste!«

»Ove su sigurno strane,« pomisli Amra, »jer ne znaju običajâ gubavaca.«

Digne i podje im u susret, ponesav sa sobom košaru i vrč. Vika na studencu zaniemi.

»Kako ludo,« reče netko, »kako ludo davati mrtvim dobru hranu!«

»I k tomu još tako daleko doći!« odvrati drugi. »One bi meni morale doći u susret barem do gradskih vrata.«

Amra išla za glasom svoga dobrog srca i pošla napried, nu čim je dalje išla, tim je više dvojila. Dvanaest koraka po prilici od njih udaljena stade. To da je njezina dobra gospodarica, kojoj je ruku toliko puta zahvalno poljubila i čije se je dražesti još dobro sjećala! A ono da je Tirza, koju je od djetinjstva tetošila i u njezinih djetinjskih bolestih s njom se igrala! To da je ona smiešeća se, liepa i sladka Tirza, svjetlo ciele kuće i blagoslov njezine starosti! To njezina gospodarica — ono njezina ljubimica! — Vjerna služkinja gotovo se onesviestila.

»To su stare žene,« reče sama sebi, »tih nisam nikada prije vidjela. Idem kući.«

Ona se okrene.

»Amro!« vikne jedna gubavka.

Egipćanka metne vrč na zemlju, te u čudu pogleda oko sebe.

»Tko me zove?« upita.

»Amro!«

Služkinja se sve više čudila.

»Tko ste vi?« vikne.

»Mi smo one, koje ti tražiš!«

Amra pade na koljena.

»O moja gospodarice, moja gospodarice! Slava tvomu Bogu, koga sam i svojim učinila!« I na koljenih stane puzati do njih.

»Stani, Amro, ne idi dalje! Nečiste, nečiste!«

Ove rieči bile su dosta. Amra pade ničice i stade plakati tako glasno, da su ju čuli ljudi kod studenca. Iznenada digne glavu i reče, još uvijek klečeć: »O dobra gospodarice, a gdje je Tirza?«

»Evo me, Amro, ovdje! Ne ćeš li mi donesti malo vode?«

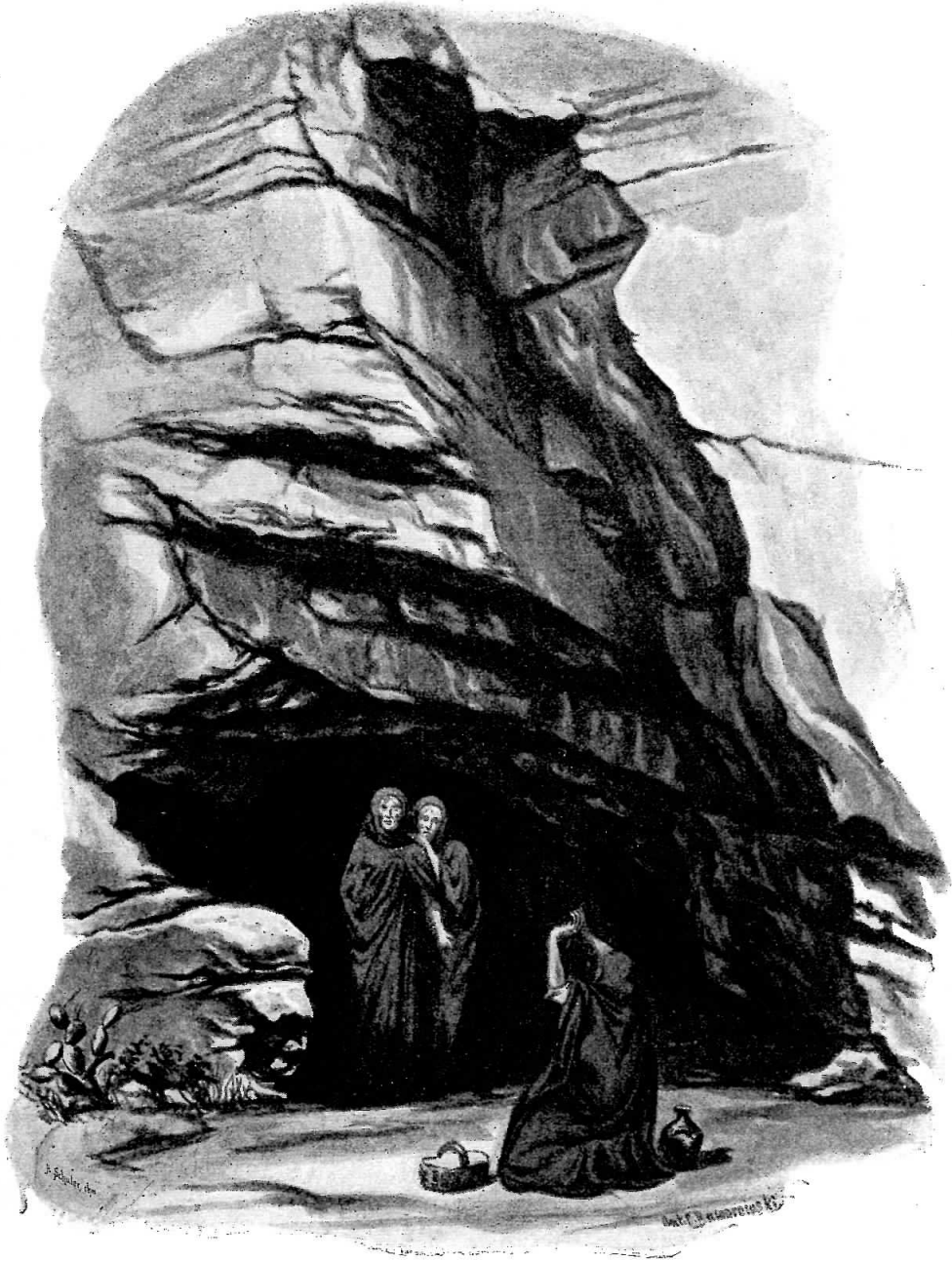
Navada služkinje stupila u svoje pravo. Digne se, podje do košare i reče: »Gle, evo kruha i mesa!«

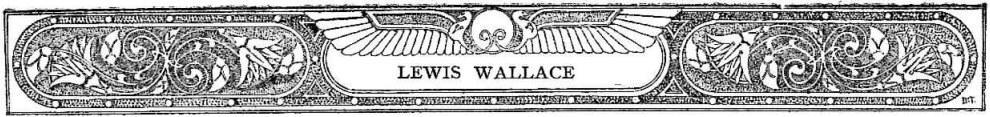
Htjede da prostre maramu po zemlji, ali joj to zabrani gospodarica: »Ne tako, Amro, oni ondje kamenovali bi te, a nam bi zabranili piti! Ostavi tu košaru, uzmi vrč te ga napuni i donesi nam ga. Mi ćemo oboje ponieti u spilju. Onda si za danas sve učinila, što zakon dopušta. Žuri se, Amro!«

Ljudi, što bili svjedoci toga prizora, dadoše joj mjesta; pače joj i pomogoše da odmah napuni vrč, tako veliku bol vidjeli su na njezinu licu.

»Tko su one?« upita jedna žena.

Čedno odgovori Amra: »Nekoć su mi bile jako dobre.«

Uzela vrč i pohitjela natrag. Zaboraviv se htjede k njim, nu poklik: »Nečiste, nečiste!« zaustavi joj korake. Postaviv vrč uz košaru stupi natrag i stane nekoliko koraka postrance.

»Hvala, Amro!« reče gospodarica uzev vrč i košaru. »Ti si vrlo dobra!«

»Mogu li još što za vas učiniti?« upita ih Amra.

Ruka majke već je dohvatila vrč, skapavala je od žedje, nu ipak stade i reče čvrsto: »Da. Znadem, da se je Juda kući vratio, vidjela sam ga sinoć gdje spava pred vrati naše kuće, vidjela sam, kako si ga probudila.«

Amra lamala rukama.

»O, moja gospodarice,« reče ona; »ti si ga vidjela, pa ipak nisi došla!«

»To bi značilo ubiti ga; ja ga ne smijem nikada više zagrliti ni poljubiti. O, Amro, Amro, ja znam, da ga ti ljubiš!«

»Da,« odgovori ona, »i umrla bih za njega.« Klekne opet i stane plakati.

»Dokaži mi, da govoriš istinu, Amro!«

»Evo me spremne!«

»Ti mu ne smiješ reći, gdje smo mi, ili da si nas vidjela i s nama govorila. Ništa drugo, Amro!«

»Ali on vas traži! On je došao iz daleka, da vas nadje.«

»On nas ne smije naći, on ne smije da bude, što smo mi. Ono malo, što trebamo, donášat ćeš nam ti, dugo ne će i onako trajati. Doći ćeš amo svako jutro i svaku večer i — i —« njezin je glas drhtao, njezina čvrsta volja kan da će popustiti, »i pripoviedat ćeš nam o njem, Amro, nu o nama ne smiješ mu ništa reći. Čuješ li?«

»O, teško će mi biti, kad ga budem gledala i slušala, kako vas traži — svjedok biti cijeloj njegovoj ljubavi, a ne smjeti mu reći: one živu!«

»Možeš li mu reći, Amro, da smo sretne?«

Služkinja si sakri lice.

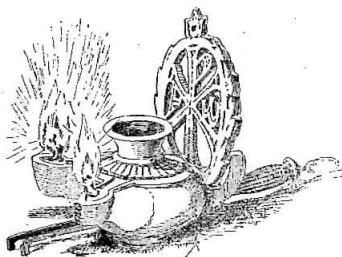
»Ne,« nastavi gospodarica, »dakle šuti posve! Idi sada i dodji opet u večer. Mi ćemo te čekati. Dotle s Bogom!«

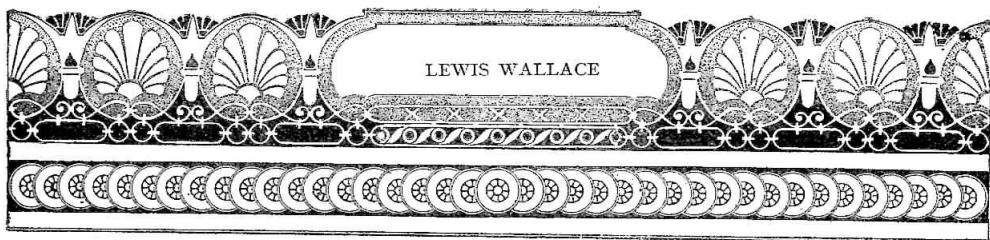
»Teško ću moći da snosim teret, što si mi ga naložila, dobra gospodarice!« odvrati ona upiruć pogled u tle.

»Koliko teže bilo bi nam, da ga vidimo ovakova!« nastavi majka pruživ Tirzi košaru. »Dodji opet večeras!« Uze vrč i podje s Tirzom prema spilji.

Amra ostade klečeć, dok nisu izčezle, a onda krene kući puna boli.

Na večer se vratila, te je odsele dolazila svakog jutra i večeri, da im donese sve, što su trebale, barem da ne moraju stradati. Spilja — makar i pusta i zapuštena — bila je ipak bolja, nego li tamnica u tvrđavi: mogle su barem vidjeti sunce, nebo i zvijezde.

Poglavlje trideset i drugo.

Čim je stigao Maluh, malo je potratio s njim vremena u viećanju, te počeo odmah da traži svoje. Maluh poče tražiti u tvrdji Antoniji, i to očito, uputiv se ravno k tribunu, što je zapoviedao. On mu kaza povjest Hurrove obitelji i sve potankosti nesreće, koja je stigla Grata, tako, te je jasno bilo, da nesreći nije bio nitko kriv. Svrha sadašnjemu protraživanju jest, dometne, ako se pronadju jadtice, da će umoliti cara, neka im vrati imetak i uzpostavi gradjanska prava. Nije dvojio, da će car na takovu molbu odrediti iztragu, a da bi se ta iztraga povoljno svršila, prijatelji obitelji nisu bili posve ništa zabrinuti. — Tribun mu na to točno opet kaza, kako su našli žene u tamnici, te mu dozvoli da pogleda izvještaj, što je po njihovu kazivanju sastavljen, pače, kad je Maluh zamolio, da ga prepíše, dozvoli mu i to. On pohiti, da izvesti Ben Hura, kako je uspio. Ne može se opisati utisak, što učini na njega ta strašna povjest. Njegova bol bila prevelika, da se plačem ili naricanjem očituje. Blied u licu, srce mu živo kucalo, kad je neko vrieme sjedio, šapćuć samo kadkada: Gubave, gubave! One — moja majka i Tirza — gubave! Kako dugo, Gospodine, kako dugo!«

Čas je čutio groznu bol smilovanja, a čas opet nezasitnu težnju za osvetom. Napokon se digne.

»Ja ih moram potražiti,« reče. »Možda će skoro umrieti.«

»Gdje ćeš ih tražiti?« upita Maluh.

»Samo je jedno mjesto, kamo su mogle poći.«

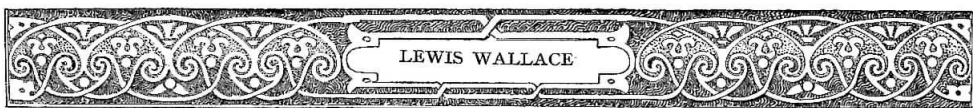
Maluh se uzprotivio njegovoj odluci te je napokon u toliko uspio, da je njemu povjerio tu zadaću. Podjoše zajedno k vratam, nasuprot

briegu zla savjeta, gdje bi se odvajkada sakupljali gubavci, da mole milostinju. Tamo su bili cijeli dan, dielili milostinju, pitali za dvie žene i obećali veliku nagradu onomu, koji bi ih pronašao. To su opetovali svaki dan ovaj i drugi mjesec. Posjetili bi opetovno spilju kod studenca, pitali gubavce, nu ovi čuvali tajnu. Nisu dakle uspjeli. A sada prvog jutra sedmog mjeseca doznaše, da su nedavno dvie gubave žene blizu ribjih vrata protjerane kamenjem. Točnije iztraživanje i sravnji-

vanje vremena uvjerilo ih, da to moraju one biti, koje traže. Ali gdje su sada? Pitanje riešiti bilo je teže no ikada. Što je s njima?

»Nije dosta, da su moje ogubavili,« govorio je često ljubeći sin i brat prečemerna srca, »već su morale još i protjerane biti iz otčinskoga

grada. Moja je majka mrtva, ona se je u pustinji izgubila! Tirza je mrtva, ja jedini još živim, a zašto i ja? — Kako dugo, o Bože mojih otaca, kako dugo da još postoji taj Rim?»

Bez nade, jadom i osvetom u srcu, podje u dvorište gostione, i nadje, da je puno ljudi, koji su po noći stigli. Dok je uzimao zajuttrak, prisluškiavao je, što se razgovaraju, osobito je pažnju njegovu svraćalo jedno društvo, većinom jaki, mladi, otvrdnuti ljudi, što su govorom i držanjem pokazivali, da su iz jedne pokrajine; u rieč, bili su to Galilejci, koji su poradi koječesa došli u Jerusalem. Oni ga zanimali, jer su stigli iz kraja, gdje je mislio naći najveću podporu, čim započne djelo, što ga valja poduzeti za budućega kralja. Promatrajuć ih i promišljavajuć, kakov bi uspjeh mogao imati sa legijom ovakovih muževa, samo da bi naobraženi bili u strogoj rimskoj školi, zarumenio se vas od gorljivosti i težnje za djelom.

»Što vas amo nosi?» upita jednog Galilejca.

U taj čas unidje jedan čovjek i progovori naglo društvu:

»Rabini i starješine na putu su iz hrama k Pilatu, hajde žurite se, da budemo i mi tamo!»

Oni ga u čas obkole. »K Pilatu, zašto?»

»Odkrivena je urota. Pilat hoće, da novi vodovod plati novcem iz hramske blagajne.«

»Sbilja, novcem iz hramske blagajne?» opetovaše, pogledav jedan drugoga zakriesiv očima.

»To je korban, Božji novac. Neka se samo usudi, neka dirne i jedan samo šekel!»

»Hajde!» vikne glasnik. »Povorka je već prešla preko mosta, cieli je grad uzrujan i polazi s njom. Možda će i nas trebati, brzo!»

Ljudi brzo sbacili sa sebe suvišno odielo i stajali pripravnici odkrite glave i u kratkoj podtunici bez rukava, što su ju trebali, kad su želi na polju ili bili mornari na moru ili kao pastiri na paši.

Ben Hur im progovorio. »Galilejci,« reče, »ja sam sin Judin, smijem li s vami?»

»Možebit da dodje do boja?» pomisle oni.

»Nu, onda ne ću biti prvi, koji bi utekao.«

Ovaj odgovor primiše prijazno. Glasnik reče: »Hajde s nami, barem si na oko jak.«

Ben Hur odloži gornje odielo.

»Mislite li, da će doći do borbe?« upita ih pritegnuv jače svoj pojas.

»Da!«

»S kim?«

»Sa stražom!«

»Jesu li legijonaši?«

»Na koga bi se drugog Rimljani zanieli?«

»Kakvo imate oružje?«

Ne odgovoriše.

»Ta, moramo se braniti,« nastavi on, »kako već možemo. Moramo imati vodju, legijonaši ga uvijek imaju i zato rade složno.«

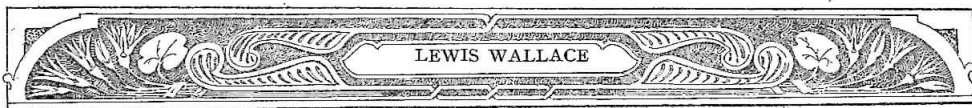

Galilejci uprli u nj oči, kao da im je taj prijedlog posve nov.

»Složimo se barem, da ćemo ostati zajedno!« nastavi. »Ja sam pripravan, ako ste i vi.«

»Jesmo, hajdemo!«

Gostionica bila, kako već rekosmo, u Bezethi, u novom gradu. Da dodju do pretorija, kako su Rimljani ponosno nazivali Irudovu palaču na briegu Sionu, morali su proći preko obronaka na sjeveru i na zapadu

hrama. Oko brežuljka Akre dodjoše k tornju Mariamne, odakle bilo samo nekoliko koračaja do glavnih vrata palače. Medjuto im se pridružili još mnogi, koji su čuli, da se je namislilo oplieniti hramsko blago. Kad su stigli do vrata, povorka je rabinâ i starješinâ već bila unišla, dočim je vani bučila velika množina naroda. Ulaz je čuvao kapetan golim mačem, dočim je četa vojnika stajala u redu pod oružjem — ne mareći ni za vruće sunčane trake ni za viku množije. Na otvorena vrata navaljivala množija naroda unutra, a malo ih izlazilo.

»Što se sbiva unutra?« upita jedan Galilejac jednoga, koji je izlazio.

»Ništa!« glasio odgovor. »Rabini hoće da govore sa Pilatom, a on im to krati; jednoga su poslali k njemu, neka mu kaže, da ne će tako dugo otići, dok ih ne sasluša. Sada čekaju.«

»Hajdemo unutra!« rekne mirno Ben Hur. Dodjoše u dvorište, gdje je bio drvored, a pod drvećem klupe. Okrenuv desno pošlo društvo na otvoren četverouglast trg, gdje je na zapadnoj strani bio upraviteljev stan. Pred njim bučila uzrujana svjetina. Svi uprieše oči na vrata, što su bila u širokom predvorju. Bila su zatvorena, a u predvorju vojnici. Stiska bila tolika, te Galilejci nisu mogli napried — ako su to htjeli; ostadoše dakle da stoje i čekaju, što će biti. Blizu predvorja medju narodom opazio si turbane rabinâ i vidio, kako neuztrpljivo hodaju gore dolje. Kadkada čuješ poklike: »Pilate, ako hoćeš da budeš naš upravitelj, pokaži se! Izadji, Pilate!« Tu izadje na polje muž, a lice mu rumenilo od jada. Krčec si put kroz narod govorio je: »Izrael ne vriedi ovdje baš ništa, na ovom svetom mjestu ne drže do nas više nego li do rimske paščadi.«

»Zar ne će da izadje?«

»Što mislite? Već se po treći put krati.«

»Što će rabini učiniti?«

»Učinit će kao i u Cezareji: ostati, dok ih ne sasluša.«

»Ta, valjda se ne će usuditi da zaplieni blago hramsko?« upita Galilejac.

»Tko bi to mogao reći? Zar nisu Rimljani oskvrnuli i svetište? Zar ima što, čega bi se Rimljani plašili?«

Prošao sat. Rabini ostali, premda ih Pilat ne udostoja odgovorom; tako i mnoštvo. Dodje podne, i kiša stade padati. Položaj se samo u

toliko promienio, što je stiska sve više rasla, i vika se i neustrpljivost još više dizala.

»Van, van!« ozvanjao se gotovo neprestano taj poklik, a prekidali ga biesni izljevi srditosti. Ben Hur je međjutim držao na okupu svoje Galilejce. Nadao se je, da će rimska oholost ustupiti mjesto razboritosti, i tako se stvar svršiti. Nu Pilat je čekao samo izliku, da pobunu uništi oružanom silom.

Napokon dodje i do toga. Najednom se začuje, kako padaju udarci, a uz to poklici srditosti i boli. Rabini probliedjeli te se u strahu obazirali. Narod otraga turao se napried, oni u vrevi nastojali da se udalje, nered bio prevelik. Hiljadu glasova pitalo, što je; nitko nije mogao ili nije htio da odgovori.

Ben Hur ne izgubi samosviesti.

»Ne možeš zar vidjeti, što je?« upita jednoga Galilejca.

»Ne mogu!«

»Ja ću te u vis podignuti.« Uhvati čovjeka oko pasa i podigne ga.

»Što vidiš?«

»Jedni imaju batine i tuku ljude. Obučeni su kao Židovi.«

»Tko su?«

»Rimljani, živog mi Gospodina, preobučeni Rimljani! Mašu batinami kao mlatilom. Sad baš na tle oboriše siedog rabina, ne gledaju nikoga.«

Ben Hur spusti Galilejca.

»Ljudi Galilejci!« reče, »to je Pilatova lukavština. Ako hoćete za mnom, brzo ćemo biti gotovi sa batinaši.«

Pokaza se njihova galilejska srčanost. »Hajdemo!« viknuše.

»Hajdemo do drveća, ono nam može koristiti, hajdemo!«

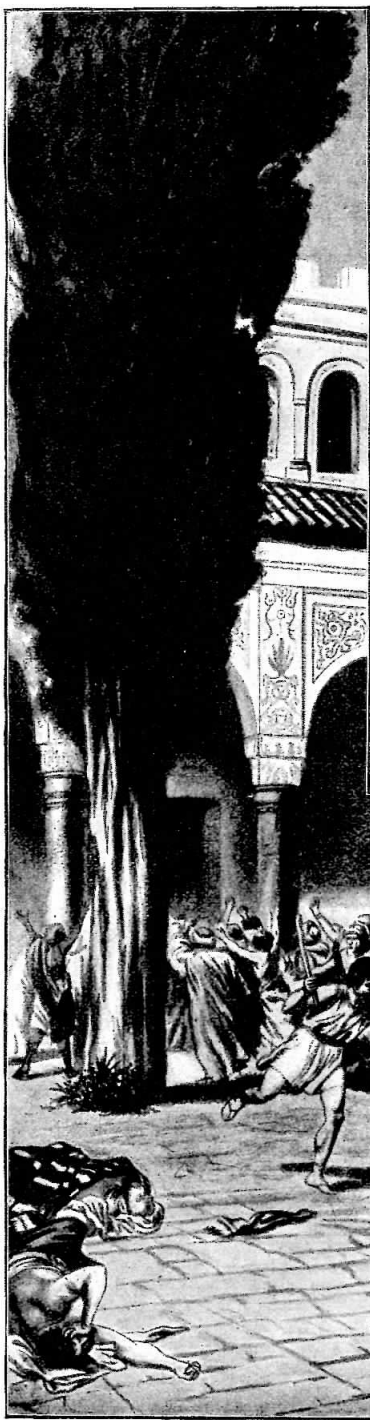
Trčali su, što su mogli bolje, i trgali grane, da im budu mjesto oružja. Mnoštvo odjurilo sada sliepo k izlazu. U predvorju čuli se još jednako povici boli, kletve i psovke.

»K zidu,« vikne Ben Hur, »k zidu, da sviet može prolaziti!«

Slušajući taj glas umakli su stisci i došli polagano do blizu predvorja.

»Sada ostanite na okupu i hajdete za mnom!«

Dragovoljno priznadoše Ben Hura vodjom i podjoše za njim proti Rimljanom. Kad su se sukobili, nastade krvava borba. Jake Ben Hurove ruke činile čudesa. Njegova premoć oduševila ih, te naskoro natjeraše

Rimljane u bieg. Oni se zaklonili u predvorje, Galilejci htjedoše za njimi, nu Ben Hur ih oprezno zaustavi.

»Stanite, ljudi!« vikne im. »Eno dolazi tribun sa stražom. Vojnici imaju mačeve i oklope, proti njim ne možemo ništa učiniti. Mi smo se junački branili, dajte da uzmaknemo, te dodjemo do izlaza, dok nam je otvoren!«

Polagano su uzmicali, jer su često morali koracati preko palih zemljaka; neki su od njih stenjali i savijali se od boli, a drugi bili niemi i mrtvi. No svi, što pali, nisu bili Židovi; to ih je tješilo.

Tribun im porugljivo dovikivao. Ben Hur se smijao njegovu ruganju i odgovorio: »Ako smo mi židovska pseta, vi ste rimske hijene. Ostanite samo ovdje, mi ćemo se već vratiti!« Galilejci pleskali i pošli

dalje. Izvan vrata sakupilo se toliko ljudi, koliko ih Ben Hur još nikada — ni u trkalištu — nije vidio. Krovovi, ulice, obronci bregova — sve bilo puno uzkipjela naroda.

Vanjska straža pustila mirno Galilejce.

»Braćo,« reče im Ben Hur, kad su minuli pogibelj, »vi ste se junački borili! Pričekajte me noćas u gostioni u Betaniji. Nešto ću vam kazati, što je vrlo važno po Izraelce.«

»Tko si ti?« upitaše ga.

»Ja sam sin Judin!« odgovori im i upita: »Hoćete li doći?«

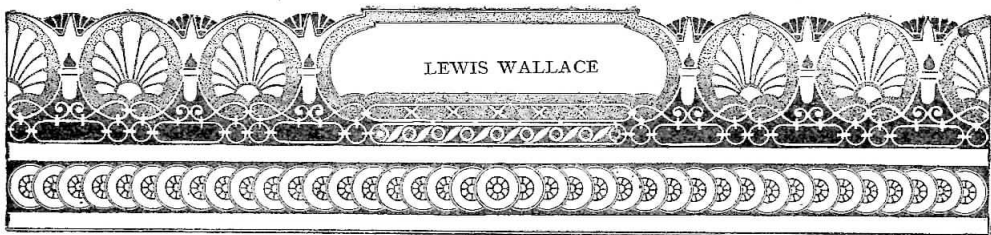
»Hoćemo!«

Ben Hur prodje kroz svjetinu, koje se je bilo puno oko njega sakupilo, te ga naskoro nestade.

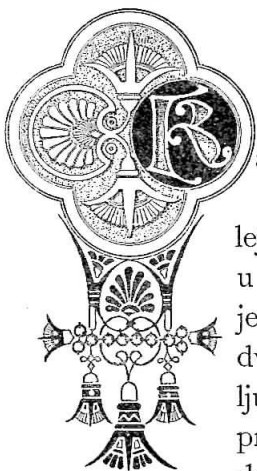
Na Pilatovu zapovied odnesu mrtve i ranjene. Medju Židovi vladala velika žalost, a tu je donekle ublažila misao na pobjedu, što ju je izvojštio nepoznati junak. Sve ga je hvalilo. Nanovo oživjelo njihovo junačstvo; sjetili se junačva Makabejaca i šaptali: »Još malo, braćo, pa će Izrael doći do svojega prava. Nadajmo se i budimo uztrpljivi!«

Tako je Ben Hur unišao medju Galilejce i otvorio si put za veća djela u službi budućega kralja. Vidjet ćemo, kojim uspjehom.

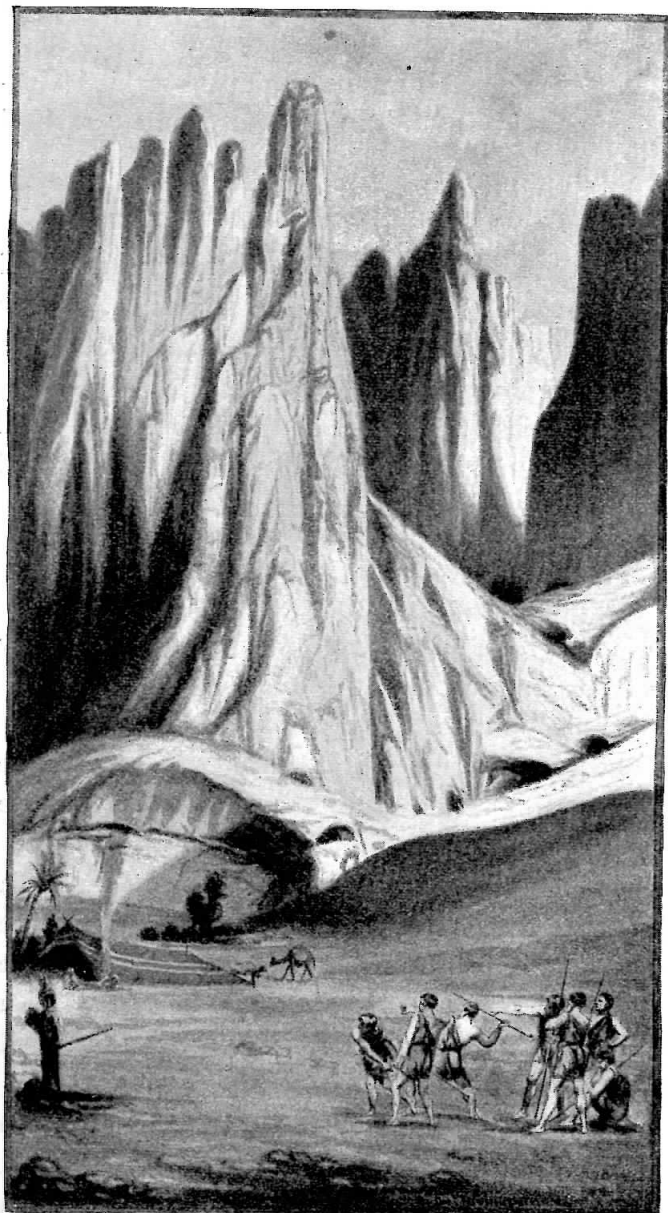
Poglavlje trideset i treće.

ako je dogovoreno, sastali se u gostioni u Betaniji. Odavle podje Ben Hur sa svojim drugovi u Galileju, gdje ga je već pretekao glas o njegovu junačtvu u dvorištu palače. Još prije nego svršila zima, sakupio je tri legije i izvježbao ih na rimsku. Mogao ih je još dva puta toliko sabrati, jer se bio uzbudio bojni duh u ljudi. Nu on je morao da brižno taji svoje poduzeće koli pred Rimljani, toli pred Irudom. Za sada se zadovoljio dakle sa tri legije, te je nastojao, da ih dobro izvježba, kako će raditi uredno i složno. Zato odvede vodje u okoliš Lave trahonitske, te ih ondje podučavao, kako će rabiti oružje, napose sulicu i mač, te kako će voditi momčad. Tada ih razposla k njihovim zemljakom, da uvježbaju i njih.

Ta zadaća, naravski, da je zahtievala s njegove strane puno strpljivosti, revnosti i sposobnosti — vrline nužдне kod svakoga većeg djela — a nitko ih nije imao u većoj mjeri od njega, niti bi ih znao vještije upotrebiti. Naprezao se pravim samopriegorom, nu ipak ne bi bio ništa postigao, da mu nije u pomoć pritekao Simonides oružjem i novcem, a Ilderim hranom i stražom. A i to bi bilo uzaludno, da Galilejci nisu bili poučljivi. — Pod tim imenom razumievala se četiri plemena: Aser, Sebulon, Isahar i Naftali, što su stanovali u krajevih odvajkada za njih opredieljenih. Židov, rođen u blizini hrama, gledao je prezirno na ovu svoju braću na sjeveru; nu sam talmud imao je rečenicu: »Galilejac voli

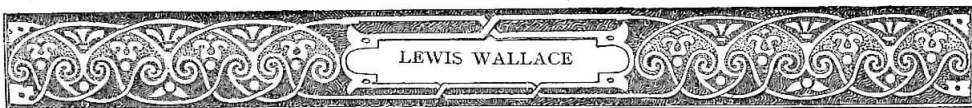
slavu, a Židov novac.« — Rim su mrzili isto tako silno, kako su ljubili svoju domovinu, te su u svakoj buni prvi bili, da navale, a zadnji, da

uzmaknu. Na tako hrabar, ponosan i ćutljiv puk djelovala je čarobno povjest o novom kralju. Za osnovu Ben Hurovu moglo ih je oduševiti već to, ako bi im rekao, da će uništiti Rim, nu misao, da će zavladatai celim svijetom i utemeljiti kraljevstvo, silnije od cārèva i slavnije od Salomunova, osvoji ih posve; zavjeriše mu se dušom i tie-lom. Da dokaže svoje tvrdnje, upozorio ih Ben Hur na pro-roke i kazivao im o Baltazaru, koji je prieko u Antiokiji čekao, kad će doći. Što su čuli, bila im je poznata povjest o Mesiji, samo s tom razlikom, da je sada napokon sigurno na-došlo vrijeme, kad ima doći: kralj će doći

ne više u budućnosti, nego ga valja izčekivati u najskorijoj sadašnjosti.

Na taj način sproveo je Ben Hur zimske mjesece. Nadošlo i pro-ljeće, a čete pod njegovim vodstvom tako se izvježbale, te je mogao

uzkliknuti: »Neka dodje sad kralj, ja sam pripravan! Neka samo spomene, gdje kani podignuti svoj priesto, mi možemo da mu ga osiguramo!«

Galilejci poznavali su ga samo kao sina Judina, drugo ime nije im bio rekao.

Jedne večeri sjedio Ben Hur prieko u Trahonitidi s nekimi Galilejci na ulazu spilje, gdje je stanovao. Tu dojaši k njemu Arapin i preda mu pismo. Razkine pečat i čita:

»Jerusalem, 4. Nisana.

»Ustade prorok, o kom ljudi kažu, da je Ilija. Boravio je godine i godine u pustinji, i mi držimo, da je prorok. To pokazuje i njegov govor, jer svojom rieči naviešta drugoga, koji da će, kako veli, skoro doći, i na koga čeka na istočnoj obali Jordana. Ja sam ga vidio i čuo, a onaj, koga naviešta, sigurno je kralj, koga ti očekuješ. Dodji i sudi sâm!

»Cieli Jerusalem ide k njemu, i kad se uračuna ostala množija, naliči mjesto, gdje boravi, Maslinskoj gori u vazmeno vrieme.

Maluh.«

Ben Hurovo lice zasja od radosti.

»Ova viest, moji prijatelji,« reče, »dokrajčila je naše čekanje. Kraljev vjestnik došao je te ga naviestio.«

Pročita im list, te se i oni obradovaše viesti, što ju je donio.

»Sada budite pripravní,« nastavi, »i podjite sutra kući! Kod kuće nastojte, da drugi vaši budu spremni na moje zapoviedi. Dotle ću se ja osvjedočiti, misli li kralj u istinu da dodje. To ću vam javiti.«

Ode u spilju i napisa list Ilderimu i Simonidesu, gdje im javlja glas, što ga je dobio, i da je odlučio poći odmah u Jerusalem. Listove poslao po teklićih. Kad je zanoćilo i zvijezde zasjale, zajaši konja te krene u pratnji arapskog vodiča prema Jordanu. Vodič bio pouzdan, a konj Aldebaran kasao dobro; oko ponoći odmakoshe već daleko od okoliša Lave, te bili na putu prema jugu.

Ben Hur je odlučio, kad svane, da krene sa ceste i potraži siguran zaklon, nu nastao je mrak, dok je još u pustinji bio; ostade dakle na putu, a vodič obeća, da će ga za neko vrieme dovesti u pećinastu dolinu, gdje će naći vode, murvâ i trave za konje. Dok je dalje jašio i razmišljao o čudesnih događajih, što su se imali naskoro da dogode, i o promjenah, što će po tom nužno nastati kod ljudi i narodâ, javio

mu uvijek budan vodič, da idu za njima stranci.

»Deva je i jašioci,« reče vodič.

»Je li ih više?« upita Ben Hur.

»Deva je samo — ne, i jedan je čovjek na konju, valjda vodič.«

Dokora je mogao Ben Hur razabirati, da je deva biela i neobično velika, te ga je sjećala na devu, kojom su se služili Baltazar i kći mu kod spilje Dafne. Druga nije mogla da bude. U šatoru na devu bile su dvie osobe, — da li Baltazar i Ira? Ako su oni — bi li dao, da ga upoznaju?

Nu oni nisu mogli biti —
 ovdje u pustinji pa bez
 pratnje! Nu dok je o
 svojoj dvojbi razmi-
 šljao, približi se

deva velikimi koraci. Čuo je glas zvonaca i vidio bogate nakite, što pobudiše znatiželjnost ljudstva na kastalijskom izvoru. Vidio je i Etiopca, koji je svakamo Egipćanina slijedio. Visoka životinja stade posve blizu njegova konja, a pogledav gore opazi Iru iza zastora u šatoru, kako ga u čudu gleda.

»Blagoslov pravoga Boga nad tebe!« reče Baltazar drhtavim glasom.

»Mir Gospodinov s tobom i s tvojimi!« odgovori Ben Hur.

»Oči su mi slabe od starosti,« reče Baltazar, »nu ipak mi kažu, da si ti sin Hurov, koga sam upoznao kao častnoga gosta u šatoru Ilderima, Dobroga.«

»A ti si Baltazar, mudri Egipćanin, čiji su razgovori o budućih svetih događajih u velikom savezu s time, te me evo ovdje. Što tebe nosi amo?«

»Tko je, gdje je Bog, taj nije nikada zapušten — a Bog je svagdje!« odgovori posve ozbiljno Baltazar. »A u odgovor na tvoje pitanje znaj, da me slijedi nedaleko odavle karavana, što putuje u Aleksandriju. Pošto će proći kroz Jerusalem, a i ja onamo putujem, priključio sam se njoj. Nu ona mi je išla odveć lagano, zato krenusmo jutros sami napried. Ne bojimo se razbojnikâ, koji bi možda vrebali na nas, jer imamo popratnicu od šeika Ilderima, a proti biesnim zvierim dosta nam je obrana Božja.«

Ben Hur odgovori gladeć devin vrat:

»Šeikova popratnica jamči ti za sigurnost u cijeloj pustinji, a lav, koji bi hotio da stigne ovoga kralja svoje vrsti, morao bi biti brz.«

»Dakako!« umieša se Ira u razgovor, »nu i kraljevi čute posljedice duga posta. Ako si ti u istinu onaj Ben Hur, o kom je govorio moj otac, i koga sam i ja imala sreću da upoznam, čutjet ćeš se doista sretnim, ako nam pokažeš put do izvora, gdje ćemo u pustinji ručati.«

Ben Hur pohiti da odgovori:

»Ako se liepa Egipćanka može još neko vrijeme uztrpiti, doći ćemo do željenog izvora, a ja obećajem, da će napitak iz njeg biti tako sladak i okrjepljiv, kao i onaj iz glasovitog izvora Kastalije. Nu deder požurimo se!«

Ben Hur odjašio napried sa vodičem; neugodno je naime putovati na devah stoga, jer ne dâ da se može dulje razgovarati.

Za neko vrieme dodje društvo na plitak jarak, kroz koji je vodič krčio put krenuv na desno. Iza kiše, što je malo prije pala, jarak bio je mokar; put je vodio prilično strmim obronkom. Nu naskoro se proširio, a sa svake strane dizale se strme stiene. Napokon dodje društvo u široku, liepu dolinu, pokrivenu travom i grmljem. Jedina paoma na sámi, što je krilila krasno svoje lišće, kao da zove na počinak, pokazivala je mjesto, gdje je bio izvor. Vodič ih onamo odvede. Voda rominjala iz jedne plohe u pećini, brižna ju ruka razširila i hebrejskim pismom uklesala u nju rječ »Bog«.

Stadoše. Ben Hur i vodič sjašili, a i Baltazar i kći izadju iz šatora na ledjih deve, što je klekla. Starac se okrene prema iztoku, prekriži pobožno ruke na prsa i pomoli se.

»Donesi mi vrč!« klikne Ira neuztrpljivo Etiopcu. On donese kristalnu posudu i pruži joj ju. A ona se okrene Ben Huru i reče: »Ja ću te podvoriti.«

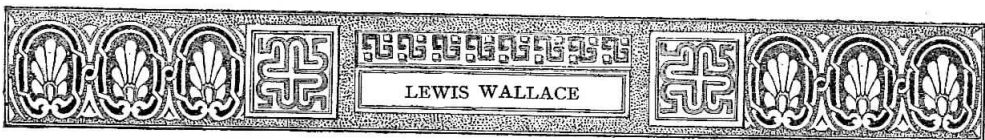
Podjoše zajedno k izvoru. On htjede da za nju zagrabi vode, nu ona se branila i napuni sama vrč te mu ga ponudi.

»Ne!« reče on zarumeniv se. Prije no je mogao dalje da govori, dodje i Baltazar k izvoru.

»Mi smo ti dužni veliku hvalu, sine Hurov,« započme ovaj ozbiljno kao obično. »Ova je dolina vrlo krasna, trava, drveće, hladovina — sve nas pozivlje da ostanemo i počinemo. Ovaj izvor blista se kao tekući diamant i romoni slavu Božju. Nije dosta, da ti samo zahvalimo, hajde sjedni k nama i lomi s nama kruh!«

»Dozvoli, da ja tebe prije podvorim!« To rekav napuni Ben Hur vrč i pruži ga Baltazaru, a on ga primi zahvalno podignuv oči prema nebu. Zatim donese sluga ručnike, i oni si opraše ruke. Čim si ih bili otrli, sjedoše sve troje na iztočnu pod šator, u kojem su prije više godina boravila tri mudraca u pustinji. Jeli su slastno hraniva jela, što su ih uzeli od ponesene zaire. Žubor vrela pratio razgovor, kojim si sladili obrok. Mir doline, hladan zrak, svečana tišina i ljepota okolice, kao da je sve to djelovalo na starog Egipćanina; njegov glas, njegovo držanje, celo njegovo biće bilo je neobično prijazno, kadgod bi pogledao na Ben Hura, koji se zabavljao s Irom.

»Kada te stigismo, sine Hurov,« reče on pri kraju ručka, »činilo mi se, kao da je i tvoje lice bilo okrenuto prema Jerusalemu. Smijem li pitati, putuješ li tamo?«

»Jest, idem u sveti grad.«

»Moram čuvati svoje sile, zato mi dozvoli, da te dalje pitam, ima li kraći put onamo, nego li je onaj preko Rabbath-Ammona?«

»Kraći put vodi preko Geraze i Rabbath-Gileada, nu lošiji je. Tuda ću ja putovati.«

»Vrlo sam neuztrpljiv,« odgovori Baltazar. »Zadnje vrieme bunili me sni — ili bolje, često isti san. Neki glas — nije drugo — opominje me: Brzo ustani, pojavio se onaj, koga tako dugo očekuješ.«

»Misliš onoga, koji će biti kralj židovski?« upita Ben Hur, pogledav začudjeno Egipćanina.

»Da!«

»Ti dakle nisi o njem ništa čuo?«

»Ništa osim rieči glasa u snu.«

»Nu ja sam nešto saznao, što će tebe isto tako razveseliti kao i mene.«

Izvadi list, što ga primio od Maluha.

Ruka Egipćaninu silno drhtala, kada ga je dohvatio. Čitao ga je glasno; sve je nemirniji bivao. Na koncu diže vlažne oči zahvalno k nebu, ništa nije pitao, ni najmanje nije sumnjao.

»Bio si vrlo dobrostiv prema meni, Gospodine!« reče. »Udiele mi, molim Te, da još vidim Spasitelja te mu se poklonim; tad je Tvoj sluga pripravan da se u miru preseli.«

Ben Hura se je ova jednostavno i pouzdano ovršena molitva silno dojmila. Nikada nije rek bi pipao, da je Bog blizu; bilo mu je, kao da je Bog osobno, kao prijatelj im, u njihovu društvu, koji svoje darove dieli na najjednostavniju molitvu, kao otac, koji svu svoju djecu jednako ljubi. Da takov Bog šalje čovječanstvu Spasitelja mjesto kralja, ta misao ukaza mu se ne samo u novom svjetlu, već mu i tako jasna postala, te je mislio, da može upoznati i znamenovanje toga poslanstva a i narav takova božanstva. Nije dakle mogao, a da ne upita:

»Baltazare, jer je dakle došao, misliš li još uvijek, da dolazi kao Spasitelj, a ne kao kralj?«

Baltazar odgovori pogledav ga milo i zamišljeno:

»Kako da te razumijem? Duh, zvijezda moga vodje u prošlosti, nije mi se ukazao, odkada sam te vidio u Ilderimovu šatoru; to jest, nisam ga kao onda ni vidio ni čuo. Ja mislim, da mi je on u snu govorio, nu inače mi nije ništa objavljeno.«

»Dozvoli mi, da te sjetim, kako su nam razni bili nazori,« reče smjerno Ben Hur. »Ti si mislio, da će biti kralj, ali ne kao Cezar; ti si si pomišljao njegovo kraljevstvo duhovnim, a ne od ovoga svijeta.«

»Jest!« potvrdi Egipćanin, »ja tako još i sad mislim. Kako opažam, razlika je u našoj vjeri, ti očekuješ svjetovnoga kralja, a ja kralja duša.«

Stade, kao da ne može neku misao da izreče brzo ili dosta jasno.

»Daj da pokušam, sine Hurov,« nastavi, »te ti svoju vjeru malo поближе izjasnim. Možda ćeš razumjeti razlog, zašto ga ja tolikim čeznućem očekujem, ako ti razjasnim, kako je duhovna vlast, što će ju vršiti, u svem divnija, nego li puko carsko veličje. Kada je u čovjeku prvi put nikla misao o duši, ne znam, valjda su ju naši praroditelji donieli iz raja; da je nikada nije nestalo, znademo svi. Mnogi narodi — nu ne svi — dopustiše, te im je izčezla na neko vrijeme iz samosviesti; kod

drugih su ju tijekom vjekova podgrizle oslabljene, probliedjele magluštine ili dvojbe. Nu Bog je u svojoj dobroti slao od vremena do vremena izvanredne muževe, koji su vjeru u to opet oživjeli. Zašto da ima svaki čovjek dušu? — Sine Hurov, gledaj i promozgaj za čas potrebu duše! Leći pa umrijeti i ne biti više — nikada nije bilo doba, gdje bi sviet želio takov konac, nikada nije bilo čovjeka, koji ne bi u dubini svoga srca očekivao nešto bolje. Proti ničemu iza smrti prosvjeduju svi spomenici narodâ, njihovi kipovi i napisi, sama povjest. Najveći naš egipatski kralj dao je klesati svoj kip iz silne pećine; dan na dan polazio je sa velikom pratnjom onamo, da vidi, kako djelo napreduje. Napokon bio kip gotov — veličanstven, neuništiv kip. Na njem bili potezi i izraz kraljev. Ne smijemo li si zar pomisliti, da je u onaj ponosan čas rekao kralj samomu sebi: „Sad neka i smrt dodje, ja ću živjeti u budućnosti!“ I tako se je sbilo, kip još stoji. Nu što je bio daljni život, stečen na takov način? Samo spomen u ljudskoj pameti, slava, prolazna kao mjesečina, što obasjava kip — ništa više. A što se je međjutim dogodilo s kraljem? U kraljevskoj grobnici leži pomazano truplo, nekoć

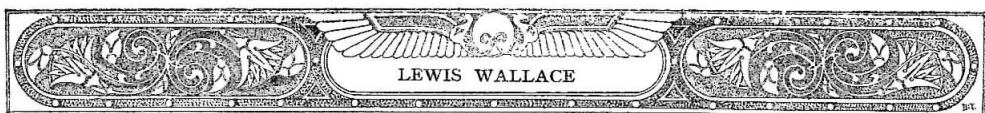

njegovo tielo, slika, koja je daleko iza one, iz kamena izklesane. Nu gdje je, sine Hurov, sam kralj? — Odkad je bio živ čovjek, kao ti i ja, proteklo je dvie hiljade godina — zar je on posve svršio svojim zadnjim uzdahom? — Tko bi ovo pitanje potvrdio, tužbu bi izrekao na Boga; mi dakle prihvaćamo život po smrti, pravi nastavljeni život — ne samo u pameti, već u istinu; drugimi riečmi, svaki nas, kad stupa u život, dobiva i dušu, koja je neumrla. U tom stoji ona nužda, što sam ju spomenuo. Nu manimo se toga, te pomislimo na radostnu svjestnost, što ju uzbudjuje u nas misao o duši! Prije svega oduzimlje ona smrti strah, jer nam predočuje umiranje kao promjenu na bolje, a pokop našega tiela kao nasad k novomu životu. A onda promatraj mene — stara i slaba, kakov sam, gledaj moje nemoćno tielo, moje upalo lice, moja oslabljena ćutila, o, koli je po me blažena misao, kad se jednom otvori grob, da primi moje izmučeno tielo, kako će i na skoro biti, da će se otvoriti nevidiva sada vrata stana Božjega, da prime mene, moju oslobodjenu, neumrlu dušu! O, da mogu opisati zanos, što ga uzbudjuje budući život! Ne reci, da o tom ništa ne znam, toliko znam, i to mi je dosta: biti duša, znači biti dielnikom božanskoga svojstva. Na takovu biću ne ima ni truna prolazna, ništa nevriedna, laglje je od zraka, prozirnije od svjetla, kao ništa čisto. A sada, sine Hurov — kada toliko znam, zar da se sam sa sobom ili s tobom prepirem o nebitnom — radi oblika duše, ili gdje stoluje, da li jede ili pije? — Ne, bolje dolikuje, pouzdano se predati Bogu. Sve liepo na tom svijetu potječe iz njegove ruke, on odieva liljan, bojadiše ružu, stvara kaplju rose; on je sazdao sav sklad u naravi, u jednu rieč, stvorio nas je za ovaj život i postavio mu neke uvjete, a ovi mi tako jamče, te mu pouzdano kao diete dajem svoju dušu, da s njom i upravi iza moje smrti. Znam, da me ljubi.«

Starac stade i primače vrč na usta. Ruka mu drhtala. Ira i Ben Hur bili uzrujani, kao i on, te su šutjeli. Ovomu je tek sada zasjalo svjetlo. Jasnije no ikada prije poče uvidjati, da za čovječanstvo može biti važnije duhovno kraljevstvo, nego li svjetsko, i da je Spasitelj dar Boga dostojniji, nego i najsilniji kralj.

»Ja bih te mogao sada upitati,« nastavi Baltazar, »da li ovaj tjelesni život, tako jadan i kratak, vriedi više od savršenog, vječnog života duše? Pitaj se sâm, i to ovako — i ti ćeš si sâm moći odgo-

voriti: Što više vriedi — sat ili godina podpune sreće? — Onda podji korak dalje: Što je sedamdeset godina na zemlji naprama cijeloj vječnosti s Bogom? — Na taj način naučit ćeš da spoznaš, koli je važna činjenica, na koju eto hoću da te upozorim, i koja se meni čini u istinu vrlo tužna, naime, da ovaj sviet gotovo ništa ne mari za život duše. Ima možebit gdjekoji mudrac, koji govori o duši kao o kakvoj prasili, nu, jer mudraci ne drže ništa do same vjere, ne dopuštaju, da je duša biće, i zato im je mrakom i tamom obavito njezino odredjenje. Svako živuće biće ima svojstva, što odgovaraju njegovu odredjenju. Ne opažaš li zar — u tom pogledu — da je jedini čovjek sposoban te može iztraživati budućnost? Po mom mnienju htio nam je tim Bog objaviti, da smo stvoreni za drugi, bolji život, jer baš to je jedina prava tajna budućnosti. Nu, žalosti, kako su narodi pokvareni! Oni živu od dana u dan, kao da je sadašnjost sve u svem; tješe se riečmi: Poslie smrti svemu je kraj! Ili ako ne to, a ono se jednostavno ne brinu više ništa za to. Dodje li onda smrt iznenada, nisu pripralni za slavnu vječnost, jer je nisu zavriedili. O, sine Hurov, moram reći, da su ljudi u sadanjem životu zaboravili na buduć! — A sada, molim te, promisli, što znači za nas, da budemo spaseni. Što se mene tiče, ne bih dao sata budućeg života duše ni za hiljadu godina zemaljskog života.«

Egipcānin kao da je zaboravio na prisutne, jer je neko vrieme ostao duboko zamišljen. Onda, prenuv se, nastavi:

»Molim te, oprosti mi, sine Hurov, da sam te zadržao tako dugo svojimi besjedami. Radost mi dala rieči, nu one nisu dosta, da prikažu istinu u svom celom obsegu. Izpituj ju sam i uvidjet ćeš, da onaj, koga očekujemo, ne će doći kao vojnik s mačem, niti kao kralj s krunom. Ostaje još, da odgovorim na jedno pitanje: Kako ćemo ga upoznati, kada dodje? Ako ti ostaješ kod svoga nazora, što se tiče njegova značaja — da će biti kralj, možda kao Irud — tada ćeš naravski tražiti, dok ne nadješ čovjeka urešena grimizom i žezlom u ruci. Znak pako, po kom ću ga ja spoznati, bit će, da pokaže meni i svim ljudem put k vječnomu životu, k čistomu, divnomu životu duše.«

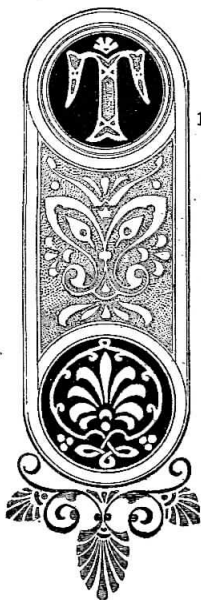
Jedno vrieme svi su mirovali mramorkom šuteć. Onda će Baltazar: »Krenimo dalje! Moje rieči uzbudile su u meni i opet nestrpljivost, da vidim onoga, na koga uvijek mislim. To neka me izpriča, ako vam je čudno, što se žurim.«

Na njegov znak donio sluga vina. Pili su, stresli mrvice iz rubaca, što su im bili mjesto stolnjaka, i digoše se. Dok je sluga spremao posudje, operu si ruke i za kratko vrieme bili su na putu prema glavnoj cesti. Stigoše karavanu, što ih je bila prestigla, dok su počivali, te joj se priključe. Nu doskora nestrpljivost Baltazara nije mogla snositi, što se je ona lagano pomicala, pa odluče putovati sami.

Poglavlje trideset i četvrto.

reći dan, što su putovali, stade društvo o podne kod potoka Jaboka, da odpočine. Tu su našli sto i više ljudi, koji su bili ondje razapeli svoje šatore. Istom što su sjahali, pristupi k njim čovjek, nali je iz vrča vode u čašu i ponudi im da piju. Zahvalno primiše prijaznu ponudu. Čovjek promatrajuć devu reče: »Vraćam se sa Jordana, gdje se je baš sada sakupilo mnoštvo naroda, nu tako liepe životinje, kako je ova, nisam vidio. Plemenita životinja! Smijem li pitati, koje je pasmine?«

Baltazar zadovolji njegovoj znatiželji, a onda zašuti, dočim Ben Hur upita:

»U kojem su kraju Jordana ljudi?«

»Kod Betabare!«

»Ta to je bio od uvijek pust kraj,« prihvati Ben Hur. »Ne mogu da dokučim, zašto je sada najednoć postao tako znamenit.«

»Vidim, da dolaziš iz daleka i da nisi još čuo vesele vesti.«

»Kakve vesti?«

»U pustinji pojavio se muž, vrlo svet čovjek, koji naviešta nov nauk, što sve zadivljuje, koji ga slušaju. Zove se Ivan, sin Zakarijin, te je Nazirejac; veli, da je predteča Mesijin.«

Ista Ira slušala je pažljivo. Čovjek nastavio: »O tom Ivanu vele, da je živio već od malih nogu u jednoj spilji kraj Engade, te se molitvom i postom jače trazio, nego Ezeji. Toliki ugledni ljudi dolaze k njemu, da ga čuju, kako propovieda. I ja evo dolazim od njega.«

»Jesu li bili svi tamo, što ih tu vidimo?«

»Jedni su već bili, a većina ih ide onamo.«

»A o čem propovieda?«

»O nekakvu novom nauku, kakov još nije bio navieštan u Izraelu. Tako svi kažu, koji su ga slušali. Svoj nauk zove naukom pokore i krsta. Ni rabini, kao ni mi, ne znaju, tko je on. Jedni su ga upitali, je li Krist, a drugi, je li Ilija. Svim je odgovorio: „Ja sam glas onoga, koji više u pustinji; pripravite put Gospodnji!“

Drugovi zovnuše ovoga stranca. Kad je htio da otide, reče mu Baltazar:

»Reci nam, prijatelju, hoćemo li još naći propovjednika ondje, gdje si ga ti ostavio?«

»Jest, kod Betabare!«

»Taj Nazirejac tko bi mogao da drugi bude,« progovori Ben Hur Iri, »ako ne vjestnik našega kralja?«

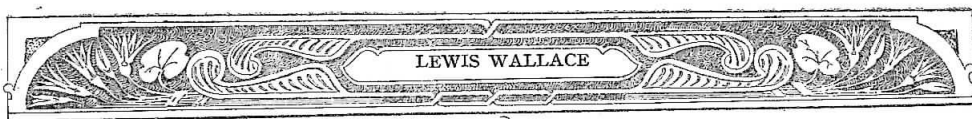
Baltazar ju izbavi od odgovora: »Žurimo se,« reče, »ja više nisam umoran.«

Oni krenu i prevale brzo i šutečke put do mjesta, gdje su imali da prenoće, zapadno od Ramat-Gileada.

»Sutra ćemo uraniti, sine Hurov,« reče starac, prije nego legoše na počinak. »Spasitelj bi mogao doći još prije nas!«

Sutradan oko tri sata, kad su izašli iz klanca, što se vuče uz brieg Gilead, dodjoše na pustu ravnicu iztočno od svete rieke. S onu stranu opaziše gornju granicu drevne okoline uljikâ oko Jerika, što se pružala do bregovita kraja Judeje. Ben Hurovo srce jače zakucalo, jer je znao, da je mjesto blizu.

»Raduj se, Baltazare!« reče on. »Brzo nas eto tamo!«

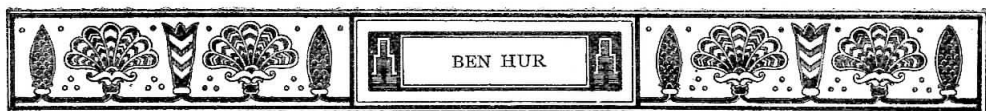
Vodj potjera devu, da brže trči. Naskoro opaziše šatore, kolibe i privezane tovarne životinje, onda rieku, a posve blizu na obali mnogo ljudi, a isto tako i s druge strane rieke. Misleći, da Nazirejac baš propovieda, požure se, nu došav tako blizu, da bi bili mogli čuti, ljudi se uzeše gibati i razsipati. Zakasnili!

Baltazar tr'o rukama. »Ovdje ćemo ostati,« tješio ga Ben Hur. »Možda će Nazirejac proći ovim putem.«

Ljudi su malo pazili na pridošle, jer su se zanimali onim, što su čuli. Kad je pokraj njih prošlo već više stotina ljudi, te su mislili, da ovaj put ne će imati prilike da vide Nazirejca, opaze čovjeka, gdje od rieke dolazi gore k njim, a pojava mu bila tako neobična, da su zaboravili na sve okolo sebe. Na oko čudak, gotovo surov i podivljao, kosa mu padala u razčupanih zavojih na uzko, suho lice, bojom nalik na posušenu pergameu. Oči mu neobično sjale. Odjeća iz proste

devine dlake spuštala se preko lievog ramena do koljena, a desna strana ostala nepokrivena. Bio opasan pojasom od neučinjene kože. Bio je bos. U ruci držao dugačak štap, kretao se brzo, kratko i vrlo oprezno.

Kadkada bi odporne kose maknuo s čela te pogledao naokolo, kao da nekoga traži.

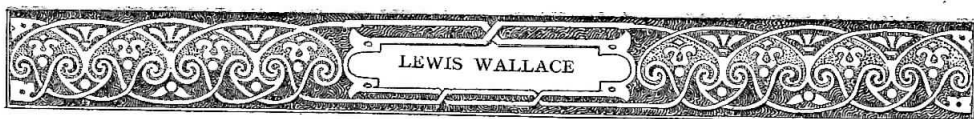
Mlada Egipćanka promatrala sina pustinje u čudu, ako ne i prezirno, a onda dignu zastor šatora i reče Ben Huru, koji je bio na konju blizu nje:

»Je li to vjestnik tvoga kralja?«

»To je Nazirejac!« odgovori on ne pogledav gore. U istinu, i sam je bio više nego iznenadjen. Premda je poznavao asketične stanovnike Engade, koji su, kako je znao, obavljali izvanredna djela pokore; premda je znao, da ima izčekivati Nazirejca, koji je sâm o sebi rekao, da je glas onoga, koji viče u pustinji: ipak se je nadao, da će kraljev predteča imati na sebi makar kakov znak veličja i moći. Promatrajuć neobičan lik pred sobom, nije mogao a da ne uzme prisposodabljati njega i one fine dvoranike, što ih je vidio u Rimu na carskom dvoru. Zastidjen, u neprilici i zabunjen nije znao da odgovori drugo nego: »Jest, Nazirejac je.«

Drugčije Baltazar. Putovi Božji — o tom je bio on uvjeren — nisu putovi ljudski. On je vidio Spasitelja kao diete u jaslak; vjerom njegovom nije uzdrimalo siromaštvo i jednostavnost u svezi sa božanskimi pojavami. Mirno je sjedio, prekrstio ruke na prsa i tiho molio. Nije očekivao kralja.

Dok je ovo troje svako drugčije uzbudjeno bilo, sjedio je čovjek na obali rieke sâm na kamenu. Sad se digne i podje lagano prema Nazirejcu. Kad su bili jedno dvadeset koračaja jedan od drugoga, stade ovaj, makne vlasi s očiju, te se ogleda. Opaziv stranca dignu ruku kao znak onim, što su bili još prisutni, a oni stadoše puni izčekivanja. Nastade dubok mir. Dignuv lagano štap u svojoj ruci, pokaza Nazirejac na stranca. Pogledi svim bili su uprti u nj. I Baltazar i Ben Hur promatrali ga, on dodje lagano k njim, bio je stasa malo više od srednje veličine, tanak i nježan, držanje mu mirno i zamišljeno kao u čovjeka, koji puno razmišlja o ozbiljnih stvarih; bilo to posve prema njegovu odielu, koje je bilo iz tkane doljne haljine sa rukavi, što je sizala do gležanja, a preko nje nosio je obično gornje odielo, zvano talit. Na lievom ramenu nosio rubac za glavu, a crvena mu povezalica za čelo visjela postrance. Osim te crvene vrpce i uzka modra ruba na talitu bila mu sva odjeća iz biela platna, ali i to bilo požutjelo od prašine.

I u rabinâ običajne kite na odjeći mu bile su iznimka; bile su takodjer modre, kako je zakon nalagao. Sandale mu bile posve proste. Nije imao ni torbe ni štapa ni pojasa.

Ove vanjske točke u njegovoj pojavi promatrala su ona trojica tek površno, i samo u savezu sa glavom i licem čovjeka. Osobito lice zapanjilo ih — kao i sve prisutne.

Duga, nešto kovrčasta kosa na nepokrivenoj glavi bila je u sredini podijeljena i zlatnozagasite boje. Pod širokim čelom, izpod obrva liepa oblika sjajile se velike tamnoplave oči, a duge trepavice, kako ih često vidiš u djece a riedko kad u odraslih, podavale im neopisivo mio i nježan izraz. Za druge crte na licu nisi znao, jesu li grčkoga ili židovskoga soja. Mekana brada padala mu kao val niz prsa. Ciela njegova pojava bila dražestna i mila, ulievala ti pouzdanje i dojimala se kao savršena ljepota.

Išao je polako bliže. Ben Hur na gizdavu konju, sa sulicom u ruci, svrnuo bi na se i kraljevo oko; no pridošli nije gledao njega ni Ire, već siedoga Baltazara.

Duboka vladala tišina. Tada najednoć klikne Nazirejac, pokazujuć još uvijek štapom:

»Evo Jaganjac Božji, koji odnima grieh e svieta!«

Dojam ovih rieči bio je neopisiv, a Baltazarom upravo potresoše. Bilo mu eto udieljeno, da još jedanput vidi Spasitelja svieta; predmet njegove vjere bio je pred njim, slika savršenosti stasom, odjećom i držanjem!

I opet klikne Nazirejac:

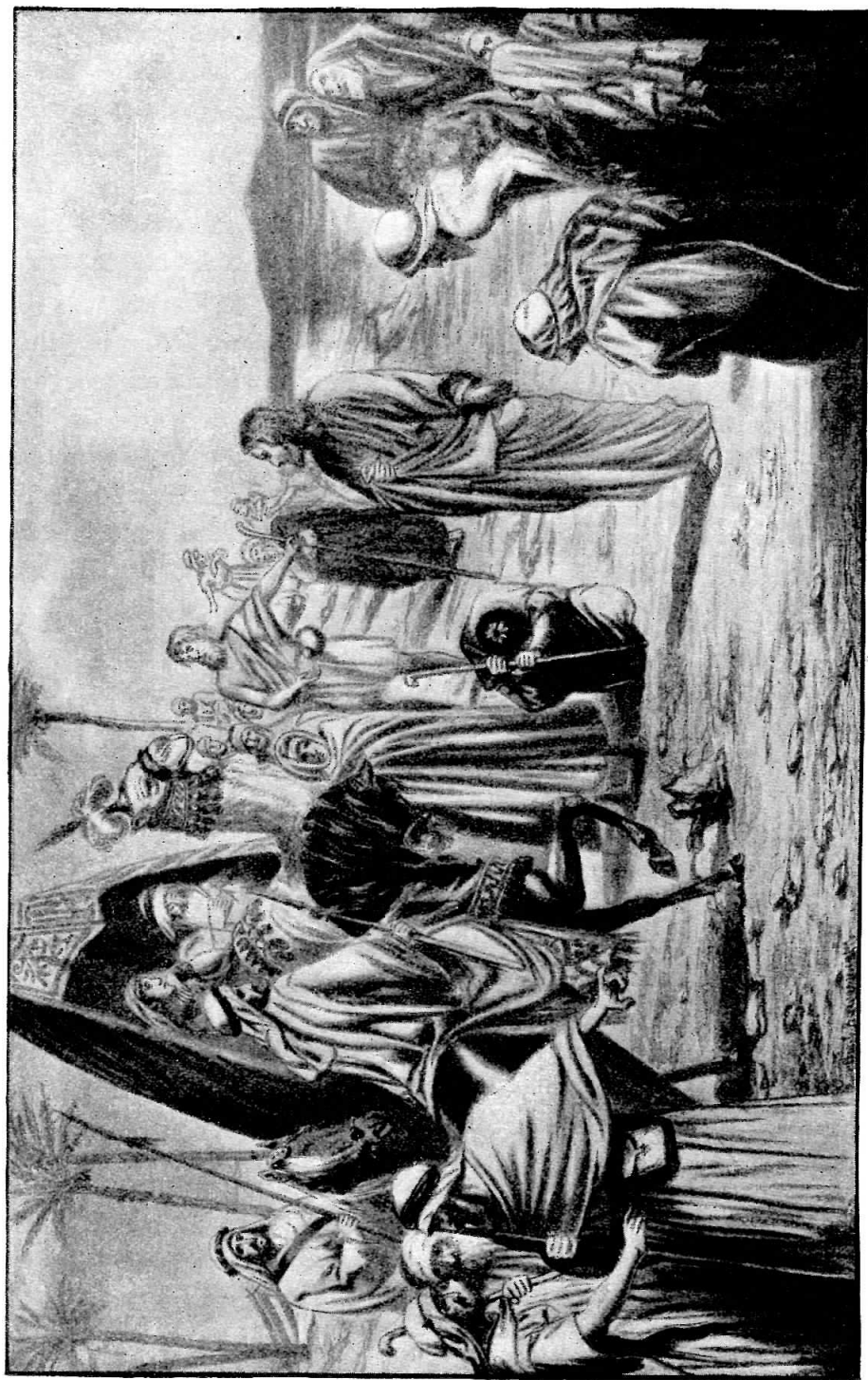
»Evo Jaganjac Božji, koji odnima grieh e svieta!«

Baltazar pade na koljena, nije mu trebalo ništa tumačiti, i kao da je to Nazirejac znao, okrene se prema drugim okolo i reče:

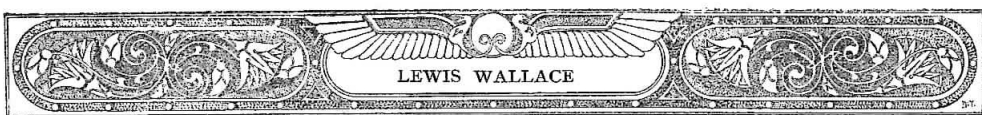
»Ovo je onaj, o kom je pisano, da će doći iza mene, koji je bio prije mene, a komu ja nisam vriedan da razriešim remenje na obući. Ja sam vas krstio vodom, on će vas krstiti Duhom svetim; vidjeh otvorena nebesa i Duha svetoga, gdje silazi i ostaje na njem. A iz neba začuo se glas: „Ovo je Sin moj ljubezni, koji mi je omilio!“

»On je, on je, Sin Božji!« povika Baltazar, gledajuć suznim očima prema nebu, i onesviesti se.

Medjutim promatrao Ben Hur lice strančevo posve drugom misli; nije on bio hladan prema čistoći ovih crta, prema dražesti, svetosti i

Ivan pokazuje narodu Spasitelja.

poniznosti, što se je sve u njih zrcalilo, nu ovaj čas nije mogao da shvati drugu misao van ovu: Tko je taj muž i što je: Mesija ili kralj? — Nikada mu se nije koja osoba prikazala manje kraljevskom. Svaka misao na rat, na pobjedu i gospodstvo u savezu s njim činila mu se svetogrdjem. Reče sâm u sebi: »Baltazar ima pravo, Simonides se vara; ovaj nije došao da uzpostavi Salomunov priesto, on ne ima ni naravi ni sposobnosti Irudove, on može biti kralj, ali ne nad kraljevstvom većim i silnijim od rimskoga.«

To nije bio konačni zaključak, nego samo dojam, što zanio Ben Hura; i dok je još promatrao divno lice, poče u svojoj pameti mozgati, i progovori samomu sebi: »Ja sam ga već prije vidio, nu gdje i kada?« — Slaba najprije, a onda svjetla i bistra poput bujice sunčanoga svjetla javi mu se uspomena na događaj kod studenca u Nazaretu, kad ga ono rimski vojnici vodili na galiju. Čitavo mu biće uzdrhtalo. To su bile ruke, što mu pomogoše, kad je skapavao; to je bilo lice, kojega slika nikada poslie ne izniknu iz njegove pameti.

U uzrujanosti kraj toga čuvstva nije čuo ni rieči, kojim je Nazirejac razjašnjivao. Čuo im je samo kraj: »Ovo je Sin moj ljubezni, koji mi je omilio!«

Ben Hur brzo sjaši s konja, da izkaže počast svomu dobročinitelju, nu u isti čas dovikne mu Ira:

»Pomozi, sine Hurov, pomozi, otac mi umire!« Stade, okrenu se i pohiti joj u pomoć. Ona mu pruži vrč, a on pohrli k rieci, da ga napuni. Kad se vratio, bilo je već nestalo stranca.

Napokon se Baltazar osviesti. Podignuv drhćuće ruke upita:

»Gdje je?«

»Tko?« odvrati Ira.

Neobično ganuće odsievalo mu sa staračkog lica, kao da mu se izpunila najmilija želja, kad je progovarao:

»On — Spasitelj — Sin Božji, koga sam opet vidio!«

»Vjeruješ li mu?« upita Ira Ben Hura.

»Doba je puno čudesa, pričekajmo!« odvrati joj.

Drugi dan, kad su slušali propovied Nazirejčevu, prestade ovaj na jedanput i povika pun strahopočitanja:

»Evo Jaganjac Božji!«

Okrenuv se onamo, kamo je on pokazao, vidješe opet stranca. Dok je Ben Hur promatrao njegovo sveto lice, puno veličanstva i mile sjete, najednoć kao da mu sinu svjetlo:

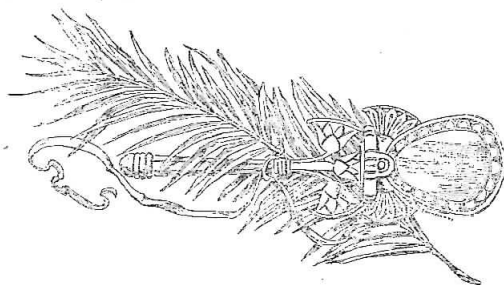
»Baltazar ima pravo, ali i Simonides! Zar ne može biti Spasitelj zajedno i kralj?

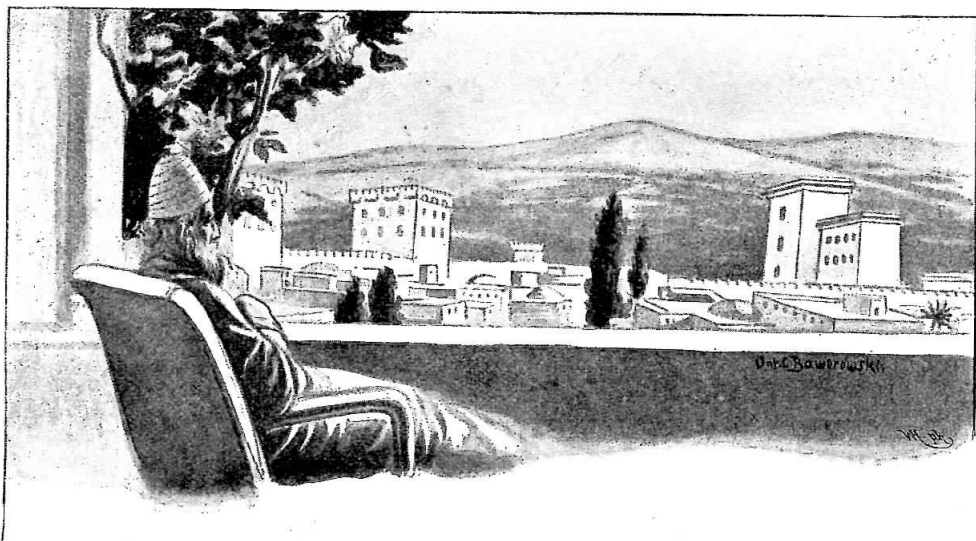
Okrene se k jednom od prisutnih i upita:

»Tko je taj čovjek tamo?«

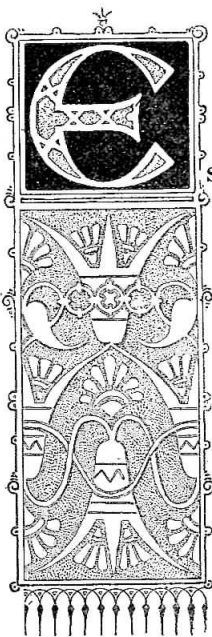
Smijuć se porugljivo odgovori ovaj:

»To je sin jednog tesara iz Nazareta!«

Poglavlje trideset i peto.

stera, daj neka mi donesu čašu vode!»

»Ne bi li radje vina, otče?»

»Pa neka donesu i jedno i drugo!»

To je bilo na krovu palače obitelji Hurove u Jerusalemu. Estera vikne od ograde, što je bila prema dvorištu, slugi, koji je dolje stajao, što da donese. Drugi sluga dodje upravo na krov i pozdravi s poćitanjem.

»Svežanj za gospodina,« reće, te joj pruži zapećaćen list, u platno zamotan.

Da ćitatelj bolje uzrazumije, saobćit ćemo ovo: Bilo je 21. ožujka, blizu tri godine, iza kako je naviešćen Krist kod Betabare. Maluh je u to vrijeme po nalogu Ben Hurovu, koji nije mogao dalje da gleda, kako mu otćinska kuća propada, kupio kuću natrag od Ponćija Pilata. Popravljajuć ju, ne samo da ju je posve obnovio, nego ju i još većim sjajem i velićjem okitio, tako, te je nestalo svakog spomena na tužnu prošlost. U svem si vidio, da si je gospodar, boraveći više godina u ljetnikovcu kraj Mizenija i u Rimu, ukus pročistio. Nu odatle ne smijemo zaključiti, da je Ben Hur javno nastupio svoje vlastnićtvo, jer je držao, da tomu još nije sgodan ćas. Nije nosio ni svoje pravo ime. Boravio je u Galileji i pripravljao se, te uztrpljivo ćekao Nazarenca, koji mu svakim danom

bio tajinstveniji, te ga čudesa, što se često događala pred njegovim očima, neodlučnim učinila glede njegova poslanstva i značaja. Kadkad bi pošao u Jerusalem te se zadržavao u svojem otčinskom domu, nu samo kao stranac i gost. Baltazar i Ira nastaniše se u palači, i njegovi posjeti ticali se ove posljednje, jer mu se je vrlo svidjela. Nu i Baltazar ga zanimao svojimi zanosnima razgovori o božanstvu čudotvorca, koji je naokolo obilazio.

U vrijeme, o kojem govorimo, tek prije nekoliko dana bili su došli i Simonides i Estera iz Antiokije. Za trgovca bio to put tegotan, jer je morao rabiti nosiljku, što bila smještena među dvie deve, koje nisu uvijek jednako koracale. Sada pako, kad došao na mjesto, kao da se dobri čovjek nije mogao da dosta nagleda svoje otačbine. Osobito je zavolio vidik s krova, gdje je boravio veći dio dana. U hladovini ljetnikovca mogao se do sita naudisati divna zraka, što dolazio sa dobro mu poznatih okolišnih brežuljaka; mogao je promatrati tiek sunca od izhoda mu do zapada, uživati ljubav svoje kćeri i misliti na majku joj, koja je u dalekom svijetu počivala u krilu zemlje. Nu ni ovdje nije zaboravio na trgovinu. Svaki dan donio bi mu teklić Sanbalata, koji je vodio posao u Antiokiji, viesti, kako stoji trgovina; svaki bi dan on njemu davao tako točne naputke, te se nije moglo nikako drugčije da sudi, i na svaki bi slučaj pomislio, osim na onaj, što ga je Svemogući sakrio ljudskomu domišljaju.

Kad se je Estera vratila u ljetnikovac, pade na nju sunčano svjetlo tako, te si morao opaziti, da je postala krasna ženska; promatrala je smotak, stala je i gledala ga pozornije. Zarumenila se — upoznala je pečat Ben Hurov. Kao da ima krila, pobrza dalje. I Simonides promatrao časak smotak, kad mu ga predala, i razgleda pečat. Napokon ga otvori i pruži joj zavoj, što je u njem bio.

»Čitaj!« reče on.

Oči mu počivale na njoj, a nemir si mu čitao s lica.

»Znadeš li, tko piše, Estera?«

»Znadem, naš — gospodar!«

Oči joj se mirno i čedno susrele s njegovima, ma da je i zabunjena bila.

»Ti ga ljubiš, Estera?« reče ozbiljno.

»Ljubim!« odgovori ona.

»Jesi li dobro promislila, što činiš?«

»Nastojala sam, otče, da na njega mislim samo kao na našega gospodara, čija sam po dužnosti, nu nisam bila dosta jaka.«

»Ti si dobro diete, Estera, i nalik si svojoj majci,« reče zamišljeno. »Gospodin neka mi oprost, nu tvoja ljubav ne bi bila uzaludna, da sam zadržao, što sam imao, kako sam to mogao učiniti. Novac ima veliku moć.«

»To bi po mene bilo gore nego sada — ne bih bila vriedna, da me gleda, a ne bih se ponosila tobom. Hoću li sada da čitam?«

»Još časak!« odgovori on. »Pokazat ću ti, što je najgore — radi tebe, diete moje! On ljubi drugu, Estera!«

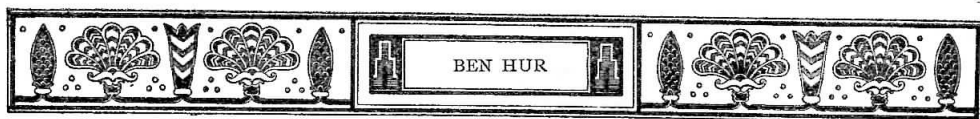
»Znadem!« odgovori ona mirno.

»Uhvatila ga u svoje mreže Egipćanka, ona je lukava kao i njezin narod, a pomaže joj ljepota. Vrlo je lukava i vrlo liepa, nu poput svoga naroda ne ima srca. Kći, koja prezire svog otca, raztužit će i svog supruga.«

»Čini li to ona, otče?«

»Baltazar je mudrac, koji je — kao poganin — primio vanrednih milosti. Njegova ga vjera resi, nu ona ju izsmjeva. Čuo sam ju, gdje je rekla, a mislila je na njeg: 'Mladenačkoj ludosti može se oprostiti, nu starosti dolikuje mudrost. Izgubi li starac mudrost, bolje bi mu bilo da umre'. Okrutne rieči, dostojne Rimljanina! Ja sam ih primienio sebi, jer znam, da će se i u mene pojaviti slabost slična slabosti njezina otca, dapače, ta slabost mogla bi i brzo doći. Nu ti, Estera, ti ne ćeš nikada, ne, nikada o meni reći: 'Bolje bi mu bilo da umre'. Ne, jer je tvoja majka bila kći Judina.«

Suznih očiju poljubi ga i reče:

»Ja sam diete svoje majke.«

»Jest, i moja kćerka — moja kćerka, koja mi je sve ono, što je bio hram mudrom Salomunu.«

Zašutiv za čas položio svoju ruku na njezino rame i reče: »Kada uzme Egipćanku, Estera, sjećat će se tebe žalostan i kajuć se, jer će uvidjeti, da ga drži samo slugom svoga slavohleplja. Rim je središte svakoj njezinoj misli. Za nju je on Arij, sin duumvira, a ne sin Hura, jerusalemskog kneza.«

»Spasi ga, otče, još nije prekasno!« molila Estera.

Dvojbeno se nasmjehnuv odgovori:

»Čovjeka, koji se utaplja, možeš još spasiti, ali onoga, koji se zaljubio, nikada.«

»Ali tebe on sluša. On je sâm na svijetu, pokaži mu pogibelj, što mu prieti, reci mu, kakova je to žena.«

»Možda bih ga još mogao od nje odvratiti, nu bi li ga to, Estera, k tebi privelo? — Ne bi!« Sklopi oči. »Ja sam sužanj, kako su bili i moji otci od mnogo koljena, ja mu ne smijem da reknem: 'Gle, gospodaru, moja je kći ljepša od Egipćanke i srdačnije te ljubi.' Za to sam odveć dugo živio i odviše vidio. Nikada ne će ovakova rieč na moja usta; zastidjelo bi me kamenje na onih starih brdinah. Ne, Estera, volio bih, da prije odemo oboje k tvojoj majci.«

Estera se sva zarumeni.

»Nisam htjela da te molim, neka mu to kažeš. Ja sam mislila samo na njega — na njegovu sreću. Jer sam se usudila da ga ljubim, nastojat ću da budem vredna i njegova štovanja. Samo tako mogu popraviti svoju nesmotrenost. A sad mi dozvoli, da pročitam list.«

»Da, čitaj!«

Vesela, da može prieći na manje neugodan predmet, uze da čita.

Dne 8. Nisana.

»Na putu iz Galileje u Jerusalem.

»I Nazarenac je na putu. Ja ga sliedim, a da on ni ne zna, sa čitavom legijom. Druga očekuje moje zapoviedi. Vazmensko vrijeme izpričava sakupljanje tolikog naroda. Kad je Nazarenac krenuo na put,

Ira, kći Baltazara Egipćanina.

rekao je: „Gle, polazimo u Jerusalem, da se sve izpuní, što su proroci prorekli o meni.“

»Naše izčekivanje približava se kraju. Toliko u brzini. Mir s tobom, Simonidesu!

Ben Hur.«

Estera pruži list ocu, jedva se uzdržala, da ne zaplače. U listu ni rieči za nju, baš ni da bi je pozdravio. A kako bi lako napisao: »Mir s tobom i s tvojom kćeri!« Prvi put u životu oćuti žalac ljubomornosti.

»Osmog Nisana,« reće Simonides, »osmog, a koji je danas?«

»Deveti,« odgovori ona.

»Sada bi dakle mogli biti u Betaniji.«

»A valjda ćemo ga još večeras ovdje vidjeti,« dometnu ona zaboraviv na svoju časovitu zabunu.

»Moglo bi biti, moglo. Sutra je blagdan nekvasnih hljebova, može bit želi da ga proslavi, a može bit i Nazarenac. Valjda ćemo obojicu vidjeti.«

U taj čas donese sluga vode i vina. Estera podvori si oća, u to dodje Ira na krov. Još nikada nije bila u Esterinim oćima tako liepa kao danas. Odjeća poput vela zastrla ju kao oblak, čelo joj, vrat i ruke blistale u uresu dragog kamenja, toli obljubljena kod žena njezina naroda, lice joj sjajilo, hodala je samosviestno, pruživu, nu bez prenavljanja. Estera se pomakne k ocu, kad je ona došla, te se privine k njemu.

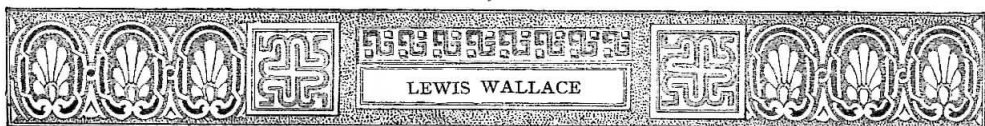
»Mir s tobom, Simonidesu, i s tobom, liepa Estera!« reće Ira nakloniv se malko Esteri. »Ti me sjećaš, stari prijatelju, — ako bez uvrede smijem to reći — ti me sjećaš na perzijske svećenike, koji pod večer uzlaze na krov, da se pomole suncu na zapadu. Ako možda ne znaš za tu vrst bogoštovlja, pozvat ću svog oća, njegovo je koljeno od magâ.«

»Liepa Egipćanko,« odgovori starac nakloniv se ozbiljnom uljudnošću, »tvoj je oća dobar čovjek, te se ne bi uvriedio, kad bih mu rekao, da je njegovo perzijsko znanje najmanji dio njegove mudrosti.«

Ira zategnu ustima, da se jedva opazilo.

»Da govorim filozofski, kao ti — manji dio predpostavlja uvijek veći; smijem li pitati, što ti držiš, da je veći dio riedke vrline, što ju pripisuješ momemu ocu?«

Simonides se ozbiljno k njoj okrene. »Prava mudrost,« reće, »teži uvijek za Bogom. Najveća mudrost jest spoznati Boga, a od onih, što

ih ja poznajem, nitko bolje od dobrog Baltazara ne poznaje Boga niti tu spoznaju pokazuje riečju i činom.«

Podigne vrč k ustima i gucnu u znak, da želi prekinuti razgovor. Egipćanka, nešto uvriedjena, okrene se k Esteri.

»Čovjek, koji imade milijune i cielu mornaricu ladjâ, ne može da razumije nas, prostodušne žene. Ostavimo ga samu sebi, tamo u onom kutu možemo se mirno porazgovoriti.«

One podju do ograde i stanu na onom mjestu, gdje je Ben Hur nehotice odrinuo kamen, što je pogodio upravitelja u glavu.

»Jesi li kad bila u Rimu?« upita Ira igrajuć se otvorenom narukvicom.

»Nisam!« odgovori Estera oporno.

»Nisi li nikad zaželjela da podješ onamo?«

»Nisam!«

»O, kako je tvoj život pust!« Uzdah, kojim je to Egipćanka rekla, ne bi mogao biti milosrdniji, da je mislila sebe mjesto Estere. A za čas se nasmija, te se čulo dolje na ulicu. »O mila, mala bezazlenosti!« klikne ona, »ptice poletarke u ušima sfinge u Memfijskoj pustinji znadu gotovo toliko, koliko ti!«

Vidjev, da je Estera mučaljiva, promieni svoje držanje i reče umiljato: »Nemoj da se uvriediš, ja sam govorila samo u šali! Daj da na ranu pritisnem cjelov i nešto ti saobćim, što inače ne bih nikomu kazala.«

Opet se nasmija i prikrije tim oštar pogled, što ga dobaci Esteri. Tada reče: »Kralj dolazi!«

Estera ju nedužnim začudjenjem pogleda.

»Nazarenac,« nastavi Ira, »onaj, o kom naši otcî znadu toliko govoriti, za koga je Ben Hur tako dugo radio i komu je tako vjerno služio« — govorila je tiše — »Nazarenac će amo doći sutra — a Ben Hur još noćas.«

Estera nastojaše da ostane mirna, nu nije mogla, obori oči, izdajničko crvenilo obli joj lice i čelo. Nije opazila slavodobitni smiešak, što je poput bljeska munuo licem Egipćanki.

»Gle, evo njegovo obećanje!«

To rekav izvadi papir iza pojasa.

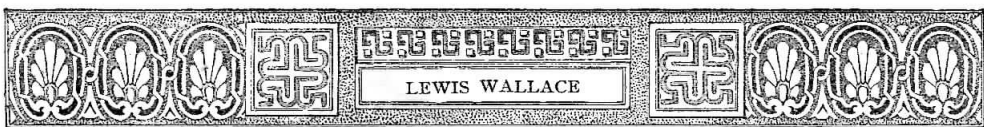
»Raduj se sa mnoom, prijateljice, doći će još večeras! Na Tiberu ima palaču, dostojnu kralja, što mene očekuje, a biti ondje gospodaricom znači —«

Brzi koraci sa ulice prekinu ju u govoru, nasloni se preko ograde, da pogleda dolje. Tad se povuče natrag i klikne: »Slava Izisi, on je — Ben Hur sâm! Došao je baš onda, kad sam na njega mislila; ako to nije dobar znak, onda drugog nema! Zagrlji me — poljubi me, Estera!«

Ova vine pogled gore, lica joj gorjela, oči blistale srdito, njezina krotkost bila u prevelikoj kušnji. Ne samo da je smjela tek letimice kao u snu misliti na mladića, koga je ljubila, već joj

Wallace, Ben Hur.

još eto morala njezina hvastava sutakmica pouzdano povjeriti, da je ona bolje uspjela i da će ona skoro postići, što je željela. Na nju, na kćer sužnjevu, nije mislio, a ona joj je mogla pokazati pismo, pa ju ostaviti neka nagadja, što je pisano. Upita ju:

»Ljubiš li ti njega samog, ili ljubiš Rim?«

Egipćanka uzmakne korak natrag i sagnuv posve do nje oholo glavu, reče:

»Što je tebi do toga, kćeri Simonidesova?«

Estera htjede uzrujano da odgovori: »On je moj —« Ne izgovori rieč, probliedi i zadrhta. Kad se primirila, reče: »On je prijatelj momu otcu.«

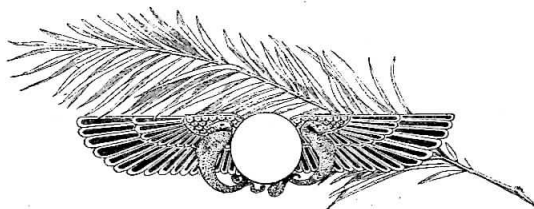
Na njezina usta ne htjede priznanje, da je rokinja.

Ira odgovori smiešeć se:

»Ništa drugo? — Neka ti budu tvoji cjelovi. Mene čekaju bolji ovdje — i« — ona se okrene, da ode, — »polazim, da si ih donesem.«

Estera ju vidje, kako ode niz stube, sakri si lice rukama i stane gorko plakati. Bile su to suze zastidjenja, ugušene strasti, što su vruće tekle kroz njezine prste. A da se još poveća žestoka, njoj toli nenavadna uzbudjenost, dodjoše joj na pamet — u drugom značenju — rieči njezina otca: »Tvoja ljubav ne bi bila uzaludna, da sam sve zadržao, što sam imao, kako sam to mogao učiniti.«

Zvjezde su treptjele na nebu, dok je u toliko ojačala, te se je mogla vratiti k ljetnikovcu, da sjedne na obično svoje mjesto pokraj otca. Odsele činilo joj se, da joj je tu mjesto; da izpuni njegovu želju, bila je jedina zadaća njezinu životu. I — da priznamo istinu — ona se je toj zadaći rado podvrgla, kad se strast primirila.

Poglavlje trideset i šesto.

at po prilici iza toga, što smo upravo pripoviedali, sastanu se u velikoj sobi palače Baltazar i Simonides, koga je pratila kći. I Ben Hur unidje sa Irom. Mlađić udje prvi te pozdravi najprije Baltazara, a ovaj mu odzdravi. Onda se okrenu k Simonidesu, ali je oklievao, kad je opazio Esteru. Pogledav njezin ženski čar, što se razvio do savršenosti, sjeti se, da nije izvršio očekivanjâ i dužnostî prema svojim, i kako je on prije osjećao prema njoj. Nu brzo se sabra od uzbudjenosti, podje k Esteri i reče:

»Mir s tobom, sladka Estera, i s tobom, Simonidesu! Gospodin te blagoslovio, jer si dobrim otcem bio onomu, koji otca nema!«

Estera stajala pred njim oborenih očiju. Simonides odgovori:

»Zdrav da si, sine Hurov, u kući svojih otaca! Sjedni i kazuj nam o svom putovanju i tegobah, o čudesnom Nazarencu, tko je i što čini. Sjedni medju nas, da te svi čujemo!«

Estera mu donese stolac.

»Hvala ti!« reče uljudno.

Kad je sio, uze da govori, okrenuv se mužkim:

»Došao sam, da vam kazujem o Nazarencu. Ja sam ga nedavno sliedio nekoliko dana, te sam ga tako pazljivo promatrao, da sam ga vidio u svih onih okolnostih, što ti treba, da izkušaš i izpitaš jednoga čovjeka. I uvjerio sam se, da je on, premda čovjek kao i ja, ipak više nego čovjek.«

»U koliko?« upita Simonides.
 »Ja ću to pobliže izjasniti.«
 Začuje, gdje je netko u sobu
 unišao, pa stane. Okrenuv se ustade, pruži ruke
 i povika: »Amro, Amro!«

Ona pristupi k njemu, radost joj obasja lice, te
 si zaboravio na tamnu boju lica i nabore. Kleknu
 pred njega, objumi mu koljena te ga poljubi više
 puta u ruke. On joj je ljubezno gladio kosu
 na čelu i poljubi ju u lice te reče: »Dobra Amro,
 ne znaš li još ništa o njih — ni rieči, ni znaka?«

Ona je slivkala, a on reče svečano: »Neka bude volja Božja!« Po glasu si poznao, da je izgubio svaku nadu, te bi vidio svoje. Suze mu zasjaju u očima, i htjede da ih sakrije, jer je bio muž. Utišav bol sjedne opet i reče: »Dodji, Amro, i sjedni uza me — amo ovdje. Ne? Pa sjedni k mojim nogama, jer imam mnogo da pripoviedam mojim prijateljem ovdje o jednom čudesnom čovjeku, što je došao na svijet.«

Nu ona podje na stran i sjedne na pod nasloniv se ledjima na stieniu i obuhvati rukama svoja koljena, zadovoljna, da ga smije gledati. Ben Hur nastavi pripoviedati:

»Ne mogu da odgovorim na vaše pitanje o Nazarencu, a da vam ne kažem neke stvari, što sam vidio, da ih učini. Činim to tim radje, jer će sutra doći u grad i poći u hram, koji nazivlje kućom svoga otca. Tamo, kažu, da će se objaviti. Sutra dakle saznat ćemo, imaš li pravo ti, Baltazare, ili ti, Simonidesu.«

Baltazar sklopi drhćuće ruke i upita:

»Kuda moram poći, da ga vidim?«

»Stiska će biti vrlo velika, ja mislim, da je najbolje, ako podješ na krov predvorja Salomonova.«

»Možeš li ti s nami?«

»Ne!« odvrati Ben Hur. »Ja moram da sa svojim ljudmi prisustvujem obhodu.«

»Obhodu?« upita Simonides. »Zar putuje u slavlju?«

Ben Hur je razumio, što on misli.

»Ima uza se dvanaest muževa,« odgovori, »ribare, seljake i jednog carinara — svi su iz nižih staleža. Putuju pješke i ne mare za vjetar, kišu ili vrućinu. Kada sam ih vidio, da su gdje na putu stali, da jedu ili počivaju, sjećali bi me na pastire, što polaze k svomu stadu, a ne na plemiće ili kraljeve. Samo kada Nazarenac odkrije svoju glavu, da obriše prašinu ili znoj, pozna se, da je on učitelj i meštar. Što bi vi držali o čovjeku, koji može kamenje pod svojim nogama pretvoriti u zlato, a ipak hotimice ostaje siromah?«

»Grci bi rekli, da je filozof,« mislila Ira.

»Ali, kćeri,« upadne Baltazar, »filozofi ne mogu takova šta učiniti.«

»A kako znaš, da on može?«

»Vidio sam, gdje je pretvorio vodu u vino,« odgovori Ben Hur.

»Čudo, u istinu čudo!« klikne Simo-
nides. »Nu još mi je čudnovatije, da voli
biti siromašan, a mogao bi biti bogat. Je
li sbilja jako siromašan?«

»Ne posjeduje ništa i ne zavidja ni-
komu; bogataše žali. Nu kanimo se toga!
A što bi vi rekli, da vidite čovjeka, gdje
umnoža sedam hljebova i dvie ribe na
toliko, da se nahrani pet hiljada ljudi i
još preostanu pune košare? To sam vidio,
gdje je Nazarenac učinio.«

»To si ti vidio, da on čini?« upita Simonides.

»Vidio sam i jeo onog kruha i riba,« potvrdi Ben Hur. »A što je još čudnije — što biste vi rekli o čovjeku, koji ima toliku moć, da se bolestnici taknu samo njegova odijela ili ga iz daleka dozivlju te odmah ozdrave? I to sam vidio — ne jedanput, već češće puta. Kada smo ostavili Jeriko, molila su ga dva slipeca; on se taknu njihovih očiju, i oni progledaše. Kad su donesli k njemu kostobolna, reče samo: 'Idi kući!' i čovjek ode zdrav. Što velite na to?«

Simonides nije znao što da odgovori.

»Možda mislite kao neki, što sam ih čuo gdje kažu, da je to obijena? — Kao odgovor pripovijedat ću vam još većih stvari. Sjećate li se gube, onog prokletstva čovječanstva, što ne poznaje drugi konac van smrt?«

Na ove riječi pusti Amra ruke, te je najpazljivije slušala. Ben Hur nastavi vrlo ozbiljno:

»Što velite ob ovom, što sam na svoje oči vidio? U Galileji dodje Nazarencu gubavac i reče mu: 'Gospodine, ako hoćeš, možeš me očistiti!' On se dodirnu gubavca i reče: 'Hoću, očisti se!' I onaj čas ozdravi gubavac tako, kao koji nas, što smo bili svjedoci čuda, a bilo nas sila božja.«

Amra se dignula i od uzrujanosti jedva je mogla da dalje sluša.

»Drugi put,« pripovijedao Ben Hur dalje, »dodje k njemu na jedanput deset gubavaca, padoše ničice i povikaše: 'Učitelju, smiluj nam se!' On reče: 'Idite i pokažite se svećenikom!' I dok su išli, očistili se. To sam sve sâm vidio i čuo.«

»Sbilja?«

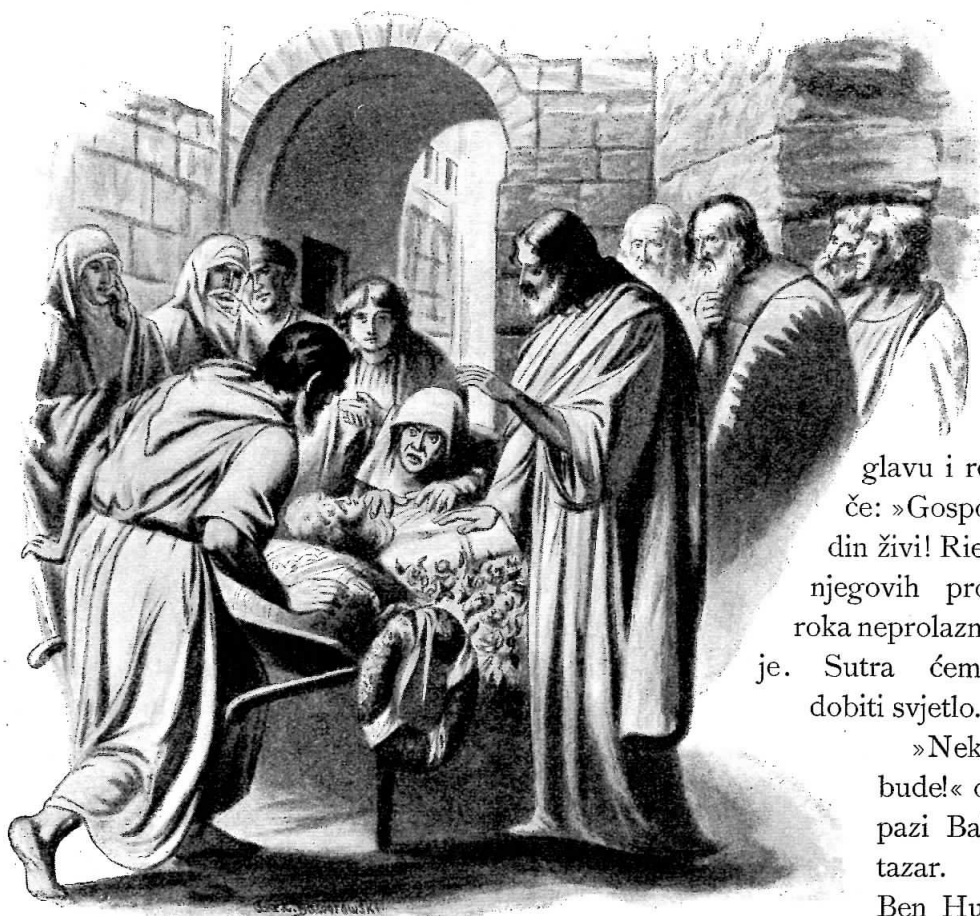
»Jest, dok su bili na putu, ostavila ih bolest, a samo odjeća sjećala ih na to.«

Amra podje neopazice do vrata, tada pohiti van, nitko je nije opazio.

»Možete si misliti, kako me se ovi događaji dojmili, nu moja dvojba, moj nemir, moje čudjenje nije još postiglo vrhunac. Kako znadete, Galilejci su žestoki i nagli. Čekajući godine, da se objavi, latili su se mača, a i ja sam gorio od neuztrpljivosti; ako je kralj, zašto da ne bude sada? Legije bile pripravne. Jednom, kad je propovijedao na morскоj obali, dodjosmo i htjedosmo da ga silom zakraljimo, nu njega nestade iz naše sredine, a kad ga opet vidjesmo, bio je u ladji na

moru. Što druge potiče, za čim drugi teže — bogatstvo, moć, kraljevske časti — sve se to ne prima njega ni najmanje. Što veliš na to, Simonidesu?»

Poniknute glave sjedio je on jedno vrieme zamišljen, tada digne

glavu i re-
če: »Gospo-
din živi! Rieč
njegovih pro-
roka neprolazna
je. Sutra ćemo
dobiti svjetlo.«

»Neka
bude!« o-
pazi Bal-
tazar.

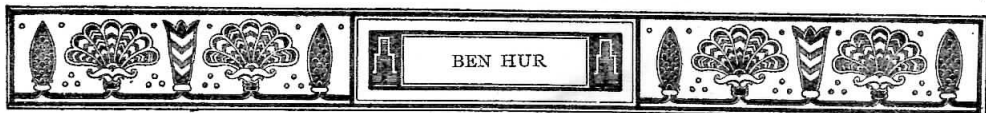
Ben Hur

pako nastavi:

»Još nisam svršio. Od tih čudesnih događaja, kojim su bile hiljade svjedoci, priedjimo na činjenice, što su neizmjereno veće, te se od početka svieta držalo, da su izvan ljudske moći. Recite mi, znate li, da je itko oteo plien, što ga već smrt bila ugrabila? Tko je kada uzkrisio mrtvaca, osim —«

»Bog!« reče Baltazar pobožno.

Ben Hur prigne glavu.

»O, mudri Egipćanine!« reče dalje, »i 'ti, Simonidesu, što biste vas obojica kazali, da ste vidjeli, kao ja, da čovjek uzkrisi mrtvacu s nekoliko rieči, kao što majka budi iza sna svoje diete? — Bilo to kod Naima. Htjeli smo baš da prodjemo kroz gradska vrata, kad su nosili mrtvacu. Nazarenac stade, da mogne sprovod pokraj njega proći. Među korotnicami bila žena, koja je silno plakala. Vidio sam sućut na Nazarenčevu licu, on je s njom govorio, pošao, dotako se liesa te rekao mrtvacu: 'Mladiću, velim ti, ustani!' I onaj čas digne se mrtvac.

»Takovu moć ima samo Bog!« klikne Baltazar.

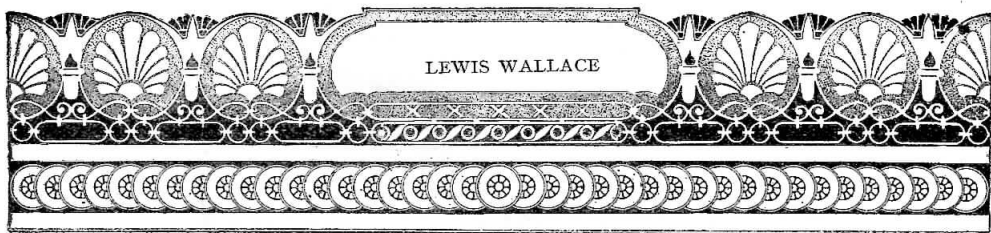
»Upamtite dobro,« nastavi Ben Hur, »govorim samo ob onom, što sam vidio sâm s mnogimi drugimi. Putujuć ovamo vidio sam još veće čudo. U Betaniji stanovao čovjek, imenom Lazar; on umrie i bude pokopan. Pošto je četiri dana ležao u grobu, odvedu tamo Nazarenca. Kad smo otvorili grob, vidjesmo, gdje u njem mrtvac leži; već se je počeo da razpada. Bilo prisutno veliko mnoštvo, svi su čuli, kad je Nazarenac viknuo: 'Lazare, izadji!' Ne mogu da opišem čuvstva, što me obuzela, kad sam vidio, kako je mrtvac ustao i došao k nam u svom mrtvačkom odijelu. 'Razriešite ga,' reče Nazarenac, 'i pustite ga da ide!' I kad su skinuli rubac, što mu je pokrивao lice, gle, vidio sam, kako krv živo teče u njegovih žilah, i bio je upravo takov, kao prije nego je umro. On živi, te ga možete vidjeti i čuti u svaki čas. Možete sutra onamo. A sada, kad sam vam sve kazao, dolazim do pitanja, što me je potaklo, da amo dodjem. Ono tek ponavlja pitanje, što ga je na mene stavio Simonides: 'Tko je taj Nazarenac, koji je više nego čovjek?'«

Govorio je najsvečanije, a cielo društvo razgovaralo još dugo poslie ponoći o čudesih i ob onom, koji ih je učinio na tako jednostavan način. Simonides pristajao još uvijek uz svoje posebno tumačenje proročanstvâ, dočim je Ben Hur tvrdio, da imaju obojica pravo: Nazarenac je Spasitelj, kako tvrdi Baltazar, a ujedno je i budući kralj, kako ga je držao Simonides.

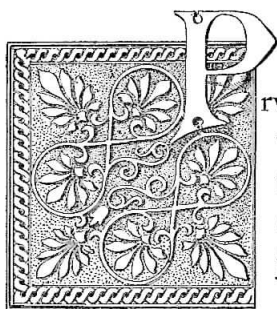
»Sutra će se pokazati. Mir s vami!«

To rekav ustade Ben Hur i podje natrag u Betaniju.

Poglavlje trideset i sedmo.

Prva duša, što je drugo jutro ostavila grad, kad se vrata otvorila, bila je Amra. Čuvari je ništa ne upitaše, jer samo jutro nije redovitije od nje osvanjivalo; oni su ju poznavali kao nečiju vjernu služkinju, a to je bilo dosta.

Od vrata krenula putom prema dolini na iztoku. Tamnozeleni obronak Maslinske gore bio prikriven bielim šatorima, što su bili stan onim, koji su posjetili svečanosti. Bilo još tako rano, da nije srela nijednoga stranca. Prodje uz Getzemane, uz grobove na krstopuću u Betaniju i uz Siloe, češće je teturala; jednom sjedne, da odahne, nu brzo opet ustane, da pohiti napried. Da su pećine putom imale uši, čule bi ju gdje nešto mrmlja; da su imale oči, vidjele bi, kako je često gledala prieko prema briegu te klela preuranjen osvitak; da su mogle govoriti, svakako bi rekle: »Našoj se prijateljici danas nešto žuri; one, kojim nosi hranu, moraju da su vrlo gladne.«

Napokon, kad je došla do kraljevskih vrtova, podje laganije, jer je već na domaku strašnomu gradu gubavaca, što se sterao na južnom kraju Hinomske doline uz brieg. Čitatelj je na svu priliku već pogodio, da je pošla k svojoj gospodarici, čija je spilja, kako znademo, gledala prema studencu En-Rogel.

Prem je bilo vrlo rano, ipak je nesretnica već sjedila pred ulazom spilje. Tirza je još spavala. Bolest je u ovo tri godine brzo i strašno

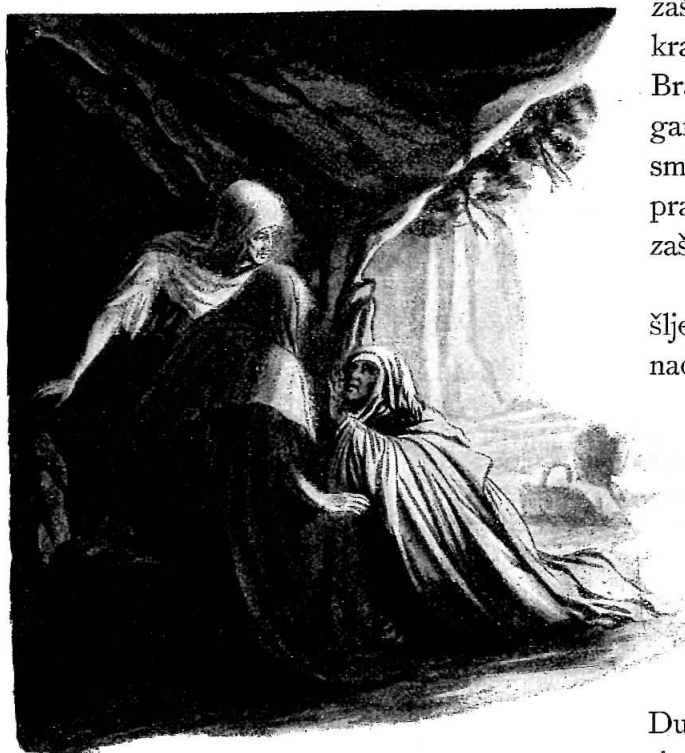
napredovala. Znajuć, kakova je, bila je uvijek duboko zastrta; ista Tirza smjela ju je tek riedko kad pogledati; nu onoga jutra sjedila je nepokrivenne glave, da se naužije svježeg zraka, jer je znala, da ne će biti nikoga blizu, koga bi njezina slika mogla preplašiti. Nije bilo još posve osvanulo, nu ipak bilo dosta svjetlo, da se je moglo vidjeti, kako je strašno harala na njoj bolest. Kosa, biela kao snieg i četinjasta, padala joj kao srebrna žica preko prsiju i ledja; vedje, usne, nos, lica, sve bilo ili uništeno ili komad ranjava mesa; vrat bio vas krastav. Jedna ruka ležala joj ukočeno na odjeći, nokti izodpadali, sglobovi na prstih bili djelomice do kosti izgrizeni, djelomice gnjili i natečeni. Po glavi, licu, vratu i ruci dalo se je zaključiti, kakovi su bili ostali dijelovi tiela. Tko ju je ovakovu vidio, lako si je tumačio, zašto je, prije tako liepa udova, mogla tako dugo

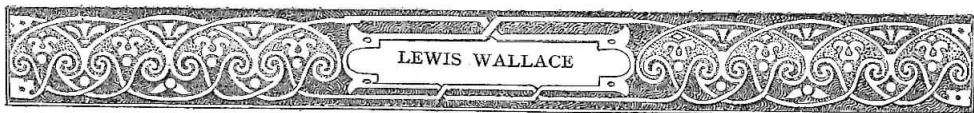
kriti, da živi. Pita li tko, zašto nije silom učinila kraj svomu životu? — Branio je to zakon! — Poganin će se možda tomu smijati, ali ne sin Izraelov; pravi sin Izraelov zna zašto.

Dok je ovako zamišljena sjedila, opazi iznenada ženu, gdje dolazi k njoj. Brzo pokrije glavu i vikne muklim glasom: »Nečista, nečista!« Ne mareć za taj povik bila je Amra već kod nje i padne pred njezine noge.

Dugo ugušivana ljubav siromašna stvora izbi na

javu svom silom. Suze roneć uz izraz smilovanja ljubila je odjeću svoje gospodarice, dok je ova nastojala, da ju odbije. Kad joj to nije uspjelo, čekala je, dok se čuvstva služkinje primire.

»Što si učinila, Amro?« reče tada. »Zar nam takvom neposlušnošću pokazuješ svoju ljubav? Ti si izgubljena i ne smiješ se više vratiti k njemu — svojemu gospodaru.«

Amra je klečala jecajući u prašini.

»Odsele stojiš i ti pod progonstvom zakona, te se ne smiješ više vratiti u Jerusalem. Što će biti iz nas? Tko će nam donositi hranu? O zločesta, zločesta Amro, mi smo svi izgubljeni!«

»Smiluj se!« jecala Amra.

»Ti si se imala sama sebi da smiluješ, a onda bi bila i nam milosrdna. Kamo možemo sada? Ó, nevjerna služkinjo, srčba Božja bila je već i tako teška na nas!«

Sada se pojavi na ulazu spilje i Tirza, probudjena glasnim razgovorom. Pero ne će da ju opiše. U tom na pol obučenom, krastavom, otečenom, gotovo sliepom biću ne bi nitko ni naslućivao sliku djetinjske dražesti i čistoće, što je nekoć bilo.

»Je li to Amra, majko?«

Služkinja htjede i k njoj da odpuže.

»Stani, Amro!« zapovjedi joj majka. »Zabranjujem ti da je se dotakneš, ustani i otidji, dok te nije tko sa studenca vidio ovdje. — Nu ne, zaboravila sam, ti sada moraš ovdje ostati i dieliti naš udes. Ustani, velim ti!«

Amra se digne na koljena i reče sklopljenih ruku:

»O dobra gospodarice, nisam nevjerna — nisam zločesta, donášam vam dobru viest!«

»Od Jude?« upita željno udova.

»Znam čudesnog muža, koji ima moć da vas ozdravi. On rekne rieč, a bolesnici ozdrave, da, i mrtvi oživljuju. Došla sam, da vas k njemu odvedem.«

»Siromašna Amro!« rekne Tirza sućutno.

»Ne!« odvrati Amra pogodiv sumnju, što se krila u tih riečih; »živ bio Gospodin, govorim istinu! Podjite sa mnom, molim vas, i ne gubite vremena! On će danas u jutro prolaziti ovuda idući u grad. Eto, već je dan; evo jedite, pa onda da idemo!«

Majka slušala željno, valjda je već bila čula o čudnom mužu, jer je njegova slava stigla i u najdalji kutić zemlje.

»Tko je on?« upita ona.

»Nazarenac.«

»Tko ti je o njem pripoviedao?«

»Juda!«

»Juda? Zar je on kod kuće?«

»Sinoć se je vratio.«

Udova se čas zamisli a onda upita: »Je li te Juda poslao?«

»Ne, on misli, da ste vi mrtve.«

»Jedanput ono bio je prorok, pa je izliečio gubavca,« reče majka zamišljeno Tirzi, »nu on je imao moć od Boga.«

Tada se okrene Amri i upita ju: »Odakle zna moj sin, da taj čovjek ima toliku moć?«

»On je putovao s njim, čuo je, gdje su ga gubavci zazivali, i vidio je, gdje ih je ozdravio. Jednoć bio jedan, a drugi put bilo ih deset. Sve ih je ozdravio.«

Opet je udova šutjela, ruka joj drhtala, razmišljavala je o tom, što je čula, i nije dvojila, da je istina, jer je njezin sin bio svjedok tomu. Nu nastojala je da shvati moć, po kojoj može čovjek činiti takova čudes. Napokon reče Tirzi:

»To mora biti Mesija! Sjećam se vremena, kada su svi u Jerusalemu i Judeji govorili, da se je rodio. Sad mora da je muž, jest — on je!« reče Amri; »mi ćemo s tobom. Donesi nam vode, što ćeš naći u vrču u spilji, i daj nam da jedemo, pa ćemo poći.«

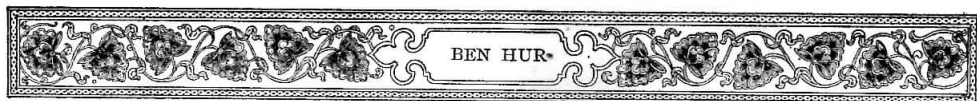
Brzo su jele, jer su bile uzrujane. Tri žene podju na put. I Tirza se je pouzdavala kao i majka i Amra, samo se je nečesa bojala. Po Amrinom kazivanju imao je Mesija doći iz Betanije. Nu odanle su vodila tri puta ili bolje staze u Jerusalem: jedna preko Maslinske gore, druga njoj uz podnožje, a treća uz brieg sablazni. Nije bila doduše jedna daleko od druge, nu ipak dosta daleko, da Nazarenca ne stignu, udari li kojom drugom. Pitajući uvidjela je skoro majka, da Amra ne poznaje okoliša s onu stranu Kidrona i da ne zna kazati, kojim će putem doći onaj, komu su pošle u susret. Naskoro takodjer uvidi, da se Amra i Tirza na nju zanašaju, jedna, jer je obrekla cieli joj život služiti, a druga iz naravske sklonosti.

»Mi ćemo najprije u Betfagu,« reče im. »Ako nam je Gospodin milostiv, saznat ćemo tamo, kuda moramo krenuti.«

Sadju s biega prema Tofetu i kraljevskim vrtovom. Kad su izašle na cestu, stanu. »Bojim se ići cestom, bolje je, da podjemo postrance;

danas je blagdan, te će biti mnogo ljudi na cesti; podjemo li preko biega sablazni, uklonit ćemo im se.«

Tirza se je već dosele teško držala, nu sada je sdvajala čuvši, što mati želi. Ona reče: »Majko, brieg je strm, ja ne mogu gore.«

»Pomisli, da idemo u susret životu i zdravlju! Gledaj, diete, kako se divan dan radja! A eno hrle žene, što idu k studencu, one će nas kamenovati, ako ovdje ostanemo. Hajde, budi jaka!«

Ovako ju nastojala majka da ohrabri, prem je i sama čutjela veliku bol. Amra ju podupirala, dosele se još nije bila dotakla gubavaca; nu sada nije marila ni za posljedice ni za zapovied svoje gospodarice, već obujmi Tirzu te ju osokoli: »Nasloni se na me, ja sam jaka, makar sam i stara. Nije daleko. Tako — sad možemo ići.«

Brieg, uz koji su se uzpinjale, bio je strm i posut kamenjem, a vrlo tegotan radi graba i ruševina. Nu kad su napokon bile na vrhuncu i ugledale prema sjeverozapadu hram, njegova dvorišta i ogromne na Sionu biele tornjeve, oćuti majka i opet ljubav k životu radi samoga života.

»Gle, Tirzo,« progovori, »gle, zlatne ploče na liepih vratih! Sjećaš li se, kako smo jedanput običavale ulaziti na ona vrata? Kako će biti liepo, kad to budemo i opet smjele! A tada — naš dom nije odanle daleko. Mogu gotovo vidjeti našu kuću — iza krova svetišta. A tamo će biti Juda te nas pozdraviti.«

Tada počese na protivnoj strani briega silaziti. Prem je Amra činila što je samo mogla, da Tirzu podupire, ipak je djevojka uzdisala pri svakom koraku i bolno jecala. Kada dodjoše na podnožje briega, sruši se izmućena.

»Idi ti s Amrom dalje, majko!« reče ona tiho. »Ostavite mene da ovdje ležim!«

»Ne, ne, Tirzo, što bi mi koristilo, da ja ozdravim, a ti ne? Ako moj sin za tebe upita, kako će i učiniti, što bi mu odgovorila, da te ovdje ostavim?«

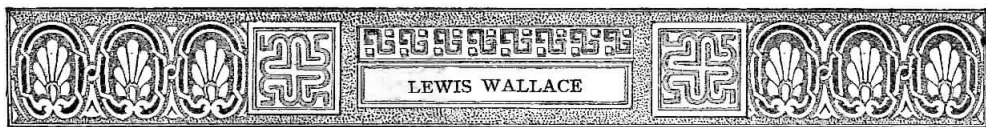
»Reci mu, da sam ga ljubila.«

Majka se prigne kćerki, te se ogledavala ne znajuć, kako da si pomogne. Misao na zdravlje bila je nerazdruživo skopćana sa Tirzom. Upravo kad je odlučila kaniti se daljnoga puta te pustiti Božjoj providnosti daljni razvoj, dolazio je naglo sa iztoka jedan čovjek.

»Ohrabri se, Tirzo!« reče; »eno ide netko, pa će nam kazati o Nazarencu.«

Amra pomogla Tirzi da sjedne i podupre ju. Čovjek dolazio bliže.

»Majko, kako si dobra, zaboravljaš, tko smo mi. Stranac će uteći, psovati nas a možda i kamenovati.«

»Vidjet ćemo!« Majka nije mogla drugo da odgovori, jer je vrlo dobro znala, kako ljudi postupaju sa gubavci.

Na mjestu, gdje su bile nesretnice, bio je put vrlo uzak. Ako podje stranac ovim puteljkom, mora ih vidjeti. Tako i bilo. Kad je došao dosta blizu, da ih je mogao čuti, vikne majka propisanu riječ: »Nečiste, nečiste!« — Na njezino čudo ipak je čovjek pošao k njim.

»Šta ćete?« upita ih te stane nekoliko koraka od njih.

»Ti nas vidiš, čuvaj se!« odgovori majka dostojanstveno.

»Ženo, ja sam predteča onoga, koji ovakove, kakove ste vi ozdravlja jednom riječju. Ja se ne bojim!«

»Nazarenčev?«

»Mesijin!« odgovori on.

»Je li istina, da dolazi danas u grad?«

»Baš je sad u Betfagi.«

»Kuda će poći?«

»Ovuda!«

Ona sklopi ruke i pogleda zahvalno prema nebu.

»Za koga ga ti držiš?«

»Za Sina Božjega!« odvrati ona.

»Tad ostani ovdje, ili bolje, jer ga prati veliko mnoštvo, stani tamo na onu pećinu, na onu bijelu pod drvetom. Kad bude prolazio, ne zaboravi zazvati ga. On će te čuti. Ja odlazim, da naviestim narodu u gradu i izvan njega, da će doći, te da se priprave. Mir s tobom i s tvojimi!« On ode.

»Jesi li čula, Tirzo, jesi li čula? Nazarenac dolazi — proći će ovim putem, te će nas čuti. Još se samo malo potrudi, da dodjemo do one pećine, samo je još korak!«

Ovako ohrabrena primi Tirza opet Amrinu ruku te se digne. Upravo su htjele da podju dalje, kad Amra reče: »Gle, onaj se čovjek vraća!« One ga pričekale.

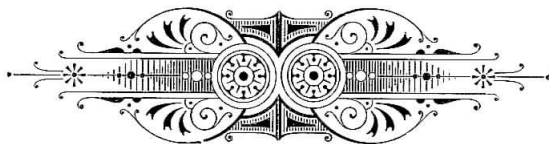
»Ženo!« reče on, »sunce će vruće pripicati, dok Nazarenac dodje, a jer ću ja lako u gradu dobiti, što mi za okrepu treba, mislim, da ćete vi nuždnije trebati ovu vodu od mene. Evo vam je i ufajte se! Zazovite ga, kad bude prolazio.«

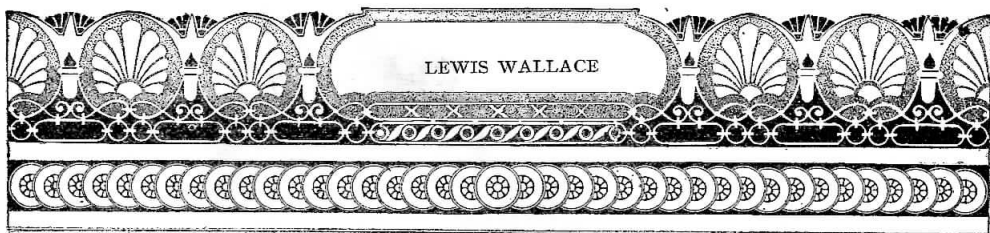
Rekav to pruži tikvu punu vode, kako obično putnici nose. A mjesto da ju metne na zemlju, pruži im ju u ruke.

»Jesi li ti Židov?« upita ona u čudu.

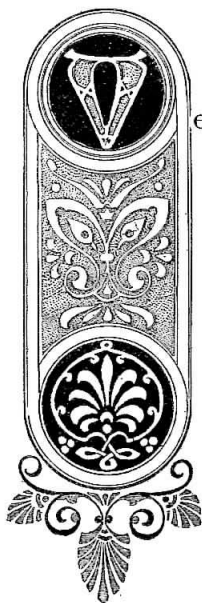
»Jesam i još više, ja sam učenikov Kristov, koji danomice naučava riječju i primjerom ono, što sam ja učinio. Sviet je poznavao već odavna riječ ljubav, nu nije ju dosele razumio. Želim ti ponovno mir, te se ufaj!«

Ode dalje, a i one podju k pećini, što ju im je pokazao, i što je stajala tek nekoliko koračaja desno od puta. Majka se uvjerila, da ih ondje može vidjeti i čuti onaj, koji prolazi. Sjedoše u hladovinu, napiše se vode i odmarali se. Tirza naskoro zaspao; jer je nisu htjele druge da bune, zašutješe.

Poglavlje trideset i osmo.

ecé oko tri sata u jutro izbijalo ljudi u priličnom broju na putu pred počivalištem gubavih, krenuli su prema Betaniji i Betfagi. A početkom četvrtog sata pokaza se veliko mnoštvo na vrhu Maslinske gore. Kad su se, hiljade ih na broju, približavali, opazile su gubavke i Amra u čudu, da ima svaki njih u ruci svježju palminu grančicu. Dok su promatrале neobičan prizor, začuje se opet vika sa iztoka navrvjele svjetine, te one pogledaše onamo. Majka probudi sada Tirzu.

»Što znači sve to?« upita ona.

»Dolazi!« odgovori majka. »Ovi ovdje pred nami iz grada su, te mu idu na susret; drugi, što ih čujemo, prate ga. Ne bi se čudila, da se upravo ovdje sastanu

obje povorke.«

»U tom slučaju, bojim se, ne će nas čuti.«

I majka je tako mislila.

»Amro,« reče, »što kaza moj sin, kad je pripoviedao izcjeljivanje gubavaca, kako su oni zazivali Nazarenca?«

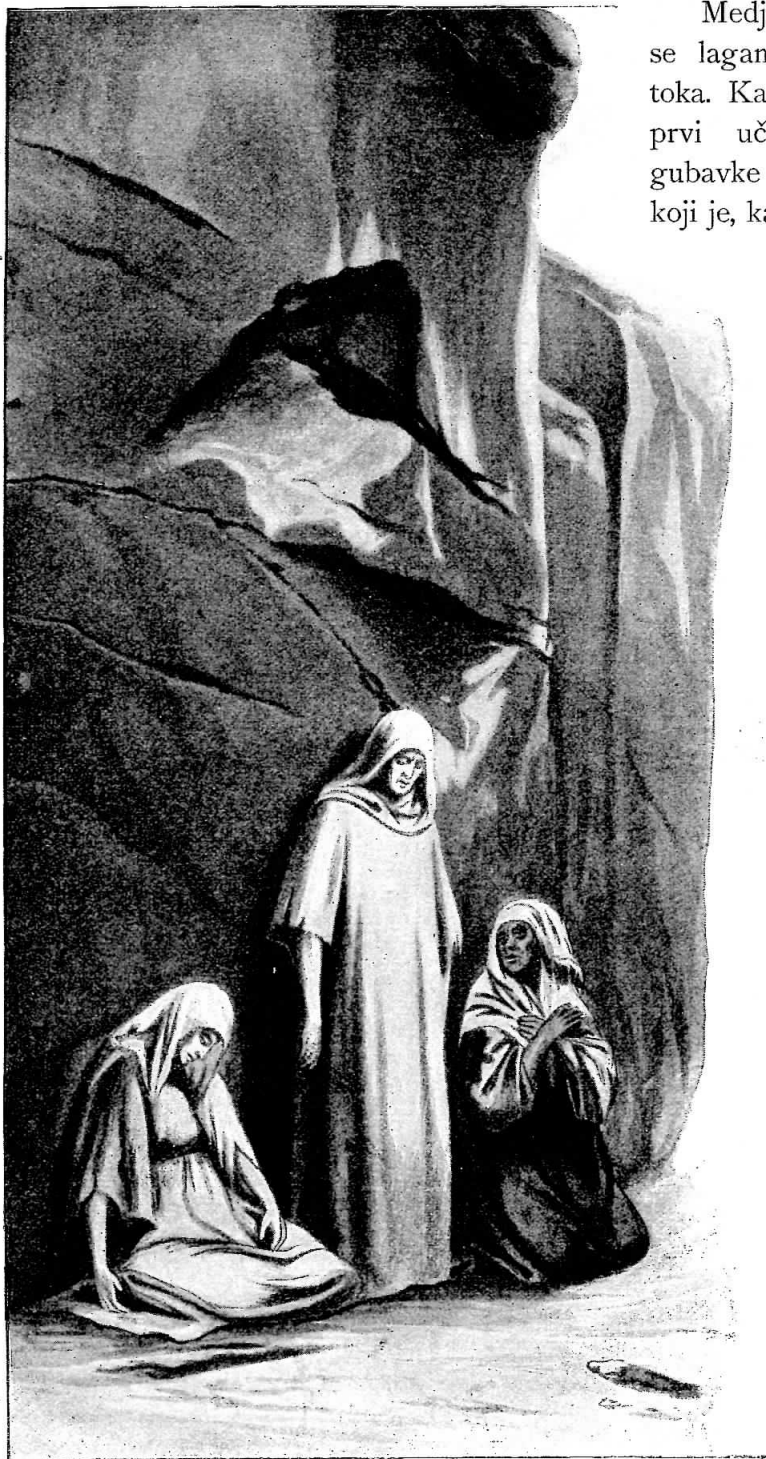
»Oni su vapili ili: „Gospodine, smiluj nam se!“ ili: „Učitelju, smiluj nam se!“

»Ništa drugo?«

»Ništa, barem što sam ja čula.«

»Jest, i to je dosta!« rekne majka sama sebi.

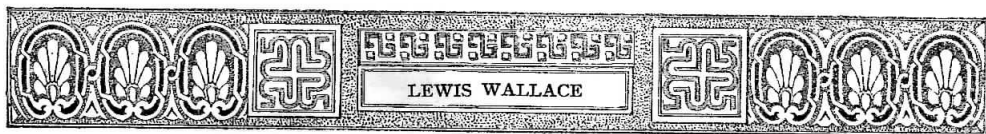
»Juda veli,« potvrdi Amra, »da ih je vidio, gdje su zdravi otišli.«

Medjutim približavala se lagano povorka s iztoka. Kad su došli bliže prvi učestnici, uprieše gubavke oči na muža, koji je, kako se je vidjelo,

jahao sred odabrana društva. Bio je gologlav i posve u bijelo obučen. Promotriv ga pobliže, opazemilo lice, obrubljeno dugom, zlatozagasitom, u sredini razdieljenom kosom.

Nije gledao ni lievo ni desno. Mislio bi, da ne mari, što oko njega toliki veselo viču, pače na lice mu se javljala velika bol. Sunce sjalo na kosu, što je na vjetru lepršala tako, te se činilo, kao da mu glavu obasjava vienac trakova. Iza njega išla povorka bez

reda, pjevajuć i klikčajuć, dok se nije oku izgubio. Nije trebalo, da tko gubavkam rekne, da je to on — čudotvorni Nazarenac.

»On je ovdje, Tirzo,« klikne majka, »on je ovdje; hajde, diete moj!«

Ona pade na koljena uz pećinu, kći i služkinja klečale joj postrance. U taj čas opaze oni iz grada povorku, što im je dolazila u susret, te stadoše, mahajuć palminimi grančicama klicali su i pjevali: »Hosana sinu Davidovu! Blagosloven, koji dolazi u ime Gospodinovo!« I cielo mnoštvo, što je bilo pred njim i za njim, prihvati uzklik tako, te zadrhta zrak, kao da se bura digla. Glas nesretnih gubavka morao se izgubiti u toj viki kao cvrkutanje vrebaca, nu prilika, da ga mole, bila je ovdje; ne upotrebe li je, nestat će je za uvijek, a tako i njihova nada.

»Bliže, moje diete! Hajde bliže da stupimo, on nas ne može odavle čuti,« reče majka.

Digne se i teturala napried, dignula je svoje strašne ruke i vikala u sav glas. Ljudi ju opazili, vidjeli njezino onakaženo lice i sgražajuć se stadoše. Tirza bila malko zaostala i srušila se od straha i slabine.

»Gubavci, gubavci!«

»Kamenujte ih!«

»Ubijte prokletnice!«

Ove i slične rieči pomiešale se sa Hosanom onoga diela mnoštva, što bilo odviše daleko, a da sazna, zašto se povorka uzkomešala; neki u blizini pako znali su, o čem se radi; dosta su dugo živjeli u društvu Nazarenca, da upoznadu njegovo Božansko milosrdje. Gledali su za njim, jer je odjahao sad k ženam i pred njih stao; one su gledale u njegovo mirno, milo, nadzemno liepo lice, iz kojega su im sjale njegove milostive oči.

I majka počme:

»Učitelju, učitelju, Ti vidiš našu nevolju, Ti nas možeš očistiti, smiluj nam se, smiluj!«

»Vjeruješ li, da to mogu učiniti?« upita on.

»Ti si onaj, koga su proroci prorekli, Ti si Mesija!« odgovori ona.

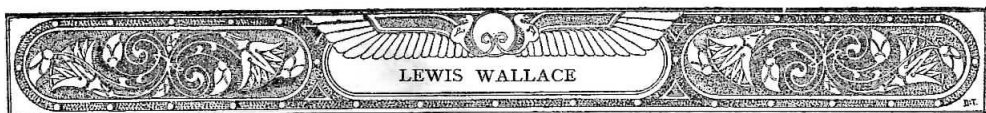
»Ženo,« reče joj, »tvoja je vjera velika, neka ti bude po tvojoj vjeri!«

Kao da je zaboravio na mnoštvo, ostade još časak, a onda odjaha.

Kako je morao tomu Božanskomu, pa ipak u svih boljih osjećajih čovječanstva tako ljudskomu srcu, koje je išlo u susret najstrašnjoj

Ozdravljenje gubavkâ.

smrti, što su ju ljudi izmislili, iz ljubavi prema ljudem — kako je morao tomu srcu utješljivo i ugodno zvoniti zahvalni pozdrav ozdravljenih:

»Slava Bogu na visini! Slavljen, tri puta slavljen bio Sin, koga nam je dao!«

Obje povorke, ona iz grada i ona od Betfage, obkoliše ga opet uz nove uzklrike radosti, uz povike Hosana i uz mahanje paoma, i tako ga nestade gubavkam sa očiju. Pokriv si glavu pohiti majka k Tirzi te ju zagrlila i klikne: »Kćeri, raduj se, on mi je obećao, on je u istinu Mesija, mi smo spasene, spasene!« Ostale na koljenih, dok je mnoštvo prolazilo i napokon izčeznulo za briegom. Kad je nestalo vike u daljini, počelo se čudo izpunjavati.

Ponajprije oćutjele gubave u srcu da obnavlja krv, kolala je jače i brže te je napunila njihovo usahnulo tielo neopisivo sladkim čuvstvom, jer su izlićene bez boli. Tada — kao za potvrdu obnovljenja — oćute, da im je duh ojaćan i napunjen neopisivim uzhitom. Moć, što je proizvela taj preokret, prićinila im se kao ćudan napitak, što naglo i sigurno pomaće — a ipak drugćije, jer to nije išlo pomalo i postepence, već nenadano i savršeno.

Osim Amre bio je još jedan svjedok izćieljenju. Kako znademo, sliedio je Ben Hur neprestano Nazarenca na njegovih putovanjih. Sjetimo se nadalje razgovora prošle noći, pa nas ne će iznenaditi, da je i on bio u povorci, što je naišla na gubavke. On je bio svjedok njezinoj prošnji, vidio je bolest i kako je harala, ćuo je Nazarenćev odgovor, i prem je ćesto vidio takova ozdravljenja, zanimalo ga to još uvijek. Oćieli se od povorke te je pozdravljao s mjesta, što si je blizu ćena odabrao, mnoge prolaznike — Galilejce, koji su bili s njim u savezu i koji su nosili kratke maćeve pod dugimi gornjimi haljinami. Za neko vrijeme doćje k njemu od sunca opaljen Arap sa dva konja.

»Ostani ovdje,« reće mu Ben Hur, kad je nestalo i zadnjega od povorke, »moram u grad, a Aldebaran treba da me poslući.«

Pogladila konja, koji je bio sada u podpunoj snagi i ljćpoti, te podje preko puta k ćenam, bile su mu — to ne smijemo zaboraviti — posve strane, te se je zanimalo samo za to, što su ćudesno ozdravile. Poćav onamo pogleda slućajno bielu pećinu te opazi na njoj malenu ćenu, gdje sakriva rukama svoje lice.

»Živi Bog,« zavapi najednom, »to je Amra!« Pohiti napried, prodje majku i sestru, a da ih ne prepoznađe, i stane pred služkinju.

»Amro,« klikne, »što ti tu radiš?«

Ona podje k njemu i padne plačuć od radosti i straha pred njim na koljena.

»O učitelju, učitelju, Tvoj Bog i moj Bog — koli je dobar!«

Neka nedokučiva slutnja kazivala mu, da je Amrina prisutnost ovdje u svezi sa onim gospodjama. Okrene se prema njima, kad su one baš ustale, srce kao da mu je stalo; kao okamenjen ostade na mjestu,

nije mogao ni rieči da izusti.

Žena, što ju je vidio gdje se razgovara sa Nazarencem, sta-

jala mu tu blizu, sklopila ruke i k nebu podigla oči. Sama promjena bila bi dosta, da opravda, što se čudi, nu to je bio najmanji uzrok njegovoj uzrujanosti. Je li bila obsjena? — Nikada nije bio nitko sličniji njegovoj majci; tako je izgledala onoga dana, kad mu ju je Rimljanin ugrabio, samo je nastala jedna promjena — kosa je malo posiedjela, nu to se je dalo protumačiti, da je moć, što proizvede čudo, uzela u obzir prošle godine. A tko je bio uz nju, ako ne Tirza? Dražestna, liepa, savršena, zrelija — inače kao onog jutra, kad je s njim gledala preko ograde. Za njega su već bile pokojne, a i vrieme bilo zacieliło rane. Nije prestao žaliti za njima, nu on ih je već izostavio iz svojih osnova i sanja

o budućnosti. Jedva je vjerovao, da zna za sebe, položi ruku na Amrinu glavu i upita drhćuć:

»Amro, Amro, moja majka, Tirza, reci mi, vidim li pravo?«

»Govori s njima, gospodaru, govori s njima!« odgovori ona.

Nije dulje oklievao, već pohiti razširenih ruku k njima i zavikne:
»Majko, majko, Tirzo, evo me!«

One ga čule i pohitjele u njegov zagrljaj uz poklik radosti — nu ne, najednom stade majka, uzmakne i vikne: »Nečiste, nečiste!«

Ne toliko običaj, već strah izmamio od nje tu rječ, a taj strah bio je izraz materinje ljubavi. Prem su im tjelesa bila zdrava, mogla im je zaostati u odjeći još klica strašne zarazne bolesti. On na sve ovo nije mislio, one su ovdje, on ih je zvao, one mu odgovorile. Tko ili što da ga sada od njih odvrne? — Za čas bili su toli dugo razstavljeni u zagrljaju.

Kad se je sleglo prvo uzhićenje, progovori majka:

»U našoj sreći, moja djeco, ne budimo nezahvalni! Započmimo svoj novi život hvaleć onomu, koji nam ga je darovao!«

Kleknuše — a i Amra za njimi — te kao piev slave zaori zahvalna molitva presretne udovice. Tirza izgovarala za njom rječ po rječ, i Ben Hur, nu ne onako mirnim srcem i sigurnom vjerom, jer kad su se digli, reče:

»U Nazaretu, majko, gdje mu je dom, zovu ga tesarovim sinom. Tko je on?«

Pogledav ga nježno, odgovori mu ona, kako je i Nazarencu odgovorila:

»Mesija!«

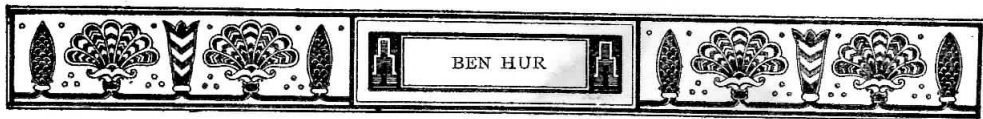
»Odakle potječe njegova moć?«

»To možemo zaključiti odatle, kako ju rabi. Je li učinio ikada što drugo osim dobra?«

»Nijel!«

»To je dokaz, da njegova moć potječe od Boga.«

Nije lako odreći se najednoć svih nada, što ih čovjek goji već više godina; pa premda je Ben Hur uvidjao, da Mesija nije imao mariti ništa za izpraznosti ovoga svijeta, ipak je tvrdokorno bilo njegovo povriedjeno slavohleplje, te se nije hotio da preda. Kako ljudi danas, tako je i on mjerio Krista po svom, premda bi neizmjereno bolje bilo,

kad bismo se mi mjerili
mjerilom Kristovim.

Majka naskoro pomisli
na dužnosti života.

»Što ćemo sada, moj
sine?« upita ona. »Kamo
ćemo?«

Ovako ga sjetila, da se
brine za njih, pa sada tek
opazi Ben Hur, kako je ne-
stao i zadnji trag strašnoj bo-
lesti. Kao i kod Naemana,
kad je izašao iz vode, postala
je i kod njih put kao u
nježna djeteta. Uze svoj
plašt i pokrije njim Tirzu pa
smiešec se reče:

»Uzmi ga! Ako je prije
pogled na tebe povredjivao
stranca, neka sada ne povre-
djuje tebe.«

Kada je skinuo plašt,
opazi majka u njega mač.

»Zar je ratno vrijeme?« upita majka zabrinuto.

»Nije!«

»Pa što si oboružan?«

»Možda će trebati, da branim Nazarenca.«

»Zar ima neprijateljâ? Tko su?«

»Na žalost, nisu samo Rimljani, majko!«

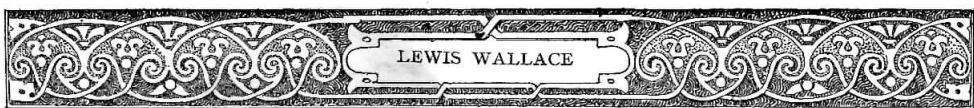
»Nije li on Izraelita i muž mira?«

»Nitko više nego on, nu po mnienju rabinâ i učiteljâ krivac je
velikog zločina.«

»Zločina?«

»Njemu je toliko neobrezani, koliko i najsavjestniji Židov. On pro-
povieda novu nauku.«

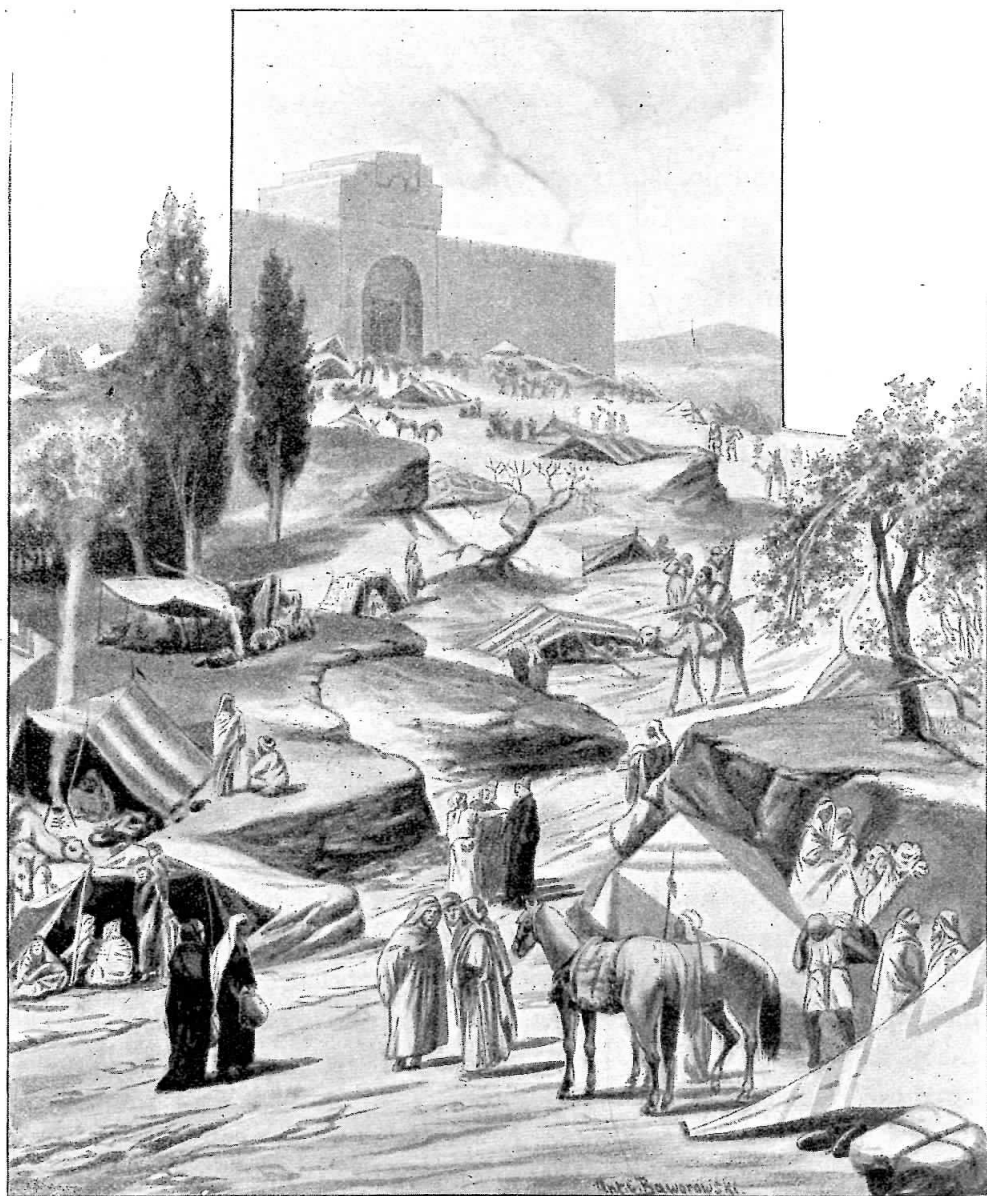

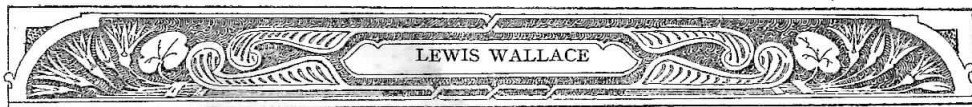
Šuteć podje majka u hladovinu pod pećinu. Ben Huru srce iskalo, da ih kući odvede, nu nadvladao se, pa im reče, da tu nema druge, nego da zakon slušaju, što o tom postoji. A onda prizove Arapa, pa mu zapovjedi, neka odvede konje do vrata Bethезде i neka ga ondje pričeka. Tad podjoše zajedno na put preko briega sablazni, jer je htio da ih barem bliže gradu dovede, kad još nisu smjele unutra. Vraćale su se žene posve drugčije, nego li su amo dolazile. Koracale su brže i laglje, te doskora stigoše do nove spilje u blizini Absalomova groba, ne daleko od potoka Kidrona. Spilja bila prazna, a žene se do bolje sgođe u njoj nastane, dok se Ben Hur požurio, da sve spremi, što im je sada bilo nužno.

Za neko vrieme vratio se, te podiže na gornjem Kidronu, iztočno ne daleko od kraljevskih grobova, dva šatora, pa ih vrlo udobno uredi. Ovamo povede majku i sestru, da tu ostanu, dok im iztražni svećenik izdade svjedočbu, da su posve zdrave od gube.

Jer je mladić vršio ovu svoju dužnost, postade i on — po slovu zakona — nečist, te nije smio prisustvovati kod skorih obreda vazmenih blagdana; mogao je dakle vesela srca ostati kod svojih. Ta, imali su si dosta pripoviedati. Ovakove pripoviesti, što zahvaćaju više godina najtežih tjelesnih i duševnih boli, obično zauzimlju mnogo vremena, jer se riedko kad događaji redom izpripoviedaju. One mu saobćile sve, što su doživjele. Pozorno ih je slušao i nije odavao čuvstva, što su se u njem podizala, navalom srditosti ili neuztrpljivosti, nu mržnja proti Rimu postigla je veći vrhunac nego li ikada. Nastojeći da promišlja ob onom, što je čuo, rasla je u njem želja za osvetom. Uz gorke osjećaje nicali su i razne osnove: smišljao je da digne bunu u Galileji ili da svojim legijami navali na rimske putnike na cesti; pače i more — sgrozio se, kad ga se je sjetio — pokazivalo je njegovoj mašti rimski plien i rimske trgovce, česa se je mogao dostati; nu mirni njegov razbor zadržao je prednost. Uviek je opet došao do zaključka, da rat može biti uspješan samo onda, ako se svi Izraelci dignu proti Rimu, a sva njegova nada vratila se opet, odakle bila i potekla — k Nazarencu. Koliko bi to uzбудilo, da on ustane i naviesti: Čuj, Izraele, ja sam onaj od Boga obećani kralj Židovâ, digni se i podvrgni si svijet! — Hoće li to učiniti? — Kako je bio revan, da poduzme ovo djelo, zaboravio je Ben Hur na dvostruku narav muža i mogućnost, što je odatle mogla nastati, da

je čovjek u njem potvrđen Božanstvu. U čudu, gdje je on bio svjedok, a predmet njegova majka i sestra, uvidio je moć, što je bila dosta, da utemelji prijesto na rimskih ruševinah, da preobrazi svijet i cijelo čovječanstvo sjedini u jednu sretnu obitelj. Izvrši li se to djelo — zar je mogao onda tko nekati, da to nije dostojna zadaća Sina Božjega, zar

je mogao tko niekati, da nije spasio cieli sviet? I — ne misleć na političke posljedice, ne bi li tu bila i kakova po njega slava, kao čovjeka? Nije bilo u naravi pukoga čovjeka da se odrekne takove osnove.

Dok se događjalo, što smo pripoviedali, podigoše šatore i kolibe svake vrsti na potoku Kidronu, kod Bezethe i na putu k Damaskovim vratam. Ovi šatori imali su služiti kao gostionice onim, što dodjoše u Jerusalem, da proslave vazmenske blagdane. Ben Hur se upoznao sa stranci, razgovarao se s njimi i čudio se njihovu mnoštvu. Kad je čuo, da ima medju tim mnoštvom ljudi sa svih strana svieta — iz gradova na obalah Sredozemnog mora, iz Indije te iz sjevernih pokrajina Evrope — kad je razmislio, da su svi, prem govore razne jezike, došli samo zato, da proslave veliki blagdan — nadodje mu nova misao. — Nije li moguće, da je zlo shvatio nakanu Nazarenčevu? Možda krije svoje tajne pripreme pod izlikom, da strpljivo čeka, te upravo tim dokazuje, da je sposoban postići slavni cilj? Prilika bila sgodnija nego li onda, kad su ga Galilejci htjeli silom da učine kraljem na Genezaretskom jezeru. Tad je bilo njegovih pristaša samo nekoliko hiljada, a sad bi ga sliedili milijuni — tko bi znao reći koliki? Sliedeći takove misli zaključio Ben Hur, da Nazarenac krije pod svojom poniznom i smjernom vanjštinom političke osnove i ratne nakane.

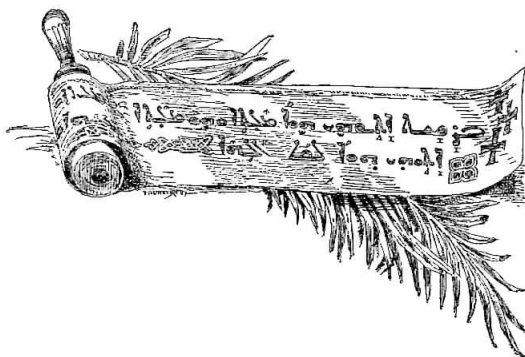
Medjutim dolazili od časa do časa malušni, sbiti, bradati, gologlavi muževi k šatoru te pitali za Ben Hura, i on se s njimi potajno razgovarao. Na majčin upit odgovori: »Prijatelji su to iz Galileje.« Oni mu javili o Nazarencu i o nakanah njegovih neprijatelja, koli rabina toli Rimljana. Znao je dobro, da je Nazarenčev život u pogibelji, nu nije mislio, da će se usmjeliti, te izvesti svoje osnove u vrieme blagdana. Prijaznost domaćeg puka i prisutnost tolikih stranaca činila mu se, te je to po njega najbolja sigurnost. No najveće ufanje stavljaao je u Nazarenčevu čudesnu moć. Temeljeći svoje misli o sgoljno ljudsko gledište, držao je naravskim, da će vlasnik nad životom i smrću, koji je to toliko puta nad drugimi pokazao, upotребiti to i za svoju vlastitu sigurnost. Svi ovi događjaji, što su brzali, događjali se izmedju 21. i 25. ožujka po našem računanju.

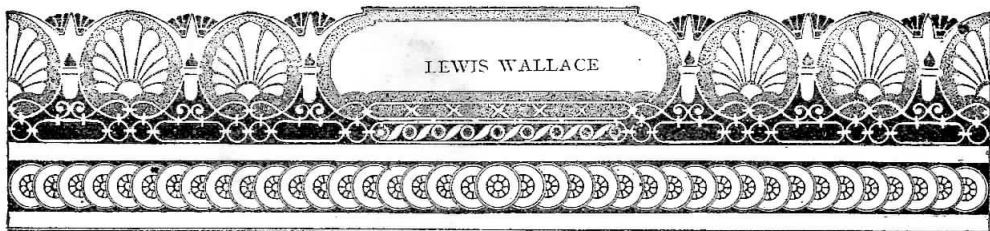
U večer dana, što je zadnji spomenut, odjaha Ben Hur u grad, jer ga je srce gonilo; a obećao je, da će se brzo vratiti. Konj mu bio

svjež te brzo odkasao. Kuće, kuda je prolazio, bile prazne, vatre utrnete, putovi pusti — bilo u predvečerje Vazma, sav narod bio zabavljen u dvorištih hrama klanjem vazmenskih jaganjaca, kojih krv mnoge je svećenike dovela k žrtveniku.

Ben Hur ujaha u Jerusalem na sjeverna vrata — u slavni, bajni Jerusalem, prije nego je bio razoren.

Poglavlje trideset i deveto.

Ben Hur odsjedne u gostionici, gdje su bili prenoćili mudraci prije više od trideset godina, prije no su pošli u Betlehem. Tamo ostavi svoga konja i bio je naskoro pred vrati otčinskoga doma. Unišav upita najprije za Maluha, a jer njega nije bilo, upita za svoje prijatelje, Baltazara i Simonidesa. Oni se dali odneti u grad, da vide svečanosti. Kazali su mu, da je Baltazar do skrajnosti uzrujan. Dok mu je sluga odgovarao, unidje Ira, a sluga izađe.

Ben Hur je malo mislio na liepu Egipćanku prošlih dana, jer su bili prepuni događaja, a sada se opet opazilo, koliko na njega upliva. Nu i s njom nastala velika promjena. Prije je upotrebljavala svu hitrinu, da ga sapne — a sada ne bi stranca hladnije primila. Nu bila je mirna kao kip, samo je ponositu glavu držala visoko a usta stisnula.

Ona prva prekinu šutnju.

»Dolaziš baš u pravi čas, sine Hurov!« reče ona promišljeno hladno; »rado bih da ti se zahvalim na gostoljubivosti, jer ju od prekösutra ne ću više trebati.«

Ben Hur se malo nakloni, ne skinuv s nje očiju.

Ona nastavi: »Čula sam, da je običaj kod kockašâ, da na koncu igre izporedjuju dobitak i gubitak te sretnoga dobitnika ovjenčaju. Mi smo igrali igru, što je trajala mnogo dana i noći. Sad je dovršena, zašto da ne odlučimo, komu pripada vienac?«

Ben Hur odgovori oprezno:

»Muž znade uvijek ostaviti ženi na volju.«

»Reci mi,« nastavi ona prezirno, »reci mi, ti jerusalemski kneže, gdje je onaj tesarov sin iz Nazareta, koji je i Sin Božji, i od koga se je toliko očekivalo?«

Ovaj joj neuztrpljivo odgovori:

»Ja nisam njegov čuvar!«

Ona nakloni prema njemu svoju ponosnu glavu i upita:

»Je li uništio Rim?«

Ben Hur bivao sve neuztrpljiviji.

»Gdje je podigao svoj prijesto? Gdje mu je palača? On je uzkrisio mrtve, pa što bi njemu bilo, da podigne zlatnu kuću? On samo treba da htjedne, i bit će.«

Bilo je jasno, da govori ozbiljno. Pitanja bila su puna poruge, a cijelo joj ponašanje neprijateljsko. Ben Hur je čutio, da mora biti na oprezu; ipak odgovori mireć ju:

»Čekat ćemo još koji dan, još koji tjedan, prije no sudimo.«

Ne mareć za njegovu opazku, započne opet:

»Kako je to, da te vidim u toj odjeći? To nije nošnja upravitelja Indije ili podkralja bilo gdje! Jednom sam vidjela perzijskoga velikaša, nosio je svilen turban i plašt od zlatne tkanine; držak i korice njegova

mača bile pune zlata i bisera. Bojim se, da nisi nastupio svoje gospodstvo, gospodstvo — što bi ga imala ja da s tobom dielim.»

»Kći mojega mudrog gosta bolja je, nego to sama misli; ona me uči, da može biti ogorčeno srce u liepom tielu.»

Ben Hur je govorio hladno uljudno. Ira odgovori igrajuć se lancem oko vrata: »Za Židova je sin Huror vrlo mudar. Vidjela sam, gdje junak tvojih sanja ulazi u Jerusalem. Ti si mi rekao, da će se toga dana na stubah hrama progla-

siti za kralja Židovâ. Vidjela sam povorku, što ga pratila, gdje silazi s brda, čula sam im pjevanje, mahanje palmami i poklike Hosana. Od obće radosti

očekivala sam velike stvari. Oglédala sam se, ne bi li opazila kraljevsku pojavu, jahača u grimizu, zlatna državna kola, krasna vojnika sa sjajnim

štitom, oružanu kohortu kao tjelesnu stražu — badava! A pomišljala sam si i kojeg kneza jerusalemskog kao njezina kapetana!«

Nasmijav se zlobno pogleda ga prezirno. »Mjesto Sezostrisa u slavlju,« nastavi uzrujano, »ili Cezara oružjem ukrašena opazih — hahaha! — čovjeka ženskog lica i duge kose, gdje jaši na magaretu magarice. Taj da je — kralj, taj — Spasitelj svieta, Sin Božji! Hahaha!«

Makar da se je Ben Hur i svladao, nije mogao sakriti, da je zastidjen.

»Ipak, sine Hurov, nisam ostavila svoje mjesto, nisam se smijala, već rekoh sama sebi: 'Čekaj, u hramu će razviti svoj sjaj, kako dolikuje junaku, koji je odlučio zauzeti čitav sviet.' Predvorje hrama, stube, hodnici, svako mjestance bilo je puno ljudi, hiljade i hiljade čekale su napeto, bez daha, da se proglasi. Već sam mislila, da čujem u onoj grobnoj tišini, kako se ruši rimski priesto; tada — hahaha! — zamota se u svoje gornje odielo i ode, ne izustiv gotovo ni rieči. I — rimsko carstvo još stoji!«

Svi razlozi, što ih je znao navesti Baltazar, sva čudesa, što ih je Nazarenac pred njim učinio, nisu bila ništa prema dojmu, što ga je učinio na Ben Hura ovaj opis. Kao da mu s očiju ljuske pale, Nazarenčevo poslanstvo nije bilo političko; puki čovjek ne bi mogao odoljeti takovu činu poklona.

»Baltazarova kćeri,« reče dostojanstveno, »ako je to ona igra, što si ju spomenula, onda uzmi vienac, tvoj je! — A sada da se sporazumijemo. Uvjerem sam, da imaš neku stalnu težnju, reci ju, ne oklievaj! Ja ću ti odgovoriti, govori, ja slušam, nu pazi na svoje rieči!«

Pogleda ga časkom oštro, kao da promišlja, što da učini, a može bit i da sazna, kako mu je volja jaka, te progovori hladno:

»Ti možeš otići, hajde!«

»Mir s tobom!« odgovori joj i podje k vratima. Došav do njih, pozove ga natrag.

»Još jednu!«

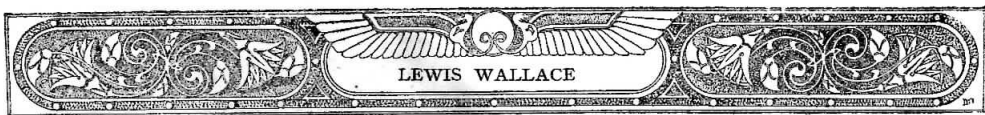
On stade i pogleda ju.

»Pomisli, šta sve znam o tebi!«

»Šta znaš o meni, liepa Egipćanko?«

Ona ga oštrije pogleda i reče:

»Ti si više Rimljanin, sine Hurov, nego li ijedan tvojih suplemenika.«

»Zar sam ovim tako malo nalik?«

»Junaci su svi Rimljani!«

»Je li to sve, što znaš o meni?«

»Ova opazka neka je dosta, da te opomene.«

Govorila je mirno i tiho, samo tapkanje njezine male noge na sagu učinilo ga opreznim.

»Poznajem Židova,« reče ona lagano i izrazitim naglasom, »on je utekao sa galije.« Ben Hur se preplaši nehotice. »Taj Židov ima tri legije pripravne, da noćas uhvati rimskog upravitelja, te je sve spremio za rat proti Rimu. Šeik Ilderim njegov je saveznik.« Stupiv bliže k njemu nastavi posve tiho: »Ti poznaješ Rim. Uzmimo, da to, što tebi rekoh, rekнем još komu, koga ti znaš? — Ah, ti si probliedio!«

On uzmaknu pred njom kao pred zmijom. Ona dometnu: »Ti poznáš moćnoga Sejana. Uzmimo, da on sazna, da je taj Židov i najbogatiji čovjek na iztoku, dapače u celom carstvu. Ribe u Tiberu naskoro bi mastan zalogaj dobile, zar ne? — A kako krasne igre bile bi onda u trkalištu! Zabavljati narod, liepa je vještina, skupiti nuždan za to novac, još je ljepša, a u tom nema Sejanu premca!«

Ben Hur nastojao da se svlada, te odgovori mirno, koliko je mogao:

»Neka ti je na umirenje, Egipćanko, kad rekнем, da priznajem tvoju lukavštinu i dopuštam, da sam u tvojim rukama. Znam, da ne mogu od tebe očekivati, da me štediš, mogao bih te ubiti, nu ti si žena. Pustinja je spremna da me primi, pa makar Rimljani i umjeli vješto loviti ljude, dugo bi mogli tražiti, dok bi me našli, jer pješčano more ima hrabrih, vjernih srdaca. Premda priznajem, kako rekoh, da si me nadlijala, ipak si mi dužna odgovor; odakle si saznala, što o meni znaš? U sužanjstvu i na biegu, pače na smrtnom času bit će mi utjeha, da izdajici svom ostavim prokletstvo čovjeka, čiji je život samo nevolju poznaо. Tko ti je rekao, što o meni znaš?«

Bilo da se pretvarala, bilo u istinu — lice Egipćanki postade mekano.

»Sine Hurov,« odgovori ona, »u mojoj domovini ima umjetnika, koji na morskoj obali sakupljaju školjke razne boje pa ih režu na sitne komade, te iz njih slažu najljepše kipove. Razumiješ li, kamo ciljам? — Ja sam tu i tamo čula pogdjekoju malenkost, složila to i tako dobila prilično savršenu sliku. Neke malenkosti povjerio mi je sam sin Hurov, u

pustinji su stiene šatora tanke; kad se je što govorilo o židovskom kralju, nisam zatvarala uši.«

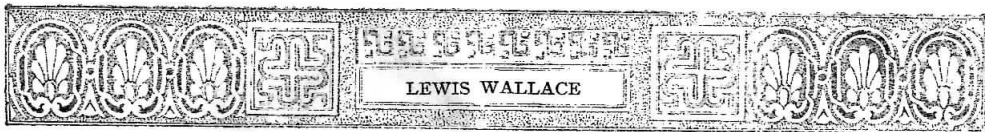
On htjede da otidje, nu ona ga zaustavi. »Stani!« reče. Poslušaj, jer je znao, da će sada kazati, što joj je glavna svrha.

»Žalim te,« započne, »ti si mlad, bogat i hrabar, ti si gorkih izkusio. Učiniš li, što ću ti reći, spasen si, to ti prisizem.«

Gorljivost, kojom je govorila, oživi njezine poteze, i nikada mu nije bila tako dražestna.

»Ti si imao nekoć prijatelja,« prihvati dalje; »to je bilo u tvom djetinjstvu; vi ste se posvadili i postali neprijatelji. On ti je učinio krivo; iza mnogo godina sastao si ga u trkalištu antiokijskom.«

»Mesala!«

»Jest, Mesala, on je tvoj dužnik, oprosti mu prošlost, budi mu opet prijatelj, vrati mu njegov imetak, što ga je izgubio onom velikom okladom, spasi ga! Tebi nije ništa šest talenata, ni toliko, koliko da padne jedan list sa drveta puna lišća, dočim je njemu to sve, jer leži satrvjena tiela. O Ben Hure, plemeniti kneže, za Rimljanina njegova staleža siromaštvo je gore od smrti, spasi ga!«

Govorila je brzo — dobro promišljeno i lukavo, da ne mogne razmišljati, nu prevarila se. Njemu se je činilo, kao da Mesala gleda posprdno i oholo iza njezinih ledja.

»Mesala ne će dobiti ništa!« reče odlučno. »Moja je odluka neopoziva, ja radim kao Rimljanin proti Rimljaninu. Nu još nešto: Je li te on k meni poslao?«

»On je plemenit, pa je držao, da si ti velikodušan.«

»Kad ga tako dobro poznaješ, liepa Egipćanko, odgovori mi: Bi li on — u protivnom slučaju — sâm ono učinio, što sad od mene traži?«

Oči su mu izazivno blistale.

»O!« započme ona. »On je —«

»On je Rimljanin, hoćeš da kažeš i misliš, da ja, Židov, moram mjeriti drugom mjerom. Jer sam Židov, da mu ostavim svoj dobitak, buduć da je on Rimljanin? Imaš li mi još šta reći, kćeri Baltazarova, tada govori, jer tako mi Boga Izraelova, ako mi krv još jače uzkipi, zaboravit ću, da si žena i liepa, te ću u tebi vidjeti samo rimsku uhodu. Govori, brzo!«

Ona stupi korak natrag, a u pogledu i glasu vidjela joj se sva zloba, dok je govorila:

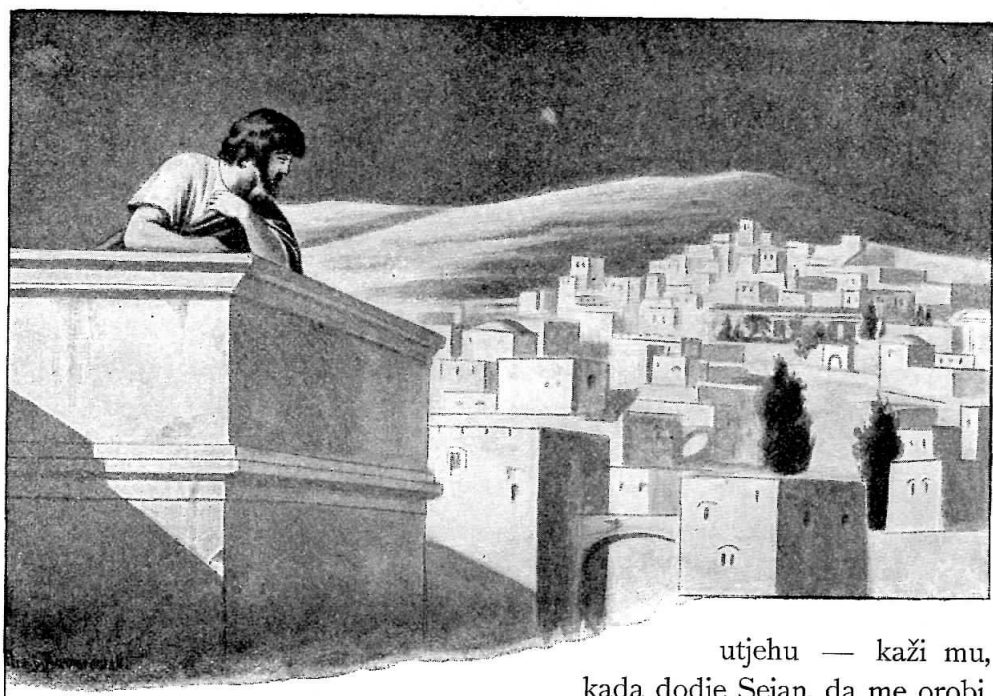
»Ti, koji piješ kvas i ždereš drop, ti ćeš se zar prispodabljati Mesali? Takovi kao ti rodjeni su, da mu služe; on bi se zadovoljio, da si mu ostavio šest talenata. Nu ja ti velim, da ćeš morati k onim šest nadodati još dvadeset, dvadeset, čuješ li? Moraš mi platiti, što sam te tako dugo trpjela, pače ti bila sklona, premda sam tim samo njemu služila. Trgovac, što je ovdje prisutan, upravitelj je tvoga novca, ne imadnem li do sutra u podne tvog podpisa na 26 talenata — zapamti si svotu! — tada će s tobom Sejan obračunati, budi pametan i — zdravo!«

Htjede da otide, nu sad ju on zaustavi.

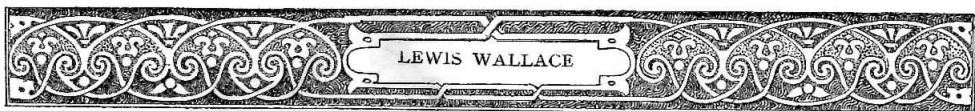
»Stigneš li Mesalu danas ili sutra, ovdje ili u Rimu,« reče joj, »izporuči mu, da mi je sve povraćeno, što mi je bio izdajnički oteo, i onih

šest talenata da je moje. Kaži mu, da sam preživio galiju, na koju me je dao odsuditi. Kaži mu, da ono biedno stanje, u koje sam ga doveo, smatram kaznom Boga Izraelova za sve njegove zločine prema slabim, kaznom, što je gorča i od smrti. Kaži mu, da moja majka i sestra žive i da su zdrave, prem ih je on dao zatvoriti u tamnicu u tvrđavi Antoniji, da umru od gube, a za to hvala Nazarencu, kojega ti toliko prezireš. Kaži mu, da su mi vraćene, nek mi sreća bude podpuna, i da odavle polazim tamo, da živim u njihovoj ljubavi i da u njoj nadjem više nego naknadu za onu nečistu strast, što ju ti prema njemu čutiš. Kaži mu, ti utjelovljena prevejanosti — i neka vam je to objema na

utjehu — kaži mu,
kada dodje Sejan, da me orobi,
da ništa ne će naći, jer sam svu baštinu
duumvirovu unovčio, te ne može do nje segnuti. A ova kuća, imanja
i roba, ladje i karavane, čim trguje Simonides i odakle vuče toliki
kneževski dohodak — sve to stoji pod okriljem carskog slobodnog
lista, jer ga je pretekla mudra glava, i Sejan voli sigurnu dobit u
lik dara, nego sumnjiv posao, gdje bi se morao uteći izdajstvu i krvi.
Kaži mu — kada bi i sve drugčije bilo, kad bih ja sve sam i
posjedovao, imetak i novac — da mi ostaje još jedan put, naime da

sve poklonim caru i tako uništím sve njegove osnove. Toliko, Egipcánko, naučio sam u Rimu. Kaži mu, da mu ne šaljem prokletstva u riečih, već da mu — kao bolji izraz moje nepomirljive mržnje — šaljem nekoga kao skup svega prokletstva. I kad ugleda tebe, tad će po svojoj rimskoj prevejanosti znati, na koga mislim. Sad idi, jer i ja idem!«

On ju sprovede do vrata i digne zastor posvema udvorno, kad je izlazila.

»Mir s tobom!« vikne za njom.

Ben Hur nije ostavio sobu za goste živahno i bezbrižno, kako je unišao; hodao je lagano, glavu je zamišljeno oborio na prsa. Uvidio je, da čovjek i satrvenom kičmom može još izmišljati lukave osnove.

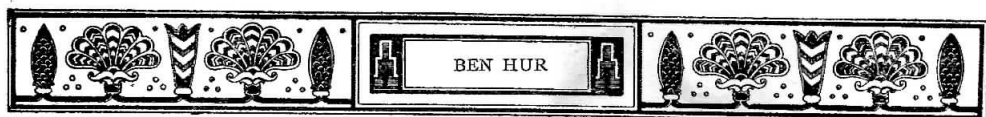
»Hvala Bogu,« reče sam sebi, »te me nije ta žena jače u svoje mreže uhvatila. Sad vidim jasno, da Egipcánku nisam nikada ljubio.«

Kad se je ponešto primirio, laglje je koracao. Kad je došao do mjesta, gdje su od batrice vodile stube u dvorište, a druge na krov, podje po zadnjih i stane na gornjoj stubi.

»Je li moguće,« pomisli, »da je Baltazar njezin drug u izdaji? Ne, ne! Pretvaranje je riedko u častnoj starosti. Baltazar je pošten čovjek.«

Zaključkom ovim zadovoljan podje na krov. Mjesec je bio na nebu, nu pobledio od crvenkasta svjetla mnogih vatra, što su gorjele po ulicah i na prostih mjestih grada. Iz daleka čulo se u zraku skladno pjevanje psalama. Ben Hur nije mogao, a da ne prisluhne, pričinjało mu se, kao da pjevaju: »Ovako, sine Judin, pokazujemo našu vjernost prema Gospodinu, našem Bogu, i našu ljubav prema zemlji, što nam ju je dao. O, da osvane koji Gideon ili David ili Makabejac! Mi smo spremni!« U duhu ugleda Nazarenca. Slika njegova blagog lica pratila ga, dok je preko krova pošao do ograde. I opet mu se nametnulo pitanje: Tko je on?

Pogleda preko ograde na ulicu i podje prema na ljetnikovac. »Neka pokušaju i najgore,« reče sam sebi, »nu Rimljaninu ne opraštam, ne ću da dielim svoj imetak s njim, a radi njega ne ću ni da bježim iz otčinskoga doma. Prije ću pozvati u pomoć Galilejce i dopustiti, da dodje do boja; hrabrošću predobit ćemo sva plemena na našu stranu. Onaj, koji je narodu dao Mojsiju, dat će i nam vodju, ako ne budem ja uspio. Ne bude li to Nazarenac, bit će koji drugi od mnogih, koji su pripravní umrieti za slobodu.«

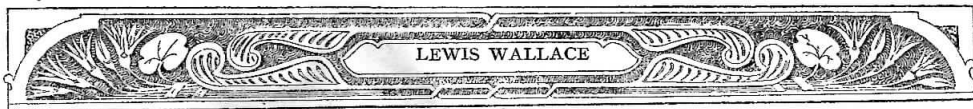

Nutarnjost ljetnikovca bila je slabo razsvietljena. Pogledav unutra opazi, da je trgovčev stolac na takovu mjestu, odakle se je mogla vidjeti najbolje okolica celoga trga.

»Dobri čovjek već se je vratio,« pomisli, »ako ne spava, govorit ću s njim.«

Unidje i podje tiho do stolca. Pogledav preko visokog naslona opazi u njem Esteru. Spavala je, zamotana u pokrivač otčev, kosa joj pala djelomice preko lica, a disala nepravilno, jednom mu se pričini,

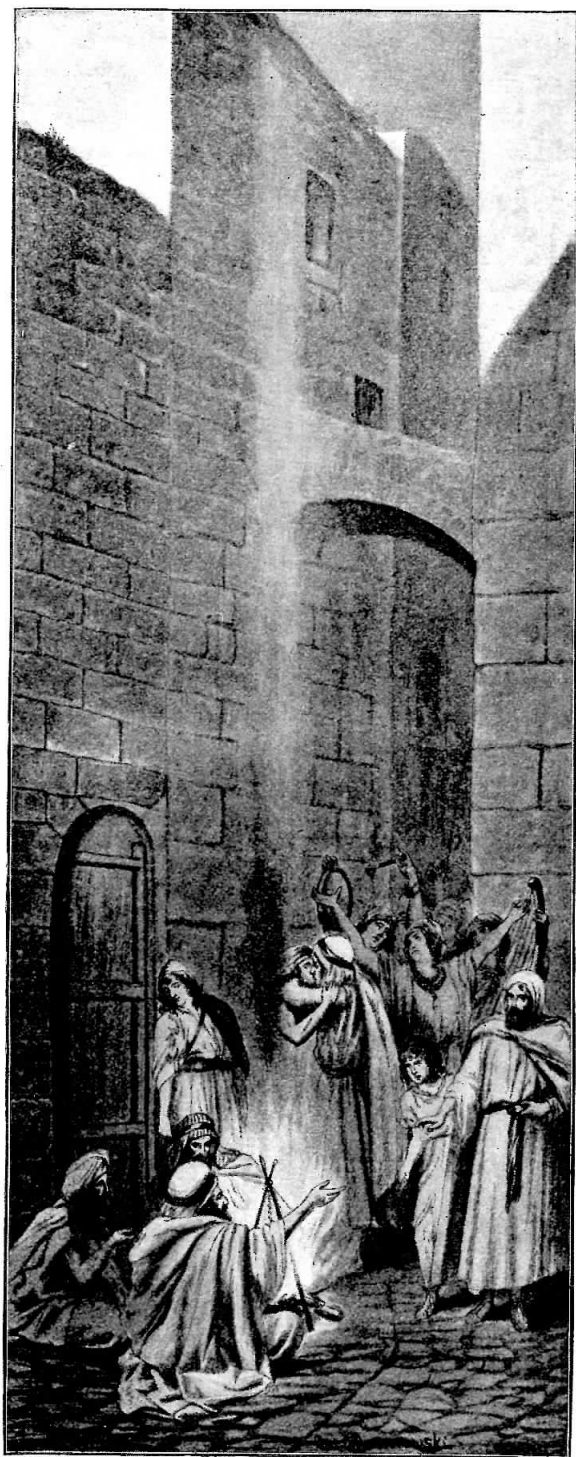

da je uzdahnula. Nešto, bilo to uzdisaj ili samoća, u kojoj ju našao, kao da mu izdaje, da počiva od boli a ne od truda. Narav djeci tako olakoćuje, a on je običavao Esteru držati jedva za više nego za diete. Naslonio ruke o naslon i stajao časak zamišljen.

»Ne ću je buditi, ne imam ništa da joj kažem — baš ništa — van da ju ljubim. Ona je kći Judina i liepa — posve drugčija nego Egipćanka. Kod one je samo taština, kod ove istina, tamo slavohleplje, ovdje osjećaj dužnosti, tamo samoljublje, ovdje požrtvovnost. Ne, ne radi se o tom, da li ja nju ljubim, već o tom, da li ona mene ljubi, od početka mi je bila prijateljica. Ja ju ljubim; ovi ovdje još ne znaju, da sam svoje našao. Egipćanki sam to baš malo prije rekao, nu tako, da se ne će pokazati ukućanom, dok sam ja ovdje, nu ova mala ovdje radovat će se radi toga sa mnom, te ih jezikom i srcem pozdraviti, mojoj majci bit će druga kćerka, a Tirzi ljubezna sestra. Ja bih ju probudio te joj sve izpriповjedio — nu ne, ne sada, liepa Estera, dobro diete, kćeri Judina!«

I ode tiho, kako je i došao.

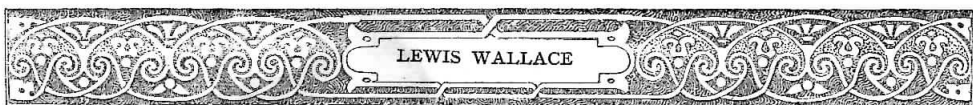

Wallace, Ben Hur.

Poglavlje četrdeseto.

Dlice bile
pune
ljudi,
koji su
dolazili ili
odlazili ili
se sakup-
ljali oko va-
tre, gdje su

pekli meso, pjevali ili se razgovarali. Miruh mesa, što ga pekli, i cedrova drveta, što gorjelo, napunjavao je zrak. Kod ovih svečanosti pozdravljali se svi Izraelci kao braća, a gostoljubivost nije poznavala krajeva. Ben Hura su pozdravljali pri svakom koraku, kod svake vatre zvali ga, da s njimi jede, jer, rekli bi, mi smo braća u Izraelu. Nu on je zahvaljivao i hitio napried, jer

htjede da kod gostione zajaši i vrati se k šatorom na Kidronu. Da dodje onamo, morao je križati put, koji je imao biti naskoro odlikovan najžalostnijim prizorom, što ga kršćanstvo poznaje. I ondje bilo slavljenje u potpunom tieku. Pogledav gore ulicom opazi, gdje se približava mnogo upaljenih bakalja. Kuda bi prošli, zaniemilo bi pjevanje; začudio se još više, kad je opazio sred plamena i iskrâ svietle vrške sulica rimskih vojnika. Što imaju posla rimski vojnici kod židovske svečanosti? — To je bio izvanredan događaj, on stade, da vidi, što je to.

Mjesec je jasno sjao, pa ipak, kao da nisu dosta ni mjesec ni baklje ni vatre po ulicah, neki su u povorci nosili i svjetiljke. Ben Hur stupio na ulicu, da može točno promatrati svakoga, kad pokraj njega prodje. Sluge nosili baklje i svjetiljke, a svaki bio oboružan toljagom ili zašiljenim štapom. Činilo se, te im je ovaj čas glavna zadaća, da medju kamenjem na ulici potraže najbolji put za starješine i rabine. Kamo li će? — u hram sigurno ne, jer je onamo vodio drugi put. A ako im je posao miroljubiv, što će onda vojnici?

Kad se povorka približila Ben Huru, pale mu u oči osobito tri osobe, išle su medju prvimi, a sluge, što su napried nosili svjetiljke, kao da su vrlo oprezni. U mužu s lieve upoznade kapetana straže u hramu, onaj na desno bio svećenik, onoga u sredini ne prepoznade odmah, jer se upirao teško o ramena svojih pratioca te je glavu tako duboko prignuo, da mu nije mogao vidjeti lica. Držao se kao zločinac, koji se još nije snašao od straha, što ga uloviše, ili kao onaj, koga čeka strašna kazna, muke ili smrt. Toliko se je dalo nagadjati: ako već nije bio sâm uzrok toj povorci, to je ipak odlučno sudjelovao u nakani njezinoj. Da Ben Hur dozna, tko je, možda bi pogodio tu nakanu. Stupi zato odvažno uz svećenika, te je s njim koracao. Kad bi onaj čovjek barem glavu dignuo! Gle, sad je baš to učinio. Svjetlo svjetiljke zasjalo mu posve po licu, a bilo je bliedo, smeteno, nakrivljeno, gledao je nemirno i sdvojno. Dok je Ben Hur boravio u blizini Nazarenca, upoznao je koli učenike, toli Gospodina samoga, pa kad sad pogleda u nakrivljeno lice pred sobom, klikne:

»Iskariot!«

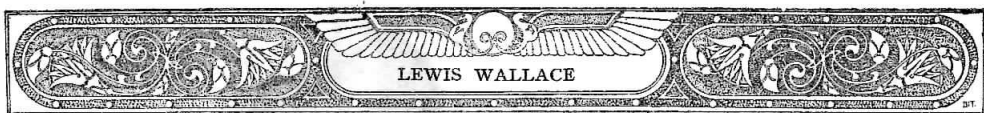
Lagano se okrenu muž prema njemu mičuć usnama, kao da želi govoriti. Nu svećenik ga preteče.

»Tko si ti? Odlazi odavle!« reče Ben Huru turnuv ga.

Taj ne uzvрати, nego uhvati priliku, da se priključi otraga opet povorci. Prodjoše izmed brežuljka Bezethe i tvrđave Antonije uz jezerce Betheddu k vratima ovaca. Svagdje bilo ljudi, i svagdje se zabavljali vjerskom svečanošću. Kako je bila vazmena noć, bila su vrata otvorena, a i straže su pošle za svečanosti. Pred vratima dielio se put u dvoje, jedan prema sjeveru, drugi prema Betaniji. Povorka krenula prema klanu, kuda pro-

tječe potok Kidron. Preko potoka vidjela se Maslinska gora sa svojim tamnim cedri i uljikami. Sada podjoše preko klanca i preko mosta, što je bio niže. Glasno ozvanjali koraci povorke i udaranje im sulicâ i batinâ. Još malo — i oni krenu na lievo k jednomu masliniku, kojemu se

zidovi vidjeli s puta. Ben Hur je znao, da ne ima ondje ništa do nekoliko starih, kvrgavih maslina, trave i iz pećine izsječeno korito, kamo bi stavljali izprešano ulje. Dok se je još čudio, što kani ovakovo društvo u to doba i na tom samotnom mjestu, stade povorka iznenada. Čuju se uzrujani glasovi, neka drhtavica proniče svakoga pojedinog, popadoše natrag jedan preko drugoga, samo vojnici ostadoše.

Ben Huru bio dosta časak, da se odieli od povorke i pohiti napried. Dodje do ulaza bez vrata i ostade tamo, da vidi, šta će biti.

U vrtu, s onu stranu ulaza, stajao čovjek u bijeloj odjeći i odkrivene glave — vitka, nešto napried pognuta stasa, sklopljenih na prsih ruku, duge kose i lica puna boli, slika odanosti i očekivanja.

Bio Nazarenac!

U blizini, odmah na ulazu, bili mu učenici, svi uznemireni, samo je on stajao uzvišeno, mirno u svjetlu bakalja. Kad ugleda tu miroljubivu dušu, stade četa — pljašljivo i buljeć — pripravna da uteče na prvi znak njegove srditosti. Ben Hur pogleda brzo najprije Nazarenca, onda četu, a napokon Judu Iskariota; sad je znao, što hoće napadaj u noći. Tamo je stajao izdajica, ovdje Izdani! — Oboružana četa imala da ga uhvati.

Nijedan čovjek ne može sigurno reći, što će uraditi, kada dodje hora za rad. Nadošao eto trenutak, za koji se Ben Hur godine i godine pripravlja; muž, čija je obrana bila zadaća njegovu životu, bio u smrtnoj pogibelji, a on — sad je bezposlen! — Takova protuslovlja krije u sebi čovječja narav! — Da reknemo istinu, uzvišen mir, u kojem je tajinstveni Nazarenac stajao pred neprijatelji — zaustavljao ga, mislio je: Možda će mu u toj pogibelji pomoći ona čudesna moć, koju je često puta pokazao. Propoviedao je mir, ljubav i oproštenje, hoće li on to i sada pokazati? Bio je gospodar nad životom i smrti, hoće li upotrebiti svoju moć, hoće li se braniti i kako? Dosta mu je samo jedna rieč, jedan mig, jedna misao.

Jedan glas upita:

»Koga tražite?»

»Isusa Nazarenca!»

»Ja sam!»

Ove rieči izrekao je priprosto i bez uzbudjenja, nu četa ipak pri tom natrag uzmaknula, a neki se i srušili. Možda bi ga i pustili, da u taj čas nije pristupio Juda k njemu.

»Zdravo, učitelju!«

I poljubi ga.

A Nazarenac će blago:

»Juda, zar poljubcem izdaješ Sina čovječjega? — Čemu si došao?«

Pošto mu ne odgovori, okrene se k četi i upita još jedanput:

»Koga tražite?«

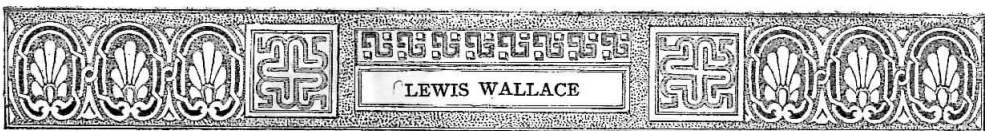
»Isusa Nazarenca!«

»Rekao sam vam, da sam ja taj; ako dakle mene tražite, pustite ove neka otidu!«

Pristupe k njemu, a pogodiv njihovu nakanu približe se neki učenici, za koje se je upravo bio zauzeo. Jedan u vrevi odsieče uho slugi velikoga svećenika ne spasiv ipak učitelja.

I još je bio Ben Hur miran!

Dok su donosili uže, da Nazarenca svežu te ga odvedu, učini on svoje najveće djelo ljubavi, — ne najveće po svom predmetu, nu najveće gledom na to, što je vršio svoju ljubav prema neprijateljem. Reče: »Prestanite, dosta je!« I on se taknu uha ranjenikova te ga izcieli. Ovomu činu začudili se prijatelji i neprijatelji — koli što ima moć da to učini, koli što je to učinio u ovih okolnostih.

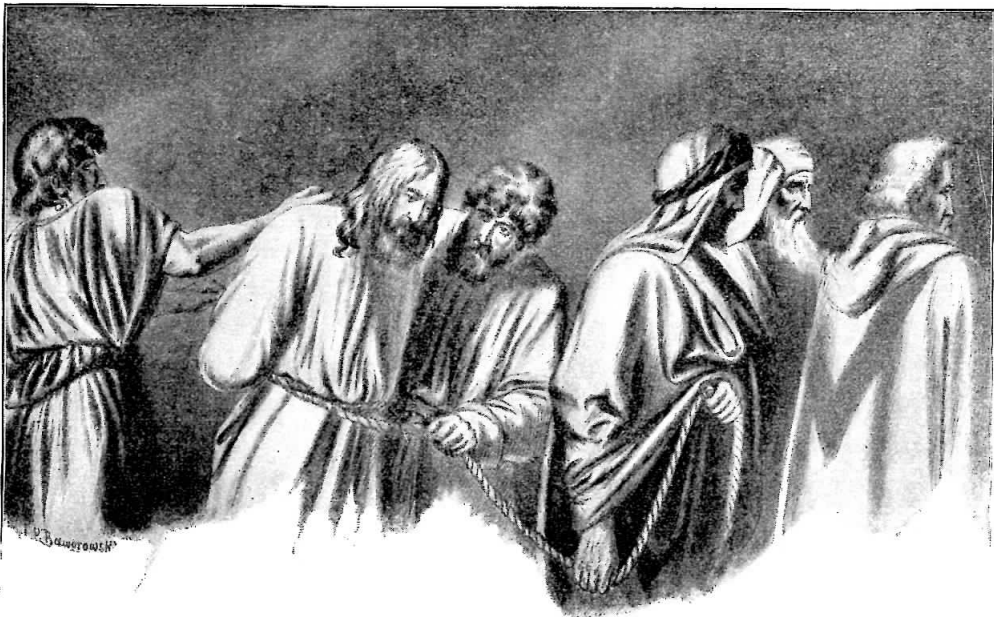
»Svakako ne će dati, da ga svežu,« pomisli Ben Hur.

»Zadij mać u korice! Zar da ne pijem kalež, što mi ga Otac dao?« — Od revnog se učenika okrenu Nazarenac k četi: »Izašli ste kao na razbojnika s mačevi i toljagami, da me ulovite; svaki dan bio sam u hramu i naučao, a niste me uhvatili; nu moralo se izpuniti, što je pisano.«

Četa se ohrabrila te ga obkolila. Kad se Ben Hur ogleda za učenici, već ih bilo nestalo, nijednoga nije vidio. Nazarenca svezaše — njega, koji je mogao jednim dahom svojih usta da uništi svoje neprijatelje!

»Kakov kalež,« mislio Ben Hur, »dao mu je njegov Otac da pije? A tko je taj Otac? Tajna nad tajnom. Ne jedna, već mnoge!«

Četa — napried vojnici, krene natrag u grad. Ben Hur se zabrinuo, nije bio zadovoljan sam sa sobom te odluči nešto upitati Nazarenca. Znao je, da je on ondje, gdje su baklje najgušće. Skinu dugo gornje odielo i rubac s glave, baci odielo na nizki vrtni zid i pohitje za

povorkom, te joj se smjelo pridruži. Uspjelo mu da dodje uz onoga, što je uhvaćenika vodio na užetu. Nazarenac koracao polagano, pognute glave i na ledjih svezanih ruku, kosa mu visjela preko lica, a hodao je više prignut nego obično, i rekao bi, da je zaboravio na sve oko sebe.

Pred njim koracali svećenici i starješine razgovarajuć se međusobno, te bi se kadkada okrenuli uhvaćeniku. Kad su došli do mosta, trgne Ben Hur uže slugi iz ruke i pristupi k Nazarencu:

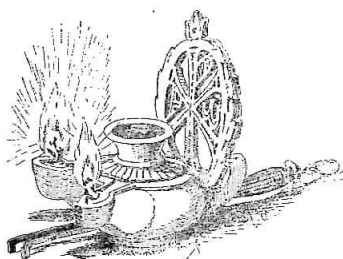
»Učitelju, učitelju,« govorio brzo, »ne čuješ li, učitelju? Rieč, samo jednu rieč! Reci mi —«

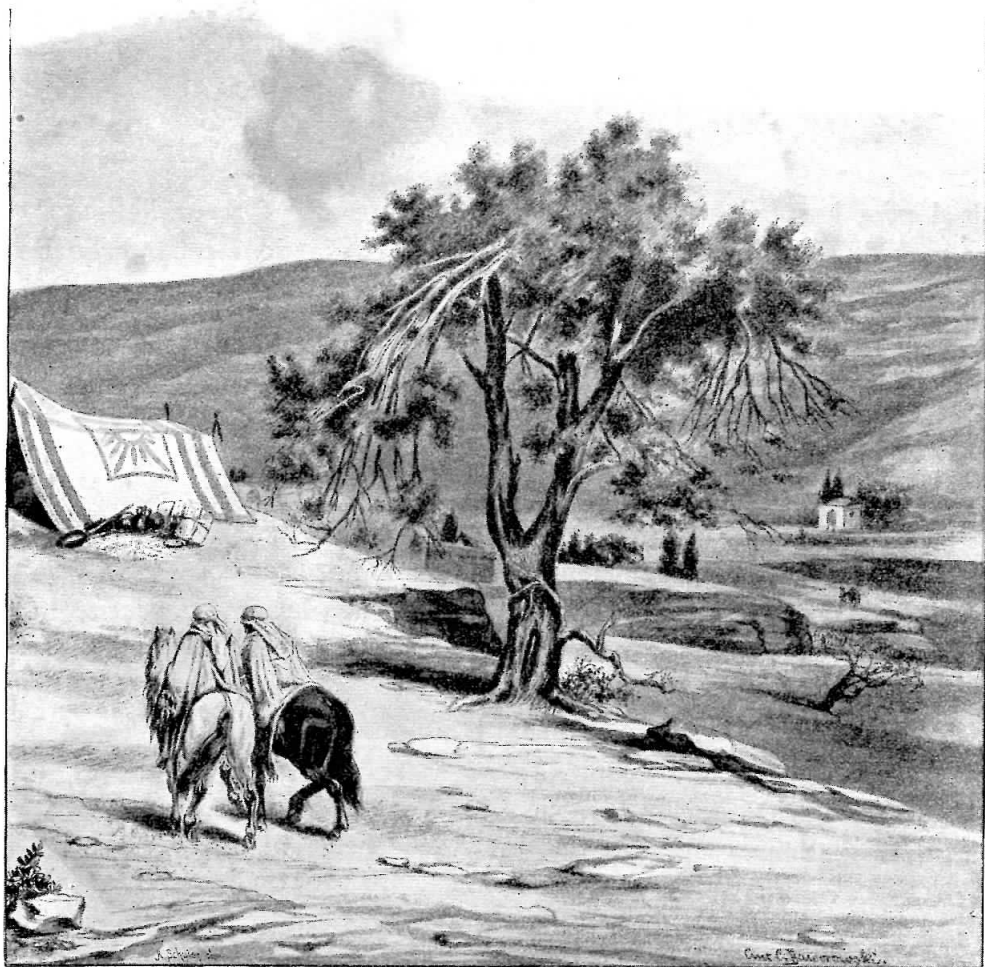
Prekinuli ga i srdito upitali: »Tko si ti?« a muž, komu je bio oteo uže iz ruke, pruži za njim ruku. Ben Hur se ne dade zastrašiti. »Ideš li dobrovoljno, učitelju?« upita. — Ne dobi odgovora. — »Učitelju,« nastavi dosadljivo, »ja sam tvoj prijatelj, ako dovedem pomoć — hoćeš li ju primiti?« — Nazarenac ne pogleda, niti dade kakov znak. Vojnici navale na Ben Hura. »On je jedan od njegovih, uhvatite ga, utucite ga!« vikali su.

Silom se izmaknu rukama, što su za njim segnule, te provali kroz okrug, što ga oko njega učiniše. Nu odjeća mu ostane u rukama vojnika, on uteče nag od njih i dospije sretno u tamni klanac.

Svoje gornje odielo i rubac za glavu donese sa vrtnoga zida te krenu u gostionicu, uze konja i odjaha k svojim odlučiv, da će sutra poći k Nazarencu. Nije znao, da su ga odveli još iste noći k Anni, da ga presluša.

Težkim srcem legne, ali spavati nije mogao. Sad mu je bilo jasno, da je njegovo židovsko kraljevstvo, o kojem je snivao, bilo u istinu samo san. Nadošao preokret u njegovu životu.

Poglavlje četrdeset i prvo.

Drugo jutro oko dva sata dojahaše dvojica naglo k Ben Hurovu šatoru, te sjašiv zatraže da s njim govore. Još nije bio ustao, nu naloži, da ih predvedu. »Mir s vama, braćo!« reče im, kada su unišli. Bila to dva kapetana njegovih galilejskih legija. »Sjednite!« »Ne!« reče stariji kratko. »Sjesti i počivati značilo bi pustiti Nazarenca da umre. Ustani i podji s nama! Osuda je izrečena, križ je već pripravljen.«

On ih zapanjeno pogleda. »Križ!?« bilo je sve, što je mogao u taj čas da kaže.

»Prošle noći uhvatiše ga i odsudiše, a prema jutru odvedoše ga pred Pilata. Dva puta ih je odbio i izjavio, da je nedužan, napokon oprala svoje ruke i reče: „Nevin sam u krvi pravednika ovoga.“ A oni odgovoriše —«

»Tko odgovori?«

»Oni, svećenici i narod: „Krv njegova na nas i na djecu našu!“«

»Sveti otče Abrahamel!« klikne vanredno uzrujan Ben Hur; »Rimljanin je milosrdniji prema Izraelcu, nego li njegovi suplemenici! — Ako je — da, ako je Sin Božji — tko će ikada skinuti taj krvni grieh s njihove djece? — Mora biti, sad je vrijeme za boj!«

On zapleska rukama.

»Konje, brzo!« rekne slugi Arapinu, koji je na znak unišao. »Amra neka mi pošalje drugo odijelo; donesi mi mač! — Sad je vrijeme, prijatelju, da umremo za Izraela, čekajte vani, dok dodjem!«

Založi komad kruha i napi se nešto vina, a onda krene na put.

»Kamo ćemo najprije?« upita jedan.

»Sakupiti legije.«

»O jao!« vikne čovjek.

»Zašto, o jao?«

»Gospodaru,« odgovori mu postidjen, »mi smo jedini, koji smo ti još ostali vjerni; svi su se ostali sdružili sa svećenici.«

Ben Hur ih iznenadjeno pogleda, a u duhu opet začuje rieči: »Zar da ne pijem kalež, što mi ga Otac dao?« — I reče sam sebi: »Njegova smrt ne može se odkloniti, on joj je išao u susret od početka svog poslanstva; ako on na to pristaje, ako dobrovoljno umire, ako je to viša Božja volja odredila, šta može u tom slučaju drugi učiniti?« Uvidi, da je bezuspješno poduzeće, radi kojeg je sakupio Galilejce: njihov bieg učini, te se nije moglo izvesti, nu — nije li čudnovato, što su ga baš danas ostavili? — Možda je njegova osnova, trud i novac bilo samo oporba proti volji Božjoj? Sgrozi se, prihvati uzde i rekne samo: »Podjimo, braćo! — Na Golgotu!«

Susretnu uznemireno mnoštvo, gdje hiti prema jugu, kao i oni. Činilo se, kao da je ciela okolica grada uzrujana; pošto su čuli, da bi mogli susresti povorku sa Odsudjenim u okolici Irudovih tornjeva, pobrzaše onamo. U dolini pod ribnjakom Ezekije nastade tolika stiska, da su morali sjašiti. Umakoše za ugao jedne kuće i čekali su.

Prodje pô sata, jedan sat, a još uvijek prolazilo mnoštvo kraj Ben Hura i njegovih pratilaca: Židovi iz Libije, iz Egipta, od Rima, Židovi iz svih zemalja iztoka i zapada i sa ostrvâ mora, sve sljedbe Judeje, sva izraelska plemena i svi narodi zemlje bili su zastupani, išli su pješke, na konju, na devi, u nosiljkah, u raznom odielu, ali si ih ipak lako razpoznavao po jednakosti, što ih još i danas luči od ostalih naroda. Govorili su sve poznate jezike; brzo, tiskajuć se hitjeli su napried — da vide, kako će umrieti siromašni Nazarenac kao zločinac medju zločinci.

Takova eto bila ta množija, nu bilo i na hiljade nežidova, na hiljade, koje su Židovi mrzili i prezirali — Grka, Rimljana, Arapa, Siraca, Egipćana, Indijanaca — sve ove zahvati bujica, te bi rekao, da će biti zastupan čitav svijet kod razapinjanja na križ.

Premda je bilo sila
svieta, vladao je
čudovit mir, te ga
je tek kadkada
prekinuo

kakov povik, konjski topot ili zveka oružja. Na svakom licu vidjela se žurba i uzbudjenost, kojom ljudi očekuju kakov strašni događaj, nesreću ili bitku. Napokon začuje Ben Hur u pravcu tornjeva daleko krik mnogog ljudi.

»Čuj, dolaze!« reče jedan drug.

Prolaznici stadoše, da slušaju, nu kad začuše, da se halabuka približava, pogledaše se međusobno i sgroziv se gledaše, kako će napried. Vika dolazila sve bliže, zrak drhtao. Sad opazi Ben Hur, gdje sluge nose Simonidesa u nosiljci. Uz njega koracala Estera, a iza njih nosili zatvorenu nosiljku.

»Mir s tobom, Simonidesu, i s tobom, Estera!« pozdravio Ben Hur pristupiv k njima. »Ako polazite na Golgotu, ja ću vas pratiti, nu pričekajte, dok prodje povorka!«

Simonides se prene, kao da je bio duboko zamišljen, i reče:

»Govori s Baltazarom, ja ću učiniti što i on — on je u nosiljci.«

Ben Hur digne zastor nosiljke, Egipćanin ležao kao mrtav, on prihvatio prijedlog.

»Možemo li ga vidjeti?« upita slabim glasom.

»Nazarenca? Da, on mora na nekoliko koraka uz nas proći.«

»O Gospodine,« klikne pobožno starac, »još jednom, još jednom! — O koli strahovit dan za svet!«

Društvo čekalo u zaklonu kuće, nitko nije govorio mnogo, možda da ne oda svoja čuvstva. Baltazar se podigne u nosiljci, te se podupirao o slugu. Estera i Ben Hur ostali kod Simonidesa.

Još uvijek prolazila množija, možebit još brojnija nego prije. Vika se čula sve bliže — gotovo da oglušiš ili se onesvjestiš. Napokon dodje očekivana povorka sa Odsudjenim.

»Gle, evo dolazi Jerusalem!« reče gorko Ben Hur.

Pred povorkom koracali dječaci i derali se: »Kralj židovski! Mjesto za kralja židovskog!«

Simonides ih promatrao, dok su dječaci kraj njega prolazili, i reče:

»Jao gradu Jerusalemu, kad ovi jednom nastupe svoju baštinu!«

Četa vojnikâ, posve oboružana, slijedila je koracajuć ravnodušno.

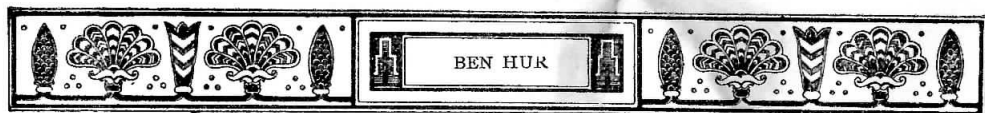
Tada dodje Nazarenac!

Izgledao, kao da je već mrtav, i kod svakog koraka samo što se ne sruši. Oko vrata nosio uže, na njem bila daska s napisom. Bose mu

noge ostavljale na hrapavu kamenju krvave tragove, razderano odielo visjelo preko nesašivene doljne odjeće, trnov vienac nemilosrdno mu zabijen u glavu; iz rana, što time nastadoše, tekla mu krv preko lica, vlasi mu bile krvave. Koža, gdje se je još mogla vidjeti, bila je blieda kao u sablasti. Negdje u gradu bio je pao pod težinom križa, što ga

je sam kao odsudjenik morao da nosi na stratište; sad mu ga je pomogao nositi neki težak. Četiri vojnika čuvala ga od biesa svjetine; nu ipak su ga gdjekoji udarali i u nj pljuvali. Nije ni pisnuo — niti šta zamolio, niti se i na što potužio, a nije ni pogledao gore, dok ne dodje do kuće, gdje je bio Ben Hur sa društvom. Ovi su oćutjeli najveće

smilovanje za nj. Estera zagrlila oca, koji je — prem neslomive volje — silno drhtao. Baltazar se kao niem srušio. I isti Ben Hur uzklikne: »Bože moj, Bože moj!« U taj čas okrene se Nazarenac k njim, kao da čita u njihovu srcu ili je čuo ovaj povik, te svakoga u tom skupu pogleda takovim pogledom, da ga nisu nikada zaboravili za sav svoj život. Oćutješe, da misli na njih a ne na sebe, da su mu umiruće oči blagoslov im poslale, kad ga ustima nije smio da izgovori.

»Gdje su tvoje legije, sine Hurov?« upita Simonides prenuv se od zapanjenosti.

»To znade Anna bolje nego ja!«

»Kako, zar su te ostavile?«

»Svi do dvojice!«

»E, onda je sve izgubljeno, dobri čovjek mora umrieti.«

Na Simonidesovu licu čitao si duboku bol, glava mu klonu na prsa, on je pošteno pripomagao, da Ben Hur izvede što kani, a sada vidje, gdje su mu sve nade za uvijek uništene.

Za Nazarencem išla dva čovjeka, koji su takodjer nosili križ.

»A tko su ovi?« upita Ben Hur Galilejce.

»Zločinci, koji će umrieti sa Nazarencem,« odgovore oni.

Iza njih u povorci bio veliki svećenik urešen svimi znakovi svoje časti, okružen stražom hrama; zatim je došlo po redu veliko vieće i mnogo svećenika u bijelih dugih haljinah, šarena, naborana pasa.

»Annin zet!« primieti Ben Hur pokazav na velikog svećenika.

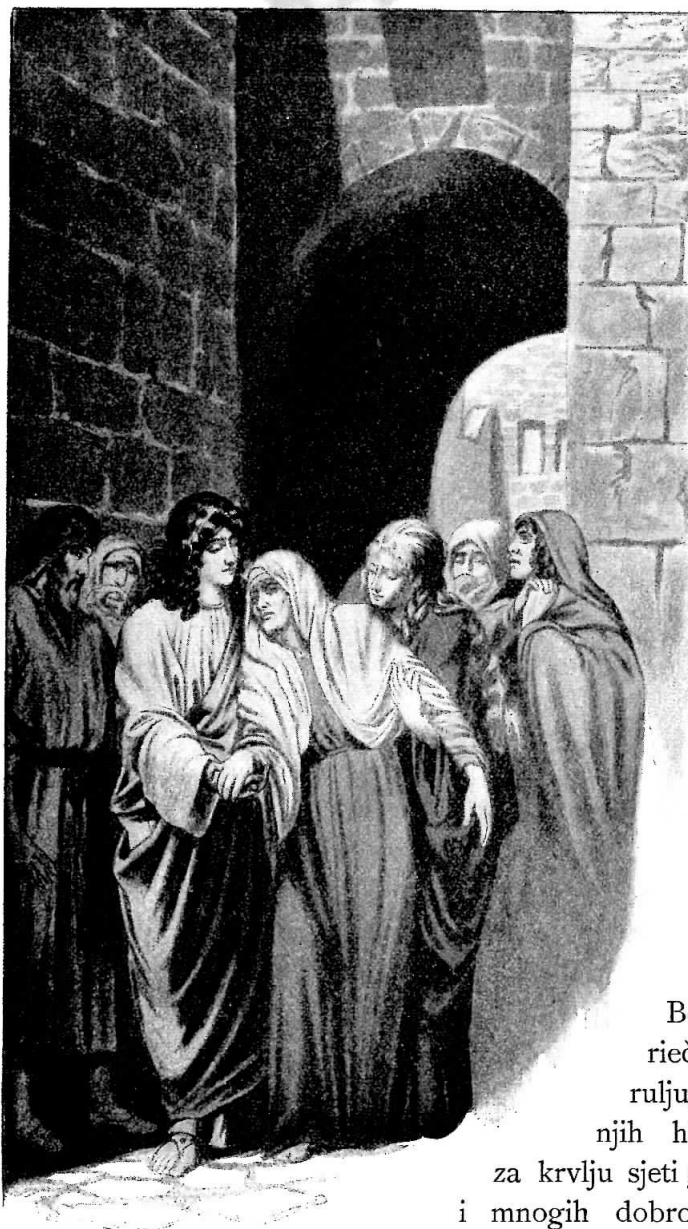
»Kaifa, poznam ga!« odgovori Simonides, a onda će za časak: »Sad sam osvjedočen, sad znam sigurno, da je onaj sa napisom oko vrata i sbilja ono, što napis kaže: „Kralj židovski“. Običan čovjek, varalica, zločinac, nije imao nikada takove pratnje. Gle, prate ga narodi, Jerusalem, Izrael! Ovdje je efod, odjeća velikog svećenika s mogranji od grimiza i zlatnimi zvončići, česa nije nitko na cesti vidio od onoga vremena, kad je Judeja pošla u susret Macedoncu. Sve su to dokazi, da je Nazarenac kralj. O, da mogu ustati pa za njim poći!«

Ben Hur ga slušao u čudu. Kao da je tek sada opazio, da je dao, te ga čuvstva svladaju, dometne brzo Simonides:

»Govori sa Baltazarom! Hajdemo dalje, približava se izrod Jerusalema!«

Tu ga prekide Estera:

»Eno ide nekoliko žena i plaču — tko su?«

Okrenuv se onamo, kamo je pokazala, opaze četiri žene gdje plaču. Jedna se upirala o rame čovjeka, nalik na Nazarenca. Ben Hur odgovori:

»Taj je čovjek Nazarenčev najmiliji učenik. Žena, što se o njeg upire, jest Marija, majka Učitelja; ostale su žene iz Galileje, što su mu služile.«

Suznim očima gledala Estera za ženami, dok ih nestalo oku.

»Hajdemo,« reče Simonides, kad je Baltazar bio pripravljen, »hajdemo, sledimo ih!«

Ben Hur nije čuo ovih rieči. Pogled na divlju rulju, što je još uvijek kraj njih hitjela, očividno veselje za krvlju sjeti ga blagosti Nazarenčeve i mnogih dobročinstva, što ih je on učinio biednomu čovječanstvu. Iznenada

se sjetio, da mu i on duguje zahvalnost; nije li ga on tješio, kad su ga vodili na galiju, u gotovo sigurnu smrt; nije li eno on prošle nedjelje čudesno ozdravio njegovu majku i sestru? Zar se ne može ništa, upravo ništa, da bude spasen? — Tu si je spočitavao, da je mogao

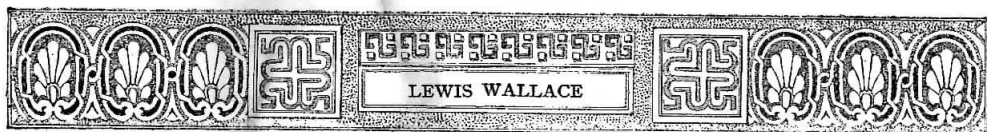

više učiniti; morao je malo bolje nadzirati Galilejce, tad bi mu ostali vjerni i pouzdani. Sad je nadošao čas, da radi! Dobro promišljena navala ne samo da bi raztjerala toliku svjetinu, već bi poput glasa trublje sakupila Izrael i pospješila borbu za željnim oslobodjenjem naroda. Sgoda izmicala, svaki ju čas umanjivao. — »Bože Abrahamov, zar se ne da ništa, baš ništa učiniti?!«

Tu opazi nekoliko Galilejaca i pobrza k njim. »Podjite za mnom!« reče im; »moram s vami da govorim.«

Galilejci ga poslušaju, i kad su opet bili pod zaklonom kuće, reče im: »Vi ste od onih, koji su primili moj mač i obećali, da ćete se boriti za slobodu i budućega kralja. Vi nosite sa sobom mačeve, sad

je vrieme, da ih trgnete. Idite, potražite svoje drugove i recite im, da ih čekam na Golgoti, na mjestu razapinjanja. Požurite se! Nazarenac je kralj, s njim umire sloboda!»

Pogledaju ga s poštovanjem, ali se ni ne maknuše.

»Zar ne čujete?» upita neuztrpljivo.

Sad mu jedan odgovori:

»Sine Judin,« — oni ga nisu poznavali pod drugim kakvim imenom — »sine Judin, tebe su prevarili! Nazarenac nije kralj, on ne ima duha kraljevskoga. Mi smo bili s njim, kad je ulazio u Jerusalem, vidjesmo ga u hramu, on je prevario nas i cijeli Izrael, on je ostavio nas i prezreo Davidov priesto. On nije kralj, i Galileja ne pristaje uz njega. Neka umre! A ti, sine Judin, čuj, mi nosimo tvoje mačeve, te smo pripravnici trgnuti ih za slobodu, i cijela Galileja s nami. Sloboda neka bude tvoj cilj, i sastat ćemo se s tobom kod križa.«

* * *

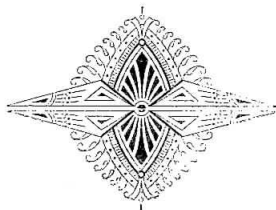
Nadošao čas, gdje je Ben Hur morao da se odluči. Da je primio ponudu, da je rekao rječ — mi bismo možebit imali drugu svjetsku povjest, nu tada bi ljudskom sudbinom ravnali ljudi, a ne Bog — nešto, što nikada nije bilo a niti će biti. Čuvstvo smetenosti obuze ga, i nije si mogao da to protumači; no kasnije pripisivao je to Nazarencu. Kad je taj uzkrasnio od mrtvih, uvidi, da je morao umrijeti, da utvrdi vjeru u uzkrasnje, bez koje ne bi imalo kršćanstvo temelja.

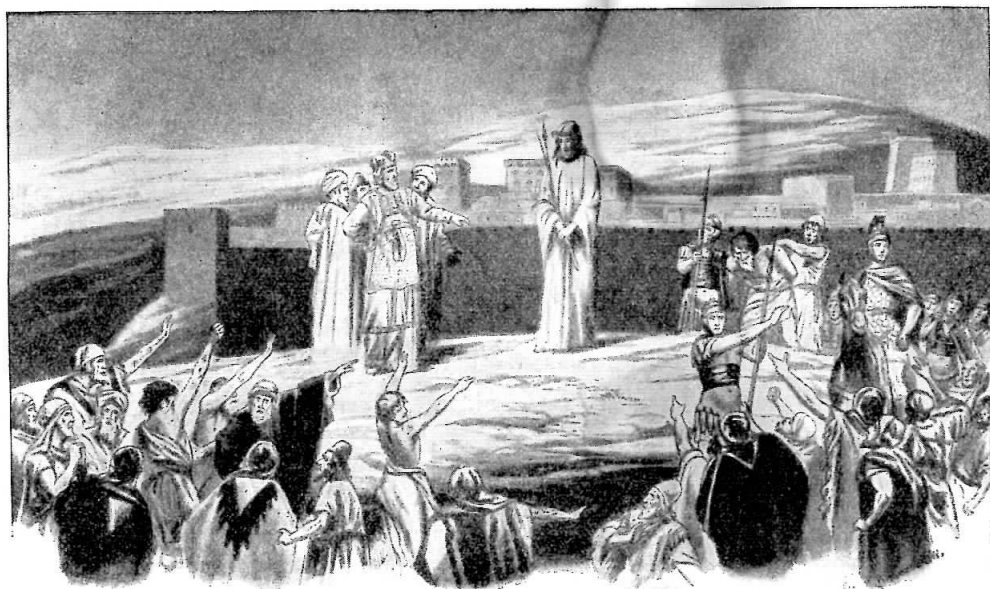
Časovita smetenost ne dade mu, da bud što odluči; stajao je neodlučan, niem. Sakri si lice u ruke, drhtao je uslied unutarnje borbe medju svojom voljom i nekom višom silom.

»Dodji, dodji, mi te čekamo!« zovnu Simonides po četvrti put.

Bez volje išao je za stolicom i nosiljkama. Estera koracala uz njega.

Kao ono Baltazar i njegovi mudri drugovi u pustinji, tako se sad i Ben Hur predao, da ga vodi neka viša sila na Golgotu.

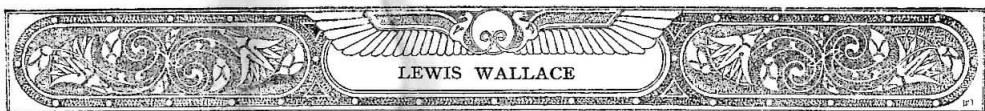

Poglavlje četrdeset i drugo.

Sada je društvo — Baltazar, Simonides, Ben Hur, Estera i oba Galilejca — stiglo na mjesto, gdje će razapinjati, preuze Ben Hur da im nadje mjesto. Kako im je mogao prokrčiti put kroz onu vrevu, toga nije znao, kao što ni to, kojim su pravcem pošli i koliko su vremena trebali. Bez svijesti, a da nije ni vidio, ni čuo, ni znao zašto, bio je stigao na mjesto. Kakav je sada bio, nije mogao, kao ni diete, da zaprieči strašni zločin, kojemu je imao da bude svjedok. — Nedokučive su nam nakane Božje vazda, ali još više putovi, što do njih vode, i kojima hoće da ih našoj vjeri izjasni.

Ben Hur i njegovo društvo stanu. Ukletva, pod kojom kao da je bio, najednom izčeznu, te je sada mogao sve posve jasno razabirati. Vrhunac Golgote bio u obliku lubanje te suh, prašljiv i bez nasada, izuzev nekoliko strukova hisopa. Mjesto odabrano za razapinjanje, na najvišoj točki briega, okruživao je živ zid ljudi, što ih je zadržavala četa rimskih vojnika, te nisu mogli napried. Vojnikom zapoviedao kapetan. Ben Hur bio je dopro do skrajnje medje prostora, opredieljena za one,

što su gledali; tu je sad stajao okrenuv lice prema sjeverozapadu; kud mu je oko dopiralo, nigdje prazna mjesta, nigdje pećine, ni zelenila, samo lica, hiljade i hiljade, na stotine hiljada. Tri milijuna srdaca kucalo — ravnodušno prema sudbini razbojnikâ, nu napeto izčekivajuć, što će biti sa Nazarencem — kucalo bud od mržnje ili straha ili znatiželje, dok ih je njegovo srce obuhvatalo Božanskom ljubavi, te za njih u smrt pošlo.

Na briegu, tako visoko, te su ga iz daleka vidjeli, stajao oholo veliki svećenik u sjajnoj odori. Još više, na vrhu, svim na oku stajao pognut, u mukah i šuteć Nazarenac. Jedan vojnik dao mu u ruke trsku za ruglo. Oko njega bjesni vika, smieh, kletve, psovke — sad pojedince, sad u skupu. Čovjek, samo čovjek, štioče, uz ovu buru strastî izgubio bi i zadnju iskrnu ljubavi naprama svomu rodu.

Svi su gledali Nazarenca. U srcu Ben Hurovu — da li smilovanje ili što drugo — sgadjao se preokret. Obuzelo ga čuvstvo, što mu dade snage, te je mogao podnieti sve duševne i tjelesne muke, što učini, te si je želio smrt kao prielaz u bolji život, — možda u život duše, što ga je Baltazar onako rječito branio. Počeo je uvidjati i shvaćati, da je Nazarenčevo poslanstvo bilo, kako da one, koji ga ljube, uvede preko granica zemaljštine u ono kraljevstvo, koje je pripravljeno njemu i njegovim. Kao da je slušao u duhu Nazarenčeve rieči, što ih je jedanput od njega čuo, a nije ih bio razumio:

»Ja sam uzkrснуće i život!«

Opet i opet zujile one u njegovoj duši, pred njegovim razsvietljenim umom, pune najdubljega znamenovanja. I kao što često opetujemo pitanje, što smo ga razumjeli po slovu, da mu shvatimo i smisao, upita samoga sebe, upiruć vazda oči na lik na brežuljku:

»Tko je uzkrснуće — tko život?«

»Ja!« činilo mu se, kao da on odgovara. I osjeti čuvstvo mira, kakova još nikad nije osjetio, mira, što je učinio kraj svim dvojbam i bio početak vjeri, ljubavi i osvjedočenju.

Tada prenuše Ben Hura iz razmišljanja mukli udarci čekića. Pogleda i vidi, kako nekoliko vojnika i radnika slažu križeve. Jame su već izkopali, gdje će ih usaditi.

»Reci im, neka se žure!« rekne kapetanu veliki svećenik. »Odsudjenici moraju biti još prije zapada sunca mrtvi i pokopani, da zemlja ne postane nečista. Tako glasi zakon.«

Neki milosrdniji vojnik pristupi Nazarencu i ponudi mu piti; nu on ne htjede. Tada dodje drugi i skine mu s vrata dasku s napisom te ju učvrsti na gornji kraj križa. Sve priprave bile su dovršene.

»Križevi su gotovi!« reče kapetan velikomu svećeniku. Ovaj odgovori:

»Hulitelja na Boga treba prvog razapeti. Sin Božji morao bi si sâm pomoći. Vidjet ćemo!«

Nastala neugodna tišina. Imalo je doći najstrašnije — ljude je valjalo na križ pribiti. Svi su se sgrozili u čas, kad su vojnici spopali Nazarencu u tu svrhu. I najokrutniji se potresoše. Mnogi rekoše kasnije, da se je zrak iznenada ohladio, pa da su stoga zadrhtali.

»Kako je strašno!« reče Estera i zagrlji otca. Ovaj se sjeti mukâ, što ih je jednom i sâm morao da pretrpi, i sakri njezino lice na svoje grudi pa reče: »Gledaj na stranu, Estera, gledaj na stranu! Čini mi se, da će svi, koji to gledaju, nedužni i krivi, biti prokleti od ovog časa.«

Baltazar padne na koljena.

»Sine Hurov,« reče Simonides sve više uzrujan, »ako Jehova ne pruži ruku, izgubljen je Izrael i mi.«

Ben Hur odvrati mirno:

»Ja nisam bio pri sebi, Simonidesu, a ipak sam čuo, da se to mora dogoditi i zašto se mora dogoditi. To je volja Nazarenčeva, volja Božja. Slijedimo primjer Baltazarov — pa budimo mirni i molimo!«

Pogledao opet na brežuljak, činilo mu se, kao da još jednom čuje: »Ja sam uzkrснуće i život!« Nakloni se strahopočitanjem, kao da se je u istinu s kim razgovarao.

Na vrhu brežuljka ovršivano je međjutim grozno djelo. Vojnici svukoše odielo Nazarencu, te je stajao gol pred svjetinom. Još si vidio krvave masnice od bičevanja, što ga je jutros pretrpio. Bez milosrdja svališe ga na križ i po njem izpružiše. Ponajprije razvuku mu ruke na prievornice, a onda dohvate čavle — nekoliko jakih udaraca čekićem, i probiše nježne ruke. Tada mu pomaknu koljena tako, da su tabani došli na panj križa, metnuše nogu uz nogu, te ih probiju čavli. Muklo ozvanjali udarci čekića, pa i oni, koji ih nisu čuli, vidjeli su ipak kretanje krvnikâ, te su znali, što je to, pa se sgroziše. A žrtva ovih okrutnosti nije proustila nijedne rieči, nijedne prošnje, nijedne tužbe.

»Na koju ćemo ga stranu licem okrenuti?« upita surovo jedan vojnik.

Razapinjanie Isusa.

»Prema hramu!« odgovori veliki svećenik. »Neka i na umoru gleda svetu sgradu, koju je u životu obezčastio.«

Vojnici uhvate križ i odnesu ga s Nazarencem na određeno mjesto. Tamo ga zarinu u zemlju. Međ nebom i zemljom visjelo je sada Nazarenčevo tijelo na rukama, iz kojih je krv tekla. I još ne prousti nijedne bolne riječi — tek prošnju, najbožanstveniju od svih prošnja:

»Otče, oprosti im, jer ne znaju, šta čine!«

Divljom vikom pozdrave križ — što su ga sada svi vidjeli — a oni, koji su znali čitati, pohite onamo, da čitaju napis. Čim su ga pročitali, rekoše sadržaj drugim, a naskoro sva ta nebrojena svjetina porugljivo zaurla:

»Zdravo, kralju židovski! Blago si ga tebi, kralju židovskil!«

Veliki svećenik, poznavajući bolje što značenuje napis, prosvjedovao je proti tomu, nu badava. Napis je bio nad glavom, a kralj umiruć gledao na nezahvalni grad, koji ga tako sramotno iztjerao.

Sunce bilo na podnevu. Bregovi, grad, hram, palače, tornjevi i vršci odsievali na njegovu sjaju. Nu iznenada nastade tama na zemlji i na nebu — najprije jedva se opažala, nalik na večernji sumrak. Nu brzo je tama rasla, te uzbudi obći strah. Ruganje i vika presta, svi u strahu gledali ljudi jedan drugoga, a onda prema nebu i na bregove, što su se gubili u sjeni, i na brežuljak, gdje se razvijao žalostni prizor, a napokon opet jedan na drugoga, probliedjeli i zadržtali.

»To je samo magla ili prolazni oblak,« reče Simonides, tješeći svoju prestrašenu Esteru. »Odmah će biti svjetlo.«

Ben Hur je drugačije mislio.

»To nije ni magla ni oblak,« reče. »Dusi u zraku, proroci i svetcu prikrše sunce, da ni oni, ni narav ne vide taj žalostni prizor. Velim ti, Simonidesu, kako Bog živi, onaj, što tamo visi, Sin je Božji!«

I ostaviv Simonidesa u čudu, podje k Baltazaru, koji je nedaleko klečao, i metne mu ruku na rame.

»Mudri Egipćanine, čuj me!« progovori. »Ti si jedini imao pravo. Nazarenac je u istinu Sin Božji!«

Baltazar ga povuče k sebi i odgovori mu slabim glasom:

»Vidio sam ga kao diete gdje u jasliah leži; nije zato čudo, što sam ga prije tebe upoznao. O, što sam morao da doživim ovaj dan! Ah, da sam umro, kao i moji drugovi, Melkior i Gašpar.

»Tješi se!« nastojao Ben Hur da ga umiri. »Oni su oko nas, bez dvojbe!«

Sumračje postade duboka tama, a tama mrka noć. Nu krvnici na brežuljku nastavili svoj posao. Redom razapeli i razboj-
nike, te im podigli križeve. Tada voj-
nike opozvaše, a mnoštvo je moglo slobodno pristupiti. Poput bujice nagrnu do križa turajuć se i gurajuć. Stadoše se Nazarencu rugati.

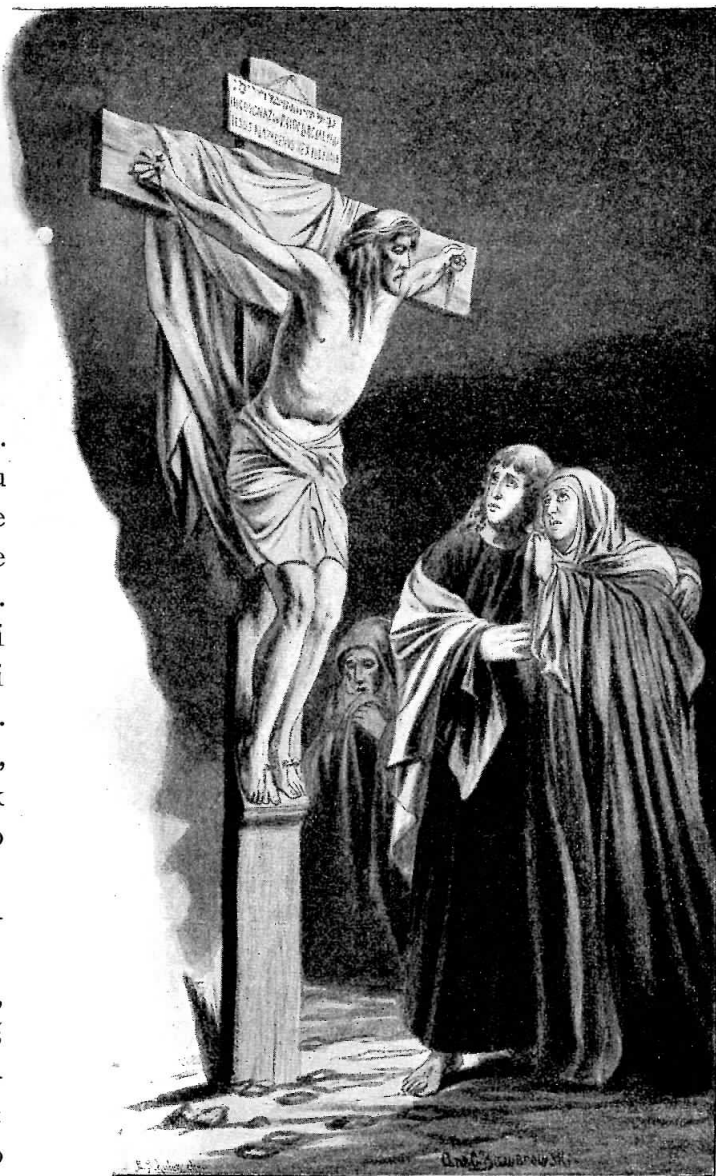
»Haha! Ako si kralj židovski, sadji s križa!« klikne jedan. »Da,« htjede drugi, »ako sada sadje k nam, vjerovat ćemo u njega!«

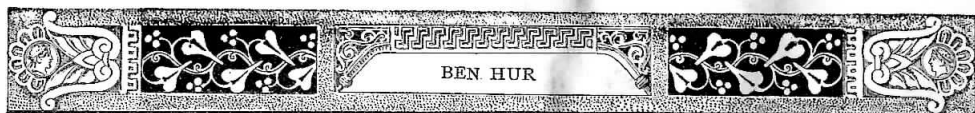
Drugi kimali glavom i govorili:

»Pomozi si sâm, ti, koji razgradjuješ hram i u tri ga dana opet sagradjuješ!«

I: »On se uzdao u Boga, neka ga oslobodi sad, ako ga voli: reče bo: Sin sam Božji.«

Nepojmljiva zloba! Nazarencu je činio narodu samo dobro; stranci, veći dio prisutnih, prvi put ga sad vidjeli, pa ipak mu se rugali a žalili razboj-
nike.

Nadnaravna tama strašila Esteru kao i mnoge druge. Dva tri puta reče svom ocu:

»Hajdemo kući! To je srčba Božja. Tko zna, što će se još sve dogoditi! Ja se bojim.«

Simonides je nije čuo. Govorio je tek malo i bio očevidno nemiran. Kada je iza sat jedan opazio, da je svjetine manje oko križa, podju oni bliže na njegov zahtjev. Od svoga novog stajališta mogli su tek slabo vidjeti Nazarenca, nu mogli su ga jasno čuti. I sat dva prodje kao i jedan. Nazarencu se rugali i psovali ga. Za to vrijeme samo je jedanput otvorio usta, da progovori. Nekoliko žena dodje i klekne uz križ. Među ovimi opazi Razpeti svoju majku i učenika, koga je ljubio.

»Ženo,« reče dignuv svoj glas, »evo ti sina!« A učeniku: »Evo ti majke!«

Nadodje sat tri, a još se mnoštvo tiskalo oko brežuljka, kao potjerano amo nekom nevidljivom silom; bez dvojbe je tomu puno dopri-našala nepojmljiva tama. Ljudi su bili mirniji nego prije; nu ipak se kad i kad začulo povike. Nu došav do križa Nazarenčeva zašutjeli mramorkom, pogledali gore i otišli tiho dalje. Ova promjena prešla pače i na vojnike, koji su prije bacili kocke na odjeću Razpetoga. I ovi su tu mirno i šuteć stajali pod nadzorom kapetanovim. Kada bi uzdahnuo ili maknuo bolnu glavu, napeto su prisluškivali. Nu najčudnovatije se ponio veliki svećenik i njegovi drugovi. Kad je tama sve veća postajala, izgubiše srčanost. Među njimi bilo ih, koji se razumjeli u zvjezd-znanstvo. Kad je sunce stalo da tamni, potražiše ovi jedan drugoga, i obkoliv velikog svećenika razgovarali se o događaju.

»Ne može biti pomrčanje sunca,« rekoše, »jer je uštap!«

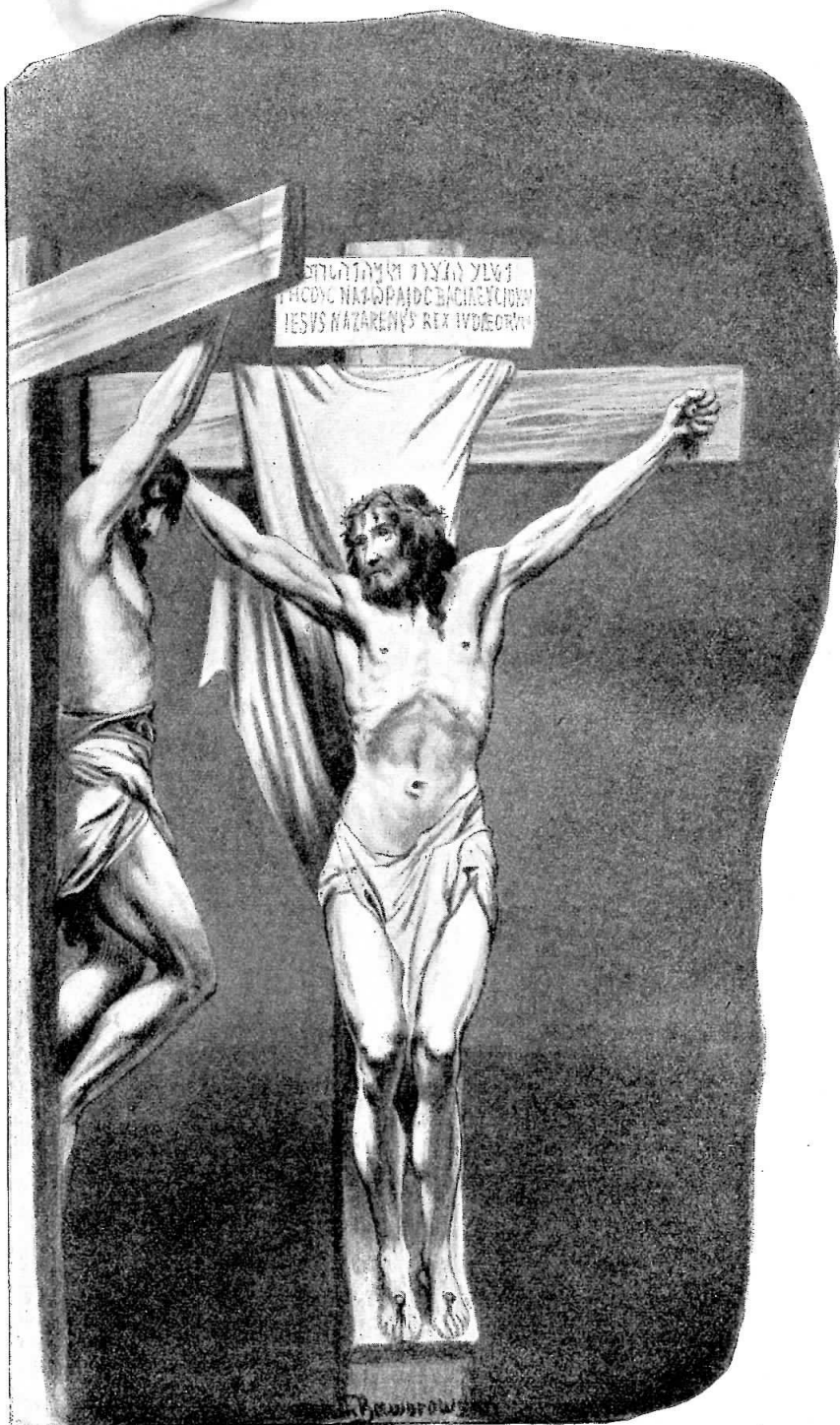
Kad nije nitko znao da odgovori na njihovo pitanje, niti da im raz-jasni neobičnu tminu, počese u nutrini svojoj dovadjati ju u savez sa Nazarencem. Što je dulje potrajala neobična noć, to su bili sve maloduš-niji. Stojec iza vojnika promatrali su svaku kretnju, pazili na svaku rieč Nazarenčevu i samo bi šaptali međjusobno. Možda je on ipak bio Mesija — a onda — a onda? Uplašeni čekali su, što će se dalje dogoditi.

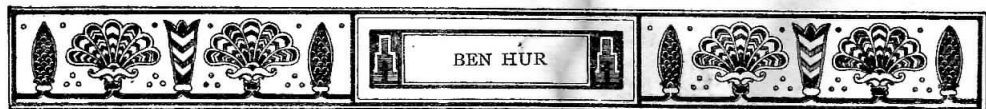
Ben Hur međjutim nije više ni o čem dvojio. Osjećao je podpun mir. Molio je samo, da se to što prije svrši. Po držanju Simonidesa zaključio je, da je i on blizu vjeri. Vidio je, kako na njegovu duhovitu

licu odsie-
va razmi-
šljanje, ka-
ko gleda
prema
suncu i pi-
ta, kao da
želi dozna-
ti uzrok
pomrčini.
Ester se
još uvijek
privijala k
njemu, kao
da taji
strah iz
ljubavi na-
pram nje-
mu.

»Ne boj
se!« čula je,
gdje reče.
»Ostani i
promatraj
sa mnom!
Budeš li i
dva puta
tako stara
kao ja, ne
ćeš više
takova šta
vidjeti.

Možebit
objavljenja
nisu još
gotova.
Ostat će-
mo do
kraja.«

Dva i pô od prilike sata bilo je prošlo, od kako razapeše Nazarenca. Neki iz najsurovijih slojeva, izrod grada, dodjoše i stadoše pred srednji križ. »Evo ga — novog židovskog kralja!« reći će jedan.

Drugi vikali:

»Zdravo, kralju židovski!«

Kad nisu dobili odgovora, pristupiše bliže.

»Sadji, ako si Sin Božji!« rekoše.

Tada prestane jedan razbojnik naricati i dovikne Nazarencu:

»Ako si Krist, pomози sebi i nama!«

Oni, što su stajali okolo, smijali se. Tada, dok su čekali, hoće li šta odgovoriti, reče drugi razbojnik prvomu:

»Ne bojiš li se ni ti Boga, premda trpiš istu kaznu? Mi smo, istina, po pravdi, jer smo našli, što su djela naša tražila; nu ovaj nije učinio ništa zla.«

Za tišine, što iza ovih rieči nastala, reče razbojnik, koji je zadnji govorio Nazarencu:

»Gospodine, sjeti me se, kad dodješ u svoje kraljevstvo!«

Simonides zadrhta. »Kad dodješ u svoje kraljevstvo!« Ta, to je baš bila točka, o kojoj je dvojio, točka, o kojoj se toliko puta prepirao sa Baltazarom.

»Jesi li čuo?« reče mu Ben Hur. »Kraljevstvo ne može biti od ovoga svieta. Ovaj svjedok kaže, da kralj tek ulazi u svoje kraljevstvo, a to se slaže s onim, što sam u duhu vidio.«

»Slušaj!« reče Simonides. »Mir, molim! Možda će Nazarenac odgovoriti.«

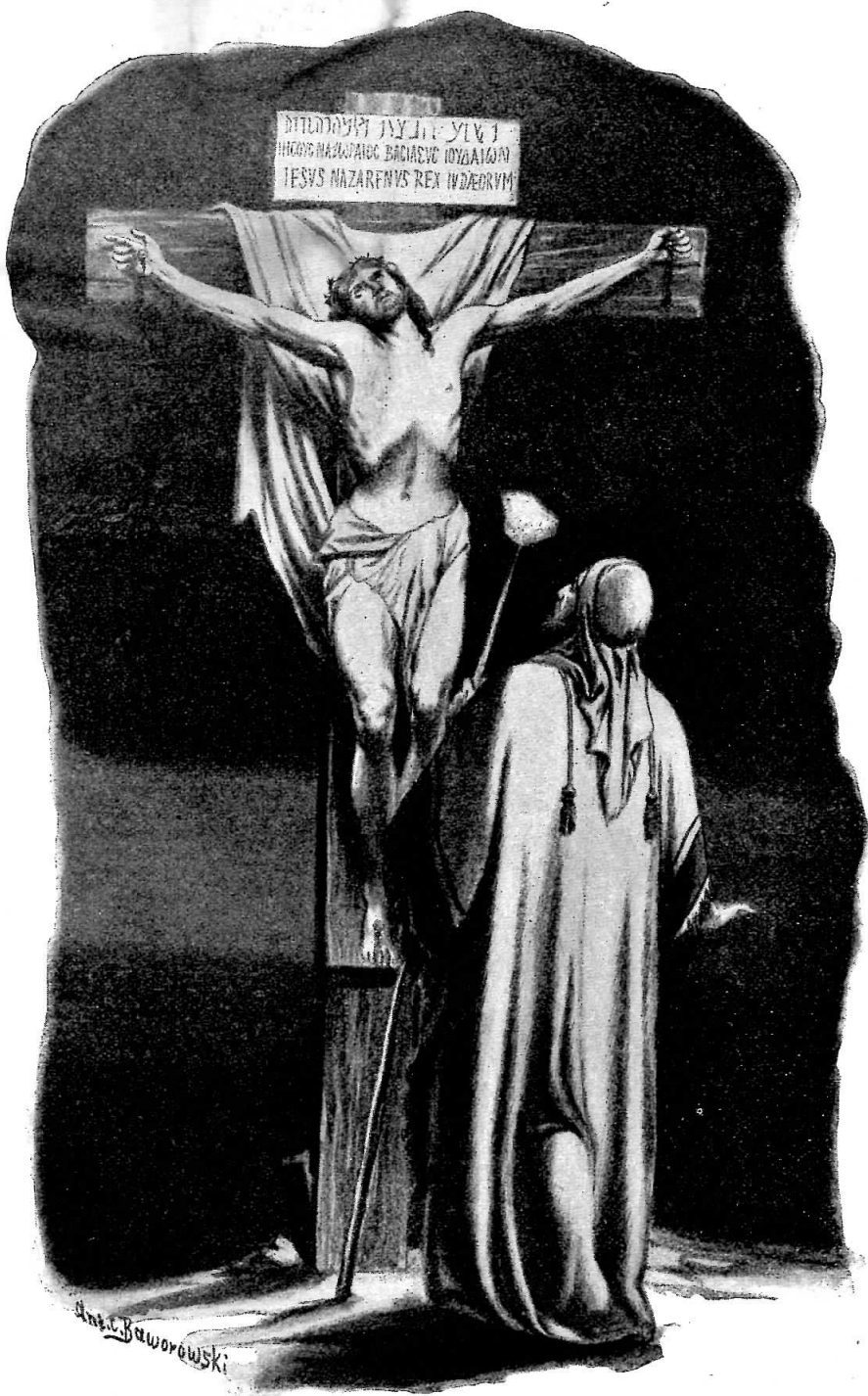
U istinu on i odgovori. Glasno, da se je daleko čulo, zavapi:

»U istinu, velim ti, još danas bit ćeš sa mnom u raj!«

Simonides je slušao, ne će li još šta reći. Onda sklopi ruke i reče:

»Dosta, Gospodine, dosta! Nestalo je tame. Gledam drugim očima, očima vjere, kao Baltazar.«

Vjerni službenik našao je napokon svoju plaću. Makar njegovo slomljeno tielo nikad više ne ozdravi, makar će se uvijek sjećati pretrpljenih muka — on je upoznao novi život, život poslie sadanjega, što se zove raj! Tamo će naći kraljevstvo, o kojem je snivao — kraljevstvo i kralja. Sladki ga obuze mir.

Ben Hur pred križem.

Tamo pako kod križa zavlada divljenje i strah. Lukavi svećenici vidješe, da su u neugodnu položaju; odsudili su Nazarenca na smrt, jer se je kazivao Mesijom, a gle, na križu naviešta se ne samo odlučnije nego li ikada prije, nego je dapače obećao i raj zločincu! I veliki svećenik drhtao uza svu svoju oholost. Odakle tomu čovjeku samosviest, ako ne od istine? A istina — što je bila drugo nego Bog? Ovaj čas nije trebalo mnogo, da svi budu u biegnatjerani.

Nazarenac disao teže; nadošli posljednji časovi. Samo tri sata na križu pa blizu smrti! Viest se širila od usta do usta. Tad nastane duboki mir. Zadušljiva para napuni zrak, k tmimi pridružila se i vrućina. Svjetina bila tako mirna, te bi mislio, da je i nema, kad za nju ne bi znao. Tad iznenada ozva se s križa bolni vapaj:

»Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio!?»

Vapaj napuni sve strahom. Jednomu zareza duboko u srce. — Vojnici su bili poneli sa sobom posudu s vinom i vodom i spužvu; to stajalo pokraj Ben Hura. Kad bi se umočila spužva u onu tekućinu, što je bila već ocat, i nataknila se na trsku, mogla bi se patniku pružiti okrepa. Dok je Ben Hur razmišljao, kako bi to moglo biti, i pri tom se sjetio napitka, što mu ga nekoć pružio Razpeti kod studenca u Nazaretu, zavikne ovaj iznenada:

»Žedjam!«

Sljedeć neko neizjašnjeno ganuće, uhvati Ben Hur spužvu, umoči ju u posudu, natakne na trsku i približi se križu.

»Držite ga, držite ga!« vikne mnoštvo srdito.

Ne mareć za viku pohiti napried i primakne spužvu do Nazarenčevih usta. Prekasno, prekasno!

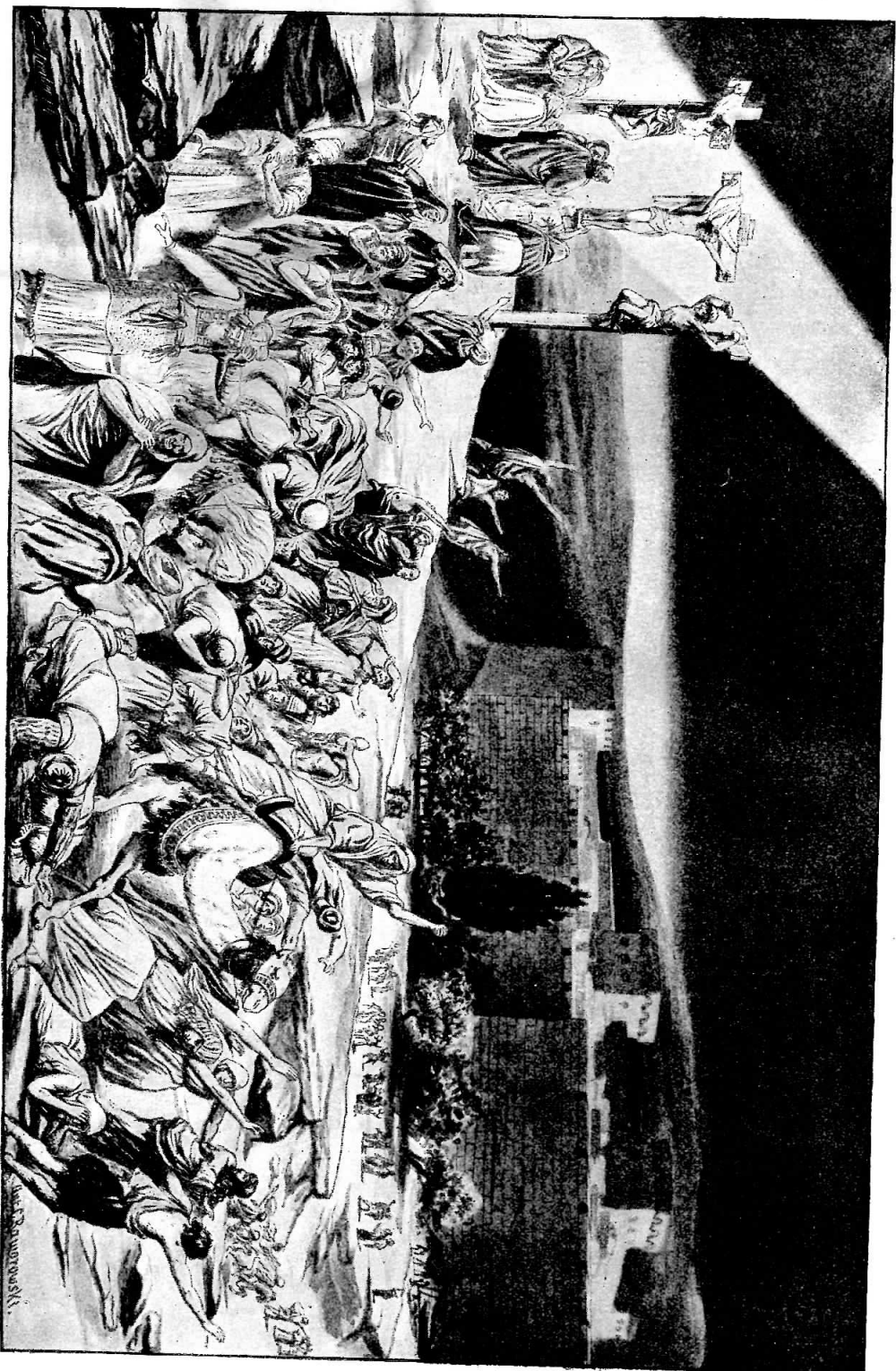
Lice Razpetoga, prem posve obliveno krvlju, sjalo ipak vrhunaravnim sjajem. Otvorio oči i pogledao k nebu; odanost, olakšanje, da, slavlje bilo u rieči, što ju sada zavapi:

»Svršeno je!«

Tako prati junak svršetak velikoga djela zadnjim pobjednim uzvikom.

Svjetlo njegovih očiju utrnu se. Lagano se spuštala na prsa trnjem ovjenčana glava. Ben Hur je mislio, da je svršena zadnja borba. Nu duša na razstanku pribra se još jedanput na zadnji napor, a oni, što su okolo stajali, začuju rieči:

»Otče, u ruke tvoje predajem duh svoj!«

Bieg gledalaca sa Golgote.

Izmučeno tijelo zadrhta. Dovođeno je Nazarenčevo poslanstvo i život na zemlji. Srce prepuno ljubavi slomljeno je, jer od toga, štioče, umrie naš Gospodin.

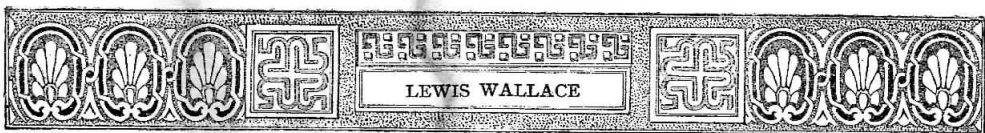
Ben Hur se vrati k svojim prijateljem i reče samo:

»Prošlo je; mrtav je!«

U nevjerojatno kratkom vremenu razširio se taj glas među mnoštvom. Nitko ne izusti na glas strahotu; raznosilo se šaptom s brežuljka na sve strane: »Mrtav je! Mrtav je!« To je bilo sve. Volja se naroda izpunila, Nazarenac je mrtav. — A zašto su pogledavali jedan na drugoga tako bliedi od straha? — Došla je na njih krv njegova!

I dok su jedan na drugoga zurili, potresla se zemlja. Tminu izmienilo veliko svjetlo. Sunce sjalo na nebu. Zemlja se i nadalje talasala i tresla. Svatko je gledao da se uzdrži i podupre. Svi pogledali prema brežuljku. Križevi se drмали od potresa. Vidjeli su svu trojicu, nu samo srednji kao da ih sapinjao. Činilo se, kao da svojim teretom siže sve do nebesa. I svaki pojedinac među njimi, koji se je rugao Nazarencu, svaki, koji ga je tukao, svaki, koji je vikao: »Razpni ga!« svaki, koji je pratio povorku iz grada, svaki, koji mu je želio smrt u svom srcu — a takovih bilo deset na jednoga — svi su ovi osjećali, kao da svaki pojedinac sam nosi krivnju mnoštva, pa da brzo mora otići, ako hoće da spasi život. Počeše bježati. Bježali su što ih noge nosile. Hitjeli su pješke, na konju, na devi, na kolih. A proganjala ih trešnja i talasanje zemlje, kao da je srdita i da osvećuje nedužno Ubijenoga; bacala ih je na tla i plašila podzemnim šumom, pucanjem pećinâ i otvaranjem grobova. I oni se udarali u prsa i vikali od straha. — Došla je na njih krv njegova! Domaći i strani, svećenici i svjetovnjaci, siromasi, saduceji i farizeji padali su jedan preko drugoga. Odgovor na njihove poklike Gospodinu dade im zemlja u svojoj srčbi. Ona se nije obazirala na stalež, čast i dostojanstvo; ona nije smatrala velikog svećenika boljim od njegovih krivnjom okaljanih drugova; ona baci i njega te zablati njegovo službeno odijelo, napuni mu zlatne zvončice pieskom, a usta prašinom. Nalik je bio barem u jednom narodu svomu — Nazarenčeva krv došla je na njih sve!

Kad je sunce opet obasjalo skup razapetih, bili su na brežuljku još samo majka Nazarenčeva, učenik, pobožne žene, kapetan i njegovi vojnici,

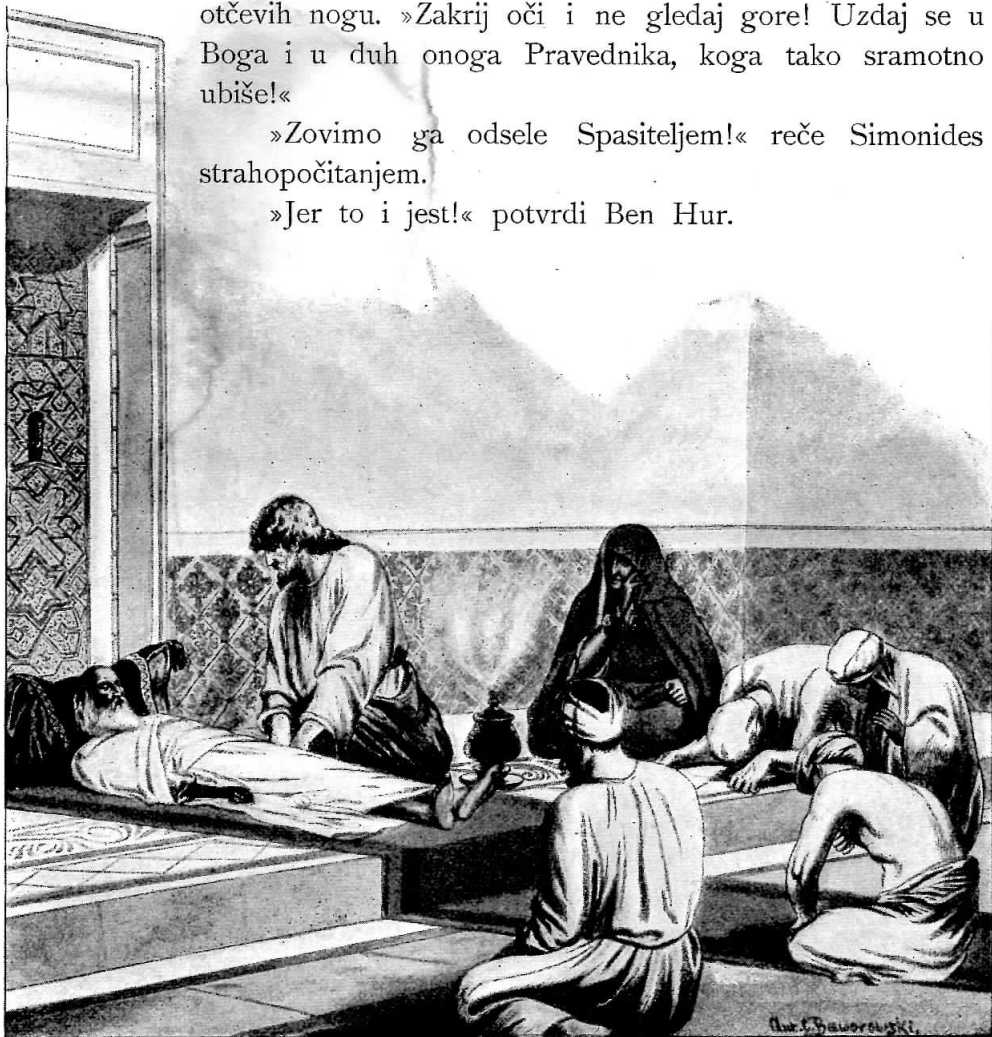

te Ben Hur sa svojim društvom. Ovi zadnji nisu imali kada da gledaju na divlji bieg mnoštva. Bili su zabavljeni sami sobom.

»Sjedni ovamo,« reče Ben Hur Esteri i pripravi joj mjesto do otčevih nogu. »Zakrij oči i ne gledaj gore! Uzdaj se u Boga i u duh onoga Pravednika, koga tako sramotno ubiše!«

»Zovimo ga odsele Spasiteljem!« reče Simonides strahopočitanjem.

»Jer to i jest!« potvrdi Ben Hur.

Udarac potresa uzdrma brežuljkom. Strašno bilo čuti viku razbojnika na križu. Prem omamljen trešnjom zemlje, mogao je ipak Ben Hur pogledati Baltazara; ležao je nepomično na zemlji. Pohiti tamo, zovne ga, nu ne dobije odgovora. — Plemeniti starac bio je mrtav! — Sad se dosjeti, da je čuo krik, rek bi kao odgovor na zadnje Nazarenčeve rieči, nu nije bio za nj mario. Sad je znao, da je duša Egipćanina

odpratila dušu Gospodinovu u raj — dostojna plaća za njegovu vjeru, za njegovu ljubav i za njegova dobra djela.

Baltazarovi sluge bili umakli kao i ostali. Kad je sve prošlo, odnesu oba Galilejca starca u grad u njegovoj nosiljci. Bila žalostna povorka, koja je oko sunčanog zapada stupila na južna vrata u Ben Hurovu palaču. U isto vrijeme snimiše s križa i Kristovo tielo.

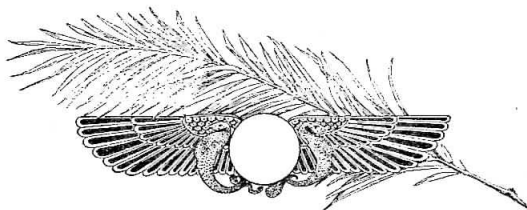
Baltazarovo tielo metnuše na odar u dvorani. Sluge iskreno oplakivali njegovu smrt, jer su ga svi obljubili, s kojima je ma u ikakvoj svezi bio. Nu kada bi pogledali u njegovu, milim smieškom preobraženo lice, otrli bi suze i rekli:

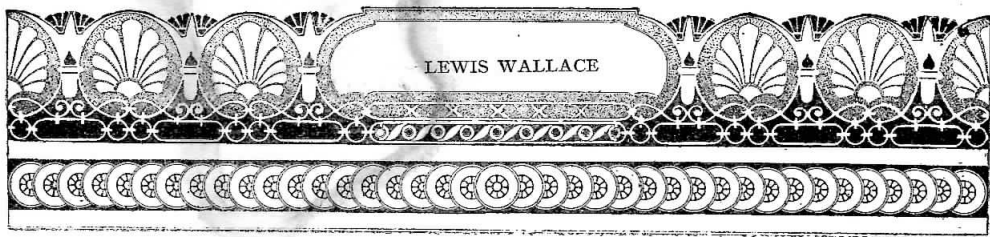
»Njemu je dobro! On je večeras blaženiji, nego li je jutros izašao.«

Ben Hur htjede sâm javiti Iri smrt njezina otca. Podje, da ju potraži i dovede k otčevu odru. Pomišljo si je njezinu žalost. Sad će ostati sama sirota na svijetu. On joj je morao oprostiti te ju žaliti. Jutros nije pitao, zašto je nema u društvu ili gdje je, jer nije mislio na nju. Zato se zastidio i odlučio joj se izpričati, tim više, što joj imao da javi toli žalostnu viest.

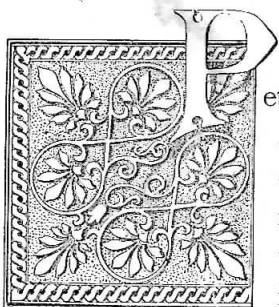
Podrma zastori na njezinih vratih. Čuo je istina zvuk srebrnih zvončića, ali ne dobije odgovora. Opet vikne njezino ime — no uzalud. Stupi u sobu — soba prazna. Brzo podje na krov, da ju potraži. Ni ovdje je nije bilo. Pita sluge. Nitko je nije čitav dan vidio. Kad je uzalud pretražio cielu kuću, vrati se u dvoranu, preuzme njezino mjesto kod mrtvaca. Promišljavao je, kako je Krist bio milosrdan prema svom slugi starcu. Na rajskih vratih prestaju srećom sve patnje ovoga života, i one, što ih prouzroči nemilosrdje.

Kad je Baltazar bio pokopan, — deveti dan iza čudesnog ozdravljenja — dovede Ben Hur kući svoju majku i Tirzu. Od toga dana u ovoj se kući pobožno molilo i klanjalo Bogu Ocu i Kristu, njegovu Sinu.

K r a j.

et godina od prilike, iza kako je Krist bio propet, sjedila Estera, Ben Hurova žena, u svojoj sobi u divnom zaselku kod Mizenija. Bilo podne. Vruće italjsko sunce slalo svoje trake na ruže i trsove u vrtu. Soba bila uređjena na rimsku. Estera pako nosila običajno odielo židovskih gospoja. Na podu, na lavskoj koži, sjedilo dvoje djece i igralo se pod Tirzinim nadzorom. Trebalo je samo pogledati, kako Estera milo promatra djecu, pa si već znao, da su to njezina djeca.

Vrieme je ostavilo na njoj samo krasne tragove. Bila je ljepša nego ikada. Postigla vrhunac svih svojih zemaljskih želja, kad je postala Ben Huru žena.

Sred ovoga mirnog i liepog prizora pojavi se sluga iza vrata i najavi:

»Žena jedna u predvorju želi da govori sa gospodaricom.«

»Neka unidje! Primit ću ju odmah ovdje.«

Inostranka unidje. Kad je unišla, ustane Estera, da joj progovori. Nu pogledav ju, oklievala je, probliedjela i natrag uzmakla. Tada reče:

»Ja sam te nekoć poznavala, dobra ženo, ti si —«

»Ja sam Ira, kći Baltazarova!«

Estera sakrila svoje začudjenje i naložila služkinji da donese stolac.

»Ne!« odgovori hladno Egipcanka, »odmah ću otići.«

One se pogledale. Mi znamo, da je Estera bila uzor ljepote žene, sretna majka i zadovoljna žena. Njezina nekadanja suparnica nije bila

tako sretna. Visoki joj stas istina bio još uvijek umiljat; nu na cijeloj njezinoj pojavi vidio si, da je razkalašeno živjela. Lica nekud joj opala i bez boje, velike oči upaljene; stisnute usne držale se porugljivo, a u cijeloj pojavi vidio si nehajnost i rânu starost. Odjeća joj bila neuredna, te si vidio na okrajku tragova prašine. Neugodnu šutnju prekide pitanjem:

»Jesu li ti to djeca?«

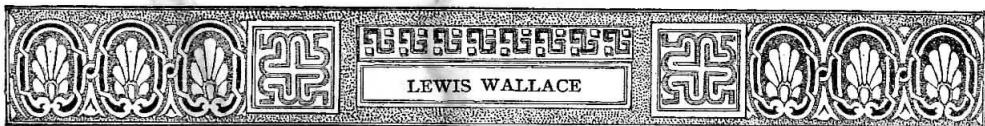
Estera ih pogleda nježno i odgovori smiešeć se:

»Jesu. Hoćeš li se s njima razgovarati?«

»Preplašila bih ih,« odgovori Ira.

Onda stupi bliže k Esteri, i kad je ova i nehotice uzmakla, reče joj: »Ne

boj se! Imam nešto da ti javim čovjeku. Kaži mu, da je njegov neprijatelj mrtav; da sam ga ja sama ubila u odmazdu za zla, što ih je na me svalio.«

»Njegov neprijatelj?«

»Mesala! Kaži onda svomu čovjeku, da sam za ono zlo, što sam mu ga htjela da nanese, tako bila kažnjena, te bi me i on sâm žalio.«

U Esterine oči unidjoše suze. Htjede da govori, nu Ira ju preteče.

»Ne!« reče ona. »Ne trebam smilovanja ni suza. Kaži mu napokon, da sam uvidjela, da Rimljanin biti, znači nečovjek biti. S Bogom!«

Okrenu se, da ode. Estera podje za njom.

»Ostani i čekaj moga čovjeka! On nema ništa proti tebi, svagdje te je tražio; on će ti biti prijatelj. I ja ću biti dobra prema tebi. Mi smo kršćani.«

Ira ostala kod svoje odluke.

»Ne!« odgovori ona. »Što sam, to sam po svojoj volji. Skoro će i to proći.«

»Ali« — Estera oklievala — »ne želiš li štagod? Ne mogu li ja šta —«

Egipćanka se umekšala i kao da se je nasmiešila. Pogleda djecu na podu.

»Možeš!« reče.

Estera sliedila njezin pogled i odgovori shvativ brzo njezinu želju:

»Neka ti bude!«

Ira stupi k djeci, klekne te ih poljubi. Dignuv se zatim lagano, promatrala ih i podje k vratima, te izadje ne oprostiv se ni jednom rieči. Nestade je prije nego se Estera bila razabrala.

Ben Hur je sada sigurno znao — a nagadjao je već odavno — da je Ira na dan propeća ostavila svoga otca i otišla k Mesali. Pošto ga se je bila riešila, tražio ju je sad svagdje, nu ne nadje je. Plavi valovi, makar ih i obasjavali sunčani traci, imaju svoje mrke tajne. Da mogu govoriti — rekli bi nam udes Egipćanke.

Simonides doživje veliku starost. Desete godine vladanja Neronova pusti u Antiokiji trgovinu, što ju je tako dugo uspješno vodio i doveo do takova procvata. Bistar njegov razum, dobro mu srce i sreća pratila ga sve do kraja.

Spomenute godine sjedio jedne večeri u svom naslonjaču na krovu svoje kuće. Ben Hur, Estera i njihovo troje djece bili uz njega. Zadnja njegova ladja stajala na obali usidrena; sve je druge bio porazprodao. Od dana propeća stigla je prijatelje samo jedna nesreća, kada je naime umrla Ben Hurova majka — nu i tu žalost ublažila im kršćanska vjera.

Spomenuta ladja bila tek dan prije došla i doniela viest, da je Neron stao progoniti kršćane. Društvo je upravo o tom razgovaralo, kad unidje Maluh, još uvijek vjeran sluga svomu gospodaru, te preda list Ben Huru.

»Tko je to donio?« upita, kad je pročitao list.

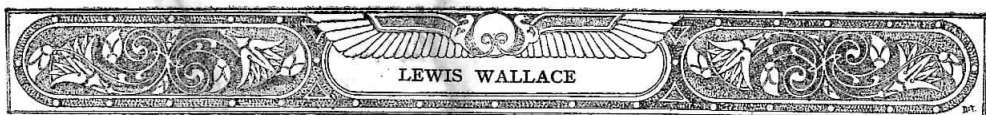
»Jedan Arap.«

»Gdje je?«

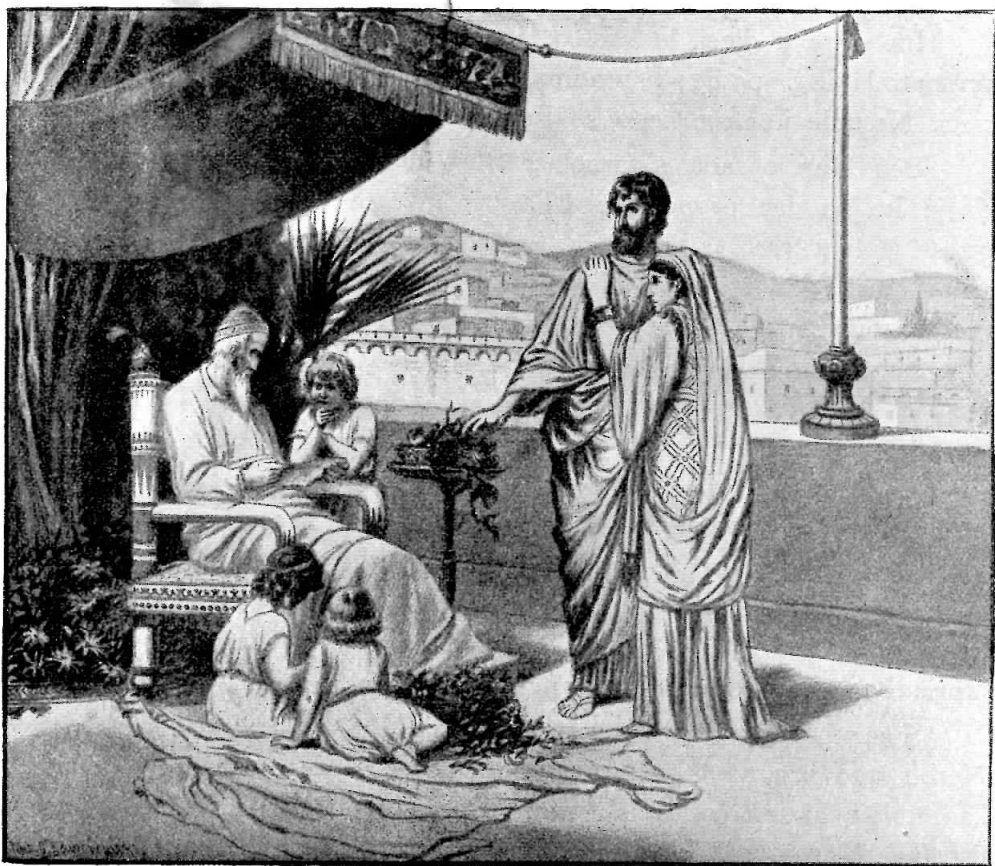
»Nije htio da ostane.«

»Čuj!« reče Ben Hur Simonidesu i pročita sliedeći list:

»Ja, Ilderim, sin Ilderima Dobroga i šeik plemena Ilderimova, — Judi, sinu Hurovu.

»Prijatelju moga otca! Znaj, kako te je ljubio moj otac! Čitaj privito pismo, pa ćeš znati. Njegova volja moja je volja. Sve, što ti je dao, tvoje je. Sve, što su mu Parti uzeli u velikoj bitci, gdje ga i ubiše, osvojio sam natrag, među ostalim i ovo pismo i sve potomstvo one Mire, koja je bila u svoje vrijeme majka tolikim zvijezdama. Mir s tobom i s tvojimi! Ovaj glas iz pustinje jest glas tvoga prijatelja, šeika Ilderima.«

Ben Hur razmota vrlo oprezno žut papir i čitao dalje:

»Ilderim, nazvan Dobri, šaik plemena Ilderimova, — svomu sinu nasljedniku.

»Moj sine! Sve, što posjedujem, neka je tvoje u dan, kad me nasliediš — izuzev posjed kod Antiokije, zvan dubrava paomâ. To ostavljam sinu Hurovu, koji nas je tako proslavio u trkalištu — njemu i njegovim za uvijek. Ne osramoti svoga otca!

Ilderim Dobri, šaik.«

»Što veliš na to?« upita Ben Hur Simonidesa.

Ovaj šutio. Gledao je zamišljeno na ladju. Napokon progovori:

»Sine Hurov! Gospodin te je blagoslovio čudesno prošlih godina. Ti imaš uzroka, da mu budeš zahvalan. Nije li sada vrijeme, da napokon odlučiš o velikom i sveudilj većem imutku, što ga posjeduješ?«

»To sam već odavno odlučio. Imutak sam opredielio za službu onoga, koji mi ga je i dao, i to ne samo dio, već cijeli imutak. Pita se samo, kako da ga najkorisnije upotrebim u tu svrhu. O tom me ti posvjetuj, prijatelju!«

Simonides odgovori:

»Znam, što si učinio za vjeru u Antiokiji. Sada — kada si baš dobio viest o kneževskom daru Ilderima, došla je takodjer viest, da progone našu braću u Rimu. Tamo se otvara novo polje tvojoj djelatnosti. Svjetlo ne smije da agasne u glavnom gradu.«

»Kako da uzdržim to svjetlo, da ne ugasne?«

»Slušaj! Rimljanom i samomu Neronu samo su dvie stvari svete, — drugo ne znam, što poštuju, — naime pepeo pokojnih i groblje. Ne možeš li graditi Gospodinu hramova na zemlji, podiži ih pod zemljom! A da ih očuvaš od oskrvne, daj tu zakopati tjelesa onih, koji su usnuli u Kristovoj vjeri!«

Ben Hur ustade uzrujano.

»To je veliko djelo!« reče. »Ne ću oklievati, da ga poduzmem. Ladja, što je doniela viest o progonstvu, neka me odveze u Rim. Sutra putujem!«

Tada se okrene Maluhu:

»Ladja neka bude pripravna, a ti se spremi da me pratiš!«

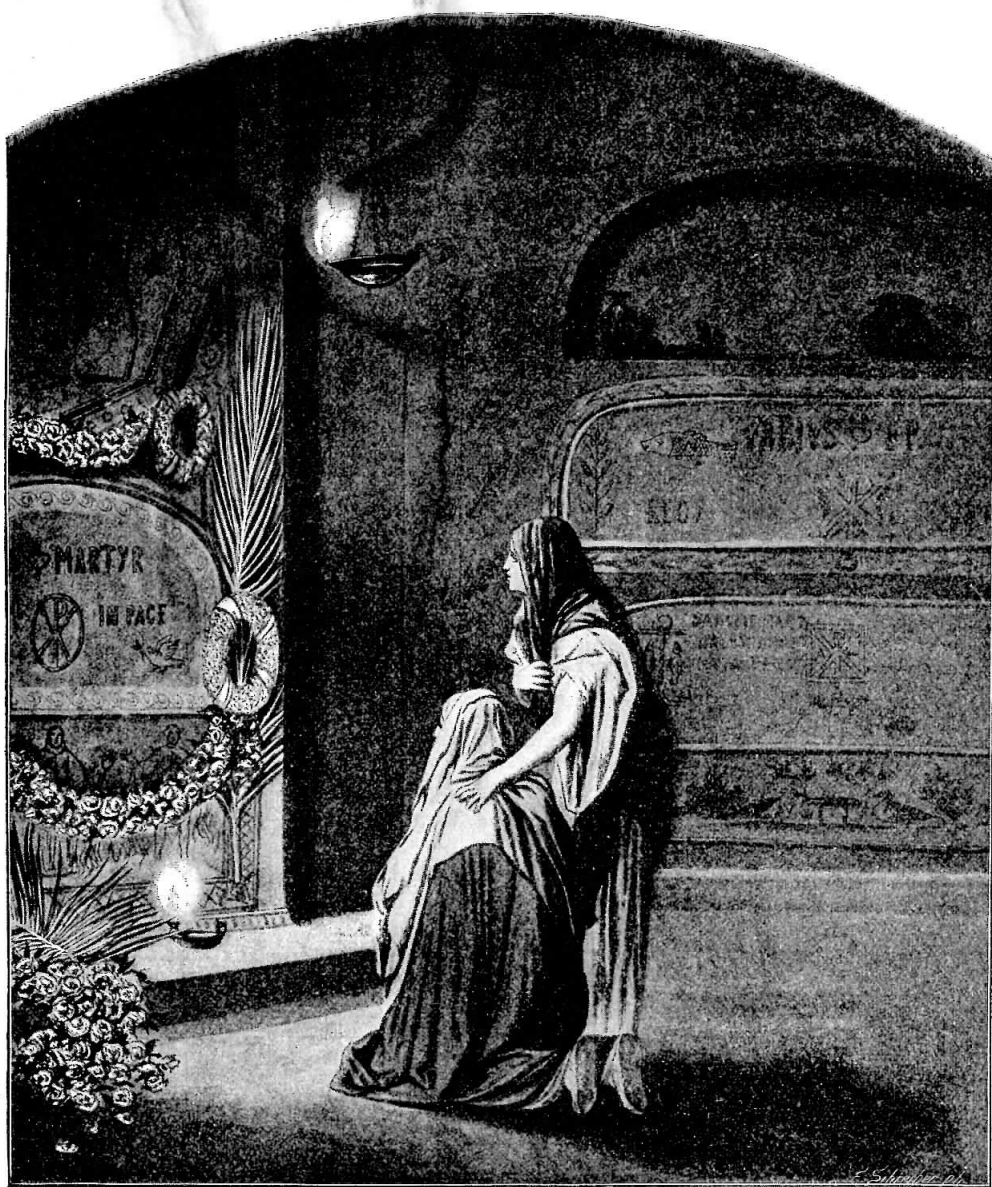
»To je pravo!« reče Simonides.

»A što veliš ti, Estera?« upita Ben Hur.

Estera pristupi k njemu, položi svoju ruku na njegovo rame i reče:

»Na takov način najbolje ćeš služiti Gospodinu. Vojno moj, ja ti ne priečim, već ću te pratiti i u pomoći ti biti!«

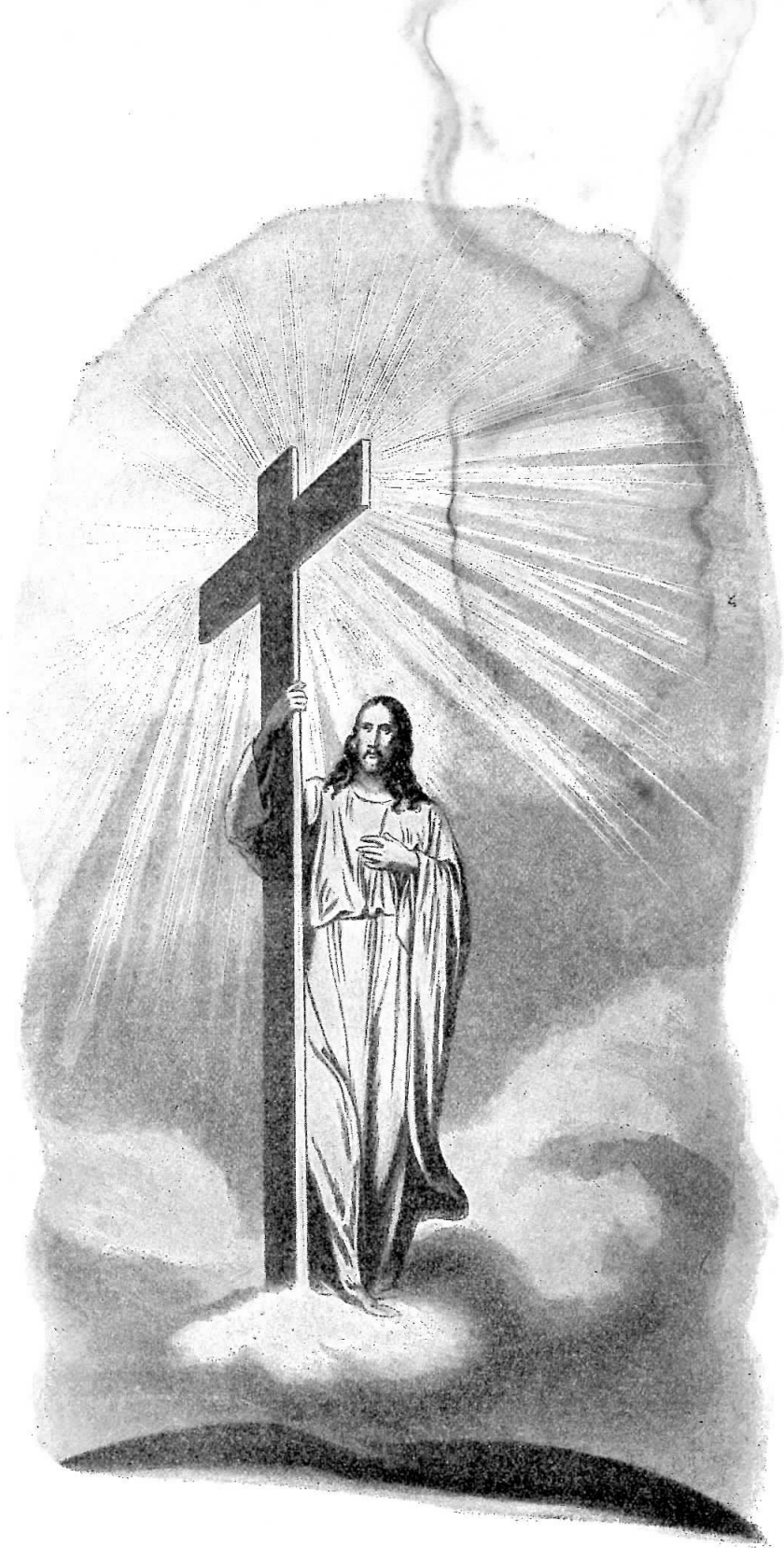
* * *

Štioc, koji posjeti Rim i podje u katakombe svetoga Kaliksta, može se osvjedočiti, što je postalo iz Ben Hurova imutka, te će mu biti zahvalan.

Iz onoga velikog groblja podiglo se kršćanstvo i oborilo poganski Rim.

Slava Kristu!

Popis ilustracijâ.

Strana

Hrvatskoj Domovini Kaptol Vrhbosanski.

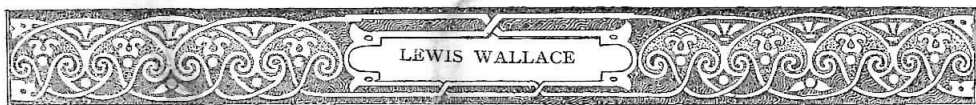
Kaptol Vrhbosanski za izdavanja Ben Hura.

Lewis Wallace.

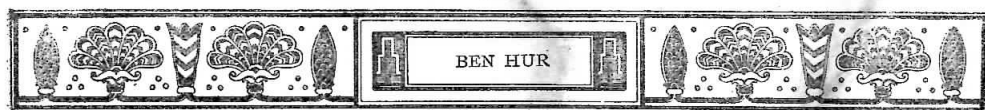
Baltazar u pustinji	I
Baltazar sprema šator	2
Gašparova pripoviest u šatoru	5
Melkioru se ukaza zvijezda	7
Tri mudraca jaše za zvijezdom	9
Josip, Marija i Rabi	11
Marija	13
Marija i Josip na putu u Betlehem	15
Pred svratištem	17
U svratištu, kad zasjalo nebo	19
Pastiri ugone stado u tor	20
Angeo se ukaza pastirom	22
Poklon pastirâ	24
Tri mudraca pitaju kod kraljevskih grobova za novorodjenoga kralja	26
Tri mudraca i rimski stotnik	27
Žene na ribnjaku Siloe	29
Irud u Sinedriju	33
Hilel i Simeon	35
Irud i tri mudraca	37
Poklon mudracâ	40
Pogled na Jerusalem	42
Juda i Mesala	45
Juda pred svojim otčinskom kućom	52
Udova Itamarova iz kuće Hur sa svoje dvoje djece	55
Juda i majka mu	57
Judu prikazuju otac i majka u hramu	60
Slika k pripoviedanju Judine majke	66
Juda spava	68
Juda i Tirza	69
Grato ide sa vojnicima iz pretorija, ulicom u kojoj bi ranjen	74
Judu uhvatiše	77
Pogled na Nazaret	80
Prvi sastanak Judin sa Sinom Marijinim	83

Wallace, Ben Hur.

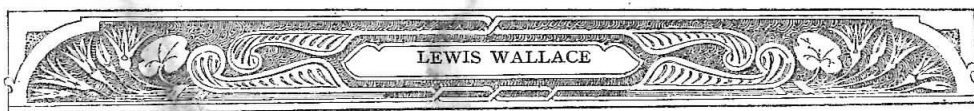
58

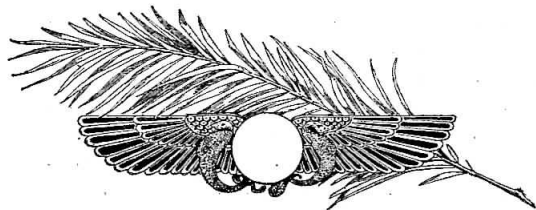
	Strana
Arij praćen od društva	86
Arijev odlazak	88
Tribun na palubi	91
Veslači	94
Tribun na žrtveniku	104
Arij meće na se oružje i opravu	107
Trublja zove u boj	110
Hortator	112
Ben Hur pliva u moru	114
Ben Hur spasi Arija	116
Ben Hura i Arija izvlače u čamac	119
Pobjedna slava u Skaurovu kazalištu u Rimu	121
Dolazak u Antiokiju	124
Simonidesa muče	126
Odlični židov Sanbalat	128
Ulica u Antiokiji	130
Na putu k Simonidesu	132
Simonides, Estera i Ben Hur	135
Estera	137
Maluh	141
Pripovijedanje Simonidesovo	144
Esterin cjelov ocu	148
Na putu u Dafne	151
Pred hramom u dubravi Dafne	154
Razjaren šeik	157
Mesala na kolih	159
Svećenik što vraćao	162
Ben Hur spasava Baltazara i Iru	164
Ben Hur	169
Jahanje u dubravi paomâ	173
U dubravi paomâ	175
Djeca, što nudjaju datulje	177
Simonides i Estera na kućnom krovu	181
Maluhov povratak	185
Rimljani se kockaju	191
Mesala ulazi	193
Mesala nudi okladu	196
Pijanka	199
Šeik Ilderim	202
Ilderim dolazi u dubravu paomâ	203
Ben Hur i Ilderim	205
Šeikovi konji	208
Baltazar, Ilderim i Ben Hur	211
Večera u šeikovu šatoru	215
Umorstvo djece u Betlehemu	218
Isus u pustinji	221
Ben Hur pod paomami	226
Pjevačica	229
Iza pijanke	232

	Strana
Konji se kušaju	237
Ben Hur i Maluh	240
Ilderim	244
Ben Hur, kad čitao Mesalin list	246
Šeik naziva Ben Hura pravim imenom	248
Ben Hur i Maluh jaše k Simonidesu	252
Simonides	255
Ben Hur kod polaganja računa	260
Simonides govori	265
Ben Hur i Estera na zaravanku	271
Ljetnikovac Ben Burov u Mizeniju	273
Galija se odveze	275
Šator se diže u dubravi paomâ	277
Odsvakle svjetina u Antiokiji	280
Sanbalat se kladi s Mesalom	283
Sanbalat bilježi oklade	285
Položaj trkališta	287
Svečani provod u trkalištu	289
Mesala	291
Na galeriji	294
Trka	297
Mesalin pad	300
Ben Hur i Estera	302
Pred tvrdjavom Antiokijom	305
Gezij i tribun	307
Utamničeni starac	309
Gezij nalazi tajne utamničenice	311
Majka i sestra Ben Hurova s početka u tamnici	315
Ogubavljene utamničenice	318
Unidjoše k utamničenicam	320
Ben Hur na putu u Jerusalem	323
Tvrdjava Antonija	325
Majka i Tirza pred svojom kućom	327
Ben Hur nadjen od majke i sestre	331
Na bunaru En-Rogel	334
Amra čeka pred spiljom	336
Amra i njezine gospodarice	339
Ben Hur doznao za gubavke	343
Ben Hur i Galilejci	345
U predvorju Pilatovu	348
Vježbanje oružjem u Trahonitidi	351
Na putu k Jordanu	353
Ira i Ben Hur na vrelu	356
U šatoru kod vrela	358
Podnevni odmor na rieci Jaboku	362
Ivan Krstitelj	364
Ivan pokazuje narodu Spasitelja	367
Na zaravanku Ben Hurove kuće u Jerusalemu	370
Estera uz svoga otca	372

	Strana
Ira, kći Baltazara Egipćanina	374
Esterin razgovor s Irom	377
Društvo u velikoj dvorani Ben Hurove kuće	380
Dvanaest apoštola	382
Uzrišenje mladića u Naimu	384
Amra kod svojih gospodarica u spilji	387
Na putu u Betfagu	390
Majka Ben Hurova susreće Ivana	392
Čekaju na Spasitelja	395
Ozdravljenje gubavih	397
Ben Hur, Amra i ozdravljene	399
Ben Hur grli mile svoje	401
Šatori na potoku Kidronu	403
Ira i Ben Hur	407
Isus pohadja hram	408
Borba s Irom	411
Ben Hur u noći na krovu svoje kuće	413
Ben Hur i u snu Estera	415
Vazam	417
U vrtu Getsemanu	419
Cjelov Judin	421
Isusa uhvatili	422
Na potoku Kidronu	424
Čekaju provod na Golgotu	426
Isus na putu na Golgotu	428
Svete žene	430
Ben Hur i Galilejci	431
Golgota	433
Razapinjanje Isusa	436
Isus i majka mu	438
Isus i razbojnik	440
Ben Hur pred križem	442
Bieg gledalaca sa Golgote	444
Mrtvi Baltazar	446
Estera i djeca joj	449
Ira i Ben Hurova djeca	450
Ben Hur i njegovi	452
Katakombe u Rimu	454
Slavan Krist	455

SARAJEVO.
TISKARA „BOSANSKE POŠTE“.